

1662

R. 164/46

PAVLI IO- VII NOVOCOMEN-

SIS EPISCOPI NVCE-
rini Historiarum sui
temporis

TOMVS SECVNDVS.

BASILEAE

Anno M. D. LX.

R. 16H 46

PAVLI IO-
VII NOVOCOMEN-

SIS EPISCOPI NVCE-
rini Historiarum sui
temporis

TOMVS SECVNDVS.

BASILEAE

Anno M. D. LX.

2
PAVLI IOVII
IVNIORIS.

ILLVSTRES Populi, quos uel tulit Itala tellus
Quibusue mater externa,
Seu Mars assiduis quoscumq; exercet in armis
Virtute claros bellicae;
Seu quibus est studium Sophiæ complectier artes
Gratumq; Musis otium,
Quid dubij uobis iandudum in corde recurfat?
Ne, quæso, ne miremini,
Si recti IOVIVS iudex infauista malignæ
Actatis acta præterit,
Qua se cum Diris, geminisq; sororibus orco
Erynnis atra sustulit,
Crimina mille trahens secum, & ciuilia bella
Cædes, & impium nefas.
Eheu quam melior Populis & clarior iret
Romana Cælo gloria,
Si non insanum deuoti sanguinis æuum
Chartis notasset in suis,
Extra odium quisquis Priscorum scripsit, & extra
Potentiorum gratiam.
Quare uos potius IOVIO nunc soluite grates
Bonam inq; partem sumite
Si, bene dum uestro decori, & sibi consulit ipsi
Nomen tuetur Italum.

PAVL

3
PAVLI IOVII NO-

VOCOMENSIS EPISCOPI
NVCERINI IN LI-
bros Historiarum sui tem-
poris secundi vo-
luminis
PRÆFATIO,

AD COSMVM MÈDI-
cem Reipublicæ Florentinæ
Ducem.

PUBLICANTI mi-
hi secundum Historia-
rum mearum volumen
Magnanime COS-
MÈ, satis superque &
preclare quidem augu-
sti nominis tui, cui hæc dicantur, aucto-
ritatem, ab illustri patrocinioualituram
reor, aduersus eos qui fortasse comiter
aut conuiciosè postulabunt, & requirēt
cur id totum luctuosissime tempestatis
spatiū quod à morte Leonis X. ad Ro-
manam cladem decucurrīt, vel supina,
vel astuta præuaricatione præterierim.
Quibus breuissima præfatione itacēse

respōdendum, vt nec culpam diffitear
nec veniam deprecet: quando quidem
non ad aliene voluntatis arbitrium, sed
sincero liberaliꝫ prorsus animi iudicio
hoc grauissimū scribendæ historiæ mu-
nus susceperim, scilicet, vt his qui ad-
huc viuūt & posteris demum per amœ-
na exemplorum varietate cum oblecta-
tione prodessem, & in hac vita aliquam
mihi eternitatis spem, hoc tanto atq; v-
tilissimo labore percipiendam arbitra-
rer, quā mihi obuēturam opto speroꝫ,
& singularem atq; honestam voluptatē
allaturam confido, modò sine periculo
quærat. Putabam si quidem, & insani
& intemperantis ingenij fore, si libero
ore loquutus nihil reticerem, quod asse-
rendæ veritatis interesset, & cuncta hu-
ius seculi incōmoda propalarem, pro-
pterea quòd inde quorundam dignita-
tem inuidiosa nec iniqua suggillatione
vehementer offendi posse prouidebā.
Profectò mei instituti nunquā fuit vel
encomia falsasq; laudationes ad quere-
dam gratiā concipisse, neq; ex aduer-
so ad parandum odium, Satyricæ acer-
bitatis stilum exercuisse, vt à quibusdā

impu-

impudenter factum videmus. Quoni-
am viro philosopho, seniq; maximè tur-
pe sit & ineptum, sibi, vt i oportet, in gra-
ui præcipue negotio sapere nesciuisse.
Itaq; peritos medicos imitatus, carci-
nomata desperatæ curationis, quæ si at-
trectes, & acri medicamine lacessas, in
immensum furere, & pestifera edaciꝫ
serpiginē mortem afferre solent, natu-
ræ relinquenda, neq; his villo pacto ma-
num admouendam iudicauī. Quam ob-
rem existimationi salutiq; meæ consu-
lens, diræ tempestatis materiam, tan-
quam abominabilis impijꝫ operis, mi-
nimè attingendam arbitratus sum, quā-
do hæc aduersæ fortunæ accepta vulne-
ra insanixq; nostræ detrimenta, nō mo-
dò non prodenda posteris, sed proviri-
li occultanda esse videantur. Ea siquidē
quæ Italicum nomen dedecorent, neq;
memoria recolī sine dolore, neq; sine v-
berrimis lachrymis scribi, nec sine flagi-
tio pudoreq; posteris enarrari queunt.
Cæterum quod ad rem pertinet, histo-
riæ studiosorum iusto desiderio ma-
gna ex parte satisfacisse iudicari pos-
sum. Nam si vitas illustrium Ducum,

quas conscripsimus, curiosi diligenter
 euoluant, in Leone. X. atq; Hadriano
 VI. Pōtificibus, Pompeioq; Columna
 & Daualo Piscario, Magno Confaluo,
 & Alfonso Atestino, totius huius fune-
 sti seculi historiarū texturam inuenient
 sic, vt ea facile, quę nos vel non scripsi-
 mus, vel scripta non incolulte suppri-
 mimus, supplere & refarcire cumulate
 possint: Quanquam & hæc, singulorū
 librorū Epitome, suo ordine ad prodē-
 dam rerum gestarum seriem explican-
 da censuerim. Quòd si mihi quanquam
 pedibus capto, atq; adeò grauiter sene-
 scenti, Deus magnus fatalis horę spa-
 tium extendat, perpetua proculdubio
 lucrubratione enitar, vt totum id quod
 in clade vrbis ereptum, vel à me postea
 contumaci quadam indignatione præ-
 termissum fuit, non diu à bonis morta-
 libus desideretur, te præsertim auspice
 omnis virtutis amantissimo, qui, vt hæc
 conficerem atque ederem, gene-

rosa cohortatione perpu-
 listi. Vale. Pisis. Ca-
 len. Maijs.

M. D. LII.

LIBRORVM QVI

PRAETERMISSI SVNT, EPI-
 tome, quę primi voluminis libris, suo tempo-
 rum ordine obseruato, continua-
 ta serie connectitur.

Decimioni Libri.

MBRICI belli causę & suc-
 cessus, resq; multis in locis à
 Pontificijs fœdissimè gestę, li-
 bro Decimonono continentur
 obiterq; Francisci Marię Fel-
 trij Vrbinatis Reguli, multipli-
 ces uictorię, suum regnum,
 quo dudum iniuria fuerat eiectus, egregia uirtute
 repetentis. Maldonati quoque Hispani uiri sum-
 mę auctoritatis suspectam fidem, quòd largitione
 corruptus uideretur, atrocissimo spectaculo uindica-
 tam: quum Hispani eundem, & complices cogi-
 tati facinoris C. Maccium, Ferdinandum Rubri-
 um, & Plasollam cohortium præfectos, corona to-
 tius exercitus circumdatos, inusitata horribilis sup-
 plicij pœna confodissent. Explicat item Leonis Pon-
 tificis dolorem ex aduerso rerum successu, uulnerę-
 que Laurentij Medicis conceptum, & Petruccianę
 coniurationis pericula, eiusque detectę uindictam
 iniuriam, sublatumque metum fœda nece Alfonsi Pe-
 truccij Cardinalis, & conspirantium cum eo aliquot

Cardinalium exilijs, & propterea supplēdi senatus ne-
cessitatem, quum Pontifex unum et triginta Senatores
honore purpuræ decorasset, egregio certè dignissimo
rum uirorum delecto, qui ex omnibus prouincijs præ-
claro uirtutis merito petebantur, nisi à quibusdam Ponti-
ficis famam eluasset. Hispanos quoq; mercenarios mi-
lites, sive præmiorum, iussuq; principum diductos à
Feltrio enarrat, & aduersum Feltrio belli exitum, Vr-
binatesq; à Medice receptos, sed nudatos moenibus at-
que item Feltrium, deserentibus eum Hispanis, recepti
dudum regni possessione eiectum, quum Mantua exu-
latum grauioris iniuriæ metu maturè contendisset, se-
ipsum uel ob id in tanta Fortunæ iniquitate probè con-
solatē, quòd Laurentiū Medicem parto iniquè prin-
cipatu non diu letantem, morte creptum audisset, &
Hispanos fermè omnes, à quibus contra militiæ iusu-
randum fuisset desertus, ab Hugone Moncata nauibus
impositos ad Algerium Mauritaniæ oppidū, ubi pau-
lò ante Didacus Verra exercitum præualidum, supe-
ratus à Numidis & Mauris amiserat, miserabile nau-
fragium fecisse didicisset. Eodem anno Maximilianus
Cæsar apud Velsium Norici agri oppidum, quum in-
tempestiuè pharmacum incertæ potestatis aduersus
morbum, quem sibi imminere putarat, hausisset, mor-
tuus est, uir præstantissimis corporis atq; animi doti-
bus inclytus. Eius imperium Carolus ex Philippo filio
nepos excepit, Cæsarum proculdubio potentissimus,
propter regnorum amplitudinem, Hispaniæ atque
Neapolis hereditate aduictam, is non multò post im-
peratorijs

peratorijs comitijs in Germania demore habitis, com-
peditorem habuit Franciscum Gallie regem, incertè
suffragatorū fidei innixū, & propterea quòd Germa-
ni proceres animos nutates ad patriæ publicū decus re-
uocassent, repulsam ferentem. Quæ causa fuit eius aliè
concepti odij, quod mox contracto exitiali belli inter
eos erupit. Præterea eius belli initia refert, quod in Bel-
gis gestum est à Cæsarianis, Francisco Cecchingo tu-
multuario Germanorum militum duce, aduersus Ro-
bertum Marchium in Eburonibus regulum præpoten-
tem, Gallicæq; factioni semper addictum, atq; item Ma-
seriam oppidum, quod ad Mosam flumen positum est,
magnis Cecchingi copijs, et inusitata magnitudinis tor-
mentis, acerrimo sed irrito conatu quassatam, Baiardo
Gallorum duce impigro fortiter defendente. Eodē an-
no Selymus Turcarum imperator apud Ciurliū Thra-
ciæ pagum, pestilenti circa renes enato ulcere, mortu-
us est, quum regnasset annis octo & aduersum nos ter-
ra mariq; bellum illaturus crederetur: postquam His-
maelē Persarum regem grauisimè contudisset, et duo-
bus Sulthanis regibus deuictis atq; interfectis Aegy-
ptum & Syriam imperio adieccisset. Solymanus unicus
ex Bosphorana uxore filius, nemine obsistente emulo,
tot regnorum hereditatem adiit: Atq; eodem ferè men-
se, quo Carolus Cæsar est acclamatus, & ipse Solyma-
nus paterno imperatoris titulo compos est factus. Cæ-
terum audita Selymi morte, Gazelles Syriæ præposi-
tus rebellauit, ratus se sacramenti religione solutum,
quòd Selymo tantum successori uerò minime sacramē-
tum dixisse prædicaret, & proinde sibi decorum fore

arbitraretur, si coactis in unum Mamalucchorum reli-
 quijs, Syriam ad ueterem Sulhanorum imperij condi-
 tionem eiectis Turcis, reuocare contenderet. Quando
 iam egregia uoluntate incolæ Syri atq; Arabes in id
 consilium sibi probè consentirēt, nec desiturū in ea oc-
 casione Caierbeium arbitraretur, qui Aegypto præ-
 fet, quin se ex præfecto regem, & Sulthanum efficeret
 postquam Memphiticus populus acerbis esset odio in
 Turcas, & in eius manu totius Aegypti arma & opes
 site uiderentur. Sed Gazelles trahendi in partes Caier-
 beij spe depulsus, quòd hic certa tutioraq; consilia du-
 bijs atq; asperis præferret, & Gazelli ueteri à superio-
 ribus temporibus inimico, nihil planè cōsideret, ita Ga-
 zellis cohortationes reiecit, ut eius legatum supplicio
 afficeret, ne Campsonianæ proditionis infamiam noua
 perfidiæ scelere cumularet. Misit etiam Gazelles lega-
 tos Rhodum, ut inde tormenta atq; arma aduersus co-
 munes hostes Turcas impetraret. Per eum modū, quòd
 serò Rhodius Magister ferendæ opis consilia explica-
 ret, superuentu Erahatis Bassæ, quem cum magnis co-
 pijs Solymanus è Cilicia in Syriam transire, & initia
 rebellionis opprimere iusserat, impar uiribus sed ani-
 mo inuictus Damascū se recepit ea mente, ut cum his
 quas collegerat copijs, quam primum cum Erahate cō-
 fugeret. Atq; ita Damasco eductis signis, ut honestè cō-
 sideret, hostes inuasit, eo acerrimæ pugnae exitu
 ut ipse peritissimè & constantissimè di-
 nucans, cum suis omnibus nihil
 de fuga cogitantibus in-
 terficeretur.

AESAR per Oceanum in Hi-
 spaniam deuectus, utriusq; au-
 titi regni hereditatem adiit, ma-
 gnoq; confirmatis antiquæ im-
 munitatis legibus honorario u-
 triusq; prouinciæ munere dita-
 tus est. Ipso ad Belgas redeunte
 populi ingenti tumultu exorio ad arma consternati,
 nec obscure rebellantes ab auctoritate regionum præ-
 sidum discesserunt, quòd immodicè se expilari à præfe-
 ctis Belgis quererentur. Quoniam Carolus Ceurius
 Belga regis nutritius, ad arbitrium cuncta admini-
 strans, aureæ monetae regiae, quæ erat præstantis for-
 mæ & puritatis, auidissimus extitisset. Seditiosa multi-
 tudini duces se præbuerunt Ioannes Padillia, Ioannes
 item Brauius, & Maldonatus. Atque ita exarsit
 bellum, quo urbs Medina Campi nundinis clara,
 impetu Antonij Fonsecae, qui regias tuebatur partes,
 fortuito igne penè tota cremata sit. Sed consurgenti-
 bus cum regijs copijs Indico Velasco magistro e-
 quitum, & Henrico Ammirante, qui erat in præfe-
 ctura maris seditiosorum copiarum ad uillam Alariæ oppu-
 gnatae deletæq; sunt, capto Padillia cum socijs, de qui-
 bus supplicium publicè est desumptum. Nec remiserat
 animos seditiosi populares, quum Maria Paceca Ten-
 dilij Mendocij filia, eruditi ingenij, et uirilium animi mu-
 lier, Padillia coniugis uexillum, ne concitata multi-
 tudini decisset dux, gerendo bello sustulisset. Ab ea

Hispanici tumultus fama, Franciscus Galliae rex exci-
tus, recuperandi Catabriae regni occasionem arripuit
scilicet ut Hericum Ioanis regis filium reduceret, quod
pater regno pulsus, in Gallia exul paulo ante decessis-
set. Sed Galli à secundo rerum initio, Algrunium, quod
olim fuit Iuliobriga, usq; progressi, conferto praelio à
Velasco & Henrico superati sunt, capto ipsorum du-
ce Asparoto. Atq; ita pristina tranquillitas perturba-
ta Hispaniae restituta est, singulari prudètia Hadriani
Florentij Belgae Cardinalis, qui regia cum authorita-
te in procuratione utriusq; Hispaniae à Carolo fuerat
relictus. Eadem estate Franciscus Galliae & Henricus
Angliae reges, constituto in finibus Morinorum loco
ad certam diem in colloquium deuenerunt. Gallus qui
cum ornatissimo totius Galliae procerum comitatu de-
scenderat, sumptuosissimi operis tabernacula, multi-
plicesq; papiliones patentibus in locis crexit. Britan-
nus autem attulerat ligneam domū amplissimae regiae
instar, cum luculentissimis ac amplissimis porticibus,
atq; coenaculis, quae constabant ex materia miris mo-
dis elaborata, picta simul atq; inaurata, tanto fabro-
rum architectorumq; ingenio, ut aptissimis iuncturis
atque uertebris tota plicatilis membratim diuidi, &
quum luberet, iucunda commutatione tolli asporta-
rique & rursus in uarias formas distingui atque eri-
gi posset. Ceterum eo colloquio nihil plus quo ho-
mines admiratione tenerentur, enituit, quam duorum
maximè insignium Europae Principum humaniter se-
se complectentium, aspectus atq; maiestas. Ambo nan-
que etate, opibus, & uictorijs nuper partis famaeque
bellicae

bellicae uirtutis florentes, id oris decus praeferebant, ut
spectantes in admirationem adducerent: Quando ex
his nemo qui adesset utriusq; gentis spectator, uel de-
core formae uel habitu proceri corporis, tractando-
rumq; armorum peritia, comparari posse uideretur. Nam
praeter aequestria spectacula in gratiam illustriu foemi-
narum, quae utriusq; cultissimis coetibus aduenerat, edi-
ta & saepius instaurata, nihil plus actum fuisse appa-
ruit, quam, ut uterq; sese in mutuam comparatione luxu-
rianius elegantiae prolatis opibus ostentaret. Nec multo
post Caesar, quod iam enata essent semina orientis belli
inter se & Galliae regem, ab Hispania rediens in Bri-
tanniam diuertit, non obscura obtreccatione eius collo-
quij ita ut tres simul reges coire uoluisset crederentur.
Sed uterq; praemolens bellum, etiam arma parans, Bri-
tannum socium sibi asciscere contendebat. Nam ille bel-
li & pacis arbiter existimari cupiens, dudum animi sui
argumentum tam aptum quam insolens, in foribus li-
gnae domus supra armatum ingentem sagittarium, ha-
bitu Britannico scite perceptum, praetulerat hoc titu-
lo: C VI adhæreo praest. Eodem anno Solymanus ma-
iorum disciplinam sequutus, postquam Syriam atq; Ae-
gyptum, interfecto Gazelle, uirtute Erabatis pacat-
us didicit, in Pannoniam arma conuertit, adortusque
Belgradum, quod ad confluentes Sauum atque Danu-
bium situm, egregium erat atque firmissimum totius
Pannoniae munimentum, expugnauit, Hungaris qui-
dem propter trophaea ibi fortiter atq; feliciter Turcis
crepta maximè decorum, Barbaris uero supra quam
dici posset funestum atque ignominiosum. Nam

ibi frustra tentata oppugnatione, Amurathes abauit, & proauus Mahometes, magnis acceptis detrimentis inde repulsi, re infecta discesserant. Solymano igitur cum paratissimis copijs aduentanti, neq; Hungari proceres, neque Ludouicus imbecillo ingenio rex iuuenis, necessaria praesidia opposuerunt, quod nihil inter se consentirent, & a pristina inuicta antea gentis uirtute & disciplina defecissent. Eo modo Belgradum otiose oppugnatum, turpissimèque defensum in potestatem Barbarorum deuenit, ut porta inferendis maioribus nostris cladibus panderetur. Eodem tempore Carolus Caesar apud Vangiones Rheni accolas, Concilium Germaniae procerum indixit, propter commotae religionis famam, Martino Lutero Saxone cucullato, Romani Pontificis auctoritatem conuellente. In eo conuentu, Martino licuit recitare causas, cur iure Christiano à Pontificis censura discedendum iudicaret, uel ob id praesertim quod auarissimi è Romana aula in prouincias emissarij, defunctorum animas in Purgatorij flammis criminum poenas dantes, pretio uenditata Pontificis clementia, se eruturos profiterentur. Sed initis & protractis supra id negotium disputationibus, nihil tamen discussum est, sic ut Caesar in ea re comescenda pio animo salubria decreta ad publicam salutem excogitanda censeret, nec multò post cum Leone Pontifice percusso foedere iungeretur. Leo namq; grauissimis de causis extimulatus, Gallos Mediolanensi principatu extrudendos statuerat, ut Francisco Sfortiae paterna hereditatis iure, communibus Caesaris atque ipsius armis

redde-

redderetur. Atq; ita bellum quod apud Belgas inchoatum fuerat, incrementaq; in Hispania sumpserat, in Italiam translatum est, diro prorsus consilio, quum inde Italia propè omnis, uetustum decus, & pristinam libertatem amiserit. Causaq; item odiorum in Gallos Insu-
brum, ex multa Lotrechij superbia, crudelitateq; Lescuti fratris conceptae, referuntur. Lescutus, dum exules audius persequitur, cum ala equitum ad Regij portam delatus, prior Pontifici bellum infert, Guicciardino tuente urbem. Ob id iratus Pontifex arma expedit delectusq; imperator Prosper Columna cum Piscario atq; Antonio Leua, ad oppugnandam Parmam mittitur. Sed dimidia eius urbis parte capta, reliqua pars, quae est cis amnem, à Gallis impigre defenditur. Lotrechio uerò cum magnis suis Venetorumq; auxilijs appropinquante, Prosper ne cum duplici hoste dimicare cogeretur, ad Niceam amnem castra reducit. Cuius irrii conatus fama permotus Leo, lulium Medicè Cardinalem patruelè suum è Florentia in castra contendere iubet. Is allata ingenti pecunia, perterriti & fere languentis exercitus uires instaurat, & ducibus animos restituit, ac mox alia ratione gerendum bellum ratus, traiecto Pado atq; inde Ollio, ad Abduam peruenit, quod erat auctus Heluetiorum nouis copijs, quas Sedu-
nensis Cardinalis adduxerat, nusquam Gallo acie confligere auso. Per hunc modum Lotrechius, quum hostes ad Vaprium uicum noctu scaphis Abduam transfissent, tumultuaria ibi parè prosperè à Lescuto fratre conferta pugna, Mediolanum se recipit. Nec insequen-
tibus hostibus defuit fortuna, appropinquante namq;

Piscario Hispanorum cohortes occultum naclæ aditū intra munitiones irruperūt, apud quas Lotrechius inter suburbana tecta conlitterat: tantusq; fuit tumultus, ut Gallicæ undiq; & Venetæ simul copiae, prope sine uulnere funderentur, caperetur autem Theodorus Triuultius inermis Venetorum imperator. Lotrechius tāto accepto detrimento, in urbem equitatum omnē introduxit, paululumq; moratus ad arcis arcem, Comensi uia in fugam se coniecit, nullo hostium persequente, qui ad mediam fermē noctem à Mediolanensibus Ticinensem portam aperientibus, cum magna gratulatione uictores exceperant. Lotrechius Vandenesio Paliciæ fratre praesidio Comi imposito, cum uniuerso equitatu Leucum contendit, superatoq; ibi anne Abdua, in Cremonensem agrum deflexit, Cremonamq; nuper hosti deditam, priusquam praesidio firmaretur, potitus est. Sed demum nouis Bernensium, & Sedunorū, qui sunt Heluetij nominis legionibus confirmatus, Ticinum adortus, defendente Federico Gonzaga principe Mantuano, expugnare nō potuit, neq; obsessæ circumuallatæq; arci opē ferre ualuit. Quoniam ibi. M. Antonius Columna summae uirtutis dux tormēto maiore à Prosperi patris munitionibus emisso fuerat interfectus. Intra paucos uerō dies, quū Lotrechius urbē Mediolanū, castris ad Sextum uicū postis, esset inuasurus eiq; Prosper & Franciscus Sfortia, cum omni Insu-brum multitudine, egressi urbe sese opposuissent, ad Bicoccam uicū prelio certatum est, quo Gallis aduerso Albertus Petri Heluetiorum dux, legionibus suis sclopettorū procella obrutis, cecidit. Ab ea uictoria

Prosper

Prosper praecunte Piscario Laudem Pompeiam cepit, & eodem mense cursuq; uictoriae, Pisleonē supra Abliam oppidum expugnat, & mox Cremonam recipit, Lescuto honesta passione urbem dedente, & de mum Alexandria, excedente Gallorum praesidio, in potestatem redacta est. Dum haec feliciter à Prospe-ro gererentur, inexpectata mors Leonem ætatis atq; temperaturæ robusto uigore florentem oppressit, paulō post quā de Mediolanensi uictoria nuncium accepisset, atroci proculdubio toxici uiolentia abreptus. In eius locum suffectus Hadrianus Sextus, mira & certē pudenda, si Italiae decus respiceretur, Senatorum factorum suffragatione, quum festinatis comitijs. hominem apud Batauos extremi Oceani natū, & tum in Hispania agentem, uirtutis nomine, cunctis senatorij ordinis praetulissent.

Vigesimi primi Libri.

ALLI per interregnum comitialesq; occupationes, rati se Parmam facile recepturos, è Cremona aduolant, & à triplici loco tribus uno tempore editis praesidijs, scalis murum transcendere conantur. Sed insigni Guicciardini praesidijs studio, & summa Parmensiuū alacritate, quum Salomon Siculus, & Petrus Baccionius Ligur cohortium praefecti, acerrimē propugnarent, hostes repelluntur: pariq; Fortuna in Placentinum effusi agrum, & terrorem Placentiae inferentes à Pontificio equitum praesidio sustinentur. Sequenti anno, quod Genuenses Gallicū nomen. Octauiano Fre

goso duce tuerentur, Caesariani duces, impetrantibus Adurnijs exulibus, ut reducerentur, ad Genuam castra faciunt: hinc Proffer cum Germanis, illinc Piscarius cū Hispanis. Sed Piscarius ab eo loco q̄ Faba graeca uocatur, tormentis murum aperit, inſectūq; facto, pulsus defensoribus, urbe potitur, & demum uictor urbem percurrit, nullo negotio pratorij capit. Venēre in potestatem ipse Octavianus Fregosius, & Petrus Nauarrus, qui dudum appulerat, ut non temere timētium ciuium auctoritate nominis sui cōfirmaret. Eo modo Piscarius urbem multis diuitijs opulentā diripuit, priusquam Proffer ingrederetur. Iulij autem Othobonus ac Simbaldus peculiare Fregosiorū hostes, propter fratris eorum cadem, probē uindictā exercuerūt. & Antoniotus, & Hieronymus Adurnij postquam decem annos exulassent, in urbe principes constituti sunt, a quibus nō multo post Castellati arx quae a Gallis defendebatur, maioribus tormentis expugnata est. Eadem astate qua tanta urbs capta direptaq; fuerat, Hadrianus pōtifex magnis precibus populi Romani, & cohortatione senatus ad urbem euocatus, Genuam applicuit, nulla ciuium recentem cladem suam lugentiū letitia exceptus, indeq; Liburnū nauigauit, ubi a Iulio Medice cardinale, legatisq; Florentinorum, & aliquot Etruscis cardinalibus expectabatur. Paucis inde horis cardinales sequi inſit, & felici nauigatione Romā deuectus est. Per id tēpus Rhodus a Solymano qui in insulam cum ducentis armatorum milibus traiecerat, oppugnabatur. Eam uerō cōsiliij ingentis & perdifficilis belli occasionem auda-

ter susceperat Barbarus, quōd Christianos reges in testinis occupatos bellis didicerat. Cupiebat Hadrianus ferre opem, sed pecuniae inopia, quo minus officio satisfaceret, retardabatur. Nam quae ab Hispania aduexerat peditem copias, factiosorum quorūdam horratu, non Rhodum, sed in Galliam Cisalpinam, quae Caesaris opes confirmarent, mittendas censuerat. Atque ita Rhodus quintum postmensem, admirandis operibus & cuniculis, ad deditionem compulsus est, Philippo Lilladamo militiae magistro, desperatis auxilijs ad Solymanum egresso, & certa pactione urbem, atq; insulam dedente. Uq; tantum uulnus Christianae reipub. illatum est, insipientibus aut obscitantibus nostris regibus, apud quos priuata spes augendi imperij totum Christianae pietatis decus extinxerant. Hadrianus Romanae aulae rudis, & rerum Italicarū imperitus, serō detrimentum intellexit, exortaq; est in Vrbe pestilentiae lues, quae quum seueris legibus more nostro Pontifici minime cohercenda uideretur, contactu agrorum ita exarsit, ut multa funera in compitis uiserentur, appareretq; uasari Urbē, haud multo dierum spatio, nisi Graeculus quidam nomine Demetrius Spartanus, sedandae pestilentiae, fauente ei turba hominum, negotium suscepisset, nemine superstitionē uetare auso. Nam ferum taurum, cui dimiduum cornu diffecarat, magico carmine dextrā in aurem prolato repēte ita mansuefactū reddiderat, ut iniecto tenui filo ad integrū cornu, quō uellet perducēs, pestilentiae placādo numini ad Amphitheatrū immolasset. Nec credule multitudinis spē ex toto sefellit, cū ab ea inanis

sacrificij prospera litatione, mitescere moribus coepisset. Nec multò post euocato ad urbem Iulio Medice cardinale, Franci cum Soderinum cardinalem custodiae tradidit, quòd maligni eius animi & aduersi in Casarem studij indices literas interceptisset. Nam Soderinus contra Iulium, ut Florentia pelleretur, copias in Etruriã miserat, Rentio Cerite duce, percussoribusq; item in Iulij caedem prae paratis. Sed detecta conuentione, nonnulli ciues Florentini, concepti facinoris capite poenas dederant: alij Iulio conuentione profugerant. Rentius qui exercitum Senas perduxerat, ut inde Florentia peteretur, inopia commeatu, & terrore Heluetij praesidij, qui Iulio aderat adductus, foedum consilij sui exitum tulit, uel ob id etiam, quod Feltrium Vrbinatcm, Malatestamq; Balleonum, hic è Perusia, ille Urbino, contractis uiribus ad uindicandas iniurias, secum bellum Iulio illaturus credidisset. Paucos uerò post menses quàm Soderinus custodia traditus est, Hadrianus fato concessit, cui protractis aliquandiu comitijs conspiratione iuniorum, Iulius Medices, desumpto Clementis nomine subrogatus est: qui ad tuendam nouae dignitatis personam, egregiè se medium inter Casarem & Franciscum regem praestare uidebatur.

VIGE-

Vigesimi secundi Libri.

ORIENTE Hadriano, Gulielmus Gofferius appellatus Ammiras, in Italiam descendit cum quadraginta pedum, & decem equitum Gallorum milibus, & pulso ad Ticinum annè Casarianorū exercitu, positus ad Mediolanum castris, urbem obsidere constituit. Ineunte anno Prosper Columna moritur, eiq; in imperio copiarum succedunt Carolus Lanouius Belgae & Piscarius. Insuores pro Francisco Sfortia, egregiè Gallorum uim, & belli detrimenta sustinent. Gofferius multa niue caelo importunè delapsa, à conspectu urbis discedere cogitur. Cum parte copiarum Baiardum ad oppugnandam Cremonam mittit, irritò eius incepto. Veneti copias suas, & ducem Feltrium Vrbinatcm ex lege foederis Sfortiae qui opem ferant, mittunt. Quibus iunctis exercitibus, Galli aliquot in locis per partes opprimuntur: nusquã iusto praelio contenditur. Casariani potè Ticinum iungunt, Gofferius idem facere cogitur, ne quae in tergo erant oppida ad Nouariam inuadenda hostibus relinquat. Interim Ioannes Medices cum Sfortianis copijs Mediolanensium iuuentute auctus, Abiatum tormentis expugnat. Nec multò post Ticinum transfessus, coniunctusq; Feltrio, Garlascum oppidum aggreditur, & quanquam praesalta esset in fossis aqua, uel cum interitu multorum id expugnat. Exinde Gofferius tot acceptis detrimentis, quum se reciperet, ad Sesthem annum tumultuaria pugna, graui ictus uulnere funditur, bi-

duoque post, dum tormenta defendere per Baiardum fortissimum ducem, atque hostes acriter incumbentes sustinere conatur, Baiardo cadente, exiit tormentis, & cum multa caede Heluetiorum terga tumentim, in fugam conijcitur, mirumque uideri potuit, tantas Gallorum copias, ualidis Heluetiorum subsidijs firmatas, à Caesariis & Venetis sustineri, atque deleri potuisse. Aderat Caesariis Carolus Borbonius, qui paulò ante à studio sui regis malignè discedens, & sese priuato quodam Caesari foedere coniungens, prodendi regis sui, impugnanda quæ patriæ consilia agitarat, quibus detectis è Gallia in Sequanos profugerat, declaratusque patriæ hostis, Caesari operam nauabat, ita ut inuadenda Gallie consilium susciperet, Hispanis auide se sequuturos profitentibus, quòd in Prouinciam opulentam regionem, ubi non desitura amicorum studia, aucta penitus à rege, & proceres quosdam ad rebellandum paratos, se inuenturum iactabat. Lanotius quamquam id minime probaret, permisit, ut Piscarius cum Hispanorum, Germanorumque cohortibus in Prouinciam penetraret. Sed Piscarius Messilie moribus frustra hærens, quòd ualidissimo Gallorum presidio teneretur, retrocedere coactus est, quum nemo Gallorum ad authoritatem Borbonij nominis se conferret, & regie copie appropinquarent, & Borbonius cuncta opinione sua sibi infestiora, Gallo uerò fideliora reperiret. Quapropter reuersus est per maritimas Ligusticasque alpes, cum copijs asperitate itinerum desessis, & his sepe, ut

sunt

sunt uiri dicaces, Borbonio consilij leuitatem exprobrantibus. Eo autem tempore rex Franciscus, ualido conflato exercitu, ut Prouinciam tueretur, postquam re infecta hostes Prouincie finibus excefferant, consilium flexit ad occasionem repetendæ Italiæ, miraque celeritate Pœninis, & Codijs alpibus, in Taurinos descendit, progressusque secundo cursu, ita Mediolano potitus est, ut Piscarius cum Hispanis Laudem Pompeiam se reciperet, & Antonius Leua cum Germanis defendendi Ticini munus susciperet. Atque ita Veneti, & Clemens eius belli commutationem nequaquam ægerrimè tulerunt, quòd inuadenda Prouincia, & laceffendi Galli regis consilium tan inmodicum, quam temeritati proximum improbassent, ob idque Caesariani exulis consilio imixti, belli quam pacis audiores apparuissent. Rex Mediolano potitus, consilij anceps, Laudem Pompeianæ, ad opprimendos Hispanos, an Ticinum debellandis Germanis aggrediretur, inauspicata belli ratione Ticinum pratulit, ubi nulla memorabili earum rerum, quæ tentasset, prosperè confecta, quantum iam circumfœdens, & hærens mensem, diductis primò, & mox reliquis senescentibus uiribus, quòd noua Caesariis auxilia adducente Borbonio, superperuenissent, prælio decertare coactus est, quo regis aduerso, nobilissimi quique Gallorum ducum & procerum, interfecti sunt: & rex ipse auster dimicando, sauciatus, prolabente mox equo, captus est, eo præsertim effusus, Hispanis & Germanis parta uictoria letantibus, quòd ipso Caesaris natali die secundissimo

euentu dimicassent, sic ut de eijciendo Francisco Sfortia cogitarent, & totius Italiae immodicis animis imperium affectare dicerentur: Quando inusitato reru successu elati, nequaquam alieno commodo, sed suo bellum fortiter gessisse uideri uellent.

Vigesimali tertij Libri.

LRANCISCVS incunte æstate à Genua in Hispaniam perducitur à Carolo Lanio, qui ego eius animo futuræ Cesaris clementiæ spem iniecerat. Sed Cesar multis de causis eum nequaquam uidere sustinuit. Qua offensione rex sua spe deceptus, in grauem inciit morbum, ita ut infortunij sui miserias morte finiturus uideretur: nisi Cesar perhumano colloquio afflictum consolatus, eum se mature dimissurum promississet. Nec multo post certo inito foedere, Cesar ei sororem in matrimonio collocauit. Ea Emanuelis Lusitanie regis uxor fuerat, & è tribus regis liberis, maiores natu duos pater obsides tradidit, & in Aquitaniam abire permixsus est. Ex eo foedere ingens, & atrox apud Principes orta est suspicio, quòd inter se Franciscus & Cesar, in perniciem quorundam coniuuare dicerentur, sic ut ad regem libertati restitutum, undiq; legati gratulatum mitterentur & Clemens & Veneti adiuncto Britannie rege, ad mutuam securitatem noua foedera percuterent. Quibus paratis undique copijs Cesari totius Italiae imperium affectanti obuiam iretur. Nam quod iniquissimum fuisse iudicabant,

bant, Antonius Leua atque Piscarius imperium Mediolanense Francisco Sfortia inuidentes, eum tanquã defectionis à Cesare consilia agitantes, reum se erant, grauissimoq; laborante morbo in arce obsederant, & aliquot urbibus creptis hostem declararant. Ea calumnie uis cum summa malignitate Sfortia illata, Venetos & Pontificem mirum in modum pupugit usque adeò ut consternati animis arma pararent, & Cesarianos impotenter atq; superbe foederis fidem fallentes, atq; impudenter sociorum existimationem contemntes armis persequendos arbitrarentur: & Piscario interim morte subrepto, ad Mediolanum arma proferrent, ut Sfortiam obsidionis, & uitæ periculo implicitum, matura ope allata liberarent. Sed tanta fuit Antonij, Alfonsiq; Vastij, qui Piscarij patris erat frater, militaris constantia, ut non modò oppugnantium hostium uim sustinerent, sed Mediolanensibus metu cædis subactis, Sfortiam extremam perperam incediam, ad deditonem compellerent. Eo modo Sfortia ad Cremonam calamitatis suæ iniquam sortem lugente, noua Germanorum auxilia Georgio Franispergo duce in Mantuanum agrum descenderunt & Vgo Moncata cum Pompeio Columna cardinale, Pontificem inducjs, quas dolosè concesserant, ineptè confisum deceptumq; repentina in urbem irruptione pene oppresserunt, ita ut direpto Vaticano, et templo maximo foede profanato, perterritus Pontifex in arcem elaberetur, & Cesariani, quòd nullus esset in arce comæatus, triduo eum in potestatem redacturi crederentur, nisi Vgo Moncata, tanti admixsi

sceleris pertasus, uel contradicente Pompeio, & in extremam Clementis perniciem proclinato, obsidibus acceptis, in arcem uenisset, & certis conditionibus pacem cum Pontifice consecisset. uisdem diebus quibus Caesar, & Pontifex infestis armis inter se decertabant, Solymanus in occasionem semper intentus, qua regni fines proferre, & Christianis maxime nocere posset, Pannoniæ bellum infert, quod regem iuuenem non suo iure, sed præcario propè turbidissime genti, nec iusto consensu unquam parenti dominantæ, & bellicis artibus propter ætatem nequaquam satis instructum, facile opprimere se posse confidebat, uel ob id præsertim, quod neque Pannonici regni, neque regis ipsius salutem proximis Germanis, neque ipsis consanguineis regibus, Casari, Ferdinandoq; & Sigismundo Poloniæ regi, curæ futurâ arbitraretur: Quando neque Germani per se segnes in aliena causa, neq; Austriæ domus reges Italico occupati bello, neq; Polonus, ne ueteres inducias temere abrumperet, ut se commouerent, adduci posse uiderentur. Ludouicus rex ingenio per se imbecilli, neq; salubri ratione confirmato, inexpectata aduentantis tanti hostis fama percussus, missis undique legatis frustra opem implorat. Hungarorum tamen concilium indicit, id est, armatæ multitudinis, & Rhacos appellatur. In eo sacri antistites de more stipendiarij, quas debebant in publico periculo semiplenas equitum alas, & minorem quam oporteret pecuniam in belli sumptum expediunt. Profani uerò iuris proceres, totaq; nobilitas, ut pote, qui ueteris discipline oblit, nuquam Othomanorum re-

gum castra uiderant, sed minutis tantum prælijs per incursiones pugnare consueverant, ab innata superbis eorum animis arrogantia, Turcas ita contemnebant, ut se, uel exiguo numero, ingentia Barbarorum agmina, confertis manibus insolenter concisuros, & deleturos iactaret. Sed unus maxime cucullati ordinis Paulus Tomoræus archiepiscopus Collocensis, aliquando in excursione, subitario prælio cum Turcis dimicare solitus, tanta animi serocia, tantaq; speratæ uictoriæ fiducia stolidè pugnam efferebatur, ut sacras ad multitudinem militum haberet conciones, & ante alios proceres, studio religionis inflammatus, in aduersam Barbarorum aciem infesta hasta se impetum facturum polliceretur. Paulò ante ex Pontificia pecunia, Germanorum & Bohemorum cohortes conscripserant, quarum præsidio stabiliri aciem equitum, & sustineri Barbarorum uim posse putabant. Neq; enim accurate recensendo, peditum simul & equitum copiam, uigintiquinq; milium summam efficiebant, sic ut ab omnibus peritis, ea Tomoræi audacia, & reliquorum pugnam poscentium temeritas, magnoperè damnaretur quando ueteres milites miserrimum esse dicerent, cum eo hoste configere, qui octuplo ampliores copias in aciem esset porducturus. Propterea aliqui submouendum imminenti periculo regem iuuenem iudicabant, frustra cōsulente Stephano Verbetto, ut regis adolescentis persona ad publicam salutem, extra pugnae discrimen in utrumq; belli euentum, Budana in arce seruarietur. Sed obstrepebant efferi milites, nec se, nisi rege duce pugnaturus dicebant. Tomoræus dicta sententia periclitatus,

ut quàm primùm confligeretur, & rex generosus sub tutela dei maximi, pugnae signum daturus, hosti obuiâ ire pergeret. Itaque uecordi impetu infaustoque confilio, Ludouicus ad Nugaciâ usque; signa promouit, quod est oppidulum medio ferè itinere positum inter Budam atque Belgradû. Iam aduentabât prima Turcarû agmina, quum supremo cõcilio à præfectis & ducibus est disputatû, an castra uallata curribus ad Danubij ripam essent tantisper collocanda, donec auxilia Transyluanorum aduenirent, quæ à Ioanne Sepusio prouincie præfecto, qui Vayuoda Hungariæ appellatur, iustis itineribus adduci ferebâtur. Cæterum Tomoreus cui nouo superuenienti duci propter præfecturæ dignitatem parendum foret, ut imperij ius integrum ad spem uictoriæ retineret, omnem moræ causam improbens, & in sua fata præceps ruens, ita sanis consilijs obstinuit, ut regem incautum & periniquum pugnae discrimenẽ perduceret. Barbari namque quaternas equitû acies præmiserant, quæ distinctis inter se noctis atque diei spatijs, perpetuò lacescentes regij; castris circumueherentur: Quo persultante equitatu, usque ad eam regiâ castra obsessa sunt, ut nemo ligna: um aut pabulatum exire, aut in proximam Danubij ripam potandis equis progredi auderet, nisi magno periculo & iniqua cõditiõne, propter Barbarorû multitudinẽ certaretur. Quæ necessitate impulsus Tomoreus, instruere aciem, & pro antiquo decore, inuictæ antea gentis, dignitateque regij nominis, prælio cõfligere coactus est. Aciei forma ferè simplex fuit, protèsi scilicet peditû cohortibus in oblongam seriẽ, ac intermixto idoneis in

spatijs

spatijs equitatu, ne Barbari numero superâtes, uniuersam circumuenirent aciem, & Hungari pene in orbem pugnare cogereutur. Castra catenatis uallata curribus, leui præsidio imposito, ad dextrâ relinquebâtur quibus non absurdo consilio Tomoreus alam unâ lectissimorum equitum, uallum propè contingentem apposuerat, ut ad incerta belli rex eius firmo atque expedito præsidio protegeretur. Sed Hungarico nomini infaustus is dies, regique maxime inauspicatus, postremam feri consilij rationem euercit. Nam primo cõgressu concurrentes acies nostræ, tamen si nihil eis Barbarorum tormenta altius librata nocerent, nullo tamẽ negotio pulsæ proiritæ; sunt, cadente præsertim Tomoreo. & reliquis ad unum ferè proceribus interfectis, & Vsarombus, qui sunt Hungarorum leuis armaturæ equites, dispersis, & in fugam uersis, totoque pariter equitatu fœdè conciso. In tanta rerum asperitate, cum Barbarorum globus ad diripienda castra conuolasset & ægrè à præsidio defenderentur, ea, quam diximus lectissimorum equitum ala, quæ regi præsidio esse debuerat, continere nequijt, quin opem castris afferens, in Turcas oppugnantes deferretur. Eodemque semihoræ momento, Ludouicus rex prostratis undique copijs, nudatus eo quod sperarat, paraueratque; præsidio, sese eripiẽs, in proximâ palude, reflectente se equo, sexquipedalis aquæ lutulento in gurgite suffocatus interiit. Ita tamen, ut eum locum Cetriscus armiger eius & cubicularius, genere Bohemus, notaret, & effugeret, & post multos dies, decedentibus hostibus, integrum regis cadauer Cetrisci indicio reperiretur, & regio sancere

tumulandum ad Albam regalem deferretur. Ab ea uictoria, Solymanus non obscura admiratione ductus, rississe fertur, quod Hungari tanta essent animorum temeritate, tantaq; insania regis consiliarij essent occupati, ut alienis uiribus stultissima ratione aestimatis ipsorum copias que essent exiguae, tanto exercitui obijcere, quam regredi maluisset. Potitus Buda, inuisaque arce, quam mirifice laudabat, nihil plus ad uictoriae suae monumentum sustulit, quam aeneas statuas tres ingentes, que Matthiae bello pacem; inclyti regis fuerat. Eae Byzantij in Hippodromo collocatae hodieq; uisuntur.

Vigesimi quarti Libri.

LEMENS, quod eius fama foede apud populum profcinderetur, nec ideo tantae iniuriae contumeliam animo sustineret quonia improvide malignis hostibus credeus, confidensq; dolosis inducijs, ut imperitus rerum, tantam cum publice tum priuatae existimationis, tum Vaticanae supellectilis quae erat opulenta iacturam fecisset, abrupto tanquam indecoro foedere, et spreto obsidibus, bellum Caesarianis inferendum censet. Pompeium Columnam a senatu amouet, et tanquam sacrilegum hostem aquae, et igni intercidit, accersitoq; a Gallia Valdemotio Lotharingiae reguli fratre, quod esset stirpis Andegauensium regum, qui superiore seculo Neapoli regnassent, terra mariq; Neapolitanis bellum infert. Magnus terror Campaniae infertur, capitur Salernum, Valdemontius ad Neapolis portas com-

pulso

pulso intra urbem Moncata, se ostentat, et in Latio Columniae familiae oppida a Pontificijs militibus, crudeli incendio passim excitato deformantur. Per eos dies Carolus Lanouus cum classe, sublatis Germanorum ueteranis cohortibus, et Hispanorum satis ualida tyronum manu in Italiam traiecit. Iter Corsicam et illam insulas, Hispanica classis medio in pelago, a tribus triremium classibus tormentis oppugnatur. Duces erant Andreas Aurius, Petrus Nauarrus, et Paulus Iustinianus Venetus. Sed aliquot nauibus magno impetu pilarum incidium perforatis, et una atq; altera demersis, Lanouus e summo discrimine, obortae tempestatis beneficio, se eripuit, prouectusq; rapido uento in Stephanium Etruriae portum, quod est in Occidentali Argentarij promontorij latere, se intulit, atq; inde circa Campaniae littora milites exposuit. Eius aduentu Pompeius Columna cum Vespasiano atq; Ascanio Columnijs proceribus conflato exercitu ad oppugnandum Erusimonem in Hernicos pergunt. Sed moenia in multuarijs aggeribus permunita, fortissimorum militum manu defenduntur, qui erant ex cohortibus ueteranis, quas Iohannes Medices Insubrib. Pontifici praesidio miserat. Nec multo post, quod salus earum cohortium, et Hernicorum omnium cordi esset, iusto cum exercitu Rentius Ceres et Vitellius Tiphernas instructa acie superuenerunt, a quibus soluta est obsidio, fusis et coniectis in fugam Caesarianis, et his aegre tormenta seruantibus. Exinde a quibusdam tota ea contentio ad falsam spem concordiae reuocata est, quod Pontifex pecuniae pressus inopia, et magnis undiq; Caesarianorum copijs circumuentus, ne-

quaquam diu belli sumptum sustinere posse uideretur. Per opportunè ad eam rem conficiendam ab Hispania in urbem uenit Cæsar Feramusca Campanus, Cæsaris literas afferens, humanitatis, & æquitatis, & quod in tererat ad flecendum Pontificem, religiose excusationis plenissimus. Atq; ita iterum Clemens adueniente in Urbem, obsidibus ei datis, Carolo Lanoio, in quo summa tum erat belli & pacis auctoritas, Cæsari conciliatur. Fœdus Reipublicæ dirum percutitur, ea conditio ne, ut Lanoius in Etruriam iret, Borbonium auerteret, qui cum Germanis & Hispanis auctus undiq; factiosorum & perditorum hominum copijs, ad diripiendam Romam cõtendere ferebatur. Borbonius enim in spem diripiendæ opulentissimæ urbis animos sustulerat, quod Germani paulò ante ad Mincium hostium copias, Feltrio duce, se transitu prohibere conâtes submouissent, quum fortuito tormenti ictu Ioannes Medicus cecidisset: cuius fortissimi ducis impetum, extraordinarijs prælijs, grauiâ incedentium ægna carpentè sternentemq; ægrè sustinuerant. Nec multum insequentium, Feltrij & Salasi, qui Venetas & Gallicis ductabant copias, uim pertimescendam putabant. Itaq; Borbonio Apeninû Aretinis iugis superanti, Lanoius occurrit. Sed abnuentium pacem militum clamoribus, dirempto colloquio, Borbonius proposito itinere ita institit, ut Pontificem, dimissis importunè copijs, inermè nudatumq; præsidio, una celeritate facillè se opprimere posse speraret. Faut fortuna facinorosis cõsilijs atque impiæ fraudi, uti iam pridem infesta urbi atq; Pontifici: Intentissimo namq; cursu totius exercitus, Bor-

bonius

bonius ad urbem peruenit, cõmçatus egens, & tormerorũ expers, pridie Nonas Maij, statimq; scalis appositis Clemente exterrito, neq; ullum fugæ consilium explicante, ad eum locũ, qui est contra obeliscum, humilia Leoninæ urbis moenia superantur, frustra q; ineptis armis, & trepidis animis obsistente urbana multitudo, Hispani atq; Germani intrant, insuam propè hominũ frustra abiectis armis, uitam petentium, multitudinem crudelissimè trucidant, sacrosanctum, & toto orbe uenerabile templum, direptis ornamentis multo cruore ad singula altaria fuso, immaniter fœdant, atq; omnia sacra uasa diripiunt, claspq; in arcem Pontifice, urbem senihora transcensit inter Aureliam & Septimianã portam uetustate collapsis moenibus, irrũpunt, in eaq; cũcta auaritiæ & immanitatis exempla, in miseros ciues edunt, arcem circumfident, & perductis fossis circumuallant, ne usquam Pontifici effugiũ pateat. Animus horret eas referre Barbarici cruciatus miseras, quas pertulit infelix populus, olim gentiũ omnium uictor. Hæc enim sine multis lachrymis, neq; referri, neq; audiri possũt, ita ut sacrosãcta ciuitas Deos penitus auersos à salute sua existimare potuerit, nisi Diutela resurbis, quanquã ad inane solatiũ, præclaro suo ultore numine, perfidiosi atq; immanissimi latronis hostiam, in ipso captæ Urbis limine mactauissent. Cecidit namq; Borbonius, dum scalam funesta manu moenibus admouet, per inguen dextri femoris glande traiectus, ne diræ uictoriæ suæ compositus, tanto sacrilegio letaretur.

PAVLI IOVII NO-
VOCOMENSIS EPISCO-
PI NVCKERINI HISTO-
riarum sui temporis.
LIBER XXV.

AD famam, usq; adeo miserabili inexpe-
ctatoq; euentu, captæ Urbis ac obsessi in
arce sacrosancti Pontificis, uni omnium
in Italia Florentini effuse letari uidebã-
tur, Quod diu exoptatam repetendæ libertatis occa-
sionem, sibi ex tuto oblatam perspicerent, quam dudã
enudatis in Mediceos ueteribus odijs, intempestiuè ar-
ripere tentauissent. Paulo enim antequam Borbonius
Aretinas superaret alpes, & sese alienum ostenderet
ab omni pacis conditione repulso scilicet Carolo La-
noio, qui per ampla de compositione mandata detu-
lisset: Florentinæ iuuentutis globus, paratissimis ad re-
bellandum animis, arma ceperat, factiq; impetu præ-
torium occuparat. Eius audendi facinoris princeps
fuit, Petrus Saluiatus, multis propinquitatibus atq; di-
uitijs potens. Huic nemo seniorum restiterat, quã gra-
uissimi ciuium eius facti consilijsq; gnari essent, utpote
qui dissimulando & cõnuendo, auidis, uerum suspens-
is animis, tantæ rei euentum expectare cernerentur.
Erat in summo magistratu uexillifer, Aloysius Guic-
ciardinus, multis quidem beneficijs Mediceo nomini
obstrictus: sed apud eum hominẽ incertæ fidei, ab an-
tiquo

aliquo malorum suorum studio libertatis auidum, cum-
cta facîle obliterarat præsens occasio admittendi ma-
turandiq; facinoris: ea tamen simulati animi specie, re-
prehendere detestariq; iuuentutis audaciam cœperat,
ut in re dubia atq; ancipiti, magistratus fidem synce-
rumq; personæ munus tueretur: Quando nihil magis
optare eum credi par esset, quam ut, pulsus Mediceis,
ciuitas sese affereret in libertatem. In ea uerborum cõ-
tentione, iuuentus quæ iam planè rebellarat, curiaq;
posita, extremum decretum commutatæ Reipublicæ
deposcebat, si emere atq; euibrare gladios cœpit ad de-
terrendos decuriones, e quibus, Federicus Riccius seu-
re obiurgans, grauius caput uulneratus est à Iacobo
Alamanno præferoci iuuenè ac ipse uexillifer simulã
ter intentata sica penè uiolatus: Quum etiam in con-
spectu eius Ioannem Francischæum, loci & honoris de-
eius obsistendo tueri conantem, attractum ad fenestram
& seditiosis, ipso præsertim Alamanno impellente, in fõ-
rum præcipitem dare niterentur. Iam in aream curiæ,
singularum regionum signiferi, sublati uexillis de mo-
re, contribules suos adduxerãt, & patrcij ordinis ma-
gna multitudo ad magistratus ascderatã. Nemo enim se
re fuit uel ex ipsis amicissimis Mediceo nomini ciuib. q;
nõ properãter ascēderet, atq; pulcherrimè ius facti læ-
titia cõpleretur, sic ut postea compertum est, omnes in
unum conspirasse, & defecisse existimari possēt. Nam
constabat signiferos regionum à uexillifero pridie ad-
monitos fuisse, ut parati instructiq; armis quã res po-
sceret, exortiq; tumultus strepitum sentirent, ad curiã
progrederebantur. Antonius quoq; Nerlius sacerdos fa-

Etiosus in turrem curiæ, extortis à ianitore clauibus, ascendit, ut ad sonitum campani æris, populus ad arma uocaretur. His rebus decuriones exterriti, postulante iuuentute, adhortantibusq; patricijs, decretum perscripserunt, pronuntiandumq; ad populum, publico præconi dederunt. Eo Medicei adoloscetes, Hippolytus, & Alexâder, Reipublicæ hostes declarati sūt, bonaq; eorum sisco addicta, & liberati nonnulli ciues qui in custodia seruabatur, quod hostilem animum in Mediceos, quos appellarent tyrannos, ostendissent. In promulgando autem atrocissimi cōsiliij decreto, quod minime prætermittendum uidetur, Cosinus Saxetus podagricus nec insulsus senator, uultu resupino & ferè oscitanti, sublata uoce interpellans præconem interrogauit, an ipse etiam Papa Clemens eadem qua gentiles eius, exilij & capitis poena damnaretur, & id quum altiore uoce proboq; nutu præconis par & æquū esse subderetur: Vos ergo inquit uideritis ciues, qui nihil libera patria carius habere uultis, an uobis ab hac mox iniuria sacris interditi, familiari pane uestro satis piè uesti liceat. Quod falsè dictum, uniuersæ cōcio ni risum commouit: quod omnes adeò perfricata esēt frontis, ut inuerecundam præconis uocem ineptissimè imitarentur. Ab hac tanta perfidiosaq; decreti acerbitate quum optimates, qui aderant frequentes, de ordinanda Republica disputarent, Franciscus Feltrius Urbinas, Veneti dux exercitus, & Michael Salasius regulus, Federicusq; Gonzaga cognomento Bozzolus Gallorum duces urbem intrarunt, quibus ad secundū lapidem dudum obuiam ierant honoris causa, Syluius

Passeri-

Passerinus cardinalis legatus, ipsiq; duo pariter cardinales, Innocentius Cibous, & Nicolaus Ridulphus à Leone auunculo in senatum lecti. Cum his etiam aderat Hippolytus Medices adoloscens, qui omnes inopinata ciuium rebellione perturbati, in urbem regredimaturarunt, primusq; omnium Petrus Honofrius Montedolius Medicearum cohortium præfectus in forum aduolat, omniq; aditu regionum occupato inuasit distictisq; popularium manipulis, prætorium expugnare parat. Ipsi, quos diximus duces, citatis equis superueniunt, certaturq; missilibus ab obsessis atq; obsidentibus, in magnumq; metum atq; periculum imperiti homines, & ineptis instructi armis undiq; conijciuntur. Erat curia plena patricijs, atq; ea iuuentute, quæ primæ perfidiæ uocem sustulerat, decretumq; arreptæ libertatis in Mediceos ad plebem promulgari iusserat. Quibus omnibus quū iusta ad defensionem arma deessent, neq; ullus esset in curia comæatus, ex conscientia admissi sceleris, extrema supplicia metuebant. Nam Honofrius eo studio ferebatur, ut curiæ fores incenderet, & tormenta proferret, quibus curia quateretur. Iam enim introductis in urbem maioribus copijs, pauidos seniorum imbelliumq; ciuium animos, præprope-
ra temeritatis, & meritiæ pœnæ metus inuaserat, tanta trepidatione, ut nonnulli inusitato egressu dilabifinarent cōsilijs; inopes, & maturæ opis indigi, prorsusq; ad unum semianimes, admirabilem commutati ingenij perturbationem, gestu incondito, & demissis pendendisq; uerbis ostenderent, dolerentq; planè singulnicem suā, quod nimis celeriter, & inconsultè, nequa-

quam animaduerso periculo, nondum mature libertatis munus, expetissent. In nullū quippe eo grauius aut periculosius salutis discrimē Rempub. incidissē, ab ulla annalium memoria meminerant uiri prudentes, presentium & imminentium rerū casus expendere soliti, quum atrocissimam externarum gentium colluuiem, incendia, & clades passim afferentē, in ceruicibus esse inter Senas, & Aretium, alterum porro socialē exercitum, quē, ut Borbonio obsisteret, à Mugellano Apennini latere, euastatis militari licētia amoenissimis prædijs, in urbem confluisse conspicerent: Quandoquidem nihil hic potius, omisso uero hoste, qui ad excindendam Romam properabat, quàm diripiendæ opulentissimæ urbis prædam spectare uideretur, ut presentis rebellionis admissum facinus uindicaret. Sed tanta exitiit in Syluio legato, adolescenteq; Hippolyto, & Mediceæ familiæ propinquis ciuibus clementia, tantumq; in Feltrio ceterisq; ducibus æquitatis & tranquillitatis studium, ut pro conseruanda salute ciuitatis seditiosis atq; rebellibus, modò se dederent, integra fide parcendum censerent. Atq; ita, quum iam Medicei in non dubiam spem recuperandæ curiæ uenissent, fretq; armorum concursus ad eorū domos defendendas, & in arcem currulia tormenta peruenirent, Federicus Bozzolus prodijt, pacatamq; dextram ostendēs, cessantibus utrinq; telis, ad curiæ portam accessit, admissusq; ad decuriones, ita loquutus est. Nisi pro dignitate salutēq; Italici nominis, principes Florentini, hæc arma gestarē, regi Galliæ operā nauās, quem huic ciuitati ab antiqua Caroli Magni conditoris uestri me-

moria, multisq; nec unquā ferē intermissis in Galliā reges officijs, amicissimum esse scio, huc utiq; nullo meo cōmodo impulsus ascendissem, quanquā ex benefactis officiosoq; hoc munere suscepto, non inanem fortasse laudem expetendā rear, modò à uobis nō omnino intempestiuus orator existimer, si hanc libertatem, quam honestē potius cōcupistis, quàm auspiciatō tenere uide mini, uobis iā planē obseßis & circūuentis, non dubio exitio futurā ostendero, dederōq; obiter consiliū, cum uobis, qui curiā tenetis, tū uniuersæ ciuitati, omni ope quæ alicūde expectari possit, liquido certius atq; præstātius. Acquisissimas enim conditiones certæ pacis atq; concordie uobis assero, quas nō insani homines, sicuti uos hodie esse opto, minimē repudiēt. Primū siquidem repentinumq; illū ardorē, quo hoc facinus coeptū patratūq; est, in animis uestris ita deseruisse crediderim ad conspectū scilicet tot armatarū cohortiū atq; illustrium ducū, qui uos circūsidēt, & propius uim ad mouere parant, ut ea, quæ publicā salutem respiciunt, nequaquā agrè auribus uos arbitrer admissuros. Vos namq; omnes integra fide ad unū incolumes, saluamq; urbem fore pollicemur. Quod si rationis & necessitatis, quæ uos urget, obliuiscimini, & amicissimē oblata repudiatis, proculdubio (quod abominari potius possim quàm auertere) hanc curiam uestro sanguine inuadatam, patriamq; uestram intromisso nostro exercitu occupatam, licentiæ atque auaritiæ militum concessam, priusquam Sol occidat, cum summa uxorū & liberorū uestrorū calamitate atque miseria sentietis. Ut hæc uerò præsentire, & liberē proloqui au-

deam, multa me inducunt, & uos uti spero, etiam præclare admonent, sicuti huc ascendens ab obuijs didici. Primum omnium, nihil hic pro negotij atq; periculi magnitudine, uti oporteret, accuratè paratū uideo, quū arma, tela, tormenta, & præsidia, deniq; omnia uobis desint, & (quod horresco referens) cuncta etiam uitæ alimenta deficiant. Harum rerum inopia profectò, uel si cunctis ciuibus egregiè constans & ingens animus super sit, indomitos certè spiritus celerrimè franget, si superba atq; exitiali contumacia, furto quodam arreptam libertatem, postquam fata obstant, ferocibus tantum uerbis retinere conemini. Hinc siquidem, nihil uobis pro salute sperandum est, quū aduersū undiq; atq; æstera uobis immincāt. Illinc uerò, benignitate magni numinis pax certa, & publica omnium securitas comparetur. Hæc clarissimi atq; certissimi uades repromittunt, ipse ante alios Feltrius imperator, duoq; summæ authoritatis Veneti Senatus legati, & nos deniq; regiarum copiarū duces, qui Barbaros, Italiæ uasitatè, & Clementi sacrorū principi immane supplicium minitantes, gloriose persequi, quàm infami Etrusca præda dutescere malumus. Non me præterit uiri Florentini, aliquanto audacius quæri quàm defendi libertatè, ab his præsertim hominibus, qui uitæ fortunarumq; suarū certam salutè dubijs belli casibus anteponūt, nec alium de quàm ab incolumi patria, cuncta uitæ cōmoda atq; ornāmēta expectant. Proinde uos hortor, fortasse propensius quàm deceat uirū militarem, ut iuuentuti noxam totius hodierni impetus remittere uelitis, modò ipsa uehementem illum, quo non dubiam gloriam ap-

petisse

petisse uisa est, immodici ardoris studiū remittat. Præclare enim uideo iunioribus secus ac ætate prouectis, quàm odiosum sit pacificatoris nomen: & quàm deniq; ingratum atq; importunum militibus nostris, ac ipsis fortasse Mediceis, in ipso præsertim sperata uictoria limine, sit futurum, quando illi sua spe prædæ fraudentur, hi uerò quosdam fortasse uestri ordinis ulcisci tanquā ingratos atq; æquo acerbius rebellantes, quàm in gratiam recipere malint. Vos itaq; in uestigio, & de liberare, & decernere oportet, an beneficio nostro potius, quàm occulto aliquo munere Fortune, quæ iā uos deserit, uti uelitis. Nos certè, si uobis hac in re. Dij immortales mentem non eripiēt, decreta pacis religio sa fide sanciemus, atq; armis: si ita opus fuerit, pro dignitate nostri nominis, saluteq; uestra, obnixè tuebimur. Ad ea uexillifer Guicciardinus, ita perplexo titubantiq; sermone respondit, ut fidelis ac opportuni consilij & usq; adeò propensæ uoluntatis erga ciuitatem, Federico gratias agere potius, quàm quid esset in causa probaturus, ostendere uideretur. Primores autè patritij, in quibus eminebat Franciscus Victorius, & Nicolaus Caponius, uti probos ueteresq; senatores, & rerum egregiè peritos decebat, peroranti, ex ipsa arcti complexus, & pacati uultus significatione prorsus assentiri, multoq; maximam primorum ordinum partem, eius consilia quæ tam amicè quàm humaniter dedisset, dubio procul amplexuram confirmare, ad id fremente iuuentute, & his suberbè atq; indignanter succensente tanquem parum fortibus, & iam pridem longo & præpingui seruitio assuetis: Quandoqui-

dem aliena uirtute, alienoq; periculo partam libertatem, & ultro etiam inculcatam admittere tueriq; nescirent. Multi quoque de salute potius solliciti, quam de libertate, quæ iam conclamata uidebatur, anxie requirebant, an ex tuto, recteq; publica omnium salus Pontifici offensionum odia recondere solito, committi posset. Quibus uocibus excitatis, Federicus: Ne timete, inquit, uiri Florentini, hac in re siquidem ego unus me pro omnibus locupletissimum uadem, & sponsores fore polliceor. An uerò nos Pontifex, cui impijs circumuento armis, auxilium propece ferimus, uel impudenter, uel ingratis decipiet? uel denique seipsum omnino fallat qui non temere Clementis nomen desumpsit? Cuncta enim uobis facile condonabit, ut augustæ pietatis munus impleat, & sacrosanctæ existimationis iura tueatur. Itaque Federicus è curia ad suos reuersus, quum renunciaret, quos animos in obseis ipsisq; præsertim senioribus reperisset, nemo fuit qui non concordie studendum esse censeret, in id Syluio enixè proclinato, utpotè qui natura imbellis & degener, lentisq; consilijs stultæ grauitatis nomen aucupans, nequaquam parato & efficaci ingenio, tantæ defectionis noxam, inconsulto Pontifice, uindictandâ arbitraretur, & uti uir sacratus ad pietatem percussus animi timorem referens, à cruento consilio penitus abhorreret, nec Feltrius & reliqui duces, ulla omnino mora distineri uellent, quo minus festinanter Borbonium magnis confectis itineribus antecedentem persequerentur. Per hunc modum satagente cohortanteq; Francisco Guicciaradino, qui de uexilliferi fratris propinquorumq; suorum

salute

salute sollicitus, pacis condiciones dictauerat, prolatis tabulis, in proximâ diui Michealis Horreo tabernam concessit, facileq; obtinuit, ut his Feltrius, Venetiq; legati, & cæteri duces subscriberent. Singularem enim his rerum difficultatibus explicandis, Guicciaradino authoritatè afferebat, utpotè qui Pontificijs copijs cû imperio præesset. Summa cõditionum hæc fuit, ut obseis in curia atq; item reliqui omnes, admissi sceleris ueniam ferrent. Qua in re, Feltrius & legatus Syluius syncræ clemetiæ fidem suam obligarent, obliuioneq; eius inconsultæ rebellionis ab ipso Clemète Pontifice accuratis precibus impetrarent: Florentini uerò ciues redirent ad officium, pristinaq; fidei obsequium Mediceo nomini præstarent, atq; iisdem suffragijs inducto rescissoq; recentis malignitatis decreto, nouum fideleq; commutata probè uoluntate, conficerent, excederent extemplò curia, & Rempublicam magistratibus administrandam relinquerent. Hæc mutuis assensibus transacta sunt, sexto Calendas Maias, sic, ut eodem die, qui Veneri dicatus erat, intra paucissimas horas, Clemens, & amissa, & recepta simul curiæ, pacateq; ciuitatis nuncium acciperet. Nec multò post Guicciaradino uexillifer, continuato cum octo uiris decurionibus magistratu, Calendis Maijs de more successori insignia tradidit, priuatusq; abiit domum. Creator nanque est in eius locum Antonius Franciscus Norius Medicearum partium studiosus, cuius pater ex Pactia na coniuratione cum Iuliano Medice in templo fuerat interfectus. Tum uerò Feltrius priuati commodi, uel turbulentò eo tẽpore, nihil oblitus, priusquam sese, &

copias ad iter expediret, à decurionibus impetrauit, ut inexpugnabile castellum sancti Lei, Vmbrico amissum bello, attributumq; Florentinis, sibi redderetur. Actum quoq; subinde est de renouādo foedere, in quo nuper Florētini ea lege fuerant adscripti, ut nullū certum munus bellici oneris ipsis imponeretur, nisi ex arbitrio Clementis: Idcirco legati Veneti, Aloysius Pisanus, et Marcus Foscarus seuerè postulabant, ut quid præstare conferreq; uellent in id bellum, discretè in tabulis exprimerent. Itaq; ad stipulātibus Ostouiris, qui toti negotio belli et pacis cū summa auctoritate præsunt, practiciq; ab ipsis uocantur, Florētini separatim à Pontifice, ubicunq; in Italia gerendum bellum foret, socijs se daturos promiserunt cataphractos equites ducentos et quinquaginta, leuis autem armaturæ equites galeatos bis totidem, atq; item integram delectōrū peditem legionem, iurauereq; inuicem se nunquam separatim à socijs in amicitiam cum Cesare ducibusq; eius esse redituros. Huius ineundi foederis eximie astutus suator Feltrius fuit, ex æquo in gratiam Veneti senatus, atq; odium Clementis, uti postea apparuit. Nam ab hoc foedere Florentini pacti cum Gallo Venetoq; libertatem sibi eorum auspicijs incolumen futuram, ita Pontificem offenderunt, ut in sua spe repetendæ patriæ deiectus, oblitusq; summæ eius acceptæ iniuriæ, ad ipsum Cesarem inexpectata, et penè incredibile exulcerati animi conuersione se contulerit, ut ipso Cesare in Italiam euocato, ingratorum ciuium perfidiam uindicaret. His confectis rebus, Feltrius educto exercitu, sed nequaquam ea celeritate, qua opus esse uide-

retur, in

retur, in eo Romanæ urbis discrimine, Romam est profectus, attonita adhuc ciuitate, quum nemo esset, qui reputatione præteriti periculi non magnopere terreteretur, et ex futuri, et instantis sollicitudine, metuendum esse non duceret. Quandoquidē necesse esset, eorum animos perturbari, qui de belli euentu, propter externorum hostium uim singularem, atq; inuicta adhuc robora Germanorum dubitare cogerentur, et ex conscientia admissi facinoris, clementiæ Pontificis parum confiderent, et tum à Syluio legato, non ipsius modo curiæ platea, sed cuncta regionum cōpita, portæq; urbis singulæ, et ipsa Medicea domus firmissimis præsidijs tenerentur. Cæterum abeunte Feltrio, et cum omnibus copijs Romana uia iter habere, simulatos Florentinorum uultus intueri admirariq; licuit, quum undiq; aut gratulandi, aut sui expurgandi causa, Mediceas domos confluerent, non sine risu multorum, qui eos dudum ineptè loricatedos, instructosq; tumultuarijs et ueteribus telis, minabundos et furentes uidissent. Tunc uerò illi ijdem homines composita fronte, solitis inuoluti pallijs, protectiq; capita pendulis et ciuilibus integumentis, quæ ipsi Etrusci capuccia uocant, egregiè blandi et supplices spectabantur, ut patè qui unius tantum noctis interuallo, sicut in scena histrionibus accidit, diuersas è uestigio personas induissent. Ea enim est natura populi Florentini, ut nullis uel ingentibus beneficijs pacari, nullis uel extremæ benignitatis obsequijs eos obstringi posse constet. Veteris namq; potentia, quæ in libera ciuitate singulis ciuibus dispensati dominatus erat instar, obliuisci nescit neq; eminen-

itam conspicui cuiusquam, uel etiam moderatissimi ci-
uis pati potest. Tanta siquidem ambitione, tamq; su-
perbo liuore præditi sunt, ut cum quisq; ad clauum gu-
bernandæ Reipublicæ sedere, potiri quoquo modo cõ-
munis patriæ imperio, & publicas opes priuato com-
modo complecti cupiat, ea inexplebili cupiditate ar-
deant omnes, & prorsus insaniant, quòd neminẽ tan-
quam ex æquo ciuem, uel opibus, uel dignitate supe-
riorem ferre uelint, & clariorem quoq; uirtutem, me-
lioremq; fortunam in aliena domo nisi ægris oculis
conspiciant, quando eadem ex pari merito sibi debe-
ri iudicent, sic ut nequaquam mirari lubeat, si elati &
peracris ingenij, notæq; tenacitatis homines plerunq;
decus in lucro præsentique pecunia, & immoderatis
sepèque etiam parũ pijs quæstibus reponant, eo etiam
maiore reliquarum gentium admiratione, quòd domi
nequaquam sumptuosam: ut pleræq; aliæ ciuitates, sed
parcam in uniuersum, & bonæ frugis disciplinã exẽ-
plo ueterum Græcorum, ex quibus orti sunt, institu-
tam sequantur. Quanquam alioqui, uti sunt pecuniosi
mercatores, supra censum, & totius industria spem,
magnificis ædificijs laudem, quærât. Sed his uitijs quæ
supra memorauimus, facillè euenit, ut intestinis discor-
dijs ferè continenter per trecentos annos grauissimẽ
laborarint: tanta quidem rabie, ut modò patritios, mo-
dò populares alternante uictoria, è ciuitate in exilium
expellerent, sæuis cædibus integras sæpe familias dele-
rent, & crudelibus incedijs in nobilissima tecta grassa-
rentur. Nec in his malis, nunquam mitigata feritate, di-
spuderet à sordidissimo opifice iugum accipere, ultrò

Barbaros

Barbaros tyrannos, qui libris leges darent, adsciscere,
uti miserabili conditione experti sunt, ex ipsis Michae-
lis Landi, Gualterijq; Athenarũ reguli, & Caroli An-
degauensis abominandis casibus. Per hunc modum ci-
uitatem magnis perturbatam iactatamq; fluctibus, ma-
iores Medicei per integrum ferè seculum saluberrimis
legibus compositam, cum insigni ueræ uirtutis gloria
confirmarunt & auxerunt, & ne quid ad summam fe-
licitatẽ pulcherrimæ urbis deesset, affuere salutaris sy-
dere ortus, Leo Pontifex, & Clemens, uel alioqui mo-
ribus dissimilis. Hi cõtinuata imperij successione, atro-
cissimorum in se odiorum coniuurationumq; memoriã
ex Christiana pietate, amorq; ipso uel ingratisimæ
patriæ, pacatis animis deponere uoluerunt, ut in ciues
suos uel nihil tale merètes, cuncta honorũ commoda,
& totius certioris opulentia ornamenta, in satiabili stu-
dio, rediuuiãq; semper liberalitate congererent, usq; ad
deò iniqua & ferè insana benignitate, ut multos ex
aula, de fide uirtuteq; benemeritos, supina prætermi-
terent: Quando non solũ maiora minorãq; sacerdotia
uerum etiam urbium & prouinciarum præfectura,
& munera legationum, sacratis uiris committi solita,
unis omnino Florentinis mandarentur: qui etiã uecti-
galia, & totum deniq; Pontificij dominatus patrimo-
nium ad certissimos quæstus inuasissent, eo quidem
exitu, ut nihil cuiquam etiam honestissimo, ad sacri uel
profau iuris prouentũ, Etruscis cuncta abradentibus,
relinqueretur. Neq; tamen his tantis beneficijs atque
muneribus accumulatè congestis, quicquam ad pro-
merendos ciuium animos profecere, quum Leonis

malo publico immature defuncti, omnem memoriam in gratissimis mentibus abiiecissent, & tum Clementis uiui regnantisq; & diu etiam regnaturi, maiestatem impiè contemnerent, nulla quidem misericordia eius inusitata calamitatis, quæ alienissimis etiã hominibus ueras piãsq; lachrymas posset exprimere. Itaq; Florentini (ut ad historia seriem reuertamur) nunquam ingenio pacati, nunquam exuta malignitate pœnitentes, sed paratis animis, quos diuersis uultibus effingerent, renouare perfidiam, odiumq; uetus exercere, id unum expectabant, ut alicunde rescirent, quorsum Casarianorum impetus euaderet. Postquam uerò pridie Nonas Maias, Urbem manu captam, Romanosq; omnes, aut trucidatos, aut acerbissimis tormentis excruciatos ipsumq; Clementem in arce cum patribus circumualari atq; obsideri nunciatum est, nullam sibi moram attulerunt, qui eosdem animos redintegrata perfidia cõstanter erigerent. Breui namq; effectum est, ut frequentibus conciliabulis per coronas in foro passim habitis, multi patriij sed togati omnes prætorium intrarent, communicatisq; consilij ad Mediceam domum cotenderent, & legatum amicissimis hortarentur uerbis, ut postquam Romæ res essent perditæ: cogenti fortunæ cedere probè & sapienter, & Rempublicam ciuibus reddere uellet. Erat legatus graui mœrore saucius ex clade Urbis, ualdeq; prostratus, sed multo grauiore percussus metu, quæ a Nicolao Caponio & nonnullis alijs, quos sibi amiciores putabat, acerbissimū nunciū accepisset, ita ut uirilis cõsilij inops, et de sua tantum pecunia sollicitus & tenax, cuncta in præcepto prolabi si-

neret

neret, sibiq; maxime timendum arbitrarctur, quòd ple risq; non temere ab agrestibus responsis & moribus, se inuisum putaret, quanquam Octavianus Medices inconcussa fide, & nonnulli fideli studio insignes, nequaquam despondendos esse animos prædicarent, confirmandaq; liberali stipendio militum præsidia iudicaret. Sed reperiri ex ediriq; pecunia nõ poterat, quòd eam Franciscus Niger pro quæstor, malignè apud Laurentium Strozam deposuisset, atq; extemplo Lucam profugisset, uir utiq; supra eam perfidiam, multis impietatis & auaritiæ sordibus coopertus. Eo frustra citato quæsitòq;, Mediceis & Honofrio militaris præsidij præfecto animus concidit. Hic egregiè pugna & intrepidus, rem ad arma deducere cupiebat, pollicebaturq; se notorū sibi ciuium perfidiam, multa cæde uindicaturum. Verum Syluius tanquam iactato nauigio, & naufragium adeunti persimilis, neq; consilium, neque pecuniam expedire potuit, unisq; obiurgationib. insultantis mulierculæ domi atq; urbe cum adolescentibus Mediceis exturbatus est. Hæc erat Clarice Medices iunioris Laurentij soror, Philippo Strozæ nupta quæ tuta suo sexu & propinquitatis nomine, legatū coram rusticano, adolescentes uerò spurios, obiterq; hereditate Mediceæ familiæ indignos, contumeliosis uerbis appellarat: & domo & patria protinus excedere increpita mora iusserat: Quanquam generosè ei ab Hippolyto responderetur, quum eam omnino insanam esse diceret, quæ oblita sanguinis, potentiam principatus ad inimicissimos potius transferre, quàm conseruare in domo propria, in qua ipsa nata esset, mali-

d

gnè atque peruerse properaret. Verum hæc frustra dicebantur, quum ad feminam peracri iracundia flagrantem etiam accessisset Nicolaus Ridulphus cardinalis, miti quidem ingenio uir, sed non obscure appetens libertatis, qui cederendum fortunæ, & saluti mature consulendum esse differebat. Id in Clarice excitat odium Clemens, qui neq; Petrum filium purpureo galero exornare uti promiserat uoluisset, uirumq; ipsius Philippum pro obside Cesarianis Neapoli custodiendum tradidisset. His uocibus peracerbisq; minis unâ Syluius atq; ipsi adolescentes excessere patria, in non dubium exilium, quanquam decuriones ad leniendam subitæ atrocitatis inuidiam, abeuntes benigniore decreto persecuti sint. Hoc erat, ut adolescentibus Hippolyto atq; Alexandro maneret ius integrum ciuitatis, ambobusq; locus esset in Republica ad capiendos eos honores, quos per ætatem adipisci possent, manerentq; eis incolumes totius Medicei patrimonij facultates. Eos autem, Philippus Strozza ex senatus consulo comes datus, Pisas deduceret, ut arx, oblata tessera reciperetur. Ceterum Strozza ex arcanis mandatis, ut eos retraheret iubeatur, quibus tamè propter affinitatem, tanquam ab ætate tenera nihil tale meritis parcendum putarit. Conatus autem est Dantes Castellio ex Strozza comitatu, directo & penè incenso sclopetto, Hippolytum interimere. Verum adolescentes subodorati nim sibi parari, concitatis equis in expectatò Lucam prouolarunt. Lucenses ex decreto publico eos amicissimè & lautissimè de more ciuitatis susceperunt & Florentinis per publicas literas

sibi eos dedi deposcentibus, integra fide se illos conseruatos responderunt. Per hunc modum Medicea domus impotenti Fortunæ ciuiumq; perfidie ultrò cessit, cū à reditu Ioannis cardinalis, electo Soderino, quindecim annis patriæ præsulisset. Exinde noui creati sunt magistri stratus, reuocata priore Soderini cōsuetudine, Norioq; se ante exactum tempus abdicante magistratu, renunciatus est uexillifer Nicolaus Caponius, ea cōditione, ut ipse & decuriones, comitale consilium popularis multitudinis indicerent, ut ex æquo cuncti ciues receptæ libertatis fructu lætarentur. Secundæ namq; tertie classis turba insolèter postulabant, ut Republicæ munera latius q̄ antea dispensarētur, ne populus suæ studiosus libertatis, pro uno tyranno, plures simul ex nobilitate superbos impotētēsq; dominos esset perpetuus, ita ut iā planè patrios pœniteret recuperatæ libertatis, quam nequaquā suo ordini, sed indignis plebeisq; hominib. suæ magna cū inuidia & tum demū iusto cū dolore peperisse dicerentur. Nec multò post Florentinis arcem Pisanam deditit Paccionus Pistoriensis ciuis, cū pecuniam in stipendium cohortis custodiæ, quæ aliter in fide atq; officio cōtineri nō poterat, expetenti obrestantiq; Syluius cardinalis submittere noluisse. Is subsederat Lucæ cū adolescentib. Medicis animoq; delecto atq; adæ auaritiæ labe oppresso, uerba pro auro & inanè spem pro stipendio, Paccionianis nuncijs dabat. Qua rei indignitate, atq; offensione permotus cū stros, quum se malignè deserri à cardinale quæreretur, nec quicquam proficeret, Antonio Francisco Albicio arcem deditit, ea tamen integræ fidei erga Mediceos

constantia, ut repudiatis presentis pecunie muneribus, quae Albicius protulerat, expers omnis praemij, ob idq; inops, solo incorruptae fidei testimonio contentus, arce excederet. Eodem etiam cursu, sed non eadem fidelis animi probitate, exemplum sequutus Galletus Barga, accepto foede pactiois praemio, Liburni arce tradidit. Interea Franciscus & Henricus reges, ex ea direpta Urbis & capti Pontificis execrabili fama uehementissime commoti excitiq;, ad quaerendum nouum decus arma parabant. Id namq; adiuto liberatoq; Pontifice & uindicatis eius iniurijs, de Caesarianorum militum immanitate, longe honestissimum proponebatur, eoq; iustius & speciosius, quoniam ad utriusq; existimationem maxime pertineret, tueri armis sacrorum principem, suprema prope ac inexpiabili affectum calamitate & quod Christianae aures uix ferrent, indignissima carceris contumelia cum cardinalium senatu usq; adeo impie multatum. Videbatur enim uterq; eorum peculiari officio obstringi, quod Franciscus suum uetus ex praeclearis superiorum Galliae regum meritis partum Christianissimi cognomen ferret, & Henricus ab illustri suo studio, quum Iulium secundum Ludouici armis oppugnatum protegeret, Pontificiae libertatis defensor ex senatusconsulto fuisset appellatus. Hos quoq; duo legati opportunè aduersus Caesarem conuocabant, Saluiatus cardinalis in Gallia & Vbertus Garbara apud Britannos, qui utrobique accurate referendo, quanta immanitate in Romanos nihil tale meritos esset seuitum, quantoq; ludibrio sacrati episcopi in caenis ad hastam uenales fuissent circumducti, & quot

demum

demum honesti atq; insontes ex aula, aut tormētis excruciat, aut in uinculis, desperato redemptionis praetio, trucidati periissent, piorum hominum animos inuistate crudelitate cogitatione suspendebant. Quando etiam permultos ante aram maximam summè uenerabilis templi frustra à diuis tutelariibus salutem petentes, inundato cruore pavimento caedeq; polluto, cecidisse narrarent. His sermonibus per coronas utriusq; aulae disseminatis, uetera nouaq; utriusq; gentis odia, quae uix dum in Caesarem deferbuerant, ex atrocitate tanti facinoris refricabantur, tanto altius, quod Heluctij cum Gallo & Britanno, in idem studium consumq; accesserat, quos Ennius Philonardus uetus apud eam gentem Pontificis legatus, crebris concionibus per singulos pagorum conuentus habitis, tanquam homines militares, nec tum uel agresti ingenio de religione potestateq; Pontificis malè sentientes, diligenter ad monebat, ut quam Iulio pontifici nuper circumuento & fere oppresso, sortem felicemq; operam praestitissent, eadem & certè maiorem in liberando Clemente aduersus impios nauare uellent. Debere ipsos probè meminisse, in quam egregia uirtutis & probitatis existimationem apud cunctas nationes, ex celeberrimi facti gloria peruenerint. Retulisse si quidem inde non opima modò stipendia, quibus honestè locupletes euassissent, uerum quod esset omni auro praestantius, ad perpetuum gentis decus illum cunctis publicis anteferedum ornamentis pie uirtutis titulum, quo Romani pontificis defensores, impiorumq; principum domitores appellarentur. Itaq; Letrechijs cum iusto exir-

d 3

citu maioribus copijs subsequi iussis, in Alexandrinū agrum descendit, magnaq; ut Bescum oppidum a ortus, deiecit inde Ludouico Lodronio, qui Germanorū cohortibus præerat, oppidum cepit, castrisq; inde ad Alexandriam positus, ea tem felicitate, quod exiguo præsidio teneretur, ea opportuna urbe potitus est. Lotrechio quoque impigrè procedenti, accessere Venetorum copiae cum iusto tormentorum apparatu, cōiunctisq; uiribus ad oppugnandum Ticinum processerunt. Præfecerat urbi Casarianoq; præsidio Antonius Leua, quum Mediolano sibi minimè excedendum, nisi grauisima de causa, statuisset, Ludouicum Balbianum, uirum egregiè sortem & sfortiano nomini inimicissimum, & quod ei non magnopei è ualida cohortes adessent, quibus Gallicam uim sustineret, opem submisso Hispanorum supplemento laturum promiserat. Ceterū Lotrechius animaduerso urbis situ, edoctusq; de his munitioib; quas Ticinēses periculosa in parte mœniū oppugnaturis Gallis opposuissent, incredibile Balbiano Ticinensibusq; oppugnationis consilium suscepit. Conuersis siquidem ad ipsam arcem omnibus tormentis, quæ ei ex Venetis castris collata erant, tanta ut turrem quadratam quater est adortus, ut ea cū adiuncto arcis muro, qui ad portam ipsius arcis ad uiridaria educentē pertinet, ad aperta perforatq; undique penè integra concideret, prouentibus unà in eandem ruinā annexis his cœnaculis amœnissimi prospectus, quæ Galeacius Vicecomes ante ducentos ferè annos admirandis sumptuosissimisq; picturis exornarat. Cui edificio propter incomparabilem structura pul-

ra pul-

ra pulchritudinem omnino parcendum fuerit, nisi Lotrechius ad famam celebre testimonium odij sui atque iracundiae, Ticini relinquere uoluisset, quod ante sex annos ab ea parte urbis mœnia iuxta arcem frustra oppugnans à defensoribus multa detrimenta è summa eadem turre transuersè oppositus accepisset. Oderat quoque Ticini urbis nomen, delicti Gallici exercitus, & capti regis reëcti abominabilique memoria, Gallis infaustum & infamè. Balbianus tantis ex improviso territus ruinis, auxilij atque omnis consilij inops, quum seruare urbem non posset, luctuosa Ticinensibus pactione se dedit, eductusque per ruinas ad Lotrechium, sese impetrata salute conseruauit. Tum uerò Galli milites, facto impetu per easdem ruinas, nullibi acriter reiecti, per arcem, quod nemo crediderat, in urbem irrupuerunt, miserabilemque in modum, caso magna ex parte præsidio & ciuib; captis, uniuersam diripuerunt, usque adeò dira uictorum crudelitate, ut nec templis, sacratarumque uirginum septis parceretur: quanquam Lotrechio summa cura esset tuendi fœminei pudoris. Primum qui aulacter in arcem urbemque irruerit, Hostasium Rhauennatem militem fuisse constat. Is à Lotrechio in præmium nauatae operæ, aeneam equestrem statuam, quæ Antonini Caesaris esse dicitur, impetrauit, quum ea antiquitus Rhauennatiū fuisset, sed post Gothica tempora, à Longobardis Rhauennam diripientibus, trophæi modo in signum uictoriæ abducta Ticinum fuerit & in foro constituta. Eo modo Hostasius decorū sibi foro existi

4 4

mas, si uetus patriæ spoliū recuperaret & suæ pietatis memoria, eo in loco, ubi ablatum olim fuerat, re nouata dedicatione poneretur in forum descendit & permittente Lotrechio, cum manipularibus suis atq; item fabris, deijcere statuam sede sua, atq; excindere columnam basi suppositam superbo molimine conabatur. Quo spectaculo (id enim longè miserrimum Ticinenses iudicabant) usque adeò tumultuosus conplorantis & deplorantis populi concursus fuit, ut oblitus domesticæ calamitatis, furiosè in forum decurreret, nullo modo passurus, ut patriæ quæ fortunarū omnium & publici decoris iacturam dudum fecerat, etiā nobilissimæ & uetustissimæ memoriæ monumentū eriperetur. Res eò erat pducta, ut cū armatis ab inermibus ex iurgio certandū foret. Verùm Rhauennate imperatoris Lotrechij diploma proferēte, omnis ea Ticinensium turba suo recenti mœrore & cultus deformitate miserabilis, ad prætorium contendit, atq; ibi unus patritij ordinis Franciscus Boticella proiectus ad pedes ita loquutus est. Pātere magnanime uictor, ut uictis & inauspicatæ constantiæ suæ meritis fortasse pœnas dantibus, in uictoria tua lugere liceat & uirtutis tuæ atq; felicitatis odium, quod nobis miseris æquo acerbius uidetur, deprecari. Apud generosos nanque ueræ clementiæ laus nunquam sordescit, quum cætera ex bellicis operibus atq; periculis quæ sita uirtutum præconia, quòd multis sæpe communicentur, celeriter euanescant. Vna profectò clementiæ mortales superis æquat, cuiusq; muneris memoria nunquam apud conseruatos obsolescit. Miseri Ticinenses non suo pte

quidem

quidè ingenio, aut publico decreto, sed peruersa paucorum & planè fatali factione impulsī, à uetere studio Gallorum defecimus. scilicet, ut obsessi primū obfidente rege uestro & cuncta intus atrocissimè uastatibus socijs Hispanis atque Germanis, non deformata modò, sed corruentis patriæ dirum spectaculum uideremus. Nec (quod meminisse dispudet) ex uictoria Cesarianorum, qui cuncta domi & foris ciuili opulentia ornamenta delcuerant, uel infausta fidei, uel constantiæ nostræ præmiū tulimus, nisi ut ad hanc postremam aduersi belli calamitatem à te expugnati, eadem perniciofa Cesarianorum societate raperemur. Sed quod in fatiis fuit, ab inmitti fortuna iā planè trāsactum est, nec à te id in integrum restitui potest, scilicet ut expugnati captiq; & bonis omnibus expoliati, grauissimè multaremur: nec nobis quicquam uel publicæ uel priuatiæ substantiæ superest, quo militaris auaritia exaturari queat, nisi unum publici decoris ornamentum, equestris statua ueteris atq; eximia pulchritudinis, quæ in foro uestibuloq; templi maximi, à peregrinis uirisq; elegantibus cum admiratione spectatur. Hanc gregarius miles Rhauennas, prædæ nomine sibi concessam, demoliri, auerereq; nauigio per Padum insolenter parat. Id ne pati uelis, ciuitas suppliciter rogat, clementissime imperator, ut pro tuâ pietate magnitudinēq; animi, sicuti dudum tua insigni seueritate pudicitiam in matronis uirginibusq; nostris inuiolatam conseruasti, hoc inanis, sed uetustæ tamen gloriæ ornamentum, infelici patriæ nostræ conserues, ut perpetuum sit, cū uictoriæ tuæ tum cle-

d s

non Caesaris milites & incendiarios euersoresq; sacrosanctæ Urbis persequeretur. Liberato namq; Pontifice pristinam eius dignitatis atq; potentia existimationem ad foederatos esse redituram, unde ulcisci acceptas clades & reliquo metu atque seuitia hostium uictor Italiam summa cum laude liberaret. Cæterum Lotrechij animum diuersis distractum sententijs, unus senatoriæ dignitatis uir Insuber, astuta & propè maligna oratione perpulit, ut omnem inuadendi Antonij Leue curam in aliud tempus differret. Quo consilio, non cursus modò paratæ uictoria interruptus est sed expedita conficiendi belli spes omnis intercidit. Is erat Ambrosius Florentius ex uetere factionis studio Sfortiano nomini inensu, utpote, qui semper superioribus temporibus Gallis adhaesisset. Itaque secretò Lotrechium aggressus, noli, inquit, imperator existimare eandem esse suscepti belli causam & potiundæ uictoriae rationem. Nam (quod me non fallit) tibi omnino obeundum est id peculiare munus, quod iussu regis & ex autoritate foederatorum, uirtuti tuæ iniunctum est. id enim unum querunt & expostulant, ut felicitate tui cursus uti uelis, liberareq; Pontificem carcere contendas, cuius rei causa nouum fœdus est interitum & resumpta sunt arma, prospereq; transcense Alpes, atque hæc etiam duæ ualidæ urbes expugnatae scilicet ut immanium hostium ferocia frangeretur, parareturq; aditus ad open capto Pontifici, ruentique Romane urbi opportunè ferendam, quæ propriam regis nostri gloriam respiciunt & socijs publicæ salutis authoribus honestissimum afferunt decus.

Nec

Nec diffiteor ad subleuandam sociorum nostrorum existimationem plurimum interesse, si Mediolano potius amur. Sed uidendum est, ne hoc sit Gallicis rationibus alienum. Nam neq; Antonianas uires eleuare hoc loco lubet, neq; nostras attollere, ut cuncta nobis cesura facile credam. Certè hoc unum prouideo, cæctos laboris atque periculi nostri fructus, alieno prorsus còmodo ineptè cessuros: non utique ut foederi minus sincere seruiendum putem, uerum, ut hoc ipsum Mediolanense imperiũ (uti antiqua iura postulant) aliquando ad regem rediturum recordè. Si cunctemur, expugnandæq; ualidissimæ urbi diutius hæreamus, eludet fortasse nos Fortuna, atque illa, quam petimus, occasio liber. in li Pontificis euolabit. Quod si hostem in ruinis atque luxuria opulentissimæ urbis sepultum, senescenteq; ferocia ad uini & Veneris uoluptates, de fidem aggrediare, implebis officium prudentis p̄ijq; imperatoris, occupandæq; Neapolis ex cursu exploratæ uictoriae facultatem arripies & quod bene omnari fas est, deletis immanium latronum legionibus, quas iam pestilentia fœdè absumi uulgatis morbis audimus, undique uictor Italici imperij compos fies. Ab hac persuasione, Lotrechius non ineptas consilij causas apud legatos ostendens, traiecto Pado Parmam se demisit, atque inde modicis itineribus Bononiam profectus, amplissima ea in urbe & copiosissima hyemare constituit, quod sibi multo maxima uirũ mole bellum gesturo, noua copiarum supplementa è Gallis expectanda prædicaret. Verum quibusdam sociorum, eum proculdubio paratæ dimissæq; uictoriae prouen-

tum, Francisco Sfortiæ inuidisse apparebat, atque inde cunctanius & segnius quàm plerique flagitarèt Romanis rebus opem ferre uidebatur. Nec deerant, qui non obscure existimarent ipsum probè regijs iustibus obsequentem, ostentare bellum è longinquo, & multo armorum apparatu perstreperere, quàm Cæsariano; aggredi, atque Lacesse malle, scilicet, ne Cæsar grauiore iniuria atque periculo exagitatus, animum in ipso rerum discrimine, aduersus metum facile peruicacem, à spe pacis atque concordie longius ablueret: Quoniam ea esset ingenij Cæsaris uis atq; natura, ut placari precibus & ratione flecti, quàm ut & armis, ad id quod sponte nollet, cogi posse constaret. Id unum siquidem rex Franciscus ex arcano eo belli motu petebat, ut Cæsar multis rerum adluctus difficultatibus, ab se regies adulescētis obsides datos oblato auro redimi pateretur. Sed postquam ea spes recipiendorum obsidum frustra tentata, in irritum cessit, ab omnibus ad eandem belli cogitationes recursus est. His rebus cognitis, Cæsar siue tactus religione, siue permotus infamia, aut graui rerum suarum periculo adductus, Pontificem custodia & tot arum nis liberare constituit, Franciscumq; Angelium cuculatum Franciscani ordinis principem, pietatis & probitatis nomine, expiandis criminibus sibi delectum, cum Verreio cubiculario ab Hispania Romam misit deditq; ei literas super ea re ducibus perferendas, quibus significabat Philiberto Aurantio, Vgoniq; Mōcata, atque item Ferdinando Alarconi, sibi æquum piūmq; uideri, Pontificem dimittere, atque eum cum

omne

omni honore uerborum in pristinam asserere libertatem. subindeq; sacrosanc̄tam eius dignitatem obnixè defendi colique oportere, modò alicunde pecunia pararetur, qua militibus merita stipendia persoluerent, et quum tempus posceret, Germanorum legiones urbe Roma aduersus hostes educerentur. Sedulo autem cauere ceris obsidibus ne Pontifex, si fortè iniuriæ nondum oblitus, hostilem animum indueret, ipsis non magnopere nocere posset. Erant hæc Pontifici in aliena potestate constituto longè grauisima, quum nulla omnino tuta ratio cogendæ representandæque pecuniæ reperiretur, quòd infirmissima fide esset, Pontifex apud creditores, uti captiuus & maniceps factus, neque ulla in eo nisi dubia & anceps uigere authoritas, sic ut de promissis firmiter cauere non facile posset, quando syngraphæ nummarie, additorūque uectigalium tabulæ & obligationum contractus omnes, ac assensuum stipulationes, legitimo robore, ex certa communis iuris formula carere dicerentur. In hac uerò negotij difficultate, uni omnium Germani, indomita feritate, nequaquam euerse ciuitatis spolijs exaturati, quum promissæ pecuniæ equas publicanorum pactiones suspectarent, superbeq; rejicerent, truculentissimè cunctis qui aderant in arce, Pontificiq; in primis, atque senatui, nisi maturè pecuniam expedirent, teterrima supplicia comminabantur. Res autem eò deducta est, ut Clemens longè carissimos atq; honestissimos ex familiaribus, qui secū erāt representandæ pecuniæ obsides, fremētib; deponscētibusq; Germanis, tradere sit coactus. Hi sacre

Ioannes Maria Montanus Archiepiscopus Sipontinus & Horosius Bartholinus Pisanus Archiepiscopus: episcopi uero Antonius Puccius Pistoriensis & Ioannes Mattheus Gibertus Veronensis. His accessere uti pecuniosi nobilesq; & arcta propinquitate Pontifici coniuncti, Iacobus Saluatus Ioannis cardinalis pater, & Laurentius Ridulphus, Nicolai cardinalis frater germanus. Horū sacratis manibus illico minaces Barbari catenas iniecerunt & tanta truculentia ad exprimendum aurum terruerunt, ut in Campo Floræ ad erectas dicatasq; latronum suspendijs furcas, damnatorum more catenati perducerentur parato ibidem ad lege agendum carnifice, si paulo asperior concionis fremitus annuisset. Per hūc modū miserè pallentes, & extremo supplicij metu persusi, terq; in concionē producti, præclara ope magni numinis seruati sunt, cum spes auri uel in efferatis diuturna immunitate animis misericordiam exprimeret. Siquidem paulo post, in carcere custodibus ex instituta cœnæ crapula multoq; Falerno consopitis, catenas exuerunt & per uaporarium foci tubum in summa Riariæ domus ecclia extracti simibus euaserunt tanta felicitate, ut pedibus egressi urbem, ad Vrbinatis castra quæ tum erant in Umbriæ simbus confugerent, ubi non diu miseri, tanq̃ illudente fortuna, in aliud propè discrimen incidere, quum eos Laurentius Martellius Florentinis præpositus copijs comprehendendos, uesana temeritate censuisset. Sed huius impij peruersiq; hominis amentiam Feltrius & Bozzolus seuerissimis uerbis retulerunt. Horum obsidum inexpectata, atque admira-

bilis

bilis fuga, Pontifici destinatam libertatem proculdubio maturauit. Nam Pontifex semper ad noua paranda libertatis consilia solertissimè conuersus propositis uenalibus senatorijs aliquot galeris, qui consensu militum non obscura licitatione, amicissimis Cæsarianarum partium ad eum honorem aspirantibus, præsentia pecunia uenderentur, breui tantam uim signati auri, uel infami collatione coactam collegerit, & militibus numerarit, ut quum aduersi rumores de secundis Lotrechij successibus sensim increbrescerent, milites in uniuersum Hispani Germaniq; nequaquam ægerimè pacarentur, & sese ducum imperijs & dicto audientes futuros dicerent. Pontifex quoq; ad declarandum fidelis amicq; animi studium, quinq; senatores, quos Cæsariani delegerant, obsides dederat. Pisanum scilicet Venetum, eius Aloysij, qui in socialibus Feltrij castris legati munere fungebatur, filium, & Triuultium Mediolanensem Gallicæ factioni semper addictum, Gaddiumq; item Florentinum, pecuniosi publicani fratrem. Hi Neapolim perducti, in arceq; noua custoditi sunt: Pompeius uero Columna pro reliquis duob. qui fuerunt Franciottus Ursinus, & Paulus Cæsius, uadem se præbuit, & secum postea eos ad Sublaqueanum peramœnæ salubritatis secessum humaniter perduxit. Nec multo post in componenda transactione liberandi Pontificis, strenuè satagentibus Pompeio Columna, & Hieronymo Morono (hos enim certis liberalibusq; promissis reconciliatos, & pijs emollitos precibus, ita in partes traduxerat, ut Cæsaris decreto, quod Angelius cucullatus adduxerat mirificè fauerent) res appositè

e

confecta est, eoq; facilius, quod Vgo Moncata & Verreius, incerti & sæpe transuersi consilij homines, Neapolim concessissent, & Aurantius apud Galeriam, uicum hyemaret, ut pote qui suoapte ingenio captiue mutabili & semper suspitiose perplexo nouas difficultates negotio allaturus esse crederetur. Itaq; post septimum carceris mensem, Pontifex Casarianorum Alarconisq; præsertim iudicio dimittendus, decreto uix die per scripto, quum se exiturum postriduo dixisset interpesta nocte euasit, nihil prohibentibus portæ custodibus, quum petasatus & penulatus, subductaq; & uelata barba, se dispensatoris ministrum ignobili eo habitu mentiretur. Dispensator enim se præparandis alimæntis exiturum Pontifici, ad singulas Cassiæ uis mansiones præcursum dixerat. Euasit autem urbe occulta porta, quæ est in Vaticanæ uiridarij extremo ad turræ rotundam angulo, cuius clauem ab olitore paulo antea Pontifex impetrarat, atq; eo modo elusis custodibus, Hispanico militari equo uectus, quem ei dederat Aloysius Gonzaga cognomine Rodomontes, cuius fratrem adolescentem nomine Pyrrhum Pontifex in his ærumnis propensissimè legerat in senatum, ad iter sese extendit, subterq; Casianum uicum & Baccaniam syluam, Capranicæ paulim moratus, ad Orbitum oppidum naturali circumambiētis uallis saxea orbita per munitum contendit, admirante moram & semidecepto Alarcone, qui, ut Pontificem ad quotidiana sacra è cubiculo prodeuntem salutaret, in multam diem expectarat, non semel increpita apud cubicularios surgendi tarditate, quum Pontifex, uel obdormiscens excitatus

duis

aus ad iter uideretur, quod agrè, uti longum & lulentum, his brumalibus præsertim diebus obeundum foret. Ceterum nihil se commouere milites, quaquam nonnulli de animo fideq; Pontificis malè suspicarentur qui ex repentino discessu, quosdam duces, militumq; primores, ipsum honoris causa comitari paratos, antecaptis intempestæ noctis tenebris, parum pudenter elusisset. At Florentini, ubi certius didicere Clemētem custodia emissum, Orbiti tutissimo Tusciæ oppido constitisse, atq; eum frequenti hominum concursu, qui undiq; gratulatum coibant, itemq; multis principum & ciuitatum legationibus coli, rediuiuq; autoritate, quotidie supplicibus libellis subscribendo, senatum habendo & sacerdotia conferendo, integri & probè coalescentis Pontificatus munia obire, metu atq; inuidia crescentibus, in omnes partes legatos mittere, & certa armorum præsidia nouæ libertati tuendæ parare cœperunt. Sedebat tum ad clauum Reipublicæ idem Nicolaus Caponius, quem pulsus Medicis Frâncisco Norrio suffectum docuimus. Is uti erat multarum rerū experiens, optimusq; ciuis & patriæ libertatis amantissimus, in unum pro salute publica consilium incubebat, ut proceres ciuitatis ex uetere studio Medicæ familiæ addictos complecteretur, à popularium iniurijs defenderet, in partemq; Reipublicæ communicatis honoribus susciperet. Sic enim inueteratæ factionis obliuisci posse iudicabat, atq; honestissimo & tutissimo consensu ceteris ciuibus coniungi, ut iustum & bene sanis noui status robur, in affecta & agrè coalescente Reipublica pararetur, quo parto, nihil intus ex omnium or-

dinum concordia, uel foris hostile esset metuendum. Eo siquidem tempore inualescebat antiqua factio medicorum atq; infirmorum ciuium, nata ad conturbandam Reipublicæ tranquillitatem. Hæc nanq; turba tam superbe quam temere, uti superioribus seculis, recentibusq; Soderini temporibus consueuerant, nullum bonum ciuem esse putabat, nisi qui Mediceum nomē maxime & acerbissime odisset, quod à Mediceis diu se in administranda Republica prætermisissos atq; neglectos meminissent, ac simul honores omnes ciuitatis, unioptimatis & nobilitati, iniqua ratione tributos quererentur. Ab hoc improbo & uti mox apparuit, pestilenti minorum ciuium ordine, quassata primò est noua libertas, quam fata pepererant, & demum uniuersæ ciuitatis misere dissidentis, opes attrita conuulsaq; sunt. His popularibus importunisq; ciuibus signiferum sese præbuerat Balthasar Carduccius uetusta potius quam nobili ortus familia, qui Patauij ius ciuile profectendo claruerat, odiumq; sibi Pontificis acre parauerat, quum tanquam exul deplorando statum seruientis patriæ, Patauij & Venetijs Mediceos appellans tyrannos, eorum famam contumeliose lacerare consueuisset. Is fortunarum egens & parum Florentiæ cognitus, inani immodicoq; iudicio ad summum uexilliferatus honorem unde clarescere & ditari posset, insolenter aspirabat, uixq; liuido animo ferebat magistratum ex publico decreto in tres annos Caponio designatum, qua in sede honoris æquo diutius regnare Caponium, nonnullos etiam patritios ægris animis pati intelligebat. Erat hi Thomas Soderinus, quæ fraterni

uexi-

uexilliferatus memoria grata popularibus mirifice commendabat & Alfonso Strozza, ex uetere perpetuaq; similitate, pertinaci studio, Mediceo nomini semper aduersus. Ambo autem eadem ambitione ita erant occupati captiq;, ut non improbare Caponium tanquam ex professo ab omni Mediceæ domus dominatu abhorrentem, sed eius locum exoptare occulta dignitatis obtentione crederentur, quem popularium suffragijs facile adipisci confiderent: Propterea Balthasari Carduccio ex turbidi atq; præcipitis ingenij uerordia res nouas molienti, atq; item concitanti iuuentutem, astute adulabantur. Itaq; Carduccius maledicentiæ suæ frenam exoluens intemperanter & criminose Clementis dignitatem & totius optimatum ordinis decus proscindebat, secus ac cuperet ipse Caponius, qui eum ordinem, stabiliendæ libertatis causa, nequaquam contumeliji exagitandum, sed asciscendum ultrò in curiam, & sincera ciuiliq; honorum communicatione complectendum arbitrabatur, ut obliterari sensim posset ueterum beneficiorum memoria, quæ adhuc apud non ingratos ciuium animos uigeret. Dixerat enim palam in coronis Carduccius rabido furiosoq; persimilis, se nunquam stabilis Reipublicæ decus uisurum, nisi in multo cruore amicorum Mediceæ familiæ, manus & pedes ablueret & tyrannorum domum decreto publico dirui & radicitus excindi conspiceret. Erat siquidem amenti prope ingenio truculentus, proptereaq; ei obuenerat moribus eius aptum Scimitarra cognomen, quæ uox incurui atq; terribilis barbarici gladij genus significat, unde turbida atq; insolens iuuentus in

foro spatiantis latera stipare consuesset, ut eo authore concessionem gestandorum armorum & custodiendæ curiæ munus, uti cœuenit, impetraret: Postulante namq; & acerrimè contendente Carduccio, id impetratum est. Quanquam decuriones nihil necesse esse responderent, ut armati curiam custodirent, quando nulla uis uel intus uel foris à quoquam extimescenda uideretur. Ea uerò efflagitantium tuuenum procacitas fuit, ut uel nolens Caponius decreto assentiri cogeretur, eoq; properantius, quòd seditiosos quosdam absq; periculo dignitatis, oratione coerceri posse desperaret. Per hunc modum impetratis armis, iuuentus per se audax & effrænis, ab ea licètia æquo seruidior atq; insolentior aduersus optimates effecta est. In uestibulo namq; ipsoq; atrio curiæ, prætoriæ cohortis more stationem delecti coniuratiq; iuuenes habere cœperunt, tanta animorum ferocia, ut obsidere decuriones potius & magistratuum dicta factaq; malignè obseruare, quàm curiæ limen tueri censerentur. Suspectus enim quibusdam popularibus Caponius euaserat, quòd studiosius quã oporteret, propinquos ueteresq; amicos Mediciæ familie complecteretur, quos ipsi maximè odissent & trucidare percuperet: scilicet ut Caponio auth ore, nò popularis cui iè status, uti omnes expeteret, in ciuitate sed optimatiũ aristocratia conderetur. Proinde quidã è plebeio ordine antea insolèter Caponio dixerat, tam improbè quàm falsè, quũ Medicei pellerentur: Tu, inquit, Caponi nequaquã sana et opportuna libertati cõsilia agitas, nã tabernæ uimariæ frondis signũ, nò prioris dolij uinũ mutare cõtèdis, quod nunquam à te fieri

patiemur,

patiemur, quasi diceret sublatis Mediceis, ipsum quidè tyrãnidis nomè tolli sed ueteres eius ministros et fautores, nimio Caponij & optimatiũ studio cõseruari, qui demũ multorũ instar tyrannorũ, uti antea cõsuescent, populo superbè atq; auarè dominarètur. Sed uir ciuili prudètia insignis, modò publicæ salutis prospiceret, hoste aduersos de se rumores faciliè cõtènebat, dabatq; asidue operã, ut Põtifex atq; propinqui eius, nullis uerborũ cõtumelijs afficerètur & quibusdã tenuibus officijs, quæ libertati cœptæ nihil officerèt, iusta Põtificis in rebelles iracundiã molliretur. Dixerat enim sæpe Clemens, quum tanto obrutus infortunio & diuturna ferèq; lethali correptus febre decumberet, ut nos lectulo familiariter asidentes audiuiimus, se totas perpeffe calamitatis & torquentis morbi pœnas, tot peccatis suis ac erroribus debitas, etiã si Deus sibi miseræ uitæ finè adduceret, æquo animo laturũ neq; aliud ab ingratis ciuibus Florètinis postulaturũ, quã ut in propinquos ueteresq; amicos familiæ Mediciæ grassari desinerèt, hisq; aditus ciuili æquitate ad honores præberetur, redderetq; itè sibi Catharinã neptè quã ad uestales uirgines deposuisset, paternarũ quoq; possessionũ fructibus potiri liceret: quãdo totius patrimonij uectigal ciuilibis oneris ærario publico esset soluturus. Quatũ uerò ad Põtificiã maiestatem perinceret, hoc obnixè petebat, nullas nisi ex Põtificia authoritate sacerdotijs decumas imponerèt. Hæc erãt suprema læguëtis nec adhuc planè restituti Põtificis decreta, plena pietatis & æquitatis, quib; per mercatores idoneosq; homines Florètiæ significatis, Caponius indulgẽdũ existimabat, utpote qui

prudentissimi uiri uim, & iam tum reuiuifcente eius dignitate, minime exagitantam, sed spatio & leui obtemperantia, his præsertim in rebus, quæ publico uoto nihil offerent, leniendam censeret, hac in re certissimus uates futurus: Quandoquidem sæpe & etiam ante magistratam, prædicaret libertatem apud proteruos citò perituram, nisi Respublica moderatis consilijs regeretur: Quoniã his omnibus imperiti rerum pleriq; ciues, aut importunis distanti odijs arrogantius quàm deceret, tumultuose miscerentur. Nec in hoc salubris sententiæ instituto, Caponius inuidiam facile sustinebat, quum iuuenes, qui ceptis armis insolecebant, à Scimitarra malo publico concitati, eum nonnunquam Venetum ducem, solis optimatum utentem suffragijs, ad constandam inuidiam per iocum appellarent, & ciues, qui parum populares uideri possent, toruis atque minacibus oculis intuerentur usq; adeò arroganter, ut Iacobus Alamannus præcipitis audaciæ iuuenis, in Leonardum Ginorium honestum ciuem, quòd modestiam in iuuentute requirere uideretur, in ipso curiæ limine ferrum distringeret, quo in loco, lege lata, nefas esset arma aduersus quenquam nudare, aut tumultuari. Id factum, quum summi magistratus maiestatem lesisse censeretur, nec ille amens & exitiali superbia tumens, curiæ area excedere uellet, decuriones ad seueritatem perpulit, apud quos Scimitarra ex ciuilibus iuris lenitate tutari reu conatus, frustra perorarat. Atq; eo modo Alamannus captus, in superiore curiæ tabulato, capitali supplicio affectus est. Meminerant enim illum eundem esse Alamannum, qui paulò antea, curia

à feditio

à feditiosis occupata, Federicum Riccium è numero decurionum in conspectu Guicciardini dictatoris, nefaria temeritate uulnerat. Ab hac festinata Alamanni damnatione, quum caput eius è summa curiæ corona populo decisum ostenderetur, audacia nõ mediocriter apud iuuentutem refrixit & Carduccij uis temere exardēs grauitcr imminuta est. Paucis enim ante diebus, ita excreuerat, cum huius concionantis, tum furētium iuuenum licentia, ut globo factò adscenderent ad summum magistratum & uexillum deposcerent, quo, uti bono patriæ oporteret, ordinati uterentur. Ea uerò exposulatio superba atq; intempestiua patribus uisa est, quum seniores id negandum censerent & Caponius fœderata iuuenū arma ueretur, quòd in unius turbulenti signiferi manu foret, sublato uexillo populum ad arma uocare, atq; aggredi quodcunq; uel crudele facinus & ciuitatem intestino tumultu perturbare. Quum uerò aliquandiu diuersis sententijs esset decertatum, hunc ea contentio habuit exitum, ut decuriones quod negare ex tuto non poterant, moderata atq; seuera conditione concederent, lata scilicet saluta ri lege, qua cautum est, ut id datum uexillū intra curiā ad columnam porticus defixum sisteretur, capitaleq; esset his qui iniussu summi magistratus reuellissent & extra curiæ limen extulissent. Eo temperamento Caponius insolentem turbam opportunè pacasse, & publicæ saluti cauisse uisus est. Armata siquidem iuentus, quæ suo pte cõsilio effreniq; libidine furere grassariq; cœperat, nisi seueris edictis ac imperijs contineri non posse censebatur. Nam paulò antea iuuenū globus tu-

multuose in templum Deiparæ Virginis Nunciatæ ir-
rumpens, ut studium suum erga libertatem & ingens
in Mediceos odium ostenderet, statuas Leonis & Cle-
mentis lanceis transfodiendo, nefaria atq; uanissima te-
meritate descenderant, unusq; ante alios futilis & super-
bus ciuis Oricellarius, cognomento Cardinalis, Cle-
mentinæ statuæ faciem ingentis alabardæ istu defor-
marat, & Chiurlius Macciauellus dextrum Leonis sta-
tuæ oculum spiculo perforauerat: Quas inanes iniurias
stultæ animorum truculentiæ indices, Caponius ita gra-
uiter fuerat detestatus, ut id facinus scelestè inuidiosèq;
editum, pœna uindicandum esse diceret, nisi patritio-
rum iuuenum amplior numerus, quæ infami sacrile-
gio manus admouerat, à perscribendo decreto eū ab-
sterruisset. Eodem quoq; ue sano impetu concitata iu-
uentus, è scutis Medicæ familiæ puniceas pilas passim
deleuerat, usq; adeò prouecta licentia, ut Laurentia-
num ingressa templum, è sepulchro magni Cosmi, titu-
lum, quo pater patriæ decreto publico fuerat appella-
tus, scalpellis abraderet. In id quoq; consiliū non mul-
tò post callidis seniorum & optimatum artibus, fræ-
nandæ iuuentuti remedium, periculosum certè, sed
euentu ciuitati salutare, repertum est, scilicet ut in uni-
uersum ciuitati capiendorum armorum iura trade-
rentur & descriptis à militari etate ad quinquagesi-
mum annum cunctis ciuibus, cohortes sub uexillis in-
stituerentur, quæ diuise per quatuor tribus, collegio-
rum signiferis præstò essent. Erant hi signiferi numero
sexdecim, quum urbs diuisa in quatuor regiones, quæ
singule

singulæ quaternos haberèt signiferos, peculiaribus ue-
xillorum insignibus eleganti diuersarū imaginum ua-
rietate figuratis, distingueretur. Per hunc modum Ca-
ponius communicatione armorum, quæ non obscure
feruidæ uiolentiæq; iuuentutis animos compesceret, po-
pularesq; modestiæ ciuilibus admoneret, ciuitatem in offi-
cio continebat. Pari quoq; prudentia turbulentos ci-
ues legationis nomine ablegauit, Carduccium scilicet
in Galliam, nihil unquam pro sano cogitantem & Ga-
leottum Iunium apud Alfonso Atesinum, qui & ipse
iurisperitus indomiti feritatis & pertinaciæ ciuis
inter populares habebatur. Eadem quoque de causa
Franciscus portinarius elegantibus literis instructus,
& Bartholomæus Gualterottus, quanquam ingenij
inefficacis iurecõsultus, quòd æquo acrius factioni po-
pularium fauerent, hic Venetias, ille in Britanniam
missi sunt. Cæterum ordinatim centuriatæ cohortes
maximè letum urbi spectaculum præbuerunt, quum
inter duo augustiora urbis templa, erectis altaribus
traducerentur, iurarentq; singuli se patriæ libertatem
contempto omni periculo defensuros, neq; his usuros
armis, nisi aduersus hostem Reipublicæ seruitutem affe-
rentem. Hoc sacramento usq; adeò deuotis animis cir-
citer quatuor milia hominum consociata sunt, ut fide-
li concordia diligentiq; armorum exercitatione coale-
scentes, magno usui patriæ fuerint, magnoq; terrori
non hostibus modò, qui obsessuri erant urbem, forent,
sed externo ascititioq; militum præsidio, quod merce-
de ad tutelam urbis conduxissent, ne militari licentia
compositæ & tranquille in bis disciplina turbaretur.

quum armati uindices præsto essent, qui pauitò insolentioris facti contumeliam ulcisci possent. INTER eas quoq; Lotrechij moras, Veneti intentiore cura melioreq; spe copias undiq; conduccebant, quòd post elapsum carcere Pontificem, Cæsarianos cadauerosa in urbe & magis ac magis pestilenti, multis utiq; absumptis, multisq; profundo luxu diffluentibus, facillè superari posse crederent, & quas in Apulia, & Salentinis urbes antea possedissent, debellatis Cæsariensis, ex fœdere se recepturos arbitrarentur. Florentini quoque eandem quam cum Gallis & Venetis, ante cladem Urbis (uti memorauimus) societatem inierant, secuti ante omnia Herculem Alfonso Ferrariensis principis filium, copijs suis cum summo imperij stipendijsq; honore præfecerant. Is tum nuptiæ cum Renata Ludouici regis filia Ferrariæ celebrarat, ex qua affinitate & ipse Alfonso pater, commutato studio, in eundem belli consensum ueniebat. Videbatur autem id fœdus tot principum arma consociantium, non æquissimo tantum, sed longè etiam honestissimo iure percussum, quòd salutem libertatemq; Pontificis ab initio respexisse censeretur. Verum hos omnes Cæsarianorum arrogantia cum summa impietate coniuncta uehementer angebat & inflammabat, quæ se dira uastatione & crudelibus flammis, nobilissimas Italiæ urbes deleturos minarentur. Erat enim edita in uulgus fama, eos conuersis signis, post absumptam & dirutam urbem, pari truculentia ad euertendam Florentiam adscensuros, facillè inuitante inexplebiles Barbaros & nulli unquam certi ducis imperio parentes, opulentissimæ urbis præ-

da, inci

da, incitantibus maximè eos duobus è consilio Neapolitano senatoribus, Ludouico Montalto Siculo & Antonio Venafrano, quibus uti impijs sacri imperij decus maximè erat odiosum, scilicet ut effrenem atq; omnibus facinoribus contaminatam militum sociorum colluuiem, longè à Neapolitanis mœnibus auerterent. Quibus adductos rumoribus Florentinos, de renouando atq; arctius confirmando fœdere, consilia maturasse constat, nimis (uti postea compertum est) celeri atq; ipsis demum exitiosa festinatione, quum Galliæ regis, & reliquorum principum prælata societate, Cæsaris amicitiam importunè cõtempserint. Ingentibus tamen sententijs de eo fœdere incundo Florentiæ certatum est, quum ciuitas in diuersa studia, præptis maximèq; facundis ad differendum ciuium ingenijs scinderetur. Mouebant ciuitatem, ut Gallorum potius quàm Cæsaris Fortunam sequeretur, amplissimæ Francisci regis opes, grauis & excellens Veneti senatus autoritas, mirumq; locupletissimi Britanniæ regis studium, & Lotrechij præsentis res secundæ. Nam & tum Genua, per opportunè eieclis Adurnijs, qui Cæsari fauebant, in partes traducta fuerat: Antonijsq; Leuæ pertenuis in sustinendo bello uires & auxiliorum spes infirmæ uiderentur. Quæ res Florentinorum animos per se in Gallicum nomen procliuës, ita impellebant, ut magna pars populi priuatis addicta lucris, quæ satis opima ex negociatione Lugdunensis mercaturæ prouenirèt, Gallici fœderis decreto paratis suffragijs assentiretur. In tabulis autem disertè perscriptum est, ut descensuro ad liberandam urbem Romam inuadendamque

Neapolim Lotrechio, Etruscæ iuuetutis legionem adiungerent, Ex aduerso ipse Lotrechius, regis uiribus & copijs, Florentinæ ciuitatis libertatem conseruandam ab omni iniuria, defendendamq; susciperet. Atq; ita à Gallo rege missus est Florentiâ Claudius Vellecius legatus, & à Venetis Antonius Surianus, qui fœderatæ ciuitatis consilij adessent. Non probarant id fœdus Caponius ipse dictator, & optimatum atq; prudentium penè totus ordo, utpote qui ei parti, cui Pontifex adhaesisset, omnino adherendum censerent, & cū Pontifice honesta conditione, quæ incolumen liberæ ciuitatis statum conseruaret, pacisci oportere differerent. Prouidebant enim usu rerum periti, Clementem indomito spiritu ad pristinum patriæ dominatum aspirantem, facile obliuisci posse recentis acceptæ cladis, tanquam non suæ, sed publicæ omnium calamitatis, & Cæsari renouata amicitia rursus cōiungi, ut illatam à rebellibus ciuibus peculiarem contumeliam uindicaret, ipsusq; Cæsaris felicibus armis in patriâ reduceretur: Quandoquidem ipse suspirans & gemens, existimationis suæ iniuriam à Gallis uel intempestiue uel improbè dissimulatam quereretur, ipso præsertim nouo fœdere, quo se illi Florentinis aduersus eorum hostes opem laturos pepigissent: cuius nondum maturi, sed certè non multò post futuri rerum euentus, uerissimus uates Caponius extitit, quum multorum imperitorum numerata suffragia, aduersus paucos rectissimè sentientes, uti plerunque fit maximè ualuisent. His rebus cognitis, Clemens seipso amarior factus, grauiterangebatur, quanquam ad eū Vicontius Turrenius à Fran-

cisco re

cisco rege missus, ea quæ iam transacta essent, eleuare, mollireq; & subtilius interpretari contenderet, sic tamen lenire offensum non poterat, quin ille noui consilij curam coquere putaretur, suspensio namq; animo ex rerum successu, in complexum Cæsaris se dare, fortunamq; eius sequi statuebat. Memini me cum familiariter, sicuti solebat, his de rebus mecum contracta fronte sermones ferentem, in hæc uerba prorupisse. Quid mihi Ioui, uel incolumi Pontificatus dignitate, uel hac restituta sanitate uitaq; opus est: si ab ingratis ciuibus patria pulso & exuli, perpetuò deploranda sit maiorum meorum uetus amplitudo, totumq; familiæ decus & fortuna principatus? Hæc enim omnia infami ignauiamississe atq; euertisse proculdubio existimabor, nisi eadem uirtute, qua illa longo tempore parta conseruataq; fuere, & mihi, & profugis adolescentibus recuperentur, referasq; in annales tuos iustis uotis meis non semper fortunam illuisse. At Lotrechius tota ferè hyeme Bononiæ absumpta, communicatis cum Veneto Florentinoq; senatu consilij & constitutis itineribus per Acumiliam atque Flaminiam, in Picenum duxit. Iam enim quas expectabat, copię Helueticorum, & Germanorum, atque item, Vasconum, alæq; postremæ equitum aduenerant, & Pisanus cum Veneto exercitu antecedens, conducto Valerio Vrsino, ad Truentium anhem properabat. Valerius clade Romana elapsus, Firmū peruenerat, ubi præpotentes habebat propinquos Brancadoræ factionis, cum Guerreria familia de principatu contendentes, cuius princeps erat Federicus Cæsarianæ factionis. Is

Firmatorum castella inuadebat, nec Cariato antistiti Pontificis nomine Piceni praefecto parebat. Quibus de causis Cariatus Valerium sibi adiungit, & per eum, qui alam ueteranorum equitum conflauerat, Guerrerium interficit. Valerius quoq; quosdam Caesarianos in Camertium iugis adortus, Orpho Ausidio duce caeso, profligarat, opulentaq; exuerat praeda. Nam Sarra Columna ab Vrbe Camerinum profectus, Varaniae familiae regulos, uetere atq; legitimo dominatu depulerat, direpta urbe & Catharina Ciboae Ioannis Mariae uxor fuerat, omnibus ornamentis perfidiosè spoliata & ad Ridulphum Varanium spurium, cui ipse sororem denupsisset, dominatū ciuitatis detulerat. Ex ea Ausidiana praeda, Valerius, coemptis undique equis insignem alam auctam uiris fortibus exornarat: qua fretus cohortante Pisano ad Aternum amnē contendit, nulloq; negotio, citeriore nauigio atque ulteriore turre potitus, tumultuarium pontem effecit, ad id operam insigni studio nauantibus quibusdam Venetis nautis, qui fortè ad fauces amnis erant in statione, & subducta nauigia multamq; materiam ad efficiendum sternendumq; pontem conuexerunt. Hoc nuncio Pisanus uehementer exhilaratus est, utpote qui neque amnis ripam defensoribus uacuan, neque profluentem submersi olim magni Sfortiae miserabili interitu nobilitatum, facile transiri posse existimarat. Itaq; promotis copijs, Valerius eadem celeritatis felicitate, Sulmonenses & Praeutini, Peligniq; nominis gētes, in potestate sine uulnere redegit: quod Caesariani duces, eius regionis oppida, nullo militari praesidio muniuissent,

rati Lo

rati Lotrechium non illac facturum iter, sed per Flaminiam ad urbem Romanam rectè perrecturum. Non uideatur hoc loco praetermittendum, quid Venetis cohortibus, praecunte eorum equitatu, a Sulmone iter habentibus acciderit. Eas siquidem ingenti niuosoq; uentorum turbine exorta atrox tempestas, miserabili ac inopinato cladis genere penè totas oppressit. Nondum enim planè exacta hyeme, ut in algidis & montanis euenit locis, serius in uer nouum annus aperitur, & culmina montium praecalte diu insident & occupant niues. Inter duas Apennini arctas fauces imminentium utrinq; altissimorum montium, aduersis iugis, nō multum lata, uerim plana, uallis extēditur, spatio quadraginta ferè stadiorum. Hunc locum incolae Peligni, quinque milium planum appellant. Haec autem est eius angusti itineris natura, ut exorti uenti quum ingruant, contrario in sese & rapidissimo impetu conuoluantur, sublatae niues è iugis deiciant, & in gyros per aera uertant, quibus media in ualle iter habentes, intercluso spiritu, repente suffocent & perimant. Propterea explorare oportet inconstantis caeli serenitatem, quae subitis saepe momentis fallax, uiatores decipit: Quoniam abditi introrsus specus, conceptum naturali terrae habitu spiritum, ex illis inflectentium inter se montium anfractibus uolenter expuat, certo semper exitio deprehensorum, nisi intento cursu celerrime faucibus elabantur. Periēre in eo turbine trecenti ferè pedites, repertiq; sunt rigentibus membris enecti, dormientibus planè similes, quum repentinae procellae tempestas decessisset. Cognito Valerij Pisaniq; progressu,

f

qui Aterni annis transitu potiti essent, potēq; in eo nullo prohibente construxissent, Lotrechius, qui adhuc erat circa Firmum, incertus, an transuersis itineribus in Campaniam signa uerteret, celeritatem sibi adhibuit, & Venetas consecutus copias, tormentis Aternum amnem ante parato ponte transuectis, in Apuliā penetravit. Petrus quoq; Pisaurius apud Lotrechium legatus, & Camillus Vrsinus cum reliqua parte exercitus Veneti, sese Pisano & Gallis coniunxerunt. Constabant Venetæ copię mille ferme leuis armaturæ equitibus, in quibus erant Epirotici & Græci generis pileati peltatiq; circiter quingenti, Andrea Cibranio duce. Reliqui Italico more galeati, thoracatiq; erant, inter quos armis splendidior & Thracibus equis ualidior, Valerij ala censebatur. His adiunctæ erant aliquot cataphractorum turmæ, ipsaq; præsertim Alfonsi Ferrariensis principis ala, Francisco Cantelmo nobili duce ad Lotrechium iure fœderis missa. Peditatus autē constabat Germanicis cohortibus octo mercede conductis quibus præerat Petrus Auogarius nobilis Brixianus. Reliquæ cohortes erant ex delectu Italico, apud quas Gabriel Ripa ueteranus summam obtinebat auctoritatem. Eodem quoq; tempore Gallicis sese castris adiunxit Petrus Nauarrus, qui commatibus cauens, & locorum notitia adductus, cum Vasconibus suis & Catabris per Sabinorum & Aquilanorū fines Fucinūq; lacum, Capistrano oppido ex itinere expugnato, iter consecerat, Luceriamq; peruenerat. Atq; ita Lotrechius, postis ad Sanctum Seuerum castris, nusquā conspecto hoste, copias recessit, quæ & specie & numero

roboreq;

roboreq; firmissimarum gentium, triginta ferè milium numerum implebant. Valdemontius Lothoringiæ reguli frater, qui superioribus annis ea spe Neapolim penetrarat & Salernum manu ceperat, ut regno quod antiquitus Andegauensium regum fuisset (horum enim ipse legitimæ stirpis erat hæres) adiudicante Clemente potiretur, legiones duas Germanorum ductabat. Præerat Heluetiæ legioni Tendanus comes, Bastardi Sabaudij filius, quibus addebantur subsidiariæ Sclopetariorum Italicæ cohortes. Equitatus autem Gallicus per amplius erat & illustris, cui Gherlindanus Eritanus ab Henrico rege missus peculiarem alam adiunxerat. Hac procedentis Lotrechij fama permoti Auranus & Vastus, operam dabant, ut Germanos & Hispanos hærentes prædæ reliquijs, & de constituenda in Vrbe colonia cogitantes educerent. Exuisse enim usq; ad eam ueterem ferociam, turpiq; otio emarcuisse uidebatur, ut nisi agrè multaq; comminatione seucri imperij signa sequi uelle crederentur. Sed illatus ab infenso ualidoq; hoste metus & salutis & decoris cura, uel segnes animos ad iter erexit. Atq; ita uacua relicta Vrbe, Latina uia profecti, ex itinere uastus Vallemontionum Latij oppidum, quod Bapista è Comitum familia nobilis adolescens neque portas aperiret, neque commeatum præberet, tormentis expugnauit, cruenta irruptione direpto oppido, quod in ingressu, nonnulli uiri fortes, & in his Beltrandus Russius nobilis Parmensis, & Gallindus Hispanus cohortis præfectus Vastioque familiaris, cecidissent. Exinde per Hernica oppida in Campaniam ire, ad lauamque deflecentes,

per Sidicinos, Exerminos, atque Alifanos fines & per Serram demum, quam uocant Capreolam, ex qua facilis est ab Apennino in Apuliam descensus, Troiam peruenere. Hæc urbs ex ueterum Harporum ruinis, cuius agri pars nomen adhuc retinet, ædificata dicitur, magnamq; habet celebritatem, quod edito in colle posita, subiectæ Apuliæ campos Garganumq; montem, & Hadriatici maris litora prospectet. Lotrechius ubi hostes ad Troiam constituisse didicit, Luceriam ad Nauarrum est profectus, sequentiq; nocte Valerium, quod firmis & expeditis turmis uteretur, & ipse alacri ingenio nauandæ operæ esset auidus, Troiana uia exploratum misit, ut aliquo excepto, de hostium consilijs numeroq; ac eorum sede & castrorum ordine, certius cognosceret. Inter Luceriam & Troiam medio fermè itinere, flumè exiguum, uerùm cauis admodum ripis decurrit, in queis, pari explorandi studio, Vastius Hispanorum ualidam manum condiderat. Inalbescente itaque cælo, Valerius ad annem perueniens, quum paucos equites ab anne in ulteriorem ripam euadere iussisset, hostes in insidijs occultatos deprehendit. Illico quid repererit (quod ita facere iussus erat) Lotrechium docet, petitq; ut sibi liceat transire annem & cum hoste manum conferere. Id seuerè negat imperator, sed mox alacrium iuuenum globus è Gallicis alijs Valerium subsecutus, conspecto hoste, quin pertransiret, uel obtestante obsistenteq; Valerio, retineri nõ potuit. Accensum est leue primò prælium sed sensim acrius & ardentius, quoniam multò frequentiores quàm putassent, Hispani pedites & equites ex

depressu

depressis locis prodibant. Pugna autem eò deducta est ut Galli, quanquam summa alacritate depugnarent, in magnum discrimen perducti uiderentur: Quorum permotus periculo Valerius, uel contra Lotrechij imperium, opem ferendam statuit, ne in primo congressu ad omen uniuersi belli aliquod detrimentum uel dedecus acciperetur, quando ea Gallorum manus ex equitibus primæ nobilitatis constaret, cui se ducè præbuerat Griffæius, cum regis gratia, tum suo bellico uigore præstans iuuenis. Nec mora, suo procurso Valerius, iam planè circumuentos & perturbatos Gallos confirmauit, opportunèq; summotis hostibus citra annè reduxit. Nã aliæ atq; aliæ hostiũ turmæ & peditiũ cohortes, eo consilio ex accliuibus locis se demittebant, ut aucto numero renouatoq; impetu, pulsos in annè, præruptumq; cauæ ripæ alueum præcipites darent. Succensuit Valerio Lotrechius, quod suo iniussu annem transisset, quasi cum puniturus, nisi Griffæius cum suis defensus & proculdubio seruatus, resq; peropportune & fortiter gesta, seueri alioqui ducis iracundiam mitigassent. Postero die Lotrechius motis castris, ad hostes rectè contendit, in subiectisq; Troiæ campis, equestri prælio summa utrinq; alacritate certatũ est, nullis quidem interpositis sclopettarijs, ita ut leui cum periculo, quantum quisq; eques lancea gladioq; ualeret, ex cristis ac insignibus nosceretur. Captus est in eo congressu Martius Columna impiger adolescens, què Pompeius cardinalis patruus, paulò post pecunia redemit. Cæsariani duces accliuibus in locis castrametati, distinctis atq; ordinatis copijs sub Troia cõsiterat,

f 3

posteroq; die Lotrechius sese in conspectum dedit, ita aciem flectens & copias ostentans, ut multo tubarum clangore hostes e propinquo ad committendam praelium prouocaret, & prouectis in gyrū curulibus tormentis, in aduersos ea disploderet. Sed pilæ in erectos per accliuia hostes minimum inferebant detrimentum quòd terreno statim hausta, uix uno aut altero interfecto, nec subsilirent, nec confertis aciebus incidere, sic, ut uni tantum signifero Christophoro Ario cum uexillo dextra manus falconis ictu abriperetur. Apta uideri poterat occasio conferendæ pugnae quibusdã audacibus, quòd insolentissimi hostis conspectum, tandiu minime ferendū putarent, eundemq; ducē atq; eosdem hostes sæpius uictos, acri concursu propelli & profligari posse arbitrarentur: Sed Vastius & Dorbinus, Aurantij feruidos impetus moderari soliti, Gallos mora & cunctatione eludendos, refrigerataq; demū earum gentium, quæ impetu ualere, dimicandi cupiditate, sine uulnere, uti sæpe aliàs, debellados differebat, ob idq; præsertim, quòd tum omni tormentorum carerent apparatu, & cataphractorum alas, Garzia Marico & Ludonio ducibus, Neapoli profectas, atq; ite quorundam procerū Neapolitanorū auxilia, ipsumq; præsertim cum suis cohortibus Fabritium Maramaldum expectarent, ne priusquam bene explorata uictoria, non de regno modò Neapolitano, sed de Mediolanensi quoq; imperio unius praelij aleam dimicarent. Id uerò unum eos ad configendum hortari poterat, quòd nondum Horatius Balconus cum Etrusca legione Lotrechij castris applicuisset: proptereaq; si pugnam differrent,

differrent, hostem non nois, sed exercitatisimis sclopettariorum cohortibus firmiorem se posita inuenturos intelligerent. Constabat enim ea Balconi legio magna ex parte ueteranis, quum sub Ioanne Medice ad summã bellicæ uirtutis opinionē peruenissent. Verum ut postea ab ipso Vastio Torbinoq; audiui, Hispani & Germani nequaquã pristinã eo die animorū alacritatē ostenderūt, quū multorū mēsiū desidia, & luxu captæ Urbis eneruati, onustiq; præda omni decori & laudi, quæ periculo parari possent, uitã anteferre, & partis diuitijs atq; otio frui uelle uiderentur. Per hunc modū Lotrechius frustra prouocato lacepsitoq; hoste, ea copiarū & pugnae ostentatione letus, quòd hostes aliàs pugnantissimi oblato praelio desuisset, copias suas reduxit in castra & septē ferē sequētibus diebus, quid cōsilij agitarat hostis, expectauit: quū perpetuò in eadē plannite, inter duo castra, quotidiana exercitatione, munitis & diuersis equestrib; praelijs certaretur, decoro potius quàm cruēto spectaculo, quū ingens utriusq; equitum multitudo, nihil intermixtis sclopettarijs, raro lethali uulnere dimicaret. Cecidit tamen e Casarianis Teias Agbillarius leuis armaturæ equitum præfectus, quum aurato insignis sagulo in aciem prodijisset, & hostes cum ab illo splendido ornatu Aurantium esse existimantes, certatim adorirētur. Hic est ille Teias, immanis seuitiæ Hispanus, qui captus in Vrbe Laurentio Granio Signino episcopo, Romana florenti eloquentia quum ille egens pecunie & direpta domo, redemptio nis pretium ægrè expediret, sacratum caput insolenti uulnere propè discidit. Interceptus quoq; est Eer

dimandi Gözage alæ equitū Campegius signifer cum uexillo, quum frumentatoribus præsidio missus, in Gallos equites incidisset. Tum uerò Cæsariani cognito Balconi aduentu, qui non procul inde aberat, mouenda castra statuunt, & rectâ Neapolim multis de causis cõtendendum censent, ut ibi certiore spe cõtineatus, & maioribus præsidij bellum gereretur. Sergianum uerò Caracciololum cum sua cataphractorū ala, duabusq; Hispanorum & quatuor Italorum cohortibus, Melphim ipsius Sergiani ditionis urbem, ut præsidio sit, dimittunt, multisq; relictis ignibus, crassiore matuina aura tecti, deceptis Gallis & præmissis impedimentis, peditibusq; omni, nouissimum agmen ualidi equitatus præsidio firmant & per Creppacoriij iuga, quæ sunt arctæ fauces, è Samnio in Campaniam descendunt, serò persequentibus Gallis, qui in ea exortæ nebulæ caligine, de discessu hostium nihil pro certo explorare potuerant. Nec multò post Horatio Baleono obuiam missis equitibus, eius legionè ab apparatu specierq; militum cumulatae laudatam, cum mutua graulatione in castra receperunt. Tum uerò apud Lotrechium in consilio disputatum est, an hostem prælio decertare non ausum, & ex ignobili discessu in non dubiam conuersum fugam, uti credebant, persequi præstaret, an expediendis comitatibus, nihil in tergo, nisi pacatum omnique metu uacuum relinquere. Guidoni Rangono, qui multi usus dux habebatur, ipsiq; item Valdemotio, & præfectis alarum serè singulis, uniq; præsertim Valerio Ursino magnopere placebat instare abeuntium tergis & proculdubio à clãdestino turpiq; receptu, per-

territos

territos & disiectis agminibus diuersa itinera capientes, toto equitatu consecrari. Fore enim, ut insigne detrimentum nouissimis inferretur: Si uerò hostium equitatus ora conuerteret, ut postremi agminis terga tueretur, cum per sclopettarios, Etruscæ præsertim legionis, qui essent summæ pernicitatis atq; peritiæ, facillè sustineri atq; propelli & si fugam intenderent, exui impedimentis quo euentu nihil ipsis Romana præda onustis grauius, nostro uerò militi letius, & ad opinionem speratæ uictoriæ confirmandam atq; attollendâ, utilius & speciosius accidere posset. His Nauarrus (si uniuersi belli exitus spectatur) fatali sibi & Lotrechio cæterisq; ducibus & copijs maxime funesto consilio contradixit, ueterem secutus belli rationem, ne si feruidis animis abeuntibus hostibus incumbere, ea omnis qua tum potirentur, adipiscendi comitatus facultas amitteretur. Neq; enim sperare debere, ut uicos & oppida comitatibus plena, per quæ antecesses & prædabundus hostis transiret, diffugientibus metu incolis reperirent. Relinqui siquidem in tergo Melphim opulentam urbem, militari præsidio & peculiaribus Sergiani reguli uiribus confirmatam, unde frequentibus eorū eruptionibus impediri atq; intercludi subuersiones frumentarias posse, nemo belli regionisq; peritus nõ dubitaret. Itaq; sibi Melphim omnino aggrediendâ expugnandâq; uideri, & circũiecta oppida in potestatem redigi debere, ut nihil hostile retro metuant & deficientium ab hoste eius tractus populorū fama aucti, ex tuto Neapolim usq; penetrèt. Hæc apud Lotrechium sententia uicit, quæ nec fugientes & perturba-

f 5

sos propè Casarianos Fortuna desereret. Nec mora,
 Nauarrus cum iusto tormentorū apparatu Melphim
 contendit, eisq; prolatis magnū in muro hiatum fecit,
 sed nequaquam usq; adeò latū, ut non plus quàm bini
 aut terni milites irrūpere posse appareret. Subiēre ta-
 men temere atq; audacius quàm expediret, Etrusca ue-
 xilla, quæ quū per ardua eniterentur & difficiliorē
 opinione aditū reperirent, multis interfectis & uulne-
 ratis, retrouersa sunt egregiē propugnāte Sergiano.
 Ceterū Vascones & Cātabri Etruscis successe, ma-
 gnaq; ui ad deiecti muri aditū dimicatū est, maiore op-
 pugnantū cōde atq; periculo: Quoniā Nauarrus, ut
 cōglobatis cohortibus latiorē ingressum pararet, tor-
 menta in eam partē continenter ita adigi iubebat, ut
 multi qui primi ascenderāt, tergis pilas exciperēt &
 miserabilis sociorum strages ederetur. Sed his incōmo-
 dis atq; uulneribus accensi pariter Vascones & Etru-
 sci, ui facta in urbē perruperunt, neq; quisquā ferē ex
 Hispanis & Italis, qui erant in presidio, irati uictoris
 seuitiē effugit, manauitq; ea cades ad oppidanos, tan-
 ta rabie, ut infantibus & foeminis agrē parceretur &
 uictores inter se de captiuis & praeda rixātes, caterua
 tim manus confererēt, quæ res casorum stragem accu-
 mulauit. Nam à Nauarro circiter quingenti omnis ge-
 neris milites desiderati sunt, ex oppidanis autē & præ-
 sidiarijs cohortibus & turmis, supra tria hominū mi-
 lia cecidisse referuntur. Captus est ipse Sergianus Ca-
 racciolus, qui constantissimē, uti debebat, suā urbē de-
 fenderat. Melphi expugnata, Venusini Gallis deditio-
 nem fecerunt, quorum exemplum secuta sunt pleraq;

oppida

oppida Lucaniæ & Apuliæ, apud quæ non ingratum
 erat ex ueteribus studijs Gallicū nomen. Atq; eo modo
 Nauarrus, quum nulla hostium manus occurreret, ad
 Lotrechium reuersus est. At Casariani ex itinere Ar-
 riano oppido direpto, quod Arriancenses ex uetere fa-
 ctione Gallorū aduentū expectare uiderentur, præter
 Auellinū & Montefuscullū lacteis figulinis nobile, tri-
 partito agnūne quū Aurantius cū Germanis præcedo-
 ret, Gonzaga cū equitatu latē diffuso, quod nemo in-
 stare hostis, subsequeretur, & Vastius cū Hispanis No-
 lam peteret, paucis diebus uno fermē tempore Neapo-
 lim centenderunt. Ceterum Hispani ad Nolā more suo
 stipendia flagitantes, uix concionantis Vastij cohorta-
 tione, ad seditionē conseruati, in officio contineri po-
 tuerunt, increpita scilicet malignitate atq; stultitia co-
 rum, qui præda diuites, instante tergis hoste stipendia
 uel merita, importunissimo tempore postularent. Ad
 id impudētē facinus milites Dorbini opera incitatos,
 Salsedus eximia uirtutis ueteranus dictitabat, non ob-
 scura dignitatis obtrectatione, quando is ad honorem
 magistris castrorum, quo Dorbinus fungebatur, ue-
 hementer aspiraret. Quæ de causa Dorbinus, ut calū-
 niam dilueret, capitale ausus facinus, spectante Vastio,
 in Salsedū ensē distinxit, eiq; brachiū discidit. Eius
 atrocis & insolentis facti conspectu acriter permotus
 Vastius, in Dorbinum irruit, sua manu Salsedi iniuriā
 & percussoris temeritatem uindicturus. Quo ani-
 maduerso Dorbinus ex irati ducis oculis uitæ suæ peri-
 culo, in genua procumbens, gladij cuspide cōprehensū
 capulum duci porrigens: hoc inquit in meam necem

uere imperator, qui iracundè potius quàm iniquè, no-
 minis tui offensa maiestate deliquerim. Tãta enim erat
 erga Vastium uetus Dorbini reuerentia, ut effugere
 metu mortis dispuderet. Hic demissi & supplicis nec
 mortem deprecantis habitus, paratam semper in Va-
 stio generosi animi clementiam facile exciuit, eiq; non
 modò pepercit, sed pristinum honorem, qui erat sum-
 mus in exercitu, etiam conseruauit: quod strenuissimi
 uiri eo graui bello uirtutem magno sibi usui futuram
 iudicaret. Sed Salsedus nequaquam mortiferi uulneris
 sed implacabilis animi dolore, multos post dies Neapo-
 li excessit è uita. Quum Caesariani duces ad Neapolim
 coniunctis copijs peruenissent, & Vastius orantibus
 Neapolitanis, & sese omnes affatim commeatus sup-
 peditaturos pollicentibus, castra idoneo loco extra ur-
 bem ponenda censeret, Vgonis Moncata & Alarco-
 nis sententia prælata est, qui introducendum in urbem
 exercitum contendebant: Quoniam dilabentibus &
 in fidem nutantibus quibusdam Andegauensis factio-
 nis regulis, populum ab insita leuitate, nouis rebus &
 regibus semper studentem, defecturū crederent, quum
 primum Gallica signa conspiceret. Contineri enim in
 officio & fide facile posse, præsentibus, & portas &
 moenia tuentibus militum præsidij: quando paratus
 esset in urbe & in arcis horreis, frumētī & commea-
 tus omnis generis copia, uiniq; præsertim, qua una re,
 allici promereriq; Germanorum animos constaret.
 Hanc reliqui duces Aurantius & Gonzaga, militibus
 id expetentibus fauere soliti, sententiã approbarunt,
 uel grauiter reclamante Vastio, qui eo consilio urbem

miserè

miserè & propè hostiliter à socijs direptam iri, intro-
 misso exercitu prædicabat. Sed nihil eius ante prouisa
 calamitatis detrimentum, externorum ducum animos
 permouebat, ut potè qui neglecto omni ciuium incom-
 modo, uni tantum defensionī urbis, publicæq; militum
 saluti prospicerent. Atq; ita frustra lugentibus Neapo-
 litanis, per idonea urbis loca, exercitus regionatim est
 distributus. Nec multò post Lotrechius cum omnibus
 copijs in conspectum se dedit, castrametatusq; editis
 in collibus, & perductis perpetuis munitiōibus, quæ
 ad mare usq; pertinerent, præaltis atq; admirandis ag-
 geribus se circumsepsit, ipseq; in Aragonij Montalti
 uilla prætorium fixit, quæ exētibus ab urbe, Campa-
 na uia ad dextram relinquitur. Nauarrus autem diuer-
 sis constitit in iugis, qui ad leuam ultra diui Martini
 collem uergunt & Ianuariæ portæ imminet, & in
 Ioannis Roscij uilla munitissima castra constituit, eo
 consilio, ut longam obsidionem terra mariq; institue-
 rent, & uicinas Neapoli urbes, Capuam, Auersam, Pu-
 teolos & Nolam, quas occuparant, præsidij obtine-
 rent. Tum uerò Gallorum antecursores atq; admixtæ
 aliquot sclopettariorum cohortes, ab æde diui Anto-
 nij ad Campanam usq; portam decurrerunt, in quas
 Caesarianorū globus erupit, certatumq; est tumultua-
 ria pugna, sed paucis utrinq; interfectis, quum Galli
 aucti numero uehementer urgerent, Caesariani, caderi-
 te Verreio, intra portam cõpulsī sunt. Hic Verreius,
 ut supra diximus, ab Hispania missus à Cesare Romã,
 ad duces mandata detulerat: Verum postea depraua-
 tus malignitate quorundã, ne interesset pactiōibus,

quibus Pontifex dimitteretur astute quidem, sed leuissimè Neapolim concefferat, primusq; improba sua uoluntatis poenas dedit. Exinde cunctis ferè diebus leuia certamina seiebantur, quò Galli audacter procurrent, & Cæsariani erupentes, noui hostis ferocia egregiè sustineret. His minutis praelijs nonnulli utrinq; ceciderunt, quòd intermixti equitibus sclopettarij remgererèt & eos dispersos Hispani leuis armaturæ equites turmatim aggredierentur. Per hunc praeliandi more, Roscinus Carius nobilis atq; fortissimus inter Etruscos iuuenis, quum suos dispalatos recipere conaretur ab equitibus est interfectus. Interim Neapolitani inexpectata ab Hispanis atq; Germanis domesticarum rerum detrimenta perpepsi & duriora in dies expectantes, sese priuatis obsidionis ærumnis periculoq; publico eripere coeperunt, atq; inde nauigantes in proximas Capreas, Aenariam, Prochitam & Surrentini litoris tuta ab hoste atq; salubria loca se conferebant. E proceribus quoq; Neapolitanis, pleriq; dilapsi sunt, & in his mutata fide multò maxima pars Andegaucensis factionis ad Gallos transijt, primusq; omnium Vincentius Carrasa, Montis sacrae arcis oppidi regulus, Cæsarianis diffidens rebus, ad Lotrechium se contulit. Huius uiri iudicium, quòd exacte militaris prudentia haberetur, multi sunt temere subsecuti, quòd à tãto uiro, consiliu anceps, nisi graui cù ratione susceptu nõ existimarent. Ex his fuere Caracciolus Murconij comes, Ferdmandus è Pandona familia Bouiani regulus, Federicus Caetanus, Fraciscus Aquinas Quadrata in Apulia regulus, qui demu finito bello aut securi percussi,

aut bonis

aut bonis multati, male sanæ et infidæ leuitatis poenas dederunt. Sergianus quoq; Caracciolus qui animo tam forti quàm fidei apud Melphim captus fuerat, quu ali quadiu summis precibus ab Auratio, ut redimeretur, impetrare nequiuisset, ab hac cõtumelia indignabundus Lotrechio liberati sese addixit, dictoq; sacramento, à rege alæ equitu præfecturâ promeruit, & decora sacri ordinis nobiliu proceru torque donatus est. Interea Neapoli, quãquã magna frumeti copia suppeteret, conficiendi panis difficultate usq; adeò laborari ceptu est, ut Germani præsertim frumeto cacabis excocto uscerentur. Nã & frumentarie mole, quæ sunt ad Sebethu fluuiolu & alia, quæ sunt in Glani anne ad Acceras, atq; Suesulã, in potestate hostiu erant: cui incõmodo solerter occurrebatur ab Hispanis & Italis, qui paruas è lapide suburbano molas manu ductiles confecerant, quibus triticu egregiè, sed nequaquã affatum molebatur. Nec uini iam tanta supererat copia, quæ satis esset Germanis, aquæ potu, tanquã uisceribus noxiu abominantibus. Eius quidem desiderio tanquã equum & debitum postulantes uniuersas propè urbis cellas cum fremitu scrutabantur, sic ut Daualã ipsius Vastij domum seua irruptione uiolare non ueriti, aliquos Græci uini dolia, subter hortu manu factis scrobibus recondita, ex indicio infidelis fabri detegerent, factoq; totius exercitus concursu, perpotando galeis & aquarijs cuppis asportando ocysimè exhaurirèt, quu modice parcendo, omnibus per aliquot dies suffectura crederetur. Interea accitus à Lotrechio è Genua Philippus Auria, Andreae Auria Gallicæ classis præfecti

legatus, cum octo triremibus circa Neapolim uenit, cuius aduentu propè omnis aduentitij cōmeatus spes hostibus interclusa uidebatur, eoq; arctius, quòd supra Ligusticam classem, Venetorum quoq; triremes circiter uiginti, superato Messanæ freto, ad inuadenda obtinendaq; littora, propediem uenturæ nunciabantur. Qua rerum fama adducti Cæsariani duces, priusquam Venetæ triremes Siciliæ fretum transirent, cum Philippo conflagere statuerunt. Habebant Cæsariani sex tantum triremes, biremesq; duas, consisq; uirtuti militum, & quatuor magnarum nauium scaphis, quas sclopettarijs impleuerant, & reliquis pari ratione minoribus nauigijs quæ frabata uocantur, cōcurrere rostris, manusq; conferere minimè dubitabant. Erat enim cum Vastio, qui cum Vgone Moncata Prætoriam conscenderat, delectorum flos militum: nam Dorbinus accuratè fortissimum quemq; & Catabrico mari assuetum uirum delegerat, & in his promptissimos ceturiones atq; signiferos, quos nihil maris nauis atq; iactatione perturbari cōsueisse didicisset. Cōscendit quoq; & ipse magister equitum Ascianus Columna & pleriq; alij uiri insignes sua sponte, nihil de uictoria dubitantes: & ne Germani quicquā Hispanis de uirtute concederēt, Conradino Glornio duce, circiter ducenti, duas triremes compleuerunt, magnaq; alacritate, è Pausilipo soluentes ad insulam Capreas contenderunt, atq; ibi iuxta fontes ex iucundiore mora largius epulati, Cōsalu etiā Barectæ Lusitano cucullato, qui religiose solitudinis causa illis in rupibus tugurium condiderat, cōcionanti aures præbuerūt. Is uehementissimè cohortatus duces

singulos

singulos obtestabatur, ut pristina uirtute uti, pietatisq; patriæ memores, crudeles ulcisci Ligures, atq; eos acerrimè impetu inuadere ad nō dubiam uictoriā uolent, scilicet, ut tot miseris Hispanici generis uiros longè fortissimos, quos illi perpetuis uerberibus & contumelijs affectos & pro seruis remigibus catenatos, ad transira decinerēt, arummosi atq; infami seruitute liberarent. Dum prolixè atq; inflammatè Barectæ cōcionaretur, Biordus Agnesius Neapolitanus nō tã Gallicæ factioni addictus, quàm Hispanorū arrogantiæ insensus, in aduersum insulæ litus se demisit, & ueloci uectus nauicula ad Philippum aduolauit, primusq; certum nuncium tulit de numero apparatuq; & ducibus Cæsarianæ classis. Quo cognito, Philippus supplementum unius centuriæ sclopettariorū à Lotrechtio postulat & accepit. Nec diu post Cæsariana classis pluribus expansis uexillis conspicua, à Capreis discēdēs in conspectū hostium se dedit. Erat tum Philippus orā legens Salernitani littoris ad Concham stationem, quam promontorium tenue, Vrsi caput à nauis appellatum suo obiectu efficit. Id abest nō magno spatio à prominentiore Campaniæ promontorio, quod Athenicum antiquitus dictum hodie Campanilla incolæ uocant. Eæ species ornatissimæ hostium classis, nō mediocriter Ligures commouisse uisa est, sed rei naualis periti eam mox nō ineptè contēpserunt, tãquam secus ac disciplina flagitaret, nullas ad mali summitatē caueolas quas gattos uocant habentē. Eæ caueæ summis alligatæ malis, singulos speculatores simul & propugnatores continent, sicuti in carchesijs onerariarū nauium fieri uide-

mus è quibus deni, & sepe pro nauigij magnitudine uiceni homines saxis atq; missilibus propugnāt. Tum uerò Philippus aduocatis in prætoria nauē trierarchis, his ferè uerbis eos allocutus est, digito aduentantē hostiā classē ostendens. VIRI, in q; i, g. nero si inuicē eiq; uirtutis ciues optimi, magnum hoīe nobis (uti uideo) ex certa propē uictoria decus proponitur, cū numero triremium, cunctisq; rebus bellici apparatus, & fortitudine animorū, peritiāq; rei naualis præsumus. Sint utiq; hostis nostri, ut ipsi tactant, egregie pugnaces terribilibus prælijs, in nauali certē concursu, neq; discurrete, neq; se conglobare expedite poterunt, cū inter transtra & angustis in foris sibi sit dimicandum, excipiēdq; sint, uti fors feret, tormentorum pile, quā nullus receptui aut declinationi locus propugnantiū relinquitur, præpediente præsertim remigū turba, quæ obiecta ictibus, & suo periculo terrefacta, facultate consistendi, aut locum mutandi prorsus eripiet. Itaq; cū nihil de receptu nobis sit cogitandum, & ne dedecus admittatur, omnino sit cum oblato hoste confligendū, existimate ueterum maiorumq; nostrorum gloriam, tot prosperis naualibus prælijs partem, in dextris uestris atq; peritiā esse repositam. Hanc uti reor quisq; optimus ciuis, non cōseruare modò sed augere plurimum debet, ne degeneres atq; oblitī discipline, a socijs pariter atq; hostibus existimemur. Ipsum uerò Andrēā Auriam imperatorē nostrum præsentem adesse putatote, & uirtutis ac ignauiæ futurum testem ut fortibus digna præmia, aut æquo iure ignaui ignominiam pareret. Trierarchi uocē sustulerunt, quā alacres & pu-

gnae

gnae auidi edere solent, paucisq; uerbis de excipiendi atq; inuadendi hostis ordine inter se constituentes, ut quæ in rem opus forent apte pararet, ad triremes suas continuo redierunt. Summa expediti decreti fuit, ut Philippus quinque rostratis suis in hostem inueheretur, cū reliquis uerò tribus Nicolaus Lomellinus in altū euadens, ubi cœptum foret prælium, capto circuitu, reflexoq; opportunè renūgio, in puppes lateraq; hostiliū nauium, prætoria præcipue petita, audacter incurret. Itaq; Philippus è promotorio in apertū mare progrediens, sese ad pugnam obtulit, neq; ue Vgo uel ob id eam detrectare ausus est, quòd tres quas atximus Lomellini triremes concepto metu aufugere crederet, & iniqua conditione quāmas Aurianas secum concursuras arbitraretur. Vbi appropinquatum est, ambaq; prætorie ad mutuum concursum proras dirigerent, Vastus salubri ratione Vgonem hortabatur, ut prior maius tormentum emittere properaret, ut exorta fumi caligine, hosti certior ictus eriperetur. Sed Vgo, qui rei naualis peritissimus existimari uolebat, & audum curētis ueteribus trierarchis ad Capreas pugnae aliam minime subeundam differētibus, ignauiā increpita cōtra dixerat, tandiu displodere tormentum distulit, ut Philippus in id sedulo intentus, atq; apte collimans, suum ingens tormentum, quod Basiliscum appellabat, in hostē emitteret. Huius immanis pile perfractis supra rostrū crassioribus pluteis, qui Rambata uocatur, cum horribili strage hominū per foros à prora in puppem peruolauit tanta uiolētia, ut discerptis supra triginta partim militib; partim naualis officij magistris & re-

migibus etiã in ipsa puppe multos insignes disceperet, & in his Petrus Cardonius Siculius Vastij propinquus qui geminos fratres Valpergas Masinij regulos, obire statione amatoriam apud Mediolanum interfecerat, & Leonem Tassinum Ferrariensem, à quo Geuarræ Potentini reguli filius, ex similitudine Vastij cum patre cõcepta, magnæ spei adolescens insons nuper fuerat confossus. His accessit Gusmanus Hispanus miræ dulcedinis citharædus, qui ioci causa (uti fata trahebant) conscensus à principibus & orã soluentibus, in Prætoriam per remos prorepererat, sic ut horum cruore atq; uisceribus Vastius & Vgo fœdarentur. At Vgoniani libratores, ita suum ingens tormentum in Philippi Prætoriam direxerunt ut præpediente hostili fumo, non magnum inferret detrimentum, quoniam Ligures secus ac Hispani, nõ per foros expositi ictibus, sed ad scalmorum proiecturas quas posticcias uocant, intra circumseptas solidis asseribus spondas proclinati, inter remiges consistebant & per fenestellas tãquam è mœnibus, crassioribus scopettis rem gerebant. Interim dispari Fortuna Cæsaria nã tres, quarum nomina hic minime prætereunda putamus, Gibba Iustiniano Liguræ uetere trierarcho, in qua propugnatoribus præerat Cæsar Feramusca & cù hac duæ Catelani generis Secamia, à Secamo impigro trierarcho, & Villamarina pariter à Bernardo Villamarino nũcupata, concitato remigio Aurianas duas Peregrinam scilicet & Donzelliam, quæ uox pedisequam uirginem significabat, adactis rostris inuaserrunt uehemētiq; edito certamine in eas Hispani milites egregio ausu transfilerunt. His cõspectis rebus, Lomellinus

oppor

opportunè ex suo flexu conuersis proris, uti constitutum imperatumq; fuerat, ad nauandam operam aduolauit, trinoq; impetu in hostilem Prætoriam inuectus est, eo ordine, ut uno tempore tria maiora tormenta in hostem disploderentur. Maura puppem deterfogaubernaculo perfregit. Cæterum Patrona, quæ ab inaurata Neptuni imagine, Neptunia uocabatur, disturbato foco, & aliquot remigibus disceptis, malum perfringens, ita conuellit, ut quod miserrimum & in multis lethale fuit, antennæ conciderent, quarum casu cõplures oppressi sunt, & in his Hieronymus Tranenensis qui in uniuersa tormentarij negotij præfectura, Antonello patri Cæsaris munere successerat. Domina uerò, quæ matronæ perornatæ ad puppem signum præferebat, rostrum & reliqua prora tabulata decussit. Nec mora eæ tres conuersis remis iam ab hoste Peregrinæ atque Donzellie captis, maturè opem tulerunt, Porrò Maura tum peritissimè sese circumuoluens, in oppositam Gibbam, minorum & mediocrium tormentorum procellam grandinis modo effulit, graui Gibbæ periculo: nam præter epibatas & remiges faciliè occisos, Cæsar etiam Feramusca, Smerilij, quod est minoris falconis genus, pila traicctus, in mare decidit: Ipsi uerò Iustiniano trierarcho femur glande traicctus & Baredus centuriæ sclopettariorum præfectus, tribus mortiferis uulneribus est sauciatus. Alia in parte Perpeniana & Calabrensis Oriana nomen accipiēs à familia trierarchi, qui inelyti olim nauilibus uictorij Rogerij Oriæ stirpis esse dicebatur, quum hostiles Syreniam atque Fortuniam adorta, utriusq; magno

affecissent incommodo, & ferè in potestatem redigissent, conspecta suorum clade, incolumes in fugam se dedere. Desperata nanque uictoria, quòd stratum uiderent Prætorie uexillum, & Villamarinam atq; Secamiam circumuentas subindeq; receptas, quas Hispani paulò ante occupassent, Peregrinam atq; Donzelliam, dispalatiamq; scapharum & biremium classulam conficerent, sese seruare Cesari, quam cum reliquis eundem aduersè sortis casum subire maluerunt: quanquam id consilium uiri nimis properè captum à multis improbaretur. Ab hac duarum triremium fuga, extemplo cõcessa est Philippo uictoria: nam Vgo qui rotundo protectus scuto nudatoq; ense paululum à puppe discesserat, dextrum glade brachiũ, coxãq; sinistram parui falconis pila ictus ceciderat. Vastius quoq; in ceruice iuxta aurem fictili globo incendiarij pulueris grauius uulneratus, crebrisq; lapidum è gatis iaculationibus contusa galea malè mulctatus, & Ascanius Columna dextra & altero pede debilitatus Lomellino de ditionem fecerant. Philippo autè in paranda uictoria magno usui fuerunt Mauri Turcãq; remiges, quos promissa libertate exutisq; compeclibus & distributis armis ad prælium accenderat, tanquã ueteres Hispanorum hostes, Vgonisq; præsertim nomi ni infestos. Hi nanque longè fortissimè atque audacissimè dimicantes, in hostiles triremes transcendere nudi prorsus & gladijs scutisq; contenti non dubitarunt mortuoq; Vgoni barbarico fremitu aliquandiu illuserunt, cadauer circumfistentes, & cum risu interrogãtes, nũ ad inuadenda Africæ littora esset reuersurus.

Per hunc modum ad Vrſi caput Amalphantan littoris nauali prælio, quo nullum etate nostra cruentius fuit decertatum est: Nam septingenti circiter ueterani milites Hispani præter totidem remiges & nauas Cesarianæ classis, aut trucidati, aut demersi perièrè, & Philippus uictor in uniuersum epibatas & remiges ad quingentos, & in his aliquot peritos gubernatores & natus atque uram omnino trierarchum desiderauit. Ex hostilibus duas triremes, & ad has biremem, & aliquot scaphas, myoparonem s; unum, què brigantiũ uocant, demersit, binisq; in altum, ut diximus, fugientibus, reliquas duas, in quibus erat Prætoria, manu cepit: quibus suarum, quæ tormentis quassatæ fatiscébãt numerum suppleuit. Præter Vgonem & Feramuscã fortissimi cohortiũ præfecti, interfecti sunt, Marcinius Daita Cantaber, Ioannes Biscainus, Zambronius atq; Baredus in potestatem uerò uiui deuenire præter ipsum Vastium, & Ascanium Columnam, Franciscus, Hicardus trierarchus, Ludotici arcis Neopolitane præfecti germanus frater, cui pugnanti grauioris tormenti pila ab imã nate pulposum femoris torum horribili sed nõ mortifero ictu, quòd habitu esset præpinquis, abripuit. philippus item Cerbellio sine uulnere, & Ioannes Caietanus, Vaurius Belgæ, Acoçna Gallus Borbonij profugi satellites, & Seronius Hispanus Neapolitani senatus scriba, illustresq; equites Camillus Columna, & Annibal Genarius, Vgonis amicitia clari. Reliqui centuriones atque signiferi, militesque qui non essent uulneribus debilitati, iniectis catenis, ad remum translati sunt, ut in locum demortuorum,

& Barbarorum, qui edita forti opera, libertatem me
 ruissent, opportunè succederent. Hæc fortasse aliqua
 to curiosius atque diffusius, quàm institutus præalti
 operis labor breuitatis admonens postularct, descri
 psisse non piguit. Quoniam hæc pugna inter memo
 rables nostri seculi maximè funesta extitisse uisa est,
 & ego totius eius prælij euentus certissimus testis &
 propemodum spectator fuerim, quum in Aenaria, ubi
 tum eram Romana arce elapsus, atque liberaliter à
 Vastio receptus, reboatu tot tormentorum exaudito,
 qui per maris æquora longissimè diffundebatur, com
 missi quidem prælij fama, sed incertæ uictoriæ rumor
 nunciaretur. Obsecrantibus enim nobilissimis mulie
 ribus, quæ de salute coniugum uehementer erant soli
 citæ, ut honestissimum pietatis officium implerè cum
 duab. fratribus ualidissimo renige instructis, fretus Phi
 lippi (si fortè uictor euassisset) amicitia ad classes con
 tendi. Is nihil ea uictoria elatus, appulsum humani
 ter suscepit, facultatemq; continuò concessit, ut duces
 captos in Maura trireme custoditos inuiserè: Quibus
 ideo gratissimus aduentus meus fuit, quòd de uxorum
 salute nuncium & opportuna quædam eorum calamita
 ti lenimenta deserebam. Ab his de ratione euentuq;
 prælij sigillatim edoctus, rediens ad Philippi Præto
 riam, mare cadaueribus constratum conspexi. Sic
 ut Philippus benignè studioseq; differens, ea quæ au
 dieram, magna ex parte confirmaret, & multa, quæ
 sibi accidissent, copiosè atq; fideliter enarraret. Eius
 uerò tarda fuit humanitas, ut à se inaurata Vastij ar
 ma, me deposcente, impetrari patretur. Timebat

enim

enim Vastius, ne Genuæ in trophæi morè, quòd essent
 speciosissima, ccelebri in templo, uti uoto dicata su
 spenderentur. Quum essem apud Philippum, super
 uenit Iochinus Leuanus Ligur à Lotrechio missus,
 qui deposceret captiuos, sed ille negauit se daturum,
 quando eos ad ipsum Andream Auriam ammirantè,
 deducendos esse iudicaret. Vgonis uerò cadauer, ut
 illudentium Barbarorum contumelijs eriperetur, ad
 Analphim urbem delatum est, in eadèq; Andree Apo
 stoli, tumultuarijs exequijs tumultatum. In hac urbe ci
 triorum & medicorū odoratis nemoribus æquè per
 amœna & celebri, Magnetis usum nauigantibus ho
 die familiarem & necessarium, adiuuentum fuisse in
 cole asserunt. Celebratur quoq; hæc urbs admirabili
 liquore, qui ex sepulchro Apostoli, quod est ad arā tē
 pli maximam, exudat. Hunc religiosè collectum ædi
 tui languentibus mirè prodesse persuasum habent. Fe
 runt Clementem, ubi ex literis, quas ad eum ex ipsa
 Philippi uictoris Prætoria perscripseram, de euentu
 eius naualis pugne certius didicit, uel ob id magnopè
 rē fuisse letatū, quòd ipse Vgo Moncata & Casar Fe
 ramusca præcipue cecidissent, quorum ille occupato
 Vaticano, & sacrarijs augustissimi templi direptis,
 primum intulerit uulnus: hic uerò ab Hispania pro le
 gato Romam missus, nequaquam syncere Cesaris uo
 luntatis ad traducendum falsus uades extiterit, ut in
 mortalis demum DEVS totum id impietatis
 atque perfidiæ scelus, non serus ul
 tor uindicaret.

PAULI IOVII NO-
VOCOMENSIS EPISCO-
PI NVCKERINI HISTO-
riarum sui temporis.
LIBER XXVI.

ECVNDVM aduersam na-
ualem pugnam Casariani du-
ces, nihil sese animis demiserunt,
tameñ exuti classe, ueterano-
rum milium longè fortissimos
amississent, & iam Philippo ui-
trici sua classe captiuos in Li-
guriam perducente, Petrus Landus, qui postea Vene-
tae Reip. effectus est princeps, cū uiginti rostratis nau-
ibus à Messanae freto in Campaniam peruenisset.
Superioribus nanq; diebus Corcyram delatus, ascito
sibi cum aliquot trirēibus Ioanne Moro Hadriatici
sinus praefecto, Apuliae oppida prosperè tentās, Molā
Polygnanum, atq; Monopolim, q; hae urbes iam pridem
moderato Venetorū imperio assuetae, ab Hispanis cu-
pidissimè rebellaret, in deditionē acceperat: & cū Brū-
dusiu ei portas aperuissent, alteram, quae à terra est
urbis arcem oppugnare parabat, eo belli successu, ut
omnib; Apuliae & Calabriae, & Ialentinorūq; oppidis po-
titurus esse crederetur, nisi acceptis à senatu literis,
superare Siciliae fretū iussus, interrupto uictoriae cursu
ad Tyrrhena deflectēs littora, Neapolim uela direxisset.
Itaq; Landus aduētū suo legendo orā ab Athenaeo

Numer.

Mineruae promontorio usque Misenum in mare interclu-
serat, ne illum omnino nauigiū, quo importari com-
meatus posset, Neapolitanum in portū prouheretur;
perpetuisq; custodijs à Cumano littore usq; ad Formias
& Caiet. im. extendebatur, & turrē, quae est ad ostiū
Lyris amnis, tormentis aliquandiu quassarat, molisq;
subinde frumentarijs, quae sunt ad Scauros potitus, mē-
noribus etiā nauiculis, quae moliti tritici, & recen-
tem pomorū achorthenfium rerū copiā obfessis expen-
titam adueherent, cōmeandi facultatem eripuerat, tā-
ta seueritate, ut quosdam bis captos, laqueis in antēna
suspendi iuberet. Sed is terror nequaquā erat tantus, ut
spem lucri in quibusdā minueret, nauicularijs scilicet
hominibus saepe uelocissimo interkursu trirēnium sta-
tiones eludentibus, cū ab Aenaria, et Capreis, Prochy-
taq; & Surrentinis uicis soluentes, felici audacia sese
Neapolim inferrent. Quibus rerum subuectionib; ob-
fessi ueluti oblato recentis obsonio, mirum in modū le-
tabantur, quādoquidem ingens eis frumētī copia abū-
dē suppeteret, unde famē uel in multos menses mini-
mè timenda prospicerēt. Quòd uerò conficiēdi panis
deesset facultas, huic desiderio, uarijs cōtusi & akenis
excocti tritici puluerijs occurrebāt. Quotidianae quo-
que exercitationi maioris & minoris pecoris praeda
ex hostico rapta, opportunè panis in opia subleuabat
Nā nocturnis excursionib; emissa praedatū turmē cū
praesidio peditū, semper aliquid recentis obsonij rese-
rebant. Sed unus in Cāpania famosus latro, qui Verti-
cillus appellabatur, cū exul praeteriti maleficijs ueniā
ab Aurrantio per Fabritium Maramaldū impetrasset,

obfessos, inuecto multo pecore mirifice adiuuabat. Et si quidem saltuosos & nemorosos locis assueto, notissimi erant obliqui tramites, quibus Campania, suburbanaq; praesertim ad incertum iter obsita est, eratq; ita familiaris uicis atq; oppidis, ut quod bonum iugis ager araretur, in numerato haberet, solertissimeq; insidiosus, unde maxime nocere cuperet, quam uolebat praedam abigeret, usq; adeo feliciter uitatis, aut deceptis Gallis, ut una nocte supra ceterum boues Neapolim perduceret, & usq; ad belli exitum nihil industriam suam uti pollicitus fuerat, usquam remittens, saepe iuxta hostium castra impune praedaretur, sic ut Gallis frustra indignantibus magno detrimento foret, & Casarianis singulare commodum attulisse diceretur. Sed his confecto demum bello, ita inexpectatum eius beneficij premium tulit, ut a praetore Capuae uiro Hispano, & ut plerunq; sit eius spolijs inhiante, comprehensus in furca suspenderetur, iusta quidem ueteris maleficij poena, sed omnino iniqua, si recentis publici beneficij memoria spectaretur. His Casarianorum terra marique obfessorum incommodis permoti aliquot Neapolitani proceres, ne inclinata uictoriae euentum cunctantius expectare uiderentur, in oppidis suae dictionis Gallica uexilla sustulerunt. Nouum etiam in Brutijs aduersus Casarianos excitatum est bellum, quum pleriq; circa Cosentiam Andeganensis factionis nomen, ex prioris belli memoria libentissimè complecterentur, cohortante eos ad rebellandum Simone Thebaldio Romano duce impigro, qui in eas regiones cum ala equitum, tumularijsq; cohortibus (ex itinere siquidem

dem milites concribebat) a Lotrechio fuerat missus. Iam aestus a solstitio in autumnum inclinarat, & tertius obsidionis mensis agebatur, quum Ferdinandus Gonzaga aliquod grauiore eruptione tentandum ratus, Puteolana uia per Cryptam perforati olim a Cocceio Pausilipi montis, ualidam equitum & peditum manum eduxit, eo consilio, ut hostes ab Auerfa atq; Puteolis excurrentes, in insidiis, uti euenit, praemisisset Epirotis equitibus, pertraheret. Fauit astuto consilio fortuna, nam quum Zucerus Epirota & Ianitius Hispanus sese ostendissent, non continuere se Galli equites, in quibus erant Scotorum cataphractorum turmae, quin patefactis Auerfae portis, in conspectos statione hostes erumperent. In quos Gonzaga, qui depresso in loco iuxta Regiam Beluederij uillam confederat, ex insidijs opportunè consurgens, magnam eorum partem a leui armatura circumuentam, facto uehementiore impetu fudit, & quod essent grauioribus protecti armis & segnibus utentes equis, interceptit, usq; adeo graui cum dolore damnoq; Lotrechij, ut Auerfani praesidij curam, duplicato amissorum equitum numero, confirmaret, quod hostium audaciam, qui illuc usq; insolenter excurrere atque praedare consueuissent, iusto aliquo certamine uindicandam, pariq; astu acceptum incommodum omnino sarcendum esse iudicaret. Nec multos post dies Gonzaga, qui de Auerfano equitatu adaucto didicerat, audius rei gerendae in eadem loca ampliores copias quae frumentatoribus praesidio forent, eduxit. Nam tum demesse segetis plenissimus erat ager, quae res agasones & pabu-

landi simul & frumentandi cupidos uehementer alliebat. Gonzaga constituto ad tendēdas insidias hoc ordine procedebat, cohortes Germanorum idoneo in loco collocantur (agminis enim frontem obtinebant) ipse caua in ualle, quā latrocinij infamem Pecoreā uicula uocāt, cum equitatu leuis armaturæ & cohorte una Hispanorum se condidit: quum antea Garzia Manrico, ut cum sua cataphractorum ala in postremo agrarū frumentatoribus præsidio foret, præcepisset. Theodorum uerò Bocalum Spartanum senem in clytæ uirtutis ducem cum suis alarijs præcurrere & sese ad Auersam hostibus ostendere iussit, ut inde excitos præproperos natura homines, simulata fuga in insidias eliceret. Sed Galli recenti suo malo edocti, non iam turmatim dissipati, uerum densato agmine, in quo erant equites galeati amplius mille, & pluribus expeditis sclopettarijs unā desumptis, usq; ad eò graui impetu retro se uertentem (uti à Gonzaga præceptū fuerat) Bocalum inuasēre, ut quum fugiētem acriter persequerentur, ei institutum iter præciderent, sic ut Græci equites cataphractorum metu, ipseq; Theodorus, alia quàm putarat uia per campos parentiores effusus profugere sit coactus, & Gonzaga, quòd ille secus ac præceperat tandiu tardaret, suspēse miraretur itaq; expectabundo & circumspectanti, inexpectati hostes superueniunt, dissipantur Græci equites, frumentatoribus perturbatis, præsidium cataphractorum improuiso inuadentium. Gallorum impetu propelliur, & in fugam conijcitur: ipse Gonzaga multitudine celeritateq; hostium ferè oppressus, magnum salutis di-

serimen

serimen subijt, quum sese è loco ad insidias tegendas idoneo sed sinuosè anfractuoso celeriter explicare nō posset, & ut manus hostium effugeret, dimisso equo in pelles desilire & ab alta præruptæ uallis crepidine se deijcere cogeretur, ut id faceret suadente Francisco Ario equitum præfecto, tunc eo modo per medios hostium sclopettarios, qui ab accliuibus locis imminuebant, elapsus, consensu ignobili equo, quem tubicen obtulerat, periculo se explicuit. Galli qui cataphractus fuderant, Garziaq; Manrici legatum alæ Suatium ceperant, ipsoq; alæ uexillo fuerant potiti, in Germanos iniquo in loco malè conglobatos se conuerterunt & equorum impetu perturbatos quanquā accerrimè resistentes, magna ex parte trucidarūt. Reliqui terga dare coacti, permixtiq; equitibus, per tenebrosū cryptæ iter amisso uexillifero, qui signum seruare frustra fuerat conatus, iter infestis equorum proculcationes Neapolim euasēre. Neq; postea nisi cautiùs a Cæsarianis frumentatum in eam regionem est inum, neque à Gallis usquam temere prokursum, quòd alterno successu par utrinque audacia satis repressa & castigata uideretur. Sub id tempus quum Lorechiani agasones & hyppagij pueri perducendis potum iumentis ad Sebetham amniculum, qui frumentarias agit molis, & ad Podium, quem ab Alfonso regis uilla Regalem appellant, uberrimis fontibus insigne, quotidiana consuetudine aquarentur, & Hispani agiles insidiosique milites manipulatim Carmelitana porta exirent, deiectisq; agasoribus equos eriperent, Nauarrus ea offensus contumelia,

nouam munitionem erigebat, comprehensa casa, qua erat inter Podium stabulaq; regi., quæ sunt ad Magdalene templum, ratus se ei latrocinio obtinam iturū, si ei loco permunito, perpetue custodiæ stationem imponeret. Hac re cognita Casariani duces, ualidā manum, quæ opus disturbaret, feruidissima diei horæ miserunt. In his fuere Ioannes ipse Dorbinus, Ripalta, Baracanes, atque Baredus, qui lectissimas habebant cohortes. Stabat Nauarrus sub soie linteo protectum umbraculo, perficiendo operi intentus, certo tamen parato præsidio, ne quicquam incommodi à repentinis hostium incurfionibus acciperet. Itaq; ingruente Dorbino, excitata est tumultaria pugna & casa egregiè à Nauarro defensa, quum multi è maioribus castris eò decurrissēt, ante alios Etruscæ cohortis pernicissimi sclopettariorum. Iamq; Dorbinus irrito conatu regredi parabat, quum Horatius Baleonus fatali temeritate, longius à sua munitione progressus, ut suos ægrè ad tympani sonitum parentes, sua uoce compelleret atque reduceret, inermis à Cantabro gregario milite, qui sese recipienti incumbibat, adacta in tergum alabardæ cuspide, quum à nemine nosceretur, interfectus est: uir impense audax & æque fortis, sed natura sanguinarius, utpote, qui semper cædibus propter factiones à pueritia studuisset. Caterum Dorbinus expugnandæ casæ frustra hærens, è superioribus Vasconum castris, quæ erant ad Ianuariam, ut diximus, portam tormentis peti cœpit. Atque ita paucis utrinq; occisis aut uulneratis, ignarus, an ille esset Baleonus, quem Cantaber occidisset, uitato tormentorū

periculo

periculo in urbem est reuersus. In demortui Baleoni locum, Lotrechius Etruscis cohortibus præfecit Vgonè Pepulum, egregiæ nobilitatis notæq; uirtutis uirū quem legati Florentini Marcus Nerius & T. Soderinus multis de causis comprobauerunt. Nec multò post noui duces, nunquam intermissa erumpendi atq; inuadendi hostis consuetudine, quod interdū Dorbinus facere nequiuisset, noctu perficere posse rati, expugnandæ casæ, inuadendæq; munitionis negotium susceperunt. Eorum princeps fuit Ioannes Almeda, qui socios sibi ascieuerat Cornegium & Sancium Vargam. Hi cohortium suarum milites albescentes tunicas superinduere iusserunt, sicuti sæpe aliàs factum fuisse à Piscario, Vastioq; meminimus, ut insolito cultu hostes perterrent & inter se per tenebras perspicuè dinoscerentur. Magno silentio educum est agmen & ad casam munitionesq; pleno gradu peruentum. Sed impetu facto, cuncta apud hostes, quàm crediderant, intentis excubijs paratiora atq; instructiora repererunt. Nam Lotrechius unam præsertim à milite suo excubandi diligentiam exigere erat solitus, parata scilicet utrinq; pœna & propositis præmijs summa disciplinæ seueritate fideq;. Quam ob rem Vascones atque his intermixti Etrusci ac Heluetij, qui de tertia uigilia in statione erāt, conspectis hostibus, sese celeriter erexerunt, expeditisq; armis in munitione promptissimè constituerūt. Hispanosq; abreperere & conscendere conātes, omni telorū genere obruptos ita propulerunt, ut acruis cadentium fessa compleretur, multiq; in ea sclopettorū glandibus traiecti, aut grauibus alabardis & læcis uulne-

h

rati occumberent. In quibus fuit dux ipse Almeda, mucrone per os recepto in fossam præceps deiectus. Itaque Cornegius & Vargas strenuè reieci, desperata expugnatione munitionis, sese recipere cœperunt, uerùm abeuntes & perturbatos subita eruptione facta Lotrechiani impetum fecerunt, tanta uis, ut Hispani debilitatos uulneribus relinquere cogerentur: eiusque noctis uis gloria quâquâ nō magna, singulare tamen gaudiū Lotrechio afferret. Neque postea Hispani, aut eadem casū oppugnare, aut munitiones aggredi, aut quicquâ ab ea parte aduersus hostes iustis uiribus, tentare ausi sunt. Sed duces in unum gerendi diuini consilium incubuere, ut nocturnis expeditionibus, nō modò suburbanos uicos, sed remotiora etiam oppida inuaderent, raptōque passim commeatu & collecta præda, reuersi socios recrearent, adhortarenturque ad perferenda non diu duraturæ obsidionis incommoda, quando iam Gallorū hostium animi uiresque labascere inciperent & propiores obsessis quam obsidentibus uideri possent & iam affecta tetro castrorum odore militum corpora, aut longis, aut mortiferis morbis tentarentur. Nam præterquam quòd Galli Heluetijque, præsertim pomorū omnis generis, maturescente uindemia, erant auidiissimi, quarū rerum intemperanti ingluuie faciliè febres erumperent, ipse etiam aer subiectæ regionis, à putri depressorum camporū halitu factus insalubris, eos cōtagiosis ferè morbis infecerat. Quoniam Lotrechius ab initio quorundam exulium Neapolitanorum monitu tam importuno quam postea exitiali, aquæ perennis aquæ ductum concidisset, ut obsessis copiosissimorum fontium

qui

qui multis per urbem locis syphonibus largiter lymphas fundunt, comoditatem eriperet. Necessariò namque tota ea aquæ uis multifariam corruata, per subiectā planiciem ita spargebatur, ut sensim exundate & mox subsidente humore, eorum camporum gleba putresceret, orireturque inde crassior nebula, excitata quidē sed semper indomita solibus, quæ ideo febres progigneret & totis castris euulgaret. Ferebant etiam tum nonnulli (quod uix credibile uidetur) quosdā impiæ malignitatis milites, cum ex ipsis Hispanis, qui Maurorum stirpis essent, tum ex Germanis Iudaicæ sectæ, uiros herbarum succis, multoque lini semine indito, superieclisquē itē corrupti tritici quisquilij, uicinos castris hostium puteos & cisternas ferme singulas inficisse, proptereaque inde potantium uentres intumescere, turgescensque cruribus, ora hominum usque adeo luridam acie pallescere cœpisse, ut deformato habitu uix inter se noti commilitones noscerentur, rarique iam & segnes custodiarum munia obirent. Quibus rebus diligenter exploratis, constat Giabennam Bæthicum equitum præfectum, qui unus omnium prædæ erat auidissimus & solertissimus, opportunis horis circundo Gallorum castra speculandoque, non semel intra munitiones irrupisse, aliquot rapuisse equos, & arma in tabernaculis exposita, è focusque etiā infixas uerubus obsonia in urbem retulisse: quum stationum milites humi stratos, neque in pedes se erigere, inualidisque lacertis expedire & sustinere arma non posse, ad socios nunciaret. Qua furtiuè incommodi contumelia Lotrechius grauiter commotus, intentiorem custodiam munitionibus imposuit, eo

h 2

euentu, ut Giabhenna non diu sua temeritate felix, interceptus sit & in carcerem Auerſanæ arcis perductus. Hæc, quam diximus, morborum labes, ab idib. Iulij castra irrepſit & præter uulguſ militum primorſ exercitus inuaſit. Quam ob rem pleriq; ducû de ſalute ſua ſolicitî, relictis caſtris, in proxima oppida ſecedebant. Per eos dies Barbeſius nouus Gallicæ claſſis præfectus, qui propterea ab Armorico Oceano fuerat euocatus, quòd Andreas Auria à regijs ſtipendijs graui de cauſa diſcedens, uti ſuo loco narrabimus, ad Cæſarianas partes ſeſe cum peculiari ſua duodecim triremû claſſe contuliſſet: Lando ſe coniunxit et ultra Sebethi ad pontem, quem uocât Ricciardum, noxiorum ſuſpicijs inſamem, proras adegit & quas adduxerat copias in terram expoſuit. Aduhebat enim Rentium Ceriti & queſtores Gallos, qui ad perſoluenda militi ſtipendia, depoſcente Lotrechio, pecuniam attulerât. Eius appulſæ claſſis cõſpectu Gonzaga permotus, qui tum erat in hortis regijs ſub Campana arce, repente dantuba ſignû iubet, ad urbis portam progreditur, aſſeritq; ſibi arma præcipit, eaq; celeriter induit & cû primis equitum turmis, quæ diſperſim & properanter exiabant, contra hoſtes contendit. Hunc etiam equitatu expedite peditum cohortes ſubſequuntur, quos omnes Gonzaga cohortatur, ut hoſtes deſcenſionem facientes, impeditosq; ſarcinis factò uehementiore impetu inuadant. Parent milites & tumultuoſiſſima ſtatim pugna editur, eoq; acrior, quòd Lotrechius ualidam equitum & peditum manum, quæ deſcendentes in littore exciperet, præſidioq; foret, ad mare præmiſerat. Te-

rebant Cæſarianos, tardabantq; ipſa tormenta Gallicis et Venetis triremibus in aduerſum littus emiſſa. Sed Hiſpani, diuerſo atq; audaci flexu eam munitionem, quam ad mare à Gallis perductam diximus, tranſcendentes, tanta ui in hoſtes procurrerunt, ut perreptis Lotrechiani præſidij turmis & cohortibus repulſis, expoſita iam pecunia propè potirentur, ac niſi Vgo Pepulus conglobatis turris Hiſpano, um audaciâ repreſiſſet, proculdubio ea omnis pecunia ad Cæſarianorum manus perueniſſet. Verum ar lente prælio & fortisſimè depugnantibus Hiſpanis, Vgo ipſe uel impigrè reſiſtens uulneratur & capitur. Candalio quoq; regiæ nobilitatis iuuenis, Lotrechij propinquus & inter Vaſconum duces facile princeps, glande humerum traicitur & circũuentus intercipitur. Quum eo modo periculoſiſſimum certamen eſſet contractum, Lotrechius nouas turmas & ante alios Valerium Vrſinû laborantibus ſubſidio miſit, cuius ſuperuentu, pugna iterum reſtituta accenſaq; eſt & Hiſpanorum impetus uehementer eſt retardatus. Itaq; redintegrato prælio, Valerius, mirifica uirtute confirmatis Gallorû animis Hiſpanos equites fundit, proterit pedites & duos lōge pugnaciſſimos Hiſpanorû equitum præfectos, Aruum & Mirãdam circumſiſſit & capit. Ab Heluetia etiam cohorte, quæ graui facta impreſſione hoſtium pedites loco pepulerat, his permixtus tertius equitû præfectus cognomento Prateus, cõſiſſo eius equo, captus eſt. Hi tres poſtea æqua permutatione cum Vgone atq; Candalio uel tum ex uulnere moribundo, utrinq; reſtitui ſunt. Neq; demû uſquam ad belli uſq; exitum periculo

sius & grauius dimicatum est. Ceterum Lotrechium
 tantæ classis appulsu, aliquanto minore quam sperarat,
 signatæ pecuniæ copia subleuatus est, quæ paulò post
 uix dum per soluto uetere stipendio, noui exoluendi sta-
 ta dies instaret, id iam expectante & flagitante milite,
 uti par erat & iratè uociferantibus præfectis, unde ex-
 hausto castrensi erario, auri egens imperator à qui-
 busdam præfectis, ditioribusq; alarum legatis, oppi-
 gnorata fide, muuò pecuniæ accipere & quædò hæc
 quoq; deficeret, aliquot leuis armaturæ equitum tur-
 mas exauthorare atq; dimittere cogeretur. Cuius in-
 fausti consilij rationem uel extrema necessitate expres-
 sam, ita ueteres improbabant milites, ut ea parte uirum
 hostes omnino superiores euasuros dictitaret, atq; obi-
 ter graue prorsus detrimentum se accepturos male
 ominarentur. Horum erat princeps Nauarrus, qui à
 Lotrechio nunquam planè dissentire ausus, perseue-
 randum in obsidione minutisq; prælijs & crebris ex-
 cursionibus, in quæ leuis armaturæ equestris maxi-
 mè ualeret, premendum hostem esse dicebat, quando
 rem ad summæ apertæq; pugnæ casum deduci posse de-
 speraret. Rentius uerò Ceres per castra à Valerio spe-
 ctatum deductus, quòd cohortes morbis & prælijs at-
 tenuatas & semiplenas turmas, enatq; in tabernacu-
 lis granina notasset, detestatus loci insalubritatè, atq;
 improbens laxiorem munitionis & aggerum formam
 suadere conabatur, ut contraheret castra, eaq; in edi-
 tiora loca subduceret & remotum obsidionis genus,
 occupatis circumiectis urbibus & oppidis, in quæ di-
 uisa forent præsidia, insituendū esse iudicabat, ut salu-

briore

briore calo atq; opportunis commectus copijs agri
 fessiq; milites recrearentur, nec quicquam inde obse-
 sis hostibus supportari sinerent. Quibus rerum diffi-
 cultatibus còpulsus & diuersis distractus sententijs, se-
 cus ac antea fecerat, minores duces & ueteres signife-
 ros consultandi causa in prætorium aduocauit. Nam ut
 tum à Guidone Ragonio acceptimus, post ipsius disces-
 sum à Troia, in eam usq; diem, nunquam uniuersis du-
 cibus in unum coactis, sed per partes à singulis senten-
 tias rogatis, tanti belli consilia communicasse fereba-
 tur. Nihil quidem illi, quòd ingratum foret, auribus
 enunciari, aut disputando persuaderi poterat, ut pote
 qui ingenio suo indulgens errare mallet, quàm alienis
 uiti consilijs, ne quisquam ipso melior, militiæq; peri-
 tior existimari posset. Itaq; eius consilij exitus fuit, ut
 imperator natura obstinatus & peruicax & se ipso fa-
 tuli superbia elatior & pertinacior factus, è uetere
 sua sententia ullo modo deiici aut dimoueri noquerit,
 professus utiq; se potius turpi nece moriturum, quàm
 ut paratè uictoriæ spem flagitioso atq; indecoro pror-
 sus receptu corrumperet, uel si à multis desereretur et
 copias atroci pestilentia totas absumi còspiceret, quan-
 do iam pro constanti sibi esset compertum, aduersario-
 rum animos auxilij desperatione magnopere frangi,
 crescenteq; inedia, maioribus quàm ipsos affici incon-
 modis et ob id præcipuè, quòd Germanos cū Hispanis
 sæpe rixari, seditionesq; miscere didicisset: Ita ut de ma-
 tura hostium deditioe minime dubitaret, modò uete-
 ris suæ constantiæ meminisset, qua tot urbes egregia
 cum laude superioribus bellis expugnasset. Erat uera

hæc, sed ualde intempestiua, atq; omnium confutata sententijs, meliora scilicet consilia præuertente fato, quod ad destinatam cladem, cum ipsi Lotrechio, tum Gallico nomini properanter immincebat. Quadoquidem, quod homines maxime mirarentur, Fortuna ex aduerso sui propositi nimium tenax, nusquam nisi Cesarianis rebus secundissimo instinctu adesse consueffet. Igitur Lotrechius irritò incepto minimè abscedendum ratus, eam tantum consilij partem probauit & arripuit, quæ reparandas copias nouis delectibus, & suorum animos recenti præsidio confirmandos existimabat. Quæ ob rem Rentius Ceres Aquilam continuo mittitur, qui quatuor milia pedum ex agro Piceno conscribat, persoluendisq; stipendijs pecunia à quæstore Aquilano, qui id facere perscriptis literis iubebatur, accipiat, transuersisq; montium tramitibus in Appiã uiam descendere maturet, ut per Fundanos, Sueffanosq; fines prætergressus, Calenũ et Campanũ agros, ab Auerfa demum urbe, rectã ad se in castra perueniat. Erat Rentius, quanquã infaustus Urbis patriæq; suæ defensor nuper extitisse uideri poterat, peritus tamen belli & una maxime probata fide singulariq; inuicti animi constantia insignis et quod suscepti negotij plurimum interesset, Gallicæ factionis apprimè studiosus. Hoc supremũ consilij decretũ ratioq; uel ob id facile quibusdam probari posse uidebatur, quod Lotrechius dediti urbẽ Aurantio, uel retenta arce, Cesarianis omnibus incolumitatem & nauigiã, quibus Hispani aut in Sicilia, aut in Hispaniã, uti mallent, adueherentur, obtulisset & Germanis mensuruum stipendium, quo se domum redeun-

tes al-

tes alerent, per suos eiusdem gentis milites, qui apud se militarãt, sæpe promississet. Sed tanta erat alacritas Hispanorum, Germanorumq; constantia, ut se potius inedia perire paratos esse, quam Gallis se dedere, quos antea toties uicissent, quotidie prædicarẽt, subindeq; eadem signiferis significando per manipulos sublatis dextris, quod erat subitarium sacramenti genus, se præstituros iurarent usq; adeò præclare, ut dubios nonnuncquam ducũ animos confirmare censerentur & omniam pridem de tanto hoste conceptus timor, Neapolitanis decederet. Per eos dies uir è Montella Sannij oppido, se Gallicarum partium militem ab ipso albæ crucis simbolo tesserãq; mentitus, atq; in insidias excurrentium Hispanorum ultrò datus, quũ Neapolim perduceretur, se magnæ atq; instructæ proditiõis consilium detecturum pollicitus est, unde non missionis modo, sed multæ etiam pecuniæ præmium sperare possit. Itaq; uti oportebat, ad imperatorẽ producentibus Hispanis, qui eum ceperant, Fabritium Maramaldũ cogitata nefariæ proditiõis reũ sicit, quod is ad eã urbis partem quæ Campanam & Carmelitana portam interiacet, cum suis cohortibus stationem obtineret & portam Lotrechio proditurũ promississet. Ea re subitis auribus accepta & ad suspicacem animum transmissa Aurantius, uocatum Fabritium & deponere gladium iussum, custodiæ tradit. Tũ uerò Neapolitani ex singulis tribubus consurgunt & rei incredibilis fama uehementer offenduntur, quod præclare & antiquæ stirpis ciuis spectatæ uirtutis dux, & per omnem uitam Cesariani nominis studiosus, ab agresti & nemini pe-

h s

nè cognito homine delatore, in discrimen salutis et suæ uocaretur. Propterea orabāt summis precibus, ne præcipiti iudicio, sed accurata cunctatione, eius accusationis cognitionem susciperet et ille latronū more, inanis et procul dubio falsissimæ cōiecturæ indicium seuera in questione prius perpurgaret, quàm Maramaldus ad refellendam calumniā uti equa iura, in disparti probō atq; pernobili reo cauerent, tormētorum cruciatibus admoueretur. Indulsit hoc Fabritio nequaquam egre imperator Aurantius, alioqui in grauibus rerum momentis facile suspicax atque præpererius, quum reū peropportune Victoria Colūna tanquam Piscarij coniugis sui alumnum efficacissimis litteris cōmendasset. Nec multò post accusator in questione diu et grauiter tortus, quum tormenta secus ac ante periculum crediderat, acerbiora ferre nequiuisset, se pecunia corruptum, subornatumq; fuisse ab inimicis Maramaldi confessus est. Atq; ita ille, scelestus calumniator, tanta infamia Fabritiū liberauit et talionis pœnas in frustra dissectus dedit, statimq; Aurantius pristina dignitatis atq; custodiæ locum, unde iam cohortes dimouerat, Maramaldo cum multa uerborum præfatione restituit. At Gallicis in castris usq; adeò lentæ, atq; tabificæ febres ab Idibus Iulij ad Nonas Augustas inualuerāt, ut tabernacula funeribus complerentur et lanquentes passim milites, aut irritis, aut desperatis medelæ subsidijs fame sitiq; enecti passim interirent, sepultorumq; tumuli frequentes iuxta munitionum aggeres conspicerentur. Qua propter pleriq; ducū, aut tentati morbo aut instante mortis periculo percussi, impe-

trato

trato discessu per causam curandæ uel auertendæ ualitudinis, in proximas urbes castellaq; secesserant, scilicet, ut mitioris cæli faciem quærirarent. Veneti legati in primis freti classe ad urbem Castellimaris, quæ est ad ueteres Stabias concessere, conceptoq; iam morbo, Vgo Pepulus Capuā, Valerius Ursinus Nolam, Grifseus ad Grannianū Nuceriæ propinquū dimissi sunt. Ipse uerò Valdemontius ad Vicum Surrentini litoris urbem paulò antè se contulerat. Remanserant cū Lotrechio, frigentibus iā consilijs pariter et uiribus Nauarrus, Michael Salassius, Guido Rangonus et nonnulli togati generis homines. Ceterum in Nauarro ueterem infracti et efficacis spiritus uigorem, multiplicata militum funera, et expectatæ cladis nō temere ingruens metus, ferme totum eliserant, sic ut propemodum mussare interrogatus, aut respondēs delirare crederetur: ipse autè Lotrechius attonito similis, dissimulato animi dolore, ferociā suam et imperij uim, iussis edictisq; retinens, obrepente morbo iaceret, atq; eò cōtumacius, quòd legatos Venetos, Pisanū in primis obfidis cardinalis patrem et secundum eum Petrum Pisaurium, Griffiumq; mortuos esse, Valdemontii autem supremo iactatū morbo, fatalem horam, quæ iam aderat, expectare didicisset. Nec Valdemontius, uel ipso uirium et peregregij habitus uigore præualidus diu uim morbi sustinere potuit, qui in sp̄e regni triennio antea tumultuarijs uiribus fretus, ad Neapolitanā portam sese ostentarat, cum ciuium uoluntatis, tū fortunæ suæ, quæ stirpi regie inniteretur, periculum facturus. Eius mors Neapoli nunciata, sicuti ingrata

quibusdam Andegauenſium partium, ſic maxime lata
 Caſarienis fuiſſe uifa eſt. Quoniã conſtabat, quicquid
 antiqui iuris uigeret in Carolo primo, qui Maſfredum
 regem occidit & regno potitus eſt: id totum per Ande-
 gauenſes prouincia reges, recta hereditatis ſerie ad
 Lothoringie regulos recidiſſe. Nam Valdemontius ge-
 nitus erat eo Renato Lothoringie principe, qui Caro-
 lum Burgundie regem cõmiſſo prælio ad Nanſim in-
 terfecerat. Maiore itaq; animo diligentiaq; intentione
 Aurantius & Gonzaga, perſpectis decumbentis Lo-
 trechij difficultatibus, laceſſendos hoſtes perpetuisq;
 uigilijs conſciendos exiſtimabãt, ſic, ut non modò er-
 cuendo eorum caſtra & ſtationes pertentando laceſ-
 ferent & ad capiendã armã, ſemiſopitos & affectos
 morbis interdium noctuq; excitando perquam moleſtiſ-
 ſimè fatigaret, uerùm etiam iuſtis, in proxima oppi-
 da, ubi hoſtes æſtiuare didiciſſent, ſuſceptis expeditioni-
 bus, eos adorirentur. Paulò ſiquidem ante Gonzaga
 noctu cõfecto itinere, ad Summam oppidum, quod eſt
 Veſeuo monti ſubiectum, cataphractorũ alam oppreſ-
 ſerat & Nolana item uia Heluictorum cohortem, qua
 commeatibus præſidio ierat, occultatus in inſidijs ſub
 Veſeuo ſecunda expeditione trucidarat, mirabili caſu,
 quum ſub aurorã iuxta nemus deliteſcens, fulmine ala
 equitum ex terribili tonitru tacta, aliquot tantũ equos
 uapore exanimatos, nemine eſſeſſoribus leſo amiſſiſſet.
 iſdem etiam diebus, Belmares equitum præfectus, ad-
 iunctis ſibi expeditis ſclopettariorũ manipulis, aliam
 Gallorum equitum manum Matolonio in oppido,
 quod eſt ad Tifata montem, in conſpectu Capuæ urbis
 expugnata

expugnata ſtatione, deleuerat. Saiauedra quoque
 natione Bathicus, diligens equitum præfectus, rece-
 pta in prædæ ſocietatem peditum cohorte, uſq; Aue-
 linum nocturna profectione contendit, improui-
 ſoq; in oppidum irrumpens, oppidanosq; diripiens,
 Maternianum Inſubrem eius urbis episcopum cepit,
 captiuumq; Neapolim perducens, ad contumeliam
 diuulſis teſtibus, ut maiorem à captiuo pecuniam ex-
 primeret, diu torſit, uixq; poſtea Aurantij clementia
 & Vaſtij precibus, e manibus impijs Saiauedra ere-
 ptus eſt. Hæc paucis diebus accepta incommoda, quan-
 quam uetantibus medicis Lotrechio languenti nuncia-
 ri non poterant, emanabat, tamen aduerſarum rerum
 non obſcura fama, ſic, ut ipſi ægro intentis ſemper au-
 ribus atq; oculis aſtantium & inuiſentium facies ex-
 ploranti, multa uel non integra delatione proderentur.
 Seuerè ſiquidem ſciſcitabatur à pueris, an quic-
 quam noui de hoſtibus audirent, nec mendacio erat lo-
 cus, utpotè, qui ſi audita reticerent, flagella ad pœnam
 ſubire uerentur. Cognitis per hunc modum rebus
 improſperè per ſuos geſtis, neceſſe erat bilem commo-
 ueri, atq; augeri morbum, eoq; modo quum bis incifa
 uena ſanguinem minuere fruſtra eſſet conatus, poſtri-
 die Idus Auguſti indignabundus exceſſit e uita, uir cer-
 tè bello egregiè fortis & pace, æqui pariter & iuſti
 uſque adeò tenax, ut ſeuerus & inexorabilis haberetur.
 Sed elatior quibusdam uideri poterat, quum aſpe-
 ctu auſtræ frontis, rarò quenquam familiaribus ocu-
 lis intueretur. Erat ei facies digna prorſus imperio
 militari, quòd honeſtas nec deformes cicatrices Rha-

uenante in praelio acceptas ostentaret & toroso habitu ualidi corporis, quanquam mediocris esset statura, certum & constantem integræ ætatis uigorem exprimeret. Subtractus est omni apparatu funebris pompa & in eadem uilla Aragonij Montalti, ubi prætorium fixerat, cumulo arenæ tumulatus. Qui optimo iure ætate nostra, si cæteros duces eius gentis recta æstimatione reputemus, peculiari cum laude expugnator urbium sit appellatus, repetito quidem cognomento, quòd olim Demetrio Macedoni obuenuisse constat. Mortuo Lotrechio, ad neminem summi imperij cura peruenit, sed reliqui duces in unum coacti, quæ poterit afflictis rebus remedia castrensium diligentia comparabant, ante omnia à Rentius Cerite supplementa copiarum expectantes. At Rentius Aquilam profectus, quum copias scribere, & euocare quosque Vrsina factioni, Gallicisq; obiter partibus addictos cogere properaret, tota potiunda pecunia spe decidit, quòd quæstorem Gallum & Camillum Vrsinum cognomento Pardum, qui Aquilanis præcutimæq; provincia præerat, non exhaustos modò pecunia, sed publicè obæratos etiam reperisset. Itaque ad Neapolconem Vrsinum se conuertit, atque ab eo magnis persuasionibus cohortes impetrauit. Erat tum Neapoleo recuperandis auitæ hæreditatis oppidis intentus, quæ post mortem Virginiæ aui, Fabritio Columna Ferdinandi regis concessione obuenerant. Nam per eos dies propter eandem antiquæ litis controuersiam cum Scipione Columna Reatino Episcopo, collatis signis apud Manlianum extremis Marforum

finibus

finibus conflixerat, cadenteq; in acie Scipione, ea oppida uictor ceperat, quæ sunt ad Fucinum lacum. His Neapoleo publicam patriæ iniuriam uindicare se uelle professus, in iestis armis Cæsarianos, quos in Urbe uel in agro Romano deprehendere poterat, cruenta manu persequeretur: cupiebatq; Galli regis auspicio sequi, & eadem stipendia promereri, quæ & Iordanes pater & auus Virginius maiores sui meruissent. Ad has Neapoleonis cohortes, alias è Piceno agro, Spoletiq; in primis euocatas adiunxit, primasq; earum Rentius uti statuerat in Campaniam præmisit. Iamq; Paulus Petrus Ceruarius cum sua cohorte Capuam peruenerat & reliquæ antecedentem cum Rentio consequebantur, quum Ceruarius de Lotrechij morte cognoscit: Nec propter eam samam, qui erant Capuæ, uenienti & postulanti ingressum, portas aperiuunt. Nam Iulius Capuanæ familiæ princeps & Fabritius Maramaldus, ad recipiendam Capuam aduentare ferebantur. Qua denunciatione de muro facta, ut se periculo eriperet, Ceruarius ad Rentium est reuersus. Lotrechij morte Neapoli nunciata, Cæsariani duces nequaquam oppugnanda castra censentes, obequitando castris, intercipiendo commeatus & se munitionem inuasuros ostentando, bellum gerebant, quòd sine suo periculo & sine uulnere hostem pestilentia absumi prospicerent. Auster namque uentus per eos dies perflare & mortiferam trassioris nebule uaporem ex palustri ortum uligine per castra dissipare & circumferre ita ceperat, ut alijs ex causis conceptæ febres, in contagiosam

propè morbum uerterentur. Itaq; Gonzaga consue-
dine quotidiāna partiēdo per uices equitatū & sclo-
pettarios pedites, quibus expeditæ celeritatis cau-
ignobiles equos attribuerat, turmis admiscendo circū-
bat castra & per tubicines pugnā ciēdo hostes mor-
bis atque inedia debilitatos orbatosq; imperatore &
præfectis magna ex parte agris aut morte absumptis,
assiduè exagitanos suscepit. Ceterū Aurantius
ipse cum Gonzaga per exploratores edoctus, numeri-
sum hostium equitatum, suscepta nocturna profectio-
ne, è castris Nolana uia iter intendere, continuò cum
expedita parte exercitus in eos erumpit, à medioq; in-
nere abeuntes consecutus, nullo negotio fundit, impe-
dimentis exiit & ferè omnibus aut caesis aut captis, cū
magna præda Neapolim reuertitur. Interea Galli du-
ces asperrimis rerum omnium incommodis conflictati
& de salute publica desperantes, ad unum id consi-
lium, quod antea Lotrechius malesana obstinatione
repudiarat, ex communi omnium sententia recurrit,
damnatisq; castris effugiendum censent, mensq; omni-
bus una est, ut Auersam se recipiant, dum aliqua uia
superfint, ne cunctis, si fortè castris se tenere eaq; per-
tinaciū tueri uelint, inhonestè atque miserrimè se
pereundum. Itaq; more militiæ tres acies, triaq; agmi-
na instituunt, quibus singulis præsedij causa minores
ternos falcones adiungunt & equitatum æqua diuisio-
ne partiuntur. Primi agminis cura Salasso regulo, Ga-
doniq; Rangono attribuitur. Secunda Nauarro. In
tertia Pomperanus Gallus, Paulus, Camillus Trium-
tius & Palicia cognomento Nigra, singularum ali-

rum pra

rum præfecti constituuntur, & sub auroram compo-
ta agmina silentio castris educunt, desertis muralibus
tormentis & relicto omni grauiore castrensis appa-
tus instrumento, taciti quidem & sine tuba tympaniq;
sirepitiu euadētes, atq; eo tectius, quòd densissimus im-
ber, crebris fulgētis & multo tonitru procellosus in-
griuerat, aptius hercle auertendo hosti, qui nec satis ex-
plorare, nec opportunè persequi, nec quicquam gra-
uius per eam turbidissimam tempestatem tentare pos-
se uiderctur. Cesariani nanq; duces, qui pridie eius di-
ci (is fuit quarto Calendas Septembris) consilio habito
quòd nonnulli militum per Gallicas munitiones infre-
quentem & segnem stationem morbo atq; inedia pro-
pè enectorum hostium se deprehendisse nuciassent, ea
ratione copias partiti fuerant, ut Dorbinus cum Hi-
spanis adiuncto sibi Conrado Hestio cum quatuor co-
hortibus, Vasconum castra, quæ erant, ut diximus, ad
Campum ueterem supra Ianuariam portā, oppugna-
ret. Ipsi uerò Aurantius & Gonzaga cum reliqua par-
te exercitus, ad motis tormentis, castrorum hostilium
aggeres aggredēdētur. Sed decedente pluuia, quum
tantisper referenasset, allatum est Gallos desertis ca-
stris ad Auersam se proripere cœpisse. Quare cog-
nita, propè totus in abeūtes equitatus est effusus: Quòd
ad certam prædespē, quisque sibi uel iniussus pro-
perandum existimaret, nullo propè subsequente pedi-
tatu, quoniā Dorbinus & Hestius in oppugnandis
Vasconum castris, sub eam horam uehementer essent
occupati & Vascones & Cantabri Agramōtio duce
suos aggeres acerrimè & constantissimè defenderent.

Erant in nouissimo abeuntium Gallorum agmine sclopettarij, partim ex nigra Etruscorum legione, partim ex cohortibus, quæ a colore uexillorum Albæ uocabantur, hisq; præerat Cæsar Scotus Placētinus. Ea manu primū aduentantium & irruentium equitum egregiè impetū sustinuit, sed sclopettis semel dispolis, usq; adeo acriter equites inuecti sunt, ut uniuersos ad secundos ictus sese instruentes perturbarent, quòd uicinia itineris caue & præalta saxeaq; crepidine utring; manite, omnem discurrendi atq; explicandi sese facultatem eriperent, magnoq; Cæsarianis usui esset equorū impetus, quando in depressa & perangusta uia a pacis uel fortiter conglobatis sustineri nequiret. Per huiusmodi perrupto & fræde profligato Gallorum nouissimo agmine, grauis illico tumultus ad mediū agminis peruenit, pariq; sorte, quum frustra à primo agminis subsidia expeteretur, quòd id plenis passibus anteibat ab eodem uictore equitatu fusum & parua cum cædit armis & sarcinis uexillisq; militaribus & tormentis exutum est. Quandoquidè ægra militum corpora languentibus dextris uix hastas intentarent, aut gladios distingere auderēt, contra uictores, qui in decitos humiq; proiectos & salutem deprecantes, contenti præda, à cædibus faciliè temperabant. Nauarrus ipse, qui uti erat æger, lectica sæpe uehebatur & tum festinandi causa humilem mulam conscenderat, obliquos uiamitres quærens, ab Epirotis Græcisq; equitibus interceptus est, Neapolimq; perductus. Salassus uerò & Rangonus expeditum nacti iter ad Auersam intalli perueniunt. Sed eorum copiæ usq; adeo angusta por-

tula receptæ sunt, ut amplius tribus horis, quum singuli introirent, uictores iam adesse arbitratæ, diu in fossa trepidanter, ut admitteretur, expectarint. Quibus tandem intra moenia receptis & paululum recreatis, quæ duces in arcem de urbis defensione consultarent, Hispani pedites agminatim superuenère. Hi namq; à Vascōnibus repulsi, ad famam fugæ hostium equitumq; uictoriae incitati, ad iter capiendum antecedentibus sese aggregabant. Primis Hispanorum cohortibus in conspectum Auersæ se dātibus, reliqui manipulatim se aggregabant, & quòd perterritos atque imparatos hostes existimaret, adiuti paucis scalis, quas è suburbanis casis repererant, alij hastis innixi, alij commilitonum humeris subleuati, crepere in muri coronam coeperunt cohortantibus Saiauedra & Ioanne Gaetano, qui naturali prælio captus dimissusq; fuerat. Hi primi omnium conscenderant, plenaq; iam Cæsarianis muri corona, quòd hostes metu præpediti nequaquam alacriter arma expedire uiderentur, in urbem sese uel temere demittere non dubitarunt. Sed eorum paucitas Gallis animos ita erexit, ut Guidone Salassoque ante alios prodeuntibus & acriter inuadentibus, Hispani, quibusdam suorum interfectis, aut captis, rursus subire coronam atque inde se demittere cogentur, sic, ut nonnulli religatis ad pinnas sclopettorum funiculis, per eos uel ab rasis manibus desilirent, aut periculoso saltu præcipientes in fossam se darent. Ab eo irrito conatu, Hispani, quòd iam frequentes armatos & tormenta diplodentes Gallos in manibus conspicerent, Aurantio & Gonzagæ, quid rei gereretur

significauerunt, postulantes, ut tormenta muralia atq; ampliores copias, ummittere properarent: quandoquidem hostes iam confirmatis animis de deditioe colloquere cuserent, proindeq; iusti ui expugnandos apparet. Itaq; duces, perterritis, nullū quo animos colligerent, aut uires alicunde resumerēt, spatium moræ dandū rati, tormenta ad Auerſam peruehi iusserūt, quo temporis interuallo, castra Gallica nullo iam defendēte inuisa direptaq; sunt, magna prædantium admiratione, cū præter arma tormentaq; magnitudine & numero amplissima suis locis reperta, ægri etiam moribundiq; milites passim iacerent & quod erat acceptæ cladis argumentum, in ornatissimis tabernaculis enata gramina conspicerētur. Erat ea forma castrorum situ munitioq; memorabilis & prorsus, sicuti uiddimus stipendā sic, ut pleriq; Cesarianorū ducum nusquam peritius et accuratius a quoquā hac ætate castrametatum fuisse faterentur, & magnam partem eius disciplinæ a Nauarri ingenio profectā dicerēt. Postero die Salassus, ubi tormenta, quæ ex Gallicis castris aduecta fuerāt, promoueri uidet, suos componit & distributis per idonea loca præsidij, hostium uim expectare constituit, quod propugnando resistendoq; generosa ortum stirpe armatū uti deceret occumbere, quā nullo Fortune aut uirtutis suæ factō periculo turpiter se dedere honestius putaret. Eiusdem animi erant Rangonus & Pomperanus, pariq; alacritate & cōfirmatione animorū ueteres milites defendendis mœnibus opportuna tela comparabant. Sed postquā ab Aurantio adactis maioribus tormentis uerberari murus & mox aperiri cœpit &

introrsus

introrsus repetiti pilarum ingentium ictus, nequaquā diu sustineri posse censerentur, eadem infestæ fortunæ uolentia in genu Salassus grauissimè uulneratur, resiliente scilicet perfracti tormento lapidis fragmine, quo ex acie in domum relato, magnopere imminutus est paulo ante resumptus uigor, & eo quidem grauius, quòd infelicibus nuncijs allatum fuerat, hostes Capuam recepisse, ad quādubijs & aduersis suis rebus. Galli confugere posse sperauissent. Nam (ut supra diximus) Maramaldus cum suis cohortibus ad tentandam Capuam proficisci iussus, sinistrorsum capto itinere, loco idoneo sibiq; noto non procul ab urbe confederat & cum Iulio è Capua familia Cesarianarum partium, qui alæ equitum præerat, Campanos ad defectionem sollicitabat. Erant Capuæ Vgo Pepulus æger supremum exhalans spiritum, & Iulianus Strozza (is cum nigris cohortibus præsidio Puteolis nuper fuerat) præterea ingens ægrorum multitudo omnis generis. Nam Capuæ cunctis, qui morbo tentarentur in castris, certus atq; salubris erat receptus. Itaq; Campani moriente Pepulo, Maramaldi aduentum timentes & de Gallorum uictoria nequaquam temere desperantes, dissimulato consilio, eam militum multitudinē adhortantur, ut delectis his, qui uiribus ualerēt, aut qui iam ex longa ualetudine uires recepissent, factō equitum & peditum firmiore globo, exire prædatum uellent, quòd nihil iam Capuæ pecoris superesset, quæ ex cursione aliquam pinguioris obsonij copiam relaturos & quo successu a suis pariter atq; hostibus bellū Neapoligeretur, certius exploraturos. Probatur id cō-

filiū ab omnibus, quod callidum & non obscure per
fidie plenum Campani obtulerunt, sic ut magna ma-
nus armis & equis se instrueret, & sub uexillo statim
portis egrederetur. Sed Campani egressis, & non mul-
tō post redeuntibus portas occludunt, eadem ferme ho-
ra, quā Ceruarium, ut diximus, cum Rentiana cohor-
te uenientem excluderant. Ob id desperato ingressu,
ea manus uti cuiq; libuit dilapsa est & Maramaldus
ab auersa porta in urbem est introductus, accumulata
ægris Gallis miseria, quando omni armorum & uestis
instrumento expoliati captiq; essent, ipsiq; Vgoni iū
mortuo & in eade sacra feretro imposito, inter na-
nias sacrificulorum, ornamenta equestris cultus de-
traherentur. Erant enim ex eo procerum ordine, qui
conchyliatū torquem Gallie regis munere eximij ho-
noris causa gestare consueuerunt. Maramaldi si qui-
dem cohortes è rapacissimo genere hominum, Lucanis
& Brutijs constabant, quæ ex Gallia Cisalpina Etru-
riq; ingentes egerant prædas, Romæq; præsertim a-
uariissime grassatæ fuerant. Strozza autem, qui cum
pecunia Florentini quæstoris in arcem temere muni-
tam confugerat, certa pactione se dedit. Ea Campa-
norum defectione & uerse peruulgata, nec cessantibus
Cæsarianorum tormentis, Auersani metu instantis cla-
dis perterriti, iacentem Salassum ad eunt, orantq; sup-
pliciter, ne pertinacia sua fidelem miserrimamq; urbem
in extremum salutis discrimen adducere uelit, matu-
raq; deditione, plorantibus tot matronis & pueris sub-
ueniat, postquam cuncta sese defendere conantes de-
ficerent, Salassus mortifero ictus uulnere atque extre-

mo dolore compulsus animū ad pietatem reuocat &
Guidonem Rangoniū, ad Aurantium mittit, qui de de-
ditione quā honestis posuit conditionibus transigat.
Is uti debet. in id consilium nitetur, ut cunctis in-
columibus, saluisq; uexillis & ciuitate conseruata pa-
cisceretur. Sed uictor Aurantij animus nonnulli super-
bè repulsiabat. Per hunc modum aliquandiu re disputa-
ta, q; interim tormenta nullo quidem temporis pun-
cto cessarent & iam perruptus ad grandem hiatus
murus coronaq; pinnis nudata conspiceretur. Nec Rā-
gonus re confecta maturè, uti sperarat, rediret, Salas-
sus militum quorundam precibus, & Auersanorum
lachrymis fatigatus, per idoneum hominē ad arbitriū
uictoris indecoram deditiōem fecit. Eam uerò foedæ
pactiōnis conditionem, uel miseris & uictis indignam
putauit Guido, qui adhuc cum Aurantio conditioni-
bus subtilissimè contendeat, cum transactæ deditiōnis
tabule proferrentur, usq; adeo cas Rangonus est auer-
satus, ut testaretur, se æquo iure esse liberum, nec pu-
dendis statutorum legibus, quando eius præscriptæ le-
gis beneficio uti nollet. Hac lite cœpta Cæsariani in-
terim recepti in urbem, quos pecunia redimere se pos-
se uidebant, ad unum omnes cepere. Ferunt Pompera-
num in ea tantæ calamitatis cogitatione defixis in cæ-
lum oculis obstupescensq; acerbissimoq; dolore per-
cussus, in uestigio concidisse, quum rigerent ad-
huc oculi, nec ullis fomentis ei exanimato, uita su-
bito deliquo erepta, restitui posset. Hic est ille, qui
Carolo Borbonio proditionis dānato totius exilij co-
mes fuit & eius postea admissi sceleris pertesus à cle-

mentia Francisci regis, alæ præfecturam promeruit. Illo etiã triduo quòd multis fortium uirorũ funeribus Gallis maxime luctuosũ fuit, mortuus est ignobili, & fœdo in loco, Ambrosius ille Florëtius Insaber qui mali aut certè fatalis consilij dirus author, Lotrechũ, ut diximus, ab oppugnatione Mediolani Neapolim pertraxerat, ob idq; meritas factiosæ malignitatis suæ pœnas dedisse uidebatur. Eum quoq; altero tantum die antecessit Petrus Paulus Crescentius Romanus Clementis legatus, & Paulus Camillus Trunultius præfectus equitum in eadem pestilentis doloris miseria excessit è uita, qui omnes uti erant nobilitate clarissimi sepulturae honore caruerunt. Pridie quàm Galli Aenaria in uia funderentur, atq; eorũ Cesariani potirentur castris, Andreas Aueria ipsos captiuos Alfonso Vastium & Ascanium Columnnam, quòd Cesaris stipendio sese commutata uoluntate addixisset, in Aenaria insula, ubi illorum erant uxores, lætos exposuit. Nec multas post horas Vastius Neapolim est prouectus, ut ducum consilij interesset. Is quòd suæ perpetuæ benignitatis munus uidebatur, Salassum Neapolim perductum, omni humanitatis & munificentia officio complexus est. Sed ille non multò post inter necino uulneris dolore, mœroreq; animi confectus, ultro propè accersita morte, uitæ suæ finem imposuit. Vastius quoq; Rangonum, cum Hispanis, an iure militie captiuus dici posset, prolixè disputantem, lata super ea re mitiore sententia liberauit & cum quibusdam notæ uirtutis præfectis, actuario nauigio impositum, in Aenariam abire iussit, ut inde Romam, uti probè

fideliſſimi

fideliſſimis nautis factum est, adueheretur. At Nauarrus, cui miserè capto quidam milites Hispani bina mœlesani atq; infelicitis decreti transfugia obiectabant, in eundem pristinae & tum supremae calamitatis carcerem coniectus est, ea tamen Hicardi custodia indulgentia atque humanitate, ut extrui sibi in foco uaporarium camini tubum, quo algens calefieret, impetrarit, sed aliquanto post uel æger & senex, quum cum sicuti alios, qui eo bello defecissent, Cesar per scriptis ab Hispania literis, capite plectendum esse censuisset, exanimatus in culcitra repertus est. Nec deſuere, qui crederent eum superiectæ multiplicis stragula ueſtis pondere pressum, ultro necatum fuisse, quòd Hicardus existimatione fortissimi ducis permotus, eum, qui illam eandem arcem aliquando cepisset, reuocata rerum fortiter gestarum memoria, extra Cesaris inuiliam, carnificis manibus subtrahere uoluerit. Per eos etiam dies ambo Florentinorum legati, Marcus Nerius & T. Soderinus, Auerſæ capti, apud Hispanos Neapoli uitam cum morte cõmutarunt, quũ Nerius pecuniam quam pepigerat pro redemptione, tardius expediret & Soderinus auri tenax & uitæ prodigus impositum tanquam æquo grauius pecuniæ pretium se persoluturũ obstinatè pernegasset. Verũ nihil in eo belli exitu, quàm infimæ multitudinis deformius, atque miserius spectaculum fuit, quum semineces umbris hominum pares, pecorum modo, ad stabula regia quæ sunt ad Magdalenam, truderentur. Nam hoc pietatis officium à senatu Neapolitano ducibus ita iubètib; ut ibi alerentur, curarenturq; impesum est. Verũ

corpora cuncta cæli, uigiliarū, & militaris laboris in
 commoda per quinque menses perpessa, usque adeo a-
 ceruatim communicatis morbis à contagiosa illuue
 peribant, ut pauci superessent, qui in Galliam atque
 Germaniam remigrarent, atque ex eorum calamitate
 atrox pestilentia Neapoli relinqueretur. Ab hac
 inexpectata multis uictoria, felicitateq; Cæsaris, &
 portentosa Gallorum clade, Fortuna nequaquam ad
 huc suo in eam gentem exaturato plenissime odio, ita
 insolens quam atrox, in ipsum Lotrechij cadauer se-
 uitiã exercuit, ut diurni ludibrii uictio mortuoq; cõ-
 tumeliam accumularet. Id enim Hispanus quidam im-
 pia atque impudentis argutiã rapax, fabulo erutum,
 è castris in urbem retulit, & in regione, quam Sella-
 riam uocant, recondidit subterranea in cella, ut uena-
 litium cadauer aliquem è Gallia pietate atque reue-
 rentia insignem emptorem reperiret, qui redemptum
 repenso multo auro in Galliam ad Fusie gētis sepul-
 chra referendum arbitraretur. Sed nemo unquam uel
 propinquorum, qui sepulture iacturam magnifaceret,
 aurumq; rependeret, comparuit, ita ut ualde mi-
 rum uideri posset, quod in nemine apud Neapolim uel
 ducum uel procerum, in eo flagitio inusitata impietatis
 & iniuriã generosus pudor humanitatem expres-
 serit, quum in cella uinaria tanti nominis imperator
 inhumatus iaceret, secus ac Valdemontio acciderat,
 qui sacratarum uirginum, quæ in diuã Clara clau-
 stris degunt, mirifica pietate, honestissimo templi in
 loco collocari meruisset: quoniã id templū Andegauẽ
 ses reges Valdemontij progenitores, pia liberaliq; ma-
 gnifi-

gnificentiã condidissent. Ceterum Lotrechij mors, si-
 cuti militibus importuna, ita supra quam credibile sit
 ciuibus Romanis ingrata luctuosaq; exitiit, ut pote,
 que singularem Vrbi tristitiam attulerit, usque adeo
 ut Populus Senatusq; Romanus in Capitolio non ob-
 scura summi doloris significatione è cunctis tribubus
 atra in ueste cogeretur, & ei quem Vrbs liberatorẽ
 appellabat, quod Cæsarianos supreme labis exciditũ
 communi gentium omnium patriã immaniter afferẽ-
 tes, detraxisset, iusti honoris causa parentalia decer-
 neret, quæ eo ipso die quo nunciata mors eius est, in-
 stauratis regio cultu splendidissimi funeris exequijs,
 Laterano in templo quotannis celebraretur. Id decre-
 tum religiosæ pietatis usque adeo ad diurnam me-
 moriam Lotrechio gloriosum uideri potuit, ut non du-
 bium uictoribus, qui mortuo sepulturam inuidissent,
 præduræ & prope infamis inclementiã pudorem ex-
 primeret. Sub ipsam quoq; Aurse deditiõnem, Agra-
 montius publicæ labis Fortunam agnoscens, & reli-
 qui cum eo Vasconum duces, necessaria potius, quam
 æqua conditione se dederunt, sic ut multa inermium
 et egentium agmina, quæ se Romana uia ad iter se ex-
 pedirẽt, cernerẽtur. Hisdẽ etiã diebus post Lotrechij
 mortẽ, Sanscruinius Salernitanus regulus & Hiero-
 nymus Tutauilla Sarnesis comes, ab Auratio Nolã pro-
 ficisci & Valerũ Vrsinum obsidere iussi, eum uix dũ
 se ab aduersa ualetudine nouis uiribus confirmantem
 in arcem se recipere: & postremò ea conditione de-
 ditionem facere compulerunt, ut cum præsidio ad ca-
 strã Gallica deduceretur, quibus erat paruo cũ præsidio

attenuatq; equitum suorum ala & Nolanorum an
 ma ut ad pristinam Cesarianorum ducum fidem redi
 rent, ad arma parati essent. Sed in itinere cognitum
 est Gallorum castra, nulla iam esse, quapropter Hispani
 equites cum iure captiuū esse discutantes, exutum
 armis & sarcinis Neapolim perduxerunt. Ibi de mili
 tari iure aliquandiu in ea controuersia disputatū est.
 Verūm commendatione multorum, ipsiusq; præfer
 tim Mirandæ precibus, quem paulo ante ab ipso Va
 llerio captum, humaniterq; dimissum diximus, ab Au
 rantio propter uirtutem sæpius spectatam & generis
 nobilitatem, ut Romam euigaret, impetrauit. Cū
 comodo res Gallica passim urgente Fortuna sociē cō
 cideret, Gallicæ Venetæq; classis præfecti, inuadendi
 opprimendiq; Andree Aurie consilium ceperunt.
 Erant enim ei concitante odio uehementer infensi, q
 uis à Gallo rege discedens, totius Italiæ causam impo
 tunē deseruisse, & peruersa ratione nequaquam iusta
 de causa sese Cesarianis partibus applicasse uideret
 ur. Itaq; prodeuntes ex Prochyano freto Auriam sub
 Iscla stationem habentem, ubi pridie Vastium & A
 scanium exposuerat, conspicati in eum tormenta ma
 iore in spatio uiginti ferē stadiorum emittere cœpe
 runt. Descenderā ego tum fortē ab arce ad litus, præ
 toriamq; conscenderam, ut summæ auctoritatis uirū,
 cui eram familiaris, honoris causa inuiserem, gratula
 rerq; subinde, quod commutata uoluntate felici iu
 dicio animum pro hostili, erga nos amicissimum in
 diuisset, postquam insigni beneficio bello captos pro
 cures ciuili humanitate uxoribus & liberis, atque pe
 natū

natibus restitutos uidebam. Tum uerō me, secus ac pæ
 tarā, naualis pugne periculo implicitum cernentē
 Andreas me nihil præteruolātes pilas timere et in cer
 ta puppis parte consistere iubet. Ipse molitur anco
 ras, aquilamq; triremem omnium uelocissimam præ
 mittit, ut hostilis classis numerum certius exploret,
 expediriq; armamēta omnia, tormentaq; dirigi in ho
 stem præcipit, ea mente, ut cum suis duodecim tantum
 triremibus, uel cum multo maiore hostilian numero
 contemp̄o omni periculo, audacter congressurus cre
 deretur. Sed quum hostiles multitudine essent supe
 riores, ut pote quæ triginta quinq; numerum, quæ iā
 freto excessissent, facile excederent, Andreas præliū
 non temere uitandum putauit & in eadē statione sub
 stitit, quæ erit tutissima. Nam urbs Iscla quæ antiquū
 Pythacuse à figulinis & nō à simijs dicebatur. Ite
 rili in colle collocata, in summo uertice munitissimam
 habet arcē, unde ei è uulgari Græco nomen est Ischia,
 siquidem munitissimum locum Græcè exprimit. Hæc
 latè maria prospectat, tormentisq; maioribus in hostilē
 classē directis & prægrandibus pilis in eam uel ad
 incertos ictus frequentissimē contortis, Venetas simul
 & Gallicas triremes ab accessu facilē deterrebat, ea
 conditione, ut è longinquo tantum crebris & innoxijs
 tormentis certaretur & Auria lunato in loco rupium
 obiecta mole protectus consisteret. Arx enim ad sep
 tentrionem, direptis in subiectum mare cautibus inac
 cessa est, quum in meridiem extense per gradus urbi
 imminuat. Iungitur porrō hic collis Aenaria insula
 oblongo ponte lapideo, sic ut urbs scopulo imposta

& ponte annexa insula, nauibus circumnauigae
 nequeat. Circumuolitabant tamen ex longinquo
 netae triremes, & uno atque altero ingenti tormen-
 to, quod Basiliscum uocabant, inanibus ictibus ter-
 rorem inferre & nostros in altum elicere conaba-
 tur, quod subire arcem, nec ex propinquo confen-
 ditur, sine certo discrimine atque exitio, se posse
 prouidebant. Itaque quum aliquandiu irrito cona-
 detrimētum inferre contendissent, intra fretum
 chytanum unde exierant, se receperunt. Eo die ta-
 primū Auria studium suum nudauit, aurataque ille
 que erant Gallie regis insignia & in extrema par-
 te spectabantur, iracundè perfrēgit, atque deinceps
 paucissimosq; post dies Gallicam classem Neapoli
 no excedentem littore, & quod iam Veneta fra-
 & deletis partium uiribus ad Messanæ fretum con-
 tendisset, intentissimo cursu suæ classis persequens
 est, tanta celeritate, ut quædam nauigia, militari-
 bus & pretioso castrensiū rerum apparatu on-
 sta consequeretur & ciperet, nec inde quicquam
 termissa perpetui cursus diligentia, segniores et
 ga nauigatione debilitatas quasdam nouissimi hosti-
 um agminis triremes interciperet & uix Tendæ
 regulus, quem præfuisse Heluetijs diximus, è manibus
 elaberetur. Locus admonet, ut quæ promiseram de
 lienatione Aurie, & Ligustici belli causis (hec
 nim à legentibus diuini expectari non possunt)
 instituto operis exoluam & seriatim enarrem, quod
 dores bellicæ sub unum fortè tempus gestæ, ne textu-
 ram historie intercident, atque ineptè confundant

suo ordine per partes explicandæ uideantur. Itaque
 operæ pretium erit paulò altius repetere à rebus ge-
 stis superioris anni, qui toti Italie non modò ab atroci
 terribilique armorum strepitu, sed ab inusitata fru-
 gum penuria & pestilenti celi atque aeris inle-
 mentia, supra omnes, quorum patres nostri meminisset,
 maxime dirus & pernitiosissimus fuit. Erat is
 uigesimus septimus supra quingentesimum & mil-
 lesum à partu Virginis nefanda Urbis clade insi-
 gnis. Igitur sub id tempus, quo Lotrechiū trans-
 gressus alpes, eo modo, quo diximus Boscum, Ale-
 xandriam, atque Ticinum expugnauit, Franciscus
 Gallie rex uiginti duarū triremium classem, Andrea
 Auria præfecto, Massiliensi portu emisit. Eū nuper ho-
 norificentissimo maritimæ præfecturæ titulo, Amira-
 tem mediterranei maris appellarat. Is Genuam ob-
 sidere iussus, superiora inferioraque Liguriæ litto-
 ra percurrebat, idque unum iniunctum diligenter o-
 bibat munus, ut frumentarias inuersiones impediret.
 Nam tum Genuæ frumenti inopia uehementer labo-
 rabatur & pestilentia seuire in ciues cœperat, nec
 satis firma aderat classis Antoniotto Adurnio urbis
 & Cesarianarum partium principi, quæ Gallicæ
 classi obsisti posset. Hæc dudum onerarias duas, Fer-
 rariam & Rapallinam, prospero destitutas uento, a-
 pud Florentium Corsicæ portum persequuta, sese in
 litus eijcere compulerat, euadentibusque nautis,
 atque uictoribus, incenderat. Quam ob rem fie-
 bat, ut Genuenses onerarias naues ad coemendum
 frumentum, in omnes partes dimitterent, & quotidie

effusa in portum esurientis populi multitudine, aduentum nauium expectarent. Earum fortè duæ frumento Siculo onustæ sese in Delphini portum intulerant, ut inde expectata idonea tempestate, elusa Auriararum triremium custodia, ad urbem perueherentur. Quædæ causa superioribus diebus, apud portus fauces, Adurnius munitionem erigi, inædificariq; propugnaculum & præsidium imponi iusserat, ut ibi ab alto intrantia nauigia tutam haberent stationem & ne à Gallicis trirēibus oppugnarentur, terrestri cohortium præsidio defendi possent. His Adurnij consilij diligenter exploratis, Andreas classe prouectus, idoneo in loco circiter quatuor milia peditum exposuit, ut à terra portum & uicum occuparet, allectus spe totius hostium opprimendæ classis. In ipso namq; Delphini portu, præter aliquot Ligusticas naues frumento & mercimonijs onustas, septem aderant partim Adurnia, partim Casariæ triremes, quarum prouiso periculo, Adurnius ferendæ opis consilium cepit, Augustinumque Spinulam prætorij præfectum, cum multo maxima parte prætorianorum, eò terrestri itinere proficisci iubet. Is niquiter iussa faciens per montana asperaq; itinera contendens ad uicum, quem incolæ Bramapanem uocant, sub auroram peruenit. Tunc uerò ex oriente Sole, ab hostibus qui in littus descendebant, Spinula conspicitur, adeo præclare, ut quum per abruptos & angustos tramites se demitteret, militum numerus facile recenseretur, & Auriani ampliore numero suo confirmati, obuiam descendentibus eundem censerent. Erat modica planities

non lon-

non longè à sano diui Michaelis, trecentorum ferme passuum. Eam Auriari duces Antonius & Philippus prouecti præoccupant & Viscontem Cicadem nobilem signiferum qui præfecti Auriæ gestabat uexillum, cum ualida sclopettariorum manu anteire iubent: ipsi mediam aciem excepturam descendentium impetum, ex aduerso instruunt. Viscontes nactus in his rupibus duos ingētes scopulos, post eos suam manum collocat & primos descendentium hostes, effusa glandium procella, transitu arcere conatur. Tum uerò Spinula coniectus in locū, unde se eripere sine ignominia grauiq; suorum detrimento non posset, quāquam numero hostium terreretur, breui oratione militum animos confirmat, docetq; hostes facile inuadi superariq; posse si se prætorianos esse meminissent, quorum neq; uirtutē neq; impetum, aut Galli noui milites, aut Auriari semiremigēs laturo uiderentur. Nec mora æquissimo loco se demittens, Viscontis sclopettarios è scopulis deicit. Hi pulsī mediam acie ex tumultuaria sua fuga per turbant, certatur tamē magna ni collato pede, sed uel paucorū hostium Auriari iniquo declinūq; in loco impetum non diu sustinent, continuo dant terga & se in fugam per confragosam uiam præcipientes conijciunt. Spinula pulsus atq; perterritus, capto Philippo Auriæ, instat. Ab Adurnijs uictoria clamor attollitur, Galli q; & Auriari timore occupati, adeo perturbatè ad litus descendere conantur, ut pauci apprehensis remis in triremes euaderent, reliqui cæsi, aut capti sint, aut per auias & inaccessas rupes effugerent, quum multo plures eorum præcipiti saltu se eripientes, profun-

h

do mari mergerentur. Parta uictoria, admirabili casu accidit, ut eo ipso die Spinula ab Adurnio ad urbem reuocaretur, q̄ Caesar Fregosius à Lotrechio Genuam cum delecta manu feditum & equitum missus, in Pociferam ualle se demississe & iam adesse nūciaretur. Quibus iussis Spinula parendum censens, suspicatus quod futurum uidebatur, ut se discedente, Auria classem inuaderet, trierarchos admonuit, ut se compararent ad praelium, & nudatas propugnatoribus hostium triremes aggredierentur. Quòd si id facere prestareq̄, uti oportebat, non possent, in altum se proriperent & in quos Fortuna uel Liguriæ uel Etruriæ portus offerret prope confugerent. Caterum uel terrestri uictoria adiuti, nihil egregium aut fortibus uiris dignum tentare ausi sunt, quòd defensores pariter & remiges ad prædam incitati, conspecto hostium aduerso successu, in triremibus contineri nequiuissent. Secundum uerò complexi consilium, quum enauigare cœpissent, nec ullo proripus uento iuuaretur, fessis remigibus, animos ita desponderunt, ut in tutum euadere posse desperarent, & continuo in eundem Dephinū portū redirēt. Affuit occasione suæ intentus Auria, & inuectus in hostes, triremes præter unam omnes cepit. Hæc fuit Iustiniana cognomento Gibba, reliquæ fuere in potestate hostiū, eo facilius, quòd nexi, seruiq̄ omnes ad trāstra catenati, sublata uoce libertatem inuocassent & propugnatores epibatæq̄ omnes undiq̄ descensione facta dilaberentur. Capta sunt ante alias duæ Genuenses, quibus præerat Iulianus Ripa Adurnij cliens. Aliæ fuerūt partim Siculæ partim Hispanicæ. Capta quoq̄ est &

aīrepta

directa pretiosi mercimonij plena nauis oneraria, cognomēto Iustiniana, quæ dudū è Chio Orientis insula in Delphini portum peruenerat. Hæc res gesta est sub Idus Augusti, ita alternante uices suas Fortuna, ut qui terrestri pugna uictores fuerāt, mari uicti & mox de bellati fuerint. Caesar nāq̄, Fregosius ad diui Petri sanū quod uocatur ad Arenā, positis castris, caduceatorē regiū in urbem præmisit, qui Genuenses ad deditionē hortaretur & si id facere abnuerent, omnia infesti belli detrimēta & uillarum incendia denuntiaret. Adurnius qui paucis ante diebus ægra spe rerum suarum permotus, decurionibus permisit, ut legatum ad Lotrechium de concordia mitterent, caduceatorem repulit. Id autem legationis munus susceperat Vincentius Pallauicinus, æquissim. usq̄ conditiones à Lotrechio retulerat, præter id unum, quod à Genuensibus enixè petebatur, ut scilicet Saoniam urbem ademptam populo Genuensi redditurum polliceretur. Eam nanq̄ urbem Memorantium regis gratia ualidum, sibi impetrasse, & præfectum nomine Moretum imposuisse ferebant, eo consilio, ut Saonēsi portu, quòd esset Gallie Cisalpinæ opportunissimus, postquā Genua alienæ esset ditionis, ad omnes belli commoditates uteretur. Ea re Genuenses nihil grauius sibi accidere posse rati quā ut Saونا tot seculis ciuitati contributa subtraheretur, repente commutatis animis, à priore deditionis consilio discesserunt, ita ut Adurnius non obscuram spem retinendi principatus resumeret. Quapropter exploratis Caesaris uiribus, noctu in eum eruptionem facere constituunt. Imposuerat Caesar cum præsidio

k 2

unius cohortis Borrachinum præfectum in ade sancti Benigni, ea est in supercilio montis, qui imminet ei turri, quæ à lychno nocturni luminis, Pharum uocant, despectat; dextrorsum subiectam maris plagam, in qua, ut diximus, ad Arenæ templum Fregosius conserat. Cognito hostium aduentu, Adurnij & paucitate copiarum eius contèpta, eos inuadendos decernit, & post intempestam noctem, eductis prætorianis, rellà ad eos proficiuntur, adeò silenti agmine, ut apud Lazariam ueterem portam Borrachini excubias parũ intentè speculantes opprimeret. Ab his, ubi sit Borrachinus & ubi consistat Cæsar discunt, cõtinuòq; dorsum eius promontorij conscendentes, Borrachinum semisopitum, confisumq; suis excubijs capiunt, præstidumq; eius paucis cæsis & nonnullis uulneratis fugatur & per exteriorem rupis partem deiicitur. Fregosius audito strepitu & iam malbescente cælo, conspecta suorum fuga, appropinquanteq; hoste sese colligens, munimentum, quod fors obtulit, irruentibus opponit. In ea nanq; parte littoris ædificabatur oneraria ingens nauis, cui Grimaldie nomen fuit. Iamq; carina eius scammis & naualibus canterijs, quos fabri scalos uocant, erant constituta & costæ suis incuruis asseribus intexebantur. Itaq; eo nauigio pro munitione usus, sclopetarios opportunè disponit & glandibus coniectis hostes ab accessu arce. Ii bifariam diuisi pars dextrorsum ad Fregosianas copias, ubi erant equites nonnulli Martiniengo duce, defertur, altera cõtra Cæsarem procedit. Sed factum est egregia fortitudine Cæsaris, ut qui in nauigio erant hostes loco pelle-

rent.

rent. Nam Cæsar & à puppe & à prora cum suis profliens in ipsos Spinulanos parum constanter oppugnans & metu sclopettariorum perturbatos, erupit & reliqui Fregosiani Martinengum in congressu ita repulerunt, ut circumuentus in medio caperetur, Spinulãq; ipse deueniret in potestatem & Sinibaldus Eliscus, qui cum clientum manu aderat, paruo temporis & loci spatio ex hostium manibus eriperetur. Eo modo Cæsar semihoræ momẽto, in ipsa propè rerum desperatione uictoria potitus, pleno passu ad urbem contendit & inter suburbana tecta uitæ militaris, quã Fasciolam uocant, iuxta Theodori templum, tumultuariam Hispanorum manum, quæ subsidio mittebatur, magno impetu fundit & ad Diui Thomæ portam prouehitur. Nec diu post ciues excitati uictoria, uti ante statuerant, neq; postea impleuerant, Gallie regis imperio se dedere decernunt, missisq; Ferrario & Lomellino legatis (hi enim erant Fregosianæ factioni addicti) qui portam aperirent & Cæsarem exciperet uictores introduxerunt. Ipse princeps Adurnius, qui ad tumultum adcurerat, ubi introductos in urbẽ hostes ex populari acclamatione audijs, conuerso equo in arcem prope confugit, paululumq; moratus, ad nouissimum consilium, quod erat ciuilibus potius pietatis quàm bellicæ uirtutis, descendit. Neq; enim cum animi uigorem, quem Hieronymus frater aduersis in rebus tulerat, Antoniottus, uti erat remissiore ingenio, & podagræ uitijs correptus, ferebat. Statim siquidem Philippum Auriam, quem in arce captiuum habebat, liberaliter dimittit, orat ut operam æternæ laudis pa-

tria prestare uelit, ne necesse sit in ea mutatione principatus, cædibus certare, quibus intestinis malis ciuitas omnino lacerari atq; deleri posse uideatur. Sibi quoq; in eam publicæ salutis curam intento, nihil fore honestius arbitrari, quàm excedere arce, ut urbanis rebus tranquillitatem adueheret. Cum his mandatis Philippus æquè fidus & alacer ab arce in arcem Aurianam descendit, aduocat contribules & plerosq; alios ciues appositâq; oratione persuadet, ut Galliæ regis imperium lubentibus animis suscipiant, ueterum odiorû & factionum obliuisci & ab omni contentione discedere uelint. Ea Philippi oratione permoti ciues, ad comprimendum plebis & militum tumultum, per urbem discurrunt, sedaturq; illico moderatione Fregosij & ciuium precibus, armorum strepitus, tanto parendi obsequio, ut nulla domus, præter decurionû prætorium concursu plebis diriperetur, sic ut admirabile uideri potuerit, quòd in tanta perturbatione, nullo propè effuso ciuili sanguine, urbana res fuerint compositæ. Quòd si Aurianæ Gallicæq; triremes quæ tum aberant, eo die portum tenuissent, rebantur ciues nauales turmas uti prædæ auidas nõ facile coerceri potuisse, quin effusissimè grassaretur. Itaq; singulares à Senatu atq; omnibus ordinibus Cæsari gratiæ sunt actæ, quòd Galliæ regis cõmodo quàm propriæ dignitati atq; amplitudini, quam armatus arripere poterat, studere maluerit. Erat enim Cæsar Iano patre genitus, qui tum Venetis in castris militabat, Genuæq; principatus Fortuna aliquandiu, ut suo loco diximus, fuerat potitus. Data sunt ei uirtutis & clementiæ nomine præmia signata

pecunia

pecunia & certissimi annui redditus alimenta, quæ ad posteros transirent, è senatusconsulto constituta. Nec multò post pari ciuili animi propensione, Adurnius arcem ciuibus reddidit & cum præsidio clientium suorum patriæ & principatu cedens, ad paterna castella se recepit, paucisq; post mensibus, quum ad Antonium Leuam esset profectus, apud Mediolanum sine prole fato concessit. Non multos autem post dies, Genuam uenit Theodorus Triuultius, qui deductus in senatum, consensu ciuium, satagentq; in eam rem ipso Auria, decuriones in uerba regis sacramento adegit, quum paulò ante Cæsar Fregosius ad Lotrechium in castra rediisset. Eius diri anni inclinante autumno, quo hæc in Liguria gesta sunt & Lotrechius reiecto oppugnandi Antonij Leuæ consilio, totas Francisci Sfortiæ presentis atq; obnixè orantis spes eludens, post eas urbes, quas diximus manu captas, ad oppugnandam Neapolim ire properabat: Landus Venetæ classis præfectus, in Siciliam nauigauit, atq; ingressus capacissimum Augustæ portû, postulauit à præfecto arcis, ut sibi presenti pecunia coemere frumentum liceret, quod quum præfectus sponte se concessurum Venetis ex professo Cæsaris hostibus pernegasset, Landus re fractis horreis, quæ sibi opus esse iudicabat, frumenti copiam nauibus imposuit, ea æquitate, ut pretium Siculis egregia fide persolueret. Ab Augusta autè digressus, quæ est inter Pachynû promontoriû & Syracusas, superato Messanæ freto, ad Aeolias insulas contedit, circa quas triduo tempestate iactatus & perflantibus demum, modò Euro, modò Subsolano, secundissima navigatione in

Puteolanum sinum se intulit. Ibi quum tormentis peteretur, è superiore Baiana arce, quæ est ad Baulos, in eo loco, ubi olim Hortensij oratoris uilla fuit, longius secedens, directis proris atq; tormentis oppugnare urbem Puteolos coepit, ad quem classis locum, Baiana arce tormenta peruenire non poterant. Ea namq; arx in spercilio montis posita est, qui duo diuersa maria despicit, Puteolanum scilicet sinum & Baianum portum, qui antiquitus Misfenensis fuit, Romanorum nauale tutissimū. Mare siquidem Miseni scopulo illisum per arctas fauces ad leuam insluit & conclusum efficit pelagus, quod hodie perpetuæ tranquillitatis nomine Mare mortuum appellatur, habetq; iuxta ad certam æquationem fornicati operis piscinam, quæ ab incolis Admirabilis uocatur. Caterum Landus nihil tentata per milites expugnatione, ex conducto iussuq; Senatus, ut Gallicæ classi iungeretur, Tyrrheno prouentus mari, ad portum Herculis, quod est ad Argentarium Senensis agri promontorium, Auriam obuium habuit, communicatisq; consilij in Corsicam primo, atq; inde per fretum, quod utramq; insulam dirimit, in Sardiniam traiectum est & copia, quas Rentius Ceres elapsus clade Urbis, Gallica pecunia scripserat, in terram expositæ sunt. Primum quod occurrit, fuit oppidum nomine Genuense Castellum. Ibi promotis proris, tripartito munere tres classes uno tempore diuersis in locis murum uerberare coeperunt, satisq; magna parte mœnium quassata & diruta, Castellanos res, quanquam egregiè sagittis præsertim atq; lapidibus se defenderent, graue in discrimen adductæ uideban-

tur. Quo

tur. Quo permoti periculo oppidani, Rentio significarūt, se certa cōditione postero die dedituros. Is enim suos in acie cōtinēbat, ut cuncta quæ superuenire possent Sardorum auxilia, cōtinuò arceret, ne naualibus socijs oppugnatione occupatis, ulla exterioris hostis ui noceretur. Sed in eo metu deditioisq; consilio uersantibus, oborta fortè tempesta turbulenta, qua ab impetuoso littore classibus erat discedendum, salutem attulit. Nam repente sublatis ancoris, intento usus remigio Auria, ad Herculis insulam, quæ olim Diabata, hodie Asinaria dicitur, contendit, cursumq; eius obseruantes Venetæ Gallicæq; triremes, in eundem portum concesserunt. Is est fidiissimi recessus & obiectum contra respicit Falconis promontorium; ab antiquis Gorditanum appellatum. Dum classes decedente tempestate idoneam maris tranquillitatem expectarent, qua freti ad expugnandum castellum Genuense reuenterētur, Rentius eos admonuit, ne renouato impetu de expugnatione oppidi cogitarent, per causam obtineri di commeatus quoniam ipse cum terrestribus copijs proximū oppidum nomine Sursam occupasset, quod erat ab incolis desertum, atq; omni commeatus copia plenissimum unde per multos menses uniuersa classis ali posse cōstaret. Interea Rentio interiora insulæ peruadenti nunciatum est, Sardorum equitum aliam cum ingenti sagittariorum peditum agrestium numero aduentare, quibus excipiendis Rentius expeditam se lopeptariorum manum, loco inter uepres & arbusta ad insidias idoneo, collocauit, primoq; impetu incautè præcurrentes hostium equites fudit & auerit, quum

k s

in primo agmine nonnulli glandibus traiecti cecidissent & ante alios eorum dux cum signifero Bartholus cognomento Florentinus, usq; adeo perturbatis reliquis, ut ea ala equitum ferme quingentorū refugies, agmina sagittariorum perturbaret, atq; proculcaret. Neq; postea in loco amplior Sardorū manus sese ostendit. Itaq; classibus Sursanæ prædæ & commeatu ingenti copia affatim repletis, Rentius ad Saxerim urbem præfecti totius insulæ sede & Sardorum conuentu clarum accessit, & quod præfectus munitionem querens locum Caralim aufugisset, eam urbem copijs suis occupauit, quod etiam appulit classis. Tanta uero omnis generis annonæ copia reperta est, cum frumenti & uinum etiam ad opima militū & remigū salitæ carnis & casei, numerofoq; maioris & minoris pecoris multitudine, ut multa ingluuie earū rerum, paulo ante esurientia corpora morbis tentarentur, nec secus ac in pestilentia accidit, magnus numerus agrorum interiret. Nam supra intemperie Sardoī celi, quæ uel hyeme etiā erat grauissima, ea copia cibartorum & multiplex recentium præsertim carniū esus, deficiente pane, affectis & paratis ad mortē corporibus accesserat, usq; adeo miserabiliter, ut non modò in milites & remiges, sed ad aliquot nobiles trierarchos ea contagiosa labes permaneret & dimidia pars hominum absumeretur, reliqua lethaliter langueret & ea clades aduerso prælio maior cēferetur. Audiui ego Auriā eius infaustæ expeditionis consilia explicantē, propterea in eā calamitatē classes incidisse, quod sicuti propositi prioris erat, regijq; consilij, Sicilia gerēdo bello inuadere nequiuissent, &

sent. y.

sent, retardati scilicet longa expectatione Rentianarū cōptiarum, quas ille tardius, quam expediret, constitutumq; esset, è Liguria ad Etruriæ portus adduxisset, subindeq; aduersissimis uentis maria clauderētur: idcirco commeatu inopia adductos, Corsicæ, ut necessitati parerent, oram legisse, atq; Sardiniam apprehendisse, nihil hyberno tempore infamis insulæ inclementiam reformidantes, quum æstate solū & autumnō Sardinia pestilens esse consueuisset, quasi cuncta uno tempore pro Casare admirabili conspiratione propugnarent, mirumq; esse fateretur, quod ipsorum consilij rectissima deliberatione susceptis tota ea nauigatione aduersa omnia hostibus uero secundissima prouenissent. Exinde ab infami littore discedentes, Liburni portum tenuere, quem antiquitus Ciceroni Labroniē fuisse constat hodieq; apud incolas priscum id nomen retinet. Instabat iam aduentus ciconiarum, prima non dubij ueris signa afferentium, qui incidit in Idus Februarias, atq; ita aperiente se mari, Ioannes Morus primus omnium cum sua classe profectus, Siculū transiit fretum Corcyramq; peruenit, quem non multo post subsecutus est præfectus Landus. Gallicæ uero triremes reliquias Rentianarum cohortium sustulerunt. Ipse autem Auriæ ea conditione Genuam est reuersus, ut cum octo triremibus Aurianis, Philippum Aurianæ propinquum legatumq; suum, cuius uirtuti plurimum confidebat, non multo post ad Lotrechium Neapolim obsidentem mitteret. Initio autem astatitis (ut diximus) Philippus nauali prælio propè Salernum cum Vgone Moncata commissis classibus,

conflixit, partaq; uictoria Alfonso Vastium, & Ascanium Columnnam eo prelio captos ad Auriam perduxit. Hi pro redemptione æquum pretium pollicentes, Auriam demississimis precibus orabant, ne se regi Gallo ad diuturni carceris miseriam tradere properaret. Repetebat enim eos rex multis de causis, quod legem litari & suis auspicijs capti, tradendi censerentur. Sed id Auria ex priuatis stipendij sui conditionibus se facturum pernegabat, quod longè molestissimum magnanimo regi cupidissimoq; ostentandæ liberalitatis atq; clementiæ in captiuos dolorem afferebat, usq; adeo ut iracundia correptus, Auria responsa tanquam insolentia non obscuræ auaritiæ plena contumeliôsè de restaretur. Dicebat enim Auria nuper expetenti regi Philibertum Aurantium ab se mari captum & prægrandem pecuniam pollicentem, liberaliter concessisse, neq; postea regem, uti promississet, iuraq; militiæ postulabant, pro captiuo ullam omnino pecuniam rependisse, eumq; pro accepto munere, aliam non reddere gratiam, quam ut ipsum meritorum stipendiorum spe & longa expectatione frustraretur. Sed Auriam sicuti didicimus, ut auriorem se æquo regijs postulatis inexorabilemq; præstaret, nequaquã pecuniæ cupiditas, sed ingens amor erga patriam impellebat. Genuenses namq; grauissimè conquirebantur Sauonam sibi adimmi, uetustissimòq; ipsorum imperio subtrahi impotenti regis libidine, qui importuno detrimentosq; uectigalium præiudicio, portum atq; emporium ibi conde-re, ad summam ipsorum contumeliam statuisset. Hoc siquidem publico dolore Auria uehementer angustius con-

stius con-

stius conspiciens, eius animum pertetere ausus, eò iane agrum & nutantem perpulit, ut commutata uoluntate, conuersoq; studio, repudiataq; regis amicitia, Cæsaris auspicia sequeretur, à quo certissima præmia expectari possent, quæ spes omnes de liberalitate regis conceptas, magnitudine honoris atq; stipendij superarent. Clemens Pontifex, causis Aurianæ alienationis compertis, per Saluiatum legatum, regem amicissimè permonebat, ut operam daret, ne Auria causam deprauati animi discessusq; sui nancisci posset, quòd ur ille possessione maris potens, omnino in officio atq; amicitia retinendus esse uideretur, ne si labasceret atq; deficeret ad hostem, spes omnis exploratæ propè uictoriæ corrumpetur. Proinde imponendos esse iracundiæ frenos, ne publicis rebus officeret, si pertinacius uel in isto dolori indulgendum arbitraretur. Misit etiam Clemens ad Auriam T. Sangam ab epistolis, qui eum leniret, & ne quid properè transigeret, horeretur, quãdo perpetuum eius studium fidesq; ueteris constantiæ, ab omnibus fœderatis exigeretur, Ceterum Auria, quum audisset à Barbesio Gallicarum triremium præfecto, sibi insidias tendi, & salutè eius ad sicarios propè deferri, opportunè sibi cauendum censuit, atq; omnino Cæsaris amicitiam & militiam tanquam uberiores certioresq; complectendã ratus, è Genua ad Erycem, quod est oppidum iuxta Lunense promotorium positum, cum reliquis suis triremibus se contulit, dimisitq; sub fide Vastium ad Antonium Leuam, ut cum eo communicatis consilijs, de conditionibus ageretur, quæ deferri ad Cæsarem in Hispaniam deberent. Atq; ita

non multo post, Auria torquem conchyliatum, quem honoris causa ab rege delatum acceperat, ad eum remisit, ab eaq; de more cerimonia, sacramento militari se absoluit. Rex enim exactis stipendijs hominem retinere conatus, multa per Ioachinum Leuantium Ligurum, quem Lotrechij iussu, ab nauali statim uictoria, captiuos à Philippo postulasse memorauimus, atq; itè per Petrum Franciscum Pontremulanum frustra egit, quum iam seræ poenitentiae tempus incidisset. Per huc modum Auria singulari cū offensione regis, magnoq; eius incōmodo, cum Cesare transegit & uti diximus, cum duodecim triremibus, ad Aenariā liberatos proceres Vastium & Ascanium retulit, deletisq; iam Gallis ad Auersam, & castris eorum captis, consecratus Gallicas naues, Genuam est reuersus, eo infensi animi consilio, ut Gallos urbe depelleret, neq; tamè nouū aut Fregosij nominis, cui ipse antea cruxè studisset, aut Adurnij, quod multis de causis iam pridè odisse uidebatur, principatum induceret, sed ut omni externo dominatu repudiato, patria intestinis malis diu afflicta oppressaq; nunquam deficientibus tyrannis, in libertatem suis auspicijs assereretur. Hanc enim Genuenses in uniuersum multis annis exoptasse potius quàm sperasse uideri poterant, quòd eorum ingenia nunquam satis pacata, nouis semper studeant rebus, & mutatione principatus tumultuq; urbano magnopere gaudeant, parata semper plebe ad excitandas seditiones suoapte instinctu, impulsuq; procerum, qui diuersas alere factiones, ostentare potentiam, & modò his, modò illis, prout repentina libido tulerit, partibus adesse

adesse consueuerunt. Ciuitas siquidem prioris seditionis seculi mores sequuta, insano & miserabili instituto, non in duas uti priscis temporibus, sed in diuersas atq; multiplices factiones scindebatur. In Guelphos namq; & Gibellinos diducta erat, quorum principes erant nobilissima inter Ligures familia patritij ordinis nūcupata, Spinula scilicet & Auria ex professo Gibellina, & Elisca atq; Grimaldi: quæ Guelphum nomen præferebant. Vetere autem lege diu obseruata cautum erat, ne quisquam ciuitatis principatu potiretur, qui esset patritiae gentis. Hunc enim honorem eximium populus usurparat, ea tamen conditione, ut ex his esset familijs, quæ Gibellinae partis forent. Nam populus eo etiam antiquissimo morbo laborabat & super huc etiam noua factione diuidèbatur, quòd aliqui maioris classis, quæ honestissimis atque ditissimis familijs constabat, uetustate, numero, atq; potentia, patritijs æquarentur. Huius classis principes euaserant Adurnij atq; Fregosij, qui Gibellinae stirpis censebantur. Hi perpetua dissensione, à maioribus per manus traditum supremæ potestatis & imperij ex æquo decus petebant, certabantq; odijs & armis, inclinante ad eos uictoria, ad quos patritius ordo, & popularium amplior manus accessisset. Magna quoq; spes principatus posita erat in minoris classis studio, ea enim opifices infimamq; plebem continebat, cuius erat multitudo ingens, & ad capienda arma ferendasq; seditiones paratior. Hæc infima populi classis ante uiginti annos ab insolentia turbulentiæ, ingeniorum, tantum inualuit, ut sicuti suo loco memorauimus,

patritios tanquam superbe dominantes expelleret, et
 stoq; popularium statu, à Gallia regis, in cuius cliente
 la erat ciuitas, auctoritate discederet. Qui tumultus
 usq; adeo grauis fuit, ut uix aduētū armati regis per-
 domita ciuitate coerceri potuerit. Igitur sub aduētum
 Auria, Genuenses animos à pristinis dissensionibus
 ad concordiam reuocantes, de constituendo oblate li-
 bertatis statu, consilia inire cœperunt. Multa tum sena-
 torum omnisq; generis ciuium capita, eius damnati
 anni pestilentia sustulerat. Non deerant tamen in qui-
 bus uigeret studium complectende libertatis: propterea
 paulò ante nunciata Gallorum clade, quæ ad Neapo-
 lim Lotrechio acciderat, de abolendis ueteribus factio-
 num odijs parandaq; fideli concordia, per coronas ser-
 mones serere cœperunt, quos, quanquam non obscu-
 ra rebellionis initia uideretur, Theodorus Triuultius
 urbi præpositus minimè uetabat, ut potè qui Italica
 probitatis & Christianæ discipline putaret nihil pa-
 ce & consensu ciuili melius, nihilq; factionum, quæ
 sepe cruēta extitissent, obliuione tutius atq; salubrius
 Andreas itaq; iuxta urbem ei littori, quod Sarzanum
 uocant, cum tredecim trirēibus noctu ap- pulsus, no-
 tos sibi ciues quosdam euocauit, rostratarumq; singu-
 larum scaphas militibus cōpleuit, iussitq; ut exploratiui
 intra molem præcederent. Orabant ciues, ut nihil bel-
 lica ui tentare properaret, ne urbs fœdæ direptionis
 periculo obijceretur. Idcirco Philippum Auria, Chri-
 stophorumq; Pallauicinum in Auriam adoptatum fa-
 miliam, cum manu militum misit, qui per notos sibi ad-
 tus urbem intrarent, & quid facto opus foret explor-

rent. In

rent. Interea Galli trierarchi, cognito Auria aduentu
 nihil sibi moræ attulerunt, quin sublatis ancoris ad
 prælium se compararent, & è portu in altum se pro-
 uerent. Eo casu Auria scaphas suas reuocat, recipit
 milites, & ad pugnam compositis armamentis proce-
 dit. Sed nox adeo obscura erat, ut classes inter se con-
 spici nequirent, momentaneisq; tantum, quum tormē-
 ta incenderentur, relucētibus flammis spectarentur.
 Quam ob rem Auria non temere tenebras detestatus,
 quòd Gallos procursum suo prælium appetere, & con-
 gredi uelle appareret, expectandam lucem esse consti-
 tuit. Qua mora, ei renunciatum est ab his, quos mise-
 rat, urbem esse in potestate. Nam Philippus porta ar-
 cus potius, & Pallauicinus per Giaretam, quam uo-
 cant portam, iuxta naualia ingressus, pulsus ex itinere
 Gallorum excubijs, in forum peruenerat, cōiunctisq;
 uiribus ipsum prætorium, depulsa Heluetiorum præ-
 toria cohorte, sine uulnere occuparunt, & quum li-
 bertatis ingeminatum nomen undiq; audiretur, Theo-
 doro arce se tenente ciuitas oblita Gallici principatus
 libertatem complexa est. Inalbescente uerò die, quum
 speculatorium nauigium Auria renunciaffet, duas tri-
 remes è Sauona recta nauigatione urbem perentes, i-
 gnaras earum rerum quæ accidissent, aduentare, Au-
 ria ad eas opprimendas contendit. Earum altera in al-
 to comprehensa, alteram concitatam in littus, quod
 Cogoretæ plagæ est, suis catenatis remigibus plenam
 euadentibus propugnatoribus cepit. Nec multò post
 sublato Cæsariano uexillo, quo Vgonis Moncatæ præ-
 toria capta fuerat, ad urbem suburbani littoris loco,

1

qui Malpaga uocatur, classem appulit, exindeq; urbe in potestate esse certior factus, Gallicas duas item triremes, quas consternati ad arma aduersus trierarchos nexi remiges occuparant, propugnatoribus ad arcem confugientibus, cepit, acclamantēque ei populo tamquam uictori assertoriq; libertatis, ad paternam domum ire contendit. Ibi concionatus ad ciues sui cōsiliū causas aperuit, & suum erga patriam adducta libertatis beneficium, ut agnoscerent, conseruareq; stude- rent, admonuit. Ipsi ciues præ gaudio plorantes, certim gratias agentes, receperunt se fortibus animis, eo usuros beneficio quod optimus ciuis & patronus omnium fortissimus præstaret. Creatus est subinde, aduocato in consilium populo constituēda Reipublica. De cemuiralis magistratus, qui ordinaret ciuitatis statum atq; itē alter, qui belli & pacis munia tractaret, quōd pleriq; conscribendum exercitum censerent, quem descendenti in Pociferam uallē Franciseo Borbonio Sancti Pauli regulo opponerent. Tantum porrò fuit in plerisq; ciuibus tuēda libertatis studium, ut ingentem pecuniam in ærarium liberaliter conferrent. Sed Borbonius retrorsibus desperatis reuersus, in Galliam Cisalpinā unde uenerat, facile effecit, ut Theodorus Triuultius honestissima pactione reddita arce sibi consuleret, & humanissimē aimissus, ad tuta Gallorum præsidia proficisceretur. Nec multò post hisdem copijs, quæ contra Borbonium comparatæ erant, Sauonam in potestatem redegerunt, Nouiumq; item oppidum, & Vadum castillum, quod est ad Vada Sabatia, Antonij triumuiui ex Mutinensi prælio fugientis, rec-

ptu clat-

ptu clarum. Verum multo iracundia studio, incitati Genuenses, ut bene multatos Sauonenses relinquerent, in eorum portu duo magna nauigia plena ingentibus saxis demerserunt, scilicet ut uictis & amulis, omnem eius portus opportunitatem adimerent, imposita gauiore etiam pœna si portum repurgare ullo unquam tempore tentauissent. Pari quoque letitia Castelleti arcem deserentibus Gallis receptam, funditus euerterunt, ne ulla extaret arx, quæ reponendo seruitutis iugo, uel ciuibus tyrannis, uel externis regibus occasionem asserre posse censeretur. Ferunt ipsam Auriam cohortantibus quibusdam ciuium primatibus, ut dominatum ciuitatis, quem bona sors offerrebat, suscipere uellet, eius rei per amplum munus mira animi integritate atq; constantia renuissē, quum diceret sibi exacta prope ætatis seni, & satis opulento, nullisq; innixio liberis, ineptum fore principatus nomen, satiusque omnino esse & multo gloriosius, id donum patriæ dedicare, quam inde à quoquam priuato ciue uel externo principe, qui sua ope ad imperium prouchi posset, amicitiam & gratiam promereri, quando nihil ad ueram laudem uberius, uel ad dignitatem honestius uel deniq; ad reliquæ uitæ felicitatem firmitus atq; splendidius fore iudicaret, quam æternæ suæ erga patriam munificentiaæ trophæum, post excessum ipsius auspicijs diurnæ seruitutis iugū, in foro memoriāq; hominū, liberatæ à se patriæ statuissē. Nec multò post populus uniuersus, præclaræ, idēoque perrenni gratissimorū animorum testificatione, legem rogauit, quam decuriones cunctis suffragijs sanxe-

runt, ut *Auriae* statua *Colossæ* magnitudinis è *Lunensi* marmore decerneretur, locareturque redemptoribus, cuius basi his uerbis titulus inscriberetur. **ANDREAE AVRIAE CIVI OPT. FELICISS. Q. VINDICI ATQ. AVTHORI PUBLICÆ LIBERTATIS, SENATVS, POPVLVSQ. GENVENSIS POS.** Paulo antequã *Ligures* tã uaria publici status cõmutatione agitati, inexpectato libertatis munere pacarentur *Cæsar* nutantẽ partium suarũ *Fortunam*, nouis copiã uiribus confirmandã ratus, è media *Germania*, *Saxonumq;* finibus *Henricum Brunswicensem* regulum in *Italiam* euocauit. Hunc *Brunswici* dominãtem (quæ urbs eruditioribus *Germanis* olim *Tulifurgium* iuxta *Visurgim* amnem positum fuisse existimatur) *Ferdinãdus* rex *Cæsaris* frater, oblati stipendijs, propositisq; uberioribus præmijs, etate florentem & bellicæ audum laudis, facile accenderat, ut ad quærendum nouum decus domo proficisceretur. Coegit is paruo temporis spatio ualidissimas peditum legiones duas, armorumq; equitum ingentem manum, descenditq; *Tridentinis* alpibus iusto tormentorum apparatu instructus, secum adducens carros uehicularq; *Germanici* generis, quibus non modò comæatus magnam uim, sed *clybanos* etiam minorum instar *furnorum* cõuehebat, ut *Cererem* expedite uel in hostili solo, percoquere atque inde se alere exercitus possët. Ad famam *Henrici* descendenti, *Veneti* de salute oppidorum ac urbium suarum solliciti, continuo *Feltrium* imperatorem suũ, qui post amissam ferẽda opis occasionem, quã *Clemẽs*

in arce

in arce obsessus frustra expectasset, in *Piceno* atq; *Umbria* confederat, reuocandum censuerunt, ut eo *Germanis* opposito, suæ dittonis fines ab iniuria defenderet. Sed is peritus belli, neq; *Germanicæ* uirtutis ignarus, suasiit senatui, ut uitandum omnino ualidi hostis impetum decerneret, nullum pugne discrimen subiret, & suas tantum urbes atq; oppida confirmata præsidijs tueretur, quando ipse neq; *Italicis* peditibus campestri in pugna confideret, aduersus præsertim eas gentes, quæ ab statario ordine acierum insuperabiles uiderentur, neq; leuis ipsorum armatura equestris, nisi temere committẽda foret *Germanis* equitibus, qui essent catapraкти, robustorumq; equorum constantia atq; impetu maximè ualeret. Itaq; eas quoq; copias, quæ *Sfortianis* coniunctæ, cum *Antonio Leua* bellum ad *Mediolanum* gerebãt, trans *Abduam* reuocauit, ualidoq; præsertim præsidio urbem *Bergomum* permuniuit, quòd fama esset illac hostes transituros, tanquam *Bergomatium* prædæ inbiantes. *Antonius* porrò *Leua* cognito *Brunswici* aduentu, *Abduam* traiecit, atq; unã colloquutus, eum multis de causis ad oppugnandum *Laudem Pompeiam* perduxit. Ea enim urbs, quæ prima omnium eo bello à *Cæsarianis* defecisset, *Sfortiæ* detrahenda iudicabatur. Nam *Leua* captum à *Lotrichio Ticinum*, ignauia *Veneti Sfortiani*q; præsidij, cui præerant *Petrus Longena Brixianus*, & *Annibal Picenardus Cremonensis*, pessimè postea custoditum, inopinata hosti inuasionem receperat, ita ut ea regione, quæ est inter *Ticinum* & *Abduam*, prædabundi *Cæsariani* impunè percurrerent. Quibus rerum periculis

t s

ex noui hostis aduentu cumulatis, Sfortia Brixiam sua dentibus Venetis se recepit, Paulumq; Sfortiam ex patre Ludouico germanum fratrem præstanti uirtute utrum Laudii Pompeiæ præsidio imposuit, confirmatum aliquot Sfortiani nominis cohortium præfectis longè fortissimis. Brunsvicus Brixianum & Bergomatem agros effusè populatus, & sæuis etiam incendijs bellum gerens, deducente Antonio Leua, Laudem Pompeiam, superato Abdua, peruenit, admotisq; tormentis oppugnare constituit, quoniam Paulus Sfortia, deposcanti Antonio Leua, ut urbem Cesari per insidias ereptam continuo redderet, nisi cuncta aspera & sæua experiri uellet, generosè respondebat, se, à fratre legitimo urbis principe custodiae impositum, neq; fidem, neq; spem de uirtute sua conceptam fallere decreuisse, neq; his terriculis & minis terri, quibus ipse Leua, quo minus acriter strenueq; Ticinū aduersus Gallum regem defenderet, minime succubisset. Itaq; uii lube- ret, mœnia tentaret: Sperare enim urbem Dei maximi, diuorumq;, qui iustæ causæ nunquam deessent, beneficio, & uirtute militum suorum prosperè posse defendi. Nec multò post explorato urbis situ, duobus in locis, quibus mœnia infirmissima uisabantur, triduo perpetua quassatione murū perforauit, strauitq; summam pinnarum coronam, usq; ad eò lato hiatu edito, ut faciliè inuadi urbem, & capi posse promptissimi Hispanorum iactarent. Brunsvicus enim, Germanis tantquam parum ad id munus expeditis, primum prælii decus Hispanis concesserat. Neq; defuit alacritas atq; audacia ingens, cõmendante Leua, Hispanorū cohorti-

bis, quæ

bis, quæ primæ Remiro duce subire murū cœperunt. Ii per arduum & accliuem mœniū aggerem conscendentes, scuta prætendebant: Sed Sfortiani, crebra glandiū procella, appropinquantes & subcutes primò perfuderunt, occisisq; aliquot signiferis, qui intrare per ruinas ausi fuerant, lanceis & alabardis pulsos in fossam cruento impulsu præcipientes deturbabant, sic, ut præ timore incommodoq; accepto, instaurare præliū dubitarent, quanquam eos, Antonius ignauiam increpitans, ut animos resumerent, rursusq; irrumperet, uehementer adhortaretur, Brunsvicus uerò, ut desineret iniquissimo loco pugna ciere, Leuam admoneret. Atq; ita Antonius receptui cecinit, quū occulto dolore augetetur, quòd uiri fortissimi aut cecidissent in fossa, aut lethiferis uulneribus debilitati sibi detraherentur, quorum desiderio extenuari sua præsidia, & difficiliorem defendendi Mediolani facultatem sibi futuram prospiceret. Paulus, depulso fortiter periculo, pro concione milites laudauit, honestauitq; muneribus eos præfectos, qui in muro & periculosa ea contentione singulari promptitudine dimicassent. Fuere hi Baptista, cognomento Mactus, & Manara ambo Cremonenses, Pelacanes item Bononiensis. Henricus qui eo consilio in Italiam uenisse meminerat, ut ad ferendam obsessis opem Neapolim cõtenderet, postquā initia coeptæ oppugnationis aduersa funestaq; pro uenerat, nec instaurato apparatu munitissima urbs iterū tentanda uidetur, cõsiliij inops, circa Mediolanū astiuare, nouaq; belli ratione Cesari operā præstare cogitauit, quòd eadē à Mediolanensib. quæ Antonius imperare atq; exigere

consuesset, gratuita alimenta atq; stipendia se consecuturum confideret. Id ueritus Antonius, astuta simulatione, Germano Italicarum rerum ignaro, facile persuasit, ut id consilium abijceret, & in Germaniam omnino redeundum arbitraretur, quoniam pestilentia ualde atrox iam in legiones Germanicas grassari coepisset. Nam eo infamī anno pestilentis morbi lues diffusa per omnes Italiæ regiones, tertiā ferē mortalium partem absumpsisse ferebatur, deficientēq; passim annonae immenso pretio cunctis in urbibus creuisset, multū inopesq; præsertim insolitis utentes cibis, contracta tabe sensim interirent. Qua de causa Germani, uel sua consuetudine, pestilentiae pericula contemnere soliti, conspectis suorū funeribus, mortem ita timere ceperant, ut stipendorum certa spe destituti, ac urgentis mediæ metu adducti, perosiq; externum tanquam insalubre cælum, manipulatim domum redire properarent. Neq; enim petere Neapolim, aut tutō proficisci se posse providebant, quum per infesta hostium itinera esset transeundum, uel si in Etruriam aut per Togatā Galliam iter haberent, quando hinc Florētinos, illinc uerō Ferrarienses Aemiliam attingentes uiam, pro infensissimis hostibus habitari dicerentur, appareteiq; ipsum Sancti Pauli regulum, qui cum nouo Gallorum exercitu nuper in Italiam descendisset, occasionem minime prætermisurum, quin iunctis cum Feltrio copiis proficiscentium uestigijs insisteret, & iniquo aliquo eius tam longi itineris loco, graue detrimentum nouis inferret. Hæc Antonius suo præditu astu, prolixè & libentissimè differebat, utpotè qui collegā præ-

potentem

potentē sibi asciscere nollet, ne encruatam opibus insubrum ciuitatem, magno suo incommodo, delendam truculentia Germanorū uolens traderet. Ferunt Henricum grauisimè de malignitate Antonij apud suos conquestum, quod importunis peruersisq; eius consilijs se deceptum fuisse prædicaret, quibus ab instituto itinere petendæ Neapolis retractus, totum munus sibi ex consilio Caesaris impositum, quum tempus appeteret, obire nequiuisset, atq; ita iratum consternato animo per Rheticas alpes, Lariū lacum & Grisonum fines in Germaniam rediisse, magna parte bellici apparatus, quem attulerat, relicta, & multis equis paruo pretio diuenditis, quod pleriq; eorum prægrandium & grauium, attritis unguis intumescentibusq; talis debilitati claudicareut. At Philibertus Auranus, non sine certo numine Gallis aduerso, tanta potius uictoria, primum omnium seuera lege præscripta, citatos nec comparentes proceres, qui rebellassent, aut dubiæ fidei indicia præbuisissent, erecto tribunali, condemnauit, bonaq; eorum, edito in milites ingenti donatiuo, profusè distribuit, ea ratione, ut ex merito spectatæ uirtutis, pro dignitate ducum & præfectorum, redacta in fiscum oppida benemeritis adjudicaret. Ipse contentus Asculo Apula urbe, Montis sacri oppidū, quod in Sannio Vincētius Carrasa possederat, vastio attribuit, Ferdinando Gonzagæ Arrianū. T. Carrasæ exulis oppidum, Alarconi Cæcilianæ uallis, quæ in Præcinitis est oppida, quæ Camilli Pardi fuerant, addixit. Turmarum uerò præfectis, & singulis propè pedestris ordinis centurionibus atq; signiferis, Aquilano

rum castella largitus est, & in his Epirotarum præfecto nomine Saccalo Nauplicensi, qui Nauarrum cepit, castellum in Salentinis dono dedit, Philippoq; Belge Caroli Lanoij filio, Venasfrū, quod Ferdinandi Pædonij fuerat: Beurioq; item Belge Quadratam in Apulia, quæ Aquinatis familiæ reguli fuerat, concessit, quâ largitionem eo animo ratam habuit Cæsar, ut Aurantium ea designatione præoccupasse suæ liberalitatis decus quæreretur, eumq; ex alieno faciliè immodicum largitorem exituisse diceret. Cæterum magna uis pecuniæ ab his exorta est, qui nutasse in fide, afflatiq; defectionis suspitione, paratis in eam rem delatoribus accusaretur. Cuius classis fuere Ferdinãdus Vrsinus Grauinæ regulus, & Bonifacius Oriæ oppidi in Salentinis dominus, Dragoneti lepidissimi poetæ pater antiqua simplicitatis senex. Bouiani autem & Venasfri regulo, & Federico Gaetano, qui intempestiuè nihil de Lotrechij uictoria dubitantes, arma ceperant, & cum his Altomari Auersano ciui, in foro ceruices abscissæ sunt. Incredibile dictu est, quantâ pecuniæ uim ex uarijs criminacionibus eo anno sicus acceperit, in eam rem seueræ inquisitionis diligentiam exercente Hieronymo Morono, quem pro captiuo à Borbonio Romam perductum, in liberando Pontifice tam piam quam necessariam efficacis operam præstitisse memorauimus. Nô toto uertente biennio ab Vrbe capta, quo Germanenses toties mutato rerū statu, libertatē præstantissimo Aurici ciuis munere receperūt, & Brunsvicus rebus infectis in Germaniã est reuersus, Lotrechianeq; demum copiæ accedente pestilentia deletæ sunt, nouum

in Apulia

in Apulia bellum exarsit, Venetis (ut supra diximus) urbes pristini sui imperij repetentibus, & nonnullis Gallicæ factionis ducibus sese his in belli societate aggregantibus. Nam ut memorauimus, à Veneta classe Monopoli capta undiq; milites confluebant, & tū Camillus Vrsinus, quem à Troia in Apuliam à legato Veneto missum fuisse constat, coactis circiter quatuor milibus hominum Manfredoniam obsidebat, quam Casariani nominis cohortes, duce Petro Aloysio Farnesio, tuebantur. Cum Farnesio autē aderant cohortes, præter suas peculiæres, nonnullæ etiam aliæ, qui Petri Mariæ Russij, atq; Alexandri Vitellij absentium uexilla sequebantur. Hi namq; post desperatas Pontificias res, impetrata missione, Casarianis adhæserūt, iussuq; Aurantij Farnesio se coniunxerant, qui ab initio secutus Cæsaris nomen, cladi Urbis interfuerat. Gerebant Russij atq; Vitellij uices, duo peditum præfecti, Carolus Parmensis cognomento Eques, & Alexius Lascares uir Græcus, quibus uno consensu urbem defendentibus, frustra Camillus oppugnare atq; obsidere contendeat, quanquam turrim castris suis infestam, quæ erat extra urbem, igne cuniculis supposito, totam ferè cum clade defensorum, suisq; aliquot incendiarijs artificibus excidisset. Erumpebāt Casariani omnibus propè horis, & cum Venetis quotidiana exercitacione dimicabant, iniqua conditione, quòd Veneti multitudine equitum ualerent atq; ex occasione ad cohibendas eruptiones, trirèmes, obuersionis in littus provis, in erumpentes hostes tormenta conijcere consueissent. Eo tempore Veneti terra mariq; impigrè bellum gerebant,

nam præter classẽ, quæ magno sibi usui & terrestribus copijs erat, mirifica etiam Græcorum equitũ opera utebantur, qui non solum circa Manfredoniam, sed tota quoq; Apulia & in Salentinis, Gallicis admixti copijs uolabant. Conduxerant namq; fortissimorum hominum turmas, qui exosi Turcarum iugum, è Peloponneso reliquaq; Græcia, inuitati stipendijs, in Italiam transire cœperant. In his fuere, quorum nomina silentio minime prætermittenda duximus, ut præclare constet non omnino exoleuisse equestris militiæ disciplinam tantopere apud eas gentes antiquis scriptoribus celebratam: Demetrius Mauresius Aetolus, & Ioannes Palæologus Byzantius, duoq; item Spartani Nicolaus Rhalla, & Emanuel Cladaus, & è Nauplio Petrus Frosina, eo genitus Theodoro, quem Brixia cecidisse docuimus, Ioannes quoq; Coronæus, cognomẽto Vasco, & è Zacyntho Lusius dignitate equestri Theodorusq; Rhenes Epidaurius, ut Cesarianos hoc loco minime nominemus, apud quos militare liquet in clytæ uirtutis duces, Theodorũ Buccalum Lacedæmonium, Demetrium Capuzzimadiũ è Nauplio, & Zucerym Epirotica ortum stirpe, Megalopolitanum ciuem, quæ urbs hodie Londarium uocatur in centro Peloponnesi loco ualde campestri posita. Sed apud Venetæ militiæ Græcos à multis stipendijs præclarasq; laude supra cæteros eminebat Georgius Bosichius, eo Dominico, qui Patauino bello longè clarissimus fuit, genitus. Simon quoq; Romanus, qui in Brutijs ab initio profectus, eius regionis populos ad defectionẽ cõpulerat, magnasq; res gesturus uidebatur, postremo

ad Mon

ad Montem Aureũ non procul à Cosentia à Pignatello Borellio acie superatus, per Lucaniam in Apuliam peruenerat & auctus copijs, quas ad eum Federicus Carrasa perducere serò fuerat conatus, Barolũ ingressus, bellum Cesarianis inferre cœperat. Quibus nuncijs permotus Auratius, ut Apuliæ rebus opem ferret, Ferdinandum Gonzagam cum dimidia parte equitatus, qui Quadratæ consisteret in Apuliam misit: Reliqua enim pars hyematum circa Aquilam dimissa fuerat. Camillus quoq; Ursinus de Lotrechij obitu certior factus, desperata expugnatione Manfredoniæ, cũ suis copijs Tranium occupauit, propensissima Transiunem usus uoluntate, qui à memoria pristini Venetorum imperij, moderatum grauissimæ gentis dominatum expectabant. Ex aduerso Borellius Simonem Romanũ ab se in Brutijs sussum & Federicum Carrasam in Apuliam se recipientes persecutus, cum his quas habebat copijs apud Andriam posuit castra, tumultuarijsq; excursionibus cum Cesarianis iunctus bellum gerere cœpit iniqua conditione: quoniam eius equites magna ex parte Siculi ineptis atq; ueteribus armis instructi & plarè rudes, nequaquam Epirotis equitibus, arte sua per gyros hostem eludere solitis, pares euadebant. Quo mirifico equitatu fretus Simon, cum Federico Aufidiũ transgressus, incursionem faciens repentinam in regiones Canusio & Cerenniole, quæ Castellum Geryonis olim fuit, subiectas, magnam utriusq; pecoris prædam abduxit, initoq; cum ueteribus præfectis consilio, de munienda urbe cogitauit. Sub id quoque tempus, Rentius Ceres, qui uti memorauimus, circa Aquilam

Piceniq; fines cohortes coegerat, ut opem Lotrechito laturus Neapolim ire maturaret, audita Lotrechij morte desperatisq; partim rebus, cum his quas habebat copijs, nam magna pars militum fuerat dilapsa, ad mare descendens & ad Senogalliam naues nactus, in Apuliam peruenit, & quod reliqui ante eum duces stauerant, muniende urbis Baroli consiliū suscepit, tanta cura, tantaq; scuitia, ut eam urbem dirutis omnibus ad unum suburbanis aedificijs, euastatisq; ciuium possessionibus atq; delitijs, nec delubris sacrosanctis ueteribusq; cœnobijs parcens, luctuosum in modum deformaret, tanquam longè omnium grauissima obsidio expectanda putaretur. Hisdem serè diebus, Landus quib; Campania in Hadriaticum mare redierat, coniuncto sibi Ioanne Moro Ionij sinus præfecto, tota classe admota, Melfitam urbem fortiter expugnauit, quum à terra uno tempore Simon Romanus & Federicus Carrasa suas copias admouissent. Muralis uerò coronæ decus ad Dominicum Bembum nobilem trier archum peruenit, qui per antennas muro appositas, primus pinnas apprehenderat. Federicus autem Carrasa, qui refrigerandi causa æstiuans galeam fortè detraxerat, lapide caput ictus occubuit. His de causis Aurantijs, quòd in Apuliam hostium copias augeri, insigniq; classis beneficio bellum in Salentinos etiam extendi prouidebat, aperiente se anno maioribus uiribus bellum gerendum conficiendumq; esse iudicans, nouos duces suis subsidio misit, Alarconemq; præsertim, qui Borello lethali febre absumpto successerat, ipsumq; Vastium cum tota mole peditatus, apparatusq; tormen-

torum,

torum, ut Monopolim oppugnaret. Qua re prouisa, Camillus e ductis Barolo lectissimis militum suorum, atque his triremibus impositis, Monopolim est profectus, magnisq; operibus atque omni telorum genere ita se permuniuit, ut Vastij impetum cuniculis murum subruere conantis aliquandiu ludificatus, irritò incepto abscedere cogeret, quum ibi iuxta eum magno periculo Pomponius cubicularius tormento fuisset interfectus, ita ut cruento discerpti eius uiscere Vastius consspergeretur, & Mendanius Hispanus cohortis præfectus, glande frontem penetrante occubisset. Is ille est Mendanius, qui sub arce Molis Hadriani uetulam olitoris uxorem impijs manibus laqueo pro ianua suspendit, quòd illa expetenti Pontifici binas lætucas in fossam opera pueri funiculo alligandas & sursum extrahēdas proiecisset, sic ut detestabili eius suspendij spectaculo, prospectantis Pontificis oculi grauissime per sex dies offenderentur, illeq; iusta indignatione permotus, hominem usque adeò impium execratus, pari supplicio deuoueret. Cæterum eius Apuli belli nulla re præclare gesta memorabilis, quòd latrocinijs & excursionibus uastationeq; urbium utring; certaretur, eum habuit exitum, ut pace inter Cæsarem & Franciscum regem confecta, finiretur. Nam rex in eam curam totus incumbens, ut liberos quos obsides dederat, redimeret, cunctas sociorum rationes, suæ rei memor, atque alienæ oblitus, neglexerat, Cæsaraq; petendæ Italiæ cupidissimus, ut de more, sicuti obtulerat Pontifex, honore diadematis ornaretur, facile obsides ab se redimi passus est, quum e-

ducente aurea moneta myriades pro redemptione numerarentur. Hac pace uel muliebribus ingenijs tractata atq; confecta, nihil regi felicius, socijs uero foederatis molestius atq; damnosius fuit. Nam hoc foedere, cum Veneti, tum Florentini facile sunt pratermissi, qui non sine calumnia Gallorum eo pacis beneficio nihil adiuti, sed magnopere iniuria affecti, defluxa fide regis conquerebantur, qui tametsi pudoris plenus, eam duarum ciuitatum offensionem in foeminas tanquam pacis audiores reijceret, atq; eas inique deserere uideretur, quibus tamen poterat uerbis humanissime solabatur. Ludouica namq; mater regis cum Heleonoraregina nuru in Belgarum fines ad Cameracum contenderat, ut ibi celebri conuentu habito cum Margarita Caesaris amita, de pacis conditionibus arbitrario, exclusa omni uel legatorum externorum, uel iureconsultorum disceptatione, statuerent, adeo occultatis consilijs, ut Balthasar Carduccius uesano prope sermone reipub. suae dignitatem atque salutem inique proditam quereretur, & Veneti non obscurae suspicarentur, ea de causa id percussum esse factus, ut ipsi urbibus, quas recepissent in Apulia, decedere cogentur. Qua in re Nicolaus Campanus antistes Caesarem monuisse ferebatur, ut quae armis non facile recipi possent, eius aequissimi foederis beneficio recuperanda censeret, satagente in eam rem Clemente Pontifice, qui Rhauennam & Ceruiam sibi ereptas aliquando ex illa conspiratione duorum regum, sibi repetendas arbitrabatur. Itaq; ad pacis confectae nuncium, Gallicarum partium duces, Apuliae urbes tradiderunt,

ultimusq;

ultimusq; omnium eo bello Romanus Simon tormento est interfectus, quum Brudusinam arcem oppugnare pararet, & se incautius speculabundus hostibus cecidisset: Veneti tamen aliquanto tardius sua praesidia deduxerunt. Accidit autem, ut his prope diebus in agro Insubrum, sancti Pauli regulus ab Antonio Leuacae funderetur & caperetur, quo nuncio Franciscum regem apparuit opportunè pacem petiuisse, quum eam omnino deteriorem accepturus uideretur, si Caesariani de Antonij Leuae uictoria tempestiue diuinasset. Hic Sanctopaulus Borbonius non multum efficax aut felix dux, iam unum atq; alterum annum in Gallia Cisalpina transfegerat, incensusq; odio in Ligures qui ab rege defecissent, frustra bellum inferre fuerat conatus atque item insidias Auriæ tetenderat, quum eius domum nocturna incursione occupari & diripi, quod esset extra urbis portam, per Valacercam agrestium hominum cohortis ducem iussisset. Sed Auriæ domi non repertus, facile periculum uitauit, neque postea extra urbem in ea uilla sine praesidio atque excubijs pernoctauit. Itaque Galli sese cum Venetis & Sfortianis copijs coniunxerunt, ut Antonium Leuam arctius obsiderent, egregiaq; simulatione speciem praebentes inuadendi Mediolani, Ticinum continuo deflexerunt, quod ibi non multum ualidas in praesidio copias esse didicissent. Quorum profectioe cognita, Antonius paruo temporis spatio deceptus, uti cupiebat, Ticinensibus opem ferre non potuit. Erant in praesidio Petrus Biragus Insuber aequè strenuus & nobilis equitum praefectus, & Petrus Botticella patritius Ticinensis,

Apontesq; Hispanus, cuius uirtuti Antonius multum tribuere erat solitus. Hi circiter duo milia hominum partim Italici & Hispanici, partim Germanici generis coegerant, quibus addebantur promptissimi quicq; Ticinensium, qui pro patria supremum uirtutis conatum edere decreuerant. Sed bipartita oppugnatione, qui Galli paulo infra Perticariam portam oppugnare adorti esset, Feltrius summa felicitq; industria traductis ultra Ticinum maioribus tormentis, intercedente anime naualia quaterere coepit. Nam ab ea parte incensum angulus prominebat, qui defensores in corona constitutos protegere uidebatur, quo angulo celeriter de cussio, latera propugnatorum momento temporis nudata sunt, sic ut pilis coronam per longitudinem detergentibus, in muro consisteret nemo, qui subeuntes hostes detrueret, magno namque conatu Gallos simul & Feltrianos atque Sfortianos, ut subirent & irrunperent, ingens cadentis muri ruina inuitabat, nec propugnatores, uel multis cadentibus retardabantur, quin pari constantia dimicarent. Verum Birago & Botticella cadentibus, & defensoribus eorum mo te percussis, uis irruentium diu sustineri non potuit. Atque ita Aponte ipso cum expeditis Hispanis & Germanis in arcem se recipiente, urbs cum multa caede capta est. Nam quum se recipere Germani, atq; hostes obuertentibus nonnunquam ora & repugnantibus instarent, toto spatio per regiones urbis usq; ad arcem atrociter e se dimicatum sic ut haec nobilissima Longobardorum regum olim regia, & nulli in Italia urbium fecunditate agri, & opportunitate annuum

edifi.

edificiorum magnificetia inferior, accumulatis tot cladibus, funditus propè euersa censeretur. Hac expugnatione Feltrius singularem peritiae militaris & efficacis industriae laudem omnium iudicio adeptus est, quod opportunè transuectis ultra Ticinum tormētis, hostes decepisset & secus quam illi credidissent, ex obliquo murum feriens, latum ad irruptionem suorum aditum patefecisset. Ea die tamen nonnullos uiros fortes amisit, & in his Paulum Manfronum in clyti nominis equitum praefectum, qui quum esset octogenarius & indomito corporis uigore frueretur, nunquam à militia laboribus atq; periculis discesserat. Malatesta quoq; Cossennas nobilissimae stirpis, dum circa uineas uersaretur glande caput ictus occubuit. Quo pacto autem hic Franciscus Borbonius cognomento Sanctipauli regulus in Antonij Leuae potestatem deuenit, operæpretium esse reor paucis enarrare. Igitur per id tempus, quo Andreas Auria à stipendijs atque amicitia Francisci regis discedens, atque obiter se Caesari applicans, cum incomparabili uerae laudis praconio patriam in libertate afferuit: Borbonius, quod eius facti contumelia detrimentoq; regē ipsum uehementer angiperspiceret, totus graui incensus odio in Auriam & Genuenses, demissis in Pociferam uallem copijs ferebatur. Sed postquam, ut supra diximus, insidiae nihil processerant, Genuenses opinione sua diligentiores parationesque reperisset, retro Alexandriam se recepit, captaque Mortaria, & pulsis Nouaria Caesarianis, cum Venetis & Sfortianis copijs se coniunxit, eo consilio, ut quis auxilijs cerant ea pe-

ditum duorum circiter milium Hispanorū quæ à Bar-
 chinone in Italiam peruenerant iter præcideret. Ce-
 sar enim, quòd Vrbs Genua Gallis esset detracta, ma-
 gnopere gauisus Genuenses fouendos subleuandosq;
 opibus atque auxilijs existimabat, quòd Gallo hosti-
 reptam Ligustici maris navigationem suo insigni com-
 modo prouideret. Verùm Genuenses ea Hispanorum
 auxilia, decedente iam periculo, in urbem minime sus-
 cipienda censuerunt, quando sibi satis præsidij in con-
 cordia ciuium fore putarent, & externa, eiusq; præ-
 sertim gentis præsidia odissent. Erant hi tyrones à fa-
 da corporum illuue, & longa maris nauis, deforme
 militum genus, uipotè qui essent dudum, necessario
 potius quàm accurato delectu conscripti, magna ex
 parte non inermes modò, sed propemodum nudi, ut
 qui uili pullaq; tunica, & carbatinis sparteisq; calca-
 mentis uterentur. Hos milites, postquam non recipie-
 bantur à Liguribus, Antonius Leua, missò ad eos Lu-
 douico Balbiano, ad se perducendos curauit. Hic enim
 superiore anno Ticini captus, & Genuæ aliquandiu
 in arce custoditus, Gallorum manus euaserat. Is uti-
 erat uir impiger, quum eas copias recto itinere perdu-
 cere non posset, ne hostibus facile delendas obijceret,
 eas per transfuersos Apennini tramites, asperrimasq;
 ualles, difficili erumosoq; itinere, in Placentinorum
 fines perduxit. Nam hostiles copie inter Padum & A-
 penninum constiterant, ut transire ausos circa Der-
 thonam & uicum Iriæ inuaderent, transituque pro-
 biberent. In aduerso autem Apennini laterè descen-
 dentibus, pacata amicæque omnia proponebantur,

quòd

quòd eæ regiones Pontificiæ essent ditiores. Ceterùm
 Balbianus tertiam ferè partem suorum, seu itia mon-
 tanorum Ligurum abrupti eius itineris saltus insiden-
 tium, misit. In fessos siquidem & fame prope enectos
 è superioribus locis trāscentes, sagittas & iacula suo
 more scutati iaciebant, & quum hæ deficerent, in-
 gentia saxa obruendis Hispanis prouoluebant, tanta
 locorum & armorum iniquitate, ut Hispanorum acer-
 ni profundis in uallibus præcipientes dati spectarentur,
 & passim quòd eripi nequirent, à socijs desererentur
 Induerant siquidem Ligures sæua odia in Hispani-
 cū nomen, quòd ab his Genuam Liguriæ caput rapacissi-
 mè direptam meminissent. His superatis difficultati-
 bus, opportuneq; acceptis hostibus, Balbianus paulò in-
 fra confluentes Padum & Ticinum contra oppidum
 suum, cui Bello loco soq; nomen est, lintribus copias tra-
 iecit, eamq; manū insperatò incolumem Antonius Me-
 diolanū recreandam uestiendamq; suscepit. His tyro-
 num Hispanorum aduentus, insubrum calamitates ac-
 cumulauit: nam præterquam quòd & stipendia præ-
 bere, & domi liberaliter alere ueteres Germanos atq;
 Hispanos cogebantur, tyrones etiam seminudos, & ab-
 extrema inedia famelicos suis laribus accipere, & do-
 mesticis copijs tueri oportebat. Hæc longè grauissi-
 ma ciuibus, Antonius, ut militi præstaret, diræ cladis
 uecligul excogitabat, quo omnium pecunias abraderet
 & singularū familiarū fortunas cuerteret. Seuero nan-
 que edito uir imperiosus, & senus, à quoq; ciue Ce-
 rerem coqui uetuerat, quum uenalis tantum ederetur
 constitutis eius Monopolij tabernis, unde esurientes

magno pretio panem comerent, tanta edicti atrocitate, ut plerique inopes laquei metu fame passim interirent. Molendi utiq; tritici percoquendiq; panis uentantes leges, pauidum uulgus perhorrebat, ita ut Antonius clarissimam paulò ante atq; opulentissimam Italiae ciuitatem, importato ingenti luctu, longè omnium miserimam redderet. Tamta scilicet acerbitate atq; scauitia crudelissimae legis auctoritatem tuebatur, ut uel ab egenibus mulierculis, quae desiderio panis sub cinericijs conficerent offulas, & in sartagine placentias oleo suffrixissent, contusq; in pila tritico farinam exprimere conarètur, praegraves poenas exigeret: sic ut non infacetè, quanquam amarissimè Marcus Antonius Canicula quaestorij ordinis ciuis, in corona diceret, per amplam uti reor ciuis hic noster Antonius à Caesare gratiam proculdubio referet, quando eisupra tot clara cognomina summæ maiestatis, nouae nobilitatis ergò, Furnarij titulum adiecerit. Nam & taberne furnariae & uenales panes Caesareae aquilae nota signati, uulgò imperiales uocabantur. Verùm neq; Antonius, neq; Caesar ipse ab ea execrabili diuinarij, atque humanarum rerum labe, fideliumq; insubrum miserijs, ullam omnino infamiam ad se redituram putabant, modò opes suas aduersus conspirantium hostiũ potentiam confirmarent. Quando neque Antonius deformatae urbis aspectu comoueretur, neq; Caesaris absentis molliri animus, tot in Hispaniã frustra missis legatis, ut miserijs finè imponi iuberet, ad misericordiã flesti potuisset, utpote qui alieno potius cum luctu obello uictor euadere, q̄ inanis clementiae laude potiri

ueller.

ueller. Quibus rebus fiebat, ut Antonius studio militum firmior factus, & numero eorum auctior, quando illis cuncta ad praedam obijceret, hostes facillè contemnebat. Nam neque Venetus imperator, ita operã exigente senatu, pugnae erat, ut qui periclitari uires nollet (tenues autem erant Sfortianae copiae) neque apud Borbonium aut firmæ uires, aut expedita consilia uidebantur, quibus uim amouere uel coniunctis castris & cominus congregi auerent. Itaque communicatis consilijs, & abiecta oppugnandi Mediolani cogitatione, optimam factu censuerunt, ut hoc modo Antonius lenta & longinqua belli ratione obsideretur, Feltrius in uetera sua castra concedens ad Cassianum supra Abduam, ubi amne ponte constrato, ex Veneta regione commeatibus & copijs iuari posset, id se praestitutum pollicebatur, ne quicquam per Martianam regionem, quae erat refertissima omnibus rerum copijs ad obsessos importaretur. A diuersa uerò parte Borbonius ad Abiatum consisteret, omnesq; inde, quae subuehi Ticini emissario possent, commeatu interciperet. Sperabant enim hostes, postquam ui subigi non poterant, diuturnae obsidionis incommo dis minimè suffecturos. His constitutis apud Landrianũ uicũ, qui est ad decimũ lapidẽ ab urbe, Feltrius castra mouens signa ad Cassianũ dirigi iussit, Borboniũ admonens, ut pari digressu ad Abiatũ iter intèderet. Sed Borbonius inclinante die, nequaquam moturum castra, sed postridie Ticinũ se iturum dixit, q̄ ibi grauiora quaedã tormẽta impedimentaque deponere statuisset. At Leua qui diligentissimè in eam excubabat curam, ut ex occa-

sione alicunde hostibus noceretur, ubi didicit Feltrium conclamat is uasis à Borbonio discessisse, suspicatus id futurum, quod usu euenit, ut Galli nequaquam mature proficeretur, praefectos omnes aduocauit, instructisque militibus, paratos ad profectiõnem de secunda uigilia sibi adesse iussit, cohortatusque eos, ut alacri studio secum expeditionem susciperent, pollicitus est post exortum solem uictos eis ad praedam Gallos se daturum. Quod si, inquit, ut non plane reor, festinantius effugerint, postremum certe eorum agmen certissimae praedae uobis cedet. Milites sublata uoce responderunt, ut fortia consilia digna superioribus uictorijs, ingenti animo agitare pergeret, se namque quod imperasset periculse profectiõnis dubiaque alea munus alacribus et impavidis animis esse subituros. Nec mora, quam ipse cum illis prope membris articulorum dolore caperetur, fulgentia arma induit, praemittit equitatum, duplicique instructa acie, hinc Germanis, illinc Hispanis latera circumgentibus, Italicis uero cohortibus tormentorum praesidio constitutis, ad hostes contendit, quos nondum profectos et expediendis impedimentis intentos deprehendit. Borbonius qui nihil minus putarat, quam Antonium instructis copijs sibi ad iter parato superuenturum, quum oriente iam sole linteata de more hostium agmina conspexisset, obstupuit, grauique metu, uti deprehensus accidere solet, nequaquam temere correptus est, ob idque praesertim, quod ab haereno consilio Guidonem Rangonum primo praepositum agmini Ticinum praetere, atque ibi hospitia parare iussisset. Imparatus itaque et multo spatio a prima acie disiectus, tanta per-

ta perturbatione medij postremique agminis circumuentus est, ut tumultuosissime aciem instruere, et repugnare frustra cogeretur, et uiceleritateque incumbens hostis animo concideret. Praebuit Antonio Fortuna spatium parandae uictoriae ab inopinato casu: nam cum maioris tormenti currus, perfractis rotarum axibus, media lulentia in uia concidisset, uel ob id magno fuit incommodo, quod Galli etiam nobilissimi equites, id subleuare atque rescire conati, in pedes desiliissent. Vetre si quidem suo instituto turpe ducunt, tormenta ex itinere occupanda hostibus reliquisse. Hac mora sicuti Rangonus iusto festinantius, quam ita facere esset iussus, tantum ante eundo confecit itineris, ut neque reuocari, neque admoneri de repemino aduentu hostium opportunè potuerit, neque obiter Antonio producendae peditatus defuerit tempus, qua pedestri acie promotae, et equitate audacissime dimicante, media Borbonij acies, cui se coniunxerat postrema, puncto temporis terga uertere coeperit, quum Antonius in sella fulgentibus protectus armis cristisque conspicuus, succollatibus baiulis in aciem sese inferri iussisset: omnium namque oculos in se conuerterat, quum aperta galea adhortaretur suos uoce terribili, et peracri oculorum obtutu Gallos terreret. Interim Germani qui Gallis militabant, quod nunquam ferè alias acciderat, turpissime terga uerterunt, utpote, qui essent ex collectijs, qui superiore tempore Gallica stipendia meruerant, aut ex ea regione essent conscripti, quae est citra Rhenum, Lothoringiaeque fines attingit, nec multam habet Germanica uirtutis et disciplinae opinionem. Ger-

manos Galli pedites, & secundum eos Italicæ etiam cohortes, nulla de decoris cura subsecutæ sunt, paruaq; ideo cædes edita est, quòd neq; à sclopettarijs inter còfufos permixtosq; ordines opera exigi potuit, neq; tormenta nisi pari periculo dissolodi potuerint. Ipse Borbonius latam fossam periculoso equi saltu superare conatus, ab equitibus captus est. Nec longè ab eo eandè sortem tulit Claudius Rangonus uir impiger, qui postrema aciei præfuerat. Stephanus quoq; Columna in fossam præceps datus, concidente equo, magnum salutis discrimen adiit, quum galeatus in lacuna ferè submersus ægrè sese manibus hostium eripuisset. Leua potitus omnibus tormentis atq; uexillis, & duce capto, ab eius rei gestæ fama usq; ad eò inclaruit, ut nemo eius ætatis dux, uel in consilio capiendò solertior, uel in exequendo acutior, & efficacior haberetur. Hispaniq; eum, si prospera uteretur ualeitudine, Magno Còsaluo eius magistro parem euasurum dicrent. Ceterum Galli sædo euentu superati, de Guidone Rangono non obscure conquerebantur, q; eos deseruisse præpropera eius festinatione prædicarent, quanq; ille ita imperanti Borbonio iure militiæ obsecutum fuisse testaretur. Sed eam impositæ contumeliæ cõtrouersia, qua Guidone indignante & prouocãte obrectatores Gallos, singulare certamen postulabat, Feltrius familiare sermone ita diremit, ut & Borbonium & Guidonem pari propè errore à disciplina discessisse iudicaret, approbantibus ipso Leua, & Vastio, qui unà Mátua tres clarissimi nostri seculi duces fortè coiuerat, apud Hippolytum Medicè, qui tũ è Pànonia legatus redibat, ab

bat, ab Hercule Gonzaga cardinale hospitio domi susceptũ. Dictis nanq; sententijs, quibus ego præsens interfui, è disciplina rationeq; bellica differuerunt, singulorum ducum esse muneris, qui distinctis agminibus in itinere faciundo præsent, per dispositos equites mutuadiligentia emensi itineris spatia metiri, nihil extra conspectum signa præire sinere, anteriores medios, medij posteriores, quibus passibus eant obseruare, ut una quæq; acies ad subitos hostium incursus ex propinquo parata sit, quæ circumuentæ opem ferat, & uniuersis coactis uiribus confligat.

PAVLI IOVII NO-
VOCOMENSIS EPISCO-
PI NVCERINI HISTO-
riarum sui temporis,
LIBER XXVII.

ICTATORE Caponio Rempublicam administrante, Florèntini recenti suo incommodo & tot aduersis Gallorum casibus perculsi, in eã curam incumbabant, ut Clementis consilia diligenter explorarent, opportunaque aduersus imminens propè belli uim præsidia compararent. Non inanibus siquidem coniecturis adducti suspicabantur Clementem ad amicitiam

Cæsaris esse rediturum, ut iniuriis eius copijs contra ipsos uteretur. Prouidebant enim eum, postquam in libertatem esset restitutus minimè conuicturum, donec uetere patriæ dominatu potiretur, offensum scilicet Lotrechiano fœdere, in quo disertè perscriptū fuit, pudenda sibi & damnosissima conditione, ut popularis Florentina ciuitatis status in clientela Galliarum foret, defendereturq; eius peculiari officio munereq; postquam suas copias ad Lotrechium communes hostes oppugnantem Neapolim misissent. Propterea Caponius non ignarus, quàm grauius offensus esset Cæsar, qui nullam sibi à Florentinis iniuriam inferi debere existimans, eo Etruscæ legionis auxilio, suos duces oppugnatos atq; obsessos fuisse didicisset, Pontificem non iniqua quædam à ciuitate postulantiem, molliendum potius æquissimis responsis, quàm acerba negatione exagitantem putabat, ne Cæsari fœdere iungeretur. Erant enim grauiora & molestissima eius animo, quæ ad sugillandam maiestatem, minuendamq; nominis existimationem perscripta fuerant, his fœderibus, quibus se obsessio captioq; in arce, Alphonus Ferrariensis princeps Cæsari opportunè detractus uideretur, & Veneti noua conditione in fœdus Gallicum essent recepti, quorum ille Mutinam Pontificio imperio diu possessam per occasionem pessimè à Fortuna militati Pontificis receperat, ij uero Rhauennam & Ceruiam occupassent. Que omnia, quanquam ex autoritate Innocentij legati atq; assensu aliquot cardinalium transacta essent, Pontifex nisi planè insanus, & sue dignitati ineptus hostis foret, rata habere non poterat,

ut pote

ut pote qui de recuperanda potius amissa ditione, quàm de uindicanda iniuria sibi cogitandum esse censeret. Iam enim per Antonium Musculum senatorem Neapolitanum quem Viterbium accersuerat, legati Cæsaris uices implentem, & qua erat mirifica solertis ingenij industria præditus, Cæsarem Pontifici reconciliare maturantem, de concordia agere coeperat, adeo feliciter, ut propensissimis utriusq; auribus ea res tentaretur, nec multos post dies bene auspiciato solemnibus tabulis conficeretur. Quod ut crederent Florentini, in uniuersum adduci non poterant, ut qui Pontificem inexpiabilis eius recentis iniuriæ, si generosi spiritus foret, obliuisci non posse prædicarent, quorum opinionem ob id falsam esse euentus docuit: quoniam in Pontifice tanta erat erecta ab ingratis ciuibus patriæ repetendæ cupiditas, ut omnem recentissimæ calamitatis acceptæ memoriam, ipso nouæ spei potius superaret. Eo idè rerum consiliorumq; successu, missus est cives præscriptis mandatis Hieronymus Vasionensis antistes, Pontificiæ familiæ dispensator, qui apud Barchinonem Cæsarem conuenit, atq; his sermè legibus cum eo fœdus percussit. Pontifex Christianæ pietatis titulum prætendens, miseratusq; quassatè diro bello Italiæ uastitatem sinceram, detersis superioribus odijs, uoluntatem atq; amicitiam Cæsari offerebat, pollicebaturq; se de more capiti eius imperatorij diadematis coronam impositurum, si Cæsarianis uiribus in patriam reduceretur, unde sua cum iniuria, propinquis ipsius expulsis, amplissima ciuitas Florentia fœda atque acerbissima popularium imperitorumq; hominum

tyrannide premeretur, optimatibus scilicet contumeliosè atq; arroganter electis, antiquisq; ritibus diuinorum humanarumq; rerum usq; ad eò impie, atq; insolèter perturbatis, ut in florentissima dudum in be, publica salus, desperata concordia, conclamata uideretur. Adiectum est, ut postquam Florentini aduersum Cæsarem, confisi incertæ Gallorum uictoriæ arma tulissent, maiestatis rei facti, libertate, & antiquis superiorum Cæsarium concessis immunitatibus seuerè priuarentur, obiterq; ciuitati principem Alexandrum adlescètem imponeret, cui ipse Cæsar ad confirmada fœdera, augendamq; Alexandri dignitatem, Margaritâ filiam se calibe susceptâ, in matrimonium desponderet. Dum hæc per idoneos homines tractarentur, tumultus inuistatæ perturbationis atque periculi apud Florentinos in curia exortus est, unius malè sani atq; effrati ciuis insolentia. Hic erat Iacobus Gerardus contumaci fronte popularis, qui non in Mediccos modò, sed in patritios omnes liuore atq; odio percitus seuebatur, ob id tum seipso turbidior atq; arrogantior factus quòd per id tempus sederet inter octo uiros decuriones supremæ potestatis, qui dictatori consultadi gratia perpetuò in curia assistunt. Is literas à quodâ Iacchino Serralio Iacobi Saluiati apud Pontificè totissimæ consiliorum prepositi cliente, ad Caponium perscriptas, delapsusq; eius sinu, malignè collegerat, natasq; materiam calumniandi obiurgandiq; dictatoris eò rem turbulenta uociferatione deduxit, ut dictator perfidiæ reus fieret, accusatusque concursu in curiam turbulentæ iuuentutis insultantis, & propemodum

uim in-

uim inferentis uitæ discrimen subiret, quam nonnulli è fenestra illico præcipitem dandum dicerent. qui aliena à salute libertateq; patriæ cum Pontifice insensissimo hoste consilia agitare, nefandumq; profectò facinus in necem optimi ac probatissimi ciuis editum fuisset, qui optima fide magistratum gereret, nisi Laurentius Semnius, qui erat octoniar decurionum numero, iuuenis æquitate & constantia animi præstantissimus, superbiam & atrocitatem imperitorum petulantiumq; ciuium detestatus, corpus suum furentibus opposuisset, adductumq; in suam cellam dictatorem, extremo perillèntem metu conseruasset. Earum literarum exemplum Gerardus paulò ante miserat ad quosdam sectæ suæ ciues, qui in priuatam domû foro proximam conuenerant, & de tollendo dictatore summæ atrocitatis consilium, accersita seditiosorum manu, inierant, curiæq; superioris scalas atque hostia occuparant, concitantibus præsertim Thoma Soderino, & Alfonso Strozza, qui nequaquam ex similitudine Caponio insenssi, sed ex damnatione eius honorem petitori uidebantur, quòd popularis studijs prerogatiua summæ nobilitatis atque existimationis homines ad dictaturam aspirarent. Postero die coacti in consilium octoginta uiri, atque ij simul, qui ex reliquis magistratibus atque collegijs publica consuetudine adiungi solent, abrogatus est Caponio magistratus, atque is honor biduo post delatus ad Franciscum Carduccium, quem nemo candidatum fore putauisset. Ita ut Soderinus, & Strozza sua spe deiecti, ex conscientia animi pudorèque repulsæ, peruersa miseræ ciuitatis com-

tia damnarent, & plerique iriderent, quòd homi-
 in Hispania dudum decoctor, & paucis in republi-
 ca notus, tenuioris Fortunæ, nec præclari, quanquam
 uetusti generis ab incondito populi studio clarissi-
 mos ciues anteisset. Valebat Carduccijs solertis in-
 genij firmitate & perurbana eloquentia. sed qui ob-
 liquo oculo & pallida facie, nequaquam decentem
 aut parem tanto honori habitum præferret. Sequenti
 die Caponius nihil ægrè ferens, quòd magistratu
 excidisset, sed de salute sollicitus, quanquam ut se
 se animo confirmaret, & timere desineret, amicis-
 simi, & magna pars senatus cohortarentur, in pal-
 lio atro & ciuili capitis integumento ad dicendam
 causam paratus uenit in senatum, sereniore utique
 uultu pacatioreque animo, quam pridie, quum tum
 coccineam familiarem togam sumens, pro se pauca
 Petrique filij salute præfatus, causam suam demissis-
 simè magistratibus commendasset, usque ad eò suppli-
 citer, ut innocentiam suam in dubium reuocasse ami-
 corum propensissimi iudicarent. Erat enim Ca-
 ponius natura lenis, nunquam ulla in re iratus aut fer-
 uidus, utpote qui patientia & moderatione cun-
 cta aspera ferri, & superari debere prædicaret.
 Protulit Gerardus immitis accusator exemplum ca-
 rum literarum, quas solo sustulerat, lectitatumque
 in senatu est. Cuius sententia talis fuit, uti nos ex E-
 trusco sermone uertimus. Ioachinus Serralius Capo-
 nio dictatori salutem. Quoniam non semper tuta mi-
 hi offertur occasio scribendi, presentè nactus nunciū
 nolui differre, quin te facerem de uisitato negotio

certiorem

certiorem, de quo probè scis ex arcano me agere cū
 graui illo quem nosti homine, maximeq; familiari Pon-
 tificis. Is mihi retulit Clementem satis prosperè & fir-
 miter conualescentè eo esse animi decreto, ut se honè-
 sta conditione cum ciuitate conciliet, & belli consilia
 penitus abijciat, neq; ægerrimè sit laturus, quòd popu-
 lus perpetuò rem administret, & parta libertatis iu-
 ra tueatur, modò per æquas conditiones, ciuili more,
 propinquorum suorum ratio apud magistratus habeat-
 tur. Sed quoniam plura scribere non licet, à te uehe-
 menter petimus, ut ad condictum locum extra urbem
 colloquendi causa Petrum filium ad me mittas. Ab eo
 enim cuncta fideliter exprimente præclarè cognosces
 quæ in negotio conficiendo opus sint. Vale. Hæc quæ
 ex literis recitabantur, apud suspiciosos homines ita
 animos commouebant, ut pleriq; maligno per subsel-
 lia murmure oborto, cuncta peruersè interpretarentur,
 & magna tamen senatus pars communicatis ser-
 monibus, cum proximo asidentiū ordine submissè de-
 liberando, eius rei culpā à toto læsè maiestatis crimi-
 ne suspicioneq; remouendā censeret. Inter eos qui miri-
 ficè Caponio fauerunt, extitit Petrus Victorius eius cō-
 tribulis, qui tū erat sexdecimuir, collegiorū ordinis ci-
 uis honestissimus & de optimis literarū studijs egre-
 giè meritis. Tum uerò Caponius à dictatore causā di-
 cere iussus, in hanc sententiam constanti uultu, mi-
 rōque omnium silentio loquutus est. SE QVVTVS
 morem & disciplinam maiorum meorum amplissime
 dictator, prudentissimique causæ meæ iudices, nihil
 unquam carius libera patria, nihil unquam præclara;

ii

rectæ conscientiæ laude honestius duxi. Quandoquidem remp. uti probè nouistis, pluris semper fecerim, quàm priuata commoda. Pudebat enim ea expectare ferrèque præmia, quæ turpi obsequio uel adulatione facile pararentur, ab his qui ex usu dominatus pro libidine cuncta dare atque eripere poterant. Hoc instituto animi ingressus curiam ad obeunda munia ciuitatis, per quinquaginta annos ita faui semper prospexiq; exoptata nec unquam desperata libertati, ut in utraq; Reipub. Fortuna, modò fortem modò incorruptum, nec unquã demissum animum ferrem, Quippe qui uitæ innocentia, & domestica frugalitatis laude contentus, quæ duæ uirtutes (absit inuidia) domui nostræ semper peculiare fuere, opportunitates temporum expectandas atq; omnino maturè captandas arbitrabar, quo excitari, ingentibusq; ciuium animis consistui, sine perturbatione labeq; ciuitatis, secura libertas posset. Assuere itaq; Dij immortales non irritis uotis ciuiu uti piè conceptis, & libertate intermortuã in sperato excitarunt, ciuitatiq; nullo effuso sanguine, quod ipsorum miræ benignitatis fuit, largiti sunt. Hæc ego ante alios flagrantissimo studio complexus, ut diu apud nos uigeret atq; floreret, omnibus consilioru artibus admitebar, prouidebamq; ne infirmas eius radices ulla aduersa tempestas reuelleret, primuque omnium Clementem ipsum, nobis, his præsertim limentis & officijs, quæ libertati nostræ nihil officerent pacandum, aut omnino spe & mora distinendum existimabam, ne accumulatis iniurijs irritatus, alicunde nobis insidias, atque arma moliatur, uti quis non im-

prudens,

prudens, ominari facile potest. Probè siquidem agnoscimus, quos spiritus gerat, quo angore animi torquetur, quod patriæ dominatum, horribilis ruinæ casu oppressus amiserit, qua demum machinatione bellici conatus eum recipere cupiat, & ulcisci odia in illos, qui dignitatem eius pudendis cõtumelijs obtriuierint. Hæc eius exagitata mentis consilia, ut à nobis auerterem ægro blandimenta afferenda, iustasq; iras mitigandas rebar, spe iniecta non iniquæ conditionis, si nos æquitate rerum potius, quàm importuna libidine, uoluntates nostras moderemur. Quamobrem per Iacobum Saluiatum, quem non plus de uita Pontificis propinquui sui, quàm de salute libertatèq; patriæ, sollicitu esse comperio scioq;, operam dabam, Serratio internuntio ut cum Pontifice de compositione ageretur. Verebar enim ne fœdere Gallico, quo illigati sumus, uehementer offensus, desperato meliore consilio, uel inuitus ad Cæsarem uerteretur, quod nobis magnopere cauendum timendūque hodie magis ac magis existimo. Proinde iam ab initio, ne pro pere cum Gallo fœdus percuteremus, enixè contendebam, nisi eidè fœderi Pontifex iungeretur, scilicet, ut eo honesta utrinq; cautione conciliato, ualidiora certioraq; præsidia aduersus inuictas adhuc Cæsaris copias pro communi salute pararetur. Sed in ancipiti deliberationis negotio intempestiua, uti pernoscere fas est, uicit plurimorum sententia, atque ita elapsi salubris consilij rationem omnem intercidisse, quod dolet, agnoscimus. Quæ huiusmodi fuere ut huius officij pro securitate publica suscepti, nō contumeliã, quæ mihi graui cū periculo pa-

ratur, sed gratiam omnino expectandā à uobis putarim. Quinq; ille à nobis hæc postulabat, ut patrimonij fructib; uectigali æqua oneris lege persoluto, ut potiri liceret, sibi puella neptis redderetur, propinquis eius aditus secundū leges in Rempub. petendis honoribus daretur, & quod ad tuendam Pontificij nominis auctoritatem pertinet, Florentini à decumandis sacerdotij abstineant, & sacrosancta templorum donaria suo iniussu auara manu non attrectent: postremo etiam, ut deiectas gentilitijs insignibus pilas, priuatis saltem familiarie adibus aut templis maiorum suorum pia liberalitate adificatis, restitui pateremur. Hæc rerum capita æquissimi ciues, si diligenter considerem, nec improbe expendam, uel si cumulata & exactè cuncta concedantur, facile fatebor me non uidere, quid incommodi aut detrimenti Reipub. afferri possit, quum iam pridem electis adolescentibus Mediceis, quod sponte nobis tantum hortantibus dominatu exceßissent, ius ciuitatis ex decreto publico reliqueritis, nec ideo ex fide uestra sit, dignitateq; senatus id decretum sustulisse. Bonum itaq; iure repeti, quod publica obligetur fide iudicare potestis, nisi aliquod ciuilium prædiorū redditu augeri publicas opes, & sarciri bellicos sumptus inepite existimet ea ciuitas, quæ per sexdecim annos inexhaustis opibus, perpetuum cum Pisanis bellum gesserit, & me teste atque adiutore confecerit. Nunquam enim pecunias huic urbi alendo & sustinendo bello defecturas crediderim, si sit firmum apud ciues, quod rectè optare facilius quàm sperare possumus, communitatis concordie studium. Nec item satis provideo quid

nobis

nobis officere possit puella nouenis patruo sacrorum principi deposedi benignè reddita. Nam præterquã, quod eam & sexus, & ætas tutam ab omni contumelia reddant, cauere etiam oportet, ne hac in re, aũ Pontifici nocere quàm morem gerere malumus, Gallie regis foederati maiestatem offendamus, si regio ortans sanguine, & nihil tale merentem, diutius Vestaliū uirginium septis adseruandam iudicemus. Tantum uerò abest, ut cõplectèdo ciues uniuersos, atq; his honores æqua lege partiendo Reipub. naccatur, ut hac ciuili benignitate eam firmiorem florentioremq; euasuram arbitrer. Amantes siquidem patriæ & cõstitutæ libertatis studiosos, ueroq; bono tranquillæ pacis gaudentes, una maximè concordia letari decet, obliuisciq; item omnis priuata iniurie publicæq; simultatis. Insuperabilem namq; ciuitatem, non arma, non pecunie, sed unus publici decoris consensus efficit. Porro quod quarto loco petitur, ita mihi, & bono cuiq; ciui æquè uideri potest, ut nihil foediùs & inuidiosius accidere posse existimem, quàm si spreta & uiolata summi Pontificis auctoritate, tanquã diro sacrilegij piaculo polluti, infami prorsus auaritie nomine aqua & igni interdicanur. Postremo autem, ut deiecta insignia & tituli reponantur, summa ratione indulgendum putauerim, ne glorie nostræ communibusq; ornamentis stultissimè inuidere uideamur. Nam & si quicumq; Medicei nominis principatu potiti sunt, re nomineq; fuerint tyranni, in ciuitate tamen, si non uerè libera, non intolerandis certè compe'dibus uincta, quàm plura, quod fateri licet, gloriose laudis monumenta

condiderunt, quæ homines elegantie studiosi plurimū admirantur, aduenæ peregrinūq; suspiciunt, & nostri ciues æquē iusta atq; difficili imitatione æmulentur. Quod uerò ad deformatum Cosmi sepulchrum pertinet, non est quod quicquam aliud ineptius & inanius factum fuisse iudicem: Quando quidem ea de rasi tituli iniuria, cuiusq; non insulto ridenda sit. Illius nanque ingeniosissimi uiri ossa, ad perennem memoriam non angusto quidem loculo, sed luculentissima incomparabilis templi testudine continentur, quæ sine inexpressibili & propè impia totius humani generis inuidia excindi deleriq; non possint, ut hic prætercamus literarum sempiternæ famæ præsidia, quibus Medicei fr̄ omnes tam astuta quàm liberali disciplina impensissimè semper fauerint. Ea nanq; uel nobis inuitis perpetuò durabunt, nisi putemus totius Europæ gentes, ad quas historiæ manarint, ad iracundiæ nostræ libidinem, cunctos annales, quibus eorum nomina cum laude inserta sint, inusitata cōspiratione crematuras. Vos itaq; qui Romanæ uirtutis exempla æmulari honestissimum ducitis, meminisse oportet, præclaram uirtutem, uel summis adumbratam uicijs, tantā habere in se uim ac admirationem, ut Pop. Rom. diri hostis Pœni Anibalis statuum in foro cunctis perpetuò spectandam, collocasse maxime decorum existimari. Hæc sunt crimina, quibus fecisse aduersus Rēpub. accusor, unde me nonnulli feruidiore tuendæ publicæ existimationis studio prouecti, improbo aut certè illoto ore, patriæ proditorem appellare non erubuerint, uel ob id præsertim, quòd huiusmodi consilia ex arbitrio meo subtilius

& tectius

& tectius concepta, decemuirali octouiraliq; collegijs communicanda non existimauerim: Cuius obiecti nomen facile diluitur, quando hi ante alios, Laurentius Segnius, & Iacobus Morellius, optimi ciues, ac nonnulli alij ex hoc ordine, me secum de hac re loquutum fuisse, & has ipsas literas, quæ mihi sinu exciderint, ostendisse, præclari testes esse possint. Neq; propterea, quòd non omnibus hæc communicanda iudicari, parum sincero animo, parumq; integra fide, consilia, quæ ad summam rerum pertinent, agitasse existimari debeo. Verebar enim, ne disseminata apud suspiciosos & imperitos, uti sæpe accidit, latius efferrentur, atq; inde eo, quem optabam sperareq; licebat, successu carerent. Neq; enim usq; ad eò angustæ & circūscriptæ potestatis dictatorem esse putabam, ut ei, quæ cogitet & coquat, silentio tegere non liceat, quū eius sit muneris & officij, uigilando & pensitando, id unum respicere, quo plurimū Reipub. prodesse possit. Hoc animi instituto, sicuti supremi honoris ratio postulabat, dicta turam uestro insigni beneficio mihi delatam prorogæ tamq; priuato meo tantum, non publico periculo gessi. Itaq; si peccauit, dare pœnas uel indigna morte paratus sum. Sed apud uos, obsecro, id moderandis sententijs ferendoq; suffragio ualeat, totius uitæ meæ cursus, in quo nusquam improbè sefellit: Valeat patris mei memoria, qui pro patria pugnans, Pisano bello occubuit: Valeat, ut maxime opto, pristini iudicij uestri testimonium, quo me nihil ambientem, minimeq; prehensantem, hoc summo honore dignissimum existimastis, quum recens recepta libertas, neq; importuno, neq; rerum

imperio rectore egere censeretur. Nemo quidem repente fit malus, quod de me suspicari homines nolim, quum idem sim, qui semper apud uos integer uita omnisq; expers sceleris, sexaginta atatis annos exegerim. Nec ideo deprecor integerrimi iudicij uestri feritatem, quam obrectatores mei, accusatoresq; longè maximam atq; acerbissimam requirunt, ut apud uos certa clementiæ laus paretur. Existimatote siquidem uos non de dignitate uitaq; & fortunis meis in suffragiū ituros, sed facturos iudiciū de publica salute, quā ita superi incolumem seruent, sicuti me à uobis benigniore decreto conseruatum iri & spero & opto. Caponio prorante, secedenteq; in interius custodiae cubiculum, eo modo liberis suffragijs iudicium est factum, ut magno assensu cunctis ferè sententijs absolueretur. Mouebat enim populum uiri grauis maiestas, acrioribus calumnijs circumuenta, magnoq; eius diu spectate uirtutis & integritatis argumento curia excedentem, omnes optimatum ordines domum deduxerunt, tanta frequentia, ut quum ad paternæ domus limen, trans Arnū agendis gratijs substitisset, nouissimi agminis pars grauior & honoratior, præ turba, ad curiæ limen adhuc hæreret, & multi ex his, qui cum damnatum uoluerant, astuta dissimulatione comitantibus admiscerentur, instarq; magni triumphi ea frequentia pompa, intermixto lachrymis gaudio, Caponij gentiles & propinqui probiq; ciues maxime letarentur. Tantum uerò absuit, ut quicquam pristinae existimationis in ipso, ex tanta summi honoris iactura, deperiret, ut superata inimicorum acerbitate, noua quadā incor-

pti con

pti constantisq; animi gloria adaugeri & reflorescere censeretur. Verum eam splendidissimi comitatus frequentiam facile inde oriens inuidia corripuit, qui postridie mane, duo summæ auctoritatis legati, Claudius Vellegius Gallus, & Antonius Surianus Venetus, eum domi humaniter inuisissent. Quamobrem Caponius grauiorum apud populares inuidiam ueritus, amicis admonentibus, in agrum suum clam secessit. His cognitis rebus, Clemens uehementer aduersus Florentinos exacerbatus est, quod in omnibus eorum actionibus atrox cōtra se odium emineret, nec se quicquam uera aut simulata lenitate apud corruptas cunctorum frē ordinum uoluntates proficere posse perspiceret, nec deessent, quod maxime impiū & contumeliosum putabatur, qui cum sine ulla honoris aut sanctitatis præfatione nominare, Clementemq; nudo nomine appellare, & tanquam spurium, neq; idco ritè Pontificè creatum dicere consueissent, & in patritios ipsosq; præsertim Medicorum necessarios, qui ueteris illorum erga se beneficentiæ memoriā retinerent, nec apertè studium suū pro Repub. nudare uellent perpetuò grassarentur. Amoto namq; Caponio, Reipub. facies immutata uidebatur, quum ius & æquum, ciuilibsq; humanitas nusquā uigeret. Vis enim & acerbitas immittisq; superbia apud effratos cæca rabie populares, et turbidam præsertim iuuentutē, uirtutū loco censebantur. Ipse siquidem Carduccijs ea mēte Rempub. fuerat cōplexus ut eam his artibus, quæ maxime populo placerent, administrandam existimaret. Neq; enim alta uia suis suffragatoribus gratiam referri posse prouidebat, nisi

se maximè popularè acerbissimumq; patritij ordinis Mediceaq; familiæ hostem futurum ostenderet, quum altoquin diligentem accurateq; industrium & factioni probè adductum senatorem præstitisset, & suscepto dictaturæ honore, impavidus & constantissimus libertatis defensor haberi percuperet. Id enim sibi ex eo magistratu decus petebat, ut fide inclytus, incorruptus pecunia, & pro factione inexpugnabilis et inuictus propugnator euaderet. Quæ tamen non incertæ uirtutes in ipso ita elucebant, ut turpissimis inusitatæ malignitatis maculis fœdarentur. Nam impio erga patriam consilio, literas, quas Gallica legatione Balthasar gentilis eius ad senatum perscriberet, aut suppressere, aut notarijs peruersè interpretandas dare conabatur, ut populus commentitijs fabulis deceptus, in consilio Reip. deterrimo distineretur. Nam quum è Gallia nihil pro pensum à rege, nullumq; ab eo efficax præsidium, ad salutem seruandæ ciuitatis, Carduccijs literis afferretur, inani spe auxiliorum animos imperitorum sustentabat. Nec quisquam tamen optimus ciuis & à factione semotus reperiebatur, qui in Gallo rege iam planè Casari conciliato, quicquam spei impetrandæ opis rependendum censeret, quòd ille ante omnia uel cum sociorum detrimento liberos obsides recipere maturaret. Accessit ad hoc infame prorsus nequissimi facinoris factum, quòd uehementer ipsius Carduccijs existimationem lesisse uideri potuit. Nā amoenissimas, quæ ornamento urbi erant, Mediceorū & Iacobi Saluati uillas intemperantis & turbidæ iuuetutis impetu, incendijs absumendas iusserat, quanquā id òn imperasse, sed dissimulante

simulante delèdas obiecisse fateretur, scilicet, ut ex tã horribili scædòq; maleficio, nunquā ueniam impetrari posse diffiderent, quando id scelus promiscuæ iuuentutis, ad omnes ferè ciuitatis familias pertineret: Edicto quoq; inusitato, & si religionem spectes, & testamenta piorum animorū æstimentur, maximè nefario, xenodochiorū, hospitaliumq; domorum, & templorum prædia confiscanda uenundandaq; proposuerat, & non comparentibus emptoribus, ea locupletibus, sub pœna maiestatis coemunda addixerat, quæ impotenter decreta, cum certa labe priuatorū, fortunas ad excidium redigebant. Verum Carduccius, lugentes sua incommoda specie pietatis admonebat, ut patriæ securitatem priuatis diuitijs antepone re uellent, quando incolumi patria, optima fide pecunia reddi posset. Quòd si contumacius cessarent, officioq; patriæ decissent, fore ut improbi consilij pœnas darent, paulò post extremā cladè aut ab hostibus barbaris, aut ab impijs tyrannis extra pœnitentiæ locū laturi essent. In eandem quoq; sententiā paulò ante Carduccius, quū esset decemuir, mentionem primus intulerat, cū de cogenda pecunia ageret, ut donaria templis religiosissimè dicata tollerentur, quòd ea non tam ad ornamentum pacis, quam ad belli subsidia collata existimari debere magnificè prædicaret. Ociosas scilicet opes, & nihil profuturas, ad salutem patriæ impendi transferriq; debere, sicuti charitate patriæ ducti boni ciues, si salus publica quaereretur, posthabèdas iudicarent. Quū de his Carduccijs imperijs nonnulli ciues mœsto liberoq; sermone in corona differerent, quòd minimè prætermittendū uidetur,

Antonius Albertus, uir honestissimus & perurbanus non infacetè dixit, non est optimi ciues, quod quocumq; à dictatore commodius & mitius expectetis, nã postquam decoctori Rempub. commisistis, necesse futurum esse prouideo, ut nos omnes cum ipsa Repub. decoquamus. Sed tum cum hostes longè ab urbe abessent, neq; adhuc appropinquantis belli incommoda sentiretur, de ea re, à Carduccio decretum fieri non potuit, quòd nondũ aut certa aut propinqua aduenisset necessitas, ut opus esset ciuitatem infamis sacrilegij flagitio contaminare, cum multò maxima offensione Pontificis, quòd nisi ex eius autoritate rite tolli posse uiderentur: Quando quidem ea donaria extra prophani inuisum, iam sacra essent, ob idq; præsertim, quòd Leonis fratris memoria, qui ea ornamenta ad cultum altarium pia liberalitate contulisset, grauissimè laderetur. Ita tamen eius rapinæ spes malis ciuib; sillata est, ut id scelus Carducci, successoris patrandum relinqueretur. Præbuit tamen ansam turpi consilio exequendo, quum matronas nuptialibus ornamentis, singulasq; famulibus uetere argenti atq; auri supellectile spoliandas censuisset, ueterum Romanorum exemplo, quum extremis Punici belli casibus matronæ dites generosa propensione omne aurum & argentum ex suo mundo, ut pecunia cuderetur, in ararium detulissent. Carduccius quoq;, quum ad mœnia hostem expectaret, tam fortem quàm inexorabilem dictatorem gessit, quum proximè mœnibus ædificia, uel summæ amœnitatis dirui iussisset, ne uenturo hosti munitam sedem præberent. Acerbissimè autè imperauit, ut quæ possent usui hostibus es-

se, omnib;

se, omnis generis cõmeatus, pabulicq; præsertim, in urbè conueheretur, & quæ trãferri nequireret, ultrò incendijs corrumperebantur. Quæ edicti seueritate, lugentibus sua detrimèta minoribus præsertim ciuibus, exardente inuidia, ingens contraxit odium, quanquã id futuri belli dira conditio flagitaret, & cunctis ciuibus patriæ salutem priuatis opibus anteponendam censeret. Adicit quoq; animũ muniendæ urbi, ita ut, si quid uetere in muro uiuũ aut ineptæ defensionis foret, ea omnia nouis artificijs emendarentur: institutisq; operibus, & curatorum collegio opportunè creato, præpositus est, qui hæc omnia ex disciplina bellicorum operum impleret atq; perficeret. Franciscus Sangallius architectus ciuis bonus & industrius, is præcepta & documenta ducum & militum sequutus, portis noua propugnacula imposuit. Sub id enim tempus Florentini Malatestam Baleonum certis de causis diductum à Pontifice, neq; ei qui Paulum patrem capitali supplicio affecisset, satis fidentem, ex autoritate Francisci regis conductũ ducenti crearant, Stephanumq; Columnam dispartitis muneribus urbanae militiæ præfecerant minoresq; aliquot duces, & in his Marium, Neapoleonemq; Ursinos, & Georgium Sanctacrucium Romanos, stipendijs suis addixerant, quibus pari studio satagentibus, egregiè muniri urbs coepta est, magno operarum ardore, quæ ex agro excita, opus facere cogebantur. Iam enim Pontifex ad urbem acciuerat Philibertum Auratum Casariani exercitus imperatorem, & cum eo de inferendo Florentinis bello cõsilia iniecit, confectoq; bello Apulo, & Alfonso Vastius cum

Hispanorum cohortibus, & Ferdinandus Gonzaga cum equitatu in Umbriam peruadebant, ut inde in Etruriam descenderent. Increbuerat etiam fama Caesarem ab Hispania citeriore, propediem Aurrana atq; Hispanica classe Genuam esse peruenturū, ad quem Pontifex tres summæ dignitatis legatos misisset, ut honoris causa illum, quòd iret, deducerent. Hi sicut Alexander Farnesius senatus princeps, & Franciscus Angelius Hispanus, cuius diligentia Pontificè carcere eductum, ob idq; summæ pietatis officium, purpureo galero donatū fuisse diximus, & Hippolytus Medices Iuliano Pontificis fratre patrueli genitus, & cum eo Alexander Medices Caesaris gener designatus. Aduentabant quoq; è Germania noui duces cum ualidis equitum & peditum copijs, Philippus Arescotus Belgæ, & Felix Vitembergus è Sueuia, qui ut Caesari præsidio adessent, Tridētinis alpibus sese demittebant. Ipse quoq; Pontifex cum uniuerso coetu Cardinalium minorumq; præsulum, id iter per Flaminiam uiam, ut Bononiam peteret, ibiq; Caesarem opperiretur, sese accingebat. Quibus de causis Carduccius permotus, in senatu retulit Caesarem missa legatione excolendum molliendumq; sibi uideri, & eum quibusuis conditionibus oblati, ne hostis foret, præoccupandum: ut potè qui eius inuicti imperatoris uim potius per conditiones, quam armis auertendā putaret: ratus hoc facile posse impetrari, quòd iam latè fama ingrueret Solymanū ab Hadrianopoli profectum, cum innumerabilibus copijs in Pannoniā peruasisse, eo cōsilio, ut regnū ab se iure belli partū, Ioanniq; Sepusio beneficiario iure cōcessum,

ijssdem

ijssdē uictricibus armis repeteret, eumq; Ferdinādī armis Pannonia pulsum, reduceret, quòd suæ dignitatis atq; amplitudinis arbitrareretur, cum tueri atq; defendere, quem ipse, uel Christiani nominis titulum præferentem, liberali munere, Budana in regia, deposcentibus Hungaris, regem constituisset. Nec barbarus tantis instructus armis conquieturus esse crederetur, nisi partem Norici Austrianiq; principatus Budano imperio adiungeret, & cumulatè iniuriam acceptam uindictæ caret. Quibus de causis, Caesarem tanquam domestico terrore atq; periculo adductū, flectere consilia, ideoq; ab Etrusco bello abstinere posse crederetur, quoniam Italiæ uiribus barbaro hosti formidolosissimo opportunè esset resistendum. Quibus gerendis rebus Caesarens apparebat una omnino pecuniæ inopia laboraturum si Germaniæ robora propositis stipendijs euocata, barbaris opponenda statueret. Itaq; consentientibus patrū sententijs, delecti sunt quatuor legati, qui ad Caesarem ire maturarent, summæ authoritatis atq; prudentiæ ciues, ipseq; in primis, quod magnæ gloriæ ei fuit, Nicolaus Caponius è rure tanquam ab exilio in urbem reuocatus, et cū eo Thomas Soderinus, Matthæus Strozca, & Raphael Hieronymus, iam pridem Caesari notus, quòd in Hispania legationis munus obiuisset. His uerò proficisci iussis, actitatum est in senatu, an Pontifex pari legatione ad spem pacis flectendus, aut certè exploratis eius consilijs pertentandus foret. Quod cum à plerisque tanquam æquū & planè pium probaretur, tanta fuit perversi dictatoris astutia, tantæque popularium superbia atque impudentia, ut

nec ciuem, nec sacrorum principem, cuius nomen ciu-
 itis gentibus esset uenerabile, uel adeundum uel exco-
 lendum decernerent, quoniam eius congressu, à quo
 nihil è Rep. impetrari posse confirmarent, contagio-
 ne non obscura constantia liberæ ciuitatis foederi pos-
 se putaretur. Tanta siquidem popularium animos in-
 uaserat insania, ut facile suspicarentur, in optimo quo
 que ciue deesse fidem. Quandoquidem qui legationis
 munus susciperent, facile muneribus adulationeq; Pō-
 tificis corrumpi posse iudicarent, nec quenquam usq;
 adeò probum crederent futurum, qui Pontificis polli-
 citationes expeditaq; premia publico bono antepo-
 nenda non duceret. Superabant tamen cogitatio peri-
 culi atq; imminenti belli metus, omnem deprauatorū
 ciuiū pertinaciam, ita ut pudore per subsellia oborto
 Petrus Franciscus Portinarius, qui è legatione Britan-
 nica redierat, ad Pontificem legatus destinaretur, cui
 adessent duo mediocris existimationis collegæ. Cete-
 rum opera Carducci nequaquam mandata publica profici-
 scenti data sunt, q; ea decemiri in itinere se submissu-
 ros mentiendo pollicerentur. Quamobrè necesse erat
 ut ea legatio, quæ certis mandatis non inuideretur, i-
 nanis foret. Hæc res indigna Pontifice, animū eius ue-
 hementissimè pupugit, quum ciuium, usq; adeò aucto
 acerbatis furore, insanabiles animos armis omnino
 perdomandos censeret. Interea Caesar Barchinone orā
 soluens, Auriā prætoriam uelut, comitante Portundo
 qui Hispanicæ classi præerat, Genuam peruenit, præ-
 stoq; ei fuerunt Pontificis legati. Caesar autem in edi-
 bus Prætorianis susceptus est, excepereq; ciues eius co-
 mitatum

mitatum proprijs penatibus, impetrante hoc officij ge-
 nus Andrea Auriā à singulis familijs, quod ægrè Ge-
 nuenses in uniuersum suscepturi Hispanos hospites ui-
 derentur, propter recentem adhuc memoriam, ab ea
 præsertim gente, direptæ ciuitatis. Caesar ipse, secus ac
 crediderant homines, faciem prætulit, lenis clemētisq;
 animi indicem, ipsoq; iuuentæ flore maximè decoram
 quam honestabant mores ciuili modestia conditi &
 eloquia benignæ comitatis, sic ut famam conceptæ a-
 pud Italos feritatis extingueret, quādoquidem nequa-
 quam eius imperio, sed dira atq; inmani ducum suo-
 rum acerbitate, quæ perpepsi essent summæ calamita-
 tis incommoda, illata fuisse crederentur. Nec mul-
 tum inde Florētīnorum legatos admisit, qui ab eius æ-
 quitate clementiaq; demissè postularūt, ut ciuitati par-
 cendum duceret, si quid fatali coacti bello, maiestatem
 eius læsisse uideretur, paratam quidem esse cuncta fa-
 cere quæ imperaret, modò eā uetere consuetudine libe-
 rā, sua qua potiti essent libertate, siui pateretur, pro-
 qua omnino conseruanda tuēdaq; populus uniuersus,
 non urbium modò sibi subiectarum opes, sed liberos,
 & coniuges, delubraq; & fortunas omnes, cōtempto
 omni belli periculo deuouisset. Propterea maximè de-
 corum fore, si ciuitas, quæ esset totius Italiæ lōge pul-
 cherrima, & ad ipsius Caesaris authoritatē ultrò se cō-
 ferret, libera atq; integra seruetur. Ad ea Caesar pau-
 cis respōdit, Florentinos iniquè arroganterq; fecisse,
 qui nulla læsiti iniuria, Gallis hostibus suis adhæsis-
 sent, foedereq; icto, Etrusca auxilia oppugnādis ipsius
 ducibus Neapolim misissent. Quo inexpiabili delicto

superiorum Caesarum cōcessas libertatis immunitates uel ingrātē, uel perfidiosē corrupis: ēt. Hęc tametsi nū maximē scēda, omnino armis uīdicanda censerentur se tamen noxam, & totum eorū malestatis crimen pro sua humanitate magnitudine q̄; animi remissurum, si sacrosanctum Pontificē, eūdemq; ciuem suum eximia moderationis, quem impudenter patria eiecissent, conuersis uoluntatibus reciperent. Hanc unam siquidem ipsis relinqui uiam parandę pacis, quando nullo alio auspice, sequestroue, eam impetrare possent. Proinde, si sani forent, in id enixē satagerent, si incolames esso uellent, ut pristinam gratiam a Pontifice honestissimo obsequio promerent. Neq; enim aliter se fidei pręstitę, neq; officio suo, quod percussi fœderis legibus esset obstrictum, satisfacere posse, nisi sacrorū principi & ciui de Florentina Repub. optimē merito, sua patria redderetur. Ab his pręgrauibus Caesaris responsis, legati diuerso animorum habitu ab Genua discesserunt. Caponius & Strozza, prouisis asperrimi belli difficultatibus, uel non æquas, & pręsenti Reipub. incommo- das certę pacis conditiones, dubio bello facillē pręferēbant. Soderinus autē ita horrebat bellum, ut animi anceps pacem improbareret, quod ea, propter gentilitias simultates, nisi reductis Mediceis, parari nō posse uideretur. Raphael autē occulta correptus ambitione, popularis factionis studium suscepit, astuta quidem ratione, ut quum esset patritius & multis nominibus Mediceo nomini obstrictus, utriusque ordinis uoluntates promereret, petitionique suę, quam animo agitaret, certa suffragia compararet. Itaque Soderino

per

per causam ualedudinis Pisis subsistente, quod Caponiam apud Castrum nouum Calphurniani saltus ex morbo perijisse, Strozam uerō, qui ei comes affuisset metu belli & turbulentę popularium factionis tadio Venetias abiisse didicisset, magna festinatione Florentiam contendit, ita ut intento cursu in curiam ire pergeret, & penulatus petasatusq; ad pręoccupanda hominum studia, ad dictatorem & decuriones ascenderet. Eius aduentu frequens factus est in curiam hominum concursus, quum quisque, quod a Cesare relatum esset, noscere percuperet. Ante omnia Raphael Carduccium arctē complexus, cohortatusq; ut eūdem quem maximē fortem pro salute patria animum induisset, generosē confirmaret: causas nanq; uel timoris uel periculi aliquanto minores esse quā putarēt postquam Cesarem, exploratis & expensis consiliorum eius explicandorum difficultatibus, adijissent, & ex colloquio, inanis contumacię responsa, iustis ipsorum postulatis aliena retulissent. Primum omnium ad uectas esse ex Hispania non multas, easq; tyronum inermes copias, nec satis quoque auri signati adductum quo Hispanorum & Germanorum, cum ueterum, tū nouorum, qui ē Germania expectarentur, stipendijs satisfaceret: uigere adhuc bellum aduersus Antonium Leuam, quod a Venetis simul & Sfortianis continenter gereretur, neque ulla alia re Cesarem cum Pontifice certius atque propensius coniungi, quā ipsa adipiscendi diadematis cupiditate, propter quam inuitus æquo plura quā rebus suis expediret, indulgenda promittendaque existimasset, quę noui

facile præstari possent, propter terrorem, quem Solymanus incuteret, non Pannoniæ modò, sed paternis eius regnis, quãdo certior fama uulgaretur, cum cū trecentis milibus hominum egressum Pannoniæ finibus, rectà ad oppugnandum Viennam contendere. Sic, ut non obscuro deorum immortalium munere, Florentinis auxilio ingentis potentiae barbarus mitti uideatur postquam rex Gallus aliena pericula pro suo commodo supinè contemnens, & Venetus astutè semper cunctator, mani tantum legationum specie, spes sociorum sustinentarent. Fore etenim, ut Caesarem Italiam attingisse propterea poeniteret, quòd in Germaniam difficili periculo sòque proposito bello, ad defendendum protegendumq; fratrem, secus ac putasset, importune uocaretur. Pontificem uerò rerum omnium pecuniæq; præsertim egētissimum, frustra suscepisse uota, quibus pertenuis arderet occasio, his rerum initijs appareret. Itaque uiris fortibus, & pro patria aduersus tyrannos pugnaturis, non defuturū uictoriæ successum, nisi intèpèsiuè desperarent, quandoquidè satis magna habituri essent præsidia, cum externorū militū, tū ciuim ipsorū, quib. egregiæ firmitatis moenia proculdubio defenderent, neq; defuturam in stipendia pecuniæ, tanta liberalitate singulorum ordinum substantiam omnem pro libertate patriæ conferentium, postquam summæ charitatis studium pro salute publica suscepissent. Cæteris autem rebus eam fore egregij dictatoris & magistratuum curam & diligentiam, ut nullum uel in urbe tumultum, uel extra moenia extimescendum hostium impetum expectare deberent, modò

commeatus

commeatus diuidendi cura, seueris legibus intendere-tur. Hæc magnificè differendo, & Caesaris, & Pontificij apparatus, qui erat amplissimi, inanibus uerbis eleuando Raphael boni ciuis optimiq; popularis nomen ita consecutus est, ut priuatae libidini incumbens, sibi ad petitionem dictaturæ, uel exitiosis artibus uia per-muniret, unusq; ipse malo publico priuatoq; exitio suo, proclinas iam ad pacem ciuium uoluntates per-uertisse diceretur. Itaq; Carduccio ad arma paranda uehementer inflammato, constantissimeq; pro popula ribus Rempub. administrante, quæ excogitari poterant pro defensione ciuitatis, accuratissimè aduersus hostes parabantur. Interea Cæsar è Genua Placentiam contendit. Ei aduentanti tres Pontificis legati præstò fuerunt, ut eum pontificiæ ditionis fines intrantem, sacramento adigerent, quo de more iurare cogebatur, nunquam se pontificiæ libertati uim allaturum. Ea autem iurisiuradi formula, uerbis ritè cõceptis, ex sacris ceremoniarum libris petebatur. Sed Cæsar sui imperatorij iuris appositè memor, ita iurauit, ut se de iure suo nihil decessurum testaretur. Placentiam siquidem & Parmam urbes tanquam Mediolanensi imperio anti-quitus attributas, quoniam id Caesarum imperatorum beneficiarium semper fuisset, non obscuro nec inter-misso iure repetere uidebatur. Antonius quoq; Leua ad inuisendum edocendumq; Caesarem Placentiam de-scendit. Is Caesari aulæq; proceribus, cum mutua gratulatione, dux mirus & incomparabilis est uisus, uel ob id præsertim, quòd tantis rebus gestis, totq; partis uictorijs, uel occupante totos artus miserabili morbo,

animo pariter & corpore indomitus, nunquam am-
nere militari discessisset. Sæpe enim lætica uellus illi-
gatusq; fasciis propter acerbissimos neruorum dolo-
res, acie conflixerat, expugnarat oppida, diuersorūq;
hostium sibi incumbentium conatus infraxerat, ita ut
si prospera uteretur ualetudine, non suæ modò, sed su-
perioris etiam ætatis duces, fama & laude supergræs-
surus crederetur. is diserit atq; appositè quæ gessisset,
& quæ gesturus foret differēs, pacem è cogitationibus
Cæsaris excutere conabatur, quòd uir belli gerendi cõ-
ficiendiq; audius, unde sibi certum decus, immensasq;
diuitias pararet, omnia sibi facilia ad pleniorē uictò-
riam de hostibus parandam, obuentura prædicaret, co-
quidem fortasse iactantius, quàm prudentem deceret
ducem, quòd Sfortianas pariter tanquam exiguas, Ve-
netas uerò copias tanquam parū efficaces, & pro alie
no commodo nunquam asperioris pugne alcam subi-
re solitas, facile despiceret, eoq; præsertim contèptius
& tutius, quoniã Venetos, descendentibus Germanis,
ad oppidorum suorum præsidia, in Feltrium ducent
ipsum, & cohortes, quas ad Abduam haberent, reuo-
caturus diuinaret. His Leuæ sermonibus fiebat, ut Cæ-
sar magnopere gauderet, neq; tamen ab instituto pa-
randæ pacis consilio se deiici, aut longè abducti pate-
retur, quòd ea, quæ Clementi promiserat, rata sacre
suæ dignitatis esse statuisset, ut tandem ipso imperato-
rij diadematis honore compos fieret, modereturq;
afflictæ Italiæ incommodis, & propterea pacem pa-
raret, ut fratri Ferdinando Turcarum circumuencio
armis, matura præsidia digna ipso, traductis in Ger-

maniam Hispanicis copiis, præberentur. Clemens
enim, ad quem unum salutis suæ causa Franciscus Sfortia
confugiebat, ratus Etruscum bellum nequaquam
confici posse, nisi compositis Galliæ Cisalpine rebus,
id præcipue, sicuti semper aliàs, à Cæsare postulabat,
ut ipsum Sfortiam, quem in fontem criminis existimare
fas esset, in gratiam reciperet, & in regnum paternæ
hæreditatis restitueret, ex cuius facti gloriosa liberali-
tate, studia hominum sibi esset cõciliaturus, postquam
undique uictori, principiq; magnanimo, nihil potius
appetendum foret, quàm eximia moderationis decus,
quod maxime speciosum atq; honestissimum esset. His
Pontificijs adhortationibus, quanquam Cæsar omni-
no obsequendum statueret, magnopere tamen dulce-
dine maximi pulcherrimiq; imperij potiundi distine-
batur, usq; ad eò, ut à plerisq; commutata uoluntate in
consilio restituendi Sfortiæ nutare crederetur: ob idq;
præcipue, quoniam dum hæc per legatos tractaren-
tur, Antonius Leuæ nullam gerendi belli occasionem
pretermittendam ratus, Ticinum urbem rursus oc-
cuparat, ingenti celeritate admotis castris, auaro
scilicet perfidiosoq; præsidij præfecto Annibale Pi-
cenardo impudentissimè atque turpissimè se defin-
dente, ut sese incolumem cum præda omni, quam
undique coegerat opulentam expectatione conser-
uaret. Sed eius facti ignominia non multò post usq;
ad eò atrociter laborauit, ut uituperantibus cunctis,
ad mortem usq; insania corripereetur. Pari quoq; fe-
licitate Antonius Castellum sancti Angeli Laudensi
uia ad Lambrum amnem positum, in potestatem

redegit, misso in eam expeditionem Ludouico Balbia, no, cum delecta parte copiarum. Is uti erat impiger, Sfortianoq; nomini maxime insensus, ita oppidū adortus est, ut nactus noctem plenissimo imbre turbulenta, Sfortianis & Venetis praesidiarijs frustra repugnantibus, muri corona potiretur, quum imber omnem penitus sclopettorum usum, extinctis funiculis, defensoribus eripuisset. Edita est non parua caedes, quum sclopettis abiectis, ad hastas & gladios rem deduxissent, iniqua propugnatorum conditione, quando pauci, amisso tormentorū praesidio, cui maxime confidissent, tanquam deserti à Fortuna, inopinatoq; timore praepediti, sternerentur. Id oppidum inexpectatò amissum tanto dolore Sfortiam affecisse visum est, ut geminatis cladibus, tota spe impetrandae pacis decideret, & Clemens longè grauisimè perturbaretur, ueritus scilicet, ne Caesar noua secundarum rerum fiducia impulsus, uti à familiaribus factiosisq; deprauatus, ad bellū sprete pace traheretur. Sed ea fuit in ipso animi constantia eaq; ratio moderationis atq; uirtutis, ut ullo pacto facti nequiret, quòd cōceptae atq; propositae pacis spem eluso Pontifice minimè corrumpendam arbitraretur. Id uerò ut statueret, grauiter adducebatur, propter Turcas, quos in Noricū effusos esse didicerat, summo Viennensium periculo, cladeq; regionis, quandoquidem cuncta caedibus & incendijs permiscerent. Sub id quoq; tempus, Rodericus Portundus Hispanica praefectus elasis, Barchinonem reuerti iussus, summum fœdæ calamitatis infortunium subiit, commisso nanq; naturali praelio cum Turcis praedonibus, classe exutus est,

atq; in

atq; interfectus, tam sua exitiali, quam Reipub. damno sa temeritate. Quomodo autè res gesta sit, paucis enarrare lubet, ut nostri homines nusquam superbia efferri, nec barbaros, qui pertinacibus animis nullo mortis metu ferrum in nostros exercent, despiciere cōdiscant. Portundus ex itinere praedones se adepturum ratus, qui tum Balearico in mari uagabantur, quum ad Ebusum insulam peruenisset, ibi didicit praedonum quindecim nauigia, quae remis agerentur, ad Colubrariam insulam conseedisse. Ea abest ab Ebuso decem milibus passuum, Frumētariaq; à nautis appellatur. Itaq; euectus in spem opprimendae piraticae classis, ex quindecim suis triremibus, ualidissimas octo deligit, easq; caeterarum remigibus, & epibatis complet, impetratq; à praetore Ebusano centum circiter & quinquaginta notae uirtutis propugnatores, quos in triremes dissipat. Hoc autem numero confirmatoq; suorum praesidio, non dubitat, quin cum barbaris omnino sit confligendum, compositisq; armamentis de tertia uigilia ab Ebuso soluit, & ad Colubrariam progreditur. Barbari à medio pelagi spatio aduentates triremes cōspiciunt, celeriterq; è littore se expediētes, nauigia conscendunt, atq; arma parant. Portundus, quum Ioannes eius filius iam imalbescente caelo, hostilium nauigiorum classem numerasset, ideoq; admoneret patrem, ne properaret congreddi numero impar, uehementer eum acerbeq; ignauia increpita obiurgauit, usque adeò insolenter, ut diceret eum non esse ipsius Portundi filium, qui hostem reformidaret, biremibus tantum ex speculatorijs myoparonibus instructū, quādo ipse uel sua tantū praetoria tri

reme, cuncta ea barbarorum leuiora nauigia esset demersurus. Erat Portundus animo certè egregio & forti, sed ualde elato superboiq; quandoquidem ab inani iactantia contumacem & indomitum, nulla uel certis uel præduri discriminis reputatio, nullaq; uel horribilibus præsentis periculi oblata facies perterreret. Tum filius qui cum uirtutis, tum prudentiæ præcellentis erat, dii faxint pater, inquit, ut nos concepti timoris dispudeat potius quam doleat. Eo modo Portundus suæ prætorie ita cursum intendit, ut reliquas quæ remigio minus ualebant, anteiret, & respiciens, remos tolli iubere cegetur, scilicet, ut consequendi spatium præberet, quæ ad æquandam frontem, cum uoce, tum maritima significatione, ut accelerarent, accerfiebantur. Aidinus Smyrnæus archipirata, cui Cacciadiabolo cognomen fuit, ubi in æqualem hostium cursum deprehendit, quod longa & intercisâ serie nullam conserturi frontem cum prætoriam uidebantur, aduocatis commilitonibus nauigiorumq; magistris (ita enim barbari trierarchos appellant) hoc consilij expedita deliberatione suscepit, ita diuisis pugna muneribus, ut ualidiores biremes nostris hostilem classem rectè ferirent, leuiores autem singulas binæ à lateribus aggredereçtur. Faut Fortuna prædonibus æqua, nostris uerò infestissima, nam Assanes Celebinus, & Solymanus audacissimi omnium & pugnacissimi, uno tempore, hic à latere, ille resistissimè à prora in prætoriam inueçti, priusquam succuri posset, Portundus, capta prætoriam, cum suis omnibus propugnatoribus trucidarunt, ita, ut uexillum repenti, quod magnopere cæterorum animos imminuit, ster-

neretur,

neretur, pariq; celeritate Aidinus ipse triremem succedentem Ioannis Cantabri, quæ à Gallo, id erat puppis insigne cognomen habebat, conscendit, & Cantabrum cum uniuersis naualibus socijs interfecit. Eodem puncto temporis, Salecus Derthusensem triremem, in qua erat Ioannes Ciueres trierarcho, proximâq; huic Ioannis Portundi filij, magno impetu adortus, interfecit Ciuerio, & Ioanne capto, propugnatoribusq; omnibus trucidatis, occupauit. Eodem quoq; semihoræ spatio, Matthæus Sances, à Saba prædone, expugnata trireme, interfecit. Maggalis uerò, postremas, & conuersis puppibus aufugientes usq; ad cœ acriter est consecutus, ut alteram, in qua erat Martinus Ariegus uclis & remis prospere antecedentè, amitteret, alterâ uerò, in qua erat Ioannes Corduba, scopulis sese illidere cogeret, quæ, effugiētibus omnibus, cum solo trierarcho, qui superesse sædæ cladi noluerat, capta est, Turcis ex uictrice classe, descensione in littus facta, effugientes ex trireme ita consecutibus, ut multo plures quam euaderent, integri caperentur. Aidinus tanta parta uictoria tridui quietem remigibus concessit, atq; inde ad Barbarussam cum septè captiuis triremibus, Algeriæ traiecit, cuius aduentu uictoriaq; maximè letatū seruit Barbarussam, qui ex eius uictoria fama, apud Solymanum imperatorem plurimum inclaruit, quum ei Byzantium usq; dono misisset splendidiora eius uictoriæ spolia, ipsamq; in primis Portundi prætorium uexillum, & sumptuosi operis puppis integumentum. Hoc loco minime absurdum putauimus, prædones barbaros proprijs nominibus appellasse. Id uerò dualus

de causis fecimus, quod sequentibus bellis quæ suo ordine referentur, eorū uirtus efficax, si hoc honesto nomine uis effera uocanda sit, crebro nostro incommodo multum inclaruerit, & demum illi uicti pulsique Tunetanae Caesaris uictoriae famā auxerint, insignique omnium mari nostro nauigantium letitia latius extenderint. Ceterum Barbarussa accensione tot triremum captiuarum, totque nostris hominibus ad transtra catenatis, instructior atque ualidior factus, maiora animo agitare cepit, asciscereque sibi nouas uires, atque arridētis Fortunae secundas uices experiri constituit. Iam enim fraterni imperij compos, Mariadenus uocari uolebat, ad differentiam Horuccij fratris, qui primò idē ab aenea barba cognomentum tulisset, cuius cognominis & fortunae haeres multis rebus in Africa fortiter atque feliciter gestis, terra marique rex metuendus euaserat, magno qui dem Fortunae ludibrio, si humilis piratae despiciendam ab initio conditionem reputemus, postquam ad id humanae superbiae fastigium ascēderit, sicuti suo loco exordientes à prima eius è patria Lesbo profectioe diffusè narrabimus. Igitur ante omnia misso ad Moenicem insulam, quam Gerbim uocant, Tabacco trierarcho Synam Smyrnaeum cognomento Iudaeum, summae prudentiae uti constat archipiratae, certo foedere sibi coniungit. Is uiginti quatuor biremibus imperabat, uniusque triremi, quā Gallis creptam cognomine Nigrā appellarat, cui Halicolā Corsum à pueritia alumnū pro trierarcho praefecerat, qui & suo nomine expeditā triremem cognomento Calabram traherat. Synas quū sub-

duci &

duci & refici classē inuississet, interea Tunetū contendit, ibique reperitū insignē praedonem è Cilicia, qui Halicotus uocabatur, & qua conditione transigit, ut secum ad Barbarussam enauiget, atque ei operam praestet. Halicotus quatuor habebat biremes & triremes duas, quae Neapolitanae fuerant ad Argentarium motem captae, quum forte tormentarij pulueris & pilarum certam copiam ad Caesarios Florentiam oppugnantes, iumentis deportandam exposuissent. Altera fuit Iustina na Gibba, quae in littus effugientibus remigibus pariter atque uectoribus, uacua in potestatem deuenerat. At altera fuit Aloysij Ispalensis, qui expugnata trireme interfectus est. Horum omnium uiribus in unū coactis Barbarussa, ad Algerium classē lustrauit sexaginta nauigiorum militariter ornatorum, initaque deliberatione cum socijs, urbem Gades in freto, propter opulentissimi emporij famam, adoriri constituit. Dum proposito consilio Barbarussa diligenter incūbit, Halicotus cum dimidia ferè classis parte Algerium mittitur, ut ibi magnam uim frumenti nactus, nautici panis quem biscoctum uocant, ampliores copiam pareret, & reliqui comitatus iusto numero se instruat, armamentaque, pluteos & tormenta coaptet. Haec quum Algerij, Cercelliq; impigre atque auidē parantur, Andreas Auria uehementer offensus incommodo cedeque Portundi, uetereque suo contra praedones odio incensus, quòd publicam iniuriam uindicandam rebatur, ualidissimā rostratarum nauium classē Genua eduxit, cui se Gallice triremes adiunxerant, quoniā rex Franciscus maxime piū, sibi que decorum existimabat armis persequi

piratas communes humani generis hostes, oblitus
 sciq; in dudum conciliati Caesaris gratiam totius si-
 mulcatis quæ sibi cum Auria nuper intercessisset.
 Auria ad Baleares insulas cursum tenuit, ibiq; di-
 dicit piraticæ classis alteram manum esse Algerij,
 alteram sedere ad Cercellum. Idcirco consilium ex-
 pedit, alteramq; earum priusquam in unum con-
 iungantur, inuadendam censet, apertoq; mari re-
 ctâ in Africam Cercellum uersus cursum intendit.
 Erant ei triginta octo rostratæ omnes triremes. Has
 aduenientes Mauri è specula promontorij olim Ca-
 rapulæ, quod nos Butalium, Poeni uerò Gyræ Flu-
 mar appellant, facillè conspiciunt. Id uerò quod ui-
 didissent referentes, Halicoto se Barbarussæ classem
 quum deciperentur, aduentare confirmabant, sed
 ut id crederet Halicotus, uelea ratione adduci non
 potuit, quoniam ea aduentans classis parem nau-
 giorum magnitudinem certa specie referret, quæ
 proculdubio esset externa atque inimica, postquam
 nulla inter eam minora apparerent nauigia, sicuti
 necesse esset in Barbarussæ classe, quum maiores mi-
 noresq; biremes, & paruos myoparones speculato-
 rios ex sua consuetudine esset adducturus. Iam sen-
 sim appropinquantes Aurianæ triremes, quales es-
 sent, sese intuentium oculis præclare ostendebant.
 Propterea Halicotus raptus in id consilium quod
 inopinata necessitas afferebat, singulari celeritate
 Christianis remigibus catenas detrahit, qui erant nu-
 mero circiter octingenti, eosq; in subterraneum car-
 cerem detrudit, partem triremium perforata cari-

na, ne his potiatu hostis, in portu demergit, Turcas
 omnes secum adducendo, arcem intrare iubet, præ-
 cipitq; Mauris ut oppidum relinquunt, & ad eua-
 candos proximæ uicinæ Numidas, & montanos agre-
 stes, bellicososq; homines in auxilium accersant. Dum
 hæc turbatè administrantur Auria adactis proxis
 portuum atque oppidum occupat, tresq; cohortes sub
 vexillo ad quærendum carcerem, liberandosq; Chri-
 stianos seruos dimittit. Nec mora, certo indicio er-
 gastula omnia refinguntur, & cum magna gratulatio-
 ne serui è summa miseria beati repente facti, per tri-
 remes distribuuntur. Cæterum nauales socij per op-
 piaum discurrunt, cunctasq; domos diripientes per
 uarias regiones dissipantur, nec reclamante, reuo-
 canteq; ad tubæ cantum Auria se recipiunt, quum ra-
 pine spes, omnem pudorem in milite nuper collecto
 conscriptoq; penitus extingueret. Id dissolutæ disci-
 plinæ factum, ab arce Halicotus deprehendens, sub-
 ita eruptione dispersos inuadit, opportuneq; superue-
 niunt auxilia Numidarum, qui æquato peditum atq;
 equitum cursu, inopinantibus nostris aduolarant. Cõ-
 missa est atrox cædes in nostros potius quam pugna,
 quod nemo præpeditus complexu prædæ, & inopina-
 to pauore perturbatus usquam cõsisteret, aut uiriliter
 repugnaret: nam quisq; ad repetendam classem concitatus
 a pluribus trucidabatur. Eam uerò fugæ ignomi-
 niam iratus Auria, ut aliquo remedio sisteret, postquã
 nemo imperijs suis parebat, paululû è littore triremes
 abduci iussit, ut spe insiliendi erepta, milites ad pugna,
 salutis metu arma atq; animos conuertent. Sed tanta

erat impressio barbarorum nemini parcentium, Turcarumq; præsertim qui grauibus suis incuruis gladij rem gerebant, ut plures natandi imperiti, & maligni propter id dedecus à classiarijs adiuti, foedissimo interitu mergerentur, sic ut paulo minus quadringentos Auria desiderarit, quum uix sexaginta cum Georgio Pallauicino nobili signifero uiui in potestatem hostium uenissent. Verum Auria id detrimentum æquiore animo tulit, quòd ab se tot Christiani nominis seruos in libertatem asseruisse uidebat, & aliquot eorum maiora nauigia remulco secù adduxisset. Hac re gesta proculdubio Gadibus salutem attulerunt: nam Barbarussa caesbe deiectus ad minora latrocinia descendit. Iam Cæsar (ut ad historię seriem reuertamur) circiter duos menses Placentiæ Parmæq; exegerat, quum optatissimum à Ferdinando fratre nuncium accepit, Turcas, qui per multos dies irritò conatu Viennam obsedissent, & uinculis oppugnassent, desperata expugnatione retro abiisse, Solymanumq; ipsum non dubio concepto pudore, quòd ei Fortuna cœptis aliàs arridere solita tantos conatus elusisset, tripartitò in Thraciã reuerti cœpisse. Tempus postularet ut hoc loco quo impetu Solymanus in Pannoniam uenerit, reiectusq; à Viennæ mœnibus inglorius in Thraciam redierit, ex rerum gestarum serie narraremus, sed bono iure hic historię tractus in alium locum omnino commodiorem atque aptiorem traiciendus uidetur, ne dum singula rerum membra secare, & præcipuis temporibus coaptare contēdimus, rerū cognitio concisè atq; cōfissimè legētib. proponatur. Hac singulari lætitiã per-

fusus Cæsar, rectè à Bononiam contēdit, quò iam paulò ante calendās Nouemb. es Clemens peruenerat. Ex itinere autem susceptus est apud Regium Lepidi, Mutinamq; magnificentissimo Alfonso Ateolini Ferrariensis principis apparatu. Excipitur ergo triumphali pompa summis honoribus, incredibili omnium lætitiã, ipse paludatus, & militaribus armis, una dempta galca, undiq; protectus, albo insigni equo regio sumptu phalerato, à Mutinensi porta in forum prouehitur. Præcesserāt quaterna uexilla, cum leuis, tum grauis armaturæ Belgarum equitum, sagulis, cristis, & colorum uarietate ita inter se distinctis turmis, ut quorū ducum essent, ab ipso insignium & uestitus argumento facillè noscerentur. Successit inde peditatus toties uictor, non tam opimis hostium spolijs exornatus, quàm armorū fulgore ac aspectus feritate terribilis, ad truce[m] tympanorū sonitum, & graues tibiarum modulos, gradu superbè composito, sub signis introductus. Quadratam umbellã auro purpuraq; distinctã, gymnasiarchæ, & celeberrimi bonarum artium professores in togis sericis præferabant. Latus Cæsaris à decora Bononiensium iuuentute, non custodiæ, sed honoris causa cingebatur. Prætor urbanus, & decuriones cū uexillifero, & è quadraginta uirali magistratu, primoribusq; patriijs splendidissimi succedebāt. Constitit in medio foro Antonius Lina æger pedibus, sed uiuacibus oculis pugnacissimi ducis habitū præ se ferens, ac, ut magis ob recentē bellicæ constantiæ & rerū gestarum gloriã, omnium oculis offerretur, in sublimi sella gestatus, hinc ueterana Germanorū legione, illinc Hispanorū cohortibus, ita

prædensa acie directis, aut obuersis, & tormētis in fōte collocatis, ut exercitus concursurus esse uideretur. Erāt iuxta Cæsare illustres reguli, auro in lacinijs uel foliō bracteato, uel acu pingēte inducto, uel ad luxuriē conciso, itēq; exquisitis armorū & equorum ornamentis maxime superbi. Secundum eos prælata est Romana Aquila aureo in uexillo picta, ac itē candidū aliud uexillū purpurea cruce distinctū, sub quibus totius aule familia ex flore gentiū omnium delecta, et nobilissimi Hispaniæ sacra religionē equites, Cæsari uestigia sequebantur. Prætorianus miles custodia corporis affectus, diuersis sub signis Hispanus scilicet, Belgæ, Germanus, in croceis sagis agmen extremū clausit & quicquid in foro spatij reliquū fuerat, occupauit. Erat erectus in Petroniani templi uestibulo, per amplius ligneus suggestus, peristromatis & auleis, ad loci dignitatē undiq; protectus, in quo Cardinales & Episcopi, ceteriq; minores sacerdotes purpurati, suo cuiusque ordine conserant. In medio autē, præalti in scemitratus Pontifex Cæsare expectabat. Ille itaq; nobilioribus tantum regulis, principumq; legatis sibi ascitis, equo descendit, subeuntem per gradus Cardinales duo deduxere. Tum uerō ut prodijt, omnium oculis in duos longē maximos terrarū orbis dominos sunt coniecti. Explorabat enim quisq; ualde suspensus & tacitus, propter memoriam ueteris diffensionis & recentis amicitie, an ora ipsa interiores sensus nunquam ex toto fallentia, subitis illis affectionum & nutantis animæ momentis obedirent. Erat uultus Cæsaris in gestu militari & graui, blanda quadam lenia-

te uerecun-

te uerecundiāque perfusus. Clementis uerō facies ita subito ad eius occursum exhilarata est, ut uel ob id maxime lactari crederes, quod illum multo humaniorem & augustiorem, quam putarat esse conspiceret. Varia siquidem, ab Hispanijs & falsa quidem de Cæsare fleuque malignē retulerant & multi e. iam ultrō trepidis animis propter acceptas tot inuisitatas clades, sibi illum fingeabant, uti alterum Ariouistum, aut Rotomalcem, aliquo scilicet uultu Cimbrico, & feritate Gothica metuendum, ac ipsius denique militibus ferocia & spiritus immanitate persimilem, qui deuictis & stratis tot hostium exercitibus, tot urbibus direptis, euastatisq; prouincijs, diuina ac humana omnia dira confusione miscuissent. Sed iam fuerat exceptus Genue, Placentiæ cognitus, Parmæ demum, Regij & Mutinæ, cum summa omnis generis hominū gratulatione salutatus, utpote qui passim humanitatis abstinentiæ, pietatis, atq; iustitiæ monumenta, absq; ullo uel superbiæ, uel crudelitatis, uel libidinis uestigio reliquisset. Enimuerō, quo nihil est in rege popularius & gratius, aditū cūctis atq; aures summa benignitate & singulari patientia præbuerat, dederatq; obiter responsa spei æquitatisq; plenissima, quæ propositis postulorum capitibus sigillatim rectissime responderent. Illam uerō militum licentiam diuturna impunitate confirmatam, ijs, qui uel oblata rapuerant, uel antedem arroganter stipendia flagitarant, supplicio protinus affectis, ita reprefferat, ut illo, quod teneret, longē maximo omnium imperio dignissimus haberetur. Sed nec eum quanquam etate Fortunæq;

florantem, ulla unquam uel licite uoluptates, à perpetuis rerum maximis consultationibus auocabant, ita ut in eo simul iuuentutis decor eximius ad Martiam laudè emineret, & consilia senili maturitate proprijs non alienis cogitationibus exquisita, elaborata, directaq; manerent. Nūquam enim præclarum, nobile, & firmum eius ingenium, uel irarum impetus perturbat, uel cæca uindictæ libido pupugerat, uel ulla humana mollietis, quin recta sentiret, expugnarat. Erat eius uultus, ut hoc quoq; curiosi minime desiderent, argenteo & grato quodam pallore dilucidus, oculi cærulei, suaues, nulla acri seueritate formidabiles, & ijs quidem ad ingenium pudorem uirilemq; modestiam instituit. Nasus à medio clementer assurgebat, quod magnitudinis animi signum in Persarum etiam regibus ab antiquis fuit obseruatum: mentum erat ad exiguam uenustioris iniuriam paulò prominentius, & quod grauitatis speciem addebat, subcrispa & flauenti barba cõuestitum: capillū uerò fulgore pallentis auri, more Romanorum Caesarum, circumtonsum ostendebat. Porro statura corporis, ut in ipso ætatis integræ flore & prosperrima ualetudine, non ab inertis succo, sed à ualido neruorum nexu longè firmissima, per amplæ item robustaq; manus ad stringendum ferrum idoneæ, crura autem uenustissimè extantibus toris, trunci proportionè directa, quod tum maximè apparebat, quū equo uerberetur. Tanta enim ei inerat cum dignitate equitandi peritia, ut nullus eo armato atq; equum incitante & in gyrum reflectente, uel pulchrior, uel uiuidior, uel inferendo armorum pondere patientior eques reperiri

periri posse uideretur. Ceterum ad Pontificis pedes flexo genu prouolutus, ac mox dextra læti arridentisq; Pontificis erectus ad osculum Hispanica oratione Veni, inquit, sanctissime pater ad pedes tuos, quod sūmo uoto semper expetiui, ut fessis Christianæ reipub. rebus cõmuni consilio succurramus: oro Deum Opt. Max. qui me huius uoti compotem fecit, ut nostris cõsilijs adsit, atque hic aduentus meus Christianis omnibus sit salutaris. Tum Pontifex, certè, hoc ipso congressu, inquit, sicuti Deus immortalis, & sancti calites certissimi sunt testes, mihi nihil unquam fuit antiquius, & iam superis gratias ago, quod te uideam prosperè atq; feliciter mari terraq; perductum, resq; cõdeductas intuear, ut te authore de concordia omnium & solenni pace minime desperemus. Obtulit subinde Caesar auri signati circiter libras decem, deductusq; est summa comitate à Pontifice ad templi limen, atq; ita digressi, Caesar ad aram maximam supplicaturus superis contendit: Pontifex uerò in prætorium cum uniuerso sacerdotū ordine continuo est reuersus. Nec multò post Caesar & ipse prætorium intrauit, cui parata erant summa adium partes, ita coniunctæ Pontificijs, ut inter utriusq; cubilia, solus interesset paries, aditum præbente portula, ut quum uellent, ignaris omnibus, remotisq; arbitris, interdum noctuq; de sūmis rerum negotijs familiarissimè disputarent. Eo modo sæpe arcana sensuum mutua & sincera animi liberalitate detegendo, ac odiorum origines ad fatalem uim & consiliatorum & ducum insaniam referendo facile Dijs bene iuuantibus, uiam inuenère, qua pax

egregiè componi, & tot malis & funestis incommodis optatus finis imponi posse uideretur. Veneti per Gasparem Contarenum diuini ingenij, & felicitis inuastria legatum, non proferendi imperij, sed tuenda publicæ omnium libertatis causa, aduersus Cæsarem arma cepisse testabantur. Proinde eas urbes, quas in Apulia Galliaq; togata possiderent, Cæsari atq; Pontifici statim esse reddituros, adiuturosq; pecunia Cæsarem, si ille erga Franciscum Sfortiam clementia et lenitate liberaliter uteretur. Cæsarem etiam ipse Pontifex ab initio belli fuerat obestatus, ut Sfortiam de precantis Italiae precibus contonaret, uel humanioris æquitate, si ei falso perfidiae contumelia fuisset imposita, uel illa præclara clementiæ uirtute, quare ges Dijs immortalibus æquantur, si in maiestatem aliquid ingrato infidelisq; animo lapsus admisisset. Ad quam quidem rem singulare Pontificis studium, ac insignis autoritas momenti plurimum afferebat, ijs cõsilijs approbandis, quæ honesta, tuta, decora, atq; usu omnibus commoda censerentur. Nemo enim eo grauius atque prudentius de magnis rebus disputare, & diuersas sententiarum opiniones acutius ponderare confutareq; didicerat. Addebant dictis fidem utriusq; Fortune facta pericula, & quæ Christianos animos facile perstringit, illa inueterata religionis opinio, et ea quoq; erat promissæ barbæ intempestiua & ueneranda canities, ut apud Cæsarem cuncta piè & grauius estimantè, & carceris, & tot cladum memoria facile renouaret. Sed tanta erat altitudo iudicij Cæsaris, tanta moderatissimi eius animi religio, & tam

deniq; pacis & concordie studium, ut nihil regali fastigio dignius atque præstantius existimaret, q̄ omnia consilia ad uerum decus, ad solidam pietatem, & ad animi magnitudinem reuocare, ut arma in Turcas, a deo inter nos impiè sædeq; tractata uerterentur. Quippe, qui non adumbratam, sed ueram & uiuidam, nõ Fortune adminiculis quasitam, sed à fonte ipso propriæ uirtutis profluentem gloriam sectaretur. Itaque Solymano Turcarum imperatore, iam à Vicinæ Noricæ mœnibus, cum strage ignominiaq; depulso, atque eò Byzantium præcipiti fuga properante, quum nihil iam hostile inde amplius esset timendum, pacare cuncta constituit. Euocatur extemplo Bononiæ Franciscus Sfortia, procumbit ad eius pedes, redditoreque diplomate, quo illum data fide ubique terrarum Cæsaris saluum & tutum esse iubebat, salutem, imperium, & spes denique omnes uni Cæsaris prohibiti, fideique committit: Quoniam innocentia fretus, omnia se ex illius æquitate humanitateque sperare prædicabat. Tum uerò stupentibus cunctis, uiderelicuit, quanto Cæsaris esset omni sua fortuna maior & excelsior. Certarat pro imperio Mediolanensi, defertus à socijs, ab omnibus oppugnatus, in qua contentione omnes omnium uires ingentibus partis uictoris præclare contuderat, & cū aliquando nutante partium fortuna, in dubia spe uictorie uersaretur, honestas pacis cõlitiones, se per elato constantiq; iudicio repudiarat, ne quod uirtute atq; uia animi magnitudine erat factururus, ueluti ignobili metu subactus & præseti impulsus necessitate fecisse uideretur. Habet. n. hoc in se

regius eius animus, ueluti excellenti & perfecta uirtute præditus, ut nunquam uel acriter urgente Fortuna, abieclè se demittat, uel ea penitus arriidente intemperanter extollat. Ergo ubique uictor & triumphator supplicem in gratiam recipit, Mediolanensium ducè appellat, & tabulis Augustalibus rite consecris, totiù ei paternù regnum adiudicat, neq; amplioris pecunie tributum imponit, quàm ab initio & ante dissensionem imponendum esse censuisset. Nec multò post calendis Ianuarijs, solèni adieclæ precatione, sacra peraguntur, ab incredibili hominum frequentia, exoptatum afflictis Italiæ populis in speratæ pacis nomen excipitur. Præsentes Clemens Pontifex & Carolus Cæsar, orantis Romuli Am. sæi uiri eloquentissimi uoce, Christiani nominis conseruatores, ac optimi maximi Italiæ parentes appellantur. Obortas præ gaudio lachrymas uix continent uiri togati, optimi ciues, sanctissimi sacerdotes, legati regum omnium, Gallie scilicet, Britannie, Lusitanie, Scotie, Pannonie, Sarmatie, Dacie, Veneti Senatus, ac item Allobrogis, Ferrariensis, Mantuani, Vrbinatisq; regulorum, ac liberarum etiam ciuitatum, Genuensium, Senensium, & Lucensium: cunctiq; demum proceres & principes, ipseq; ante alios Franciscus Sfortia, honoris causa, sessum inter postremos Cardinales receptus. Ea enim dies tranquillitatis initium, & ærumnis finem allatura uidebatur. Et fama per urbes Italiæ, externasq; prouincias, omnes Veneti senatus æquitatem, abstinentiam in appetenda pace studium, in gerendo bello constantiam admirantur. Clementis uerò, quòd desperatæ pacis cō-

ficiendæ

ficiendæ, implicatum turbidumq; negotium generosè diuineq; susceperit. grauitèr appositèq; tractarit, prospere & salutariter consecerit, iudicium subtile, industriam uehementem, inuisitatam uerò felicitatè, in cælum eximijis laulibus ferunt. Cæsarem uti uerè imperatorem, quòd omnibus proferendi imperij cupiditati bus imperaret, uti uerè uictorem, quòd se ipsum alijs parcendo, præclare deuinceret, uti uerè liberale, munificum, largitorem, quòd regnum dare, quàm accipere, maius & pulchrius existimaret, admirabili quodam genere gratulationis & laudis prosequuntur. Soli mortaliù ueterani, quibus natura odiosum pacis nomen esse consuevit, moleste & insolenter ferre id in expectatum, & propterea clarissimum Cæsaris factum uehementer dolere, ac inuidia commoueri, quòd perpetua belli commoda, & uictoriarum præmia, eo importuno pacis nomine perderentur. Summa tamen Cæsaris æquitate, & liberalitate, ex agro Insubrum, assentiente Sfortia, præmia sunt decreta Antonio Leue, ac Alfonso Daualo Vastio, minoribusq; ducibus qui eo bello fortissimam operam nauassent. Interea Cæsaris uxor Isabella puerù peperit, cui propter aui materni memoriam, Ferdinandi nomen impositum. Eius nunciij letitiam celebrare insignes Hispaniæ reguli magnificentissimo apparatu, arteq; mirabili, ad equestris pugniæ simulacrum, Maurorum iaculatorum cultu, in scuta passim conieclis arundinibus decurrentes. Quum hinc Osorius Astorgius, illinc Pacecus Astalonus, ornatissimi duces singulas turmas spectante Cæsare in forum pugnaturas induxissent. Cōcurrere etiã

quatri duo Itali, Belgæ, Hispaniq; equites cataphra-
cti insignibus amatorijs, & militaribus ornamentis ual-
de conspicui, panno aureo, ac altero item purpureo,
à senatu Bononiensi ad uirtutis præmium, & in hono-
rem Cæsaris, hilari benignitate proposito, tulitq; præ-
mium Altamirus ex ulteriore Hispania regulus, quòd
plures, quam quisquam alius hastis, in aduersis con-
currentium pectoribus infregisset. Per eos dies Hispano-
rum & Germanorum copiæ ex agro Mediolanensi,
Brixianoq; iussu Cæsaris hortatuq; Pontificis deductæ
diuersis Apennini iugis in Etruriam descenderunt, he-
sere tamen in niuosis saltibus ænea tormenta cum uis-
pore solis resoluta, & curruum pòdere fracta glacies,
cœnoseq; niues rotas ad axes usq; deuorassent. Eas co-
pias in unum coactas, Vastius à citiore Arni flumi-
nis parte in suburbana ad conspectū Florentiæ urbis
perduxit, ut Florentini duobus exercitibus, hinc ab
ipso Vastio, & illinc è ueteribus castris trans Arnium
ab Aurantio, obsidione & minutis lentæ oppugnationis
prælijs premerentur, omnisq; pabulatum & lignatum
exeundi facultas, præcis egressibus concluso hosti,
& nisi per summa pericula erumpenti, penitus adimeretur.
Postq; eos, qui remp. gubernarèt, obscuros
nouosq; homines ad priuata potius commoda, quam
ad urbis ac imperij & publicam deniq; totius populi
salutem respectantes, nihil pro sanis facturos appare-
bat. Quonià legatos cum mandatis inanibus & parum
expeditis de pace postulatis ad Cæsarem Pontificemq;
misissent, & tunc maxime eiectis optimatibus, liber-
tatem illam, non modo lenissimo Medicorum domi-

natu, sed

natu sed quouis acerba tyrannide sæuiorem, obstina-
tis insanisq; animis tueri usq; ad interitum patriæ stæ-
tuissent. Interea Cæs. r propter fituitæ redundantiam
quam graue per hæmem celum inuexerat, periculo
so angine morbo laborauit, sollicitis de eius salute om-
nium animis, quoniam Philippum patrem, & Maxi-
milianum auum, ea sæpius tentatos fuisse meminerant.
Sed Narcissi Neapolitani medici ualde fortunati peri-
tia, qui ei ab adolescentia semper astiterat, celer-
rimè conuuluit. Per eos dies Senatus Venetus longè om-
nium quas unquam emisisset, ornatisimam legationem
ad Pontificem, Cæsaremq; transmittit. In ea fuere
Marcus Dandulus ætatis honore, & optimorum stu-
diorum gloria facile princeps; itemq; Aloysius Moe-
nicus summe grauitatis patritius, & Memphitica ad
Selymum legatione clarissimus, & Hieronymus Gran-
denicus uetus senator, qui Romæ apud Hadrianum le-
gatus fuerat. Porro Laurentius Bracadenus florentis
eloquentiæ philosophus, & Nicolaus Teupulus gra-
uissimarum artium, & Etruscorum carminum laude
celebratus, & Antonius Surianus uir eximiorum
usu, & doctrina præditus singulari, & Gabriel Venerius
uir prudens, efficax, assiduus, constans, qui
Sortiæ difficillimis temporibus semper affuisset; post-
remò Gaspar ipse Contarenus Venetorum ab excel-
lenti uirtute lectissimus. Erant in lato clauo, uel au-
reo, uel purpureo ad humeros fibulato, torquati fermè
omnes, & à quodam augustæ grauitatis habitu uene-
rabiles, Pontifex eis senatum dedit, aduocatis etiam
minoribus aulæ sacerdotibus, & triduo post Cæsar

in amplo conclaui constituta sede proceribus circumseptus, eos suscepit. Bracadenus utroque in locorationem habuit splendidam, grauem, luculentam, exquisito laudum genere plenissimam, qua gratias nomine senatus agebat, quod optatissimam pacem turbulentissimo tempore Christianis ferè omnibus peperisset: offerebatq; Venetas opes, si quid egregium, & summis Christiani nominis principibus dignum concordibus animis agerent. Latine oranti continuo per utriusq; principis epistolarum magistros, qui erant à Pontifice, Euangelista Tarasconus, & à Cesare Mercurinus cardinalis, breui latina oratione fuit responsum. Donauit demum singulos legatos Caesar quingentis aureis, & quantum dimissi essent, aliquid tamen Bononiæ substituere, ut eum diem, quo Caesar Romani imperii coronam esset accepturus, ad declarandum senatus studium honestarent. Caesar enim multis de causis Bononiæ coronari statuerat, quanquam id antea Romæ faciendum esse decreuisset, ubi superiores Cæsares tanquam in sanctissima sacrorum sede, et felici nationum omnium domicilio, urbeq; ipsa ueteris imperii honore antiquorum triumphis & stupendis supremæ fortune monumentis longè clarissima, coronas legitimo iure suscepissent. Sed euastata urbis, & non dum nouis comodis subleuata calamitosa tenuitas, & opulenta suppellectilis ornamentorumq; penuria Cæsarem auerteabant, quanuis Romani eius spe aduentus ab omni tristitia, & sordibus, ad letitiam ueteremq; splendorem reuocati uiderentur. Erant præterea Cæsari multa opportuna statutoque tempore in Germania peragenda.

Nonnulli

Nonnulli scilicet pacandi reguli, qui ad arma conseruati, bellum quam pacem malle uidebantur: aliqua liberæ ciuitates confirmandæ, quæ se ad Heluetios, certo percusso foedere contulissent. Appellandus item nouus Caesar procerum suffragijs, & deniq; Pannonicis rebus occurrendum, quoniam Ioannes Vayuoda, quem regem Solymanus Budæ statuerat, magnam regni partem obineret, fractusq; ingentibus Turcarum præsidijs ad prima ueris signa in Noricum irrupturus esse crederetur. Itaq; euocatis omnibus regulis, deligitur Iouisdies sexto Cal. Mart. Matthie Apostolo dicatus, qui erat natalis Cæsaris, semper ei faustus, & Ticinensi etiã uictoria latissimus. A medijs prætorij fenestris, patefacto aditu pons ligneus, pensilis. sublicis impositus, incuruo tractu per forum, & Petronianum templum ad aram usq; maximam protrahitur, & festa fronde, pictisq; tapetibus exornatur, ut sine tumultu confundentis & prementis turbe Pontifex & Caesar in pompa præteruecti spectarentur. Erat de more ueterum Cæsarium, ut Modocitæ prope Mediolanum coronam ferream susciperent, quæ indicaret Romano imperio firmitatem ferro & militaribus copijs comparari. Tres enim coronæ Cæsaribus debentur. Prima est argentea, Germanici scilicet regni, quam suffragio procerum Aquisgranum decennio ante susceperat: Secunda ferrea regni Longobardici: Tertia uero aurea Romani imperii. Præstò igitur affuere Modocitensium legati, cuius erant principes, Polydorus Vedius, & Paulus Velanuis qui ad retinendam ueteris prærogatiuæ dignitatè, uetustissimi operis coronam & annalium codices anti-

quitate pernobiles detulere. Ea erat sine florentibus pinnis in simplicem & latum orbem circumducta ferro introfusis tempora præcingente sed exteriùs auro & gemmis exornata. Bivuo itaque antequam tertiam coronam acciperet, in sacello domestico astate Pontifice, sacris peractis, Cæsar ungitur, serreaq; corona, & cæteris regijs insignibus de oratur, ipsam ferè cerimonijs quâs paulò infra memoratumus. Prætulere ante Cæsarem summi honoris causa, Aluarus Oforius Marchio Astoricensis aureum scriptrum, Didacus Pacecus dux Ascalonius enim gemmata uagina conditum, Alexander Medices dux Pinnensis Cæsaris gener, orbem aureum cum præfixa cruce gemmis distinctum: Bonifacius autem Marchio Montisferrati, Modoetiensium coronam. His rebus rite confectis, aduenit demum dies maioris aureæ coronæ pompæ destinatus, & is quidem, quum noctu pluisset superis mirè fauentibus, incredibili serenitate perspicuus. Ante alia Pontifex uniuerso Cardinalium & Episcoporum ordine, in mitris & pluuiabibus sacris pallijs, cæteris uerò sacerdotibus in coccinea ueste per pontem solenni pompa traductis, in præalta sede gestatur, & comitantibus prætorianis sub umbella templum ingreditur. Iam in forum Antonius Leua pedestres copias adduxerat, & obuersis in omnes aditus maioribus tormentis, & signis in medio constitutis, cuncta loco perpetua militum statione firmauerat. Interim è lacubus, qui in summo prætorianæ porticus fornice fuerant s. brefasti, per siphones rubra & alba uina fundebantur, panes ab alto in

subie-

subiectos milites spargebantur, torrebaturq; in machina uerjatili, bos integer, ingens, hœdis, ueruecibus, ac omni ferè uolucrum genere sacrosissimus, ut in tanta festiuitate milites sub armis in acie stantes, ad manum paratis obforij: cum iucunditate uescerentur. Nunquam ab ulli memoria, uel ad celebrari triumpho, uel ad inauditi spectaculi famam, maior atque nobilior mortaliu insignium numerus, in unam urbem confluit. Erant adeò plena loca omnia quæ foro imminebant, ut multi in alto suspensis & pendentibus speculis, alij in ædium præcæptis, & periculosis locis cum aliorum admiratione prospicerent. Ipsa porò domorum tecta pueris & feminis in ea mira cupiditate scandentibus, tantæ multitudinis pondere fatiscabant. Fuere etiam erecta inter Columnas templi, ad theatrorum imaginem, podia gradibus excelsa, superædificatis quoque suggestibus, unde illustres in throno suspicerentur, & cuncta ipsa pariter iucundissimè despectarent. Iam Pontifex sacratas tunicas & chlamydes inuerrat, & sacra solennia excultis altaribus parabatur, quum Cæsar sub umbella cum ornatissimo procerum comitatu, ad templi uestibulum peruenit, ita ut uix eo paucis passibus præterueto tabulata pontis, prægrauante prætorianorum turba, frangerentur. Ibi plerique militibus immixti, fœdo casu procidentes, sese pluis atque securibus inuenerunt, inter quos fuit Albertus Pighius Belga theologus Lutheromastix, minima tamen pro tumultu clades incidit. Sed facillè fuit estimare ex atrocitate periculi quis in Germano milite, supra ferociâ

militarem, natura implacabili, animorum habitus esset futurus, si ad certam omnium perniciem, Cæsar ipse, se paululum uertente fortuna, cecidisset. Sed impudè respectans Cæsar, leniter arripit, ita ut fortunam suam certius agnoscere uideretur, quæ cœptis, & notis omnibus benignissimè semper aspirasset. Erant omnia ad imaginem Vaticanæ templi constituta, & nouæ sacellis appellationes impositæ, ut e. sigillatim, ad ueterem consuetudinem ex Pontificijs litteris responderent. Affuere igitur Romani sacerdotes, quibus sacra Vaticanæ templi sunt commendata. Ii ad aram Cæsarem susceperunt, linteâq; sacerdotali tunica superinecta, in collegium eius sacerdotij cooptarunt. Eum Saluiatus cardinalis in uerba ex libris Pontificijs concepta, sacramento adegit, ita ut in summa libens iuraret, se Pontificiæ dignitatis perpetuò futurum esse defensorem. Ab hac ara duarum turrium nuncupata duo Diaconi cardinales, Saluiatus scilicet ipse & Rudolphus ambo ex patruelibus Pontificijs nepotes, ad templi limen deducunt. Flexo genu supplicanti, Piccolomineus præbyter cardinalis, certis precationibus expiatum in sacellum sancti Gregorij perducit. Ibi lintea tunica deponitur, sandalia margaritis & gemmis picta statim induuntur, & Dalmatica ueste in morem Diaconi prius assumpta, paludamento demum conuestitur. In eo habitu præcedenti, Puccius cardinalis ad Porphyriticam rotam, quæ est ad Vaticanæ templi medium, mitratus occurrit. Ingeniculatus Cæsar ad aram maximam obuertitur, solenniq; altera precatione, ut eius imperium stabile,

perpe-

perpetuum, uictoriarum, pietatis, & laudis plenum faxit, Deo maximo, in cuius manu sunt regna, commendatur. Sūt enim multa antiquitus à pijs præstantibusq; ingenijs, cum summa uerborum elegantia, & Christiana grauitate composita, quæ ex sacro libro, ad statas rerum & locorum cerimonias, ab alijs atq; alijs sacerdotibus in frontem Cæsaris perleguntur. Quæ omnia in illis Pontificum iam editis libris, quisq; curiosus facile poterit inuenire. Ascenditur demum uersus aram maximam, ubi Innocentio Cibo Cardinale letanias præcunte, alternis precibus pie pronuntiatis, Dixi diuæq; omnes propitiatur. In lectisternio supplicanti Cæsari Campegius Cardinalis affuit, & de scripto orationum lamm, ut auspiciatò coronaretur, religiose recitauit. Inde mox Cæsar à Farnesio, quoniã is erat senatus princeps & Cardinalium uetustissimus, intra sancti Mauritijs sacellum est deductus, ubi diffibulata Dalmatica, humeros & brachium dextrum, sacro oleo, adiectis puris & pijs orationibus inungitur. His rebus rite confectis, solennia sacra erudito phonsorum concentu, alternantibus choris, operante Pontifice, ipso Cæsare in sacra ueste ministrante, protinus inchoantur, quæ miro ordine cerimoniarum, summa grauitate sacerdotum insigni omnium religione, aded in seruum diei sunt tractata, ut uel pie curiosos fatigare potuerint, si is longè omnium clarissimorum principum admirabilis cõfessus, spectantium oculos ulla in parte satiare potuisset. Neque hinc est necesse, ut cuncta, sicuti sigillatim fuere celebrata, à nobis minutissimè referantur, quando ea in libris Pontificum beneficio publicatis ad a-

missum descripta uideamus. Legati interim Genueses & Senensēs quam de loci dignitate inter se commelisis pugnisq; contenderent, templo inssu Caesaris exacti sunt. Cæterum summa sacrorum fuit, ut Caesaris manu Pontificis Romani imperij insignia traderentur. Itaque solenni precatione semper ahibita, Pontifex ei supplici sceptrum aureum dedit, florenti cacumine conspicuum, quo piæ gentibus imperaret: itemq; nudatum ensē, quo Christiani nominis hostes persequeretur, ac pomum aureum, quem, uti terrarum orbem insigni pietate, constantia, uirtuteq; regeret, & postremo thiarā illam potius quam coronam, biipiti fastigio, multisq; adamantibus insignem capitū inposuit: ille piæ inflexo genu, pronus exosculato pede, Pontificē adorauit. Tum leuam Caesar in illa togamnis ac unionibus exornata trium p'ali trabea, ad leuam non procul à Pontifice, in sede auro protecta, sed paulò humiliore, sessum est perductus, & Romanus imperator appellatus. Quod ubi in foro militibus exrenunciatum, Antonius Leua, ad declarandam Latinitatem, maiora minoraq; tormenta dispendi inssit, ita ut terribili sonitu calum crepitare, terra quati, & tectamutare uiderentur. Nec multò post Pōtifex sacratissima Eucharistiæ hostiam humillimo quodam oris gestu, purissimoq; animi habitu desumpsit, atq; eā obiter Casari omni labe criminū expiato, religiosè cōmunicauit. Peractis sacris, templo excessum, ad præparatos equos sacerdotes, legati, proceres discurrunt: omnis repente multitudo in equis conspicitur, acclamationes, tubarū cantus, tympanorum strepitus audiūtur. Conscendū

equum

equum Pontifici, Caesar ad leuam pedes astitit, uti benigne aurati staffam sacro pedi protinus inducturus Sed piūm Caesaris obsequium, Pontificis humanitas, religiosaq; modestia superauit. Ergo uictim equo uierq; albo, sed Pontifex Thraicio, Caesar Hispanico confidentes, umbellam subeunt, summae dignitatis hominibus, ad eam gestandam honori simul & labori succedētibus. Præcedebat miro pompæ ordine, tum Cardinalium, tum procerum utriusq; aule familia: in tergo signa erant uiatorum, qui cursores appellantur. Ad hæc subsecuti sunt septem uiri insignes armis, trabeis, militariibus equis, & pedestri comitatu ualde cōspicui, qui totidem ingentia uexilla deferrebant. Angelus Ramicius Bononiensium uexillifer, qui est summus apud eos magistratus, primum detulit cum titulo Libertatis: secundum erat senatus populiq; Romani Iuliano Casarino Romani sanguinis adolefcenti, ab ipsa familie prerogatiua demēdatū. Ad hos secuti sūt Ioānes Menricus, & Hotrechius Belga: hic Casaris aquilam, ille candidū uexillum cruce purpurea distinctum gestabāt. Tum demum tria sunt prælata, Clementis scilicet Pontificis, cum Medicis insignibus unum, alterum sanctæ Romanæ ecclesiæ, tertium uerò illud Christianæ crucis aduersus Turcas aliquando deferendum. Signiferi fuerunt Leonettus Sidicinus, Ludouicus Rangonus, & Laurentius Cibo Prætorij præfectus. Traducti præterea aliquot albi asturcones sine sessoribus, auratis ephippijs instrati. Prætulere etiā adolefcentes eximie nobilitatis in scipionibus præfixos galeros Pōtificis purpurtos quatuor. Nec multū inde succedebat Eucharistiā

q 2

sub aurea umbella loculo crystallino inclusa, & sella generosi & tamen pacati equi superimposita. Later-
na ingens ante, & circum dena funalia ferebatur. Tū-
demum promiscuè gētium omnium honestissimi quiq;
succesere, ut decuit in tanta hilaritate, regio sumptu
supra quam credibile uideatur, exornati. Nemo enim
ex tota Italia paulò uir illustris non uenerat, nisi uehe-
mēti ualetudine præpeditus. Hispani, Itali, Belgæ, pro-
ut libido genijq; tulcrunt, auro textile & serico om-
nis coloris eleganter uariiegato, itemq; Phrygijs ope-
ribus, & acu pictis sagulis spectātium oculos perstrin-
gebant. Germani in ueste obscuriore, sumptuosa tamē
torquibus aureis relucebant. Visebantur passim equi
ex omni regionum sobole maximè generosi, & insano
sumptu toto terrarum orbe cōquisiti. Notiores Hispani-
niæ reguli fuere Aluarus Osorius Astorgiæ Marchio
Didacus Pacecus Ascaloniæ dux, Indicus Mendocius
Saldaniæ comes, Infantastiorum ducis filius, qui Fran-
ciscum Gallorum regem in Carpentanis regali hospiti-
tio susceptum, admirandis muncibus exornauit, &
Petrus Toletanus Marchio Villefranchæ, Albano du-
ce genitus, qui filiorum & nepotum sobole felix,
& fide utrutēque præditus, ad regni tutelam in Hi-
spania conquisit. Præterca paulò minores comi-
tes, Agillarius Fonteius, Cosantianus Altamirus,
& supra hos, quem ingenio fidēque spectatum For-
tuna extulit, Franciscus Couus consiliorum omnium
particeps, & in regno legionis sacratorum equitum
magister. Sed quis reliquos nobiles, opulentos claro-
rum principū progenie editos suo ordine numeratis

Neq;

Neq; Italos alacritate & sumptibus inter se certan-
tes sua serie arbitror recensendos, ne si in tāta uel for-
tuna, uel claritate, propè equalium equitum turba,
aliquos nominemus, ceteri se indignè uel iniquè præ-
termiſſos conquerantur. Fuere tamē inter tot regulos
maximè conspicui, Alexander Medices, & Ioannes
Aloysius Carr. a. Statilianus princeps, Belgarum autē
longè dignissimi successe, Henricus Nansous comes,
cubiculo præpositus, cuius est summus dignitatis &
gratiæ locus apud Casarem, Philippus inde Croius
Marchio Arescotæ, præfectusq; equitum, & Casari
sanguine coniunctus, itemq; Hadrianus Roseus Cesa-
riane familiæ magister. Venerat etiam ipse Andreas
Auria, cui Casar maris imperium detulerat, nō à cul-
tu corporis, amictusq; luxuria, uerū ab aspectu gra-
ui & militari, ipsaq; proluxæ barbæ spectanda caniti-
e, & rerum gestarum fama conspicuus. Subtraxit
pompe Franciscum Sortiam, non importunus modò
sed grauis etiam morbus, Ferdinandus etiam Sarfene-
rinus Salernitanus princeps, ne primum locum Asca-
lonio concedere uideretur, intra limen domi se conti-
nuit. Federicus uerò Gonzaga Mantuanus, ad e-
xornandam urbem, ut summo cum honore Casar
exciperetur, domi remanserat, & ob id etiam, ne
cum Bonifacio Montisferrati regulo, de loco & di-
guitate disceptaret. Alfonsus Atestinus Ferrariæ
dux ideo non uenerat, quòd Casar pacificator, uti
postea fecit, nondum ei diem, quo pro concordia ad
Pontificem ueniret, omnino statuisset. Nec Pyrrhus
Antonius Sansuuerinus Bessennianus princeps, quan-

uis properaret, in tempore superuenit. Erat cum ijs, quos diximus, minorum regulatorum atque honestissimorum equitum numerus, uestis & equorum ornamentis magnis regibus exequandus. Sed unus omnes omnium nationum Astorgius eruditus sumptibus superauit. Erat enim eius prætexta uerè triumphalis, margaritis & gemmis, ad delphinorum imagines, opulentissimè depicta. Ad hos sequute sunt uariæ legationes, & mox ipsi purpurati Cardinales. Inde non procul successit umbella, sub qua duo longè augustissimi terrarum domini, in mitris illis stupenda, & inestimabili gemmarum & unicum uarietate præciosi, ita collutim & temperato passu incedentibus equis, ut ijs certa ingenij grauitate, quales sessores ucherent, sentire uiderentur. Antecedebant umbellam, ipse Montisferrati Marchio, solemni in chlamyde & corona gemmis ornata, qui Caesaris sceptrum deferebat: Franciscus inde Maria Felrius dux Urbini, Venetorum imperator; & quoniam erat præfectus urbis, in ueste purpurea Dalmatica, cum inuisitato in uerè formam capitis tegumento, aurea cruce distincto, & tenijs utrinque pendentibus, nudatum ensẽ prætendebat. Philippus uerò Palatinus, quem decora proceritas, & obsidio Viennæ aduersus Turcas fortissimè tolerata clarissimum reddebant, aurum orbem detulit, in talarum toga purpurea, astrictis manicis & plano pileo candidis pellibus redimito. Postremus erat Carolus Sabaudius Allobrogum dux, pileolum ferens, unioibus smaragdis, & carbunculis collucentem, qui quum oporteret nobilioris officij

officij causa, tempore capiti Caesaris coronam prætentis manibus acferret. Inter hos summi ordinis principes, & umbellam ipsam Caesaris qua stator obequitabat, qui per singulas regiones certis passuum intervallis ad dimouendam turbam, excitandamq; lætitiã effuere in populum argenteam atque auream septem signatam imagine coronati Caesaris dispersebat. Secundum umbellam linis cubicularijs & medicis locus fuit. Tum uerò antistites opibus & auctoritate præsenties, qui uel legati regum erant, ut Gabriel Agramonius Tarbensis Gullus, & Bernardus Tridentinus Germanus; uel Caesaris consiliarij, in quibus fuit Gabriel Barenis pace & bello rerum maximarum administrator; uel ijs, quos ab insigni gratia pontificis assistentes uocant, ut Hieronymus Vastionensis, qui Casarem in Italiam adduxerat, & ceteri demum Episcopi in uiolaceis pallijs & post hos minores sacri uiri successerunt. Nouissimum agmen clausere cataphracti equites Belgæ, per alas turmasq; distincti, eo ordine indutis galeis & prætentis hastis subsequentes, ut non modò tantæ pompæ præsidio, sed ornamento esse uiderentur. A templo, ut diximus, profecti, modico ad leuam flexu, ad urbis umbilicum abiectis turris Asinellorum altitudine Italicarum nulli secunda. Inde per regionem albis & cyaneis pannis coopertam, quæ ad Flaminiam uia portam perducit, inter acclamationes longo tractu processum est, porticibus hinc, & inde spectantium foeminarum multitudine refertis: sic ut pompa omnis sine turba multo omnium oculis ad incredibilem uoluptatem

ostentata quietissime spectaretur. Tum demum ad regionis biuium, quod dicitur ad Clauaturas, Caesar à Pontifice digressus, ad diui Domini ci templum contendit. Ibi uenientem Romani Lateranensis templi sacerdotes cum summa ueneratione susceperunt, & uti Vaticani dudum fecerant, in collegium cooptarunt. Inde Caesar ad aram diui Ioannis supplicauit, & multos omnis generis oblatos nobiles equestris dignitate, gladio leuiter percussis humeris, ornauit. Nec multò post alio itinere quàm isset Pontifex, ad praetorium est reuersus. Erat maximo triclinio ad epulum præbendum auleis undique strato, coniunctum cubiculum Hippolyti Medices Cardinalis, in id familiariter Caesar coronatus excluso fermè omni famulatu se recepit, trabeam deposuit, exiit sandalia, & auream talarem togam sumpsit, atque hilaris aliquandiu ab illo tanto prætextæ chlamydis, & prægrauis thiaræ pondere conquecuit. Interea præcinctibus tibijs & tubis, epula miro ordine, ministrorumq; silentio introferri sunt cæptæ. Itaque affuere Cesari præsto quatuor illi principes, in sua quisque solenni chlamyde, ut insignia præferrent, atque item alij illustres reguli, ut eum ad mensam deducerent. Cæterum priusquam exiret, ex eorum numero septem equestri ordini adscripsit, & ante alios ipsum Astorgium, qui longè omnium in pompa cultissimus extitisset, & Philippum Palatinum, qui Viennæ diuina uirtute propugnando, non modò Germanos, sed Christianos omnes summo metu & incredibili periculo liberasset. Cœnauit solus Caesar singulis imperij insig-

bus in mensa collocatis, quæ erat aliquot gradibus excelsa. At in alia infra gradus, in conspectu tamè Cesaris discubuerunt, Sabaudius, Palaïnus, Urbinas, & Montisferrati reguli. In exteriore uerò triclinio epulum cæteris proceribus præbitum. Remotis mensis iterum Caesar gladium cepit, & plerosq; nobiles equestri dignitate decorauit. Accidit uerò dum nudatum enssem Urbinas porrigere uellet, ut pomū manubrio insertum excuteretur, atque eo cadente in pauimentum inclusa gemmæ ad circumstantium pedes profilirent. Fuere qui id prodigij loco accipere uiderentur, quasi futurum esset, ut Caesar absens aliquando exercitum bene regere nequirit, capite scilicet eximia grauitatis indigentem. Alij autem felicius interpretabantur, Cesarem ad Orientis regna, unde gemmæ prouenirent, gladium esse uibraturum, simulq; futurum, ut duces & milites ab ipsa uictoria, quæ gladio pararetur, ingentibus illis Turcarum opibus potirentur. Hisdem diebus, quibus Caesar Genua discedens Placentiæ subsedit, & Solymanus castra posuit ad Viennam, Aurantius ab urbe Aquila promotis copijs in Umbriam est profectus, eo consilio, ut Malatestra Baleonus, quem Florentim ex autoritate Gallie regis sibi ducem designarant, urbe Perusia pelleretur. Reiecerat hic satis aquas condiciones à Clemēte propositas, quòd nequaquã, ut supra diximus, eius fidei magnopere confideret, arbitrareturq; ignobili & dubia pace bellicū decus esse præferendum, unde ipse clarescere, opibus augeri, atq; omnino, ut uir maxime bellicosus, proferre potētia nomen posset. Sua-

debat Florentinis, ut ad tuendam ciuitatis libertatē,
bellū quod immineret quantū fieri posset, longius ab
urbe Florentia alendum sustinendumq; censerent, ne
suburbanus summæ fertilitatis ager, pendente præsi-
tium vindemia, nec planè recōlitus colororū frugibus
& reliquis copijs, expositoq; passim ad prædam ma-
iore minorēq; pecore, ad primas hostis incurSIONES in-
staretur, & demū populus bellicæ insolēs eladis ama-
nissimarum uillarum uti necesse foret accidere, emā-
nibus incōdiā prospectaret, quibus Barbari insita ani-
mo corū agresti ferocia minimè parsuri uiderentur.
Itaq; sibi uideri maxime tutū, & quod ad existimatio-
nē ciuitatis consi mandā plurimum pertineret, ut sibi
eas, quas haberent circa Cortonā & Aretium copias,
pecuniamq; item in stipendia submitterent: se nanq;
sperare, ut Aurantius aliquandiu expugnandis oppi-
dorum præsidijs distineretur. Neq; enim cū tanti ani-
mi, aut tantarū uirium fore, ut Perusiā ex propinquo
oppugnandā susciperet, quam ipse inexpugnabili situ
permunitā, fretusq; obstrictorū sibi ciuium studio &
quo polleter fortiū atq; fidelium ueterum militū nume-
ro, esset sine ullo periculo defēsurus. Quōd si Nigrarū
cohortium noua præsidia submitterentur, & hostes
desperata expugnatione Perusiæ, in Etruriam pen-
trare, Florentiāq; contendere uelint, ipsum non esse
pretermisurū, quin deductis ex omnibus Umbriæ op-
pidis certis præsidijs, iusto cū exercitu, eoq; tormētis
maioribus egregiē confirmato, abeuntes hiscē uehē-
mentissimè insequeretur, et aliquam rei bene gerendæ occa-
sionē pararet, circa transitum paludis, quam Glanō

annis efficit, nec aliter ea quam duobus aut tribus li-
gneis pontibus posset pertransiri. Id Malatestæ consi-
lium tanq; salubre, quanq; magnopere placeret Zano-
bio Bartholino, qui in procuratione negotij bellici
Florentinorum finibus cū autoritate erat præpositus
nulla tamen ratione, uel Carduccio, uel decemuiris
probari potuit, cū ille diceret, bono medico cōseruā-
di cordis, in quo uita consisteret, peculiarem curā
esse reponēdam, neglectis quæ ferè nihil ad salutem
pertinerent, exterioribus membris: & in eandem sen-
tentiam cū decemuirī, tum decuriones faciliē addu-
cerentur. Ad quoq; consilium Francisco Ferruccio pro-
babatur, qui assuetus Nigris cohortibus stipendio mi-
liti numerando apud Soaninum solers minister, pro-
pè Auersam captus fuerat, atq; inde pecunia redemp-
tus, utilē Reipub. operam præstiterat, colligendis
scilicet undiq; ueteranis, sic ut eo bello legationis mi-
litaris honorem consequutus, diu æquē fortis & acer-
dux, secundissimo studio ciuium uteretur, quod ex hu-
mili loco inter ciues, multo ausu, perpetuoq; labore,
clarum militiæ locum sibi quæsiuisset. Ceterum hæc
sana consilia fatalis insita Carducci animo rabies,
& inuisitata expersq; rationis confidētia, & supra id
peruicax popularium consensus, in irritum faciliē ra-
picbant. Timebat nanq; Carduccius non obscure, ne
populus tot conspectis ugentis belli detrimentis per-
cussus, sicuti plerique optimatum suadebant, ad
petendam pacem uerteretur. In ea siquidem per-
suadenda Clemens multis de causis uehementissi-
mè laborabat, ut qui parcendum patriæ, auertendāq;

belli incommoda putaret, ne pro paucis malis ciuibus uniuersa ciuitas saeuo atque irreuocabili periculo implicaretur. Interim Auranus frustra pertentato Malatesta animo, in Fulginatem agrum progressus, in admotam, & deiectis Meuania, Montefalco, Assisioꝝ Malatesta praesidijs, ad oppidum Hispellum, quod erat peculiare Baleone ditionis, castra admoit. De fendeatur oppidum acerrimè ab his cohortibus, quibus praerant Baptista Borghesius Senensis patritius & Leo Baleonus. Hi Hispanos, post editam tormentis superioris corone ruinam, scalas apponere, atque subire ausos, tanta ui omni telorum genere, trabibusq; deiectis obruerunt, ut multi interirent, alij uehementer sauciati oppugnationem relinquere cogerentur. Eo die Ioannes Dorbinus apud Hispanos primum exitimationis post Vastium, qui aderat, locum, non clari- tate quidem natalium, sed fortibus factis, fama late parta promeritus, crassioris sclopetti glande supra genu uulneratus est, lethifero quidem uulnere: nam paucos post dies Fulginium delatus interijt, quo nemo consilio manuq; melior, apud pedestres Hispanorum copias putabatur. Caesare facile cum nobilioribus gentis praeserente, quod praecelaram uirtutem omni nobilitate digniorem utilioremq; sibi fuisse iudicaret. Eius morte Romanos letatos ferunt, quod is, qui in occupanda urbe crudelissimè caedibus grassatum norant, superis id scelus non serò uindicantibus, Borbonio Vgoniq; Moncata, tertius dux urbi funestus, comes ire maturasset. Nec multò post Hispellani ductu honestas condiciones offerente Auranio, si oppidum

dederent

dederent, cum eo pepigerunt, ut saluis rebus oppidum traderent. Sed Hispani ita exuerunt armis singulos milites, atque uniuersas domos diripuerunt, ut fidem ab Auranio datam fessellisse dicerentur. Hispello & cohortibus amissis, reliquisq; omnibus exitus oppidis Malatesta, quanta poterat simulatione, ancipitis periculi sui consilia tegere contendebat, ob id magnoperè perplexus, quod sine Florentinorum auxilijs, neq; urbem tueri posset, ciuibus praesertim satis importunè bellum detestantibus, & iam planè animis in Pontificem proclinalis, neq; se inde sine graui pugnae periculo, si erumpendum & Florentiam quod uocabatur, contendendum foret, tot circumiectis hostibus certis utriusq; difficultates euasurum prospiceret. Itaque aegro, sed maxime constanti animo, ad necessaria deditiois consilia ea ratione descendebat, ut extra omnem urgentis belli metum, quae necessitas afferret, ad pietatem patrie referre uideretur, & ciuium uoluntates ea ostentatione uirtutis mirum in modum conciliaret. Praedicabat enim se eo esse animo, ut ab omnibus ciuitatis incommodis abhorreret, nec pati uelle, ut ciues, sicuti Pontifex denunciasset, ipsius pertinacia aquae & igni interdicerentur, uisurctur ager, & ciuitas uctere sua libertate, & gymnasii honore spoliurctur. Propterea se malle incolumi patria, atque integris ciuium fortunis excedere, & Florentinis auxilio ire, ne officio susceptoque muneri deesset, quam patriam in periculum laesa religionis, & totius belli discrimen deuocare. Itaque ad Auranium legatos mitterent, à quo

si honestas pro se conditiones impetrarent, certaque fides sibi à Casarianis pariter & Pontificijs ducibus prestare iur. sine mora copias educturum, atque hos omni belli metu liberaturum. Aurantius Hispello in potestatem redacto, & dimissis ea conditione his cohortibus, quæ se dederant, ut intra tertium mensem, hostibus Pontificis nequaquam militarent, Perusiam, quæ aberat spatio quindecim milibus passuum, redi contendit. positisque castris ad pontem sancti Iohannis, quo Tiberis iungitur, expectabat quidnam consilij Malatesta caperet. atque ita auditis Perusinarum legatis, non contempsit concitationes, quæ proponbantur, uel ob id præsertim, quòd Pontifici curæ esse intelligebat, ne Perusinus ager ulli belli clade uideretur, sed protinus Florentinis bellicum terrorem admoueret. Propterea his conditionibus Umbrico bello finis est impositus, Malatesta Perusia excederet, eamque urbem Pontifici regendam relinqueret: excedenti Aurantius cum uniuersis eius copijs tutum egressum, atque iter præstaret. Casariani autem eunt itinere capto ad locum Tabernis dictum: Malatesta postero die subsequeretur: interim Perusini utriusque exercitui conuocatus copiam præberent: tutus Perusia, uxori & liberis Malatestæ, atque item propinquis eius atque clientibus receptus foret, liceretque ei duodecim aenea tormenta urbe educere, eaque adseruanda ad Vrbinatum principem transmittere, ea lege, ut his aduersus Pontificem nusquam uteretur.

De lite autem & controuersia, quæ sibi cum Braccio & Sfortia intercederet, qui Gentilis patri uide-

redes

redes dicebantur, arbiter fieret & disceptator, Antonius Montanus Cardinalis Umbriæ legatus. His rite transactis, Aurantius mouit castra, & ad oppugnandam Cortonam profectus est. At Malatesta dextrorsum itinere capto, redi Florentiam, nullo incommodo accepto, perrexit. Cortonenses, qui satis ualido quatuor cohortium presidio tenebantur, quum portas clausissent, nec deposcenti colloquium Vastio, quicquam parati responderent, & tormenta murum ferientia oppositis nouis aggeribus egregie sustinerent, & audacissime aduersus subeuntes Hispanos præliarentur, Vastius portam promotis copijs, quæ à delubro Vincemia uocatur, multis ictibus maioris tormenti quassatam, succendi iussit: primique omnium inter Hispanos promptissimi centuriones, Securra, & Alfonso Vallius, id munus comeditis facibus impicere, unoque tempore duobus in locis contractum est certamen ualde cruentum, quum in subeuntes Hispanos, ipsi propugnatores glandibus & saxis intrepidè rem gererent. Sed ardentem portam duo eximia uirtutis cohortium præfecti, Iacobus Tabassus UMBER, & Rodolphus Assisias, restinctis ignibus, Hispani que repulsis, pertinacissime defenderunt. In alia quoque parte singulari constantia propugnarunt, Franciscus Sorbellius, Marcus Empolitanus, Goriusque Montebenicus, eo pugnae exitu, ut Hispani multis acceptis uulneribus & nonnullis interfectis, se recipere cogentur, atque eo maturius, quòd Securra & Alfonso

ualuas coneremare conantes grauiter sauciati, praegna excessissent. Cateram Cortoneses, quum vastius maioribus uiribus redintegrare oppugnationem statuissent, & per caduceatorem ad decuriones missum, ubi excidium cominaretur, nisi intra hora spatium portas aperirent, perterritis ciuibus, uel nolentibus praesidij praefectis, deditioem fecerunt, ea conditione, ut incolomes seruantur. Haec deditiois formula, praesidij milites excludebat sic ut se ingratè proli tradiq; iratis hostibus quereretur. Sed vastius pro sua humanitate, ita omnes urbe exeuntes conseruauit, ut armis tantum & uexillis exueret, quod pertinacius quam oporteret, tanti exercitus um contempisse uiderentur. Verum non eandem exempli sortem tulerunt Castellionenses Cortonae proximi, tot inuadentibus copijs resistere ausi: nam dum tormenta paratamq; hostium acie despiciere uideri uolunt, & fortissime propugnant, crescente periculo, cum se dedere uelle serosignificarent, expugnati direptiq; sunt. Aretini autem aliquato salubrius nihil de defendenda urbe cogitantes, continuo portas aperuerunt, q; Capinfacus exiguus praesidij praefectus, in arcem confugisset, suadente Roscio Beuignanae comite ciue Aretino, qui Auranitij gratiam promereri, & patrie suae dominatum inuadere perfidiosa uanitate cupiebat. Id primum amisit Aretij incommodum, Carducci non obscura malignitate, & Antonij Francis Albitij temerario obsequio acceptum optimates asseuerant, quod ille aduersus de aduentate hoste rumoribus permotus, eas copias cum Florentini nominis, tum Perusini, quae Aretij

coiussent,

coiussent, & se urbi praesidio futuras, summa spe defensionis professae fuissent, ad se Florentiam perduci iussisset: Albitius uero factioso animo, Carducci literis quae non erant ex decemuirali sententia, nimis propeere atq; improbe paruisset. Neq; enim dictator ciuium studijs diffidens, se tutum esse aduersus factionis suffragia fore putarat, nisi urbem militari praesidio confirmaret, ut qui inter spem pacis, & belli metum nutabant, quo minus hiscere audent praesentibus armatis terre retur. Hoc autem suoapte ingenio consilium Carducius ita suscepit, ut nihil decurionibus communicandum putaret, ne contradicendo impediri posset, & inconsultis decemuiris ad Albitium perscriberet, qui Zano bio Bartholino in eo procurationis munere successerat, uir turbido ingenio, aliena semper a Rep. coques, nec quicquam stabili mente per occasionem probans. Itaque nullam sibi Albitius moram attulit, quin perlectis Carducci literis, detractas undique & collectas in unum cohortes, Florentiam mitteret, prouinciamq; & urbem Aretium praesidio nudaret, haud dubie hostibus mox occupandam. Id admissum facinus, Carducio pariter, & Albitio capitale fuit, quum in exitu belli successuq; temporis, contra leges maligne atque arroganter fecisse ab octouiris iudicarentur. Aretio occupato, Aurantius copias effudit in peramcenam frequentemque oppidis, & nobilitate Trebiani uini percelebrem regionem, quam superioris Arni uallem appellant, ea clementia, ut se uero edicto milites ab omni praeda atque licentia cohiberentur. Eo modo per quadriduum recreato exercitu, recta per Incisiam ui-

cum Florentiam contendit; quæ Annibalem olim tran-
fisse ferunt, certissimo argumento, quod ibi elephan-
tum ossa ab aratoribus hac ætate reperiatur, quas be-
stias multo gelu alpium correptas amiserit. Primæ ale
equitum Hispanorum & Epirotarum secundum Arni-
ripam descendentes, in regione, quæ Planaripolis, &
Paradisica uocatur, magnum fugientibus incolis tumul-
tum excitarunt, sic ut sese insinuarent usq; ad subur-
bana ædificia, quæ Recorbula nuncupantur. Is aduen-
tantium hostium conspectus & fremitus, à diui Nico-
lai porta in urbem, & trans Arnium in forum & curi-
am usq; permeauit, tanta populi trepidatione, ut ple-
riq; pauore concitante, portis sese in agros cum uxori-
bus & liberis eijcere properarent, uixq; pauentium tur-
ba imperio magistratuû, & obstructis iam portis siste-
retur, quum eodem tempore tormenta & propugna-
culo portæ diui Nicolai, atque item ab aduerso agge-
re munitionis, quæ erant trans Arnium Crucianæ por-
tæ imposita, in prouectos hostium equites, horrisono
reboatu disploderentur, & Malatesta milites suos ar-
ma capere, & in muro consistere, urbanam uerò iuue-
tutem Stephanus Columna sublatis uexillis curiæ are-
am, & fora tucri, perstrepenibus undiq; tympanis in-
berent. Ea repente commota perturbataq; urbis fa-
cies, imbellium præsertim oculis atq; auribus insolita
usque adeò uehementer patrum animos percudit, ut
tam petendæ pacis consilia, quam gerendi belli potio-
ra censerentur. Aurantius postridie speculatus ur-
bis situm, à meridie apud templum Margaritæ Monti-
chiæ castra posuit contra mcenia, quæ excelsio montis
super-

supercilio imposita, eam urbis partem, quæ est ultra Ar-
nium, à diui Nicolai porta, modò erecto, modò declinat
muro, usque ad Fridianam portam præcingunt, quod
nusquam eius tortuosi & inæqualis muri structura
debilior appareret, et si arduo eo colle, cui tota ciuitas
subiecta est potiretur, inde productis tormentis hostes
subigi posse iudicaret. Quam ob rem Malatesta, depre-
hensis militari coniectura hostium consilijs, intentissi-
ma cura extruendis aggeribus incubuit, æquato ciui-
um & militum studio laboreq; tanta contentione &
celeritate, ut quum facibus accensis periculosa loca no-
ctu permuniret, omnis paulò ante conceptus timor ci-
uium animis decideret, uel ob id maxime, quod Mala-
testa ex consilio Stephani Columnæ, & Marij Vrsini,
totum diui Miniati collem templo insigni & excelsa
sacræ turris specula maxime opportunum, ne eo poti-
retur hostis, ualida munitione fossaq; circumcidi, urbiq;
adijci curauisset, turremq; tormentis iussisset instrui,
quibus hostium castra in subiecta ualle posita, ad desti-
natos ictus, omnibus propè horis peterentur. Au-
rantius porrò geminos terrenos colles è sua ualle, ubi
castra locarat, molliter assurgentes, Miniatiniq; mon-
tis æquantes supercilium occupare, munitosq; maio-
ribus tormentis instruere constituit, quod ubi à Flo-
rentinis ducibus est animaduersum, cohortes, quæ to-
to montis aggere frequentibus propugnaculis præ-
sidio erant impositæ, signo accepto in hostes decur-
rerunt, ductante Mario Vrsino, cuius impetum ex-
cepit Petrus Maria Roscius ab oppido sancti Secundi
comes uocatus. Hunc Aurantius ex Apulia cum ucte-

ranis cohortibus euocarāt, & propter uirtutem nobilitatemq; generis, inter carissimos in honore habebat. Itaq; acerrimè dimicatum est, tantaq; crescentibus utrinq; auxilijs contentione, prælium est confertū, atq; protractū, ut multis interfectis, multoq; pluribus uulneratis, uel occidente sole agrè dirimeretur: & sequentibus diebus alterno impetu utriusq; partis milites, ad maiorem præcipuè cliuum, quem Giramontem appellabant, iusto propè prælio concurrerēt, nullaq; in re uel audendo, uel resistendo, Etrusci Aurantianis cederent, quorum principes Hispani, quòd agilitate corporum armaturæq; genere ualerēt, uideri cupiebant. Ad extremum, quum pro his collibus aliquādiu acerrimè & cruentissimè decertatum esset, multis de causis intermissa contentione, Aurantius eos obtinuit atq; permuniuit, sic tamen, ut casam in proximo Barducæ uillæ, quam uti inuadendæ hostiū munitioni opportunā occuparat, prementibus Amici Venafraui, & Perusinorum cohortibus, relinquere cogeretur, iubenteque Malatesta, totum id ædificium succederetur, & in conspectu hostium deleteretur. His prælijs nimirum in modum ad capeffendam pugnam, ostendendamque uirtutem, utrinque ita exarserant militum animi, ut neque Aurantius de subigenda urbe desperaret, neq; Malatesta, constantibus usq; ad eòd ciuibus, de felici rerum exitu dubitare uideretur. Nam huic tanta cum singulari diligentia ordinata dispositaq; erant pro mœnibus ueterum militum præsidia, ut neq; uim hostium ab illa parte, si murū tormentis aggredieretur, extimescendū prædicaret, neq; intus ullam tumultus procellam oriri posse

posse arbitraretur, postquam milites & armata iuuentus mutua præsidij spe (uti oporteret) in officio religiosè continerentur, summa nāq; magistratuū prouidentia, neq; esculenta in foro uenalia deerant, nec quicquā aliud frustra à milite desiderari poterat, quando certa quæstorum fide, ad diem singulis cohortibus stipendijs prouenirent, omnisq; uel iurgij uel contentionis materia subito tolleretur, seueritate Zanobij Bartholini, & Raphaelis Hieronymi, qui cum autoritate summæ imperij per urbem uolitantes, & miram in foris & cõpitis tranquillitatem, adapertis tabernis, nec intermissis usquam tribunalium officijs, summæ securitatis & pacis ocium representabant. Aurantius autem præter copias Germanorum & Hispanorum, quæ erant uetus state stipendiorum & longa exercitatione firmissimæ, acciuerat sibi nobilissimos quosq; ac fortissimos Italicæ disciplinæ proceres, quos ob id, quòd plures secū traherent cohortes, uulgò Columellas appellabant. In his erant præter ipsos qui Romæ & in Apulia militassent Roscium sancti Secundi comitem, Petrum Aloysiū Farnesium, & Alexandrum Vitellium, pleriq; alij, inter quos eminebant Romani sanguinis, Ioannes Baptista Sabellus, Martius Columna, eiusq; gentilis Camillus Mutio uiro forti genitus, atq; itè Pyrrhus Stipicianus, & Scalægus Astenfis, præterea Braccius & Sfortia Baleoni fratres, & peculiari odio Malatestæ infensi, & secūdum hos Andreas Castalius Neapolitanus, & qui postea non serò applicuit, Fabritius Maramaldus, & uetus dux Ioannes Saxatellus è Togata Gallia cum ualidis copijs accersitus, iussuq; Pontificis Ramazottus

cum armata multitudine militum, clientiumq; suorum. Nam apud motanos homines uir factiosus ab antiqua nominis autoritate plurimum ualebat, ex Apœninoq; in Mugellanum agrum descenderat, & interceptis comitatibus, magna Florentinis detrimenta afferebat: ob sideriq; urbs coepta cis Arnun existimari poterat, quoniam e Bononia Felicis Vitēbergi legiones, & Hispanorum tyronum cohortes à Mutina, transuersis Apœnini iugis propediem descensuræ, & diuersa ab Aurantio, intercedente Arno flumine, castra factura dicerentur. Italici generis milites, qui his quos diximus Columellis parebant, supra uiginti milia peditum summam efficere putabantur. Veteres Germani & Hispani sexdecim milium serè numerum implebant, præter eos quos Felix adducebat, & tyrones Hispanos, qui Petro Velleio Geuara duce nondum aducnerant, sic ut uera estimatione ad non dubium omen diuturni belli, longissimæq; obsidionis, utrinq; uires uictoriæq; spes æquatæ censerentur. Quandoquidē Florentinos non pro libertate tantum, sed pro gloria ciuitatis, Etruscisq; imperij dignitate, ab omnibus socijs desertos, oppugnatosq; ab inuictis gentibus, summisq; principibus, arma induisse nunimè pœniteret, & unican ueræ constantiæ laudem spectantes, quicquid uel iniqua belli fors afferret, tã æquis quam indomitis animis latueri uiderentur.

PAVLI

PAVLI IOVII NO-
VOCOMENSIS EPISCO-
PI NVCKERINI HISTO-
riarum sui temporis,
LIBER XXVIII.

RAEPOTENTIS nobilissimæq; ciuitatis constantiam, quum inauspicata libertatis noua iura defenderet, ingentiq; animorum pertinacia antiquissimarum gentium gloriam emularetur, armis famæq; perdomitam narraturum, tantisper respirare, et priores spiritus resumere non puduit, dum instituti ordinis seriem sequutus, ea quæ distulimus, seruato temporis tenore, suo loco referatur. Opera itaq; pretium duxi seruiendū historiæ, ut non intercisā dissipatis mēbris, sed per partes inter se nō absurdè coniunctas, integra legentibus proponatur. Quo fit, ut promissi memor ad Solymanum me conuertam, qui ab obsidione Vienna in glorijs discesserat. Sed priusquam hæc dicere aggrediamur, opportunum esse arbitror, ut rerum in Pannonia gestarū successum, paulo altius repetamus scilicet, ut boni mortales, quibus de causis cum Solymano contractū sit bellū, liquidissimè cognoscāt, & hinc quoq; Christiani reges, quantū nobis hæc bellua ab im-menso eius imperio, expeditisq; opibus reformidanda sit reputādo, expēdendoq; pericula, consiliū pro publica

salute dignissimum aliquando suscipiant. Igitur Hungaris ad Mugaciū trucidatis, & rege ipso ad fœdum interitum palustri lacuna submerso, uictor Solymanus Budam rectâ contendit. Vrbe, regiâq; potitus, ad Danubium posuit castra, inuisitq; regiam arcem, ita tamen, ut in ea minime pernoctaret, quod antiqua Othomannorum lege cautum sit, ut imperator nequam muris, sed suæ tantum custodiæ munimentis cõfidat. Ibi ad eum delata sunt occisorum antistitum & procerū cruenta septem capita, quibus residentem ore illuisse uisus est, quum purpurati ea singula ligneo in gradu collocata, simulanter honoris causa, inclinata ceruice, & dextris ad pectus compositis nominatim salutarerent, Papasq; strenuos per iocum appellaret. Sed Solymanus graui fronte, quum singulorum nomina indicarentur, uehementer detestatus fuisse ferebatur, unum præ cæteris Ladislaum Salcanium Strigoniensem antistitem potentissimum, obiecto fœdæ auaritiæ probro, quod is regem suum in tanta urgentis belli difficultate aurum mutuo deposcentē, quum multa pondera in eius thesauris laterent, adiuuare recusasset. Tomorem porro stolidæ temeritatis incusauit, quod uir conficiendis sacris dicatus, alienæ functionis munus arroganter usurpasset. Ex aduerso Franciscum Perennum Varadinensem antistitem, nobilissimi generis uirum, seræ prudentiæ nomine laudauit, quod imminētis publicæ cladis nequaquam falsus uates, in consilio non insulse dixisse didicisset, quum Tomoreus de committēda pugna importunè decerneret, postquam eius fatali sententiæ obstiti non posset, se prouidere quid cu-

cullatum

cullatus imperator postredie esset facturus. Eum nãq; tanto ausu nihil omnino aptius præstaturum, quàm ut celeberrimum diem Christiani Calendarij fastis insereret, à cæde triginta milium Hungarorum martyrum, pro tuenda religione à barbaris iniquissima prælij cõditione concisorum. Eos enim Christiani martyres uocant, qui pietatis causa pugnates, ultro egregiæ morti se deuouent. Reliquos tyrones audaculos appellauit, & in his præsertim Georgium Sepusium, Transyluaniæ præfecti germanum fratrem, & multa canicie senium præferentem, Ambrosium Sercanum, nobilitate generis, opibus, & dignitate illustrem. Quum uerò ei Ludouici, & Mariæ uxoris simulacra ostenderentur, generoso ore dixit, se adolescentis regis calamitatem misereri, qui usq; ad eò male sobrios in re grauisima consiliarios nactus, pugnam absurda ratione committere properasset: & se non ea de causa, ut ei adimeret regnum, sed ut acceptas ab Hungaris contumelias ultore gladio uindicaret, in Pannoniâ uenisse affirmaret. Propterea si pugne discrimen euasisset, proculdubio certa tributi conditione imposita, ei Pannoniæ regnum reddiditum, quando non sua sed aliena culpa cladem accepisset, & sibi gloriæ futurū testaretur, si Sigismundi regis socij sui fratre genitū, & tantis Austriacæ clarissimæ domui affinitatibus cõiunctū conseruaret, tanta clemētissimi sermonis magnitudine differēs, ut hæc animi sui decreta, Mariæ reginæ, quæ Buda, Posonium belli metu profugerat, enunciari iuberet: sicuti nos ab his, qui interfuert, accepimus, quod profectò pro salso de barbari regis æquitate humanitateq; dictū uide-

ri posset, nisi præclaro testimonio ingentis suæ liberatæ tatis, paulò post Ioanni Sepusio, nequaquam regia stirpe nato, & tum etiam hostilis animi speciem retinenti, id Pannoniæ regnum, uel nullis præeuntibus meritis, dono dedisset. Exinde æneas statuas tres prisce artificij sustulit, quæ in uestibulis regiæ à rege Matthia Coruino, omnis uirtutis atq; elegantiæ studio, constitutæ fuerant. Hæ clauigeri Herculis, citharædiq; Apollinis & pharetræ Dianæ, formas referebāt, quas pro trophæo Pannonicæ uictoriæ monumentum Byzantijs in Hippodromo collocari iussit. Abduxit etiam tria iustitiæ magnitudinis operosiq; artificij tormenta, quum passim ad ornamentū, insignia, & literæ argento sculptoria arte æri incluso essent admiranda, quæ Illyricæ Bosniæ regis fuisse dicebantur, in expugnatione Scia-batijs oppidi ad Sauum capta, atq; item æneas aliquot striati operis columnas, quæ portarū epistylia sustinebant. Moratus est ad Budā dies fermè uiginti, quo spatium inuicem suæ genti scuitiæ indulgit: nā diuersa in proximis prouincias equitū agmina prædatū sunt emissa, quibus hinc ad Giuarinum usq; illinc ad Tibiscū amnem regio omnis improuisa atq; horribili populatione ita uastata est, ut supra centū, & quinquaginta hominum milia omnis ætatis & sexus, aut gladio cæsa, aut in seruitutem adducta referantur, quas prædatorias manus, postquā redeūtes in castra recepit, eodem quo uenerat itinere Byzantiū est reuersus. Hisdem uero diebus Ioannes Sepusius è Transyluania, educis copijs, ut regi opem ferret, serò in Pannoniā uenit, non obscure regis morte, & magno suo cōmodo letatus

aspirare

aspirare namq; cœpit ad Pannonici regni fastigiū, quando ipse, nulla extāte regia prole, inter Hungaros proceres esset clarissimus, & propter uictoriā quondam de agrestibus Georgioq; Secalo Bornomissa collega partam bellica laude illustris haberetur. Itaq; Ioannes ualido prudentiq; ingenio uir erectus in spem potiundi regni, singulos proceres diligenter prehensare cœpit, obtestariq; ne proximis comitijs Hungarici nominis decus prodere uellent, si uetustissima dignitatis imperium, ad externæ atq; inimicæ gentis nomen traduci paterentur. Debere Hungaros probè memnisse quātas clades superioribus tempestatibus acceperint, quū alieni externiq; sanguinis reges sibi accerferent, & aduersus Turcas inauspicata eorū signa sequerentur, satis præclaro documēto esse debere superiorum tēporū calamitates, quas uel Sigismundus Bohemus, uel superior Ladislaus Sarmata ad Nicopolim semel, atq; iterū ad Columbatū, & ad Varnā demū infelicitè cū hoste barbaro dimicātes, Pannonijs importarint, quando ea detrimēta, quæ uel lōga Ladislai ignauia, uel hac dudū infelicitis filij temeritate subijmus, memorare dispudeat sub quo militaris disciplina, gloriæq; Hūnicæ uirtutis penè tota interijisse credi potest. Superesse profectò proceres Pannonici sanguinis, & antiquæ ideoq; imperio dignissimæ stirpis, qui generosos spiritus gerāt, atq; animos restituēdæ publicæ dignitati, & tuēdo regno pares, in hoc publico luctu, cōsilia fortia atq; arma expedita inuictis animis proferāt, inter quos usq; ad eò demissi uel hebetis ingenij numerari nolim, uel si me nōnulli clariores, honore nataliū atq; opibus anteccedere

uideantur, ut me regendo regno, administrandoq; bello quemquam uirtute aut Fortuna meliore fore confitear: satis namq; fortem atq; animi uirtute pernobilem præstabo regem, si ab hac certa fidelis animi propensione, suffragio uestro dignus existimabor. Hac uia ingressus, multum rogando satagendoq;, Ioannes multorum studia promeruit, eoq; facilius, quòd Stephanus Bator procerum clarissimus, ad Ferdinandum paulò ante in Bohemiam contendisset, & Ferdinandus apud Bohemos indictis comitijs uehemèter esset occupatus, quibus primatum & populariù præoccupatis uoluntatibus, rex erat appellandus. Per eos dies Hungarice lebrandis regijs exequijs animos intenderunt, quòd Lo douici integri cadauer Cetrifchi armigeri indicio reperiù, & à Mugaciana palude ad Albã regale fuisse relatu. Dictis namq; solenibus inferijs, insigni pompa apparatuq; tumulatu est, apud ea sepulchra, quibus superiores reges condi consueuerant. Exinde exequijs ritè confectis, Rhacos est indictu, id est comitiale concilium armate multitudinis cuius autoritate acclamationeq;, ex uetere legis instituto Pannonie reges creantur. Eius autè Rhacos is fuit exitus, ut Ioannes quum neminem in publico lectu competitorè habiturus uideretur, quando nemo uel clarissimus candidati nomen profiteri auderet, magno omnium applausu rex appellaretur, præstoq; ei maturè adfuit Petrus Perenus, in cuius custodia, uetustissima ex rudi auro Hungarici regni corona seruabatur, qua solenni cerimonia legitimi reges coronari soliti sunt. Ea Stephani primi Pannonie regis fuisse traditur, seruaturq; in arce

Vicegraden

Vicegradensi antiquissimorù procerum more per manus tradito seruatoq;. Atq; ita Ioannes ritè coronatus consecratusq; est, de manu Pauli Antifistis, qui in locu Ladislai Salcani Strigonie antistes fuerat susceptus, & Stephani Brodarici præsulis Vacienfis, quem propter eruditi ingenij uim, & dexteritatem in omni rerum actione singularem, epistolarum scripij; regij magistrum effecit. Americum uerò Cibachum in præfectura Transyluania Vayuodam sibi constituit, qui Varadinensi etiam præsulatu, interfecti ad Mugacium Pereni loco, dudum fuerat exornatus. Regi autem creando ex ordine militarium procerum, mirificè fauerunt hi, quos è Transyluania alarum præfectos adduxerat, uiros bello paceq; præstantes. In his eminebant Hungarico sanguine progeniti, Stephanus Verbetius, qui Romæ apud Leonem legatus fuerat, & Paulus Artandus atq; item Gregorius Peschenius, & Nicolaus Glessa, Ianusq; Docia. Per hunc modum, dum nouus rex firmendis imperij uiribus, asciscendisq; sibi & promerendis proceribus, liberaliter atq; humaniter studet, Ferdinandum Hungarici imperij æmulum in Bohemia regem creatum didicit. Is ex uetere controuersia eius litis, quæ agitata fuerat inter Matthiam Coruinum, & Federicum Cesarem proauum, præclara hereditatis iura proferebat, ducta scilicet à Ladislai morte, qui in Bohemia in ipsa nuptiarum celebritate ueneno sublatu ferebatur, ambitione malignitateq; Georgij Pogzibratij, qui Bohemiam affectans regnum, id paulò post occupauit, uidebaturq; aduenisse tempus, quo Ferdinandus Bohemico auctus regno, & Caroli fratris opi-

bus subnixus, nec oblitus sui iuris, Pannoniam non
 qua ratione repeteret, Austriano sanguini, ideoq; sibi
 ab Alberti principis memoria debitā. Neq; Ferdinan-
 do, præter Austrianas, & Germanicas vires, quorun-
 dam Pannoniæ procerū studia deerant, quū apud eum
 essent semitransfugæ turbulentiq; homines, nouarum
 rerum cupidi, & quo facile impelli poterant liuore
 corrupti, inuidentesq; prorsus Ioanni Hungarici dia-
 dematis decus, tanquam præcipitatis comitijs tumul-
 tuarioq; fauore imperitæ multitudinis, ipso digniori-
 bus ereptum. Nam præter Batorem, cui petendi adipi-
 scendiq; regni prærogatiua optimo iure obuenerat, pos-
 se dicebatur, eninebant & alij pari propè nobilitate,
 & bellica uirtute illustres, Valentinus Turaccus, Ste-
 phanus Maylatus, Ianus Sala, Gaspar Seredius, Baltha-
 sar Pamphilus, & Ferentius Gnarus. His accesserat
 Paulus Bachitius, genere Triballus, uir eximie bello
 fortis, qui apud Turcas Mahometanis initiatus sacris,
 ex necessitate fugienda seruitutis, ad nostros redierat,
 renouatoq; baptisinate Christiano ritu, fuerat expia-
 tus, & Mugaciano prælio intactus euaserat. Horum
 omnium hortatu Ferdinandus suo opte ingenio repeten-
 di sui iuris audius, confisusq; Bohemorum auxilijs &
 Noricis copijs, quibus accedebant è Rhetia superiore
 cohortes euocatæ, et satis magnus è Stiria, Carinthiaq;
 leuis armaturæ equitatus, Budam rectè perrexit: cu-
 ius aduentu grauius permotus Ioannes, ut qui rerum
 omnium difficultatibus erat circumuentus, nec satis
 haberet copiarum, quibus agnoscere stabilireq; noui
 regni opes posset, atque infirmissima apud se partium

metu, par

metu, partim leuitate gentis studia fore prospiceret,
 nequaquam hostem Budæ expectandū esse constituit,
 hortatusq; duces suos, ut cedenti, & aduersis infestæ
 Fortune flatibus uela dare coacto, adesse uellent, cum
 his copijs quas adduxerat, & quas demū cōscripserat,
 Pestum traiecit, atq; inde nusquā cōsistere ausus, iustis
 confectis iuicribus, superato Tibisco, ad Tocaium ca-
 stra fecit. Id erat munitū castrū, in ulteriore ripa posi-
 tum. Eius discessu cognito, Ferdinandus sine uulnere
 Buda potitus est, ubi aliquandiu permansit, consulta-
 tumq; est, an aufugiens hostis esset persequendus. Eo-
 rum autem sententia uicit, qui perterritum hostem,
 priusquàm auxilia compararet, aut noua consilia sis-
 sciperet, adhibita celeritate consequendum censebant.
 Itaq; Ferdinandus, his maxinè ducibus, quos memora-
 uimus, omnes copias commisit, qui continuatis itineri-
 bus quanta festinatione equorum lassitudo pateretur,
 & pedites gradum intendere poterant, ad Tibiscum
 peruenerunt, & nauigijs, quæ carris aduexerant, con-
 nexis, contabulatoq; ponte, Tibiscum superantes, ex-
 plicatis uexillis, ad Tocaium, ubi Ioannis erant castra
 instructa acie peruenerunt. Quo hostium superucru-
 tu percussus Ioannes, communicata cum ducibus
 eius periculi difficultate, consilium capit sibi neces-
 sarium potius quàm decorum. Suadebant enim du-
 ces promptissimis animis pugnam poscentes contem-
 ptis ferè hostibus, ut ipse paululum acie excederet,
 amoueretq; se periculo, & si ita iniquior prælij fors
 ferret, se se incolumem secundis Fortune casibus refer-
 uaret: ipsos namq; quod turpissimum sit Hungaris ad

arma natis, oblatum ab hoste prælium detrectare, un-
 His atq; indomitis animis aduersus transfugas constan-
 tissimè pugnatos. Eminebat inter duces, Ferentius
 Bodo singularis uirtutis, & fidei dux uetus, cui rex
 præcipuum militiæ sceptrum atq; uexillum de manu
 tradiderat. Is summa peritia pro numero generèq; mi-
 litum aciem instruxit, in medio ipse constitit cum Hun-
 garis, cornua Transyluanorum copiæ tenuerunt. In
 Austriana autem acie Valentinus mediâ pariter aciem
 cum Hungaris tenuit, ubi erat uexillum, duas medio
 agmini coherentes brachiorû instar firmauerunt, hinc
 Stirianæ, illinc Noricæ equitum alæ. Sed Paulus Bachi-
 thius ex Turcica disciplina, astu, & insidijs uti solitus,
 cum globo Vfaronû, qui sunt leuis armaturæ equites,
 latrocinij affueti, remotiore in loco struendis insidijs
 idoneo, cõtra leuimum hostium cornu confedit, ita ut ex
 occasione successus, qua parte oporteret, in hostem im-
 petum facturus uideretur. Tum uerò militum animis
 non multa ducum cohortatione ad pugnam accensis,
 minora utriq; tormenta curtulua, quæ gallinæci omni
 magnitudine pilam euomebant, displosa sunt, paruo
 quidem detrimento, quû procurrere, & manum con-
 ferere simul turmæ properarent alternis utriq; cor-
 nibus alæ pulsæ profligatæq; sunt: nam Stiriani equi-
 tes Transyluanorum uim non diu tulerunt: quum in al-
 tera parte Noricus equitatus cataphractus, nouas &
 collectitias Bodonis copias in leuo cornu prostrauis-
 set. Eodemq; tempore ab utraq; media acie, paribus
 Hungarorum animis atq; artibus contractum est cer-
 tamen, usq; adeò acriter inuechendo procurfandoq; ut
 nusquam

usq; antea uehemētius & pertinacius dimicatu fuisse
 appareret. Sed nouo cataphractorû impetu, q̄pulsio de
 xtro cornu in hostiû latus ruebant, tota Bodonis acies
 uelegregiè resistēs fortissimèq; dimicās, loco pulsa per-
 turbataq; est, eo quidē cœtu, ut ipse Bodo imperator,
 qui uexillû seruare reparareq; acie aliquandiu fuerat
 conatus, incubente Paulo Bachithio, ab Vfaromb. ca-
 peretur, & reliqui duces desperatis rebus profugerēt,
 non multaq; cæde edita tormenta ad unū omnia, uexil-
 laq; in potestatem hostiû deuenirēt. Cû rex ipse cõspe-
 cta suorum strage, periculo ingenti fugæ cursu se cri-
 peret ad ipsos Sarmatiæ fines, uictores, uti oportebat
 in Transyluaniam penetrarunt, quibus populis nullo
 negotio in deditionē acceptis, uniuersa prouincia ad
 auctoritatem Ferdinandi regis se contulit, Bodonem
 porro cum reliquis nobilioribus captiuis atq; uexillis
 ad Ferdinandum miserunt. Ceterum Bodo quum uel
 proposita libertate flecti non posset, ut sacramentum
 Ioanni dictum uiolaret, & contra eum militaret, ab
 clementissimo alioqui rege in tenebricosum carcerem
 Nouæ ciuitatis relegatus est, atque ibi aliquanto post
 pedore consumptus, miser fato suo concessit. Nec mul-
 to post Ferdinandus, inclinantiû in eum Hungaris
 ferè omnibus, ex usu uictoriæ rex est acclamatus, atq;
 eadem uetere aurea corona, quam idem Perennis uir in
 certæ fidei, ideoq; faciliè ad officium rediens, detulerat
 cum Anna uxore, quæ Ludouici regis erat soror, in-
 signitus est, celebratis eius solennis pompæ cerimo-
 nijs apud Albam regalem. Exinde Ferdinandus utrius-
 que regni rara felicitate compos factus, in Bohemiam

redijt, praesidesq; qui Pannoniae regnum administrarent, delegit. Hi scire Stephanus Bator, qui cum summa potestate prorex est creatus, cui collega addebatur Paulus Strigoniensis antistes, qui et ipse a Ioanne defecerat. Berethsaxium autem epistolarum magistrum fecit. Alexium uero Tursonem Morauae gentis, cuius soror Petro Pereno nupserat, arario praefecit. At Iohannes usq; adeo acerbe multatus a Fortuna, ad Hieronymum Laschum profugit, uirum inter Sarmatas ab illa stri nobilitate, eruditaeq; uirtutis nomine clarissimum. Is tanti hospitis occasione latus, nihil antiquius habuit, quam ut regem in eas amissi regni calamitates precipitatum, accuratissime atq; humanissime recrearet, pollicereturq; ei in spem recuperandae dignitatis, operas suas, quae non erant mediocres, et quod rediuiuae felicitatis interstitium, ingenium suum in omni actione humanarum rerum ualde mirificum. Non erat ingrata Sigismundo regi ea Laschi erga regem hospitalitatis liberalitas, quanquam, ne Ferdinandum offenderet amicitia atq; affinitate sibi coniunctum, in genue clientis officium dissimulare uideretur, uel ob id quod antea ipsius Ioannis Sepusiani tum reguli, germana soror, in matrimonio regio fuisset. Qua de causa fiebat, ut Laschus nihil tenrioris officij in percolendo hospite praetermitteret, nec tamen Sigismundi regis exijimatio laederetur. Quum uero multum inter se colloquendo deliberandoq; integrum ferè mensem absumpsissent, Laschus excelso solertiq; ingenio grauissimarum rerum consilia agitare atq; aptè terminare solitus, postremo ad id uiam descendit: ut ab uno tantum Solymano maturam ope-

affiliis

affiliis et perditis rebus sperandam censeret, arbitrareturq; generosissimum eundem et longè maximū regem, supplicis et cuncti preces minime neglecturum si ipso miserante subleuanteq; restitutus foret ex tanto beneficio se clientem factum, ex autoritate Othomani nominis regnatorum profiteretur. Intelligebat si quidem Laschus a tanto elatissimiq; animi imperatore non regna, quae illi abundè superessent, nec facile enumerari posset postquam magnam orbis terrarum partem imperio complecteretur, sed magnificentissimam laudis gloriam peti, qua, praesens insita orientis regum animis uanitate, eum impense oblectari didicisset. Hoc erat consiliū, ut usu apparuit, Iohanni maxime salutare atq; honestissimum, si expulsi atq; exulantis conditionem respiceret: sed in causa Christiana non obscure nefariū, postq; priuati comodi nomine, Resp. in longè maximū atq; horribile discrimen adduceretur. Verū agra mortalium mens cum de salute sollicita parum speret, nulla unquam uel ancipitia ideoq; sepe nocitura remedia repudiat. Nec multo post decreto facto Laschus, qui nominis sui famam praeclearis operibus extendere cupiebat legatione suscepta Byzantium contedit. Fama est Sigismundum non modò euntē non retētaffe, sed uiuisse etiā diplomate atq; instruxisse eum literis, quibus tanquam ciuem familiaremq; suum extraordinariae et pecularis legationis munus suscipientem, sibi que carissimum purpuratis et nonnullis Sarmatici etiam sanguinis, qui in aula Solymani gratia ualebant, commendabat. Itaque Laschus emenso itinere, ubi Byzantium peruenit, primum omnium allatis muneribus, quae

l 2

elegantia potius quam pretio placitura gratæq; præcipue uxoribus eorum futura non absurde existimatur. purpuratorum non modo, sed ianitorum etiam amicitiam promeruit: quando apud uenales barbaros nihil magis in pretio sit, quam simplex uel astuta liberalitas. Inter purpuratos qui Bassæ uocantur, eo tempore autoritate præstabant, Lustebcius, in cuius matrimonio Solymani soror uiscbatur, et Habraymus ex Acarnania Pargæ humili uico natus, et cum Solymano à prima pueritia molliter educatus. Is Visir, hoc est purpuratorum princeps euaserat, et quum teneret regium sigillum, cunctisq; supplicibus libellis et epistolis subscribere consueisset, reliquos aulæ proceres honoribus ualidos, ex peculiari atq; firmissima gratia autoritate anteibat. Per hunc modum insinuatus, et sepius apud purpuratos sine interprete loquutus, quod Illyrica lingua omnibus ferè in aula esset familiaris, Ioannis regis causam egit, atq; eum mirifice commendauit: nam salutato tantum Solymano sub primum ipsius aduentum, de negotio acturus ad purpuratos de more fuerat reiectus. Neq; enim Solymanus uirum Christianum intra septa aulæ ad colloquium admittere consueuit. Petebat Laschus à Solymano, ut Ioannes, Ferdinandi Austriæ principis iniuria, et quorundam Hungarorum perfidia regno pulsus, Pannoniæ rex, et Othomanni nominis beneficiarius appellaretur, ideoq; Turcicis armis in regnum reduceretur sicuti proprium esset Othomanniæ ditionis, postquam illud iure belli, adiudicante Fortuna ab ea insigni uictoria, Solymanus felici dextra uindicatis iniurijs, deuictisq; ho-

minibus

minibus sibi peperisset. Ioannem, qui cõmendatione uirtutis publico in concilio Hungarorum omnium legitime rex fuerat appellatus, et ritè etiam ex antiqua regni formula coronatus, nunquam, si in clientelâ tutelamq; reciperetur reducereturq; tanti beneficij memoriam animo depositurum, egregiaq; fide gratissimè animi maiestatem Solymani perpetuo cultu ueneraturum, atq; ea quæ imponeret tributa, quotannis persol uendo, in itæ clientelæ nomen cunctis gentibus declaraturum. Id uerò si Solymanus suppliciter concederet, tã ipsi honorificum, et ad beneficiantiæ famam splendidissimum fore, quam Ioanni utile uel decorũ. Nam præterquam, quòd magnanimi reges beneficio dando potius quam accipiendo, Dijs superis æquentur, etiam id Othomannis magnopere conducere constaret, ut Turcæ infirmo et beneficiario regi potius finitimi sint, quam Ferdinando, qui à Bohemis rex ascitus, et Caroli fratris, cui Germani bellicosi homines parèt, opibus fretus, bellum inferre, quam in finibus pacè tueri male existimari possit. Non inepte siquidem cauendũ esse Turcis, ut quæ sibi bellando parauerunt, ijsdem armis defendant, nec quenquam supra ceteros potentia atq; opibus augeri sinant, aliquando etenim fieri posse, ut Carolus autoritate uirum amplissimus, in eandem indicendi sacri belli causam reliquos principes trahat, et pro religione, uti superiores Europæ reges fecerint, amissa, omnino repetenda iudicet, cuius uiribus non facile demum resisti possit. Hæc disertissime dicta, quæ Solymano ex occulta fenestella auscultanti à purpuratis referrentur, non magni negotij fuit imperato-

f 3

rem gloriae potentiaeq; audidum eò perpulisse, ut Pannonicum bellum rursus suscipere, & Ioannis precibus ad animum admitteret, pollicereturq; ex usu nouae uictoriae, ea concessurum quae postuleret, modò fidè tueretur, & ingrati nomen maximè abhorrendum existimaret. Interea Ferdinandus non temere Pannoniae regnum sibi graui ratione confirmandum existimans, neq; alicunde uehementiorem, quàm à Turcis uim timens, pertentare Solymani animum, atq; eius amicitiam appetere cõstituit, ratus eam honesta conditione posse comparari, si quo iure inductus Pannoniae regnum inuasisset & ceperit, apud barbarum nequaquam abhorrentem à iustitiae laude antiquae suae litis seriem explicaret, & se legitimum eius regni heredem praeclearis nostrae legis monumentis demonstraret. Existimabat enim Solymanū tot undiq; uictorijs auctū, & iam planè tot regna fastidientem, ueluti summa gloria contentum, pace parta aliquando conquieturum. Petebat hisdem conditionibus amicitiam atq; inducias, quibus Ladislaus & Ludouicus filius per aliquot annos ab Othomannis regibus antea meruissent, & tum etiam Sigismundus Sarmatiae rex pari induciarum tranquillitate eius amicitiae beneficio frueretur. Itaq; idoneum nactus hominem, qui haec mandata Byzantium deserret, Ioannem Oberdancum uirum Pannoniū deligebat, hunc iusto comitatu exornat, & muneribus, quae purpuratis largiretur, decenter instruit. Sed ubi Oberdancus emenso itinere Byzantium peruenit, Solymanus sua spe durior est inuentus, auersosq; se penitus purpurati à mentione induciarum praebuerunt. Nam tamen

legatus

legatus humaniter à Solymano fuerat receptus, auditusq; patientissimè in concessu purpuratorum facundè & diligenter causam egerat, in exitu tamen legationis, nihil plus quàm superbi atq; insolentis decreti responsum tulit. Dixerat enim Solymanus alienum esse à maiorum institutis, eos in gratiam amicitianq; recipere, qui Othomannico nomini iniurias intulissent, proinde Ferdinandum impudenter facere qui alieni iuris regnum inuasisset, atq; id retinere posse consideret, quando eius uetera iura planè inania quae ostentaret recenti sua uictoria, Marte q; iudice oblitterata antiquataq; fuerint. His de causis eum toto induciarum & amicitiae munere indignum uideri, seq; eo esse animo, ut contumeliam quam acceperit, probè uindicandam ducat, indictoq; bello rursus sibi Pannoniam omnino repetendam, tantis autem se copijs eam expeditionem suscepturum, ut Ferdinandum uel intra Norici, Germaniae q; fines sit inuasurus. Proinde ei omnem belli cladem pro inducijs atq; amicitia denunciaret, propeq; Byzantio excedere maturaret. Ceterū Oberdancus ubi Viennā est reuersus, quae retulerat regijs praesentibus cõmunicādo, barbarorūq; minas et maturū Solymani aduentū pronūciando, quū nemo Germanorū, ut ea crederet adduci posset, aliquādiu pro uanisimo nebulone habitus est. Quāobrè, ut effugeret inuidiā uera pro falsis interpretantiū, ad Ferdinādū peruolauit. Is tū erat apud Spirā Nemetum urbem ad ripā Rheni positam, ubi petitioni suae suffragatores comparabat, quòd ea instarent apud Germanos comitia, quibus ipse coronato Carolo fratre Caesar esset designandus.

Is nuncijs non mediocriter eum perculit, quod eorum quæ disceret, & se facturum profiteretur hostis barbarus, non facile fidem fallere solius, proculdubio euentura prospiceret, alienoq; tempore auxilia à Germanis petenda uiderentur, si tanto hosti obuiam eundem & Hungarorum salutem consulendum foret, Carolo præsertim fratre Italicis implicito bellis, & rebus undiq; ad multam rei nummarie inopiam redactis, qua una cogi milites & barbaris resisti posse iudicaret. Adulto Vere, & lato iam gramine uidentibus campis, Solymanus nihil ab instituto consilio repetendæ Pannoniæ discedit, magistris equitum imperat, ut copias omnes ad signa uocent. Europæis equitibus imperabat Habramus, Asiaticis autem Becrambeius: hic ad editum ex Asia copias in Europam traducit, ille aduocat Santicos omnes, qui sunt prouinciarum præfecti. Ab his ex uetere disciplina accersuntur Subases, Vayuoda, & Flammurani, qui distinctarum alarum atq; turmarum præfecti sunt. Hi omnes in alio die, opportuno loco conueniunt, præcipueq; apud Sophiam Triballorum urbem, quæ Europæi magistris equitum certa sedes est, sicuti Asiatici urbs Cuthæa Galatiæ. Præmittuntur itaq; uoluntarij equites, qui sunt extraordinariæ militiæ, temporarij; stipendij ex omnibus prouincijs, Transdani biansiq; præsertim, ad prædæ spem euocati, ideoq; eorum lingua Achangi appellantur. Eorum ingens numerus esse consuevit, utpote qui supra quinquaginta milium numerum impleant: reguntur autem imperio peculiaris præfecti, qui ex antiquissima Turcarum familia, uti uirtus prouehit, ex uetere prærogatiua deli-

gitur.

gitur. Is tum erat Achomates Michalogis, qui anteire magistris equitum agmina, & primus in hostilem regionem irrumperet, & latè prædari, ferroq; & incendio cuncta absumere iubetur. Itaq; Solymanus præeuntibus Europæis, & Achangis, Asiaticis terga tuentibus, Hadrianopoli profectus, quintis decimis castris Belgradum peruenit, superatoq; Sauo Drauoq; fluminibus, iter rectè Budam extendit. Hisdem ferme diebus, quibus Solymanus Belgradum applicuit, Ioannes rex quanto maximè potuit honestissimo Hungarorū procerum comitatu septus, ipso Lascho comite, ad Solymanum uenit, ut honoris causa in gratiâ clientelamq; suscipientem, præsens agnoceret, tutelarem eius dextram oscularetur, atq; eum, ut promissa præstaret, gratias agendo ueneretur. Ille graui fronte, sed amico obtutu, parum se è puluino commouens, dextrâ suam fide uirtuteq; præstantè, ideoq; semper ualiturâ apud eos quos in amicitiam reciperet, porrexit, testatus nihil sibi optatius & melius à maximo numine posse tribui, quam ut miseris ab ipsius præsertim hostibus iniqua & indigna perpeffos subleuare possêt. Proinde bono animo esse uellet, cuncta enim, quæ ultore gladio eo bello de hostibus pararet, liberali animi decreto ei protinus esse concessurum. In conciliando autem Solymano, Ioannes Habrami Bassæ efficaci studio profect, quem antea per Laschum Byzantijs, ita precibus atq; muneribus præoccupato eius animo, sibi beneuolum amicumq; parauerat, ut regiæ causæ patrocinium facile susciperet, Aloysio Gritto præsertim inernūcio feliciq; auspice. Is enim castra sequebatur, & uti erat

f s

Andree Venetorum principis filius, ideoq; præclaræ eius nominis cōmendatione insignis, & omnis elegantie peritus, ab intimo conuictu secretioreq; cōsuetudine familiaris, tāta ualebat gratia, ut Habraymū ab occulto quodā sydere Solymani genio non obscure imperrante, eò quo uellet facile perduceret. Grittū siquidem Byzātij natū atq; educatū, ideoq; Turcicæ usq; ad admirabilem facundiā peritū linguæ, generosi mores, & domestici apparatus splendor, summaq; in omnire, agnoscendisq; præsertim & perite æstimandis gemis, quarū mangones domi aleret, mirabiliter cōmendabā usq; adeò, ut in eius hortos, quos apud Feram habebat ex Italica disciplina cultissimos, Solymanus ipse oblectationis causa ab Habraymo perduceretur, atq; eo processu iucūdis sermonibus, tenerioris amicitie gratiam aucuparet, inde magno quæstu uectigalibus atq; portorijis præficretur. Aduentantis Solymani fama, relictāq; Budā ire pergentis, Budenses metu percussi, firmè omnes urbe profugerunt, & in proximas urbes, pars Strigonū, pars Albā regalē, alij Possonū demigrant. Itaq; uacua penè potitur Buda, & arcem, que Germanico præsidio tenebatur, oppugnari iubet. Turcæ perfectis per cuniculos subterrancis operibus, uentibus & dolabris, ima turriū fundamenta subruent conantur, ut suppositis ignibus arcem excindant. Quibus barbarorum operibus territi Germani, q; paribus cuniculis ex disciplina obuiam ire nequirent, nec tormentis sese defendere possent, & imminētis excidij propinquū iam discrimē presentirent, de deditioe signū proferre, & cū barbaris colloqui cœperūt, inter quos

NONNILLI

nonnulli erāt Germanicæ periti linguæ. Præerat arci Thomas Nadastus inter Hungaros nobilitate generis, eruditiq; ingenij dotibus illustris. Is uti debebat egregie fortis custos, milites cū hostibus colloqui uetat, et in hostes tormenta cōuerti & dirigi iubet, ignauia simul atq; perfidie eos arguit, comminaturq; eis poenā fœdè supplicij, nisi extrema quæq; oppugnationis pericula sustinēda cēscāt, & decus Germanici nominis, Ferdinādiq; præsertim, à quo stipēdia acceperint, atq; opima præmia expectare possent, cōstantissimè tueantur. Sed iam sulphureus uapor succensi in cuniculis tormentarij pulueris, ad nares Germanorum permeabat, & ex discursu cœcū spectatūq; Turcarū habitu, nō obscura cōcasuræ mox turris indicia deprehendebantur, quo ingentis periculi metu adducti, rursus ad idem deditio-nis cōsiliū redeūt, quod præsentis uel maturæ iā cladis pauorē aliè conceptū, nullus uel teterrimæ poenæ metus, aut admissi flagitij pudor, aut custodis amplissimi uiri reuerētia superarēt. Itaq; quū Nadastū minaci frōte uociferantem, in sententiā decretæ deditiois adducere non possent, eū cōprehendunt, uinculaq; iniiciūt, ne resistere aut hiscere queat, conspirantes, cum hoste saluis rebus paciscuntur. Id ratū habuit Solymanus. Ceterum, quum eius præsidij milites, qui erant fere septingenti, ex conditione incolumes sarcinisq; suis onusti in Possonium abirent, & Ianizeri occupata arce Nadastum solutum uinculis pariter dimissuri essent, Solymanus de militum perfidia, probitateq; Nadasti certior factus, quo nefario flagitio contaminatos, sua lenitate indignos putat et, ut alienæ perfidie

scelus ulcisceretur, Ianizeris ad unū trucidandos obicit, Nadasium uerò ipsum stipendio inuitatum, id quænuentem, humaniter dimisit, ipsius etiam Ioannis regi commendatione adiutus, quanquam soror eius esse in matrimonio Stephani Maylati desertoris primò, et mox atrocissimi sui hostis. Id se uæ cædis facimus, in mani imperatoris iussu, non iure modò, sed ad laudem etiam ueræ uirtutis atq; iusticiæ patratum uideri uolent barbari, qui sacramentum militiæ nullo uel presentis metu mortis uiolandum censebant. Quod fortasse æquum existimari posset, nisi atrox atq; perpetuus barbari hostis in nostras gentes odium, si iusta humanitatis iura æstimetur, eleuaret penitus et euerteret. Cur enim Germani, qui beneficio ipsius peccauissent, et diplomata cõcessa libertatis obtinuissent, usq; ad crudeli nece multandi uideri potuerint, quum ipse Solymanus in ea alienæ perfidiæ causa, propriam abrupta fidei notam subiret, et quæ quærebat iustitiæ laudem, tam crudeli quam turpi sententia præuenteret. Exinde Solymanus eo consilio, ut Viennam duceret, castra mouens, ex itinere Altaburgum oppidum Bohemico custoditum præsidio, ad motis copijs adortus, uel impigre Bohemis aliquandiu propugnantibus, sed mox cadente ipsorum duce, concepto graui metu, murum deserentibus, expugnauit, interfectis ferè ad unum Bohemis. Ab Altaburgo Acanges uersus urbem Quæque ecclesijs uocatam prædatum dimisit, qui intercepta ingenti omnis generis hominum præda, neminem usquam resistentem, præteruecti Viennam, luctuosas ad Lintium usq; excursiones fecerunt, ita ut passim atrocibus inuicibus

bus incendijs ædificia cõflagrarent, et magnus Viennensibus incuteretur timor. His barbarorum præcursionibus antea prouisis, Ferdinandus graui incensus cura, quas potuerat euocare et cogere copias, intra Viennam contulerat, et maioribus cogendis præsidij implorabundus opem, singulos regulos singulasq; ciuitates adiens uolitabat, qua in re aliquanto, quam pericula postulabant, segnitores Germanos reperiebat, ideoq; etiam tardius quæ uellet conficiebat, quoniam celeritate Solymani præoccupatus fuisse diceretur, in oreq; omnium esset Oberdanscus, qui tanquã non falsus uates probo ore, quæ à barbaro imperatore dicta fuerant, non serò futura prænucciasset, et Viennenses uanitatibus et incredulitatibus suis pœniteret, et tum feruidissimè, quæ opus erant pro tuenda salute munimenta circa urbem præpararent. Paucis autem diebus secundum amissæ Budæ famam, circiter uiginti milia peditum et equitum Viennam confluxerunt, quibus præstantissimi præerant duces inter quos eminebant Philippus Palatinus, Nicolaus Salma, qui Ticinensi prælio, in quo rex Galliæ captus est, inclaruert et secundum eum Guiliehmus Rocandolphus, regiæ aule magister, Italicis clarus bellis, et Ioannes Cazianer uir pugnax natione semel Illyricus, cui postea Viennæ præfectura obtigit, et secundum hos Nicolaus Turrianus, Ioannes Hardecus, Leonardus Velsius, et Hector Raynsachus, inter Germanicos proceres, cum genere, tum bellica laude illustres. Ab his præparata sunt enea circiter centum curulia tormenta, præter minora. Hæc erant ferè trecenta, quæ pilam plumbicam infra

anserint omni magnitudine ferrent, & pro coronam
 nium iuxta pinnas earumq; fenestellas in canterijs
 sponebantur. Circiter Idus Septēbres Solymanus Vi
 nam peruenit, aliquanto tardius quam sperarat, quod
 eius cursum toto serē itinere propter plenos & co
 berrimos eius æstatis imbres, amnes inflati multis in
 eis, aluorum marginibus superatis, inundantes retar
 dasset, ob idq; Danubius se ipso largior atq; turgida
 minus idoneam aut tutam nauigationem subeuntibus
 tot nauigijs, onerarijsq; præsertim lintribus, præfe
 ret. Igitur Solymanus quinis castris diuerso atq; oppor
 tuno loco positus, urbem circumplexus, tantā per om
 nes campos tabernaculorum multitudinem Viennē
 bus è sacra turre, quæ è media urbe excelsissima atq;
 pulcherrima structura exurgit, prospectantibus osten
 debat, ut octona undiq; suburbani agri millia passuum
 occupare censeretur. Habraymus montem, ubi castel
 lum est antiqui operis desertum, præoccuparat, nec
 non interiecto magno uallis spatio totam urbem de
 cere posset, extra tamen tormenti iactum Becrabey
 autem considebat contra Purgatoriam, quam uocat
 portam, iuxta sancti Vldericī templum. Tertia castr
 erant Michalogis, quæ secundum, accliuia montis
 templum sancti Viti latissime extendebantur. Quæ
 erant posita ad Scotorū portam ad Danubij ripam pe
 sistentem, qua in parte constitutæ fuerant Asapor
 turba, quibus admiscebantur ualide Ianizerorum
 hortēs, quæ repente erectis munitionibus prælongis
 sclopettis rem gerebant, nec quenquam in muro Vi
 nensium consistere patiebantur: adeo nanque per
 glandes

glandes dirigebant, ut pluteos perforarent, atque his
 apppositi milites sternerentur, & sedulo collimantes de
 finato intra sagittarias fenestellas crebro glandes cō
 iicerent, & in statione pro corona consistere ausos
 uulnerarent, superfunderetur autem tanta sagittarum
 uis intra urbem, ut per regiones, qui non essent galeati,
 tanquam è cælo decidentibus sagittis, grauissimè
 ferirentur. Ceterum Solymanus ad diui Marci tem
 plum prætorij uexillū erexerat, septius hortorū laterē
 tijs munitionibus, & per Asapos ædis cuniculis mœ
 nium fundamenta subruere, & dolabris & uectibus
 non uno in loco muros præcidere iuebat, nam quum
 muralibus careret tormentis, ad id oppugnationis ge
 nus uia rector & potior uidebatur, uel ob id præfer
 tim, quod magno Viennensium commodo accidit, Vol
 fangus Hoder Possonio exiens cum iusto tormentorum
 apparatu expeditisq; copijs, subeuntem aduerso summa
 ne Turcarū classē eo euentu aggressus fuerat, ut mul
 ta nauigia minora demergeret, & lintres aliquot ma
 gnos, quibus maiora tormenta ad oppugnationē mœ
 nium subuehebantur, perforaret atq; demergeret, &
 Turcæ amissis pluribus è numero sociorū naualium,
 multisq; militibus, qui classi præsidio impositi fuerant,
 interfectis, insigni clade afficerentur, paucisq; suorum
 amissis, Volfangus Possonium uictor rediret. Reliqua
 tamen barbarorum classis ubi Viennam peruenit, pri
 mo impetu pontes omnes præcidit & diruit, nam Da
 nubius paulo supra urbem in aliquot partes diductus,
 paruus efficit insulas, quæ pōtibus iunguntur, per quos
 Austriana uia in urbem dirigitur. Ea classis ita uersus

arcem constitit, ut neq; terra neq; flumine aditus ullus
 liber aut tutus exituris uel ingressuris relinquere-
 rent, si qui armorum, cuneis effectis, portis erumpere-
 rent, facile à barbarorum multitudine intra urbem
 detrimento retruderetur. Nam paulò ante Ioannis de
 dechi equites uel egregie pugnantes et splendidis mu-
 niti armis erumpere ausi, detrimento accepto, cum ali-
 equitibus, tum à Ianizeris sclopettarijs reliquisq; sa-
 gittarijs tanta perturbatione pulsiqueiectiq; sunt, ut
 multis interfectis et uulneratis, Volfangus signifer à
 vexillo caperetur, qui non multò post à Solymano in-
 signi donatus ueste, ad suos remissus est cum mandatis,
 ut ad deditionem præfidiarios nulites simul et Vien-
 nenses ciues hortaretur. Ipsum enim, si pertinacius re-
 sisterent, pro humanitate atq; muneribus quæ offere-
 bat, in omnem ætatem et sexum gladio secuturum. Sed
 ea erat omnium constantia, ut nihil tanta multitudine
 hostium terrerentur, et probè se mœnia defensuros
 confiderent, postquam nulla hostibus esse muralia tor-
 menta perspicere, quibus facile murus quati atque
 perfringi posset, nisi Volfangus è Possonio nauali præ-
 lio uictor aliquot inusitatae magnitudinis tormenta de-
 merisisset. Neq; enim quæ Barbari aduexerant curu-
 lita tormenta, campestribus potius prælijs apta, quam pal-
 sandis diruendisq; mœnibus idonea, nullã, nisi in sum-
 ma corona ad pinnas, uim afferebant, uidebaturq; pe-
 ritis tot ducibus Germanorum Vienna mœnia tanquam
 ab imperitis architectis antiquitus structa, ob id ma-
 gnopere inepta esse atq; inualida ad sustinendam gra-
 uissimam tormentorum oppugnationem: quoniam ro-

tunda

tunda et tanquam circino in orbem circumducto nulla
 extantioris prominentiæ propugnacula haberent, un-
 de oppugnantium hostium latera per obliquos pilarum
 ictus feriri possent. Nam neq; antea Ferdinãdus à quo
 quã finitimo uim timens, neq; Viennenses qui multis an-
 nis hostem non uidissent, muniendæ urbi curã intende-
 rant, utpote qui nihil antea, uel admonente Oberdan-
 sco, de barbarorum aduentu timuissent, uixq; terrenã
 nequaquam densi aggeris munitionem, quæ idoneam
 propugnaculi haberet proiecturam, erexerant, circa
 unam tantum Carinthiæ portam, alijs autem in locis,
 ligneas extantis podij modò casulas protulerant, ut
 inde nihil ab hoste conspecti defensores, grauioribus
 sclopettis rem gererent. Sed his falconum hostiliã cre-
 bris ictibus disiectis et deturbatis, aut perpetua glan-
 dium minorum grandine terebratis, totus penè murus
 propugnatoribus nudabatur, tanta quoq; fuit tempo-
 ris exiguitas, ut duces uti oportebat, ex gleba cospicisq;
 altiora intus munimẽta erigere nequirent. Ibi enim de
 more constitui debebãt maiora tormẽta, nam magno
 numero imposita curribus suppetebant, quæ longissimè
 in hostium castra globos ferreos euibrarent, ita ut illo-
 rum nullus esset usus, quòd nullo alto stabilitq; propu-
 gnaculo collocari possent. Apparebat siquidem, si in
 altiores aggeres educerentur, quos hodie, propterea
 quòd emineant et excelsi sint, caballerios uocamus,
 magna clade Turcarum castra posse affici: nam paulò
 ante duo Hispani Daualus et Aquileria tormentum
 mediocre, quòd mediam colubrinam uocant in præ-
 alta mœnium parte, usitato ergatæ molimine funibus

t

eduxerant, cuius ictibus aliquot hostium tabernaculo
 prostrata fuisse spectabantur. Itaq; omnibus labora-
 taq; spes subruendi muri apud Turcas posita erat in
 cuniculis, qui tribus in locis subter fundamenta ma-
 rum ducebantur, quorum operum sonitum sedulo as-
 scultantes Germani, & quò tenderent telluris commo-
 ta pulsu certis (ut alibi diximus) plenorum aqua per-
 uium, & tympanorum militarium instrumentis depre-
 hendentes, paribus cuniculis occurrerant, quando ne-
 cesse esset tympana solo apposita, uel ex minimo terri-
 motu commota membrana palpitare, uasa autem pe-
 riter coccussa tellure crispantem aquam ostendere. At
 hæc suspectis in partibus murum introrsus ingenio
 trabium tibicinibus effulciebant, ut casura extrosi-
 moenia proruerent, uti tum accidit, quum excitatis di-
 hoste cuniculorum ignibus, ad Carinithiam portam mu-
 gna pars muri tremefacta, incolumi tamè turre hisse-
 ret, atque extra prolaberetur, Turcæ præpediti ru-
 na & confertim ingredi conati, facile ab armata Ger-
 manorum phalange repellerentur. Nec multò post
 contra templum diuæ Claræ prouens murus, his-
 hiatibus editis, sed his non omnino latis, Turcæ adu-
 rumpendi inuitarentur, & quanquam propter angustias
 tenui cuneo intrarent, eructum tamen, sed suo ma-
 ximè sanguine certamen cum Germanis eius statione
 contraxerunt, tanta barbarorum audacia cõstantiq;
 nostrorum, ut protectæ splendentibus armis cohortes
 facile inermem turbam hostium temere prouentura
 & cuspidibus sese ultro offerrentem egregiè sustinerent,
 & quòd barbari essent numero impares, multos co-

rum confoderent, tergaq; dare, & tumultuose regre-
 di multis cadentibus cogèrent. Triduo post atrocissi-
 mè dimicatum est, quum pars muri iuxta Carinithiam
 portam non longe a priore moenium ruina ita concidi-
 diffet, ut Turcæ nostrorum phalanges in pomerio
 constitutas, paratasq; ad pugnam excipiendam paten-
 te ruina conspicerent, adorirenturque ardentibus ani-
 mis & abiectis demum utrinque sclopettis & arcu-
 bus, ad gladios incuruos & prælongos enses Germa-
 nicos, quos ambabus regunt manibus, rem deducere
 quum eadem ratione, qua Germani duces hortabun-
 di phalangem promouerent, & Turcarum præfecti
 suos, non uerbis modò ferroq; ululatu capessere pugna
 sed illatis uulneribus ad prælium compellerent. Carta-
 batur omni genere telorum igneq; missili, sic ut nus-
 quam acrius & periculosius hoc seculo pugnatum fu-
 isse diceretur. Ambustus est Othingus nobilis regulus
 & nonnulli pariter è barbaris ordinum præfecti, quo-
 niam Asapis & Ianizeris equites ipsi dimissis equis
 suisque protecli scutis & incuruis armati gladijs e-
 questribusque hastis audacissimè miscbatur. Ad ex-
 tremum, quum tribus horis esset pugnatum, Turcæ in
 signi detrimento accepto, per easdem ruinas extrosus
 præcipites dati sunt. At Solymanus tot irritis &
 maxime cruentis suorum prælijs permotus, supre-
 mum immanium uirium suarum conatum editurus,
 præfectos omnes aduocat, acerbissimis castigat uer-
 bis, quòd partæ propè uictoriæ defuerint, igna-
 uissimèque contra morem inuictæ gentis à limine se-
 micaptæ urbis (quòd pudeat uiros fortes) pedem

retulerint. Propterea confirmarent animos, & rursus ad renouandam pugnam corpora atq; arma parare, ne dedecus admitteretur. Se enim putare turpissimum incepto abscedere. Proinde existimaret, aut egregium posterum diem expugnata urbe uincendum, aut ignominiose pereundum. Ab hac atroci denuntiatione, postquam qui fuit Idibus Octobris, supremo conatu redintegrata est pugna, usq; adeo terribilis, ut cum barbari agminum per easdem ruinas in urbem irrumperent prodierenturq; & densatas horrentesq; hastis nostrorum acies contemnerent, praecunte incredibili crepitatione sclopettorum procella, collato pede pugnaretur. Sed magno statim nostrorum commodo, nonnulla maiora tormenta certis locis, perite disposita collibrataq; & proruentes Turcas emissa sunt, tanta strage edita, ut milites proceduntium ducum imperijs & minis parere sinerent, & Turcico gladio interfici, quam Christiani tormentis sterni satius & melius arbitrarentur, atque modo finis Viennensium periculo est impositus, & lentis tyranni pertinacia fracta est, non dubia cum laude Germanicae uirtutis atq; ignominia barbarorum. Postero die Solymanus sibi descendendum multis de causis iudicans, captiuos quosdam ornatos uestibus, pecuniisque donatos in urbem remisit, ut duobus Viennensium referrent, se non eo consilio obsessum & pugnatumque Viennam uenisse, ut urbem caperent, sed peculiari de causa, ut Ferdinandum hostem suum nancisceretur, quo cum de Pannonia possessione nobili praelio controuersia finiret. Verum postquam eum Viennae non esse, & in ulteriorem Germaniam

abiisse didicerit, moturum inde castra, & ad quarendum persequendumq; eum tanquam praecipuum hostem esse progressurum. Proinde ipsos recte facturos, si sese dederent. Quod si facerent, ipsum neq; ingressurum urbem, & Viennenses praesidariosq; eorum incolumes saluis rebus seruaturum, donaturumq; perpetua immunitate. Haec Viennenses, uti a barbaro propter desperatam urbis expugnationem prolata, irriserunt, maximoq; rerum discrimine liberatos confessi sunt. Nam postquam die, qui fuit trigesimus dies obsidionis, Solymanus castra mouit, tribusq; itineribus, & tribus maximis agminibus iter cepit, nam Strigonienensi uia, atque item altera, quae ad Cranium Semillyricam regionem ducit, & tertia, qua iter est in Bosnam digressum est, ita ut Habraymus ultimo loco regij agminis terga clauderet, & classis totis Danubij ripis omnes commeatu & reliquarum rerum facultates terrestri agmini suppeditaret. Verum a tanti hostis discessu, letitiam ingens perfudit luctus, quoniam supra sexaginta milia Germanorum capitum in seruitutem abducta ferebantur, ut magno Viennensium incommodo totus ager succis uitibus, & frugiferis arboribus foede deformatus uidebatur. Solymanus autem Ioannem Budae regem constituit, beneficiariumq; & amicum ex diplomate & solennibus codicillis appellauit, adiunxitq; ei Grittum, ut ea pararent quae confirmando regno opportuna uiderentur. Accidit autem (quod minime praetermittendum uidetur) tametsi barbari laudem respiciat, ut Solymanus Ioannem in eius tabernaculum cum proceribus Hungaris admissum impense rogaret, ut Paulo Stri-

goniensis, & Petro Pereno clemēter parcere, & in p
 stinum gratiæ locum recipere uellet. Nam Ioannes d
 corum ingenijs amicitiaq; plurimum abhorrebat, qu
 niam illi fluxa fide sacramentiq; immemores, idē quō
 sibi antea, dum coronaretur, officiū Ferdinando pra
 sūtissent, tanquam desertores oblitūq; Hungarici se
 guinis ad Germanos defecissent. Ad id clementiæ mi
 nus, quum duriozem se ostenderet Ioannes, atq; praedi
 ceret eos propter ingenij leuitatem præclara maligni
 tate cumulatam, nequaquam in fide permansuros,
 rursumq; qua deficerent, occasionem priore turpia
 rem inuenturos, Solymanus uocem paululum inte
 dens, non barbaro sed optimo rege dignissimam am
 bi, inquit, in hac uita melius atq; honestius quicquam
 euenire posse putas, quàm si ex tua clementia, quim
 sint hostes, ingrati apud mortales euadant, hoc est, ut
 no ignominia probro notati, quum in te sempiterni
 probi & clementis animi laus mansura sit? Nec multo
 post instantis iam hyemis frigora timens infirma
 mentis, canclisq; præsertim calidiorē sub cælo nati
 iter cepit ad Belgradum, atq; inde in Thraciam re
 reuersus. Cuius discessus aliquanto maturior quàm sper
 rassent homines, sicuti Cæsarem ingenti cura metusq;
 liberauit, ita Florentinorum animos magnopere con
 turbasse uisus est, qui nō ineptē sperauissent Cæsarem
 suo permotum periculo, barbaris occursum. Qui
 enim ineptius atque absurdus, quod ad existimatio
 nem eius pertineret, quàm proprias uires impia qu
 dam obstinatione alieno atque inuidioso impliciss
 bello, dū Noricus ueretur ager, & Ferdinandus fe

ter nouo

ter nouo Pannonia regno pulsus, patrimoniij sui dira
 incendia prospiceret, scilicet ut liberam ciuitatem,
 secus ac superiores Cæsares fecissent, urbes tyrannide
 oppressas liberare soliti, ad ueterem redigeret seruitu
 tem? Quid porro ignominiosius Pontifici accidere pos
 se, quàm Cæsarem retentare, qui peculiare deslagran
 ti patriæ suæ subsidium afferre deberet, suo pte inge
 nio publici periculi causam generosa uoluntate, nisi
 sacrorum princeps religionis obliuisceretur, esset de
 fensurus? Sed uel in deictis tanta spe animis, nihilo se
 cius uigebat illa pertinax uoluntas, ut omnes pacis cō
 ditiones abnuerent, quæ specioso suscepta libertatis
 nomini officere possent, nec tamen alicunde reperirēt
 uel priuatis uel publicis consilijs, qua ratione diutur
 eio resisti bello posset, postquam deserti ab omnibus so
 cijs, oppugnatiq; constantissimis duorum maximo
 rum principum uiribus, nihil de belli exitu dubita
 rent. Id uerò fiebat, quod in ciuitate populares do
 minarentur, imperiti homines, uti paulo ante uni tant
 ium mercaturæ dediti, peritis autem rerum, patrijsq;
 præsertim & rectis sapientibus, nullus esset in repub.
 locus, utpotē qui is tantum optimus ciuis existimare
 tur, qui acerbissimē eos ciuū ordines, qui antea in ad
 ministranda repub. ualuisse, proscinderet, & de
 Pontifice insolentius loqueretur, sicuti paulo ante in
 temperanter euenerat in publicis concionibus, quas
 in templis facundissimi quidam iuuenes ad popu
 lum habuerant, ut iuuentutem ad capeffendam in
 fituta urbanæ militiæ disciplinam, hortarentur, qua
 ciuitatis dignitas & publica omnium salus consta

ret. His autem orationibus singulari assensu atq; omnium commendatione exceptis, unum id maxime petebatur, ut Mediceæ familie dominus probroso nomine tyrannidis appellarent, eorumq; ciuium ordines, qui illius beneficia munerâq; sensissent, aut producti in curiam fuissent, tanquã improbos adulatores, oblitosq; publicæ dignitatis effusè criminaretur. Sed unus ante alios Petrus Philippus Pandulphinus, præstanti quidem auro, sed uecordi patre genitus, furioso quam erudito orationis genere, usque adeo petulant in Mediceum nomen est inuectus, ut quum in templo Laurentiano Cosmî pietate atq; opibus ædificato, ubi sunt Mediceæ gentis sepulchra, concionaretur, ad abolendam tyrannicæ stirpis memoriam, templum illud decreto publico funditus euertendum diceret. Nullo autem æquioribus auribus auditus est, apud sancti Crucis templum, Baucius Caualcantes. Is moderatè & perelegantis eloquentiæ neruos intendens, quod opus essent aptius persuaserat quàm nonnulli alij, qui maledicentiæ fræna laxauissent. In his fuerat, præter Pandulphinum, Aloysius Alamannus poeta Etruscus, qui multum ante nefariæ coniurationis in necem beati Cardinalis susceptæ, quum complices capite pœnas dedissent, clapsus damnatusq; diu exul in Gallia fuerat. His cohortationibus, non iuuentus modò, sed tota ciuitas hilarior atq; paratior ad tuendam libertatem reddebatur, ita ut eximium robur in urbana iuuentute se putaretur, quæ splendidis armis, & diuite cultu ornata, sub singulis tribunorum uexillis instructa probabat, & uti dux eorum Stephanus Columna inuississet

litiæ munera implebat. Certabatur enim quotidie, nec urbana iuuentus contineri poterat, quin uectranis militibus, ubi periculum posceret, aut uirtus digna uero milite ostendi posset, audacissimè misceretur. Auratius porrò totum urbis ambitum, qui est trans Arnum à Nicolai porta ad Fridianam lunato circuitu complexus, ita diuersarum gentiũ castra castris, perductis munitionibus coniunxerat, ut Florentinorum eruptiones perpetua statione militum & tormētis aptissimo loco collocatis, facillè contemneret. Ita enim fiebat, ut quicquid mœnium à media diui Georgij porta, quæ editiore urbis cliuo erecta est, Hispani eruptiones hostiũ superioribus locis obseruarent, Itali uerò ad ortum solis usq; ad Roscianam uillam extenderentur, quæ excelso edificio insignis cliuoq; imposta, urbem ab orientali latere trans Arnum prospectabat. Germani autem paulo remotius in ualle circa Baroncelliã uillam conuoluerant, ubi erat forum rerum uenaliũ, & Aurantij prætorium uisebatur. Nihil tamen Aurantius tentandum de oppugnatione, & prolatis tormentis usquam quassanda mœnia arbitrabatur, quòd murus admirabili structura firmissimus, nisi longo labore multoq; sumptu atq; periculo aperiri diruiq; posset, tot præsertim propugnatoribus, qui audacia numeroq; præstarent ad omnes hiatus hostilemq; impetum occursuris. A Giramonte autem tumulo, quem maioribus instruxerat tormentis, eius munitionis frontem, quam in Miniati templi horto erectam fuisse diximus, creberrimè quassandã suscepserat. Nã ab ea substructione lignea altior suggestus à Malatesta fuerat eductus, unde subiecta ho

Atium castra uerberari poterant frequētibus pilis, multa cum pernicie commantium militum. Nam ab ipsa etiam sacra turre, quæ cuncta prospectabat, uno atq; altero falcone peritè constituto, à quodam Lupo Florentino, qui turri præerat, diligentissimè res gerebatur. Eam autem turre demissis storijs duplicibus, densissimisq; culcitris & lanarum saccis circumquaq; muerat, ut immixtas pilas, crassa mollitie obiecta, obtunderet & eluderet. Nam ab Aurantio maiora tormenta in Giramonte constituta, in turrem intentissimè dirigebantur, quæ causa fuit, ut minutis prælijs quotidie certaretur, & multi uiri fortes interirēt, in quibus fuerunt Bartholomæus è Fano Fortunæ, spectatæ uirtutis præfectus, & Iacobettus Corsus eximie promptitudinis centurio: è Cesarianis autem Cissa Pisanus, & Bonifacius Parmensis. Vulnerati quoq; pleriq; illustres, & in his Roscius ipse, Alexanderq; Vitellius, quæ recipientes sese Etruscos admodum cōstanter Mario Vrsino reducente, audacissimè premerent. Ea autem era natura uulnerum, ut qui glandibus circa ossa paulò uehementius essent uulnerati, difficillimè mortem euaderent, & multi longa plagarum sanie tabeq; affecti, irritis remedijs morerentur. Propterea Florentini operam dabant, ut ampliores militum manus mercede compararent, nam præter urbis custodiam, minora etiam præsidia reliquis urbibus atque oppidis, quæ erant in potestate, imponenda uidebantur. Magno namq; ad prestinendam obsidionem usui erant, Pratum, Pistorium & à Pisana uia ad septimum lapidem, Lastra Castellum, atque inde Empolis, quod est medium Etruriæ

mercatis

mercato celebre oppidum, quod antiquitus Emporij fuit, atque inde Pise, & sinistrorsum Volaterræ. Itaq; pecuniam in stipendium Neapoleoni Vrsino mittunt. Is in agro Romano propter familiæ clientelas & opes erat potens, & se auersum à Pontifice, & Cesarianorum hostem profitebatur, numerumq; earum quæ antea habuerat cohortium & turmarum auxerat, accitusq; in Etruriam penetrare iuebatur. Cuius consilio cognito, Aurantius Alexandum Vitellium, qui eius transitum impediatur, in Tifernates suos mittit. Is diligenter exploratis hostium itineribus, coacta ualida manu Tifernatium, Neapoleonis copias iuxta sancti Sepulchri oppidum improuiso adortus, paruo negotio fundit, ereptisq; uexillis & exutos armis profligat, ita ut propè ipse Neapoleo caperetur, & Vitellius re bene gesta ad Aurantium rediret. Hisdem ferè diebus, quibus Alexander Vitellius ad Umbriæ fines aduersus Neapoleonem est missus, Stephanus Columna audaci suscepto consilio, ad inuadenda hostiū castra nocturnam eruptionem instituit, quod magna sibi gloria futurum apud ciues, atq; ipsum Galliæ regem, cuius auspicijs operam nauabat, rebatur, ipso id plurimum expectente Carduccio dictatore, si non defensuros in modum Etruscos, sed ingentibus etiam animis castra adoriri, prodireq; in aciem ausuros ostenderet. Ad faciendum eo ordine silentioq; cōstitutum atq; initum est, ut cum Malatesta, paucissimisq; tribunis re cōmunicata, nocti subobscuram noctem, ex condido tribus portis erumperent: Ioannis scilicet Taurini cohortes à cliuo diui Georgij, & Octauiani Signorelli à Caelina por-

ta, quum his coeptæ pugnae, ex instituta tessera, uel ad faciendum impetum, uel ad receptum, signū daretur, Stephanus ante omnes à diuini Nicolai porta magno silentio per mediam uallem, quæ est inter Rosciane uillæ collem, & Giramontē, ubi erant perpetuæ hostium stationes, iter habuit cum Ioanne Taurino præfectori pugnacissimo, sexcentisq; delectis militibus, quibus adiunxerat Florentinæ iuuentutis cohortem. Hæc Almanni Pactij tribuni uexillum sequebatur, in quo duonoceros erant depictus, eo Stephani edicto, ut nemolongam hastam deferret, ne iter habentibus, & in angusto pugnaturis, impedimento forent, quod secures, & lato ferro breuiora hastilia, quæ partifianæ appetantur, & prægrandes enses, qui ambabus regum manibus ad cædem faciendam habiliora putaret, ne sclopettos magno usui fore arbitraretur, ne à strepitus, quod esset præcipuè cauendum, hostes excitarent. Stephanus, quum nemine hostium sentiente, præterueretur planæ uallis spatium, in Sarræ Columnæ cohortes impetum fecit, quod propter ueteres similitudines in Sarram interneciuio odio deferebatur, tanto autem silentio, ut quum ex itinere ad compitum, cui Quinquæ uia nomen est, excubias semisopitas extemplo oppressas iugulasset, ad Margaritæ Montichie templum adficiaq; ubi Sarranarum cohortium statio erat, peruenirunt, adorti q; improvisò multos trucidarunt, ægri Smaragdo Parmense tribuno inexpectatum hostium impetum angustiore in loco sustinente. Is Sarræ turfortè ægri, & absentis uices gerebat, atque opem militibus clamoribus excitatis à proximo quoque præfili-

petere.

petere, & suos magnoperè perturbatos conglobare contendebat. Accidit autem magno casu, ut irrumpentibus per ædificia Etruscis, & multâ cædem in obuios per tenebras edentibus, lanij cuiusdam castrensis stabulum reuulsis postibus aperiretur, indeq; magnus grex suum cum ingenti atq; horrifono grumitu profiliret, tam graui atq; inexpectato impetu per crura militum peruadens, ut oppugnantium cateruas perturbaret, & multo grauior pugnantium atq; opem implorantium strepitus augeretur, & ad ipsum Aurantij imperatoris prætorium, & Germanorum castra, tanti tumultus terror diffusus & incertus, cunctis ad arma conclamantibus, peruaderet, atq; accurrentiū undiq; auxiliorum accensæ faces, appropinquantisq; ipsius Aurantij funalia spectarentur, aliquanto hercè maturius, quàm Stephanus crederat. Nam hostes nequam ipsius inuadentis impetum, non ante sensuros putabat, quàm duorum tormentorum geminatis bombis tessera his daretur, qui opportunè, post cōtractum certamen in auersos & ad Monticiam, ubi erat tumultus properantes, erant erupturi: Quum ab ipsa sancti Georgij porta, ubi præparatæ erant Ioannis Taurini cohortes, & à Catelina, Octauiani Signorelli, Perusina essent subsidia, quæ erumpendi signum expectabāt. Itaq; quum ab omnibus partibus ad arma conclamaretur, Stephanus non temere ueritus, ne sibi reditus præcideretur, uti antea constitutum fuerat, magnicornus cantu receptui cecinit, multis quidem hostium interfectis, & nonnullis etiam equis in reditu captis. Deceptus utiq; spatio temporis, nec parum præpeditus

a porcis, nullo accepto incommodo in urbem rediit,
 non parua tato ausu collecta apud ciues gratia, quam
 ad non in anem uictoriae spem, si pari successu primis
 iniitijs media respondissent, operam longè promptissi-
 mam ea nocte nauasse diceretur. Ab eo nocturnae tre-
 pidationis periculo, singuli hostium duces, iubente Au-
 rantio, nequaquam apertis in locis, sed nouis munitionibus
 circumductis, se aduersus nocturnos diurnosq;
 impetus diligentissimè conserperunt, sic ut in postremam
 audacissimam gentis uim atq; solertiā, minimè contem-
 nendam esse declararent. Præerat Emporio Fraciscus
 Ferruccijs Florentinus, nouæ militiæ laudem querens,
 quòd Neapolitano bello apud Soderinum proque-
 fuisse, multumq; ideo apud Nigras cohortes uersatus,
 reip. fortem operā, ut inde claresceret, præstare cupie-
 bat. Is Lastram oppidū, quod diximus firmo ualidum
 muro, iusto tuendum præsidio ratus, quoniam magno
 usui obesse urbi ad suppetendos commeatus iudica-
 ret, eò cum trecentis militibus tres ceturiones Michæ-
 lem Angelum Paranium, Floriuantium Pistoriensem,
 & Octauianum Bertinorum è togata Gallia ea spem
 sit, ut eos continuo per ampla tormentarij pulueris co-
 pia, & commeatu adiuturum promitteret. Sed centu-
 riones oppidum uacuum temere ingressi, confisq; Fer-
 ruccijs promissis, dum ea parant, quæ ad defensionem
 opus sint, hostes contra se aduentare cognoscunt. Au-
 rantius nanq; hisdem de causis, quòd id oppidū oppor-
 tunum hosti fore providebat, expugnandumq; cense-
 bat, ad id munus Rodoricum Ripaltam cum Hispano-
 rum cohortibus è castris misit. Tum uerò centuriones

quos

quos antea dixi, constanti animo Hispanos muro sca-
 las apponentes multis uulneratis repellūt. Quare per
 motus incensusq; Ripalta, ab Aurantio postulat, ut sibi
 tormenta muralia submittantur. Nec ille petenti deest
 mittunturq; cum tormentis muralibus duo milia Ger-
 manorum, quorum aduētū murus quatitur atq; perire
 pitur, Germaniq; illac intrare cōtendunt, dum Hispani
 ad inferiorem oppidi partem scalis rursus murum
 aggredierentur. Centuriones deficiente sulphureo pul-
 uere, nulloq; comœatu adiuti à Ferruccio, uti spera-
 rant, animo perterrentur, nec intrantium hostium
 uim fortissimè sustinent, sic ut abiectis scedè armis, fru-
 straq; salutem deprecantes, crudelissimè à Germanis
 trucidarentur. Ab Hispanis uerò reliqui omnes, qui in
 inferiore erant oppidi parte, paucis uulneratis, cape-
 rentur, & centuriones non iniqua sorte in Hispanos
 incidentes, dedentesq; se æquo militiæ iure, ab his de-
 mum se centenis singulis aureis redimerent. Dum La-
 stra quateretur capereturq;, iam perditis rebus super-
 uenerunt auxilia, nam Otho Montacutus cum uexil-
 lis quatuor peditum è Prato, & Georgius Sanctacru-
 cius, & Amicus Arsula cum equitibus urbe enissi per
 Signinum pontem se ostenderunt, in quos tantus ab ho-
 ste impetus est factus, ut equites citata fuga continuo
 se eriperent eodem ponte, & pedites inteto cursu eua-
 dentes ad Montelupū, nauiculis Arnū trāsire cogeren-
 tur. Amissa Lastra, Florētini, quòd, uti supra diximus,
 Ramazottus cum ualida montanorum agrestium manu
 ex Apennino se demiserat, & Florentiola oppidulo,
 Scarpariaq; castello occupatis, prædatum diuersas suo

rum manus emittebat, quæ se in Mugellanum agrum usq; ad Vicum pagum, & illinc dextrorsum ad Barbarinum oppidum effuderant, & eos commeatus, quæ inferri obsessæ urbi possent, intercipiebant: ut totius illis aliqua ex parte obuiam irent, Othoni Montanum imperant, ut Prato copias educat, & operam det, & quos nancisci possit ex his agrestibus opprimat. Seneca etiam monetur, ut Trebiam uillam Mediceæ gentis, quæ est medio ferè itinere inter urbem et Scarpariam intret, atq; ibi Mariam Saluiatam cum puero Cosmo filio comprehendat, quod hæc Iacobi Saluiati esset filia, apud Pontificem summa autoritate uigentis, ideoq; obsessæ paternæ fidei foret, & puer, uti populares dicebant, tyrânico sanguine progenitus tolleretur. Sed facta, quæ cõsentientibus astris puero Etruriæ imperium destinabant, & ulla humani consilij malignitate prouerti non poterant, ab eo facinore Othonem auerterunt, siue quòd suo pte ingenio parcendum puero uidebatur, quòd sub Ioanne patre nuper ordines duxisset, siue eam uillam ualido quorũdam ueteranorũ, & cuius uiciniæ magno agricolarum numero, quos Saluiata auerteret, falsò teneri didicisset. Trebia nequaquam adueta, Otho sinistrorsum deflexit ad Barbarinum, ut ibi nonnullos ex hostibus, qui aliquantam pecoris prædæ coegerant, improuisus opprimeret, facillè itaque euenit, ut eos profligaret, & prædæ relinquere cogeret, atq; inde Pratiũ est reuersus. Sed non multò post Otho in speciem patræ cædis in quendam ciuem Lætherij prætoris alumnũ reus factus, re uera autem quòd apud Trebiam, uti iussus erat, Saluiatam cum

Cosmo

Cosmo filio comprehendere nolisset, & illi opportunè ad Scarpariã oppidum refugissent, tacitæ pœnæ loco captus tortusq; est, & inde in tetrum carcerem coniectus, quòd octonivalis magistratus inuidiosum fore prospiceret, si de uiro forti nequaquam euulgatæ suspitionis crimine circumuento, capitale supplicium sumeretur. Eodem hyemis initio Pyrrhus Stipicianus cum suis cohortibus ad soluendam obsidionem Peccioli oppidi in agrum Pisanum ab Aurantio missus, cum Florentinis copijs bis improspere conflixit, semel ad turrem, quam diui Romani uocant, & iterum ad Martis pagum, qui est inter Palatiam uicum atq; Montopolim. Descenderat è Calphurnianis saltibus in Etruriam Hercules Rangonus, ab Alfonso Atestino cum ualida equitum & peditum manu missus, nam is Hercules ipsius Alfonsi principis filij uices gerebat, quem paulò ante Florentini numerato stipendio conductum, eorũ militiæ ducem summum appellarant. Verùm deterrente Cesare, in Pontificis gratiam, ne filium mitteret Alfonso, quum adolescens Hercules toto eo belli munere subtraheretur, quum copias mitteret, tanquam acceptis iam stipendijs Florentinorum sacramento addictus, adduci non potuit. Itaq; Rangonus, Ceccoto Tosingo Florentinorũ legato adducente, & ex præsidijs Pisanis augente eius copias, Cesare Foroliuensem, cũ ala Aurantianorum cataphractorum Peccioli hybernantem obsederunt, tripliciq; certamine fatigatum eò planè iam perpulerant, ut diu hostiũ uim sustinere non posse appareret, quum aduentu Pyrrhi relicta oppugnatione perterriti, ad Pontaderam se ita receperunt,

ut postredie Pyrrhus excursione facta magnam ma-
 ris pecoris prædam abigeret, & sequentibus diebus
 dispositis insidijs, Ceccotus atq; Rangonus cum suis
 patenti campo adepti, inimicis cataphraetorum tur-
 mis, facile funderent, quanquã Pyrrhus in domito cor-
 poris atq; animi uigore aliquãdiu fortissimè restitisset.
 Capti sunt tres eius cohortiam præfecti, quum multi
 ex eius peditatu aut caesi aut uulnerati fuissent, sic tu-
 men, ut non multos post dies à Pyrrho, qui apud castel-
 lum Florentinum copias instaurarat, in eundem egri-
 redeunte, è uicioribus Hercules cognomento Bros-
 chella Pisani sanguinis, egregiè fortis, fisa eius cohor-
 te apud uicum Furculas interficeretur. Secundo ueni-
 prælio (ut diximus) maiore aliquanto accepto incom-
 modo, quum ad Montopolim se recipere posse credi-
 disse, eo euètu profligatus est, ut quum Michael Monto-
 politanus, qui rursus oppidanos à Florentinis rebelli-
 tes ad fidem redegerat, è cliuo cum armatis decurrisset
 Pyrrhus, qui pertinacissimè equestri prælio contende-
 rat, in præpeditam fissam præceps propelleretur, ne-
 de quum ad salutem nullam sibi opem superesse cõsi-
 ceret, relicto suo, qui tenaci uoragine hæserat, atq; a-
 lienò repèté consensu equo, fuga se eripuit, quo casu
 Pallota Perusinus, & Barthokomæus Spiriticus, nonnul-
 liq; alij clari nominis præfecti, in potestatem Rangoni
 deuenerunt. Nec multò post sub it sum brumæ exi-
 tum, magno luctu occupata est ciuitas, quòd duos in-
 clytæ uirtutis duces uno hostilis tormèti iclu amississet.
 Nam quum in horti munitione, quam iuxta cœnobii-
 um diui Miniati ligneis substructionibus erecta fuisse

diximus,

diximus, Marius Vrsinus, & Georgius Sanctacrucius
 specularundi prospectarent, è Giramonte emissa colu-
 brina, quæ lateritiã columnam perfrægerat, interfecti
 sunt: quorũ mortem eo lugubrius luxit populus, quòd
 eodè iclu accumulatis funcrib. interisset Auerranus
 Petrinus, Etruscæ iuuentutis formosissimus. Exeunte
 anno, qui erat trigessimus à partu Virginis supra mille
 & quingètos, Carauccius dictatura se abdicat, quòd is
 honos promulgata lege prorogari nõ poterat, & suc-
 cessori calen. Ianuarijs esset incundus, scilicet ut tanta
 dignitas latius dispesata, propositaq; ex æquo à pluri-
 bus peteretur. Suffectus ei est Raphael Hieronymus,
 què è legatione Cesaris redeũtem eleuatis hostiũ uiri-
 bus, senatum in pristina spe tuenda libertatis, sustinen-
 diq; belli prolixè confirmasse diximus. Hic non singu-
 lari tantum populariũ studio adiutus est, sed mirifica
 etiam optimatum suffragatione, & præclaro assensu
 eorum ciuium, qui Mediceo nomini addicti, honestam
 pacem potius quàm asperum, & difficile bellum pro-
 barent. Existimabant enim, pleriq; ciues Raphaelem
 nequaquam tanta duritie acerbitateq; qua dudum Car-
 duccius se totum à cogitatione pacis subduxisset, magi-
 stratum gesturum, quòd multis affinitatum necessitudi-
 nibus patritio ordini coniunctus, publicum bonum po-
 pularium factioni præferre uelle crederetur. Sed cum
 usq; adeò noua summæ potestatis insignia spe clario-
 ris famæ inflauerant, deprauarantque eius animum
 quorundam amicorum malignæ cohortationes, ut fa-
 cilè omnium rerum, quæ publicam salutem respice-
 rent, obliuisceretur, & summum decus in obstinatione

gerendi belli reponeret: exitioso quidem consilio, cui sibi, ut euenit, tū etiam nonnullis alijs, qui propter insanam peruicaciam abhorrentes à pace, dignas postu improbitatis pœnas dederunt. Sed dictator ut declinaret inuidiam, importuni consilij sui rationes honestis sententijs atq; sermonibus contegebat, eoq; simulantius, quòd dudum apud Bononiā in singulari cūla de Cæsaris, Franciscum Sfortiam Mediolani principē restitutum, Venetosq; item, qui Rhœnennam & Cœriam Pontifici redderent, à Cæsare ex amplissima conlegatione in amicitiam receptos didicerant. Absentia quoque Atestinum Ferrariensium principem, qui sō fide publica Bononiā uenisset, totam ipsius de Regi Mutināq; urbibus cōtrouersiam ad a. bitrium Cæsaris disceptatoris relaturum, Pontificem uerò dextera ingenij & longa prudentia in rem suam opportuna præditum, cuncta quæ uellet ab ipso Cæsare impetraturum. Propterea Germanos Apenninum transiisse, rones Hispanos descendere in Etruriam, & tormenta maiora per Apenninū superatis asperrimis saltibus uehi ad mœnia à duplici loco ferienda atq; erienda, postquam nihil adhuc Aurantijs è sua parte murum maioribus tormentis pertentasset. His aduersis sanarum maioribus, ciues in uniuersum admonebantur, ut matuturè estimatis periculis, quæ pacem aspero bello fore præferret, ob id iam in coronis detestabatur id Cæduccij consilium, quo delectis legatis, atque his diuertentis, & postremò sine mādatis publici decreti missi Pontificem non impudenter modo elusissent, sed noua contumelia plurimū exacerbassent. Proinde aduenisse

tempus credere, quo legati mitti ad Pontificem deberent, quando Cæsar à nemine quàm ab ipso Clemente exorari posse crederetur, neq; ob id ullo piaculo ciuitas offendi posset, si à sacrorum principe ciueq; quem aliàs non inhumanum, sed beneficum experti essent, supplices iustam peterent pacem, eoq; demissus, quòd eam necessitate potius quàm uoluntate expressam peti appareret, ab his, qui diuersis obfessi castris, & à Gal-
lis deserti, neq; à Venetis adiuti, nullam, preterquam à Dijs immortalibus, opem expectarent. Quo fremitu populi adductus Raphael, quanquam cuncta eius consilia ad bellum essent destinata, ut certius ciuium animos exploraret, Nonis Ianuarijs uniuersum cōcilium indixit, ut liberis suffragijs decerneretur, mittendi ne essent legati ad Pontificem. Couère mille & sexcenti homines, atq; in suffragium iuère, usq; adeò in id decretum propensis animis, ut mille supra trecentas atricoloris fabas numerarent, eorum scilicet qui probassent, reliquorum uerò albe à bonis ciuibus irriderentur. Quo aduerso inopinatoq; suffragiorum euentu fractus atq; deceptus Raphael, astuta præclareq; nefaria præuaricatione usus, decretum fieri uetuit, reiecitq; ad peculiare consilium octoginta uirorum, qui id consilium explorandæ tantum uoluntatis, non conficiendi decreti causa uocatum, impudentissimè decepta republica iudicarunt. Hac actione dictator præclare extitit popularis, & sicuti apud bonos ciues intempestiue atq; leuissimæ improbitatis notam subiit, ita apud populares, quos uulgò ab insanabili peruicacia ravidos uocabāt, mirè laudatus est. Alteram quoq; minoris

inuidiæ labem suscepit, quū postulanti Malatesta se-
pirum & uexillum supremi militaris imperij insig-
næq; ornamenta, altera eius inchoati magistratus a-
ne concessisset, contradicentibus multis, qui supra
imperij potestatem, nondum planè explorato eius be-
minis ingenio, aut cautè, aut nunquā tribuendā cen-
rent. Multa nanq; in ea republica, quæ tota populæ
euaferat, rapidè & inconsultè fiebant, quæ scilicet
bes præcipuè apud rabidos & turbidos eius factionis,
tanquam necessaria prebatur: nā capitale erat ob-
quentibus de eo Reip. statu, aut quoquo modo com-
stendæ pacis mentionem inducentibus, siquidem uili-
uissima suspitione rei maiestatis facti festinato supp-
cio pledebantur. In his fuere Laurentius Sodericus,
quod literas accepisset à Baucio Valorio, qui in-
stris pro legato apud Aurantium Pontifici operā pu-
stabat. Iniecto siquidè laqueo, è fenestra latronū me-
præcipitatus est, & Ficinus Marsilij clarissimi philo-
sophi nepos, quod Cosmū Medicæ, à quo urbs admira-
dis ædificijs templisq; præcipuè esset adornata, iustit-
patris patriæ titulum meruisse dixisset, abscessis à ca-
nifice ceruicibus, stulti proloquij, quanquā non inop-
pænas dedit. Carolus quoq; Cocchus, quod in corru-
dixisset æquum esse, ut in libera ciuitate cū acta bellis
pacis consilia per omnes ciuū ordines dispesarent,
ut uno consensu ciuitatem liberam & libertatis iun-
tuentem sentirent & agnoscerent, intèpestiua senten-
tiæ, quanquam non iniquæ, capitali supplicio pæna
subijt: sic ut nec cucullato Franciscani ordinis, a
Rigogolo cognomen fuit, pepercerint, quod Per-

tificem alloquutus fuisset, imposito maiestatis crimine,
quasi tormenta apud diui Miniati templum collocata,
clauis per spiramenta inditis, configere cogitasset, in
ipsa cuculla miser sacerdos decollatus est. Quin etiam
ab intèperanti odio in Mediceos, quod ciuitati maxi-
mè pudendū, & hostibus pariter ridendū fuit, Anto-
nium Carasullam à uetere insania non insulsum mo-
rionem, Mediceæ domus familiarem, in eum carcerè,
qui Stincus appellatur, duci iusserunt, quod perambu-
lando urbem uociferandoq; comitantibus, & arriden-
tibus pueris, decuriones & ædiles dixisset nunquam
rectè annonam curaturos, nisi Mediceorum instituta
ad memoriam præsentemq; usum reuocarent, qui uili
pretio cōmeatū omnis generis coemendū in omnibus
foris proponere cōsueuissent. Sed Carasulla, quū traheretur à lictoribus subinde dixerat (quod diuturnæ ei ca-
lamitati fuit) neq; uos apparitores, qui me inuitū per-
ducitis, propterea minoris pretij emptā, quàm sesqui-
aureo niuei panis heminā comedetis. Nam tū maxime
annona creuerat, & magna obsoniorum in urbe penu-
ria esse cœperat, ita ut milites opimi aliàs cōuictus con-
suetudinè, ut stipendijs parcerent, ad Etruscā frugalita-
tem redigere cogerentur. Iā sese aperuerat annus & ue-
re nouo utrinq; milites segnitiam torpida hyeme con-
ceptā, ita corporibus atq; animis discutiebant, ut minu-
tis prælijs quotidie certaretur, & Florentini nihil in-
termitebant, quin circa urbem institutas munitiones
perficerent. Nam sicuti suburbana ædificia, quæ tot
seculis condita à singulis portis extendebantur, mise-
rabili consilio funditus euerterant, antemurales pro

portis aggeres extruebant, tormētis atq; præsidij in-
positis, ne alicunde hostis ex propinquo tormēta, sub-
uecturus atq; oppugnaturus sese insinuaret. Torme-
torum namq; omnem apparatus, qui per Apennini-
ga præaltasq; crepidines asperrimarum uallium adu-
hebatur, in plana ad Campum munitū oppidulū per-
uenerant. Huic præsidio erat Petrus Velleius cum
ptem tyronum Hispanorum cohortibus. Is totus appa-
ratus, qui genere, magnitudineq; & numero erat
mirabilis, atq; ideo hostibus metuendus, magno fabri-
rum labore reficiebatur, quo iniquissimo itinere lau-
tis curribus & perfractis rotis, in præsens usui effici
poterat. Quibus de rebus fiebat, ut Florentini Prætor
oppidum ultro deferrent, & ad famam tanti tormen-
torum apparatus, magnus agrestium & nouorum mi-
litum numerus ad Cæsariana castra cōflueret, spe præ-
da siquidem allekti non dubitabant, quin admoitis tor-
mentis urbs caperetur, & singulari tot gentium obse-
dentium letitia diriperetur. Ob eandē causam Hispano-
rum uexilla septem, quæ Cæsarē è Bononia in Ger-
maniam profectionem parantem sequi nolissent, pro-
ptereaq; iussu irati Cæsaris priuati stipendijs & cum
ignominia à Vastio dimisi fuissent, sub Fesulano mon-
te confederant, ita occupatis pulcherrimarum uallium
ædificijs se permuniuerant, ut undiq; prædatum irent,
& urbe egredi excurrereq; ausis è superioribus locis
insidiarentur, sic ut nemo lignatum prodire auderet
sine certo militari præsidio, ut tum accidit, quam
gnatoribus Cruciana porta egressis, quæ tutiorem
quòd esset maximè auersa hostibus, egressum habere
uidebatur,

uidebatur, cruenta conferendæ pugnae occasio præbi-
ta est. Ibat namq; secūdum Arni ripas, & leuorsum
in eos campos, qui à cocnobio sancti Saluij plana uo-
cantur, ubi ante ducentos annos Henricum Cæsarem
Florentinos oppugnantem castra posuisse memora-
bant. Execuntium autem peculiare murus erat succide-
re passim uirgulta, atq; his fascēs conficere: quibus in
construendis aggeribus ad continendas glebas inter-
miscendo & coequando uterentur, simulq; iumenta
quædam maioris pecoris, quæ ab agricolis in urbem
coacta fuerant, in herbidos campos pastum educerent.
Secundum hos binæ ternæq; militum cohortes præsi-
dio ibant, ex militibus, qui ea de causa in urbe certis
locis erant collocati, ut extraordinario munere, ubi
opus foret, operam nauarent. Eo die id munus obue-
nit Anguilloto Pisano & Francisco Bardo Florëtino.
Pisanus propterea quòd à Roscio sub quo ordines du-
cebat, paulò ante è castris, quod nunquam antea acci-
derat, in urbem transfugisset, ipsi Roscio ita erat inui-
sus, ut Aurantij iudicio turpissimæ necis exitio destina-
retur. Fortè autem execuntibus porta cohortibus, eius
uexillum cōspectū notatumq; est à Cæsarianis, ipsoq;
præcipuè Roscio, qui trans Arnium è collibus cuncta
prospiciebāt. Nec mora Roscius Aurantium adit, oc-
casionem opprimendi Anguilloti adesse docet, si Ar-
num trajiciat, & frequenti atq; expedito equitatu ua-
gos hostes patentibus campis adoriatur. Probat con-
silium Aurantius, accersitoq; Ferdinando Gonzaga,
& subsequentibus multis ducibus atq; præfectis, intra
tertiu lapidem contra Rapazani pagum, reperto ua-

do traicit, bipartitò hostes inuadi imperat. Ipse autè alios galeatus patenti strata uia desertur uersus portam, reliqua manus ad dextram latiore flexu concitata hostes circumdat. Itaq; præciso ferè in urbem rediit, Anguillottus frustra composito suorum globo preliatur, equites undiq; consurgunt, peditatumq; eius serò fugam meditantem consequuntur, prosternunt, lateq; trucidant. Ipse ingenti ictu clauæ ferreæ capiti percussus, quò Ferdinãdo Vitello Neapolitano equitù præfeto se dederet, nec uti agnitus ab eo reciperetur, quò Vitellus eum ad subeundam perfidiæ pœnam carnifici tradere infame sibi fore testaretur: Ergo, inquit Anguillottus, pãtere, ut hoc à te impetrem uiro forti, scilicet ut tua potius quàm carnificis manu concidam, atq; ita uir alio qui strenuus, quodam liberali misericordiæ genere, iugulatus à Vitello occubuit. Eius uerò signifer Cicchus Buteius, qui unà transfugerat, quum iam deditus & captus esset, manu ipsius irati Roscij per illis transfossus interiit. In Franciscum uerò Bardum humanius res gesta est, nam ipse cum sua cohorte penè tota captus, & persoluto redemptionis pretio dimissus est, quum milites armis tantum exuerentur. In eo improi se equestris procellæ strepitu, Ioannes Vincius, portæ custodiæ cum sua cohorte præpositus, quòd esset Anguillotto familiaritate coniunctus, opem ei ferendam existimauit, desertaq; porta ad Saluiana usque plana progressus est, spectator editæ cædis potius, quàm non serus circumuentis & oppressis adiutor, magno quidem salutis suæ periculo, quoniam Malatesta è monte prælij commisi tumultum cernens, grauioremq;

impetum

impetum inde facturos hostes putans, cū Zanobio Bartholino ad Crucianam portam aduolarat, quam ubi desertam custodia reperit, magno iræ impetu accensus inuectusq; in Vincij temeritatem, laqueu parauit, quo rediens Vincius in porta suspenderetur. Sed is quum iam rediret, de aduentu Malatestæ atq; eius iracundia admonitus, opportunè secessit in Saluianum templum, conscensaq; sacra turre, tandiu delituit, donec Malatestæ ira deserueret, ignominia tamen propter admissum summi periculi facinus, adempta ei est portæ custodia. Cæterum Aurantius Anguillotti & signiferi eius cæde satis expiatum eius transfugium ratus, nihil se ulterius promouit, atq; eodem annis uado in castra reuersus est. Nec multis inde diebus extra Pratensem portam equestri prælio certatum est, quum forte Aurantius & Vastius explorandi loci causa cum ala equitum annem tranassent, apud eum uicum qui Lignarius appellatur, melopeponum fertilitate insignem. Non enim longè ab eo uado munitio quedam perducebatur ad Germanorum castra, quæ non multum inde aberant. Ab ea nanq; parte mœnia latè speculati, tanquam infirmiora expugnationi destinabant, ad eosq; acciti propter eandem causam Petrus Velleius ipseq; Ludouicus Lodronius, què in loco Felicis Vitèbergi discedentis, Cæsar Germanis præfecerat. Hi omnes quum explicatis & discurrentibus turmis è summo portæ propugnaculo extra tormenti ictum prospicerentur, atq; ad eam portam Malatesta decurrisset, ipsius iussu Iacobus Bichius Senensis, quem Neapolitano bello inclaruisse diximus, in procurstantes Hispanos repen-

tinus erupit, nobilisq; à solis equitibus pugna edita est, nam sæpius instaurato impetu, cum utrinq; crescentibus auxilijs nouæ turmæ pugna capefferet, adeo acriter dimicatum est, ut unus ante alios Bichius albicante crista conspicuus promptissimè dimicans, uel ab hostibus impensè laudaretur. Eo ardentis pugne spectaculo ipsos Aurantium & Vastium in certamè allectos atq; pertractos ferunt, quòd Vastij hasta corolla serica ad cuspidem redimita, illius uerò pileus è purpureo serico uiloso turbinatus, à plerisq; noscerentur. Sed cū pugna habuit euentum, ut Bichius pressus multitudine incumbentium hostiū, maturè nec indecenter se recipere cogeretur, receptusq; intra portam, quum galæam aperuisset, honestissimis accumulatis laudibus à Malatesta commendaretur. Eo die tanquam ex condito, tormenta quæ erant trans Arnunum Oliuetano in podio collocata, & quæ erant in superiore portæ propugnaculo, cessauerunt, ut equitum uirtus letius & tutius utrinq; spectaretur. Sed Bichius non diu eæ laude honorèq; letatus est, quum intra paucos dies præstante operæ cupiditate incensus, ab eadem prodijisset porta, uel negante Malatesta, ut ad eam, quam diximus, è Germanorum castris ad Arnunum usq; perditam munitionem excurreret, scilicet, ut aliqui eo uado commeatum in maiora Aurantij castra deuehentes subito incursum interciperentur. In eum siquidem equo albo uectū, hostes ab Oliuetano aggere falconè direxerūt & contorserūt, cuius pila dextrū ei crus abripuit, perfosso & cadente equo, sic ut semianimem nonnulli equitum in pedes desilientes sublatum intra portam

cum multo

cum multo luctu referrent, neq; eo mortuo, quisquam equitum æquè fortem operam postea Reip. præstasse uisus est. Interim Florentini tot fortissimis intra paucos dies ducibus infelicitè amissis, crescentibusq; indies hostium uiribus, ac undiq; desperatis auxilijs grauius affecti, quòd difficiliora sensim cuncta sibi obuertura prospicerent, ita suspensis animis honestæ pacis nomen complectebantur, ut iterum de mittendis legatis mentionem inducerent. Rebantur siquidè ipso Cesare nondum Bononia profecto, æquam à Pontifice pacem se facillè impetraturos, quoniam Clemētis animus uel tot exulceratus ipsorum contumelijs, cohortante Cesare, non inani Christiana pietatis uerècundia, & ciuili quodam pudore leniri expugnariq; posse uideretur. Sed ad eam rem toties frustra actitatum, quum quisq; grauisimus senator facillè recurreret, nemo tamen quid in arcano animi sentiret, in consilio publico atq; ipsa curia liberè proloqui audebat, propterea quòd pleriq; ciues priuato adducti periculo, publicam salutem potius negligendam, quàm odium irritatis popularibus periculosa cum laude parandum iudicaret, tanto consensu, ut quū mussarent omnes, libertas ipsa non media in urbe, quæ hoc inani titulo gauderet, sed in senatu maximè quæreretur. Verum nō defuit in re pub. honestissimus iuuenis, qui eam animorum consternationem malo publico inter ciues obortam, graui facundia detestaretur, atq; discuteret. Is fuit Philippus Melior, qui probò ore, ut sibi licebat, quòd esset suæ tribus collegij signifer, è suggestu apud senatū frequentissimū in hanc sententiam loquutus est, Sæpenu-

ro audiui, ciues optimi, ab his natu maioribus, qui auctoritate prudentie in hac ciuitate maximè ualuerit, nihil in ipso imminentis periculi limine perniciosius esse longa deliberatione, quæ exiguo temporis spatio circumscriptam rectè sentiendi atq; opportunè agendi facultatem eripiat. Quandoquidem magno sit usui celeriter explicare & terminare consilia, quum necessitas urget, & in medio discrimine salutis, ultima remedia deposcit. Propterea sicuti præclare uideo animaduertitq; extrema nobis consilia incumbunt, uel ob id tractatu atq; explicatu duriora, quòd nullum mox, ubi semel statueris, salubrem habeant receptum, unde afflictis & difficillimis rebus noua subsidia querantur. Alia namq; atq; alia in consulendo disputandi & decernendi ratione uti oportet, quum occasionum & temporum singula momenta sapientes facillè respiciant. Nam sicuti initia suscipiendarum & gerendarum rerum prolixè differendo, maturè apteq; expendere, & media adstrictius perfinire decet: ita demum ultima expeditis sententijs claudere, nec ullam, quum maturè factu opus sit, aggrediendæ rei occasionem elabi sinere saluberrimum existimatur. Disputatur hodie diuerso consultantium studio, num è Repub. uideri possit, si in hoc asperimarum rerum statu positi, legationem ad Pontificem decernatis, qua, si optare licet, non iniqua conditione ea petatur pax, quam ab initio Caesar negarit, nisi in eam Pontifex consentiret. Primum omnium non uideo, cur decernere mittereq; legatos insalubre sit, uel quod ad dignitatem pertineat, parum decorum quandoquidem nihil melius, nihilq; honestius esse pos-

fit huic

fit huic ciuitati, quàm animos sicuti bello inuictos, ita à communi concordia non abhorrentes ostendisse. Optandum enim est, ut hi qui nos peruicaces potius quàm fortes, importunæq; insanie uela instantes appellant, non semper obstinatè pertinaces & imprudentes existiment, qui à bellicosissimis gentium prope omnium copijs diu obsessi, pressiq; his malis, qua diuturnum affert bellum, sæua armorum pati incommoda, quàm de concordia cogitare malimus. Nam præterquam quòd mittere legatos, & de concordia æquis conditionibus agere minimè pudendum est, quum ad suprema fortunæ potentieq; principes mutantur, etiam nobis non erit inutile, cum Pontificis, tum Cesaris intimos sensus pertenuisse, & quod plerumq; frequentibus colloquijs euenit, ad abdita eorum consilia exploratius penetrasse: quandoquidem de compositione æquis conditionibus agendo, nihil de nostro iure sperereat, quum nullam omnino pacem ab his simus accepturi, nisi ea tuta honestaq; sit, & integra libertatis in ra discretissimè nobis referret. Hoc enim legati, qui nō sint grauissimarum rerum imperiti, sed fideles probiq; senatores, sicuti uos diligentissimè lecturos arbitramur, ante omnia cauebunt. Neq; putarim, nisi me studium & amor erga patriam fallunt, Clementem tantum auersum à patriæ pietate, Christianisq; legibus fore, ut quum iam ægerimè tot sumptuum pondera sustineat, nihil nobis de iracundia sua uetere tristiq; seueritate remittere nolit. Quòd si ille etiam atque etiam obduret, nec Caesar ipse, quum in Germaniam cogitet, proclius ad concordiam ingenio, sicuti suspicari licet,

hoc bello se explicare uelit, nec proinde ad pacem inclinaret, nos certè hoc supremo legationis officio dignitati famæq; nostræ satisfecerimus, atq; eò alacriter & fortiter, quò nostra pietas & fortuna urbis ducat, ire contendemus, sic tamen, ut extremos belli casus ultrò minimè subeëndos existimem, si pius erga patriam, nec omnino insanus ciuis esse uelim. Nihil enim magis miserum & calamitosum nobis esse potest, quàm quorundam consiliium, qui nefaria crudelitate potius Saguntinorum & Campanorum exemplo, quàm salutis suæ impiè diffidant, unã secum uniuersam ciuitatem miserabili exitu interire, quàm quoquomodo incolumem seruare percipiunt. Secus aliquando auorum nostrorum memoria, Vbertus Farinata, uel hoc uno tantum generoso animi decreto ciuis æternis laudibus attollendus, qui uinci exilioq; mulctari, quàm ad excidium florentissimæ patriæ cum factiosis nefarijsq; ciuibus conspirare maluerit. Perorante Philippo, non dubitauere patres, quòd eius oratio tanquam à moderato, nec harum uel illarum partium ciue profecta uidebatur, quin legatos omnino mittendos decernerent. Sed ea præpeditum malignitas fuit, ut non hi, quos negotij magnitudo flagitabat, sed leuissimæ alioqui authoritatis, uerum egregiè populares homines legerentur. Hi fuerunt Aloysius Soderinus, qui nihil usqueadè grauè negotio dignum ab usu rerum præter familiæ nomen præferebat, & Andreolus Nicolinus assiduus & diligens potius mercator, quàm senator, atq; ierò Robertus Boncius, què iã pridè Thomæ Soderini soceri propinquitatis quo minus enixè concordia studeret, maxime suspectum.

suspectum faciebat. Hos ubi Bononiam peruenerunt, Pontifex, quòd nec satis dignitatis, nec satis industriae sincerae q; uoluntatis & fidei in his conspiceretur, ad eò contempsit, ut effuse rideret, quòd ad se pro eximij senatoribus mercatores, nec primæ quidem classis è Florentia misissent. Nam quòd ad eleuandam legationis existimationem maxime pertinuit, apparitores ministriq; uectigiliū Bononiensium, in ipsorum sarcinis nexi auri filorum ad telas aureas texendas, magnam uim, mercimonij causa, ut portorium subterfugerent, deprehenderant. Quæ calliditas inepta negotio longè grauissimo, tanquam inuoluta tenuissimi lucri sordibus, eò ualidius ridenda fuit, quòd nihil certi ad conficiendam pacem, prolatis mandatis attulissent: atq; ita Clemens, ridente etiam Cæsare, mercatorum auaritiã atq; imperitiã in maximarum rerum consilio periculo q;, ad exiguam lucri spem reuocatam, sto machatus, sic pertinaciã insanie proximam exprobraret, ut inde nõ obscure explosi dimitterentur. Vbi uerò domum sunt reuersi, quòd nihil omnino pepigissent, tanquam patriæ dignitatis egregiè memores atq; constantes ab ipsa factiosorum multitudine laudati celebratiq; sunt gentibus bonis ciuibus, qui desperata cõcordia, nullum nisi maxime funestum belli atq; obsidionis exitum expectabant. Nec multos post dies, ab insigni generosoq; certamine Florentinorum quatuor iuuenum inexpectate celebritatis spectaculum est editum, cum Ludouicus Martellius inter ciues nobilitate insignis, ac corporis & animi uigore florētissimus, Ioannem Bandinū patrium ac ingenij robore præstantem, quòd in castris

apud hostes esset, ex prouocatorio libello, hostem communi patriæ compellasset, proptereaq; eum ad singulare certamen deuocasset in arenam, ut ibi Marte iudice, uter ipsorum honestiorem causam tueretur, ostenderet. Conditione non abnuuit Bandinus, dixitq; ei, si Martellius sibi ascisceret in eam dimicationem socium eise parem hisdem instructum armis, in stadium pro-lucturum, atq; ita Martellius Ditem Castellionum praefirocè ex tota uuentute uirum delegit, cui à Bandino oppositus est Albertinus Aldobranlus, uix dum pubescens, immoderati spiritus iuuenis. Auratius in xtra castra locum eis sub publica fide funibus circumseptum, triumq; gentium praesidio uallatum, certantibus praebuit, qui pari numero è Germanis, Hispanisq; & Italis delecta cohortes, pugnantes simul & spectantes ab omni inuira defenderent. Arma fuere singulis singuli militares gladij, neq; aliud tegumetum, praeter unam in dextris ex lorica ferrea chirothecam. Dantes, cui sorte ducta, par Aldobradus obuenerat, quaquã circa brachij dextri neruos, primo congressu graue uulnus accepisset, hostem in se insano prokursu ruentem, ea impauidi animi firmitate sustinuit, ut ambabus manibus gladii praetendens in os incumbentis inscrueret, cumq; euomentem cum sanguine animam extemplo conficeret. Contrario euentu pugnabat Bandinus, nam alternante fortuna, Martellio supra oculum uulnus inflixerat, admirabiliq; iudicio & gladiatoriae artis peritia, hostem eludens, adacto supra costas gladij mucrone, uictum & deditum fateri coegerat. Sed Martellium relatum intra urbem, usq; adeo grauis ex aduersa sorte certami-

nis occupa-

nis occupauit dolor, ut angore potius animi, quã uulnerum dolore, mortem accersisse crederetur. Id certamen, sicuti eximia uiriliscostantiae laudè Bandino peperit, ita Danti par ferè decus attulisse uidebatur: quaquã ille detractis spolijs, planeq; integer & omnis expertus uulneris gloriosus uictoriae suae trophaeum praeferet, & spectatores praclarum totius belli omen acciperet quod uictis pariter atq; uictoribus non omnino laetum finem futurum arbitrarentur. Ab hoc alternae cedis singularem certamine, Florentini uarios in coronis ferere sermones, accendi tamen ferè omnes ad sustinendum gerendumq; bellum, tanta obloquendi libertate, ut non milites modo, sed duces quoq; ipsum Malactam nimis longae atque importunae cessationis conuictio perstringerent. Non enim moenia uigilanter tantum defendenda uideri, sed audacibus consilijs erumpendo lacessendoq; aliquam retundendi hostis, in spem uniuersae uictoriae, occasionem aperiendam esse dicebant. Viros quippe fortes & pro libertate pugnates, nullo uel difficiliu rerum periculo terri debere, quominus fortiter audeat & citata saepe dubij Martis Fortuna non constantiae modo sed uiuide uirtutis famam ardentissime defendendam demonstrant. Non eandem siquidem esse obsessorum & obsidentium conditionem: obsessae naq; in his opes ab immodicis stipendiorum sumptibus sensim atteri, absumi interim commeatu, & spes omnium infirmari, quum ex aduerso obsidentibus nihil earum rerum omnino sit defuturum. Qua spe freti hostes, nec ad mouere tormenta audeant, nec murum usquam tentare uelint, quod perpetuas promptissimorum

militum & ciuium cohortes fulgentibus per muri corona galeis atq; thoracibus perpetua in statione cōspiciant. Proinde ad existimationem cum externi praesidium urbanae militiae tuendam, omnino conandum esse aliquid ualida eruptione, ne militum torpescant manus studiaq; populi languescant, & hostes cum uiris longē fortissimū aequissimae causae nomen tuētibus perpetuo se dimicaturos intelligant. His sermonibus non obscure offēdebantur militum animi, uniuersum totius suae rei censum ad unum decus bellicum referre soliti. Sed multo magis haec euulgata, intemperanter Malatesta nomen laedebant, ita ut non omnino deuoranda existimaret, palamq; diceret, nequanquam ea ratione, quam imperitus populus censeret, sed ea qua probus nec incautus imperator uteretur, urbis salutem defendendam, atque ita uociferando intempestiuas populi uoces redargueret. Sed idem decurionum reliquorumq; magistratum erat sensus, praecipuaq; omnium experiendarum uirium uoluntas, quam, quum dux prudens frustra improbando dānandoq; diutius sustinere nō posset, postulātibus militibus, ut id impetrari poteretur, eruptione certare cōstituit seuerē proloquutus ad id se inuitum trahi: quando hostium munitiones nō modo nō expugnari, sed nec sine maximo detrimento tentari posse testaretur. Existimabat Malatesta nequaquam absurdis rationibus impetum ad castra Hispanorum esse faciendum, ut acerrimae & pugnacissimae gentis uim experiretur, opinionemq; de eorum uirtute laetē conceptā, aliquo illato detrimento, apud Italicos milites eleuaret, quod accidere posse rebatur, si tribus uno

tempore

tempore praesidii trina eruptione facta, eos munitione loci confisos, & nihil tale timentes adoriretur. Neque enim antea Hispani superioribus praesidiis ad Giramontem factis, sese immiscuerant, nisi per extraordinarios excurrentium manipulos, quoniam diuersissima in parte essent constituti, porta namq; diui Georgij, quae est in excelsio collis supercilio, iuxta editissimum aggerem, quem Amicus Venafranus suarū cohortium peculiari praesidio tuebatur, Hispani longo tractu occupatis uillarum aedificijs, usque ad Oliuetani cognōij montem extendebantur, despiciebantq; urbem ē perpetuo colle, coq; praesertim, cui Scoperto nomen est, & diui Donati templum habet, adeo Catelina portae ex propinquo imminentes, ut muri corona colli subiecta, nō plus quam ad teli iactu distet sic ut perpetuis munitionibus obfissa Romana uia ad Catelina portam, & Pisana item uia, quae initium habet ab ipsa Fridiana, quae occidentalis est, cuncta completerentur, ipsis porro Hispanis in tergo ad meridiem Germanorum castra apud Aurantij praetorium essent & Italicae cohortes ad diuersissimam ab Oriente diui Nicolai portam iuxta Arnium perpetuis custodijs obtinerent. Ceterum Venafranus, qui a suo latere Hispanos aggredi distineret, tuebatur, imposito muniti adesse non potuit, quum fortē eo die ad Stephano Columna, propter contemptum superbis uerbis sui nominis decus infra Miniati templum fuisset interfectus. Neque enim signifero sui praefecti inopinata caede perterritis, is animus fuit inuadendi hostis, qui in Venafrano excellens proculdubio & maximē efficax su

turus sperabatur. Sed Malatesta nihil eo casu permutus, Catelina porta Octavianum Signorellum inter Perusinos praefectos, nobilitate uirtuteq; facile principem erumpere iubet. Hunc consequebantur pugnaeissimi minores duces, Binus Mancinus, Blasius Stella Raphael Orbetanus, Prosper Cornea, Marguthes Piccininus, Caccia Altouitus, Hadrianus Cauda, & Paulus Corfus, qui intrepidè strata uia, inter procellam glandium dextrorsus euadentes, in collem cum Hispanis terribile maximeq; funestum certamen contraxerunt, eodemq; puncto temporis à Fridiana porta erumpere cum suis cohortibus, Bartholomaeus Montanus & Rodolphus Assisius, qui in Leuam flexi ab Olivetano monte cum Hispanis à tergo sese ostendentes, in genti ausu impressioneq; nouam inière pugnam, sic ut Hispani & in fronte sustinere hostem, & in tergo ancipiti periculo dimicare coegerentur. Sed his magno fuit praesidio, Baracanis Cantabri mira constantia, qui eo die solertissimi ducis, & fortissimi militum munia implebat. Nam cohortatus est suos ut impigre consisterent, inueteratq; uirtutis ante partum decus aduersus collectitios milites, urbanamq; turbam tueri uellent itaque cocuntibus ad uexilla undiq; Hispanis & sclopettis egregiè rem gerentibus, aduersariorum impetum constantissimè sustinebāt, tantusq; erat sclopettorum strepitus, & tantus uolitantium glandium stridor, ut multi undiq; caderent, & longè præoptissimi qui intrepidè pugnam capefferent, uulnerarentur. Ad eum ardentis praelii tumultum excitus imperator Aurantius, proximas Italicorum cohortes Andreae Casta

lij la-

lialij laborantibus Hispanis subsidio mittit, tormenta produci displodiq; in hostes iubet, & Germanicæ phalangem in ipsa Romanae uiae latiore area constituit. Ferdinandus quoq; Gonzaga leuis armaturæ equites inter Marignole pagi campos, & Scopetum montem inducit, ita ut amplissimi iustiq; praelii apparatus, & à castris & ab urbe conspiceretur. Nec Malatesta quanquam infirmo atq; imbecillo corpore, animo tamen aduersus pericula indomito, & egregiè prouido, laborantibus suis deorat, quum opportunè fessos & sauciatos reciperet, & nouis atque integris cohortibus pugnam sepius instauraret, quando nulla ex parte Etrusci, uel in summa locorum iniquitate quicquam Hispanis de uirtute concederent, donec Baracanes glande traiecius occubuit. Nam tum Etrusci ueluti redintegrata uictoriae se ardentius incubuerunt, sic tamen ut pari prope uirtute Rodericus Ripalta, Macicauus, & Buccanigra mirificè resistentes, Etruscos sustinerent, & mox accedentibus Neapolitanis Castalij uexillis loco pellerent, & per deiecius montis submotos urgenso deturbarent. Quibus suorum atq; hostium casibus animaduersis Malatesta, quod multi cecidisset, plurimiq; esset uulnerati receptui cecinit, atq; ita nihil iam tormentorum muralium metu, persequentibus Hispanis praelium direptum, quo nullum eo bello cruentius editum fuisse constat. Nam utrinque quingenti ferme milites ex fortissimorum numero desiderati sunt, multi porrò uulnerati mortiferis glandibus. Ante alios autem Octavianus Signorellus, cū se recepisset ad portam & fessus

longo praelio equum conscendere uellet, crassiore
 istus glande occubuit, & secundum eum medio in cer
 tamine interfecti sunt, Fantaccius Corsus & Giubbo
 narius Ferrariensis eximie fortitudinis cohortium
 praefecti, atq; item Ludouicus Machiauellus, Nico
 lai Florentinae historiae scriptoris filius, cum cohortis
 signum gestaret, Petrusq; Paclius eximie nobilitatis
 ciuis. Septem quoq; clari nominis centuriones gra
 uiter uulnerati discesserunt. Apud Hispanos autem
 praeter Baracanem ipsum, Cencius Neapolitanus Ca
 staliae cohortis praefectus, dum laborantibus suis ope
 ferret, interfectus est. Multi autem & in his duo si
 gniferi mortiferis uulneribus affecti sunt. Malatesta
 in urbem rediens, Otauiani mortem & totum eius
 cruente pugnae detrimentum, eo animo uultuq; fere
 bat, ut renidenti fronte obuios interrogaret, an cupi
 ditati ipsorum inconsulte pugnam poscentium, plane
 satisfactum putarent, postquam quantum posset loci
 iniquitas, & quantum ueterani externiq; militis dex
 trae ualerent, facto periculo didicissent. Tantum uer
 ro absuit, ut hoc irritum aduersoq; prorsus eruptionis
 conatu, uel ciuium uel militum animi percussi, aut im
 minuti sint, ut constans opinio uulgaretur, Etruscos
 qui praestantissimis animis eruperant, excellentiq; uir
 tute dimicarent, aut insignem uictoriam relaturos, aut
 singulare detrimentum non Hispanis modo, sed reli
 quis etiam hostibus illaturos fuisse, si ab altera parte
 sicuti fuerat constitutum Venafrae cohortes erupen
 do parem operam praestitissent, nec subeuntium e reli
 quis duabus portis acerrimum initioq; felicem assensum

una

una potius locorum iniquitas, quam hostium uirtus
 importune retardasset. Quo animorum habitu fiebat
 ut ciues neq; praeclearius studium ostendenda uirtutis
 in praesidio milite requirerent, neq; in Malatesta
 efficacioris animi atq; operae officio desideraret, qua
 do illis qui pro dignitate Etrusci nominis dimicando
 ceciderat, decreto publico iustus exequiarum honos
 haberetur, et dux amplissimis honestaretur laudibus
 uel ob id praesertim, q. certissima ratione usus, ea qua
 parum secunde euenerant, recte prouidendo praesen
 sisset. His de causis quod instantia ad certum diem si
 pendia, nisi ingratis uiris fortibus & de Rep. beneme
 ritus protrahi nequirent, dictator ab inopia aerarij, &
 q. iam esculentarum rerum grauis penuria sentiretur
 perturbata mente, elisaq; penitus religionis & pietatis
 ratione ad id decretum, quod antea a Carduccio in
 ductum fuisse diximus, inuidiosum utiq; bonis omnibus
 atq; nefarium, descendit, quod e sanis cuncta donaria
 tolli atq; diuendi iubebantur, inter quae praeter auream
 crucem praegrandibus gemmis ornata, quae erat in
 delubro diuio amnis, etiam fuit mitra illa insignis pre
 tiosissimis redimita gemis, a Leone Pontifice pari li
 beralitate templi maximi altaribus dicata consecra
 taq;. Sed nemo ferè reperiebatur, qui ea ornamenta
 profanis manibus atrectare uellet, & Bernardus Bal
 dinus gemmarum aestimator peritissimus, id impij no
 minis officium se praestare posse pernegaret, nisi alie
 nis manibus uiolato sacrario, detractae gemae ipsi esti
 matura proferrètur. Sed in mora non fuit Leonardus
 Bartholinus ad id a Raphaelle missus, qui impia uoce

x 5

uti erat omnis religionis contemptor, sacrarij arma-
ria, sublatiis auidè donarijs, uel inhorrescente tremen-
teq; edituo perfregit. Per eos dies magna decemuiros
incepsit cura de retinendis defendendisq; ab hoste Vo-
laterris: nam eius ciuitatis animos alioqui fideles, su-
spectos habere cœperant, quòd principes ciuitatis, in-
ter quos eminebant è Mafsa familia Mediceo nomini
addicti, Marius uir sacratus & Paulus eruditæ elegã-
tiæ studiosi homines solliciti uerè ad defectionem ab
Alfonso Picolomineo Amphitano regulo, qui Senis
educta equitum & peditum manu, post redacta in de-
ditionem Casarianorum Florentina ditionis oppida
ipsumq; in primis Collem & Sanctogeminianum, in
Volaterranum etiam agrum excurrerat ut direptio-
ne iacturaq; rerum suarum permoti ciues, à Floren-
tinis ad Pontificem rebellarent. Quo tempore Couo-
nus Florentinus prætor, Sanctogeminiano à Casaria-
nis pulsus, cum presidio quatuor cohortium Volate-
ras se recipit, ut fidelium confirmaret animos, & nu-
tantes in fide à consilio defectionis præsentis manu de-
terreret. Confederat extra urbem in suburbanis testis
Dum uerò de confirmanda ciuitate multis alloquu-
tionibus ageret, furto quodam dum se recensurum co-
piis simulat, in urbem irrepit, continuoq; ascendit in
arcem curiæ, ubi decuriones aduocatis in consilium
primarijs ciuibus de Rep. consultabant. Primo impe-
tu Couonus Volaterranæ iuuentutis cohortè, quæ in
arca stationem habebat, hostili facta inuasiõe detur-
bat. Quo tumultu duo gemini fratres interficiuntur,
& nonnulli uulneratur. Exinde ipsos decuriones oc-
cupata

cupata curia obsidet, eamq; in potestatem redigit. Id
insolens factum non tulere Volaterrani, & ut sunt
militari ingenio ferè omnes, strepe ducta à uetere Ro-
manorum Colonia, qui Syllanarum partium fuerint,
exemplò arma capiunt, fenestras saxis onerari iubet,
adiusq; uianum interseptis tribibus præcludunt, ma-
gnaq; armata multitudine Couonianos in curiam cõ-
fugere cogunt. Eo armorum strepitu Couonus perter-
ritus, certis conditionibus pacem impetrat. Hæ fuerunt
ut cohortes dimitteret extra urbem. Paret Couonus ex-
temploq; Gorium Montebeatium, qui geminorum fra-
trum caesarem fecerat: atq; item Paulum Corsum cum
suis cohortibus urbe egredi iubet, reliquas duas Tim-
otheo Battifolio, & Hercule Pisano ducibus, paulò post
ciues ad eò insensis uultibus urbe extrudunt, ut signi-
feri inuolutis uexillis, & milites hastas inuersa cuspi-
de uerrentes solum traherent, quod ignominiosum mi-
litiæ habetur. Ceterum Volaterrani uti planè casti-
gata Couoni arrogantiæ, Florentiam perscribunt, ex-
cusantes urbanum tumultum nequaquam ipsorum culpa
sed malignitate Couoni excitatum prolixè pollicètes
se in uetere fide permansuros, si in Couoni locum im-
probè prætoria potestate abutètis, alium honestum, atq;
æquum ciuem summitterent. Itaq; decemuiros non mo-
diocriter Couoni insolentiæ succensentes, ei Bartholæum
Tedaldum sufficiunt. Hic Pisis profectus, adduxit qua-
tuor peditum centurias, quibus præerant Franciscus
Brocca Corsus, & Alexander Monaldus, & Mugel-
lanus cognomento Fortuna, atque item galeatorum
equitum alam, duce Amico Arfula Romano. Aduen-

tantem Tedaldum Volaterrani egressi honoris causa alacriter susceperunt, atq; eum cum paucis ea conditione introduxerunt, ut cohortes atq; alarios equites apud suburbana teſta relinqueret. Eo forte die Pyrrhus Stipicianus ad Cecinam usq; amnem aduenit & cum expedita equitum & peditum manu prædatus agrum, magnum numerum maioris pecoris abegit. Quo tumultu ad urbem perlato Volaterrani ut prædam hosti eripiant, erumpunt, & secundum eos eodẽ itinere pertendit Arsula. Committitur leue prælium cum Pyrrhi sclopettarijs, quos ille cum præda antecedens de industria in insidijs collocarat. Sed Arsula maiores insidias ueritus, neq; temere uolantibus glandibus equites suos obijciens, uel obnixè orantibus Volaterranis, ut continuato cursu unà persequi hostes uellet, insequendi finem fecit, triduoq; post cum suo equitatu, & dimidia parte peditum discessit. Couoni semicaptiuum ad dicendam causam ad decemuiros perducens, Empolim primò, & mox Florentiam est reuersus. Sub id tempus Alexander Vitellius in Volaterranum agrum hostiles incursiones fecit, sanctiq; Dalmatij oppidum, & Villam magnam, ac nonnulla alia suburbana oppida manu cepit, atque diripuit, perpetuisq; illatis detrimentis, quum etiam incendijs grassaretur, eò Volaterranos compulsi, ut amicè secum in spem futuræ deditiois paciscerentur: nam ad eum è ciuitate legati missi, Villam magnam peruenerant. Quibus cognitis rebus Tedaldus, quum suspicaretur ciues graui rerum suarum detrimento compulso, ad hostes omnino defecturos, cum reliquis mi-

litibus

litibus suis, incolisque cunctis Florentini nominis, in arcem se recepit, moxq; tormentis maioribus urbem quatere cœpit, infestiore aliquanto atque acerbiorè animo in perniciem ciuitatis, quàm paulò antea Couonus concepti odij iracundiam effundens. Propterea ciues frequentibus circa teſta affecti incommodis & contumeliæ indignitate permoti, Baptistam, & Carolum Borgheſios fratres Senenses patritios stipendio conducunt, arcem obsidere, & circumuallare instituunt, accipitur etiam ipse Vitellius, qui peritè doceat, quibus operibus eruptionibus hostium resisti possit. Eo autem postea discedente Volaterrani prætorio nomine potestateque Thadæum Guiducium, Medicæ factionis probum ciuem, in locum Roberti Acciaiuoli suscipiunt. Robertus enim præstantissimæ autoritatis inter Florentinos ciues, qui insolentium popularium uim impotentem timentes, sponte patria exceſſerant, paulò ante se conciliatorem inter Volaterranos, atque Vitellium obtulerat, transactaq; pactionis testis interfuerat. Exinde Volaterrani, Tedaldo nihil iracundiæ suam remittente, sed asperrimè tormentis domos perrumpente, ad Clementem legatos decernunt qui Bononiam pertendant, & ab eo maiora tormenta, quibus arcem euertere possint, expostulent, obtineantque obiter à Pontifice honestissimas deditiois conditiones. Nec multò post curauit Pontifex, ut quinque muralia tormenta nauigio è Genua ad uada Volaterrana deucherentur. Dum hæc Volaterris tam stulta Bartholi arrogatiã, q̄ peracri ciuium per-

tinacia gererentur. Ferruccius qui Empolitano præsidio præerat, de Volaterranis rebus magnopere sollicitus esse cepit, quòd eò à ciuibus acceritum Vitellium, & arcem circumuallatam cognouisset, quanquam Vitellius postea in urbe minime permanserat, cùm de alendo persoluendoque præsidio cum ciuibus sumptui facile parcentibus nequaquam conuenire potuisset, adeoque esset ad occupandum Pistorium profectus, quòd itidem à ciuibus Panciaticæ factionis aduersus Cancellarios Guelpho nomini impense fauentes, fuerat uocatus. Propterea Ferruccius decemuiris perscribat, Volaterrane rei tumultum minime negligenti uideri, quòd iam planè ciues ad Pontificem rebellassent: proinde si ipsis è Repub. fore uideatur, cum ualida atque expedita manu eò se aduoliturum, atque ea initia defectionis celeriter oppressurum. Id uerò se præstare non posse, nisi successor nouo cum præsidio sibi è Florentia summiteretur. Re ad consiliū delata quòd magno ad uniuersum belli uictoriam momento sibi futurum credebant, si Volaterras urbem natura munitionissimam omnino recuperandam conferent, continuò utendum Ferruccij uiri strenui atque peracris opera, eique præsidium mittendum decernunt. In id decretum ualde proclinatorè fuisse apparuit, uel priuata de causa, quòd duas filias, quarum altera Bardo Alouito, alteram Vincentio Thadeo nuptui dederat, in Volaterranam arcem ab initio belli, tanquam procul ab armorum strepitu futurus, confugere iussisset. Putabat etiam sui priuati decoris, & publicæ dignitatis fore, si arcem obsidione liberandã statueret.

MILITIA

Mittitur itaque Ferruccio successor, Andreas Iunior popularis factionis ciuis, & cum quinque uexillis una eunt Nicolaus Strozza, Speronus Borgenfis, Nicolaus Saxoferratus, Ioanes Scuccula, & Balordus, strenui cohortium præfecti. Hi magno silentio & perobscura nocte urbe egressi, clapsique per medias hostium stationes, cùm diu errassent, quòd militaris uia uitaretur, nec facile per inuos colles & inculta loca expeditum iter haberent sub auroram ab hostibus conspecti sunt, ad quos persequendos Ferdinandus Gonzaga equitatum eduxit, persecutusque per aspera obstacula, uirgultis & uepribus loca, aliquot eorum ad Pesæ annis uadit interfecit, & in his Nicolaum Saxoferratum, dum agminis terga constantissime tueretur. Ac nisi densata acie se propicientes, & sclopettis arcentes equitatum cui præpedium undique, arbutis iter ad incurrendum aperta spatia minime præbebat, fessi longo itinere ad nullam turritam, quam Frescobaldiam uocant, se contulissent, proculdubio ab equitatu confectante, ad unum omnes deleri potuisse constabat, quanquam cauis equitatus multa inde non equorum modo sed uirorum uulnera à sclopetarijs retulisset. Nam Ferdinandus ipse & Roscius à Sanctofecundo reguli, equi nobiles uulnerati sunt, & Nicolaus Crisia Epirotarum præfectus, cui Capiti nigro cognomen erat, fuit interfectus. Quum ad Frescobaldiam equites persequendi finem fecissent, Etrusci cùm singulari Strozze ducis laude, toto eo liberati periculo, nemine postea laccessente, Empolim ad Ferrucium perueniunt. Nec multo post Ferruccius Iunio successor oppidi custodia obnixè cõ-

mendata, relictoq; ibi cū aliquot cohortibus Petro Orlandino, Tincto Battifolio, & Urbeco Casentinate ueteranis peditū prefectis, Volaterras iter intendit, ad ducens secum bellicosos delectarū cohortium duces, quarum signa paulō minus duorum militū peditū summam continebant, equitum uerō prefectos, Anicum in primis Arfulam, & secūdum eum Gherardum Gherardeschæ comitem Pisani sanguinis, & Musaccinum Epiroticæ stirpis quorum omnium ex turmis ducenti amplius galeati equites recensentur. At Volaterrani qui hostis Ferrucciū aduentum nequaquam maturē præsenferant, ubi signa eius conspexerunt, leuī cōmissa pugna cedentes, eo consilio confestim in urbē seracepēre, ut postq̄ imparati uiribus instructa acie aduenientem ascensu prohibere non poterant, munitiones saltem institutas impositis custodijs defendērent. Ferrucciū itaq; premisis equitibus ad arcē ascendit, uixq; semihora ad quietem, qua ientarent militibus concessa, cū frustra per tibicinē decurionibus, nisi ex templo se dederent, ferro atq; igne urbē uastaturum denunciasset, atq; illi tantæ rei decretum ad maius consilium referendum responderent, instructis ordinibus per diuersas regiones ad expugnandam altiorē munitionē descendit, tanto impetu, ut milites quos longi itineris labore fessos segnius subire prospiciebat, uulneribus inflictis pugna capessere cogeret, & tanta contentione ad munitiones utriusq; pugnaretur, ut neq; acrius Ferruciū, neq; constantius Borghesij cohortes admixtæ ciuibus dimicare posse censerentur. Nulla alia res magis Ferrucciū perpulit, ut nō plene recreato

militē

militē subita eruptione pugnaret, quā inopia comineatus, & uenturi Volaterranis auxiliij metus. Protractum est certamen ad mediam serē noctem adeo uarium, atrox, & cruentum, ut quū Ferrucciū ædificia propinquiora arci coniectis facibus incendi inuisisset, mulierum ululatu, & pugnatiū clamore, horrifonū atq; terribile redderetur. Sed Ferrucciū rem obtinuit potitusq; summa urbis parte, & expugnatis munitionibus, diuiciam Augustini tēplum occupauit, in quo hostes sclopettis rem gerentes ex occulto multos interfecerant, eo euentu, ut nonnullos ciues, & in his circiter quatuordecim milites Hispanos, qui sub Borghesij uexillis militabant, caperet, atq; inuisitata crudelitate in tetrum carcerem coniectos enecaret fame, & demum ad ignominiam gentis eo modo enectos laqueis ad pinnas arcis suspenderet, quod se ab ea gēte Neapoli captum atq; inhumaniter cruciatum fuisse prædicaret. Desiderati sunt eo prælio ex utraq; parte æquato serē numero circiter trecenti, uulnerati autem multo plures, & quod longē grauiusimum fuit, amissa sunt ea tormenta, quæ uadis pridie in urbem ad expugnandam arcem fuerant aduecta. Sequenti die Volaterrani quarta serē urbis parte etiam tum ardente, uti nusquā resinctis, sed annexa quæq; populantibus incendijs, & multa item suorū cæde terræ facti, ac desperatis auxilijs, impetrata salute incolumitateq; rerum, ad fidē pristinam Florentini imperij redierunt, sic ut pleriq; ex ditioribus ciues, & ante præliū factum, & post cōcessam hosti patriam, urbe profugerent, metu scilicet grauioris incommodi: nam Ferrucciū crudeliter, &

immodicè uictoria utendum aduersus rebelles ratim atrocissimè seuire cœpirat, id maximè deposcente Tedaldo prætore non immittit modò, sed implacabili, qui priuata iniuriæ suæ contumeliam publico ciuitatis excidio uindicare properabat. Ante omnia siquidem, cū Borgbesium cum suis cohortibus dimitti iussisset, atq; ei integra fide abeundi cum rebus suis uexillisq; facultatem concessisset, quosdam opulentos ciues in carcerem detrusit, imperatisque pecunijs, nisi propere eas expedirent, fame sensim enecatuos minabatur. Vno quoq; edicto pronunciauit, his capitale fore, qui urbe excedere auderent, & ut reliquos terreret, duos ciues, qui fugam fuerat meditati, laqueo ad prætorij sinesstras suspendit. Distribuit autem per omnes domos milites, ut gratuitò ciuium copijs alerentur, donec alicunde pecunia representari posset, qua pro stipendio emerito, frequentibus iam id conuitiosè flagitantibus militibus solueretur. Nam iratè & petulanter milites querebantur se parata prædæ spe excludi, quum nullo sanguine parta uictoria, rebellatè urbè se acquisitò militiæ iure direpturos sperauissent. Sed Ferruccijs non insulsa ratione Reip. urbè quoquomodo incolumè seruare, quam auaritiæ militū urbiū excidijs, uel paruo suo lucro gaudentiū obijcere mallet, aliò ad parandà pecuniã ita uertebatur, ut sacrilega manu donaria antiquitus dicata templis et religiose usq; in eū diè custodita, non cunctanter auferret, & res pretiosioresq; ciuium in ipso belli metu in sacrosanctis uirginum cœnobijs absconditas, suam esse prædam diceret, denunciata capitibus pœna his, qui abdita biduo non

reue-

reuelassent. Quod uerò summo religionis contemptu factum uideri poterat, calata argento altarium frontalia, atq; abacos cum candelabris, atq; calicibus conflari iussit. Postremò diuorum urbis tutelarium Octauiani scilicet atque Victoris argentea simulacra, quibus uera capita ipsorum martyrum includebantur, ad hastam uenalia in foro proposuit, ingenti cum luctu ciuium, muliercularumq; præsertim crebris eiulatibus, quæ pietatis causa conceptis uotis eminentem aperto paululum uertice sanctissimæ reliquiæ caluam exosculari consueuerant. Hac in re ipso duce prudentior, & religiosior in uniuersum miles est inuentus. Nam cum à Volaterranis omni pecunia expoliatis, capita redimè non possent, ne constarentur, ipsi milites tacti religione, pecuniam in pretiū contulerūt, firmè serius, quòd eorum iam alterum simulacrum aurea barba pretiosius & magnitudine augustius, ad quaestoris officinã delatum, propereq; constatum fuerat. Violauit etiam atque diripuit nullo pudore, nullaq; prorsus misericordia, publicam piãmq; domū, in qua multa supellex colata fuerat, ab his qui egètes exiguo scœnore res cariores oppignorare sub fide publica consueuerant, & cū ciues publicos redditus cogendæ pecuniæ causa, quæ militi præberetur, locupletioribus coemundos adijcere uellent, Ferruccijs licitationem fieri uetuit, quòd Tedaldus immittis & asper cuncta publica priuataque ciuitatis, tanquam rebellis fiscum respicerent, & nisi ad nutum Reipublicæ alienari non posse clamitaret. Hæc raptim uiolenterque fiebant, quoniam Fabritius Maramaldus cum magnis copijs aduentare nuncia-

batur, & tum forte importunè, quum Ferruccijs spe recuperandi Sanctogeminiani, Donatū cognomento Saltamacchiā eò ad pertentandos oppidanorum animos cum iusta manu equitū misisset. Donatus, erumpente acriter Borghesio, fuerat pulsus, & multis suorum amissis scødè profligatus. Ab hac aduersa aduentantis hostis fama, ipsoq; ad Sanctogeminianum irritò conatu, Ferruccijs ad muniendā urbis curam properatius ferebatur. Ceterum Fabritius, quum instructa acie aduentare ab ipso Ferruccio, qui in edito colle confederat & equitatum explorandi laceffendiq; hostis causa præmiserat, facile conspiceretur, contracto per equites modico certamine, & repulsis hostibus, ad suburbana tecta peruenit, atq; ibi delecto Ferruccijs præsidio, cuncta ad prædā uertens, positis castris consedit, & subituario opere, ut egressu hostes prohiberet, cōtra diuī Frāncisci portā, quæ Pisana est, aggerē extrui iussit, pariq; diligentia à Ferruccio introrsus obstructa est, ipso turr em demoliente, ne percussa hostium tormētis, interius portæ spatium, ubi statio militū consistebat, ruina obrueret. Dum utriq; minutis prælijs certaretur, & Fabritius cuniculos ad eam mœniū partem ageret, quæ diuī Dalmatij cœnobium introrsus respicit, probrose militum uoces audiebantur. Fabritij tanquam cæci ducis & imperiti conatus irridentiū, quibus maxime irritabatur, ut in Ferrucciū priuati odij prægrauē iram conciperet, ob idq; præcipuè, quoniā Ferruccijs ipsius tympanistam fecialitū more ad eum misissim, ut sibi illico dedi urbem peteret, insolenti uerbo offensus, insolentior dux miserum tanquam impiè locutum

corripit,

corripit, laqueoq; suspendi iussisset. Quod facinus contra militiæ morē superbe editum, ipsi demum Ferruccio exitiū peperit. Accidit autē per eos dies, ut utriq; ab inopia stipendij, milites fœda consternatione deficerent, nam duæ fermè integræ Brutiorum centuriæ à Maramaldo ad Ferrucium trāsierunt & Ferruccijs ipse ob eandem causam, Corsorū seditione exorta penè interfectus est. Ex his erant cohortibus, quas Camillus Appianus à Populoniæ oppido adduxerat, gens fœra, pragrestis & rapax. Sed Ferruccijs uel multo ciuium danno ita sedauit tumultum, ut in Camillum duces odium exitiale reseruaret. Dum hæc ad Volaterras gererentur, Aurantius in spem occupandæ Empolis uenit, quod ibi discedente Ferruccio, non multum præsidij esse, nouimq; prætorum Inanium ignarū prorsus belli, & ab una tantum ardentis odij in Medicos commendatione suffectum fuisse didicerat. Itaq; Didaco Sarmiento negotium datur, eiq; præter suos tyrones quos ductabat, vastius ueteranorum Hispanorum ualidas cohortes adiungit, curatq; diligētē, ut iustus tormentorū apparatus ad eum peruechatur. Hæc ubi conuecta sunt, Empolimq; copiæ omnes peruenerunt, eorū ordine oppugnatio cœpta est, ut uno tempore duobus in locis murus quateretur. Sarmientus cū Hispanis ad Orman fluiuium castris positus, tormenta inter Arnū & oppidum promouit, atque eam muri partem, quæ spectat septentriones, uehementer quaterere coepit. Ab occidentali uerò loco, contra Deiparæ uirginis templum, Alexander Vitellius cum Italicis copijs oppugnare adortus est. A parte Sarmienti, primum omnium,

lumes, præsidium uerò Hispanis prædæ esset. Orienti sole, Ioannes Bandinus, quem singulari certamine palmam retulisse diximus, qui erat apud Sarmentum, per abrupta tormentis moenia in oppidum uenit cum Lucio Manellio, ut Iunium prætorem ad deditiorem eadem ferè qua pridie Pullus egerat adhortatione impellerent. Sed eadem respondente Iunio, non multò post Hispani facto impetu, nemineq; prohibente, per uinas ad aperti muri in oppidum irruerunt, quòd Orlandinus muri custodiam, ut pransum iret importunè deseruisset, uel contradicente signifero, & illac certum periculum irrupturi hostis demonstrante. Quod flagitium uel turpi ignauiâ, uel intempesiua transacta deditiõnis fiducia admissum multi crediderunt, non sine etiam nota perfidiæ, quando non statim Orlandinus poenam ueritus, ad urbem, nisi perdomita & commutata republica redierit. Cæterum Hispani in oppidum irrumpentes, aliquandiu hæserunt in fossa, quâ adeò profundo & inextricabili cœno præcedirentur, ut luttulenti umbilico tenus ereperet, subleuatiq; sociorum manibus moenia superarent. Primus omnium Bucanegra in domum Orlandini per tecta delapsus, in quam omnes propè nobiliores foeminae, multaq; Florentini nominis matronæ, ut securiores essent, confugerat, eas omnibus ornamento exiit, usque ad monilia, maritalesq; annulos, & corollas diuorū supplicationibus dicatas. Reliquas uerò domos gregarij Hispani, ea Sarmenti lege, diripuerunt, ut neminem e præsidio militem uiolarent. Iunius prætor, & ipse Orlandinus, quòd summæ essent auctoritatis apud milites, capti sunt,

paris;

pariq; puncto temporis Viuelliani in oppidum penetrarunt, atq; ignobiliore præda potiti sunt. Sed eos postea Sarmentus excedere oppido, & in castra redire coegit, quum Vastius ipse seram opem direptis & miseris offerens superuenisset, quantum tamen auctoritate atq; imperio poterat, maleficio prohibendo, inuiolatasq; foeminas præstando, non mediocriter in ea calamitate, Empolitanos est consolatus.

PAULI IOVII NOVOCOMENSIS EPISCOPI NVGERINI HISTORIARUM SUI TEMPORIS,

LIBER XXIX.

ER hunc modum inter parum sincera colloquia Empoli capta direptaq; Vastius inde celeriter copias educens, cum Sarmento Volaterras est profectus, quòd ad expugnandam urbem Maramaldus iustum tormentorum apparatus sibi aduchi crebris nuncijs postularet. Nihil enim cuniculis profecerat, nec munis Ferrucium hostem, nisi murus magno conatu quateretur terreri, & ad deditiorem compelli posse providebat, propter incomparabile naturæ loci difficultatē. Nam Volaterræ in arduo monte sitæ sunt, uetere prisorum

studio excelsa quærentiū iuga, tanquam tutiora contra omnes hostiū impetus, salubrioraq; cæpestribus locis, quæ sæpenumero caliginosis atq; densissimis nebulis obsidentur. Nam Volaterrani originē suam à Tyrreno Lydorum duce repetunt, qui olim duodecim nobilissimas Etruriæ urbes condiderit. E summo montis iugo, quinq; præcipuè descensus oblongo dorso ad infimos pertinent cæpos, qui radiorum instar, ad imaginem extentæ cum digitis palmæ manus, interiectis profundissimis uallibus dirimuntur, ita ut conualles transiri nequeant, quæ abruptissimæ sint, atq; ita densis arboribus obseptæ, ut exercitiibus inaccessæ fiant, quoniam ab his aditibus scilicet stratis, quæ paululū ascenderit, in proximas uias nullo modo ad mutuā opem ferendā transiri possit, quod præaltæ crepidines undiq; subsint ad quas commearum oculi propter profunditatem facillè caligent. Ad has naturæ munitiones, accesserunt mœnia antiquitus è quadrato lapide constructa, quæ hodie suburbana præcingunt tecta, quoniam urbs noua, quæ hodie incolitur, post calamitatem à Pannonijs acceptam, aliquanto astrictiore quàm antea muri ambitu munitur. Vastius ubi aduenit, contemplatus situm admirabilis munitionis, quanquam asperrimas sibi rerum difficultates ad oppugnandum propositas uideret, quod nisi ægerrimè pertrahi constituiq; tormentis non possent, communicatis cum Maramaldo consilijs, ad Portonem, qui est antiq; portæ munimentum, humilem nactus collem, castra posuit. Nec mora in Hispanos tentoria ponentes, Ferrucciani audacter eruperunt, contractaq; est cum imparatis asperrima pugna, sed

gna, sed ferente celeriter opem Maramaldo, paucis utrinq; desideratis, in urbem compulsi sunt. Exinde Vastius diligentius locorum situm speculatus, ad diuī Andreæ templum aliquot Fabritij cohortes, Barone Neapolitano duce, transire iussit. Quare conspecta, Ferruccius nullam sibi moram attulit, quin exturbandos eo templo hostes decerneret, atq; ita emisit Camillum Appianum cum suis Corsorum cohortibus. Ab ea eruptione certatum est amplius duabus horis, sed multis utrinq; interfectis & uulneratis, Camillus se recipere coactus est, eo impetu incumbentibus Fabritianis, ut quum se obuerneret, in genu mortifera glande uulneretur, uti asserunt, ipsius Ferruccij iussu in eius odiū uehementer incitati, quod portam Herculis, cuius custodia Camillo fuerat attributa, hostibus prodè posse suspiciosè iudicaret, ac simul uitæ suæ periculū, quod recētī Corsorū seditione subiisset, ulcisci properaret. Eodē quoq; tēpore, Ferruccius suos à Florentina porta contra hostes, qui ad Portonem confederāt, eruptionē facere iussit, ut diuerso hostium impetu Hispani, quo minus socijs opem asserre possent, ancipiti prælio distinerentur. Sed Ferrucciani hunc audaciæ suæ exitū tulerunt, ut Franciscus Brocca egregiè fortis Corsorū tribunus, non paucis utrinq; amissis & uulneratis occideretur. Nec multò post à Vastio duobus in locis duplex oppugnationis genus est institutum, alterum aduersus sancti Lini cænobium, cuius horti ad mœnia pertinent, Maramaldo attributum est, alterum ipse de sumpsit iuxta portā Florentinam. Vastius constitutis, partim ex directo, partim ex obliquo aspectu, maio-

ribus tormentis, tanta ut utrobique, quassari iussit moenia, ut amplius quadringentis ferreorum globorum ictibus murus ad apertus sit, sed multo maxime apud Maramaldum, nam supra triginta cubitorum spatium profstratus est, tanto Ferrucianorum pauore, ut qui nonnulli tormentis icti cecidissent, ipseque Ferruccius lapidis fragmine cubito percussus, se recipere cogeretur, milites in ruinae aditu nequaquam intrepide consisterent, et equites instratis equis fugam pararent, confugereturque; undique in arcem, hostes irrumpere potuisse constaret. Fabritius namque per audacissimos prius milites, qualis quantumque per ruinas aditus pateret, explorandum ratus, quum impetui fieri iuberet, quod locus ruinis impeditior, et equo ad inuadendum difficilior renunciaretur, importuna cunctatione sero pugnae signum proposuit, occasionemque uictoriae corrupti, qui ab ea mora hostium cessationeque, multi propugnatores redintegratis animis extruere introrsus aggerem, admirabili constantia atque celeritate properassent, Morgante praesertim Castellionco ab ingentibus lacertis ualidissimo ceturione, et Ioanne Broccardo paris animi Volterrano ciue, rem administrantibus, nam in aggerem tumultuariam adiuantibus maxime foeminis, oblata quaeque, et ex coenobio abrepta, lectos, culcitras et cophinos, praetiosissimis etiam rebus plenos insarciebant, ut munitio in iustam altitudinem educeretur, pro qua mox acerrime decertatum est, aucta spe propugnantium, quum Ferruccius lenito uulnere cum ualida fortissimorum militum manu decurrisset, et Fabritius recenti submisso subsidio, saepius instaurando pugnam mil-

nam multa utrinque caede edita, irrumpere esset conatus. Eo die inter Fabritianos multum enituit Angeli Bastardi uiri Zacynthij origine Volterrani uirtus, qui saepius certamen restitisset. Altera porro in parte Vastius quanquam non adeo late murum patefecerat, satis pro tempore animaduersa introitus conditione, praelium iniri iussit, pugnatumque aliquandiu ab Hispanis audacissime. Sed eorum impetum ea animorum et corporum promptitudine defensores sustinuerunt, ut pulsi non paruo accepto incommodo repellerentur. Ceterum Vastius nihil eo duplicis conatus detrimento permotus, paucos post dies, iterum geminam oppugnationem instituit, alteram ad sinistrum eiusdem Florentinae portae latus, quod Pinzianam respicit uallem, alteram iniquissimo loco contra fontem perennis aquae, quae Ducciola uocatur. Ibi ea forma moenium est, ut et murus utrinque per decliue ductus ad infimam uallem, ubi fons est, in angulum se coniungat. Proinde putabat Vastius cum locum, propter inaequalis loci difficultate, egerrime defendi, et ex aduerso illuc facile suos percurrere posse, quum in eam partem sedulo collibrari tormenta atque displodi iussisset. At Ferruccius ubi periculum posceret, noua opponebat munimenta, et supra fontem praecipue aggerem erexit, unde lococatis tormentis, oppugnantes hostes destinatis ictibus peterentur. Sed quum id opus nouae munitiois feruere atque exurgere ab hostibus conspiceretur, in id coniecta colubrinae pila, insignis praefectus cognomento Scuccula interficitur, nec tamen intermitteri opus Ferrucci imperat, nam paulo post in eo falcones duos col-

locavit, quorum ictibus, quatuor ex hostibus notiorum
 mentorum libratores abrepti sunt. Nec multò post ab
 Hispanis, cohortante Didaco Sarmento, prælium est
 coeptum, tanta contentione, ut aliquot uexilla Hispano-
 rum impigrè summo in muro figerentur, iustaura-
 taq; sepius admodum cruenta pugna certaretur, inter
 fortissimos Sarmento armis & crista conspicuo, & se-
 cundum eum Macicao Cantabro, qui castrorum erat
 magister, audacissimè subeuntibus. Verùm nõ diu post
 Sarmentus, spectatæ eius uirtuti inuidente Fortuna,
 glande traiectus occubuit, quum longiore uita dignus
 uideretur, & Macicæus pluribus confectus uulneribus
 prope exanimis retrahentibus suis ægerrimè seruatus
 est, irrupentibus autem Hispanis maximè officiebãt
 dolia saxis plena, quæ per deiectus stratæ uia magno
 strepitu deuoluebantur, ita ut facile appareret uniuersos
 hostes angusto in loco, uel si omnes intrassent, ea do-
 liorum & lapidum mole obrui potuisse. Nec feliciore
 euentu certatum est in altera oppugnatione, nam ta-
 met si prostratis mœnibus alacriter subirent Hispani
 admixti Italici, non longum tamen certamen, sed æquè
 cruentum ac Ducciolanum extitit. Vastiani quippe
 propiore accessu facile loci iniquitatem, propter ho-
 stium munitionem, & præsentem paratamq; uim, re-
 formidantes, nequaquam pertinacissimè expellentibus
 restiterunt, quum ab utroque latere intra pomœrium
 fossas perductas, & aggeres tormentis permunitos,
 & aduersus armatorum aciem se irrupturos prospice-
 rent, quando per id totum etiam edendæ pugne spa-
 tium, ad insidias dispositi murices, & tabulæ peracu-
 tis consp

tis confixæ clauis eminente cuspide cõspicerentur, quibus
 indui prius necesse esset, quam ad equites, qui ut
 pedes desilierant, & suis grauibus protecti armis pu-
 gnare essent excepturi, peruenirent. His prælijs multi
 uiri fortes desiderati sunt, & in primis ipse tormento-
 rum magister Appulus Calcella, quo nemo eius artifi-
 cij peritior habebatur, ut qui Antonio Leuæ mirificã
 operam superioribus bellis nauasset. Interfectus etiam
 est Donatus Tranius, qui eius artis commendatione in
 Calcellæ locum successerat. Constat Ferruccium ali-
 quanto matore detrimento hostes afficere potuisse, nisi
 summa sulphurei pulueris inopia laborasset, quòd
 eius paulò ante non modicam copiam Tedaldus, ut ira
 cundiæ suæ stultæq; ferociæ impensius indulgeret, &
 urbanis teclis maximè noceretur, intemperanter ab-
 sumperat, qua de causa Ferruccius per turmas equi-
 tum, salis nitri ad conficiendum puluerem aliquot
 pondere à uadis usq; Volaterranis proximi littoris,
 petere fuerit coactus, ita ut sportulis ad equorum clu-
 nes coaptatis, fallendo hostiũ custodias in urbem com-
 portarentur. Ferunt Vastium à tanto irritò conatu sum-
 mum concepisse mœrorem, ita ut nonnulli ad eum con-
 solandum de Maramaldo obloquerentur, quasi ille in
 prima oppugnatione propterea cessauisset, quòd indè
 gnaretur Vastium superuenisse, ut paratã sibi expu-
 gnatæ urbis gloriam eriperet. Quandoquidem ipsi sunt
 nequaquam uenturum, sed uti postularat, tormenta
 tantum submissurum credidisset. Atq; ita Vastius adeò
 bile plenus ad Aurantij castra redijt, ut Fortunam,
 quæ sibi paulò ante ad Monopolim aduersa atq; infe-

sta fuerat, conuitiosè & intemperanter incusaret. **Ma**ramaldus autem longo circuitu per Pisanum agrum paulò ante calendas Iulias Volaterras relinquens, uersus Pistorium, combustis prius uincis, atq; euerfis operibus, est profectus. Florentini quanquam aliquanto maiore damno Empolim oppidum urbi propinquum, & ad subleuandam multarum rerum inopiam opportunum, amisisse censerentur, quam Volaterras, urbè longinquam insigni commodo recepissent, nihil tamen sustinendi belli curam ullis consilij remiserunt, adorandaq; Germanorum castra statuerunt, authore Stephano Columna, qui non obscure Malatesta æmulus, & tentare ipse aliquid suo ingenio, & erecto animo dignum facinus aggredi cupiebat, ut ciuitatis animos redimeret, qui Venafrani tanquam bellicosissimi uiri inportunam cædem agrè tulisse uideri poterant, nihil magis cupientes, quam ut præsidarij milites frequentibus prælijs sese excercerent, subeundoq; uel summi certaminis aleam, fatiscentis Reipub. extremis casibus subuenirent. Hæc res diu explorata à Stephano, delatâq; ad dictatorem, quum ascisceretur in eam consultationem dux Malatesta, ipso obliquè tantum contradicente, grauiterq; expendente totum id dubij periculi discrimen, quod subituri essent, in id tota deliberatio cecidit, ut ab omnibus probaretur, ipseq; demum Malatesta in eo negotio collegam adiutoremq; Stephanò fortia audenti sese offerret, quòd Lodronij castra non nisi magis uiribus & ualidissimo impetu inuadenda iudicaret. Quintiles iam Idus aderant, torrentesq; aestiu Germani in uigilijs stationibusq; seipsos languidiores

diores facti uidebantur, sic ut eruptiones hostium contemnere potius quam timere consuessent. Castra eorū, ut diximus, coniuncta erant templo cœnobioq; sacratarum uirginum, quod diui Donati in Puluerosa nomen habet, eo ordine, ut septa quadratis aggeribus, intra quos tendebat milites, horios uirginum perpetuo uallatos muro annexos continerent, & dux ipse Lodronius sacris ædificijs uteretur, duobusq; ad castrorū aggeres propugnaculis erectis, in quibus collocata erant aliquot tormeta, utraq; uiam, quæ ab urbe hinc Pratenji, illinc Fauentina porta ferebatur, respiceret. & perpetua statione ab omni hostiū impetu aptissime defenderet. Itaq; magno consensu, magnaq; omnium expectatione, Stephanus & Malatesta copias instruunt, partiuntur inter se munia impetus faciendi, & tripliciter egressu ueteranas ferme omnes atq; lectissimas cohortes educunt, ea ratione, ut Florentini populi uexilla, quæ in locum decedentium militū in muri atq; aggerū qui erant in monte, custodiam succederent, & si casus ferret, his in locis propugnando patriam defenderent donec milites re bene gesta ad solitam muri stationem reuerterentur. Ad confirmandos tamen armatæ iuuentutis animos ueterum militum aliquot centurias interposuerunt, & quatuor cohortes conglobatas loco medio atque opportuno consistere iusserunt, ducibus Francisco Tarusio, & Barbarussa Bartholo, ut commode ubi res posceret, ciuibus aduersus hostes opem ferrent. Media quoque in urbe simili ratione reliquarum trium uexilla constituerunt, quibus addebantur quaternæ cohortes, quæ fuerunt Pacerini Giometti

Senensis, & Corforum duæ ex Pasquinianis. His rebus aptè constitutis, Stephanus Pratenſi porta milites eduxit, ad unum omnes canlidis tunicis indutos, ut inter se noscerentur, & ea ſpecie per tenebras hoſtibus terrori eſſent. Malateſta autem ea Prati portula, qua ad Arnun ducit, eo conſilio egreſſus eſt, ut ſecundam flumen totum ripæ marginem equeſtribus & pedeftribus præſidijs occuparet, ut ſi fortè è maioribus Auran-
tiji caſtris hoſtes laborantibus Germanis open ferre, & flumen tranare auderent, uti accidit, circa uada annis inuaderentur. E Fauentina autem porta tertis manus erupit, eo conſilio, ut ſuperiore circuitu ad Germanorum caſtra uerteretur, et diuerſo metu illato, Germanos eo tēporis momēto diſtineret, quo eos Stephanus adu-
rētur. Paſquinius Corſus, cū præmiſiſſet expedita ſuo-
rū centuriā, duos hoſtium uigiles extra munitionē ex-
cubantes ita oppreſſit, ut altero occiſo, alter quanquā
ſauciatus ad ſuos conſugeret, qui ad eſſe hoſtes ſemiſopi-
tis nūciauit, atq; ita Paſquinius ad munitionē caſtrorum
impetum fecit, pauloq; poſt conclamantibus iam ad ar-
ma Germanis, Stephanus gradu intendēs, ut imparatos
& incōpoſitos inuaderet, apprehenſis & ſuperatis
munitionibus in caſtra tranſcendit, impigrè rem gerē-
tē Ioanne Taurino, qui inter Paſquinū & Stephanum
ipſum, aggerē adortus, iaculatusq; ardētes tubas, Ger-
manos ita ſubmouerat ut undiq; fruſtra reſiſtente hoſ-
te, Etruſci certatim in caſtra irrumperent, atque hoſ-
animofa Florentina iuuentutis cohors, Dante Caſtelli-
lino ſignifero audacter irrumperente, conſequeretur,
& prius quàm Germani Lodronij ducis ſuperueniſſe

adhortatio-

adhortationeq; componi & conglobari poſſent, ſecundo
incepto exituq; ad diripienda tabernacula diſcurrerent.
Quo tumultu ingens non militum modo ſed foeminarum
& lixarum numerus per tenebras trucidatus eſt, atq; item
multi ex eius noctis ſtatione, qui impetum irruentium
numero atq; animis impares ſuſtinere nequierant. In
ea rerum perturbatione Lodronius admirabili conſtantia,
circiter duo milia hominum in reſſu caſtrenſis areæ
conglobari, retinereq; ordines neq; uſquā acie ex-
cedere iuſit. Stephanus ſemiparata uictoria, niſi
milites, præde cupiditate adducti diſſipatis uirib;
pugnā ſubiſſent, increpitare reuocareq; ſuos conatus,
in phalangem hoſtium acſatam non ſemel impetum
fecit, ſed poſiremo, quòd immota prætētis haſtis
egregiè reſiſtaret, & mox inducente Lodronio in-
diſperſos & imparibus pugnantes armis impreſſionē
faceret, nonnullis uirinq; cadentibus, ipſe Stephanus
uehementer eſt uulneratus lanceæ cuſpide, quæ in os
recepta, ei dentes excuſſit, & inguine pudendiſq; ala-
bardæ mucrone ita tranſfixis, ut exturbatus è muni-
tione in ſoſſam deiſceretur, multiq; ſimul uulneraren-
tur, atq; in ſoſſam conſiderent. Interfecto Virgilio Ro-
mano, qui diu Stephano comes repugnarat, Zagone-
que uiroingēti procceritate corporis, atq; animi uigo-
re terribili, per ſemur tranſfixo, & Ioāne Taurino ha-
ſtarum impulſu extra aggerē eiecto, Etruſci ſe recepe-
runt, uel ob id præſertim nequaquam redintegratā
pugna, quòd iam ab Olinetano monte tormenta diſ-
ploderentur, uerereturq; Malateſta, ne Auran-
tius è Giramonte ſuorum ſtationes inuaderet, quas diſceſſit

z z

militum civili præsidio, si grauior pugna incidere, in quaquã fore firmissimas arbitrabatur. Id uerò uti postea cognitum est, Malatestam magnoperè permouit, quòd equitatu è castris hostium signo tuba proposito, eductu, decurrere secundum ulteriorem Arni ripam senserat, ut pote qui non temere timeret, ne si conglobato agmine humilioribus uadis tranarent, non facile sustineri possent, quin ipsa crepta ab hoste receptus saccultate, porta urbis excluderetur, & populus ipsis amobus ducibus extra urbem diuerso prælio occupatis, portaq; interclusis, incumbente Aurantio aliquod grauis uel summæ etiam calamitatis detrimentum acciperet. Nec tamen deerant, qui Stephano laudem asserentes, assererent à Malatesta receptus signum maturius datum fuisse, obtrectatione non dubia alieni decoris, ut parem exitum, ac ipse nuper ad Catelinam portam fuisset expertus, inconsultæ audaciæ eruptio tulisse uideretur apud ciues, qui non æquè prudentiam cauti ducis, quàm bellicosi audaciam è Rep. esse iudicabant. Cæterum ab hoc irrito conatu, Florentini in uersum non obscuro dolore, neq; inani concepta tristitia turbabantur, propterea quod ad extremam essentiarum rerum inopiam erat peruentum, nam neq; equis, neq; asinis, neq; etiam felibus pepercerant. Non desuere è plebeis, qui mures auidè consecraretur. Primenti autè ea erat penuria, ut panes ex milio ueteri, & panico, atq; ea olivæ scandellæq; segete ad iumentum in alium destinata, confici uendiq; inciperent, & uulgus ignobile ea nigri milij segete culmosa, aliàs dicta subibus, quã Transpadani melicam, Etrusci uerò ipsi

saginat

saginatam uocant, uesceretur. Vini nusquã erat copia nisi que sacrificijs atq; agris in medicinæ usum serua retur, potarent omnes aquam hilariter, sic ut ipsi ciues frugi homines hæc à militibus incommoda tolerãtissimè ferri mirarentur, lauarentq; eos, quòd fidelè perseuerantia, nusquam excitato tumultu, suisq; contenti stipendijs, pro militari tantum gloria alienè libertatis causam aduersus exterarum gentes generosè defenderent. Sed quã nullus belli exitus desperatis auxilijs nisi ualde lugubris atq; durissimus prospiceretur, uersabat iam multorum animos cura ingès publicæ salutis, prudentioresq; iam planè ea ominabatur supplicia esse subeunda, quæ Romani nuper pertulissent, si uincti armis quàm pactione se dedere mallent. Neq; tamen quisquã reperiebatur, qui effari auderet adeò erat certum his, qui ferociã animi deditiois cogitatione remisisset. scilicet mortis supplicium, ut pleriq; tacitè animos desponderent, cum subituri casum, quem uel iniqua fors publicis rebus attulisset. Primus omnium Zanobius Bartholinus, qui dudum è tota ciuitate libertatis defensor, grauitate cõsiliij, industria & uigilantia singulari, cum summo imperio legatus extiterat, simulato corporis morbo, nequaquã occultè cõcepta animi ægritudine, è curiæ limine se subduxit, quòd authoritate rationeq; multorum efferatoru ciuium insanie mederi posse desperaret, agitaretq; animo, quã in ratione cõsiliij affectu ciuitati prodesse posset, & quum nihil deditiois pactione uilius, atq; salubrius fore iudicaret, sæpenumero de ea re in arcano cū Malatesta, et Stephano fuerat colloquutus

per quem tentandum Aurantij hostis animum effe-
 tuebat, occasio uerò eius tractandæ rei non semel pe-
 tita est, cū munera ad ducē in castra mitterentur, ido-
 neus autem interpres erat, Cencius Perusinus, cogno-
 mento Strabo, astu atq; prudētia militari insignis, pro-
 ptereaq; Malatestæ fidus. Is Aurantium reperiebat ne-
 quaquam ab honesta concordia, cū ille
 ducenta tantum milia aureorum nummum ad persol-
 uenda militi stipendia postularet, subindeq; peteret
 Medicæam familiam seruato libertatis nomine, uti an-
 tea consueuissent, pristina dignitati restituendam, &
 obiter à Clemente Pontifice præteritarum offensio-
 num obliuionem se impetraturū polliceretur. In quas
 conditiones non Baucius modò Valorius, pro legato
 à Pontifice ab initio belli in castra missus, inclinabat,
 sed Aurantius ipse, unde cum iam prope mensium obsi-
 dionis tædio affectus, & quod maxime urgebat, pecu-
 niæ inops, quòd multo lusu aleæ ingentē pecuniæ uim
 stipēdijs destinatam, gemente Valorio legato, impor-
 tunissimè perdidisset, & Conradus Hesijs, uetus Ger-
 manorum dux, & ualde felix aleator, eam sermè ta-
 tam abstulisset, adeò importunè, ut quum Hispani à
 que Itali debita stipendia flagitarent, Aurantius pu-
 dendis circumuentus difficultatibus, nihil potius atq;
 expeditius reperiret, quàm ut expressa uel non ac-
 tis conditionibus de ditione, arummoso bello finem im-
 poneret. Ad ea persuadenda ipsius Valorij authoritas
 plurimum ualebat. Quoniam ex arcanis mandatis
 Pontifice de patriæ salute sollicito etiam atq; etiam
 admonebatur, ne expugnandæ per uim urbis casum

cessi

cessarium duceret, daretq; operam, ut sine sanguine
 uictoria quæreretur, quòd nequaquam sibi deleta pa-
 tria, sed incolumi opus esse prædicaret. Eadem etiam
 Pontifex perscribi ad reliquos duces, Ferdinandumq;
 in primis Gonzagam iubebat, ea conditione, ut his
 certis præmijs gratiam seruata patriæ relaturum pol-
 liceretur. Hæc ubi Cencius è castris rediens, Mala-
 testæ renunciabat, cum bona spe concordia Zano-
 bio communicabatur, & per eum sedulo, & quan-
 tum fieri poterat occultè, ad eos emanabant ciues,
 quos incolumis patriæ cura totius obstinate factio-
 nis obliuisci cogeret. Verum recta salutariaq; pau-
 corum prudentium, insana multitudo imperitorum
 popularium facile superabat, ipso præsertim dicta-
 tore peruersissimis opinionibus imbuto, & rem ad
 extremum uiolenti conatus casum deducere cupien-
 te, ita ut accersendum cum omnibus copijs Ferruc-
 cium, defensis Volaterris ingenti uirtutis opinione à
 popularibus sublatum, & periclitari extremo co-
 natu Etrusci imperij fortunam statueret. Itaque Fer-
 rucius è senatusconsulto reuocatur, & quid fieri o-
 porteat ex præscriptis mandatis docetur. Summa cõ-
 silij hæc erat, ut per Pistoriensium montes ad urbem
 Florentiam duceret, & decedens dextrorsum à Fesu-
 lis, ipso Malatesta erumpente, atque excipiente occa-
 sionem nobilis pugnae edendæ, qua patria obsidione
 liberari posset, opportunissimè præberet. Ferrucius
 qui quassata moenia reficiebat, acceptis à senatu lite-
 ris, Marco Strozze, & Baptista Gondo, qui Flo-
 rentiam misi fuerant, uiris prætorijs, urbis custodia

commendat, cum singulis militum certioris attribuit
 Nicolauum & Gualterotum Strozzas, Alexandrumq;
 Monaldum. Imperat etiam Volaterranis decem obsi-
 des, qui castra subsequantur, captoq; itinere secunda
 Cecinam annem, ad uada Volaterrana descendit, a
 que inde per Liburnum antiqua Labrona turritum
 oppidum, Pisas contendit. Ibi aliquot consumpsit dies
 apparandis his rebus, quæ ad professionem pertine-
 rent, imperandisq; præsertim pecunijs, ut milites qui
 stipendia seditiose flagitabant, tumultu à Corsorum
 cohortibus orto, præbita pecunia pacarentur. Eam
 autem uirum mercatoribus imperatam, usque ad eum
 impotenter extorquebat, ut quibusdam presentem
 laquei mortem horribili uoce interminaretur, alijs por-
 ro in summa domus cœnacula contrusis, nisi pecuni-
 expedirent, fame pereundum esse denunciaret. Quo
 seuitia acerbitateq; usus, sic uti Volaterranos afflix-
 rat, ita à Pisanis magno scœnoris impedio patrimonio
 distrahere coactis, tantam auri summam, quæ mer-
 struo stipendio satis foret, corrasit. Ex inde Pisanos ad
 unum omnes, qui arma ferre possent, tanquam ueteri
 memores libertatis, proptereaq; ab iusto odio Flo-
 rentinis suspectos, patria excedere iussit, quanquam
 Pisanorum optimates octoginta numero, obsidum no-
 mine Florentiæ seruarentur. Adduxerat paulo ante
 Pisas aliquot exercitatorum militum cohortes, Pau-
 lus Ceres Renij filius, dux impiger. Cum eo belli ge-
 rendi consilia Ferruccius communicat, cogitq; in
 omnes copias, productis autem omnium uexillis
 quum inspicerentur singulæ cohortes, censa sunt tri-

milia peditum, galeatorum uerò equitum numerus,
 & pileatorum Epirotici generis leuioris armaturæ,
 qui erant peltati quingentorum summam implebat.
 His præerat Nicolaus Mastius è Nauplio Pelopone-
 siaco uir egregie fortis, cui Pulledro, Epirotica lin-
 gua cognomen fuit: Galeatos autem thoracatosq; du-
 ctabant ueteres ac clari nominis præfecti, Carolus
 Ciuitellæ regulus, & Amicus Arsula. Præter has co-
 pijs sollicitarat etiam montanos Pistorienses homines
 Cancellariæ factionis, qui sicuti promittebant, suis il-
 lac iter habentibus præsto futuri sperabantur. Sarci-
 narijs autem iumentis multis undiq; uiolento imper-
 rio contractis, supra centum ligneas tubas, quæ sul-
 phuream flammam euomerent, imposuit: atque item
 decem minora tormenta, quæ moschettos appellant,
 & ligneis canterijs imposita subitaria in pugna ad
 confirmandas acies peditibus præsidio aduersus equi-
 tes esse consueuerunt. Cum his copijs eoque apparatu
 & cum aliquanta commestus copia, biscoctiq; præ-
 sertim panis more nautico, quæ properantibus per na-
 mora & syluas sufficeret, uel si nihil omnino parati
 commectus, montanorum agrestiumq; hominum ten-
 uitate nancisceretur, reluctante genio, Lucensi por-
 ta signa eduxit, conuersusq; ad quosdam præfectos fa-
 tali proloquio: Fortissimi uiri, inquit, ad subeundam
 durissimi euentus Fortunam ire iubemur, neque re-
 formidanda est ulla periculi uis imminens, quum om-
 nino senatui sit parendum, qui nos alit, & in dextris
 nostris supremæ salutis suæ spem reponit. Apparebat
 enim eum quibusdam, secus ac consueffet, parum ala-

riter loquutum fuisse, quasi diuinaret qua sorte ad
 alienum arbitriū suscepta expeditione esset pugna-
 turus. Reliquit autem in presidio Pisarum, qui Odo-
 ardo Giachinotto pratori parerent, cum singulis co-
 hortibus, Matthiam Varanium Camertem, & Belli
 Ranuccinū Florentinum, Michaclemq; è Montopoli-
 li, & cum his Epiroticæ stirpis inquilinum cum ad-
 equitum Musacchinum, Musacchio uetere fortiq; e-
 quitum præfecto genitum. His rebus constitutis, per
 Lucensium agros, atq; inde subter Pisciam, & Colla-
 dium oppida ita agmen duxit, ut signa sensim ad le-
 uam in superiores montes erigeret, consragosiq; &
 syluestribus locis rectā uersus sancti Marcelli pagum
 progreditur. Interim Aurantius de consilio itinereq;
 hostium per speculatores certior factus, communitum
 cum paucis totius negotij cōsiliū per hunc ma-
 dum maturè explicat. Ferdinandum Gonzagā in ob-
 sidione relinquit, & cū eo fermè omnes Hispanos pe-
 dites, multoq; maximam Italicarum cohortium partē
 Ultra Arnum porro suis in castris Lodronium con-
 stitit, obseruareq; hostium motus, atq; intentus cogi-
 tare iubet. Scribit autem ante omnia ad Fabritium
 Maramaldum, atq; Vitellium, qui in agro Pisano cir-
 eum oppida, Vicium, Sanctæ crucis, & Focensium pa-
 gos æstiuabant, ut coactis cohortibus ad præcedentē
 Ferruccio iter, uestigijsq; insistendo, quanta posse-
 celeritate maturarent. Ea quoq; Hispanorum tyro-
 num manus, quæ per aliquot menses Clauento ducta
 uagata per agrum, & mutando loca raptō sese aliu-
 rat, tanquam edicto Cæsaris stipendijs castrisq; exul-
 sat

sa ad Altopassum confederat. Vitellianas cohortes esse
 subsequuta, adhortante ipso Vitellio ad nauandam ea
 expeditione operam, qua omnem consternationis &
 diuturna secessionis noxam redimerent, & noua pro-
 mereri stipendia properarent. Præmittit etiam è ca-
 stris Roscium Martium Columnam, & Scalengum cū
 suis cohortibus atq; itē Roscij alarijs equitibus Theo-
 dorum Bisheimium Epirotarum equitum præfectū,
 adiungit. Hos subsequitur ueterum Germanorum legio,
 ipseq; postridie cum uniuerso leuis armaturæ &
 cataphractorum equitatu è castris proficiscens, tra-
 nato flumine Arno uersus Pistorium contendit. Noctu
 autem iter faciens peruenit ad locum, cui Lagoni no-
 men est, castaneis arboribus frequentem, qui locus est
 ferè medius inter Pistorium & Gabinianum oppidu-
 lum. Ibi aliquantisper subsistit, ut equos modica quie-
 te, & milites leui ientaculo recrearet, atq; interim
 nuncios opperiretur, qui de itinere hostium certius re-
 ferrent. Eo modo quiescenti superuenit cursu citato
 fessus sacerdos, qui Aurantium requirens, adesse Fer-
 ruccium eumq; sancti Marcelli oppidum intrasse, di-
 reptumq; incendisse, unde ipse uix effugerit, auxilij ni-
 ciauit, subdens Ferruccianos in tergo à Cæsarianis
 premi, quod ex multo sclopettorum strepitu noscere-
 tur. Ab hoc nuncio bonæ spei plenus Aurantius, cū
 lagenas poposcisset, & uina latis pateris funderetur,
 circumiectisq; in coronā ducibus, Francisco Prateo,
 Rossaliq; Hispanis, & Zucero Epirotæ hilariter pro-
 pinaret, densissimus repente cælo dudum sereno im-
 ber effusus est, usque adeò largus, ut cunctos sub diu-

perpotantes latè perfunderet, & ad omen à quibusdam uerteretur. Arrisit ad id sublato letiore cachino Aurantius, & commilitones, inquit (uti uideo) in hostes nequaquam temulento agmine prouehemur, postquam nobis super uina coronantes pocula benignè propitièq; diluunt. Hæc suære suprema eius uerba, continuo efferrî signa iubentis, quum paulò ante ducibus sua munia in omnem eminentis pugnae castam sobriè quam opportunè per hunc modum dispersisset. Hos enim quos diximus duces, cum uniuersos leuè armaturæ equitatu præire iubebat, quibus præstigi causa addiderat Pompeium Farinam cum trecentis perniciousis sclopettarijs, monueratq; eos, ut passim qua paulò angustiora in itinere reperirent loca, pro quæ difficulter equitatus transire possent, idoneis tumulis certas sclopettariorum manus imponerent, ut quum hostes conspexissent, si fortè premerentur ea præsidia sensim se recipere possent. Quod si plura occurrerent loca quæ non inepta equestri prælio fore prospiceret, tandiu distinere hostes leuocamine niterentur, quoad ipse cataphractis superveniret. Vbi equites ad Gabinianum oppidum perueniunt, & portas sibi pandi postularunt, oppidani non aliter eos se admissuros responderunt, nisi Aurantius fidem daret sine maleficio milites ingressuros. Erant Gabiniani aduersæ factionis, qui edocti de Ferrucianorum aduentu fallacibus responsis tempus extraherent, quorum consilium non multò post ab Aurantiano intellectum, quum oppidani è sacra turre conspexerint è longinquo Ferrucianorum uexillis, eorum scilicet

qui præcurrerant equitum, sacri campani aris sonitu adesse iam Casarianos hostes significarent, atque eo modo dum expectatur Aurantius, qui fidem præfens oppidanis daret, quòd multum interresset ad uictoriam parandam, eo opportuno plenòque com meatu oppido potiri, equites circumflectentes se subter mœnia uersus sancti Marcelli oppidum excurrerunt, & cum antecursoribus hostium leues pugnas serere cœperunt. Siquidem Ferrucianus sanctum Marcellum ingressus, paucis interfecit, & eorum domibus, qui erant aduersæ factionis, crudeliter incensis Gabinianum petere statuebat, ratus hostes nequaquam tanta celeritate occursuros. Dum oppido egrederetur, conspexerat turbam mulierum cum liberis rerum suarum onera capitum portantium, quæ aduersa porta exiissent, in montes altissimos euadentem. Nonnulli propterea locorum periti milites, qui de aduentu hostium certius cognouerant, Ferrucianum cohortari cœperunt, ut eodem montium dorso, quo ire pergerent mulieres, agmina educere uellet, quòd id montanum iter angustam uiam, & utrinque abruptissimos haberet delectus, sic ut hostes illac non facile persequi possent ascendentem in ea Apennini iuga, quæ demum æquiores quanquam longiores uias dextrorsum haberent, & per eas ad Scarpariam & Mugellanum agrum descendere possent. Paulus Rentij filius leuem putabat impedimentorum iacturam, modò incolumes elusis hostibus eò peruenirent, quò uocarentur. Sed Ferrucianus elato spiritu id consilium quod timoris & fugæ inditiū præbere pos-

set, detestatus rectè progredi cœpit. Præibât equites Carolo atq; Arsula ducibus, & cum non amplius duobus millibus passuum Gabinianum abesset, antequam gnane cohortes, quas ducitabat Bernardus Strozzi, cui cognomentum Captiuantio fuit, ad Gabinianam portam applicarēt, postremæ aciei uexilla ad portam sancti Marcelli adhuc erant. Iter non admodum erit impeditum, sed paululum per accliuia descendere oportebat, quoniã sancti Marcelli oppidū in ima ualle positum est, & perpetuis uniuersum montium iugis præcingi uidetur. Iam Cæsariani, qui cum Roscio Theodoroq; ut diximus, præmissi fuerant, insistentes uexilligij, nouissimos carpebant: nam Roscius expeditionem sclopettariorum manum, sublati singulis in clunæ equorū, aduexerat, quæ procurfando displodendū magnopere hostes uexabant. Maramaldus autē à Calamecha uico, ubi pridie hostes castra fecerant, ex sanctum Marcellum petere conspiciens, ad leuissimam uia ducibus usus, per superiorum montium & præuestrium tramitum compendia ad Gabinianum peruenerat. Alio quoq; breuiter itinere, quanquam asper, Vitellius non procul ab oppido dudū confederat. Inter ea Ferruccijs albo uexillis equo districtum tenens gladium suos hortabatur, ut compositis ordinibus ad præoccupandum oppidum, quod erat in conspectu sinarent, propellerentq; urgentes hostium equites, nam Carolus & Arsula singulari uirtute dimicantes non sustinebāt modò, sed redintegrato sæpius utriusq; impetu per decliues ripas, aduersos, & terga uentiles hostes se recipere cogebant. Dum tumultuosissimè

magnoq; strepitu pugnaretur, quod è Ferrucciana acie certæ sclopettariorum manus emittebatur et Põpeiani quos diximus, equitū præsidio missi, equestri prælio se immiscuerant, multiq; iam ceciderant, Maramaldus ab aduersa porta, & partim à faciliè disiecta moeniū maceria oppidū est ingressus, Ferruccio iã ab anteriore porta signa inferente. Atq; ita per oppidū atrox & cruenta editur pugna, sic ut in medio foro magna contètionè certaretur: nã Ferruccijs ingenitissimo in pedes desiliēs, abrepti pedestri lancea fortissimè rē gerebat. Nec suis deerat Maramaldus, quin magna ui factò cuneo, toto plateæ spatio potiretur. Interim ex Ferrucciano agmine pars secutā duccē, ingressaq; oppidū operā nauabat, pars desiliens secundū murum, apud Castaneti ingentes arbores idoneū nacti locū, quo se aduersus insultantes equites tueretur, displosis sclopettis aduersa glandiū procella hostes obruebat. Ab his ut postea cõpertū est, qui erant numero ferme quingenti, cū Aurantius adducto cataphraCTORū agmine, ut prælio interesset, per arduū ripæ callè cerneretur, uexillus spadice equo, & gladiū uibrans, gemina glāde traiectus equo decidit, nec tamē statim est agnitus, cū argentea ueste, et auratis armis carptim exueretur. Ferunt eum priusq; uulneraretur cum Nicolao Masio, qui prius occurrerat, singulari certamine collatis equis contēdisse, cū Græcus ferrea claua ei galeā pertunderet, ipse uerò equestri mucrone ad eū perfodiendū iteratis ictibus uteretur. Sed Masium cataphraCTORUM impetum ueritum, ad castaneas refugisse, Aurantium autem audacius se prouebun-

tem lethalia uulnera sustulisse. Eodem ferè tempore
Virellius in agmen secundæ hostium aciei, quam Paulus
Rentij filius ducebat, ex obliquo peropportune
inuectus, ad primam ferè impressionem ita pertu-
uit, atq; discit, ut omnibus uexillis in unum de
conglobatis potiretur, uel acerrimè resistente Pauli
qui dimisso equo constantissimè pugnans, acie com-
pensans, & pugnam instaurans, ad oppidū perumpere
ut Ferruccio opem ferret. Ceterū ubi Aurantiū ce-
disse, & cataphractorum agmen scedum uisu, atq;
credibile dictū, se totum retro in fugā præcepit de-
se uulgatum est, Ferrucciani sublato uictoriæ clamo-
re se conglobare, & perterritis insistere cœperūt,
nisi Germani qui se nihil adhuc commouerāt, sed
Langem suam instar arcis ad sociorum receptum,
procul ab oppido in ordine continebant, in uiam
gressi, tumultuarios hostium procursum repressisse.
proculdubio nemo equitum fugere destitisset, cū
pleriq; & ante alios Rossales exemplum Anto-
Hisceræ, qui cataphractis præerat, sequutus, in-
ta fugā usque ad Pistorij portas profugissent, sine
perturbatione, ut & in castris ad Gonzagam, &
urbe ad dictatorem interfecti Aurantij, fusiq; ex-
citus fama deferretur. Eodem puncto temporis,
telliū Pauli cohortes oppidum intrantes uer-
cædendō que aliquandiu persequutus, opportunè
flectens ad portam, qua Maramaldus intrarat, im-
maturam opem ferret, signa intulit, & usque ad
seuum certamen renouatum est, ut in plateam
ceruatis cadaueribus impeditā penetrare uix possent.

Sed

Sed Ferruccius & Paulus ex longa pugna, maximoq;
meridiano temporis feruore fatigati, in quandam edi-
torem domum se receperunt, atq; inde sclopettis ren-
gerere perseuerarunt, donec ab equitatu leuis armatu-
ræ, qui Rossalem fugientē præ pudore sequi noluerat,
confertis turmis conglobato, hostium equites ad unum
omnes profligati deletiq; sunt, quum paulò antea co-
hortes, uel quæ oppidum ingredi nequierant, uel quæ
Ferruccij iussu extra remanserant, Aurantiumq; inter-
fecerant, clauis utendo ferreis, quibus galeæ quidem
uix resistebant, prostratæ fuissent, neq; ea die magno-
pere uictis profuerunt præparatæ ad id tubæ sulphu-
recum uomentes ignem, quum aliquot tantum in Ger-
manos & equites iacere licuerit, nec directis & per-
turbatis impedimētis, moschetti expediri, aut cæterijs
uti sperassent, imponi nequierint. Ferruccius & Paulus
aduersæ pugne exitum, atq; instam Florētino no-
mīni Fortunam agnoscentes, quum ipsorū milites aut
interfecti aut capti essent, expugnatiq; atque dire-
ptis singulis oppidi domibus, Maramaldus certa uicto-
ria iam potiretur, se dederūt, moxq; Ferruccius, ut
erat armatus ad Maramaldum perducitur. Tum uerò
Fabritius, An quum Volaterris tympanistam meū con-
tra militiæ morem laqueo impiè suspendebas, te un-
quam ad manus meas peruenturum putaras? Tum ille
Hæc nō iniqui semper Martis fors est, quæ tibi bellum
gerenti obuenire potest. Sed tu si me occidas, neq; uti-
lem, neq; decoram ex mea nece laudem feres. Sed itidē
obiurgans, & ex mercatore ducē factū appellans, ui-
ctor ei galeam, & thoracem detrahi iussit, gladiumq;

A

gutturum impexit, & militibus conficiendum reliquit. Erat Ferruccius excelsus corpore, excelsusq; animo, sed admodum superbo, tumidioreq; facundia, ita ut non longo quidem belli usu edoctus, sed naturali quodam Etruscae solertiae uigore praeclitus, singula munia cum admiratione non ciuium modo suorum, sed militum implendo, strenui militis & iusti penè ducis speciem praeferebat, sed qui adunco naso, palloreq; multo & oculis sanguineis instam feroci ingenio crudelitatem fateretur. Audiui ego postea à Maramaldo, quum eius cadis damnaretur, se nequaquam ex priuata iniuria, sed quodam non impio pudore percitum eum seruare noluisse, ne incolumis hostium dux, postquam tantus imperator cecidisset, seruaretur. Quando sibi honestissimam fore duceret, si cum in gratiam militum, Germanorumq; praesertim, pro uictima Aurantij manibus immolaret. Ceterum Aurantij cadauer iam armis omnibus amictu nudatum sub ipsam cataphractorum fugam Tentacilla Gallus eius familiaris, agnitum collectumq; extra oculos militum asportauit, & stragulae laneae uesti inuolutum in sacello collocauit, donec parta uictori susceptus in ceruicem robustioris equi, brachijs & cruribus utrinque pendentibus, lugubri humanae miseriae spectaculo Pistorium est deuectus, non absimili sati forte ac Borbonius fuerat ereptus, quum uterq; in limine uictoriae sua ceciderit. Ferunt in eo, qui nondum trigessimum aetatis excefferat annum, perillustres liberalis animi, & pugnacis ingenij uirtutes, quibus studia militum, ut alibi diximus, cum insigni gloria, & non obscuro quodam dolore Caesaris promerebat, cum mili-

tibus

tibus defensi Neapolitani regni oppida, tanquam sua, quae aliena erant, profusissime largiretur, & ante alios semper in acie conspicuus pugnare ciceret. Ortus erat Salonia familia apud Sequanos illustri, praeferebatq; indolè inclyti futuri ducis, nisi id summæ gloriae decus interpeffiuâ praeuaricatione, quae temporis spatio atq; integra aetate periretur, praeseruidus affectasset. Cecidere ea in pugna paulò minus duo milia hominum utriusq; partis, nam multi postea ex uulneribus perierunt. In his autem fuere acerrime pugnantibus Ferruccianorum cohortium praefecti, Capitaneus Borgensis, & duo è Corfori gente, Paulus & Franciscus, atq; itè Carolus Ciuitellæ comes, qui equestri praelio longè omnium promptissime dimicarat, & Albinus Stipicianus Farnesia matre genitus ipsius Pauli Ceritis propinquus. Ex Fabritianis uerò Ioannes Maius inter Brutiarum cohortium praefectos pugnacissimus, & tres cum eo signiferi occisi sunt. Amicus quoq; Arsula Martio Columnae pecunia redimèti traditus, necatusq; est, quòd Scipionem Columnanum patruem suum, Malliana in pugna, ipsius Amici manu interfectum fuisse diceret, ignobili hercle facinore, sed usitato huius seculi Romanis, qui iniuriarum perpetuo memores, uindictaeq; auidi, inimicorum sanguine propinquorum suorum manibus auidissime parentare consueffent. Masius uerò à suae gentis equitibus captus, a quo iure militiae facile se redemit. Captiuatius quoq; Strozza grauiter unlneratus, curatusq; apud hostes, mille aureorum nummum pretio dimissus est, cum Paulus Ceres eadem militiae lege aureis numis quatuor milibus à Maramaldo libertatem impetrasset.

A 1

At Florentini uel hoc aduerso Ferruccianæ pugnae euentu uehementer percussi, nihil se animo demittebāt nihilq; obiter ad petendæ pacis consilia flectebantur, nam populares insanæ contumaciæ & summæ acerbitatis homines, quorum peruicacibus ingenijs Resp. regebatur, extrema supplicia à barbaro hoste perpeti, & captæ conflagrantisq; patriæ interitum conspicerè quàm deditiōne se uictos fateri malebant. Et quoniam suprema auxiliorum spe decidissent, deuenissentq; ad ultimam alimentorum inopiam, qua una non ciuium modò & imbellium tanquā propinqua morte, sed militum uires atq; animi frangerentur, ad id extremi consilij decretum decurrebant, ut longè grauisimo impetu ad salutem, aut si non ita sors ferret, non indecorum commune exitum, in hostes erumpendum esse censeret ipso ante alios concitante dictatore, cuius mentem inueterato deprauatam odio, atq; ipsa afflictarum rerū desperatione perturbatam, neq; religio, neq; erga patriam pietas, neq; ulla demum prudentiorum consilia sanare poterant, quin in ipso honore magistratus, ipsoq; iam prouiso perituræ libertatis & cadentis urbis funere, mortem oppetendam decerneret. Huic diuinsistentes consilio, per eos dies, quibus Ferruccium Pisis mouere iusserant, à Malatesta Stephanoq; intemè & grauiter postulabant, ut in eandem cōmittendæ pugnae sententiam deuenirent, & fortibus explicatis consilijs, expeditisq; efficacibus armis secum adesse uellent, qui pro libertate saluteq; patriæ, supremi certaminis aleam subire statuisent. Ad ea duces, quòd ita ex usu saluteque ciuitatis, & sua dignitate rebantur esse, de-

scripto

scripto his uerbis dictatori, decurionibus, decemuirisq; responderunt, ut eos iusta militiæ ratione à temerario exititabiliq; decreto detererent, utpote qui honesta pactione, ut antea per Cencium Strabonem Aurantij sensus pertentassent, de deditiōne transigere, quàm rem ad periculosissimum prelij discrimen deducere, multò satius atq; salubrius esse iudicabāt. Quum sæpe aliàs accuratè deliberando, excelsi Reipub. præfides, de eruptione cōsultaretis semper nobis una atq; eadem sententia fuit, ut id periculosa aleæ discrimen tanquam funestū exitus, libero ore detestaremur. Nam pro disciplina cuncta bellicæ rationis momenta diligenter expendentes, facile prouidebamus, nos iniquissima locorum & rerum omnium conditione cum hostibus pugnaturus, quando quidem numero uirium inferiores, uti præclare liquet, et uos omnes factò sæpius periculo perspexistis, nisi temere & cæco impetu hostem adoriri expugnareq; non possumus, munitissimis scilicet & distinctis uallatum castris, æquitate loci fretum, & multo tormentorum apparatu instructū. Itaq; nihil à priore sententia discedimus, nostri nanq; muneris atq; existimationis est, ea afferre consilia, quæ ciuitati tuta atq; salubria sint: ea uerò, quæ certum incommodum & luctum, atq; adeò summam calamitatem prænuncient, repudiare penitus atq; dānare, nec mediocris subinde animis nostris bellici decoris cura insideat, ne si militiæ parū peritis, quod syncere dictum uos æquo animo laturos scimus, temere atq; indulgenter obtemperemus, non obscuræ inscitia, tumentisq; arrogantia apud uniuersas gentes damnemur, & su-

peros hoc tanto admissio piaculo grauiter offendamus
 in expiabilem; subemus inuidiam, si male sano pra-
 cipitiq; nostro consilio, patriam uestram omnium flo-
 rentissimam, & quod ad Italiae publicum decus attinet
 auaritia atq; immanitati Hispanorum & Germano-
 rum occupandam atq; delendam, teterrimo urbis Ro-
 mae exemplo, obijciamus. Sed postquam à nobis nunc
 hoc unum postulatis, ut quae erupturis uia inter om-
 nes maxime difficiles, tutior atq; aptior uideri possit,
 demonstremus. Primum omnium scire nos oportet, ca-
 stra hostium ita perductis & coniunctis munitionibus
 esse permunita, ut nequaquam è montibus, sicuti specu-
 lando deprehendimus, aliunde instructa acie descende-
 re liceat, quam duabus omnino uis, quarum altera est
 secundum Roscianam uillam, & subter Margarita
 Monticiae templum, qua ad ipsa Aurantij castra per-
 uadere possumus, altera relinquatur per ualle, quae ad
 Gallū, ubi Hispanorū sunt munitiones, perducit: nam
 utriq; aggeres aliquanto longius quam alibi inter se
 distant, ut sine detrimento ad ipsas usq; munitiones per-
 ueniri posse appareat. Neq; enim è Fridiana porta cō-
 seruatis ordinibus erumpere licet, quod euadentibus
 tormenta hostiū Oliuetano in podio constituta & cer-
 tius collibrata immineant, quae singulare in cōmodum
 afferre posse facile demonstrant, sic ut Germanos etiā
 è suis Puluerosae castris, cognito nostrorum egressu,
 nihil moraturos credere par sit, quin à tergo uehemen-
 ter atq; celeriter incumbant. Pari quoq; ratione, quo
 pacto Catelina porta tutò educi agmina possunt, non
 uidemus, quū hostium munitiones adeò mœnibus sint

propri

propinqua, ut intra teli iactū portā despiciant, egre-
 dientesq; non maioribus modo tormentis, sed ipsa jelo
 pectorum procella obruere facile possint, prius quam
 componi atq; instrui ordines queant. Quòd si sancti
 Georgij portam respiciamus, liquidò nihil insanius &
 perniciosius accidere posse iudicandum est, quam si il-
 lac erumpere conemur, quandoquidem in conspectu
 sit Barducciae caesa propugnaculum, quod porta op-
 ponitur, multitudine tormentorū undiq; permunitū,
 quo uetari potest & egressus ipse, & tota adimi in-
 struendae aciei facultas. Barduccio quoque coniuncti
 sunt perpetui aggeres, qui directa serie totius protra-
 ctæ munitionis ad Giramontem usque pertinent, &
 usque adeò urbi proximi sint, ut aliunde quam duobus
 ijs, quae diximus, itineribus tētari eruptio nequeat. Ce-
 terum nos magnopere permouet, omnemq; audacio-
 ris consilij ratione & spē perturbat, dubius & anceps
 qui proponitur, expugnandae munitionis euētus. Sed
 esto quod impigrè aggeres conscendamus, atq; ipsa ho-
 stiū munitione uictores potiamur, nū idcirco sperādū
 est, ut Germani atq; Hispani sibi desint: nec se collige-
 di instruendiq; spatiū habeant: ut dispersos, & in ex-
 pugnanda munitione fessos, inordinatosq; nostros cō-
 ferta acie nequaquam inuasuri credantur? An non Itali-
 cas cohortes, quae & in tergo & dextrorsum sua mi-
 nora separatim habent castra, in tanto tumultu cessa-
 turas, quin accurrant, putabimus? Et non rectè suspi-
 cabimur Lodronianos Germanos è Puluerosae castris
 & tyrones quoq; Hispanos superato Arno laboranti-
 bus suis occursuros? Quòd si planioribus locis iuxta

Arnum maiore circuitu, ut quibusdam uideri potest, sit erumpendum, infelici certè audacia, atq; infausa consilio agmen nostrum per patentia loca perducetur, quum uniuersum hostium equitatum uestigijs ex templo insequuturū, & pedestres copias equestri nudatas præsidio perrupturum facile ominari possumus, præterquam quod aliquanto minore cohortium nostrarū numero, id iter sit tentandum, quum necessario relinquenda sint firma præsidia in munitionibus, quæ sunt ad sancti Miniati, sanctiq; Georgij colles, quæ urbem tueri ualeant, si fortè hostes animaduerso neglectoq; longiore nostrorum itinere, non absurda occasione adducti, commodeq; inuitati, montem inuadant & occupent, atq; inde urbem uacuum militari præsidio confestim adoriantur. Proinde pensitatis utriusq; uiribus rerumq; periculis, in hoc decretum descendimus ut nos confirmare non pudeat, hostes undiq; numero, uiribus, æquitate loci, apparatusq; rerum omnium esse superiores, melioreq; ideo quam nos Fortuna, uti facto sæpius periculo omnino pugnatuos. Nihilò secius tamè profitemur, si imperabitis, nullum uel salutis uel existimationis nostræ discrimen reformidatuos, modo ea, quæ dictator in rem opportuna sæpius promissi, egregiè præstet, ostendemusq; proculdubio, neq; fidè, neq; industriam, neq; si dicere fas sit, uirtutè probis dignā ducibus nobis erga uos omnino defuisse. Hæc tradita decurionibus, & per omnes ordines lectitata, quæ quā iniquis auribus atq; animis acciperentur, aliquos tamè de salute publica maximè sollicitos impulerunt, ut in tāta negotij difficultate sententias à præfectorum

primoribus

primoribus separatim exquirendas censerent, uel ob id, quòd Malatesta & Stephanus de scripto significarant, se omnes cohortium præfectos pridie aduocasse, propositoq; pugnae consilio, & quānam parte quoue itinere, si incundi prælij opinio probaretur, erumpendum foret, affirmarant eam esse omnium sententiam, nisi iniquissima conditione prælio certari nō posse, sic ut ciuitatem maximè euidenti supremæ calamitatis periculo obijci constaret. Itaq; quum ab aliquibus probata uirtutis & fidei præfectis sigillatim sententiæ exquirerentur, neminem ferè reperiebant, qui tantæ rei difficultates audacioribus eleuaret uerbis, aut ullam omnino prosperè edendi prælij spem promitteret, quam ad unum omnes se dicto atq; imperio obtemperatuos, & fortem nauatuos operam pollicerentur. Sed unus ante alios ætatis honore, & lōgo militiæ usi facile superior, Pasquinus Corsus, qui sub Ioanne Medice spectata cum laude ordines ductarat, quanquam inculta facundia, non inepta tamen, usq; ad cō liberè commemoratis difficultatibus atq; periculis disseruisse uisus est, ut nihil stultius atq; damnosius fore testaretur, quam si eruptione pugnandum statuerent, proptereaq; insensis toruisq; oculis cum populares intuerentur, & nonnulli comprehendendum atq; extemplo capite puniendum dicerent. Quo rumore ad eius aures perlato, Pasquinus postea curiæ limine abstinuit, nec nisi suorum cohortibus stipatus, in area uersari ausus est. Neq; propterea magistratus, quin obstinatè in sententia persisterent, persuaderi ullo modo poterant, nam identidem singulis diebus ab utroque duce flagi-

tabant, ut omnino ad erumpendum corpora atq; animos & necessaria arma compararent. Quibus importunis ex postulationibus, duces ita & de scripto semper respondebant, ut magnopere ea consilia detestarentur, quando manifestū totius belli, summæq; rei discrimen agnoscerent, ideoq; pacis atq; concordie æquarationes præferrent, ac obiter, postquam de conditione loqui coepissent, postulabant, ut sibi ad Aurantium duos legatos mittere liceret, quorū fidei industria eius introspecti explorariq; sensus omnes, atq; referri certius possent, quoniā de eius uoluntate postulatisq; diuersa ab his quæ magistratus dicerent, audiebantur, nec ea quidem de causa, ut ipsis tractandæ compositio nis negotium eriperent, & sibi usurparent, quod publici magistratus muneris esse faterentur, sed ut exploratius, quæ tractarentur, agnoscerent, sibiq; uti deceret atq; equū esset, tempestiue cauerent. Id uerò præclare confirmabant, si superbus hostis honestas pacis conditiones repudiaret, & libertatis nomen reuellere, potiriq; ad arbitrium dedita ciuitate contenderet, aut si populus ab omni concordie mentione auersus foret, pugnandumq; decerneret, ipsos non recusaturos uel certissimæ mortis periculum, quin donec uita suppeteret, pro salute dignitateq; urbis decertarent, quando se nusquam aut nobilius aut honestius uitam morte commutatum arbitrentur. Sed id unum præcipue ab æquitate summi magistratus postulare, ut aduocato maiore pupuli consilio, ipsis concionandi libera facultas daretur, scilicet, ut propositis instantium discriminum difficultatibus, an eadem omnium foret, quæ

tum decu

tum decurionum esset, repudiandæ concordie atq; appetendi prælij uoluntas, numeratis suffragijs explorarent. Quod si ex mora & proluxa cunctatione temporis beneficio frui posse considerent, subindeq; remediū certum afflictis rebus, alicunde afferri posse speraret, sibi magnopere opportunum & planè necessarium uideri, urbem multitudine imbellium exonerasse, quo inopia leuaretur, quū iam fames urgeret: ipsos etenim certis præsidijs eam turbam in tuta loca moenibus feliciter educuros, deceptis scilicet, aut si ita casus ferret, strenuè repulsis hostibus. Tum uerò se daturus operā, ut milites æquisimis animis obsoniorum omnium, uiniq; inopiam ferrent, modò illis præsentī pecunia ad diem stipendia soluerentur, & quando cuncta alia eos alimenta deficerent, pane etiam cibario atq; surfuraceo contentos fore. Interim dū senatus his grauissimis dissentientium ducum responsis, seuerisq; obtestationibus angeretur, ferè uno tempore in curiam certius allatum est, Aurantium postridie Cal. Augusti cum delecta parte exercitus è castris, ad opprimendum Ferruccium contendisse, postroq; die eo euentu conflixisse ad Gabinianum, ut ipse in primo congressu caderet, & eius equites terrore concepto in fugam uerterentur. Sed mox tanta ui à reliquis ducibus instauratam fuisse pugnam, ut Ferruccianæ copie, ipsarum duce interfecto, & Paulo Cerite capto, anisus uexillis funditus delerentur, nec iam ulla spes reparandi exercitus superesset. Quo atroci nuncio, quamquam in uniuersum ciuitas admonebatur, ut ad ditionis tractandæ conditiones tempestiue decurreret,

nihil tamen principes popularis factionis, qui erant in magistratibus tanto communi periculo permouebantur, sed magis ac magis duces urgebant, ita ut ab his in ipsum committendæ pugnae decretum præsentem operam exigerent, qua eorum uirtutis simul & fidei in extremo Reipub. discrimine periculum facturi essent. Eratis peruicacium animorum habitus usq; adeo stabilis & confirmatus, ut Malatesta magnopere miraretur, cur Florentini præsidēs nihil omnino de priore sententiarum ferocia remitterent, quandoquidem res aduersa aliās comminuere uel insolentium spiritus solerent, ipsis autem adaucto periculo mirum in modum auerterentur: sic ut hæc non ab iniustata animorum fortitudine, sed à uiolenta quadam rabie, desperationeq; rerum proficisci prædicaret. His de causis fiebat, ut nonnulli ex primoribus popularium eam Malatestæ oris libertatem, & obsequendi contumaciam tanquam dubia fidei implicitam aperte calumniarentur, adijcerentq; non ideo illum, qui natura pugnacis esset ingenij, reformidare prælij euentum, quod hostium uires insuperabiles putaret, nec quod urbanas res æquo impensum propter annonæ inopiã afflictas arbitraretur, repugnare magistratuum uoluntati, officioq; suo deesse, sed eum prorsus Clementis promissis atq; muneribus corruptum, militiæ sacramentum negligere, ob idq; se dicto atq; imperio audientem minime fore statuisse. Nec defuit feroculus notus senator Andreolus Nicolinus, è decurionum numero, qui diceret Malatestam, quem ueniret in curiam, comprehendendum esse, atque extemplo Pauli Vitellij exemplo capite mulctandum.

Quam

Quam atrocissimi de se iudicij cogitationem Malatesta facile subodoratus, usq; adeo grauiter tulit, ut quæ inermis, & paucis à pedibus seruis, humili uectus mula, quod esset tenuissima ualitudine, ad decuriones consultandi causa ascendere consuesset, uir æque ferox & suspicax, numeroso satellitum comitatu septus, eo die ad senatum accederet, ita dispositus in limine atq; atrio curiæ scalisq; & superiorum conclauium singulis foribus, armatorum præsidij, ut aduersus omnem intestinam uim, quæ inferri posset, munitissimè se confirmaret, & libero ore in confesso quereretur fidem suam in dubium à quibusdam contumeliosè reuocari, despicitq; sua consilia, quæ de compositione protulisset, studio quidem propensissimo conseruandæ ciuitatis, postquam ipsis cuncta omnino aduersa, hostibus autem, si tot irritos conatus enumerarent, prospera atq; felicia prouenissent. Propterea se superos orare, ut eam mentem senatui darent, unde ipsorum consilia complecterentur, quæ Reipub. salutaria foret, postquam eò esset deuentum ut minimè proluxa deliberatione opus esse iudicaret. Decuriones ad ea mitissimis uerbis responderunt, dilueruntq; adeo appositè totam eam suspitionem, ut ipsi & Stephano binos legatos ad Ferdinandũ Gonzagam mittendi facultatem concederent, (ad eum siquidem, mortuo Aurantio, militari confesso summæ imperij autoritas reciderat) quibus de compositione loqui referre q; liceret. Tũ uerò Malatesta discessit, & re cum Stephano communicata, legati confestim ad castra hostiũ missi sunt. Sequenti die dictator cū decurionibus atq; decuriris legatos audiit, qui eam esse men-

tem Cesaris à Ferdinando referrebant, ut incolumis libertas ciuitati seruarietur, & his quidem conditionibus, quæ neq; immodicæ, neq; ab ulla parte omnino spernendæ uideri possent. Sed adeo male sana erat popularium uoluntas, ut nihil sibi ex conditionibus detrahi uellent, quibus futurum intelligebant, ut reductis Medicis atq; patritijs, popularis status forma mutaretur, unde ipsos, qui tum publica munia in lucro haberent, magna ex parte excludi apparebat. Nam plerique non ad decus Reip. sed ad priuatum quæstum, magistratum honores reuocabant, quibus mediocres & nonnulli ex facie populi homines ditari consueuissent, postquam nobilitas percussa popularium metu in exilium abiisset. Itaq; non multum inter se consultantes, propositæ concordie conditiones superbe repudiarunt, & ad pristinum experiundæ prælij Fortuna decretum redierunt, tanta obstinati animi perseverantia, ut Malatestæ eam esse senatus ultimam uoluntatem significarent, ipsorum ducum consilijs uti nolle, sed ab his tantum fortem fidelemq; militiæ operam requirere. His acceptis mandatis, duces, usq; adeo intèpestiuam atq; execrabilem decurionum dictatorisq; præsertim perniciam stomachati, quod ipsorum uel certissime rationis consilia nihil ualerent, atq; improbè despicerentur ab his qui militiæ imperiti corruere, & secum in eandem ruinam extremæ calamitatis, patriam ceca libidine trahere mallent, quam necessario non inique perditionis remedio sese suaq; omnia confirmare, his uerbis per Cencium Strabonem de scripto responderunt. Postquam uobis excelsi Reipub. præfides immota ma-

net mens,

net mens, ea penitus aspernari consilia, quæ toties opportuna periculo quo premimur, syncrè studiosèq; protulimus, nunc tandem arbitrati sumus, sicuti uiros militares & non obscura præditos dignitate decet, oportetq; cunctas scilicet militiæ rationes ad bellicum decus reuocantes (id enim unum ipsa uita carius esse debet) nobis maturè consulendum, ne uobiscum, si impio uestro imperio parendum putemus, in idem exitium cum inexpiabili existimationis nostræ infamia perducamur: quandoquidem nihil turpius atq; ignominiosius nobis accidere possit, quam si huic urbi, quæ undecim iam mensem impigrè defendimus, uolumusq; non modò incolumem, sed saluis etiam, quod maxime optatis, liberæ ciuitatis legibus florentem, horribile sui præmi excidij periculum ab insania inauspicatæ pugnæ cupiditate procreemus. Proinde certum est interesse nolle, neq; nos duces præbere huic peruersæ, idcoq; exitiabili funestæq; eruptioni. Illud autè, ut hoc consilij susciperemus, uehementer impulit, quod uniuersæ ciuitatis iudiciu sequi iustum honestumq; sit, quum multo maximæ partis ciuium uoluntates ad deditionem proclinas intelligamus, & idcirco ciuibus maius consilium, uti poposcimus, denegatum fuisse suspicemur, quo non dubie, aduersis suffragijs perimacia uestra frangeretur. Hæc scripta quum à decurionibus legerentur, Cencius militari libertate insolentes quosdam sermones, quibus magistratum offendebantur animi, ita ferere cœpit, ut ex transuerso decurionum obtutu non obscurus omnino metus ei inculteretur. Itaque uim apparitorum ueritus, ille celeriter se explicuit,

scalasq; magnis passibus descendit. Quum ea ducta res-
 sponſa uerbaq; Strabonis aliena prorsus ab eorū men-
 tibus & planè contumeliosa uiderentur, decemum
 cum decurionibus dictatoreq; in unum coeuntes, ut po-
 te qui elati atq; seueri aduersa uel acerba audire nun-
 quam antea didicissent, raptim Malateſtam ipſo hono-
 re militaris imperij abdicandum censuerunt, solenni
 diplomate cum summa uerborum lenitate perscripto,
 quò se dimitti perspiceret, ad eum extemplo duos seu-
 tores, qui ea in re magistratuum decreta certius refri-
 rent, miserunt. Hi fuerunt Andreas Nicolinus, legatione,
 dum Bononiæ esset, apud Pontificem functus, & Fra-
 ciscus Zattus, ambo populares, auersiq; penitus à con-
 cordiæ studio saluteq; ciuitatis. Habitabat eo tempore
 Malateſta trans Arnum Binianis in ædibus, Cætelina
 portæ propinquis, expectabatq; ut magistratuum mi-
 tescerent animi, & ad meliora consilia uerterentur.
 Proinde admissis legatis, atq; his mandata, quæ habe-
 bant, referentibus, usq; adeò uehementer conturbatus
 iracundiâq; correptus est, ut Nicolinum districto pu-
 gione repetitis ictibus, sed dextra tamen debili uulne-
 raret, quòd arrogantius quàm deceret, proloquutus
 deretur, uixq; illum astantes milites, ut legatis parce-
 ret, obnixè deprecantes, lenita ducis iracundia morti
 subtraherent, ipse uerò Zattus grauissimo metu per-
 funderetur. Eius à Malateſta editi facinoris pernicis
 atrocis atq; superbi fama celerrimè peruasit in ciuitatem,
 & inconditum tota urbe tumultum ita excitauit, ut
 eodem propè momento temporis cum ciues ipsi, tum
 milites ad arma decurrerent, & tota area singula

rum tribuum uexillis completeretur. Hic armorum stre-
 pitus ad id Malateſtam impulit, ut occupada Cætelina
 portæ consilium caperet, & Marguttem Perusinae co-
 hortis præfectum eò conuolare iuberet, à quo fores re-
 fringerentur, & tormenta quæ in propugnaculo erant
 in hostes obuersa, ad terrorem atq; perniciem ciuium,
 si quid hostile auderent, illico conuerterentur. Tum ue-
 rò dictator è fenestra armatas tribus prospectans, &
 subita exardens iracundia, quòd Malateſta perfidiosè
 atq; insolèter legatos uiolasset, tãta animi perturbatio-
 ne casu est indignatus, ut sibi omnino in hostes, arma-
 to cõsequente populo erumpendū, ideoq; honestè cadē-
 dum esse statueret, sibiq; instratum equum dictatorijs
 operimentis exornatum, adduci iuberet, iamq; desum-
 pte lorice dictatoriæ potestatis paludamentum, quòd
 paulò ante in hos usus confici curarat, superindueret,
 & singularis amentie quodam furore percitus, spu-
 meis labris & dentibus infrensens descēdere pararet,
 sic ut cum pleriq; ex populari factione, qui desperata
 uenia plurimum de salute dubitabāt, si aduersarijs suc-
 cubuissent, dictatorem laudando, quatiendõq; arma,
 magnopere cõcitarent. Eoq; die profectò lugubre ciui-
 tatis spectaculum Raphael furibundo similis edidisset,
 nisi cõstantissimi probiq; animi uetustissimæ familie ci-
 uis Cecottus Tosingus efferuſcentis animi motum, in
 dictatore graui dehortatione mitigasset. Is enim propi-
 us accedens, pãtere, inquit, dictator, ut uoce liberi
 ciuis utar, & te non importunè tui muneris, tueq; di-
 gnitatis, & publicæ omnium salutis admoneam. Nihil
 enim incommodius & pestilentius in magnis consilijs

precipiti iracundia esse potest. Proinde cōpescenda est
 hæc tua ardentis animi uis impotens, eaq; omnis ad ra-
 tionē salubreq; consiliū omnino conuertenda uidetur
 ne cuncti, si eodem impetu cum externo atq; intestino
 hoste pro dignitate tui imperij dimicaturum subsequa-
 mur, uel non inulti miserrime tamen barbarico gladio
 pereamus. Nam esto, quòd duces ad sanitatem redant
 & milites dicto audientes esse uelint, nō uideo tamen,
 qua uia nobis sit erumpendū, nisi mœnia demoliamur
 ut egressuris latus aditus paretur. Neq; enim quatuor
 horarum spatio, tot armatæ cohortes Cætelina porta
 educi posse constat, sic, ut si sensim educantur, nō ante
 instrui queant, quam hostilium tormentorū non dubia
 atq; inuitabili procella consternantur. Hos Tosinghi
 sermones nequaquam conuitiese prolatos, ita nonnal-
 li alij æquē prudentes exceperūt, quòd Tosinghus ma-
 gni in re militari usus haberetur, nam ab adoloscemia
 Pisano bello præclara cum laude ordines duxerat, ut
 in dictatore impetus omnis conceptæ iracundiæ deser-
 ueret, & sese reprehendi ciuili modestia pateretur, om-
 nesq; prope qui aderāt, ut ex uultu singulorum agnos-
 sci poterat, petendam pacem potius, quam experiri
 da arma iudicarent. Accidit autē ut eadē hora tr. is Ar-
 num magna multitudo ciuium in aream templi Sancti
 spiritus cōueniret, & Malatestæ causam, factiq; ipsius
 nomen, quanquam uiolato ciue, non magnopere im-
 probaret, detestareturq; palām magistratuum acerbi-
 tatem, qui uel honestas concordie conditiones abne-
 rent. Decuriones autē offēnsi iracundia atq; alienatio-
 ne Malatestæ ne Rempublicam in summum discrimen
 adducerent,

adducerent, dissimulata iniuria Nicolini, Zanobium
 Bartholinum, quem tanquam amicissimum Malatestæ
 maximè idoneum iudicabant, ad eum inter duos supre-
 mi magistratus uiatores miserunt, ut mollicendo ex-
 orandoq; operam daret, ne ex eius perturbatione Re-
 spublica detrimentum pateretur. Is facile placato Ma-
 latestæ uti optimus ciuis, & publicæ salutis amantissi-
 mus, rogauit etiam eum priuato nomine, ut in negotio
 impetrandæ concordie, sicuti cœperat, satagere uel-
 let, quando iniquissimum esset atq; miserrimum, uni-
 uersam ciuitatem extremæ labis calamitatem subire,
 si paucis perditæ obstinationis, desperatisq; hominibus
 assentiretur, qui improbi atq; impij sui, exitus famam
 ab excidio deletæ patriæ querere properarent. Ex-
 cusauit Malatesta paucis uerbis iustæ iracundiæ suæ
 impetum, quem in Nicolinum effuderat, Cenciūque
 Strabonem paulò post in castra ad hostes misit. Is Fer-
 dinandū aliquāto molliore reperit, quòd cū Valorius
 de salute patriæ sollicitus, magnis precibus Pōtificis no-
 mine, diligēter atq; uehemēter obsecrasset, ut de cōcor-
 dia transigere maturaret, ne paucorū pertinacia, &
 sua cūctatione, urbs nobilissima in periculū supremi
 casus deuocaretur. Iā enim excitati in urbem multus fa-
 ma, strepitusq; in castra peruenerat, exindeq; alacres
 fiebāt milites, qui opulentissimā urbē præde suæ desti-
 nassēt. Nec multò post magistratū peruicacia meliorū
 impulsu, atq; ipsa prorsus necessitate superata, ex se
 natuconsulto quatuor legati ad Ferdinandum decreti
 missiq; sunt. Hi fuere Bardus Altouitus, Laurentius
 Strozza, Petrus Franciscus Portinarius, & Iacobus

Morellius, qui apud Ferdinandum atq; Valorium sum-
 me Caesaris atq; Pontificis authoritatis nomen pre-
 rentes, his conditionibus de compositione pepigerunt.
 Ante omnia constituende atq; ordinande Reip. facul-
 tas arbitrio Caesaris permittor, sic tamen, ut incolumi-
 libertate Florentini suis antiqui iuris legibus utantur.
 Ciuitas multæ nomine octoginta aureorū nummum
 milia, ut stipēdia militibus præberi possint, quadragin-
 ta in prærens, reliqua intra sex menses persoluito, de
 promissa uerò pecunia obsidibus caueto, & quos im-
 peret Ferdinandus numero quinquaginta ciues nomi-
 natim traduntor, qui in castris custodiuntor, donec pe-
 cunia repræsentetur. Florentini his urbibus & oppi-
 dis atq; arcibus, quas præsidij obtineant, confestim ce-
 cedunt, & quos in carceribus, Florentiæ, Volaterris,
 & Pisis custodirent, extēplò dimittantor. Malatesta &
 Stephanus, militiæ sacramentum, quod antea populo
 Florentino dixerint, solenni renuntiatione facta, sta-
 tum eiuranto, obligatq; fide Balanzoni Belgæ Caesari
 cubiculario promittuntio, se tandiu in custodia urbi-
 cum his copijs, quas satis esse putauerint, permansuros,
 donec concordie conditionibus planè sit satisfactum,
 alimenta q; ciuitati omnis generis commeatus à Cæsa-
 rianis interea præbetor. Ipsi uerò Malatesta officij
 atq; muneris sit, tandiu, quàm Cæsari. næ copie dimi-
 tantur Florentiæ permanere, atq; ipse demum urbem ce-
 cedito, quum id facere Pontificis imperio iubebitur.
 Cunctis autem Florentini nominis ciuibus, libera mi-
 grandi Romam facultas esto, & quibuscunq; locis pla-
 ceret, domiciliū figere, habitareq; impune potestas co-
 ceditur.

ceditor, cuncti q; uel Etruscæ uel cuiusuis gentis mili-
 tes, qui Florentinorum stipendia fecissent, & propte-
 rea uel exilio, uel pecunia & bonis à Pontifice multa-
 ti essēt, ea noxa pœnāq; liberantor. Mediceorū animis
 acceptæ offensiones iniuriæq; incera fide detergun-
 tor. Hæc uerò præscripta tractataq; sunt in castris ad
 Monticam uill. m, quarto Idus Augusti, Anno à par-
 tu Virginis trigesimo supra millesimum & quingen-
 tesimum, ea lege, ut Ferdinandus Gonzaga, & Bau-
 cius Valoris prolixè pollicerentur, se intra spatium
 duorum mensium curaturos, ut Carolus Cæsar & Cle-
 mens Pontifex cuncta ex formula æquissimi iuris cō-
 probarent. Per hunc modum compositis rebus milites
 utrinq; cōmeare cœperunt, introiitq; urbem ipse Va-
 lorius magna frequentia gratulatione q; populi susce-
 ptus, dimisiq; sunt omnes qui erant in custodia & tra-
 dati obsides, quos Valorius iudicio suo nominatim eli-
 genos perscripserat, ex eorum numero, qui Medi-
 ceo nomini inimicissimi fuisse dicerentur. Sed hi non
 multò post, persoluta pecunia, uti fuerat constitutum
 in urbem redierunt, primi autē omnium Germani ue-
 teres, quos Aurantius adduxerat, acceptis stipendijs
 missionem impetrarunt. Scū tum eos Hispani ultimo
 loco Itali. Ceterum uix dum cōpositis rebus, Florenti-
 ni longè grauius saluti sue discrimen è seditione
 militari subierunt. Fortè accidit, ut ex Pyrrhi cohorti-
 bus, duo noti nominis milites apud Hispanorum præ-
 sidia in rē suam euntes quòd ditiores cultu essent, non
 simultatis, sed latrocinij cauā interficerentur, atq; eo-
 rum cadauera, uti postea ab exuijs cognitum est, ad

occultandū facinus in puteum deijcerentur. Quā crudi-
deli iniuria offensus Pyrrhus, pares infidias idoneo in
loco tendens, bis totidem deprehensos, quos patrata
caedis cōscios putarat, occiderat, exinde creuere odia
& utriq; accensis ad uindictam animis, captis repen-
tē armis concursus est, tanta uī, ut tumultuario pra-
lio certaretur, dirimereturq; tamen auctoritate atq;
intercessione ducum, sed nondum pacatis Hispanis,
qui demum confirmatis uiribus, eo animorum impetu
Italos quosq; depositis armis, nihilq; tale expectantes
adorti sunt, ut multos interficerent. Tum uerō Martij
Columnæ, Castalijq; & nonnullæ ex Rosciānis cohor-
tes sese in unum conglobarunt, & cum irruētibus Hi-
spanis uehementissimè conflixerunt, quōd Italici no-
minis decus aduersus Hispanos, qui superioribus annis
hisdem de causis seditiones miscuissent, defendendum
putarent, promittentibus præsertim Germanis neutris
opem laturos. Verū quum tyrones Hispani, qui erāt
trans Arnū, non longè à Lodronianis castris, cogni-
to suorum periculo, instructa acie ut ueteranis essent
auxilio, superuenissent: subindeq; Italis creuisset pre-
sidia, atrox certamen contractum est, eoq; Hispaniū
perducti erant, ut nō dubiā cladem accepturi crede-
rentur, nisi Ferdinandus in eo ualde aspero exitiabi-
liq; tumultu, quōd nihil deprecando deterrendoq; au-
thoritate ualuerat, Tamisum monuisset, ut Germani-
rum phalangē promoueret, Hispanisq; se applicaret,
quod Itali propter uetera in externos odia delectis-
sime mel Hispanis, nequaquam ipsis Germanis parsuri cre-
derentur: obijciq; præsertim, quōd euulgatum esset, sua

latest

latest. m. ex condiclo, ut Italiam, excusso penitus ex-
terne gētis iugo, seruitute liberaret. ubi copias suas
caucturum. Eo inexpectato promotæ phalangis aspe-
ctu, Italicæ cohortes cōmotæ, sese recipere cœperūt,
tanquam impares & insolēter premēntibus Hispanis
terga uertere coactæ sunt, tāta perturbatione, ut suis
castris atq; tentorijs pellerentur, & dum Hispani di-
reptione tabernaculorum occupati essent, neq; Sabel-
lus è Rosciāna uilla se commoueret, ut pulsus opem
ferret, Arnū transferūt, quum iam trina Mal. testæ
uexilla conspicerentur, atq; eo modo exiitæ, impedi-
mentis sub Fesulanis collibus dispersim per uillas con-
sederunt. In eo tumultu ferunt amplius trecentos utrin-
que fuisse desideratos. sauciatos autem bis totidē. sed
Italicas cohortes maius accepisse incommodum, quōd
rerum suarum iacturam fecissent. Hisdem diebus Ma-
ramildus, & Vitellius, atq; item Zuccerus, cum ma-
iore parte equitum leuis armaturæ, in Pisanum agrū
& Ferruccianā uictoria descenderunt, positusq; binis
castris in utraq; superiore Arni ripa, & impetratis à
Lucensibus muralibus tormentis, urbem intercepto
multo pecore, obsidere cœperūt: quum uerō Vitellia-
ni usque ad sancti Marci portam excurrerent, Mi-
chael è Montopoli, quem Pyrrho singulare detrimen-
tum intulisse diximus, contineri non potuit, quin ada-
perta porta profiliret, & cū hostibus leue certamen
cōtraheret, quo ipse audacius pugnās occubuit. Nec
multò post Odoardo Giachinotto prætori, à Florenti-
nis initæ cōcordiæ cū tessera nūcius est missus, à quo
Aloysius Guicciardinus in eius locū successurus, sta-

tim est introductus, cui Pisani extemplo sacramentum dixere. Ipse uero Odoardus traditis iam arcibus, non multo post à Guicciardino comprehensus est, diuq; tortus, quòd paulò ante Pisis Iacobo Corsio, eiusq; filio Florentinis ciuibus summa crudelitate ex leuissima suspitione ceruices abscidisset, pari supplicio affectus est. Maramaldus autem atque Vitellius Pisano agro excedentes, hic per Else uallis pagos ad Florentinum castellum, ille uero per Neuole uallis uicos ad Montecatium oppidum concesserunt, donec persoluto militi stipendio cohortes dimitterentur. Recepta patria, & è sententia compositis Etruriaribus Clemens usque ad eò incredibilem letitia affectus est, ut eam totum id comitale gaudium, quo Pontifex fuerat renunciatus, superasse fateretur, diceretque urbem aliàs de religione benemeritam, accuratis sanctissimarum uirginum piorumq; hominum precibus, incolumen proculdubio fuisse conseruatam, quando Dij superi imminentem cladem præclaratione depulissent. Eo autem impensius exhilarari uidebatur, quòd Aurantius, cuius ingenti merito nequaquam facile satisfacere posse iudicaret, in ipsius Ætorie limine cecidisset. Is nanque non obscura fama ferebatur, Caterinam ipsius Pontificis neptem, suis destinasse nuptijs, ut ex ea Medicæ domus legitima hereditate in Etruria dominatum conderet, instante eum ad id quorundam præfectorum turba, qui ab Aurantij potius liberali comitate, quam à præduro parumq; munifico Pontifice, amplissima præmia se laturos sperabant, iam enim Francisco Ruscio quodam

tino impellente, urbem Arcium ditionis suæ facere cogitabat, Arcinorum studio non absurde comparatum arcem eorum à Florentinis edificatam gemente Valorio funditus euertisset. Caterum Pontifex quod suæ existimationis pietatisq; fore existimabat, tueri nomen quod sibi desumpserat, moderata utens ultione, paucissimorum pœna contentus fuit. Duodecimuiratum creari iussit, cuius magistratus auctoritate ciuitatis status regeretur. Is constabat ex lectissimis ciuibus, qui omnibus temporibus Mediceo nomini mirifice studissent, & tum ante alios usurerum ciuiliq; prudentia laudem ferebant. In his fuit princeps ipse Baucius Valorius, in quem Pontifex omnem arcani consilij summam contulerat, & secundum eum Zanobius Bartholinus, Matthæusq; Nicolinus, & Armanno eius Detus ambo iure consulti, Aloysius item Stufa, equestris dignitatis, Antonius Gualterottus, Andreas Minerbettus, Leonardus Ridulfus, Philippus Machiauellus, Octavianus Medices, & ipse quoque Raphael Hieronymus dudum dictator, & aduersarum partium princeps, postremo autem loco Nicolaus Troscia popularis ordinis. Ab his creati sunt noui decuriones & reliqui ex priore formula magistratus, Raphaelq; ipse duodecimuirali honore contentus, abdicarat se dictatura, susceptusq; fuerat in eius locum Ioannes Corsius optimis instructus literis, & Medicæ familie multis nominibus addictus. Exinde creati sunt octo uiri, qui uitæ & necis traditam à decurionibus habere potestatem. Ab his aliquantò post in curia comprehensi reiq; facti maiestatis, capitali supplicio damnati sunt

Baptista Ceus, & Aloysius Soderinus, & secundū hoc aliquot post dies Bernardus Castellioneus, Iacobus Gerardus, & Franciscus ipse Carduccius, qui acerbissimus populariū partiū fuerat iustitator. Hi promittis debitas peruersis ipsorū moribus pœnas dederunt priuatis quidem criminū nominibus in questione cōuicti. Non enim eo nomine damnabantur, quod Mediceo nomini infensissimi hostes fuissent, & pertinacissimè pro tuenda libertate propugnassent, id si quidem non honorum modò, sed ualde etiam decorum putabatur libertatis nomen constantissimè defendisse, quāquam id esset inane imperitis scilicet & seuis ciuibus, principatum impotentem tyrannidēq; proximum seuisimè exercentibus. Ceus ante alios acerba malignitatis ciuis, uti è singulorum confessione tormentū per octouiros expressit, descriptaq; publicis in tabulis rerum capitulum, ad memoriam eius legitimi iudicij sempiternam constat, perpetuo suæ sententiæ tenere concordiam detestatus, supremum incundæ pugnae consilium tanq̄ salubre uehementer extollebat, usq; adeò assiduus, ut Malatestam quòd dicto audiens iò esset neq; antea ad Puluerosam Stephano Germanorū castra inuadenti maturā opem tulisset, capite plectendum apud decemuiros decurionesq; censuisset. Neptem porrò Pontificis nouēnem puellā, quæ claustris Vestalium uirginū seruetur, in ipsa muri corona inter duppinas collocandā, obijciendāq; hostium tormentis suffisset, atq; item ut Mediceorū domus urbis ornamenti decreto publico excinderetur, quod ut certius à sententiā impetrari posset, sapius ac sapius cum Foiano egit

ut inter sacras conciones, in eam sententiā populū perducere conaretur. Soderinus autem ex legatione Bononiensi, impulenti mendacio retulerat, infirmissimas esse Cæsaris uires, atque adeò exhaustum Pontificis exercitū, ut non diu ali contineriq; exercitus eorū posse periri rerum homines existimarēt, consternatos esse Germanos, nec procul abesse à seditione, frustra utiq; expectatis stipendijs. Hispanos autem ducibus nequaquā parentes, rapto uiuere diuagariq; per Etruriā manipulati. Quibus falsis euulgatis rumoribus populū ab omni concordia consilio deterreri retardariq; posse sperauisset, proptereaq; Foianū cucullatum acerbissimas in templis habentem conciones, ut eadē populo nunciaret, hortatus fuisset. Bernardus Castellioneus insanè prope truculentia, uti effrato ingenio uir, cū antea Aurantio belliorum dona detulisset, Vastio cohortanti, ut Pontifici aliās optimo ciui, nec nominis sui clementia defuturo, patriam concedendam curaret, superbe responderat, sublata atque ostentata argentea pelui, quam habebat in manibus, exclamans non alio modo Florentinos, quā in cineres redactā patriam ea pelui reddituros. Dixerat quoque sapius in aduersarum partiū ciues inuectus, si hū unam tantūm haberēt cernicem, se illam cupidissimè uno dextere suæ iclu, districta latiore sica, detruncaturum. Confessus etiam est, se perpetuis sententijs in patritium ordinem, ipsosq; Mediceos tanquam tyrannos inimicissimè fuisse proloquutum, adeò ut neptem Pontificis nunquam reddendam esse, sed quum adolesceret, contrudendam in Marmarucos fornices, ubi tum

foedissimum erat lupinar, inuerecū iē censuisset, semperq; in senatu à sententiā quærendæ concordiaē procul abfuisse, incitassetq; iuuentutem per Dantem fratris filium, notæ ferro: iæ apud turbidos ducem, ut nullam aliam quàm in armis internitioneq; inimicorum salutis spem esse putarent, & obiter in aduersam factionem effuse grassarentur. Hæc tamen diræ uel malefane uoluntatis crimina, nequaquam ab ipso reo confessi, sed ab inimicis malignè affixa, impositiq; fuisse pleriq; crediderunt, scilicet, ut inuisus, effuscq; terribilis, & indomiti animi senex è republica tolleretur Gerardus autem, quòd semper maledicentissimè de Cesare atq; Pontifice fuisse obloquutus, seuatq; malignitate Caponium probè & sapienter Rempub. administrantem, temulèta accusatione in discrimen capitis adductum, dictatura spoliasset, & in senatu ad contumeliā sacrosancti Pontificis, petenda esse auxilia ab immanibus Turcis pro tuenda libertate censuisset, turbidumque se & periniquum in omni actione ciuem præbuisse, promeruit, ut ab amicis Caponij immitioribus tormentis torqueretur, & ab octouiris cupidissimè damnaretur. At Carduccius sicuti recentis dictaturæ honore cæteris superior, ita cum acerbius à Norio torqueretur, grauiora confessus est: arguebatur enim non obscure in Remp. perfidiæ, quòd literas à Balthasare Carduccio apud Gallie regem legato missas, pro concione legi ad populum uetuisset, inuertiq; demum eas nefaria interpretatione per Donatū Ginnotum scribam iussisset, scilicet, ut postquàm ille aubil certæ opis ab eo rege, qui amicitia Cesaris com-

modo suo appeteret, populo Florentino nequaquam expectandam significasset ciuium animi tota sustinēdi belli spe decerent & ad parandam pacem uerterentur, scelestiq; demum hortatu suo seorsum iuuentutem concitasset, ut in uillas sububanæ Mediceæ gētis, & Iacobi item Saluiati crudelibus incendijs deseuirent, ut propter eam barbarici maleficij atrocitatē ciuitas omnis desperata uenia à cogitatione concordiaē penitus auerteretur, sed multo maximè eius famam prægrauabat, quòd dictator inconsultis decurionibus atq; decemuiris, ad Antonium Franciscum Albitium Arelij cum legatum, ut copias omnes in urbem adduceret, malignè perscripisset, ut ciuitatem imparatā & ob id de concordia cogitantem, ad gerendum bellū erigeret, contra Remp. enim fecisse censebatur, quòd eius rei consilium magistratibus nequaquàm cōmunicandum existimasset. His tamen omnibus concessum est, ut maiorum sepulchris uerferentur. Zanobio autē Bartholomæo, Malatesta Raphaeliq; Hieronymo, Ferdinādo Gonzaga salutem impetrarunt. Dantem Castellionem Stephanus Columna, imposita sacrificulī cuculla, secum abduxit tanquam uirum egregiè fortē qui singulari certamine pro aīenitate patriæ dimicasset. Cæterum Raphael in Pisanum carcere relegatus est, nam erumpente publico odio, summa desflagrabat inuidia, quòd in tormentis conuictus esset fecisse aduersus Remp. quum è Genuensi legatione rediens, atq; ante collegas præcurrens confirmandis ciuium animis & ad gerendum bellum incitandis, Cesarem atq; Pontificē uq; adeò imperatos esse, atq; adeò rei nūmarie

inopia pressos dixisset, ut prius omnino eos decocturos quam Florentinorū inceniū, uel unā tantum pinnā caperent, uanissimè testaretur. Quo mēdacio tantum diuturni belli detrimentum patriæ attulisse credebatur. Primis quoq; inchoantis dictaturæ suæ diebus, cū se à concordia minimè abhorrentē fingeret, deq; mittendis legatis, maiore populi aduocato consilio ageretur, ac ideo collectis suffragijs manifestè pacē ab omnibus ferè peti animaduerteret nullo ea de re facto decreto, non modò optimos quosq; ciues, sed ipsos etiam populares ex conscientia animi perosos belli incommoda, tam improbè, quam impudenter decepisset. Pontifex autem eo animo fuit, ut Raphaeli parceret, nisi ille ex importuna uerborum contentione cum prefecto arcis, indignabundus non dubiè libertatis beneficium festinata morte preuenisset. Effudit autem Pontifex totum contumeliæ suæ odium in Foianum cucullatum, qui eum illoto ore in sacris concionibus intemperantissimè lacerasset. Coniectus siquidem in baratrum molis Hadriani, totius insanæ facundiæ suæ pœnis foeda morte perfoluit. Nobis compertum est damnatos euadere, & longè à castris primò, & ex urbe demum profugere potuisse, quòd post ipsam deditio nem antequàm caperentur, & de his ferretur capitalis sententia, duorum ferè mensium spatium intercesserit, quum interim Raphael literis Nicolai Scombergi antistitis Capani, amicissimi hominis admoneretur ut si pacatum sibi uellet Pontificem, continuò ad eius pedes supplex ire maturaret. Sed is ita hærebat curia, ut ambitiosa quadam ingenij uanitate, quòd esset

lectus in

lectus inter duodecimuiros, non dubia noui honoris cupiditate teneretur, & qualis dudum fuisset, summa potestatis obliuisci ò posset, quum sibi perimpli in ea Repub. qualiscunq; futura esset, locum destinaret. Fit enim aut inbecillitate aut superbia humani ingenij, ut non faciliè quisquam ubi peccauerit, uel se cum ex conscientia se deliquisse fateri uelut, nec ideo aliena seueritatis & malignitatis impetum magno per formidet. Carducium angusta domi res, quòd auaritia incorruptus ex dictatura alimentissimas manus retulisset, necessitate quadam in urbe retinebat, quòd ad optimam alicuius urbis prefecturam aspiraret, quæ dictatorijs & consularibus uiris uetere consuetudine deberetur, usque adeò ut ea spe uir aliqui percutus & callidus seipsum deprauante ingenio stultè deciperet, arbitrareturq; dictaturæ suæ actiones ad duodecim uirale iudicium deuocari non debere. Audiui ego à Philippo Nerlio paritio, qui actionum urbanarum diurnales commentarios scripsit, à Carduccio fuisse rogatum, ut pro se Volaterranam prefecturam sibi paulò ante è senatuscòsulto destinata impetraret ipsū uerò eo respondisse ualidè se moneq; ut id petere ausum castigaret, qui premia ab his, quibus magno prece nocuisset, promereri posse ineptissimi è speraret, adeoq; si sapiet ad tutiora consilia uertetur. Eo autem die, quo in curia custodiæ traditus est, quum duodecimuirali imperio uocaretur in curiam, nec statim ire uellet, postulauit ab Antonio Alberto sibi ex cognatione amicissimo, ut pro se in curiā ad magistratus ascendere minimè grauaretur, discretq; suo nomi

ne Carducciū quidem paratum uenire, sed timere inimicorum insidias, ne sibi in itinere uim inferrent, scilicet ut Albertus ex uultu uerbisq̄, qualis esset erga semagistratum uoluntas exploraret. Officium prestitit Albertus, renunciauitq̄, nullum aliud à duodecim uiris responsum retulisse, quàm ut dicerent Carducciū satis prudentem existimari, quo responso non obscure admoneri uidebatur, ut sibi caueret. Sed non multò post eo ambigente hærentiq̄; aduenit è curia ostium pulsans publicus uiator, qui eū argenteam præferens clauam in curiam deduxit, atq̄; inde custodia traditus est. Quibus argumentis, & ex multis quoq̄; sermonibus ipsius Pontificis, coniectari licuit, eum ad clementiam, uti personæ memoriam decebat, procliuè futurum, si amici eius ciues, recitium offensionum obliuisci, quàm ciuili sanguine manus imbuere maluissent. Non desicere siquidem ex ciuibus, qui priuato in citati odio Pontificem ad exercendam crudelitatem impellere conarentur, sed is cunctis in rebus, que penam aut præmium respicerent, uel supra æquum temperatus, importunam uindictæ libidinem moderatissimè contriuit, ut pote, qui incendiarios, maleficòsque extremæ peruicaciæ homines, exilio multasse contentus fuerit, quum aduersarum partium principes, Thomam Soderinum, & Alfonso Strozam honoris causa, in uillas ipsorum uoluptatibus dicatas relegasset, reliquam uerò turbam publico damnatam iudicio, eodemque nomine relegatam, per Italiæ oppida disseminasset, ea conditione ut pro merito nonnulli efferatos spiritus retinentes, insalubri-

insalubribus locis, sicuti Grauisicis, Centūcellis, Terracina, & ad superū itè mare Senogalliæ, Pisauri, et Rhauenæ sedè sortiretur. Per hunc mundū temperatæ seueritatis urbe perniciosis ciuibus repurgata, aduenere ab Augusta Vindelica decreti Cæsaris diplomata, solēnibus late mēbranæ codicillis perscripta, obsignataq̄; aurco sigillo, quibus Cæsar disertè explicabat, se idcirco ab Hispania uenisse in Italiam, ut sublatis bellis certam atq̄; optimam pacem afflictis Italiæ rebus apportaret, contentiones tolleret, partaq̄; cum omnibus, quibuscum antea armis contendisset, concordia, sacrum bellum contra barbaros Turcas indiceret, quo nihil sibi antiquius atq̄; nobilius, uel Reip. Christianæ utilius fore existimaret. Vnos omnium uerò repertos esse Florētinios, qui pacis & tranquillitatis nomen odissent, animos feroces iniquissimè retinerent, & cum priuatum publico commodo obstinatius aduersarentur, utpote, qui antea rebelles animos induerint, Mediceam familiam, à qua priuatim & publicè commoda atque ornamenta ingentia omnibus temporibus accepisset, patria pepulerint, oblitq̄; prorsus beneficiorum & immunitatum, quas superiorum Cæsarum indulgentia liberalitateq̄; retulissent, ab ipsius demum auctoritate discesserint, aduentantiq̄; exercitui suo portas occluserint. Quas multiplicis iniuriæ contumelias, quò pati non posset, & suæ dignitatis esse statuere rebellem ciuitatem perdomare, coactum fuisse inferre arma, postquam tentata sæpe concordia, atque æquissimis oblati conditionibus, uel uitio temporum, uel pertinacium quorundam ciuium malignitate cor-

rupta, à pace se prorsus alienam ostendisset, propter
 reaq; integrum serè annum obsederit: Se tamen quum
 armis fameq; perdomitam, iure optimo expugnare,
 atque militibus diripiendam tradere posset, nihilo se-
 cius Casareæ clementiæ nunquam oblitum, populi re-
 spicientis pœnitentiâ fuisse contentum, atq; ipsum
 Pontificis maximè precibus adductum, conseruare no-
 luisse. Quum uerò, sicuti ex deditiõis conditionibus
 liqueret, ipsius Augustæ potestatis, imperatorijq; ar-
 bitrij sit leges condere, & Rempublicam ordinare,
 ideo optimum fore existimabat, quod perpetuam ciui-
 tatis tranquillitatem respicere uideatur, Mediceam sa-
 miliam reduci, atq; restitui in pristinam dignitatem. Et
 quoniam præclare manifestq; constat, in liberis ciui-
 tatibus nunquam uigere concordiam propter diuersa
 dissiðiõum facile ciuium studia, easq; improspere sem-
 per atque infeliciter regi, nisi stabili perpetuoq; Rei-
 publicæ capite gubernentur, declarat Alexandrum
 Medicem, quem sibi generum ascuerit, Reipublicæ ea-
 put, cuius singuli magistratus auctoritatem sequantur,
 eaq; dignitas ad liberos eius legitimos pertineat, atq;
 his deficientibus, ad proximiores Mediceæ stirpis toti-
 us eius præminentia & dignitatis iura deuoluantur
 subindeq; Casar cuncta ueterum beneficiorum, atque
 immunitatum priuilegia, quæ aliàs promeruerint, syn-
 cero affectu confirmat. Hæc, ut perpetuò seruentur,
 imperat, & his qui uolauerint, decem myriadam pu-
 ri auri multam indicit. Huius diplomatis sententias,
 quæ latinè perscriptæ erant, Italica loquutus lingua,
 ut ab omnibus intelligeretur, uertit, & promulga-

uit Antonius Mussettola Neapolitanus iurecõsultus, q-
 tum Casaris legati munere fungebatur, membranam
 explicatã, aureoq; sigillo & manu Casaris subscriptã
 sepe ostendens, & legendã his qui uellent, libentissimè
 præbens. Ipso autem Mussettola perorante, assurrexit
 dictator Benedictus Bondeimontes, qui nuper eductus
 fuerat è Volaterranæ turris carcere, in quem antea
 populares relegarant, is iuxta assidebat, hisque uer-
 bis respondit. Grata nobis atque latissima erit hodi-
 ernæ diæ recordatio in omnem æui posteritatisque me-
 moriam: quandoquidem præclaro magni numinis mu-
 nere, & inuictissimi Casaris beneficio, optimè consti-
 tutæ Reipublicæ ac duraturæ tranquillitatis initum au-
 spicamur. Quod igitur felix faustumq; sit Florentino
 populo, leges nobis latas à Casare, ad non dubium hu-
 ius rectè atque appositè ordinati status incrementum
 suscipio, uenerorq; seruaturumq; polliceor, ac pari
 studio atque obsequio magistratus, cunctiq; ciuitates
 ordines, qui præsentés adijunt, suscipient, atque opti-
 ma fide seruabunt. Tum uerò ad dictatorem, lega-
 tumque simul à dextris assidentem, singuli magistra-
 tus uiritim accesserunt, tacto que diplomate, atque ho-
 noris causa inclinatis capitibus, quæ dixerat dictator,
 approbarunt. Primi fuere decuriones, octouiri &
 decenuiri, qui ab integritate iudicij, famaque probi-
 tatis, boniuri uocantur. Ad hos tres Guelpha-
 rum partium duces defensorésque, qui magistratus
 in urbe uetustissimus habetur, itemque octouiri, qui
 belli & pacis negotio præsunt, ideoq; practici nunci-
 pantur. Hos subsequenti sunt octouiri, qui summã uitã

& necis habent potestatem. Cum his iere quinqueuiri
 qui erario præsunt, itemq; septemuiri, conseruato-
 res legum appellati. Post hos triumuiroi fisco prepositi
 & secundum hos mercaturæ sextumuiros, & quar-
 tumuiroi urbis muniendæ curatores. Postremò duode-
 cimuiroi, quibus ab initio ordinandæ Reip. munus fue-
 rat demandatum. His accesserunt ex Mediceorum a-
 micissimis uiginti & septem primores: Ita ut in uniuersum
 centum & uiginti primatium ciuium numerum
 implerent. Eo die uidere subnotareq; licuit diuersissi-
 mos eorum ciuium uultus, qui ordinatim ad tribunal
 ascendentes, non obscura iurisiurandi significatione,
 ut in sententiam dictatoris pedibus ibāt, atq; his, quas
 dixisset Cæsar, legibus obtemperaturos confirmabāt.
 Nam quum multi præ gaudio plorarent, quod se in
 posterum incolumi & pacata patria, intestinaeq; dissen-
 sionis & turbulentia omnis malo uacua liberataq; po-
 tituros prospiciebant, diuerso animorum habitu, ple-
 riq; alij tristes atq; demissos uultus certi doloris indi-
 cia præferabant, usque adeò procul à dissimulatione
 positi, ut emigrantis & ereptæ libertatis exequiis
 interesse uiderētur. Ea siquidem die, quæ uulgi Nonas
 antecessit, anni trigessimū primi supra millesimum &
 quingentesimum, dictaturæ simul & decurionum no-
 men, antiquata ueterū magistratuum formula, subla-
 tum est, & principatus ex decreto Cæsaris, in ciuitate,
 uel non planè libero ciuium assensu, feliciter intro-
 ductus, sic ut Alexander Medices è Belgio rediens, ubi
 tum agebat apud Cæsarem, inauguraretur, & Reipub.
 Florentinae dux, quæ uox hodie dynastā & prim-

cipem

cipem exprimit, gratulantibus penè omnibus appella-
 retur. Eiusdem anni principio, quo hæc Florentia con-
 fecto bello transacta sunt, extremæ terrarum in Bel-
 gis regiones, quæ Gessoriaci littori incumbunt, repen-
 tina atq; inusitata prorumpentis Oceani inundatione
 summam cladem subierunt, qua nobiles paulò ante ur-
 bes, frequentissimaq; oppida, superfundente sese mari,
 perière, usq; adeò miserabili calamitate, ut infinita
 propè mortalium multitudo, intercepto fugæ remedio
 opprimeretur. Nam horribili prodigiosoq; sicuti con-
 iectari licuit, terræ motu cōcussus Oceanus, ita magno
 æstu intumuit, ut institutos antiquitus, & perpetua cu-
 stodia diligentia ferè quotidie ab accolis instauratos
 aggeres, quibus submoueri arceriq; æstuatis maris flu-
 ctus consueuerant, concitato quodam & uehementissi-
 mo incurso perrumperet, interiorisq; plagæ terris al-
 tissimarum & reciprocantium undarum pelagus per-
 transcessos margines effunderet, animantiaq; subinde
 omnis generis irritò receptus cursu, in aridas littoris
 partes perfugere conantia, ocissimè mergerentur, qui-
 bus longo natatu fessis & fame morientibus, marina
 belluæ non dubio pauore attonitæ, impulsaq; fluctibus
 conterritorum piscium agmina succedebant. Prænun-
 ciarant hanc cladem, tri duo ante densissimi imbres, di-
 raq; tonitrua scintillantis acris, & crebra motatio tel-
 luris, perpetuoq; biduo concursantium inter se uento-
 rum diuersi turbines, ita horribili pauore concussis
 mortalium mentibus, ut quum tecta nutarent, & in-
 gruente inuitabili aquarum mole, colluctantibus sci-
 licet elementis, tota uniuersi orbis compages resoluta,

C

in antiquum chaos redigi crederetur. Ea porro calamitas longè maxima incidit Caneniphatum, & Batauorum insulis, quæ Selandæ & Holandæ à nostris hodie nuncupantur. Nam præter eas, quæ inundantis maris impetu multorum cubitorum altitudine penitus submersæ fuerant, Alendebucha quoque & Harles, & Exclusæ clara oppida, ita fluctibus oppressa deuorataque sunt, ut uix sacrarum turrium & templorum fastigia extarent, quæ horribili æquè & sæpe metuenda excidij memoria cladè testarentur. Sed Nonæ Nouembres tantis malis finem attulerunt, quum postridie Calendas, sereno (quod mirum fuit) cælo, sed mox portentosum in modum ab repentina effusi imbris, & certantium inter se uentorum procella commutata, diuæ ca tempestas accidisset, tanta admiratione mortalium, ut nulla ab orbe condito maior & grauior ullis gentibus clades, post diluuium Mosaycis literis celebratum, incidisse crederetur. Nec multò post sequenti mense Ianuario, par propè exitij clades Lusitanis, in ipsis proculdubio uisceribus terræ, furenti debacchanteque Aeolo, illata est, cuius impetu urbs Vllyssipo in primis incomparabile detrimentum sensit, & post eam Colonia, Sanctæarenæ, & Azembugeræ, Almeriniq; urbium publica priuataque edificia, inusitato terremoto cõquassata proficissiq; magnâ uim mortalium ruinis oppressere, & nonnulla etiã nauigia turbulento inflati maris hiatu absorpta sunt, sic, ut Tagus insanis allidentis maris fluctibus repulsus, discedentibus in utrâq; ripâ suis undis, sicca in medio uada obstupentibus cunctis ostenderet, nemoq; iam tota prope Lusitania tectis suis confideret,

deret, subsultante scilicet solo, ideoque non cito destitutam terræ motus uim ita præmonstrante, ut regis & reginæ exemplum sequuti uniuersi frerè incolæ, tabernacula apertis in locis castrensi more crigere cogerentur, neque in his tamen solati metu pernoctarent, quum repetentium aliquem terræ hiatum quo absorberi possent, non temerè extimescendum arbitrarentur. Hisdem quoque diebus, Ferdinandus Caroli Imperatoris germanus frater, Cæsar est appellatus, suscepitque eius nouæ dignitatis ornamenta apud Belgas, opulentiore atque augustiore apparatu, ad Aquisgranum urbem, Caroli magni olim sede sepulchroque clarissimam, quæ antiquis Nuagerra fuit, quum superiore biennio Bohemici regni diadema apud Pragam suscepisset. Nam sicuti Marcomannorum, qui hodie Morau sunt, & Bohemorum, qui Ercynio saltu circumdantur, & Slesitarum, qui Sarmaticos attingunt fines, frequentiam & cultum Germani autoritate atque opibus superiores facillè superabant, ita utriusque pompæ spectacula, cum ipsius Caroli Imperatoris præsentia, tum opulentissimorum procerum, & antistitum admirabilis comitatus, incomparabilem illustrium hominum conuentum representasse censebatur. Nihil enim uel pretiosius, uel operosius, excogitari potuit apparatu atque instrumento utriusque aule, quum in eum totius Europæ ad exornandum triumphum lectissimæ opes, insigni studio certantium inter se gentium, collatas fuisse appareret: sacris namque ceremonijs, & ludis equestribus, geminatoque præsertim epulo, totius eius pompæ apparatus consuit, in quo

accumulati luxus exquisitissimæ & copiosissimæ dæ-
 per alendis etiam plebeis hominibus superfuerunt, im-
 perator ipse usus eo prægrædi ense, quo Carolus ille
 Magnus omnibus sacri belli prælijs uiti consuesse fama
 erat, quanquam esset à multo uetustatis situ erugino-
 sus, clarissimum quemq; Germanorum & Belgarum,
 leuiter contactis humeris, equestri dignitate nobilita-
 uit, dimissisq; conuentibus uni ei curæ institit, ut con-
 sentientibus Christianorum gētiū regibus, pia arma
 in Solymanum, nimio plus immodicas uires extenden-
 tem uerterentur. Namq; tum constans apud pios mor-
 tales fama erat, quorundam etiam uatum oraculis cō-
 probata, nullis quàm Austriariorum fratrum certissi-
 mis auspicijs, barbarorū uires malo nostro in immen-
 sum sese attollētes posse superari, quod existimare cre-
 dereq; fas erat: postquam & his, Ferdinandus à matu-
 ra iam indole summæ pietatis atq; uirtutis Pannonie
 atq; Bobemiæ regna bellicosissimarū gentiū paterno
 Austriæ imperio dudū adiecisset, & fraternæ demum
 amplitudinis, imperatoricæq; dignitatis successor &
 hæres esset designatus, Carolus uerò augustiore maxi-
 marum uirtutum & opum concursu exaggeratus,
 undiq; uictor inusitata felicitate ad Occidentem per
 Oceanum auriferis regionibus potitus, Chri-
 stiani imperij terminos ad Antipodas
 usque protulisset.

PAULI

PAULI IOVII NO-
 VOCOMENSIS EPISCO-
 PI NVCERINI HISTO-

riarum sui temporis,

LIBER XXX.

RMORVM maxime ingen-
 tem terra mariq; apparatus, &
 qualem nulla maiorum ætas ui-
 derit, aut literæ meminerint, ad
 admirationem posteris traditu-
 rus, paulò altius belli causas re-
 petam, ut magis illustria sint,
 quæ mox dicentur. Pacata Italia, Cæsar è Belgis, apud
 quos alterum iam annum egerat, aduerso Rheno pro-
 fectus, Ratisponam ad Danubiū uenit, ubi totius Ger-
 manie concilium multis de causis, & sanandis præser-
 tim Lutheranorum mentibus, erat indictum. Eo enim
 tempore celeberrimis in urbibus uehementer conuul-
 sa erat Christiana religio, ob idq; in partes diducti ple-
 rique populi, inter se bello contendebant, adeò ut Ger-
 mania armis, opibus, ac ingenijs florens, dum insanis
 erroribus seruit, sublato consensu, atq; interrupta reli-
 gionis autoritate, grauisissimum uulnus acceptura ui-
 deretur. Vuillermus quoq; Boioariæ regulus, qui mul-
 tis præclaris cum familiæ tum uirtutis subsidijs fretus,
 ad imperium aspirarat, æquo animo ferre non pote-
 rat Ferdinandū superioribus comitijs, ueluti adoptan-

et fratre, Cæsarem appellatū, quebaturq; Romanum imperium una in Austria domo, tanquam hereditarium, perpetua quatuor Cæsarum successionē confirmari, adeo ut eum uito creatum diceret, et noua subinde comitia, ueluti prioribus ambitu largitioneq; corruptis, flagitaret. Angebat etiam Vuillermum genus suum à præalta stirpe repetentem ignominia repulsa, quam tulerat in petitione regni Bohemorum, superante suffragijs Ferdinando, quanquam ipse Berneslhenij et Cauphonis procerum, qui autoritate maximè ualebant, amicitia et studio plurimum inuiteretur. Quibus de causis fiebat, ut Cæsar nequaquam eorum synera fide aut egregia uoluntate uteretur, qui uel pie sancteq; de sacris potestateq; Pontificis sentirent, proptereaq; minus facilem eius causæ cognitionem iudicaret. Dum hæc exploratis procerum animis pertractant, et profani iuris controuersias finiunt, certis rumoribus affertur, Solymantum innumerabilibus instructum copijs, è Byzantio in Mysia peruenisse, eadem confirmant Clementis, Venetorumq; literæ, magis timor Germanis inculitur, Noricisq; præsertim, qui proximis barbarorum incursionibus abacta peccora, raptos in seruitutem liberos cum uxoribus, et fratres trucidatos, incensaq; ædificia, repentina belli clade confpexerant. Fama erat ea de causa redire in Panoniam Solymantum, ut Viennam expugnaret, à cuius mœnibus paulò ante fortiter repulsus, cum ignominia discessisset, aut si Germani duce Carolo Cæsare contra prodirent in aciem, de totius ferè terrarum orbis imperio decertaret: ipsum enim se unum esse, ad quæ Roma

norum

norum imperium legitimo iure pertineret, dicere solitum ferebant. Quoniã magni Constantini, qui uniuersi orbis Augustus imperator extitisset, sedē, et sceptrum atq; urbes eius imperij teneret, uti proauus Mahometes, expugnata Constantinopoli, et Constantino supremo Græcorum imperatore superato occisoq; hæc omnia iure belli capta Othomãnicis regnis adiecisset. Propterea quum de Carolo sermones inciderent, uel literæ scriberentur, eum non Cæsare, sed Hispaniæ regem superba dissimulatione uocare consueuerat. Elatus enim tot suis maiorumq; suorum uictorijs, quibus à Mæotide ad Erythraei Indiciq; maris angustias, et ab extremis Illyrici finibus ad Armenia terminos imperium protulissent, decorum maximè et nominis sui fama dignum putabat, in Germaniam penetrare, terrorem, cædes, incendia circumferre, ostentareq; aciem, ut Carolum acerbissimis suorum cladibus permotum, ad pugnam prouocaret: sperabat enim eum nequaquam uniuerso prælio certaturum, quòd Germanos per causam Lutheranae superstitionis inter se dissentire didicisset, unde sibi non dubiam, erecto trophæo ex aliena infamia, laudem pararet, quòd si eo animo esset Cæsar ut prodire non dubitaret, et patentibus campis Christiana signa committeret, tū uerò ipse sua occasione ad optimam spem exploratæ uictoriæ uteretur, quando pedestres magna ex parte nostrorum copias circūducto innumerabili equitatu, fame enecare, spe prælij latè frustrari, ac demum funesta necessitate cedentes et dissolutos in fuga proterere facile posse uideretur. Ceterū suæ dignitatis esse statuebat, Ioannis iniurias defen-

dere, quem ipse in Pannonia regē constituisse. Is, quāquam Ferdinandum maiore semper animo, quā uiribus, contra se bellum gerentem contemnere poterat, Caroli tamen potentiam ueritus, qui ex propinquo copijs, pecunia, auctoritateq; fratri opem laturus esset, à Turcis auxilia petere cogebatur. Fudēre qui crederent Solymanum inuito Ioanne in Pannoniam uenisse, Polonorum scilicet & Gallorum cohortantibus inducū quoniā hi Cēsare, qui bella gerere per legatos singulāri felicitate consueffet, grauisimo bello periculosissq; praelijs implicitum uidere percuperent: illi uerò Ioannem uti affinitate Sigismundo regi coniunctum, in Pannoniæ regno conspiciere mallent, quā Ferdinandum, uti grauem aliquando è tribus regnis hostem Sarmatiæ futurum. Sed de hoc quum nihil pro uero sit compertum, haud temere censuerim hos magnos piosq; reges, tanta infamia liberādos, adeò ut arbitrer Solymanum non magnopere his de causis & precibus permotum, tantum itineris suscepisse, sed ueterē potius suum, Othomannorumq; principum morem secutum, qui exercendo militi bella ex bellis ferere, nihil è uetere disciplina segni ab otio corrumpi sinere, & finitimos quosq; tanquam ueros hostes, prædæ, uictoriæ ac laudis materiam putare consueffent. Quo instituto alterius annis uniuersas copias educendo, omnibus gentibus, cum quibus collatis signis sint congressi, præter unos Scythas, bello superatis, supra uiginti Asiæ atq; Europæ regna imperio suo adiecerint. Ferdinandus, ubi sit certior Solymanum prima agmina per Thraciā extendisse, ad eum cum muneribus & aquisimīs de

pacē

pacē fœdereq; mādatis, tres legatos mittit, quorū princeps erat Leonardus Negarola, nobilis Vicentinus literarum & multarū linguarum peritia insignis: ij in Triballorum finibus obuiam facti Solymano, humaniterq; suscepti, nihil plus retulerunt, quā ut castra sequerentur. His Ratisponæ nunciatis, Cæsar Germaniæ proceres, legatosq; liberarum ciuitatum alloquitur, docet in eo communi & grauisimo rerū periculo nihil tutius esse consensu, nihil diffensione calamitosius: proinde excitarentur ad id classicum, quo sæuus & barbarus hostis cunctis catenas & compedes, & temporis ac urbibus uasitatem denunciaret, se constantissimo animo paratū esse contra hostes proficisci, ad tuendam religionis causam, ac nominis sui dignitatē, si ipsi fortiter & alacriter coactis copijs, Christi uexilla & uidtrices aquilas sequerentur, atq; unā more maiorū, pro salute omnium & uetere gentis gloria bellum susciperent, accituum se confestim Hispanorum & Itolorum expeditas cohortes, magni roboris auxilia, quibus Germanorum statariæ legiones firmarentur, Clementemq; Pontificem in hos apparatus magnam auri uim collaturum, uti esset pollicitus, si hæc gnauiter parari & egregia fide administrari didicisset. Ad ea principes legatiq; propensissimis animis responderunt, in animo esse Germanis omnibus, ut ab antiquissimis temporibus factum meminissent, salutem publicā & communem omnium, imperijq; præsertim existimationem tueri, propulsare iniurias, & Christianæ religionis hostes bello persequi, Cæsarem uerò prolixè collaudare, qui se eo bello imperatorem futurum profiteretur, &

externa item auxilia defendendis adiuuandisq; Germanis esset adiuncturus. Idcirco ipse, fraterq; Ferdinandus darent sedulo operā, ut ea quæ usui essent, mature & diligenter expedirent, ipsos enim ex uetere formula tabularum Romani Imperij, uti esset descriptum, estimato prouinciarum atq; urbium censu, delecturos milites & ad conditum Viennam undiq; in una castra transmissuros. Itaq; fit decretū ē summa concilij, ut in aliud tempus Lutheranae causæ cognitio differatur, ceterisq; controuersijs & rebus omnibus postpositis, omnes in unum belli apparatus animos intendant. Igitur Casar Alfonso Vastio in Italianam perscribit, ut ueteres præfectos aduocet, & per eos cohortes conscribat & quantum maximè potest sclopettariorū numerum pareat, simulq; Hispanos adducat. Andreae quoq; Austriae iniūgit, ut pari studio triremes ac plures onerarias militariter exornet, et aduersus Turcarū classē in Greciam traiciat. Accersit etiam ē Belgio, Burgundiaq; grauis armaturæ ornatissimum equitatum, & ab Hispania complures nobiles ueteranosq; milites, & sibi quoq; priuatim, cohortium prætorianarum nomine, duodecim millia Germanorum, ex his qui in Italia plura stipendia meruissent, mercede conducit, quibus præficiūtur Maximilianus Hebersthenius atq; Tamisius Italico bello clari duces. Vni Galli multis de causis, quasi suo loco memorabimus, nihil huic bello sese miscuerunt, rexq; Britannus ab infami repudio legitimæ uxoris, quæ Cesaris erat matertera, uti planè hostis, deprauiatum & penitus alienū ab amicitia & religione ani-

num ostendit

num ostendit. Interea Clemēs dabat operā ut pecuniæ à quæstoribus undiq; cogerentur: uolebat enim in tanto rerum discrimine, uti communem omnium parētens decebat, erga remp. præclarum pietatis studium ostendere, conciliandis præsertim Lutheranorum animis, qui eo beneficio atq; ea liberalitate ad sanitatem redisci posse uiderentur. Erat arariū Pontificij imperij penitus exhaustum, superiorū temporum calamitate, recentibusq; iacturis ac impendijs: nam Etrusco bello decies centena milia aureorum nummū expendisse ferre batur. Quamobrem in senatu decretum est, ut quinque decumæ sacerdotijs imponerentur, quæ res, minores sacerdotes, sacratasq; uirgines, & sacras hospitales domus uehementer afflixit: nam exactores cum imperio in prouincijs emissi, dum priuato quæstui studerent, in credibili acerbitate humana & diuina omnia perturbabant, adeo ut pleriq; sacerdotes tēpla desererent, & passim sacrata uasa & antiqua donaria conflarentur: erant & qui prædia dicata altaribus uēditaret, ut decumæ soluerētur, neq; honestissimus sacri belli prætextus, ac extrema propè necessitas inuidiā leniebat, quoniā Cardinales qui opima sacerdotia possiderēt, immunes euaserāt, quasi illis ad tuendā Romanæ aulæ amplitudinē, de solito uitæ splendore nihil remittere moderariq; liceret, quū ex aduerso plerisq; egētibus uita alimēta raperētur. Per hūc modū coacta pecunia, Hippolytus Medices Cardinalis, qui bello interfuit, Legatus efficitur, ut in summæ nobilitatis excelisq; animi Legato, summa authoritas et dignitas emineret, eoq; pignore tradito, Clemēs propensissimā uolūtate erga Casarem

præclare testaretur. In eum iuuenem alterū & uiginti
 annum agentem annua natura fortunaq; certatim ma-
 xima dona congefferant, specie formaq; corporis ac
 ingenij rara felicitate insignis erat, & super hæc spe-
 ctacula edendo, donandoq; liberalis famam consecu-
 tus, adeo studia populi commouerat, ut suggillata Cle-
 mentis auaritia, quadam naturæ similitudine, Leonis
 patrum memoriam reuocaret, & opes iam uel infami
 ipsius sumptibus pares esse coeperant: nam ei Clemens
 Pempeio Columna, ad Neapolim uita defuncto, eius
 sacerdotia ac officia, quæ erant amplissima, contulera-
 quanquam esset ætatis ac ingenij uigore ad tractanda
 arma, quam ad obeunda sacra paratior: propterea
 quum ex lectissimis hominibus comitatum instrueret,
 aliquanto plures milites, quam togati uiri ac antistes
 proficiscentem sunt secuti. Eius aduentus Ratisponæ
 cum à Cesare, Ferdinandoq; rege, tum à Germanis la-
 tanter exceptus est: nam ingentem pecuniam multosq;
 uiros fortes, & notos centuriones, ac militares equos
 adduxerat, & super hæc sine ullo fastu Carænei cul-
 tus, oris habitum ingenue prompteq; uirtutis plenum
 præferbat. Igitur consilijs cum Campegio communi-
 catis, atq; eo in Italiam dimisso, quod tum maxime ne-
 uorum doloribus laboraret, magnam auri partem ef-
 fudit, conducendis octo milibus equitum Hungarorum,
 quos se habiturum Ferdinandus promittebat, si ad eos
 in finibus Pannoniæ dispersos, atq; operam aduersus
 Turcas nauare cupientes, stipendia mitterentur, tra-
 sferant enim ad Ferdinandum duo supra ceteros die-
 ces Valentinus Thuracus, & Bachithius Paulus, hic

Triballus

Triballus erat, ille Hungarus, admiranda uirtutis ho-
 mines, sed fide instabili: nam uterq; apud Solymanum
 in honore habitus, diu in Turcarum castris antea mili-
 tarant, ac demum non ignobili transfugio ad Ioannē
 atq; inde commutata uoluntate in Germaniam uene-
 rant. His Hippolytus legatus singula uexilla honoris
 causa de manu tradidit, in quibus pictæ erant imagines
 crucifixi Seruatoris nostri, ad commouendam uel in
 ferreis pectoribus pietatem, addidit etiam uestes ex au-
 ro purpuraq; militares, & sicas Italicas, aureosq; tor-
 ques, nec se passi sunt eorum ingentes animi liberalita-
 te superari, quū paulo post & equum insignem cursu
 & gladios more gentis incuruos, æquato munere re-
 penderint. Iam prima Turcarū agmina Samandriam
 perueniant, cū Ioannes arma expedit, Gritto negoti-
 um dat, ut Strigonij arcē tormentis expugnet. Situ est
 Strigoniu in ripa Danubij, triginta passuum milibus
 ab urbe Buda, eius arx egregie munita, Ferdinandū
 præsidio tenebatur. Igitur Gritus terrestribus atq; na-
 ualibus copijs diu antea obfessam, ad motis muralibus
 tormētis aggreditur, cuniculi agitur, per quos suppo-
 sitis ignib. ab imo totus corruat murus, atq; extrema
 in propugnaculis pinnae ferreis pilis decutiuntur, con-
 sistunt tamen fortiter in muro Germani, seq; acerrimē
 fortissimeq; defendunt, sed cum rerum prope omnium
 inopia laborarent, & minus salubri aqua uterentur,
 pluresq; morbus plane seuus inuaderet, desperata sa-
 lute à Pofonianis auxilia, uexillo & fumo interdiu, et
 noctu ignibus petere coeperunt. Erant Pofonij Tho-
 mas Agriensis Episcopus, & Vulcanus iureconsultus,

D

Cæsaris Ferdinandiq; legatus: ij cognito Strigoniensium periculo, ad Viennæ præfectum conscribunt, hortaturq; ut priusquã Solymanus Sauũ traiciat, deductis è Viennæ præsidij, & demissa grauiori classe, terra simul flumineq; Danubio obsessis opem ferre maturarent. Grittus enim inconditam multitudinem Ungarorum & Seruianorum, admixtis Turcis, in castra contraxerat, nequaquam idoneam sustinenda prælio, si peritis ordinum atq; militiæ in subitum pugne discrimen adducerentur. Præerat Viennensi præsidio cunctisq; Ferdinandi copijs Catianer, quem superiore bello aduersus Turcas egregia cum laude Viennæ maxima defendisse memorauimus. Erat Catianer sicuti in conferenda pugna fortis & impiger, ita non semper sobrius, & turbidus in suscipiendis consilijs, alacritate quadã inanis & pernicax, siue quòd Turcas putabat ad oppugnandum Viennam, uti arcem belli, protinus aduolatueros, & propterea eam urbem nulla ex parte præsidio nudandam iudicabat, siue quòd satis uirium in sola classe futurum arbitratur, terrestri itinere nihil tètare consuit, prætermittensq; facile patriæ rei occasionem, Pofonianis rescripsit, ut Nasadijs quãtas haberent, propugnatoribus instruerent, pollicetur uerò se paulò post grauiora nauigia maioribus tormentis referta, atque exornata more maritimarum triremium, ut Nasadijs præsidio essent, continuò submissurum. Ungari Nasadijs uocant nauigia oblonga remorum ordine ualde expedita, biremibus prædatorijs que in mari nostro uisuntur, disciplina celeritateq; simillima: eius generis ad sexaginta in statione erat cir-

ca Pofonia

ca Pofonium, quas uir Germanus, cui Corporano cognomen fuit, rei nauali præpositus, uti Catianer præscripserat, deducit, ac remige militeq; et minoribus tormentis complet: eo consilio, ut in Comaria insula, quã paulò infra Pofonium Danubius efficit, desertuò quoddam castellum occuparet, atque inde, quum grauiora nauigia à naualibus Viennæ demissa applicassent, in hostium classem inuheretur. Ea erat in obsidione Strigonijs distributa in stationes, ut flumine nihil omnino obsessis importari pateretur. Dum hæc ad Pofoniũ paratur, Grittus per speculatores de hostiũ consilio fit certior, erant enim permulti Hungari in partibus Ferdinandi, qui nõ ualde turpe ducebãt, uti libido ferret, hæc & illac transire: gens enim effera, præsentis tãtum gnara commodi, atq; euentuum spectatrix, studiõrum commutatione magnopere gaudebat, adeò ut nemo ferè in partibus Ioannis esset paulò notior atq; nobilior eque, qui non aliquãdo cũ Ferdinando rege militasset, nec satis firma etiam fides erat apud sacros antistites qui nõ semel animos atq; opes alterne fortunæ successibus applicassent. Igitur Grittus celeriter consilium cepit præoccupandi hostis conferendæq; pugne, priusquam grauiora hostium nauigia Nasadijs coniungantur. Erant ei Nasadiæ numero Pofonianis fermè pares gubernatorum uerò scientia & militum uirtute aliquanto inferiores; quamobrem in has complures sagittarios & sclopettarios Turcas distribuit, proponit præmia singulis, qui spectatum facinus ediderint, atq; omnes ad præstãdam gnauiter atq; celeriter operã cohortatur: nec mora aduerso amne per noctẽ

ad hostes magno silentio prouehuntur. At Posoniani, qui iam ad Comariam peruenerant, ubi ex pulsu remorum, renunciauitibus speculatorijs nauigijs, de aduentu hostiū cognoscunt, uehementer perturbantur, ut ij plerūq; solent, quibus præoccupari deprehendiq; contingit, dum insidias hosti moliuntur. Erat præpositus quinq; Nasadijs Pestanus senex, negotij naualis ad modum peritus, is Corporanum monet, ut congressū deuitet, atq; sese Posonium recipiat, ipsum à postremo agmine totius clas̄is terga ualidissimis Nasadijs esse defensurum, nō esse credendum hostes nisi magna de causa & certa cum spe, ueluti rebus exploratis, aduerso amne subiisse, proculdubio totius consilij decretū per Hungaros hostibus esse delatum, profectionemq; proditam, satis honestum uideri posse eum receptum omnibus militiæ non ignaris, postquam grauiores naues nondū aduenerint, quas etiā Catianer expectādas esse præceperit. Corporanus ingenio ferox, nihil de Pestani monitis ad aures admittit, siue quòd flagitiosum putaret non expectare hostē ultrò subeuntem, præliūq; poscentem, siue quòd suorū uirtuti nimium consilijs aduersariorum uires magnopere despiceret, ergo prælij signum præponitur, diuiditur clas̄is in acies tres, Pestanus omnium primus prorumpit, profluentisq; secundo cursu concitatus hostes adoritur, eo impetu quatuor eorum Nasadias perfringit, primum agmen perturbat, magnam uictoriæ spem sequētibus præbet. At Turcæ consertis nauigijs uim atq; impetum inuadentium constanter excipiunt, fit prælium atrox, mittunt pleriq; remos, contis & gladijs rem gerunt,

tormen-

tormentorū sonitu ac fumo, & dissono clamore tot gentium, omnis oculorum atque aurium usus eripitur at hæc nebula crassior, ut fit, orta diluculo, ita amnem totum & clas̄es intexerat, ut nauium magistri non planè perspiccerent, quānam in partem flectendi remi & præessent incitandæ. Erat Turcis fluminis impetus maxime grauis & aduersus, sed ea iniquitas cōiuncta inter se eorum nauigia maxime confirmabat, adeò ut contra, ueluti æquata conditione, Posonianorum oculi aduersis orientis solis radijs ferirētur: tum uerò Turcæ discussa nebula tantam uim sagittarum aduersis nauibus superfuderunt, ut propugnatores si mul & remiges his confixi, sclopettorumq; glandibus traiecti in fugam uerterentur. In eo tumultu Pestanus egregie pugnās interficitur, Corporanus cum tredecim omnino Nasadijs, quæ celeritate reliquas antecibant, aduerso flumine profugit, reliquæ aut demerguntur, aut desiliētibus in proximas ripas militibus atq; remigibus, uacua capiuntur, ex mille & septingentis hominibus, qui in Posoniana fuerant classe fere quarta pars interij, cæteri terrestri itinere euaserunt, nonnulli etiam capti dimissi; ab hostibus, non multò post Posonium sunt reuersi. Post id præliū Gritus quòd cuniculis nihil profecerat, & duo muralia tormenta ab crebro usu, uti accidit, seruesfacto metallo disrumpta fuerant, arcis oppugnationem intermisit, ratus circumuallatum hostem, non diu obsidionis incommoda, tanquam desperatis post naualem uictoriam auxilij esse toleraturum. Sub id fermè tempus Hispani qui in agris urbium Acimiliæ uic statua ha

buerant, fertilissimiq; tractus incolae circa Scultenna
 & Gabellum amnes ad Padum usque magnis detri-
 mentis afflixerant, ad Alpes peruenierunt. Erant in eo-
 rum castris supra xx. milia hominum, sed tertia ser-
 uè pars inutilis turbæ, quum tantum septem milia
 ueteranorum peditum censerentur, cum multis enim
 impedimentis & iumentis onusti uetere præda, secum
 fortunas suas omnino deferendas esse iudicabāt, adeo
 ut nec scorta & uoluptatum instrumenta relinque-
 rent. Hanc militum licentiam ac luxuriam, quum Va-
 stius præcipuè commeatu inopiam ueritus, castigam-
 do iubendoq; cohibere, sarcinarumq; numerum præ-
 scribere uellet, ad Athesim militaris seditio exarsit.
 Nonnulli enim centuriones opulenti, quibus ad eolon-
 ginqua & periculosa militiæ labor erat ingratus, co-
 citare uulgus militum, & stipendia flagitare coepe-
 runt, adeo ut non excessuri Italia uiderentur, nisi con-
 sternatis & in unum animi decretum consentientibus
 pecunia solueretur. Vastius qui ad minuendam ipsius
 existimationem, à paucis inimicis aduersum se exa-
 gitari multitudinem haud obscure intelligebat, dissi-
 mulandum in præsens ratus, quædam tempori necessi-
 tatiq; tribuit, donatiuumque pollicitus, quum ad Ca-
 sarem peruenissent, menstrui stipendij pecunia co-
 hortis pacauit, & in Germaniam sublatis signis est
 profectus, nec multo post Italicae cohortes sunt sequen-
 ta. Tanta enim alacritate in Cisalpina atque togata
 Gallia, Piceno, Umbria, totaq; passim Etruria militibus
 bello assueti nomina dederunt, ut duplicatum signorum
 numerum quisq; profectus adduceret, & Vastius non-
 nullos no-

nullos nobiles Circumpadanos opibus insignes, quos
 præfecturis honestarat, & in magnos bellici appa-
 ratus sumptus adegerat, superate militum multitudine,
 cum magna inuilia repudiare atq; relinquere cogere-
 retur: non enim Italos tum primum læta pace persue-
 tes, tanta promptitudine uirtuteq; animi eam ancipite
 duramq; militiam subituros crediderat, ut præcipuè
 Germanis opem ferrent, à quibus tot clades accepis-
 sent, propterea potentes opulentosq; rogabat, proli-
 xeq; inuitarat ad capeffendam laudem, quibus clien-
 tes atq; oppidanos minime ad sequenda signa desutu-
 ros iudicasset. Id autem inuitus fecit, quoniam ei cer-
 tum militum numerum Casar præfiniterat, iusseratq;
 ut ceteris reiectis signa & cohortes unitantum spe-
 ctate uirtutis & fidei ueterum præfectorum commē-
 daret. Si fuere Martius Columna, Petrus Maria Ru-
 beus, Philippus Tornicellus, Ioannes Baptista Casta-
 lius, Fabritius Mar. amaldus, & qui nouissime omnium
 Alpes transire, Pyrrhus Stipicianus & Camillus Co-
 lumna, Martij frater patruelis, ueteres præfeci om-
 nes, & bellica uirtute, & studio erga Casarem admo-
 dum illustres, in his cohortibus fuere amplius quatu-
 ordecim milia delectorum peditum, præter uolunta-
 rios, qui undiq; Viennam postea confluxerunt. Sequi-
 tus est legiones Ferdinandus Gonzaga cum duobus cir-
 citer milibus galeatorum equitum, in quibus fuit ala
 ab Alfonso Atestino missa, & trecenti ueteres Hispa-
 ni equites, & Græcorum aliquot turmae accessere, et
 his pleriq; è tota Italia sine stipendio nobiles strenuiq;
 equites, qui antea ordines duxerāt: existimabāt enim

se ignominia notatos iri, si uti desides & parū pij, in
 cro bello minimè interfussent. Hæc tanta multitudo
 ad Halam salinis celebre oppidum, nauigijs imposi-
 ta, secundo amne Oeno ad Boiodurū, quod hodie Pa-
 tauia dicitur, Danubium intrauit. Sub id quoq; tem-
 pus Cæsar inspectis Sequanorū & Belgarum alis, quæ
 erāt mirificæ, tormentisq; maioribus, quæ Nürimber-
 gæ præsentī pecunia compararat, ratibus impostis,
 à Ratispona Lintium deuehitur. Nunquam tot nauū
 totq; militum à Romanis usq; temporibus Danubium
 tulit. Erant maximi lintres, ad effigiem terrestris edi-
 ficij cum cubiculis & porticibus sabrefacti, uiseban-
 tur latissimæ rates equorum agmina deferentes, erant
 nauigia tabulatis contexta, plena cōmeatibus, præter
 hæc, innumerabilis nauicularū multitudo intermix-
 ta maiorib. nauigijs sequebatur, undiq; audire erat cō-
 salutātium acclamationes, tympanorumq; & cornū
 ac tubarum concentus, et cum nauigia defussent, etiā
 ripæ frondosis arboribus conuestitæ sinuosi perama-
 niq; fluminis, ad iucundissimum quoddam spectaculum
 equestribus atq; pedestrib. copijs cōplebātur. Interea
 Solymanus, qui sextis et quinquagesimis castris Belgrā-
 dū peruenerat, Sauro amne multis simul pontibus con-
 strato, innumerabilem equitum multitudinem in Pan-
 noniam effudit, relicto in dextra Danubio, paululum
 ad laeuā deflectens, ut intactæ superiore bello regionis
 copijs uteretur, & in Valeriam prouinciam late set-
 tilem, & Norico ad meridiem coniunctam, quæ Sira-
 ria hodie dicitur, rectā contenderet. In eo itinere
 Quintium occurrit, quod Nicolizza uir fortis do-

medico

medico potius quā externo præsidio tuebatur. Id
 est oppidū nō longè ab urbe Sabaria, in plano positū,
 quadrato nec magno ambitu & modicis quidem mœ-
 nibus circumtenu opibus, & prorsus ignobile, nisi
 ab ignominia Turcarum claritatem accepisset. Igi-
 tur Nicolizza resectis propugnaculis, repurgata fos-
 sa, oppidanis & paucis militibus animo confirmatis,
 uel ob id præcipuè, quòd in Turcarum castris nullæ
 essent tormenta muralia, uires minasq; tanti hostis
 contemnere, seq; ad extremum rerum exitum tuc-
 ri constituit, ut inde bellicæ uirtutis & constantiæ hæ-
 biturus famam, aut si cum oppido cadendum foret,
 Pannoniorum fidei & fortitudinis præclaram speciē
 editurus. Habraimus ipse Bassarum princeps, cui So-
 lymanus, quòd nemini unquam ab Ottomannis da-
 tum meminerant, supremi imperij potestatem commu-
 nicarat, ad Quintium profectus, Nicolizzæ fidem
 promissis & minis pertentat; nouerat enim hominem
 Habraimus, dum ille Byzantij legationis munere fun-
 geretur, eumq; ueluti uirum fortem ac industrium si-
 bi & Solymano conseruare, quā omnino perdere
 cupiebat, sed quum Nicolizza nihil pacatum, nihilq;
 demissum responderet, copiæ innumerabiles in coro-
 nam mœnibus admoventur, aguntur tribus in locis cu-
 niculi, ut subditis ignibus mœnia ab imo disructa frā-
 gerentur. Cæterum quum discisso & proriente mu-
 ro, Quintiani præsentibus animis introrsus munitio-
 nes extruerent, & cuniculis diligenter, uel à scemi-
 nis obuiam iretur, ac in statione ubi periculum po-
 scret, audacter consistenter, & multi utrinque tor-

mentarijs glandibus peterentur, Habraimus agmina
 Afaporum, atque item Ianizeros prætorianos, ad eam
 muri partem conuertit, quæ Meridiem spectat: à Se-
 ptentrionibus uerò, ubi multi passim colles exurgunt,
 oppidoque imminent, curulia tormenta perducit,
 eo consilio, ut terga propugnantium hostium, ab ex-
 celsioribus locis intercedente oppido uerberaret. Ea
 res non statim animaduersa, magnum Guintianis at-
 tulit deirimentum, quum eodem tempore aduersi
 sclopetariorum, & sagittariorum multitudinem uix
 ferre possent, auersi uerò plumbeis pilis sternerentur,
 erant ea tormenta non dirucendis muris, sed ad
 campestris pugnas idonea, leuitate & breuitate ex-
 pedita, ita ut commodè subductis rotis singula came-
 lis singulis ueherentur. At Nicolizza, quanquam suo
 rum clade percussus, sese non deserit, sublatæque ex-
 ædificijs magna tabulatorum atque asserum multi-
 tudine, perpetuam munitionem introrsus à muro, pe-
 des duodecim erigit, qua milites protecti atque oculi
 tati commeando & propugnando, consistere possent,
 eo subitario opere perfecto, Turcæ incertis demum
 ictibus tabulata petebant, ita ut pauci, & casu quidè
 interirent. Sed quotidie non paruus numerus foemina-
 rum, puerorum & senum uulnerabatur, qui conclusi
 domibus cum parandis alimentis, tum saucijs per-
 curandis uacabant, quòd in ligneas domos frequen-
 tes pilæ terebratis repente tabulatis in nihil tale ex-
 pectantes inciderent. Interim ducenti ferme equites
 Turcæ à castris specularundi prædabundiq; ultra Neo-
 stadium excursionem fecerunt, qui quum diu uagati

ad Leo-

ad Leopoldium uicum peruenissent, incidere in insi-
 dias, sic ut inter amniculum, qui illac persepis ripis
 perlabitur, & mediam uici regionem, quæ publicum
 iter præbet, interclusi ferè omnes ab Hungaris equiti-
 bus cæderentur aut caperentur. Leopoldenses enim
 ingenti stipite prælongæ arboris ita militarem clau-
 rant uiam, ut cum his stipes in lignea tricubitali co-
 lumna ad libramentum suspensus esset. & in axe uer-
 teretur, facile quum uellent in directum extenso stipi-
 te à leua dextraq; aditum aperirent, uel eo contra-
 riaratione reducto per obliquum, leui momento præ-
 cluderet. Ea enim erat agrestis machinæ forma, quòd
 esset undiq; armata præacutis ramorum truncis latè
 prominentibus, ut Turcæ equites, qui nec artificium
 molienti nouerant, nec quin in se suis ingentibus stimu-
 lis induerentur, transilire audebant, tanquam indagi-
 ne clausi caperentur. Præfectus alic Pauli Bachitij,
 cui à uitio distortis eruris Claudio cognomen erat, de
 truncata humeris hostium capita Viennam detulit,
 & ad omen uictoriae, spectaculumq; coeuntium undiq;
 militum in mœnibus præfixit. Tum uerò ex captiuis
 certius est cognitum, duplo ampliores copias, quàm
 quisquam rex Ottomannus ad bellum eduxerit, &
 ob id ferè innumerabiles esse in castris, ipsunq; Soly-
 manum sine muralibus tormentis aduentare, ut quã-
 primum collatis signis cum Casare confligat, aut si
 hostis armatus non occurrat, ferro ac incendijs cun-
 cta obuia deuastet. Eadem quoq; legati Ferdinandi
 retulerunt, quos serica talari ueste & singulis argen-
 teis pateris donatos à Guintio dimiserat, ut literas ad

Ferdinandum Cæsaremq; deferrent, eas nos tum u-
dimus in oblongo & perangusto dentatæ chartæ uo-
lumine aureis atq; ceruleis literis Arabicè scriptas ob-
signatasq; aureo sigillo, & sacco purpureo inclusas
ut pote quæ tantis inuolucris barbari uanisimè gre-
gis superbiam præferrent. In his enim usurpatis mul-
torum regum titulis tumidissimè se terrarum prop-
omniū & gentium dominum ac imperatorem præsen-
tebat, sed summa hæc erat se uindicandis iniurijs, quas
Roanni regi beneficiario atq; amico suo intulissent, do-
mo profectum in Pannoniam uenisse, processurumq;
in festo exercitu in ipsorum prouincias, ac si quis con-
tra resisteret, prælio certaturum secundissimis auspi-
cijijs Dei optimi maximi, & Mahometis, qui pro iustis-
sima causa stare consueissent. Proinde si regij nominis
memores esse uellent, & armati progredere, uno
prælio finiri posse controuersiam atq; ipsos totius or-
bis imperium in præmium uictoriæ, aut daturos pro-
tinus, aut accepturos. Cæterum legati, uti ex capti-
uis uarijs percunctationibus fuerat expressum, multi-
tudinem quinquaginta myriadam in castris esse refe-
rebant, & tormenta aenea curulia circiter trecenta, &
quib. longè maxima uix anserini oui qui magnitudine
pilam emitterent, castra plena esse omnis opulentiæ,
securitatis, silentij, disciplinæ, Solymantum ipsorum, si su-
perstitionem demeres, ab æquitate, continentia, libe-
ralitate, magnitudineq; animi tanta fortuna dignum
uideri, statura esse supra mediocrem, habitu gracilio-
re, ceruice oblonga, ore canido & exangui, ac offeso
propmodum naso, atq; eo plurimum adunco, raris

patere

patere ad prætorium aditus, sed eum cuncta benigni-
tatis officia per Habraimum humaniter implere, lau-
ditiam sibi castrensi more largè præbitâ fuisse, nihilq;
sibi extra uini desiderium de fuisse unquam, uniuersum
exercitum egregie ali ueruecinis carnibus atq; oriza
nullum panis esse usum, nisi subcincitij & tumultua-
rij, equos in uniuersum campestri pabulo contentos
esse, cuius magnam copiam eæ regiones ferant: nã pra-
ta nequaquam detonsa falcibus, quod sponte tulerint,
præaltè adultum & planè siccatum præbent: unum
esse in castris Habraimum, ad quem ueluti ex æquata
cum Solymano militaris imperij potestate, rerum om-
nium summa respiciat, eum esse ingenio excelso, gra-
ui, expedito, & ad uirtutem exornandâ maxime pro-
cliui & liberali, penes hunc maximarum & secretis-
simarum rerū arcana recondi, adeò ut Solymanus in
eius uiri consilio, fide, ac uigilantiâ securè conuiescat
ab eo proximam dignitatem tenere Aiacem, & Cas-
simium magistros equitum, quos Bellerbecos uocant,
huic Asiaticorum, illi Europeorum Sanzachos pare-
re, secūdum hos Michalogli Mustaphæ nomen cele-
brari, qui uoluntarijs equitibus præsit. Ii sunt eorū lin-
gua Acanzi, qui longè lateq; præcurrere, regiones ex-
plorare, demorari, distinerèq; hostes, atq; omnia ferro
atq; igne uastare soliti sint, hūc esse Turcica stirpe or-
tum Ottomannis uetustate originis parè, militari pri-
dentia clarum, antecedere eum castra duorum dierū
itinere, ut sicuti superiore bello fecisset, ante alios
eum centum milibus equitum intra proximos Au-
striae fines esse præcursurum. Interim Habraimus cū

plures dies irritò conatu in oppugnatione Guinij cõ-
 triuisset, quod abscedere incepto, neq; Solymani neq;
 sue dignitatis esse statuebat, duo inusitatae magnitu-
 dinis propugnacula, ante fossam erexit, hæc non mu-
 rum modò, uerum & turrim, quæ erat in angulo ad
 Austrianam portam altitudine superabant, ea etiam
 ratione muri angulum complexus, ut ex primo quod
 erat latius & excelsius, frontem hostium uerberaret
 & ex secundo per obliquum ipsorum latera peteren-
 tur. Ea continenti totius exercitus labore, quatuor om-
 nino diebus fuere constituta, & in summam educta al-
 titudinem, ut hinc etiam Turcarum altitudinem assi-
 mare liceat. Imperatum enim fuerat singulis propæ-
 quitibus, omnibusq; sarcinarijs iumentis, ut cæsam A-
 saporum securibus materiam è proximis syluis in ca-
 stra conueherent. Scapos enim ramorum magnorum,
 aut discissarum arborum decisis frondibus, æ quali, &
 ea quidem tricubitali longitudine ita collocabant, ut
 alternis ordinibus modò recta, & modò obliqua serie
 alteri scilicet alteris impositi ingentem lignorũ struem
 efficerent, ad effigiem latissimæ turris, è qua non mo-
 dò qui in muro confisterent, sed & qui intra oppidũ
 uagari uellent, à sclopetarijs & sagittarijs confice-
 rentur. Eo opere incredibili celeritate perfecto, re-
 pletaq; fossa, & compluribus muro occisis & uulne-
 ratis, Turcæ quæ murum cuniculo disruptũ diximus,
 in oppidum impetum fecerunt, quibus irrupentibus
 Nicolizxa quãtas habebat copias, uti in extremo co-
 natu necesse erat, haud cunctanter opposuit. Sed cum
 iam prope intra murum peruaderent prætoriani, tan-

tus sublatus est clamor cum ciuitatu ab inbelli puero-
 rum, & sceminarum multitudine, ut stupefacti potius
 quàm terri impetum represserint. Ea cunctatio sicu-
 ti subeuntes tardauit, ita animos propugnantibus in-
 immensum adauxit. Natura enim fit, ut homines tum
 maxime audeant, cum repenti commutata fortuna ti-
 mere desierint. Eo modo quum præfecti cohortiũ mi-
 lites castigando atq; item uerberando nihil proficisciẽ
 pugne finis est impositus. Referebant Turcæ se inte-
 gri erumpentis ab arce præsidij strepitum clamorẽq;
 putasse, equitemq; districto gladio ipsis subeuntibus
 comminantem in aere conspexisse, eam proculdubio
 extitisse diui Martini speciem, qui Sabri ses omnibus
 dubijs temporibus certo tutelari numine conseruasset.
 Ceterum eius miraculi fides apud Nicolizxam relin-
 quetur, à quo demum obsidione liberato, Vienna eam
 rem longa percunctatione didicimus. Porro Habraim-
 us pudore atque ira uehementissimè conturbatus,
 dum ui Nicolizxæ animum peruincere nequit, ho-
 nestissimis oblatiõ conditionibus expugnat, data
 enim fide publica euocatum ad se in castra cum sum-
 mo honore, uerborum eius uirtutem commendare
 cepit, rogauitque ut fortune periculum facere
 desineret, oppidum in eius potestate se relicturum,
 si in uerba Solymani iuraret, & in speciem præ-
 sidij aliquot Turcæ ueluti tradito oppido recipe-
 rentur. Nicolizxa, qui ex octingentis strenuis
 defensoribus uix tertiam partem, atque eam con-
 sectam uigilijs, & uulneribus debilitatam, sibi su-
 peresse meminerat, omnino transigendum existi-

mauit. Quid enim optatius accidere poterat, quam ip-
sum cum præclara fide, uirtutisq; laude retinere oppi-
dum? & cum sola uerborum inanum iactura tantam
suorum multitudinem supremo metu atq; periculo li-
berare? Quum in colloquio nullum timorem præfer-
ret, & præsidij uires effusè mentiendo adaugeret, &
firmavit se antea oppidum dedere, paratum fuisse ad
amicitiam Byzantij inuitam, sed semper fuisse prohibi-
tum, quo minus uotum impleret, à Germanis & Hi-
spanis feris uolētisq; hominibus, qui in præsidio esset
eos quoq; tum uel exorantibus pueris ac foeminis, ut
ipse exiret, ægerrimè permisisse. Itaque se polliceri
Turcis omnibus, qui illac transirent, amicum fore, &
isq; quos posset commeatu ex copia attrite regionis
præbiturum liberaliter, & Ottomanicum uexillum
in summa turre præfixurum, id uerò quod ad Turcas
introducendos pertineret, ut dediti oppidi, acceptiq;
præsidij species præberetur, se præstare omnino cu-
pere, sed plurimum uereri ne à Germanis ac Hispanis
qui Turcicum sanguinem inducti religionibus maxi-
mè sitirent, tumultu facto discerperentur, ut demum
uiolato iure gentium, & corrupta spe deditiois, ad
funesti belli discrimina sit redeundum, debere eum
qui maximis eo bello rebus gerendis immineret, ut se
inde explicaret, sponte dediti, & in ueterè amicitia
recepti uolūtate & fide cōtentū esse, sicuti ipse cū op-
pido exiret, uti securus de salute ac reditu, sese nunquam
antea exploratè fidei cōmisisset. Ad extremū Habra-
mus, uirtute atq; astu Nicolizæ superatus, id tantū
impetravit, ut Ianizerorū decuriā intra portæ limen

admit-

admitteret, quibus introductis, & Illyrica lingua ad-
potandum uinum, cuius ea gens est auida, comiter in-
uitatis, & sibi & Habraymo cumulatissimè satisfecit,
cum neq; Germanos neq; Hispanos in præsidio habu-
isset. Nec multò post Habraymus, & ipse, qui non lon-
gè subsederat, Solymanus à Guintio discedunt, & in
Carinthiæ fines ad Muram amnem feruntur, in leuā
longè à Danubio uertentes agmina, & penitus à no-
stris discedentes, qui iam magna ex parte trinis circa
Viennam positis castris conuenerant, ac aduentum ho-
stium alacriter expectabāt. Erat enim opinio orta pri-
mò à præfectis, uti fit, ac demum edita in uulgus, Soly-
manum in Neostadianos & Viēnses campos à Guin-
tio statim esse progressurum, ut equitatu, qua parte ui-
rium erat superior, undiq; præmissis, ac in ostiantaret
& si nostri obuiam irent, iusto prælio congregretur.
Sed ab ea ratione alienum id iter adeò timorem auca-
de Turcis nō ab re conceptum, exanimis omnium de-
terisit, ut qui tanta mole uirium incubuisset, tante arro-
gantia & tanti fastus imperator existimatione & di-
gnitate spoliatus profugere crederetur, Turcasq; in
nostri milites ut ignaros rudesq; militiæ munitioisq;
præsertim & operum, penitus irriderent; postquam
oppidulum tantis circumfessum cepijs, & tantis ope-
ribus oppugnatum uiginti trium dierum spatio capere
nequiuissent. Cæterum tribus de causis ita fieri Soly-
manum tenuisse postea à captiuis compertum est, pri-
mò, sicuti ipsi iactabant, ut ad Casarem breuiore com-
pendio cōtenderent, quem nondum à Ratisbona Lin-
tū peruenisse, cūctanterq; Viennā demum cognosceret

E

secundo, quod Neostadium, uti paludibus circum-
 gnōq; tormentorum apparatu & ualido militum pre-
 sidio firmatum, nequaquam sibi tentandum esse decre-
 uissent, quo ab hostibus in seffo, atq; in tergo relicto, ad
 Viennam sanis hominibus minime fuerit procedendum.
 tertio, ut tutissimo fertilissimoq; itinere, inter Drauum
 Sauumq; suscepto, quum aestas in exitum praeceptis &
 grauis imbribus autumnus suaderent, ad Belgradum
 reuertetur. Nos potius credimus Solymanum per-
 specta totius Germaniae ad id bellum alacritate, cogi-
 toq; Italarum atq; Hispanorum aduentu, de quorum ma-
 mero ad eum ampliora & maiora uero, à speculatori-
 bus ueteribusq; amicis deferebantur, repressisse animi
 ferociam, & tuitò euastare prouinciam, quam ancipiti
 euentu nostrorum uires collatis signis experiri malu-
 isse. Sub id fermè tempus quo Nicolizæ Quintij maxi-
 mè laborabat, Viennæ militaris seditio exarsit, no mo-
 dò propinquitate hostium periculosa & penè exitia-
 lis, sed disijctione animorum, & disciplinæ contur-
 batione grauissima, nisi dii immortales celerem atq; in-
 expectatam opem rebus propè perditis attulissent. Ro-
 chandolfus enim regiae familiae magister, quum in ad-
 uentum Caesaris totiq; regulatorum & legatorum hospi-
 tia praepraret, Hispanos, qui in Pannonia milita-
 urbe excedere, & in proximis campis extra tendere
 iusserat, illi id se facturos pernegabāt, nisi merita sphe-
 dia praeberetur, quod Viennensiu hospitij assueti, om-
 ni castrèsi supellectile pecuniaq; carerēt: in hos Ro-
 chādolphus contumacius herētes impetum fecit, exci-
 tisq; more militiæ ad arma Germanis & Viennensibus,

tormenta

tormenta curulia prouexit, nec se deserunt Hispani
 quanquam numero inferiores, & in oblongam regio-
 nem conglobati sensim pedes referunt, portamq; occu-
 pant, quæ in castra deferebat, admissuri in auxilium
 Hispanos, qui dudum ab Italia uenissent, atq; itè Italos
 qui ut in aliena terra, uiribus essent firmiores, antea
 cum Hispanis cohortante Vastio priuatum sedus inie-
 rant. Res eò perducta est, ut quum Rochandolfus, uir
 admodum iracundus & ferox, armatus in equo uehe-
 mentius urgeret, & tormenta producerentur, contrā
 quæ Hispani obuersa sclopettariorum cohorte consiste-
 rent penè crudeli prælio certaretur, tantus erat utrius-
 que furentium ardor ad conferendas manus, ut depre-
 cantibus summis ducibus qui aderant, non modò non
 parerēt, sed promiscuè omnibus minarentur, adeò ut
 Vastius, & Antonius Leua, Hippolytusq; legatus, qui
 eò ad uisendum belli apparatus à Ratispona decurre-
 rat, eū deprecando orandoq; nihil ualerent, sese intra
 proximam domum recludere cogerentur. Dum arma
 quatunt, atq; ignes tormentis imminēt, haud dubiè ca-
 leste aliquod numē Christianis rebus adfulsit. Spōte ete-
 nim, ueluti ex equato utriusq; periculo, milites arma de-
 prescere humi, Rochādolpho ira deferebit, adcurrere
 duces, dictæ sunt cōditiones, atq; æquis aurib. acceptæ
 promissa itè stipēdia in pacatis utriusq; animis, Anto-
 nij Leua, qui in sella humeris hominum inter armatos
 illatus ora conuerterat, auctoritas plurimum emittit,
 Vastio præsertim, legatoq; & Ludouico Lotronio in-
 ter armatos iratosq; iam deposito metu sese miscenti-
 bus. Paulò ante ad Cremenium, quod est oppidum

E 2

in ulteriore Danubij ripa inter Lintium & Viennam
 Hispani aulhore Hieronymo Leua, seditionem moue-
 runt. Iusserat Cæsar, ut milites nominatim per manipu-
 los atq; centurias recensentur: nam æmuli atq; inimi-
 ci ipsius Vastij, ut eius dignitatem & gratiam conuelle-
 rent, Cæsari detulerant, falsum ab eo in cohortibus nu-
 merum militum referri, ob id Petrum Consaluum Mē-
 docium triclinij præfectum Crementium miserat, ut mi-
 lites inspiceret diligenter, & descriptis sigillatim stipē-
 dium numerari curaret: antea siquidem præfectis co-
 hortium uniuersa pecunia dabatur: ut illi iudicio suo
 in ea diuidenda uterentur, quum discretæ cohortes in
 templum instituto ordine à quæstoribus citatæ essent,
 & unicuiq; militi stipendium de quæstoribus manu sol-
 ueretur. Militibus nouum morem approbantibus, u-
 ni omnium ex Leuaniana cohorte reclamare, tumultumq;
 miscere cœperunt. Hæc ubi uidet Vastius, qui initia se-
 ditionum audacter opprimenda esse didicerat, distri-
 cto gladio in medios irrupit, duos, qui seditiosius com-
 militiones incitabant, ex conscientia sceleris è templo
 profugere conantes, uinciri iubet, ex his quæstione ha-
 bita, Mēdocius cognoscit seditionis aulhorem esse Hier-
 onyimum Leuā, qui ad Athesum eius consternationis,
 quam diximus, princeps extitisset. Itaq; Mēdocius,
 re ad Cæsarem per tabellarios delata, breui mandata
 recipit, damnatusq; Hieronymus Macicæo castrorum
 magistro traditur, atq; ita ad minorem ignominiam
 in tabernaculo iugulatur, uir egregiè fortis, ingenio
 & alidus, eloquentia uerò & uultu antiquis ducibus
 comparandus. Ferunt Mēdocium aliquanto libentius

atque maturius de reo supplicium sumpsisse, propter
 simultatem Mediolani conceptam, quā Hieronymus
 in tradenda arce ipsi Mēdocio Cæsaris literas affe-
 rēti, parçre recusasset. Leua sublato, cæteri in officio
 permansere, retulitq; Mēdocius se plenissimas opti-
 mis militibus cohortes reperisse, adeo ut eas res ab in-
 uidis conficta maligneq; delata, ipsi Vastio apud Cæ-
 sare[m] gratiam ac beneuolentiam magno pere confir-
 marit. Dum hæc fiunt, Michaloglus iubete Solymano
 ex uoluntarijs prædatoriam manum emisit, duce Ca-
 sono, qui superiore bello uastabundus ad Lintium usq;
 præcurrerat, huic præcipit, ut iter non intermittat,
 longè lateq; totam eam regionē peruagetur, quæ est
 inter Danubium & Alpes, ut de Cæsare hostiumq; co-
 pijs certius cognoscat, ac demum id præstet, ut maxi-
 me funestā & luctuosam Germanis aduentus sui me-
 moriā relinquat. Erat per se Casonus uir impiger, &
 prædæ auidus, sed eo etiam promptiorē operam pol-
 licebatur, quòd superiore incursione se maxime illu-
 stre[m] atq; opulentū euasisse meminerat. Igitur in tres
 alas ad quindecim milia equitum, modis tamen in-
 teruallis diuiduntur in agris late, pagisq; præsertim,
 & in fuga plena timoris atq; tumultus, magnam mor-
 talium omnis sexus & ætatis multitudinem improui-
 si repentiniq; opprimunt, senes inualidi foeminaq; ca-
 tenis & laqueis tracti, equorum cursum adæquare co-
 guntur, ædificia itè et in his infantes pueros, barbara
 feritate succendant, adeo ut per centum & quinquaginta
 ferè miliaria, rectis & transuersis itinerebus cū
 stia ex continenti fumo, flammis atq; ignibus colluce

rent. Casonus ad Lintium usque; prouectus, cum ad Anasium
 annem tertio ab urbe lapide peruenisset, tantum terro-
 rem intulit Lintianis ut rex Ferdinandus, quod ibi nul-
 lum esset militum presidium, ab Hippolyto legato co-
 hortem Italicam posceret, cuius presidio Anasipotentem
 tueretur. Is primus omnium a Crementio rediens, conspe-
 ctis ab aduersa ripa Turcis, de eorum aduentu nuncium
 attulerat, itaque confestim mittuntur uiri fortes, Spor-
 tia Baleonus, atque Otho Montacutus cum ualida selo-
 pettariorum manu. Hi contraclis aliquot ligneis do-
 luis ad caput pontis subitariam munitionem erigunt, con-
 tinuoque reuocant Hispanicam equitum alam, quae in pri-
 ma trepidatione, Rosale ueterano duce, quin Danu-
 bium transiret, retineri nequiterat. Sed Casonus siue po-
 te non animaduerso, quod frondosae arbores prospectum
 impediret, siue uado superius improspere tetato, siue
 ut credi par est, quod non usque adeo audendum putaret, ut
 ad oppidi portam progrediretur, ad laeuam deflexit, nec
 ibi rex Ferdinandus uti oppido diffusus diu constitit
 sed ad Aciliam urbem, quae Strabinga dicitur, ad Casarem
 ut copias pararet, ea nocte contedit. At Casonus con-
 sta ingenti praedae, euastataque uniuersa regione, cum pa-
 ganos ad arma concurrentes passim cederet aut elu-
 deret, eodem fere itinere regreditur, Solymanum ratum
 aut Guintium, aut in proximis supra Neostadium cam-
 pis esse reperturum. Sed is iam promotis castris ad ur-
 bem Gratiam, Stiriae Metropolitim, quae est ad Muram
 annem iter intenderat: id uero consilium ex falsa opinio-
 ne susceptum, Casonum importune decepit, atque ei pa-
 riter supremam prope attulit calamitatem: nam ubi

exfr.

ex frequentibus incendijs cognitum est Turcas ad Lin-
 tium usque regionem latissime et crudelissime popu-
 lari, ex omnibus castris copiae sese effuderunt, ut tra-
 seuntibus occurrerent. Germani enim ad recuperan-
 dam praedam, uindicandasque iniurias uehementer ex-
 citabantur, et quisque dux priuatum sibi consilium
 desumebat, quum in uniuersum consultandi et coeun-
 di, et tempus exiguum, et hostium inaudita celeri-
 tas, omnem facultatem eriperent, non enim praedato-
 rias tantum alas euagari, sed adesse robora equitatus,
 atque ipsum etiam Solymanum aduentare crediderant.
 Itaque Vastius a Crementio Danubium traiecit, et per
 nemora uersus diu Hippolyti oppidum ad hostes fer-
 tur. Federicus Palatinus omnium auxiliorum, quae Ger-
 mania contulerat, imperator, ad Viennam superato
 Danubio castra mouet. Austriani duces Sigismundus
 Prandefser, et Ricianus a Neostadio copias educunt,
 Ludouicus Lodronius alio opportuno loco castra con-
 stituit, idem Bohemi, Morauique equites, et ipsi ante
 alios Hungari impigre faciunt, loca ad tendendas insi-
 dias querunt, per quae transituros hostes arbitrantur.
 Vastius frustra syluas et nemora triduo peruagatus
 cum et commeatus desciceret, et Turcae retro conuer-
 si, longe abessent, iam senescente in his locis eorum fa-
 ma, Crementium et mox Viennam copias reduxit.
 Secant mediam Austriam Norici perpetui montes, qui
 ab alpibus Rheticis oriuntur, seseque mollioribus sen-
 sim iugis ad Danubium usque demittunt, adeo ut in ri-
 pas fluminis per angustum iter equis, nonnunquam et
 curribus relinquat. Ea montium congeries usque ad

Vindelicæ fines pertinere dicitur, castris satis frequens, multis annibus irrigua, pecoris abundans. In hac regione multæ atq; latissimæ sunt conualles, partim araribus cultæ & pascuis fertiles, partim syluis atq; moribus impeditæ, eæ ad exitus fauces habent, pertinentes ad eam planitiem, quæ Noricum à Pannonia teretore determinat & ad Sabariam Vespriumq; perducit. Ad hos conuallii exitus nostri duces, ut quisq; ab oppidis fumo, & sclopiis significatione facta, de Turcarum aduentu cognouerat, distinctis locis copiam amouerunt, intente expectantes, undenam hostes essent erupturi, quum in quadam conualle circa frumentarias molas ad amniculum Casonus aquationis cõmoditate inductus confedisset. Neostadienses de aduentu hostium certiores facti, utpote qui in propinquo erant, primi omnium cum quinq; milibus peditum ad occupandas fauces aduolarunt. Erat despectus in uallem ab edito collium iugo, ita ut nostri conspectis hostium castris, ut eo decliui molliq; descensu, quin continuo decurrerent, contineri nequuerint: erant eæ cohortes quatuor expeditæ Hispanorum atq; Italarum sub Ludouico Coucio nobili atq; impigro, sed ea die nimis præcipiti atq; præpropere duce. Nam qui modicis passibus, & silentio agmine descendere debuerat effuso cursu & clamore edito, præcipites ierit, adeo ut cum fatigati & cursu & armorum pondere peruenirent, excitatis iam ad arma Turcis, numero & uiribus impares essent, ita occisis paucis frondatoribus, qui obuij primò fuerant, adcurrentium mox equitum uim ferre nequuerunt. Cecidère in prima fronte ingenti-

se ingentibus gladijs obruncati, Ferdinandus Gabreri præfæcti Sarainie filius & Franciscus Rochæ centurio, Villazanesq; signifer, & Martinus Gorea nobilis Tarraconensis, milites magna ex parte sunt cæsi, nonnulli in paludem profugientes umbilico tenus totam noctem latuerunt, ceteri agiliores conscensis montibus euasere, ipse Ludouicus uallum rusticane areæ concitato equo, saltu superauit, & ad Germanos est reuersus: ij Sigismundo & Ricciano ducibus, quum ab alto sociorum cædem fugamq; conspicerent, uti instruta acie descendere atq; opem laborantibus ferre uellent, nulla ratione adduci potuerunt. At Casonus ne sibi in ualle & palustri impeditoq; in loco, ubi dilucresceret, cum pedestribus hostium copijs esset dimicandum, captiuos quatuor milium numero, ne oneri esset barbara feritate ad unum omnes interfecit, & intempesta nocte duobus factis agminibus castra mouit, alterum Ferisio duce, ad meridiem perrexit, succiso nemore, & patefacto exitu, quod mirabile fuit, equitum securibus, nullo accepto incommodo ad Solymanum peruenit, alterum ipso Casono duce per Storambergi oppidi uallem erumpens, in Palatinum incidit. Is ad Leopoldium uicum, cum xij. milibus peditum, & duobus equitum grauis armaturæ, tormentisq; uiginti curulibus in acie constitit: fortè tum exorta erat ex proxima palude nebula densior, quæ mutuum utriusq; aspectum omni ex parte sustulerat, quæ demum dilabente, in aduersos Palatinus tormenta disspodit, his uehementer Turcæ perterrentur, & cum deflectere paululum uolunt, ut pilas cuitet, in paludem proxi-

nam equos imprudenter adigunt, ibi multi tenaci in uoragine impliciti perierunt, nonnulli equis logo cui se debilitatis & macie consumptis, cum extricare se nequirent, pedes euaserunt, multo maxima tamen eorum pars ad nostrorum acies se conuertit, solis pedes protegit, & districtos gladios in humero deserentes, adeo intrepidè, ut ante densissimam hastatorum phalangem decurrerent, spectantibus & conseruantibus locum atq; ordinem non modò pedibus, sed ipfis etiam equitum alis, nihil se in prætereuntes euadentesq; incitantibus. Tum Palatinus conuersus ad suos spectatores, Ergo, inquit, non bellatores erimus commilitones? si ut sese ultro hostes nostris cuspidibus induant, expectamus, incitate acriter equos atq; hasta intendite, ut prætereuntium agmina perumpamus, nec mora signo tuba dato, armati equites in latera distatis cuneis incurunt, magna equorum atq; hominum strages editur, postremum Turcarum agmen interclusum à primis undiq; urgentibus cataphractis ceditur & profligatur, pauci euadunt, sternitur eorum uexillum, & ad Palatinum desertur, cecidit & ibi Casonum uti impigrum ducem decuit, supremo uirtutis operedito. Nam à nouissimo agmine ut suis spatium aduadendum præberet, diu acerrimè ferrea ingenti claua dimicans resisterat. Erat enim inter omnes insigni crista conspicuus, ea fuit ab aurea uagina in fronte exurgens ala uulturis, quæ ut ab omnibus nosceretur appensæ, atq; ideo uolitantis plumei ueli mappulam trahebat, ea demum Casari dono data, occiso eo prælia Casoni fidè fecit. Cæterum Turcæ amissis duce uexillum

logo

logo; & tertia ferè suorum parte desiderata, cum in patientes campos euasissent, uix emisi iter septem milium passuum, in Lodronianas copias inciderunt. Lodronius enim ubi tormentorum boatum audiuit, ratus quod erat, Palatinum cum Turcis prælio congressum esse, eò signa conuerterat, uide caue per anfractus ualles ita cito repercussu, acceptum armorum strepitum reddebant. Nec mora Turcæ conspiciuntur, & ante alios ferè trecenti, qui amissis equis in nostros pedibus tanta uirtute atq; alacritate impetum fecerunt, ut sese lanceis induere & offerre tormentis minimè dubitarent, modò nostros uel semiuuim traieciunt, uulnerarent, tātus inerat aut desperatis, aut deuotis animis, mortis contemptus, his celeriter interfectis, affuere equitum agmina, modò confertis, modò dissipatis ordinibus, in hæc Lodronius tormenta emitti uoluit, ne nostri qui terga fugiendū cecidendo, è Palatini castris subsecuti fuerant, uti erant hostibus permixti, temerè sternerentur, ita Lodronius omnis tormentis magnū spatium directa pedum acie complexus, atque item pari consilio Ioachimus Brandurgensis cum duobus milibus equitum lunata acie ueniētes excepere, ibi uecordia siue temeritas hostium debitas inuenit penas: nam sicuti intermittere fugam, atq; etiam feruida ora conuertere ceperant, ut dextras consererent, & se minimè animis fractos ostenderent, ita uirtute atq; impressione nostrorum perturbati, percorum modo cædebantur: nullæ enim eis lorice aut galeæ, rari arcus, haste rarissimæ, ut pote quas per nemora diuersis casibus effregissent, nec decrāt qui cædis facietate aliquos caperent ut ostentari possent, et

demum sacri belli iure pro seruis uenderentur, tanto accepto incommodo, Turcæ uti sese è nostrorum manibus explicabant, agminatim in patentes campos ferebantur. Equi enim eorum quanquã continentia dierum labore & inedia confecti, natura tamen agiles & in extrema necessitate uehementer incitati, facili Germanos qui grauioribus armis & equis utebantur uel in modico spatio reflexi in gyros eludebãt, comodo profligatos nequicquam persequentibus Germani latissima planities excepit, ea utrinq; parua habet mora, solo herbido & raritate arboru ad eò perueniãt, ut equestribus prælijs tota Europa nulla commo dior esse uideatur. Hec exitum habet ad Neocrichi oppidum, cuius moenia abluit modicus amnis, uirena bus ripis & aquarum salubritate ponẽdis castris oportunus. Ibi dũ Turcæ ueluti superatis omnibus diei difficultatibus conuiescere parant, & equi uirig; promiscuè summa lassitudine defessi è profluuibunt, & tenuis alimenti, ex salita carne atq; exscata in puluerem, reliquias expediunt, nouorum hostium superuentu perturbantur. Catianer enim ipse & Turrianus equitum magister cum tribus milibus equitũ diu quæritando hostes euagati, accepta demum ut diximus, per manus ex fumo & tormentorum uerbis significatione, Neocrichum decurrerãt, ita tum tuarium prælium exoritur, multi Turcæ uti in graue strati deprehensiq;, dum equos frænant, ephippia substringunt, late cæduntur, mox ita æquatur pugna ut cum forsissimi quig; ualidioribus utentes equis tergo constantissimè dimicarent, reliqui capto mo-

spatio ad euadendum antecederent, & sæpe conuersi ac demum auersi, certamen redintegrarent, nostri tamẽ omnibus rebus ac animis præsertim superiores ita perturbatis, fessis, uulneratisq; instabant, ut passim per amplum eorum numerũ prosternerent, reliqui tamen magna ex parte euasuri uiderẽtur, nisi quod summam Turcis attulit calamitatẽ, & feroces adhuc eorum animos late perfregit, nequaquã ante expectatũ Hungari superuenissent. Valentinus enim & Paulus, itemq; Balthasar Pamphilus, & Cladius è moribus decurrentes, cum singulis alis in transuersos impetũ fecerẽ, atq; eos ad æquato equorũ cursu per sexaginta amplius stadia terga cædentes sunt persecuti. Erãt enim equorum pernicitate, & armorum genere, & pugnandi disciplina Turcis similimã, & eò terribiliores, quòd recentibus equis aduenerant, & Turcica lingua ad eos perterrendos, dum fugã increpitant & superbe insultant, seris ululatibus utebantur. Ea die cũ à tribus exercitibus tribus in locis esset pugnatum summa uirtutis laus penes Hungaros fuit, eo tamen æquiore conditione, quòd tribus iam prælijs profligatos, & in fugam coniectos, neq; postremo paratos ad prælium deprehendissent. Vni Austriani Sigismundo & Riciano ducibus, qui biduo ante cõmilitonum cædem ab excelso loco despectarant & se demũ in Neostadium urbem recreandorum corporũ causa se receperant, tantæ uictoriæ participes esse noluerunt: eos enim somno uinoq; sepultos in tanta occasione, Rauber Labcensis antistes uir grauisimus, ut arma cæperent, & oppido exirent, excitare nõ potuit. Quum

Hungari insequendi finem fecissent, Turcis effugium patuit, solitudines sylvarum petentibus, sed ij demum pars ad Ferreo castrum, pars ad Vesprium & Balatonem lacum, in manus effusorum ad prædam populorum decuerunt, adeo ut ex octo milibus uix pauci ad Belgradum, nulli uero ad Solymanum in castra perueniant. Porro Cæsar ubi Solymanum didicit ad Gratiam contendisse, Lintiana in arce duces ad consilium uocat, sententias exquirat, an breui & recto itinere ad hostem sit properandum, ut Stiria maturam operam ferat. Gratia, Lintium, & Vienna urbes, ita inter se sitæ sunt, ut æqualium ferè laterum trianguli figuram efficiant, sed à Lintio Gratiam iter est expedito equititrium dierum maxime a speru, & conuehendis præcipue curulibus tormentis impeditum: id enim quum à Danubio recesseris, per Velsensium fines & Salzbürgam, quæ antiquitus Inuauia dicebatur, perpetui montes, & abruptæ ualles excipiunt. Erant qui dicerent cum Turcis æquiore conditione posse configi, si in regione montosa & perangusta per expeditos pedites bellum gerendo, equitatus hostium, quo illi maxime ualeret, inuicilis redderetur. Ad consilium quamquã maximas haberet difficultates, quòd ab ore strenuorum ducum proficisci uidebatur, eò Cæsarem adduxit, ut Apontius Hispanus, qui apud Antonium Lenicæ castrorum præfectus fuerat, ad explorandum iter mitteretur, sed is paulò post, quum deserta passim omnia incolarum pauore & fuga comperisset, pauca atque incerta de hostium itinere speculatus, Lintium rediit. Tum uero ex omnium sententia pronuntiatum est, ut

Vienna

Vienna peteretur, ibi enim conuenisse totius Germaniæ copias, ibi prouisa re frumentaria commoditate tanti fluminis, tantisque minorum annuum, qui ab utraque ripa in id influerent, rerum omnium deuotionibus, non defuturos comæatus, & denique ibi recessendum iustrandumque uniuersum exercitum, & si hostis regrederetur, ante urbis moenia collatis signis esse consistendum. Non defuere tamen, qui petenda Vienna consilium, uti diuersum ab hoste, & a gerendo bello penitus alienum, haud obscure damarent, quasi hostis in ea calamitate prouinciæ à Cæsare omnino iuerit persequendus, sed aliam inferetis bellum, aliam propulsantis rationem esse constabat, adeo ut dignitate integra Cæsar prætorio in Viennensibus campis semel posito, ignobiles hostium motus excursionibusque spectare, & inanem strepitum superbi hostis à multo terrarum spatio prouocantis simul & recedentis, irridere posse uideretur. Itaque Cæsar Viennam classe deuectus, Hispanos atque Italos decurrètes moræ militiæ, & pugnae simulachrum edentes cum summa admiratione ac uoluptate inspexit. Antecedebat Vastius cum pedestri fraxineo como, auratis armis, & sua insigni proceritate conspicuus. Is densando & celeriter explicando cohortes, ad uarias acierum effigies, quanta artes superioribus bellis pugnatum esse edocebat. Sequenti die Cæsar Germanos inuisit ferina pelle contextus, ut uel ea militari comitate, quale esset erga eos studium, usurpato gentis habitu testaretur. Tum Federicus Palatinus, uirtute animi atque oris habitu antiquis Germanorum ducibus, qui quondam Romana arma exercu-

re, persimilis iuxta peditum phalanges, dissplosis in
 ro ordine tormentis, quadrata equitum agmina tradi
 xit. Ibi uidere erat pregrandes equos ferreis bardis
 protectos ingentia uirorum corpora longè pulcherrimis
 munita armis, omnibus intortæ & rutilantes bar
 bæ, atque ora bellicum uigorem spirantia, quales anti
 qui Theutones Cimbriq; fuissent, ex literarum me
 moria referebant. Neque enim gregarios equites ta
 reguli, totq; liberæ ciuitates, sed maxime generosos,
 aut fortibus factis illustres, dum certatim studio atque
 opibus excellere cuperent, ad id bellum miserant.
 Nam quicquid in Germanico nomine, aut exquisiti
 roboris, aut delecti floris fuit, à Vistula amne ad Rhe
 num tam latè quàm littora lambit Oceanus, & Rhe
 cis Iulijq; alpibus, ac Hercynia sylua concluditur, illi
 totum aut iussu principum nomina dederat, aut sponte
 conscriptis adhaeserat, quando nihil tale unquam à
 maiorum suorum uel annalium recordatione comi
 gisset, ut consensu uno Germania omnis pro publica
 salute ac dignitate arma capere cogeretur, praeser
 tim aduersus eas gentes, quæ ab ultimis Asiae Syriæq;
 & Aegypti finibus uenissent, ut Germanos Romanorū
 armis indomitos, & uetere militiae gloria, & praesenti
 libertate spoliarent, quibus maxime rebus supra
 cæteras gentes, omnibus seculis absque ulla dubi
 tatione floruissent. Nec Bohemorum castra longè abe
 rant, Slesitarum & Morauorum copijs adaucta, quæ
 gentium inelyti duces Hardechius, & Bernesheni
 us adduxerant. Præerat omnibus Bohemis Se
 dislaus Lippa summi magistratus honore insignis.

Ea gens cum lingua, quæ Illyrica est, tum castrorum
 disciplina, & armorum genere plurimum à Germa
 nis differt, curribus castra uallantur, ingentiumq; scu
 torum ordine firmantur acies, equites peditesq; peri
 tissimè sclopettis utuntur. Mos est & genti in Hercy
 nio salu latrocinijs affuctæ, paruas è chalybe secures,
 ad certissimos ictus eiaculari, ferreas itè clauas cubita
 les, catena hastilibus appensas, ambabus regere manib.
 atq; his armatos magnis ictibus prosternere. Hi popu
 li regiones ab Albim in Hercynia tenent, quas olim
 Marcomanni & Hermanduri tenuerunt. Ferdinando
 regi parent, cū regem nequaquã è popularibus, sed ab
 externis nationibus, quem uirtute atq; iustitia potio
 rem putauerint, uetere instituto sibi deligat: ita ut mo
 dò Hungaris, modò Polonis, & uti hodie uidemus, nõ
 nunquam Germanis, Bohemiarum regnum deferatur, gra
 ui & contentiosa ambitione principum. Nam qui Bo
 hemorum rex euaserit, in creando demum Casare, septi
 mi suffragij prærogatiua & potens & insignis efficitur,
 ad eò ut quum Germani sex proceres, ad quos comi
 tiorum ius potestasq; pertinent, ex pari numero u
 trinq; terni dissideat, addito demum, utri libuerit, suffra
 gio suo Bohemus cū magna gloria Casarè pronunciet.
 Nec defuere aliquot Polonorum turmae, nõ publico sed
 priuato consilio bellum secuta cõnuente ad ea Sigismū
 do rege, qui sicuti non temere cauebat, ne inducias ui
 laret, quæ sibi cum Solymano erant, ita ne Christianæ
 causæ deesset, fortissimis uiris ostendendæ uirtuti lo
 cum præclara dissimulatione relinquebat. Quum tantarum
 copiarum numerus iniretur, reperiebamus

Cæsarem, nõ deductis urbium præsidijs, nonaginta de
 scriptorum peditum, & triginta armatorũ equitũ mi-
 lia in aciem esse producturum, nequaquam adnumera-
 tis peditum atq; equitum ministris, qui seruatorum loco
 si labores officiaq; respiceres, æstimari poterant: si ue-
 rò atatis ingenia, equi atq; arma censerentur, nemo
 esset militiæ peritus, qui eos putaret uel robore, uel u-
 su, uel ipsa spe, ueris militibus inferiores. Erãt enim tũ
 ad Viennam, coniunctis in castris supra ducenta & se-
 xaginta milia hominũ, quibus Ariouistus Vilermi Ba-
 ioarij frater, Patauiensis Episcopus, cõmeatum in tres
 menses se præbiturum, certa pactione receperat. Neq;
 enim unquam ab ulla memoria tantum insignium duc-
 cum, lectorumq; militum ullis in castris coiuisse credi-
 derim, si singularum gentium nobilitatem, ac sanam
 assiduis quæsitã bellis, & priuatã uirtutis decora, anti-
 mo reputemus. Nã cohortes ferè integræ ex his cõsta-
 bant, qui paulò ante cõturiones significiq; fuissent, &
 turmæ refertæ erant ueteribus præfectis, aut ijs qui e-
 gregiè pugnando & præclarum nomen, & militaria
 dona, torques aureos, & aurata calcaria meruissent.
 Porrò in quota parte uirũ censebitur curuliũ tormen-
 torũ apparatus: qui in ueterum castris, aut certè nul-
 lus fuit, aut qualiscunq; fuerit, is omnino atate nostra
 sit deridendus, cũ operosas è materia turres & machi-
 nas tremenda effigie, & asperis suis tantũ nominibus
 terribiles, maiores nostros timuisse uideamus: ea tã-
 pud Cæsarẽ tot erant egregiè fabrefacta, ut perpetua
 eorũ corona, instructæ acies præcingi, & late muniti
 ad non dubiã uictoriã faciliè posse uiderentur. Omnium

enim ducum id fuerat decretum, nihil à flumine Vien-
 naq; discedere, nihil omnino progredi in apertos cam-
 pos, ne hostiũ equitatus sua multitudine atq; audaciã à
 latere insinuatus, ab urbe demũ Danubioq; interclusus
 nostris, omnẽ supportandi cõmeatus facultatem eripe-
 ret, hoc uerò ordine exercitus noster expectare hostẽ
 paratus, nõ procul à moenibus amplissimò in loco sta-
 tubatur. Tres peditum hastatorum quadratæ phalan-
 ges, latis inter se distinctæ spatijs, pari & æquata fron-
 te cõtra hostes sic locabatur, ut ipsis medijs interuallis
 equitatus omnis bipartitus reciperetur: neq; enim pu-
 tabant numero exiguum, aperto in loco extra pedites
 trecetis ferè Turcarum equitum milibus esse obijciẽ-
 dum. Dextrum cornu equitum Cæsar, læuum Ferdinã-
 dus eo modo desumpserant, ut leuis armatura sclopet-
 tiorum, quæ uiginti milium numerum efficiebat, un-
 dique hastata quæ diximus agmina, relicto triginta
 passuum spatio coronaret, horum acies longior, &
 rarior erat, & quinis tantum militum ordinibus in lati-
 tudine constabat, ut expediti, & nihil inculcati, habili
 manu, dũ primi sclopettos emittunt, & secũdi implèt,
 alternantibus eo modo ordinibus, perpetuam glandi-
 um procellam effunderent: neque enim multum refe-
 rebat, si tenuior esset, quoniam sclopettarijs omnibus,
 siurgerentur, paratus erat ad proximos hastatos re-
 ceptus. Circundabant ergo, & frontem, & latera
 atque etiam terga, continuata serie, quæ duobus tan-
 tum in locis erat interrupta, ut egressus liber atq; ex-
 peditus, quum oporteret, equitibus densatis absq; ulla
 peditum perturbatione præberetur, ante uerò leuens

armaturam, constituta erant tormenta, caratione, ut postquam diu emissæ feruescētq; usui esse desinerent, in ualli morem firmissimo quodam munimento irrupturis hostibus opponerentur. Soli Hungari extra munimenta se pugnuros professi, à Valentino Paulog. ducibus in ingentes alas expandebantur. Hec ipsa spectantibus præ gaudio manabant lachrymæ, ueluti concepta non sine ingenti spe de barbaris certa uictoria, si se audacius superbus hostis efferret, ac nostros totius copijs adoriretur. Ceterum Solymanus qui è sua uetere disciplina campos querebat, in quæis nostros explorato, & circumdato equitatu, nunquam cominus oblati pugna fatigaret, ubi de apparatu consilijsq; Cesaris certius cognouit, ultra Muram est profectus. Is annis antiquis Sauiaria fuit, effunditur in Drauum paulo infra Petouiam urbem Romanorum castris & hybernis claram: eo superato Turcæ ad Marpurchum oppidum delati, tum multiuarijs pontibus effectis, Drauum transierunt, atq; ita Solymanus qui uniuersum prope terrarum orbem eius suscepti belli fama commouerat, nulla memorabili re gesta, undiq; repulsus, & cæsus Simi excescit, & inter Drauum, & Sauii directo itinere ad Belgradum est reuersus, passim seruitiæ suæ uestigia relinquens, & sepe respectans, an Cesar in tergo esse quando postrema agmina à paucis Illyrijs, & Comitibus equitibus cæderentur. Ferunt eum supra triginta milia Christianorum captum in seruitutem abduxisse, & aliquot milia diuersis in locis, per Michalog. præsertim equites, trucidasse: nam dispersæ agrorum armatorum manus, dum coire in unum con-

rentur,

rentur, à repentinis astutisque equitibus passim ex insidijs circumuenti, facile opprimebantur. Cognito Solymani discessu, Cesar omnium opinione celerius in Italiam redire constituit, deprecante Ferdinando, ut postquam innumerabiles copiæ tanto sumptu tantoq; labore conuissent, ea occasione atq; eo apparatu uerentur, aduersus Ioannem, quem planè destitutum, & in magno regionis spatio disiunctum à Solymano, & Buda urbe, & tota denum Pannonia facile essent expulsuri: sed Cesar quòd hyems suberat, & commodissimis itineribus sibi Alpes omnino transeundas iudicabat, in proposito discedendi perstitit. Inuitabat enim eum ad festinandum mira cæli serenitas, eo suspectior in reliquum tēpus, quòd per plures dies æstiuæ potius quàm autūnalis exitisset, eam tum, ut ex naturæ causis credi par est, in cælo per quindecim dies apparens crinitum sidus, siccatis planè terris attulerat: pestilentia quoq; contagijs serpens, & in urbe, & in castris, & in ipsa demum aula multos quotidie, & insignes quidem rapiebat, ut non modò Cesarem, sed etiam constantissimum & grauissimum quemq; magnopere perterreret. Id uerò Cesar, & communi causæ, & fratris precibus dedit, ut Italicas cohortes omnes relinqueret quæ adiunctis Austrijs copijs in Pannonia cum Ioanne bellum gererent, ipse autem cum Hispanis, & Germanorum Maximiliani atq; Tamisij legionibus in Italiam proficisceretur. Delectus uerò Italis dux est, Vastio efferente, Fabritius Maramaldus, nec de stipendijs quicquam est constitutum, ut cohortes ad præstandam operam accendi, ac in officio contineri possent. Ea res

primo reliquorum praefectorum animos uehementi-
 me pupugit, quod unus ceteris omnibus, non sine alio-
 rum dignitatis offensione, praeferreretur. Ut uero in uul-
 gus militum emanauit, centuriones & signiferi notis
 milites, ueterum praefectorum suorum nomen & ami-
 citiam secuti, se in Pannoniam non esse ituros testari,
 nisi rex Ferdinandus, aut ipse Vastius, aut Antonius Le-
 ua imperij militaris munus susciperent, gregarij uero
 milites palam dicere missionem esse petituos, nisi tri-
 mestris pecunia solueretur, quam per se non multum
 pecunioso regi, & tum maxime exhausto, defuturam
 esse intelligebant. Oderant & pleriq; Maramaldum,
 uti uiolentum, & in exercenda disciplina nimis seu-
 rum, minimaq; errata militum, aut morte, aut inflig-
 uulncribus saepissime punientem. Vastius non uno in lo-
 co ad milites uerba fecit, cohortes monendo, ut sacra-
 mentum militare respiceret, & decus, quod tanta alacri-
 tate & celeritate aduentus, sibi ipsis ac toti Italia pepe-
 rissent, remanendi perseverandiq; constantia tueri uol-
 lent: ad eos enim recuperatae Pannoniae laudem & glo-
 riam esse peruenturam, nec fortes uiros unquam eorum
 se stipendijs, omnia uirtute uictoriaq; parari, quae cer-
 ta atq; explorata uideretur: quantum ad ducem peri-
 neret, eum semper satis generosum & dignum uideri,
 qui esset rei bellicae peritus, & strenue hostem ferire
 profugare didicisset: in Fabritio tamen non desiderat
 honestos natales, & excellere comitate, & ipsum, qui
 ui corporis ac ingenij uigore nemini cederet, etiam etia-
 tis honore ceteros anteire. Sed in hoc praecipue specta-
 ri debere iudicium Caesaris, qui cum uti potiore delegisset

& modo

& modestiam parēdiq; obsequium in milite, ante om-
 nia requirere, & maxime commendare esset solitus.
 His cohortationibus Vastius tantum profecit, ut stipen-
 dio praebito pacari atq; inflecti posse uiderentur, sed
 ad id Caesar quae storum malignitate durior est inuen-
 tus. Nondum enim persoluendi stipendij dies aduenerat,
 uerum id aequitate quadam milites sibi deberi postula-
 bant, quum nouo & longinquo bello sub hyeme illig-
 ri, sine pecunia nolent, & arma quoq; discedentes ab
 Italia stipendij nomine acceperat, quae quarto demum
 mense per partes leui cum incommodo, soluerentur,
 ita accidebat, ut quibus arma publice diuēdita fuissent,
 illi maxime in alimēta uita, pecunia carerent. Interim
 quum Vastius e castris in urbem ad explicandas huius
 modi difficultates perrexisset, nox aduenit opportuna
 miscendae seditioni, ut pote quae incerta luce pudorem
 metumq; demeret, & ob id flagitio, & petulantiae lo-
 cus crescente licentia praebetur. Fortē allatus erat ex
 urbe nigerrimus panis, planeq; muccidus, quē empti
 milites infixumq; hastilibus ita comilitonibus ostenta-
 bant, ut cum insigni dolore bileq; Ferdinandi regis no-
 men maledictis incesserent, qui in regno suo, ipsoq; bel-
 li initio, re frumētaria negligentissime procurata, ex-
 ternos exercitus ad se praecipue defendendum augen-
 dumq; uenientes, eo corrupto, & ob id pestifero cibi
 genere, alendos putaret, & paulo ante insolentius
 etiam egerat gregarius Hispanus, qui praetorium in-
 gressus, simili pane ad Vastij pedes cum execratione
 duorum Caesarum proiecto, magnas turbas exciuerat.
 Itaque milites ante tentoria in coronam cocuntes,

dum aduersa atq; aspera de stipendio, de commeatu, de Hungarici belli difficultatibus proloquuntur, ad signum Parmensium ex omnibus cohortibus plurimi confluunt. Ibi Titus Marconius Volaterranus, ceteris turbidior, & eloquentior, coaceruatis iumentorum clivulis impositus, seditionis quoq; centurionum incitante, ut pro dignitate salutemq; omnium liberrime differret, ita locutus fertur. Ergo, inquit, commilitones, ita audistis, Hispani in Italiam ibunt, & nostro malorum uetera hyberna concedent, atq; etiam quod pudeat, præclari hospites cum uxoribus nostris cubabunt. Nos uero exulabimus, & in Pannonia, hac hyeme, cum glacie, & niuibus bellum geremus? pugnaturi scilicet pro egentissimo rege, & eo quidem, si Hungaros spectemus, insititio & peregrino, contra indigenam acceptum suis popularibus, superq; cetera omnia Turcarum copiis ac opibus longe firmissimum, & quod fortibus uiris maxime mouere stomachum possit, duce Meramaldo, qui sepe cæcus ira, præcipiti crudelitate, in latera nostra auidè gladio petere est solitus, ut non alibi de libentius, quam ex nostra cæde & supplicio, ducem nomen usurpet? Neq; uos, quæ sepe signiferi centurionesq; fuistis, usque adeo insanisse crediderim, ut sine ulla spe stipendij, aut commeatus, aut uictoriæ, aut deniq; redditus, sub gregario duce militetis. Profecto nota me iuuat huc uenisse, pro laude Italici nominis, non pluris quam triginta denarijs æstimatum, & hæctenus undena stipendia meruerim, quam hodie despuadet hunc fœdum ante finiti, quam cæpti belli exitum spectare, sed in regia fortuna nullus est pudor,

cuius

cui nec ulla æquitas in referenda militi gratia, militarem enim operam hodie reges una belli necessitate metiuntur: hæc una inquam nobis præmia expedit, amorem conciliat, auget dignitatem, quæ omnia demum post uictoriam parta pace, penitus obsolescunt. Ita uobis hodie euenit commilitones, Caesar, & Ferdinandus grauisimo belli metu liberati, ut hac nostra multitudine exonerentur, nos tanquam pecora, in Pannoniam detrudere contendunt, ita ut sperent nostro sanguine uictoriam esse relatuuros, aut in aduersa nostra fortuna nullam omnino iacturam facturos, si nos Turcæ, & Hungari, Danubij glacie, & Alpibus niuibus interclusos, fame & ferro penitus absumpserint. Verum hæc fortasse non agnoscitis, sicuti nec planè nouistis, quid hic dirus, & uerè sanguineus cometes, cui bratis in Italiam radijs, portendat. Certè hic nec Solymano nec Cæsari fatalis adfulget, quum uerius nobis calamitatè ac interitum minetur: illi enim pari consilio securitatis atq; prudentiæ pleno, uiam satis aperire noluerunt, dum in diuersa abeunt, atq; omnes committendi prælij casus deuitant. Ergo si illis planè licuit, & salua quidem maiestate, egregiè cauissè, ne prælij aleam subirerent quum utrinq; dimidijs terrarum orbis præmium uictoriæ spectaretur, nos minime cauebimus? ne eò demittamur unde nullus nisi funestus exitus esse uideatur quum id absq; flagitio, & optimo quidem iure, nulla præsertim propofita mercede, facere possimus? Hoc modo ualde præclarum tanto bello finem impositum uidetis, in quo uni omnium Itali pro laude & donatiuo contumeliam ferimus, & ob id fortasse in Pannoniam

relegamur, ut in Italiam, hoc flore militū detractio la-
 geq; semoto, Hispanorum & Germanorū colonia de-
 ducantur. Profectō nimis miserum uidetur, ablegen-
 in solo barbarico, ubi omnia hostilia occurrent, nec d-
 lus desertos; & errabundos omnino pacatus locus ca-
 cipiat. Experiemur quoq; uel inuiti, quā graues si-
 atq; intolerandum corporibus simul atq; animis, hy-
 berna, & ancipitis belli erūnas pati, atq; interim agro
 animo molestissima reputatione meminisse, quid domi
 ab Hispanis atq; Germanis, liberi, fratres, consangui-
 nei, & ipsæ deniq; uxores nostræ patientur. Itaq; ho-
 die commilitones, pluris interest rectè sapere, quā si-
 titer pugnare. Ad certam salutem, ad uerum decus oc-
 casio, quæ se nobis præbet, in præcipiti uertitur, men-
 re factio opus est, & priusquam Hispani uasa conde-
 ment, nobis est prouolandum, ut magno interuallo ca-
 stra & prima agmina Cesaris antecedentes, primi in
 nium Italiam intremus: si prolixè consultando, paulu-
 lum cunctemur, & Vastius adierit, & ipsi præfecti no-
 stri aduenient, Italici sanguinis proditores, qui nos sua
 quæstu, & malo nostro in has difficultates adduxerūt,
 scilicet deprecantes, & deniq; fallacissimis artibus mul-
 ta stipendia pollicentes. At uos, si uiri estis, eos tanquam
 publicos hostes à colloquijs arcebitis, atq; etiam in re
 optimo, ut ueterem scelorum pœnas pendant, interfici-
 cietis: non deerunt in hac corona uiri fortes, atq; etiam
 magnitudine animi, & uitæ innocentia illis multo mi-
 liores, qui nos educant, agmina subsidijs firmet, acrim-
 instruant, & hac uestra uirtute uestrisq; animis sili-
 citer utātur. Vos si sapitis, expedito consilio corpori

atque

atq; animos ad iter parate: Dij maturātibz ubiq; ade-
 runt, nam facile uoti compotes euadunt, qui præoccu-
 pant. Hæc dicentem excepere turbidissimi quiq; ex ua-
 rijs cohortibus laudando atq; approbando cuncta or-
 dine, uti Marconius perorarat, moxq; fremitus tota cō-
 cione est auditus, qualis apud consternatos ad arma es-
 se consueūt, inde euulgata profectio, signa sunt re-
 uulsa, & densato agmine ad Neostadium iter est dire-
 ctum, nec mora in agmine tribuni militares tumultua-
 rijs suffragijs cum imperio creantur, nec his ubi no-
 men est recitatum, honoris recusandi facultas relin-
 quitur. Hi fuere Montebellius Vmber, Nerius Tipher-
 nus, Molearius Parmensis, Sanctiusq; Picens, & a Me-
 diolano gemelli fratres Glusiani, qui ad octo milia ho-
 minum secum traxere: reliqui partim pudore, par-
 tim metu suspensi, apud Maramaldum Tornicellumq;
 in obsequio permanserunt. Eo modo profectos, Va-
 stius, præfectiq; & pleriq; centuriones prouecti equis
 ad sextum ferme lapidem consequuntur, orant, ut cō-
 sistere, nec tantum scelus admittere uelint, parata esse
 stipendia docent, & precibus minas addunt. At illi ob-
 audire, nihil morari, ira simul atq; flagitio esserata
 ora conuertere, adeo ut in aduersos minora tormen-
 ta disploderent. Ibi Vastius dum retentare agmen,
 & tribunos detertere reuocareque ad imperium co-
 naretur, non mediocre uitæ periculum adiit. In
 ea interpellatione, Molearius, qui, ut sese expurga-
 ret, atque operam sedandæ seditioni polliceretur,
 paulum extra agmen in colloquio hæserat, intercep-
 tus à Castalio præfecto, iugulatur, Vniueratuz &

C. Anguillius Florentinus, capiturq; ut eo indice seditionis authores quæstione habita nosceretur. Eo atroci facto, semel consternatis, ira in immensum accenditur, ita firentibus similes, multa milia progressi, a Martis lucum perueniunt: id oppidū quod portas claserat, succensis ualuis expugnant, atq; diripiunt, continuatisq; & maximè extensis itineribus cuncta obui crudeli rabie populantur, omnia exempla scelerū pessim edunt, auaritiæ, libidinis, immanitatis. His iniuriis Ferdinandus uehementissimè commotus, quod recuperandæ Pannoniæ tota spe deciderat, & ab his, à quibus summum beneficium expectabat, inexpiabilis iniuria detrimenta pateretur, omnibus Stiria, Carinthia, & populis scripsit, ut nemini Italico parceretur: id irati animi decretum, quanquam in supplicia meritos edere tamen aliquanto acerbius & atrocius est uisum, & prorsus eo rege indignum, qui in omni actione animi pietatis ac humanitatis laudem ferre concupisset, quoniam niam neminem eo periculo eximeret: adeo ut tot reges qui milites, tot legati, totq; sacrati antistites, atque omni Italia honestissimi uiri, in id cædis discrimen conuulsæ sceleratis hominibus miscerentur. Ad hanc edicti facerentur decurrentibus undiq; Germanis ad obsidendas itinere angustias, multæ cædes factæ, in desperos præsertim & alimenta quærentes, sed ubi conglobatæ cohortes ad uestigia cædis, & ad ipsa cadauera perueniebant, tum uero animis ira ac dignitate percitis, in ædificiis grassabantur, sic ut passim cubitalibus literis ex carcerum incendiorum causam præscriberent, ut subsequerentur id nequaquam temerè, sed uindicandis iniurijs

etiam scirent, cauerentq; ne ipsi partier in saltibus impediti, Germanorum insidijs sternerentur. Interea Cæsar profecturus, Vienna edixerat, ut hoc ordine in Italiam iretur, ex primo agmine, cui ipse præesse uolebat Ferdinandus Gonzaga cum leuis armaturæ equitibus antecederet, inde Vastius cum Hispanis, & prætoriani equites succederent, interposito autem biduo, subsequeretur Hippolytus legatus, cum toto legatorum sacerdotumq; & togatorum ordine, quorum omnium comitatus erat amplissimus, tertium & postremū agmen in quo Albanus regulus cum Hispanico equitatu erat, Germanorum legiones clauderent. Sed hunc ordinem militari consilio cōstitutum, Hippolytus abruptit, inuenit quodam impatientia leuitatq; quum natura feruido & uolucris ingenio ulla in re nullam moram ferret & nulli, uti accidit in amplissima fortuna, parere didicisset, adulantibus præsertim clientibus nonnullis, & centurionibus, quos incredibili sumptu sibi adsciuerat. Si enim eum insana libidine militare imperiū affectantem, tanto exercitu dignum ad maximas res ingenti ausu gerendas dignum esse dicebant, ita optimo quoq; familiarium frustra deprecante, relictæ sacerdotali purpura, galeroq; quæ maxime fastidiebat, ferina pelle contactus, cum paucis armatis equitibus præcurrit. Id factū, ad altioris cōsiliij recessum pleriq; reuocabat, ceu legatus in summa rerum opportunitate consternatos milites, ad patrandum aliquod insigne facinus in Italiam stipendio præbito esset adducturus: sed intimi amicorum, qui eius ingenium ætatis uoluptatibus occupatum, & nullo adhuc stabili uel grauiore decreto

satis firmatum sepius excusserant, nihil tale uerba-
tur, in eam tamen suspicionem adductus est Caesar, u-
eum, qui spiritu ualeret, & Pontificia pecunia potire-
tur, ad occupandam Florentiam contendere iudicant.
allocutus enim milites fuerat, & secum adducebat his-
sium præfectum, à cuius cohortibus seditionis initia
emanasse ferebant. Itaq; præcurrentem Caesar, necre-
uocantibus ipsius nuncijs obtemperantē, ad oppida
sancti Viti cum Rufio comprehendi custodiriq; iube-
ne pax tanto sumptu, tantoq; labore omnium in Italia
parta eius adolescentis audacia turbaretur. Verum
multò post Caesar, cum certiora de ea re didicisset, pa-
trui Pontificis animum acerbiorē offensione exag-
tandum putaret, uiolatiq; sacrosancti legati infamia
permoueretur, quinto die eum emisit, retento Rufio,
qui & ipse demum facile impetrante Ferdinādo Gon-
zaga affine, custodia est eductus, quòd cum præclar-
multorum signiferorum, & centurionum testimonio,
culpa uacantem castrensis prætor absoluisset. Quam
in timere Caesar esset, Paulum Iouium, qui has conscri-
psit historias, in agmine adequitantem ad se uocauit,
ut eius paulò durioris facti famā leniret. Nactus enim
idoneum hominem, uti sibi notum, ac Hippolyti fami-
liarem, per quem cuncta ordine ad Clementem scriber-
rentur, docuit, non uoluntatis, quæ esset egregia
erga Pontificem ipsumq; legatum, sed summæ neces-
situdinis fuisse consilium, quid enim acerbius accideret
potuisse, uel ipsi, uel Pontifici, si Italia, ipsaq; in
primis Florentia seditiosorum militum incurusione in
discrimen noui belli fuisset adducta? scire se quanto

re Clemens paci quietiq; studeret, qui iam pridem gra-
ui iudicio & Alexandrum Etruriæ principatu, &
Hippolytum senatoria dignitate contentos esse uoluis-
set, ut diuisa & communicata in unum consensum, di-
uersarum uirium potentia, Mediceæ domui firma &
diuturna felicitas pararetur. Bellorum initia sapien-
tibus maxime esse pertimescenda, quæ cum ab imperi-
tis plerunq; temere atq; imprudenter serantur, ubi de-
mum creuerint, nisi grauissimo conatu periculoq; uix
à maximis & prudentissimis regibus tolli uel oppri-
mi possint, non debuisse Cardinalem, qui tanti mune-
ris personam gereret, desumere sibi habitum milita-
rem, ut seditiosos & castrorum atque militiæ deserto-
res consequeretur, & cum ijs, quæcunque ea in exi-
tu forent, consilia communicaret: nequaquam enim
eum quieti uel moderati animi dedisse signa, cum
neque edicto, neque precibus audiens esse uoluisset:
quorsum enim eius dicta factaq; tenderent, quis non
insanus minime diuinaret? quum ille & sua & alie-
na dignitate uel improbè uel arroganter abutere-
tur? profecto eum, uti antea tentasset, Florentinæ
ciuitatis otium conturbare cupiuisse, aut certè reli-
quisse præclaram eius importuni consilij suspicio-
nem, quum nulla cum spe uel laude totam castren-
sis disciplinæ rationem intempestiua excursionē cor-
rupisset. Cæterum se ea & quidem propensissima uo-
luntate, qua semper fuisset, Cardinalem loco fratris
habiturum satisfaturumq; ei molliore excusatione,
cum in Italia antecedentem foret consecutus, id uerò
se in summa testari, quisquid fieri iussisset, id non suo

sed Clementis commodo factum fuisse, quum etiam
 blicam Italiae quietem, unius inquieti hominis amica
 chariores habuisset. Sibi uero pergratum fore, si
 tum animi sui iudicium, uti ab æquitate præsentium
 rerum ratione minime alienum, ad Pontificem accu
 ta fide perscriberetur, quod mox Iouius diligentissimè
 fecit, & id quidem æquissimo animo tulit Clemens,
 & captum simul & dimissum Cardinalem uno tem
 pore cognouisset. sæpe querens eius ingenium à detri
 mis adulatoribus fuisse deprauatum: quanquam uer
 re Cæsar se ipso suspiciaciore & asperior exitisse uer
 retur. Erat enim in Cæsare, nisi naturâ acerbiore
 exagitares, summa æquitas, rara modestia, patientia
 singularis, adeo ut in tanta fortuna nihil repentinè
 aut insolens, uel iudicio uel sermonibus eius excideret.
 At Hippolytus, ubi custodia est emissus, è sancti
 oppido, quod Virunum nonnulli antiquitus fuisse
 tant, ingenti cursu Venetias contendit, bis cum summa
 uitæ discrimine per inessos à Germanis saltus feliciter
 elapsus, quum Mercadus Hispanus dux itineris, Ger
 manicæ peritus linguæ ostentatis cultu ipso regie
 le insignibus, ea pericula depulisset. Porro tribuni
 litares, quum incredibili celeritate, continuatis die
 bus itineribus, ad Vacorium peruenissent, quode
 die Villacum dicitur, in ripa Draui amnis constitit
 is amnis aquarum mole & suo rapido cursu con
 tus, nequaquam uado superari poterat, pons uero
 cius quo iungebatur oppidi portæ, ita erat insinuat
 ut per mediam oppidi regionem, ad aduersam portæ
 uia militaris extenderetur. Quum Vacorienses in
 ro esse

ro essent, & in ulteriore ripa non exiguam equitum
 & peditum armorum multitudinem ostentarent,
 tribuni in lunato ripæ tractu extēsis ordinibus aciem
 instruxerunt, quæ aspectu ipso & genere armorum
 latè splendentium, & sclopettariorum multitudine
 terribilis, non rudibus modò populis, qui à multis an
 nis armatos exercitus non uidissent, sed exercitatis e
 tiam militibus terrorem incutere poterat. Polliceban
 tur Itali, si ponte transitus præberetur, & uenali com
 meatu iuuarentur, se continenti agmine sine maleficio
 eorum finibus excessuros, si id minime cōcederetur, i
 psos sua industria, & paruo quidem cum labore inuē
 turos uiam, qua succis proximis arboribus flumen
 transirent, subindeq; admixuros, ut Vacorienses inhu
 manitatis & contumaciæ poenas darent. Parati erant
 oppidani commeatum dare, ponte oppidoq; recipere,
 sed per cohortes separatim, ut singulæ per oppidum,
 cæteris omnibus exclusis, sine periculo transmitteren
 tur. Eam conditionem minime probantibus Italis, quòd
 neque tuta esset, neq; ex dignitate uideretur, oppidani
 qui fortunas suas cum desperatis minime in periculum
 temere deuocandas esse existimabant, ponticulum subi
 tarij operis à proximo maiori pontis capite ducta
 oppidum ad frumentarias molas celeberrime per
 fecerunt, atque ita ad mutam securitatem, utrisque
 integra existimatione, præclare atque opportune con
 sultum. Drauo superato, quintis demum castris, &
 multo pacatioribus quàm antea itineribus, ad Tili
 uentum flumen est peruentum, atque inde dissolu
 tis cohortibus, milites uario itinere, uti quisque pa
 G

triae proximus cum execratione eius insauit in
littia, domum sunt reuersi. Nec multo post Casar
taliam intrauit, singulari Veneti senatus studio libe-
ritateque passim susceptus: eam uero pacati amici
nimi modestiam pro se tulit, ut Venetæ ditionis
res se minime ingressurum esse testaretur. Nolebat
nim qui ualidissimis copijs cinctus aduentabat, uis
omnino affectati Italiae imperij suspicionem preber-
quum paulo ante ab diro bello tot urbiu excidia pe-
tæsus, ut pacem adferret, ea quæ uictoricibus armis
nebat, incredibili æquitate magnitudineq; animi uo-
ribus dominis reddidisset.

PAULI IOVII NO

VOCOMENSIS EPISCO-
PI NV CERINI HISTO-

riarum sui temporis,

LIBER XXXI.

ADVENTANTE In Italia
Caesare, Andreas Auria cum
ginta quinq; onerarijs & quæ
draginta octo rostratis nau-
bus Messanā uenit, ibi cū in-
strumenta bellica & nauticos pro-
cipue commeatus, nequaquam
ingenti cura ac diligentia à præfecto Siciliae, qui
tum importunè morbus inuaserat, parata atque

perdita reuerisset, aliquāto serius quā uolebat, in Græ-
cian traiecit. Audierat enim Himeralem, Ottoman-
nicæ classis præfectum, in Ambaciao sinu aliquantū
desedisse cum septuaginta trirētib; imperitè & ne-
quaquam militariter instructis, ut potè quibus usu pe-
riti nauæ gubernatoresq; deessent, & remigum tur-
ba, magna ex parte ad naualem operam rudis, uti ex
mediterraneis sepe hominibus impotentis imperio in
naues cogi solit, uulgate per singulas trirētes mor-
bo laboraret, sic ut eum nullo prope negotio si matu-
rasset, oppressurus fuisse crederetur. Erat tunc ad Za-
cynthum insulam Venetæ classis, sexaginta trirētiū
Vicentio Capellio præfecto, qui insulas & urbes litto-
raeq; Veneti imperij uigili cura tuebatur, utriusque iurè
foederis amicus & hospes, nulli socius, spectator tan-
tū, sed ex professo illis futurus hostis, qui subiectis Ve-
neto nomini populis terra aut mari uim intulissent.
Fuere qui crederēt Venetos, ut neutris æquitate officij
deesse uiderētur, uno tēpore et Auria de Turcarū clas-
se per Corcyreos myoparones significari iussisse, et mo-
nuisse itē amicè atq; opportunè Himeralē, ut Ambra-
cio sinu quā primū e ducta classe, Ionio mari excede-
ret, ne ab Aurianis trirētib; quæ apparatu celerit a-
teq; præstarēt, dum parū salubri in statione morā inu-
tilem trahit, deprehensus opprimeretur. Itaq; Auria
à Lacinio promontorio, quod hodie Columneum uo-
cāt, dimissis in altū onerarijs nauibus, ut rectā ad Pelo-
ponnesi insulas cursum dirigerent, Iapygiū Salentino
rum, legendo Magnæ Græciæ orā, tenuit, indeq; Cor-
cyrā & Cephaleniā præteruectus, Zacynthum uenit.

Constiterat in acie Capellius penè hostilis paratq; mihi speciem præbens, ut apparatus atq; ipsam nondum uel diuturna pace senescentem, maritimi negotij disciplinam ostentaret: & uetera quidem odia memoriam subibant, quibus Ligures, Luciano Auria duce, ipseus Andreae tritauo, ad internitionem propè Veneti nominis, ad Fossam Clodiã dimicassent, atq; inde Auria subirato tristiq; animo Luciani interitum desleret, qui uictor eo nauali prælio cecidisset: sed sanctissima religionis & foederis iura ita animos continebant, ut quàm utriq; imprudentes uel incauti uideri nollent, præbito insigni spectaculo concursuri uiderentur. Neq; inutile uel iniucundum posteris futurum putauerim, si acierum ordo paucis uerbis explicetur, quando etate nostra nequaquam simile contigerit, ut id literarum memorie mandaremus. Collocarant in alto Veneti ingentem onerariam nauẽ, quaternis funibus à puppe protrahã; ad totidem ancoras, in obliquum ductis, firmissimè deligatam: ab hac utrinq; binæ galeaciæ ingentium tormentorum apparatu formidabiles, ita constitutæ erant, ut ex interuallo onerariæ nauis frontem non æquarent, & utrinque tantum spatij relinqueretur, quantum satis esset, ut à leua dextraque uiginti singulæ triremes, quæ erant in cornibus, erumpere possent: tertia uero acies ex reliquis uiginti triribus, in qua erat ipse Capellius, in tergo subsisteret, hinc autem inde allatura opem, uti prælij casus & incursum hostium poposcisset. Eo pacto onerariæ nauis ad emittenda tormenta latum & uacuum mare, à fronte & à lateribus relinquebatur, & galeaciæ in altum exporrectæ

trint

trireimum latera tuebãtur. Ab Auriana classe tres speculatoriæ triremes antecedeant insigni uelocitate, tres uerò acies quindecim triremium eo ordine subsequerentur, quem in agmine navigationeq; tenuerant: ubi uerò in conspectum Venetæ classis est deuentum, Antonius Auria, qui primo præerat agmini, in dextrum sensim deflectens, remos susulit, ut sequentes expectaret, & Andreas, qui medium tenebat agmen, suo cursu progressurus, sese introrsus ad cornu dextrum applicauit. Saluiatus uerò Rhodiarum & totius tertij agminis præfectus, interim in leuam ita concitauit remiges ut puncto temporis ad medium agmen prouheretur, adeo ut æquata omnium triremium fronte, uno pariq; impetu concursuræ crederentur. Reddidere ueri prælij simulachrum tormenta utrinq; ad consalutationem honoris causa, exëptis pilis, miro ordine disposta. Venit ad Auriam Canales nobilis uir atq; item fortis, Ionij maris custodia præpositus, per eum Capellius, portus, stationes, commeatus amicè obtulit, excusauitq; se, quòd integra senatus fide consociare uires, & publicos hostes persequi nequaquam liceret, obstare enim foedus antiquitus cum Othomannis percussum, quòd ipse etiam Solymanus renouasset. At Auria Cesaris nomine gratias egit, quòd senatus eo animo esset, ut maiorem æquitatis atq; iustitiæ, quàm ullam bene gerendæ rei rationem respicere cogeretur, sperare se tamen Cesaris auspicijs talem ad ingentem uictoriam Venetis occasionem esse præbiturum, ut eæ foederum compedes, ab ipsis ultro pietatis & certæ uictoriæ causa cupidissime frangerentur. Et certè quum hæc animo

G 3

reputamus, nostrorum temporum conditionem de-
 re, Christi inorumq; principum insaniam detestari-
 bet, qui dum inter se bello aut odio dissident, ita Ori-
 mannis parcunt, ut qui toties superari deleriq; potu-
 rint, non immerito adaucta in immensi: in potentia,
 fugam acto, atque eo si persecuti forent, facile delin-
 que reliqua unquam Solymano classis superfuisset: ce-
 nam Byzantii, Cæsarianæ Venetæq; classium impera-
 tulissent, nisi tyrones prætorianos, aut eunuchos ala-
 stodiam foeminarum domi relictos, moenia egregie
 fensuros credamus? quum in Pannonia procul ager-
 Solymanus, & Græci ex ipsa uctere libertatis ac-
 perij sui memoria, ut rebellare ex tuto possent, no-
 dem accessum Christianæ classis, sed uix ipsam tanta
 aduentus famam, erectis animis expectarent. Catera
 Auria, ubi didicit Himeralem, superato Galli promon-
 torio, quod antiquis Acritis fuit ad Maleam contem-
 re, Antonium Auriam cum delectis septem triremi-
 bus, qui persequeretur misit: sed ille ad Cytheram insula-
 usq; frustra persecutus, quod hostis Argolicum sinu-
 prætergressos, Atticæ Sunium atq; inde Chalcidæ por-
 re audiebat, ad classem est reuersus. Ea tū in Sphragi-
 insula portum, quem nostri Sapientiam uocant, supra
 Methonem ad explicanda consilia se contulerat: ita
 enim onerariæ ab alto, remissioribus usæ uentis, in
 spectum se dederant. Fuere qui dicerent Methonem
 pugnandam esse, & ante alios Saluiatus impigeritis
 nis, Rhodiarum triremiū præfektus: profitebatur
 se eam turrim, quæ subiectū mare despiceret, & ca-

ris munitior esse uideretur, effracturum maiori-
 bus tormentis & protinus occupaturum, utpotè qui
 situm urbis interioresq; munitiones apprimè nosset:
 superiore siquidem anno in eum ipsum Sphragiæ por-
 tum cum aliquot triremibus è Melita insula noctu illa-
 tus, præmissò ignobili nauigio per simulationem expo-
 nendi mercimoniij, in cuius carina armati conditi erāt,
 felici dolo urbem occuparat, Iano Mario uiro Græco
 summæ uirtutis id facinus ingenti animo patrans: sed
 occisis custodibus, occupataq; porta, & iam capta ur-
 be, nostri milites aliquanto præde, quam decoris audi-
 diores, quam ad diripiendas domos solutis ordinibus
 discurrerent, facile à Turcis, qui animos receperant,
 turpiter cæsi expulsiq; nobilis uictoriæ initium fædo
 exitu corruerunt: ob id Auria ex priore periculo in-
 tentiorem firmioremq; custodiam, adaucto Turcarum
 numero, futuram ratus, Coronæ oppugnare constituit.
 Distat ea urbs à Methone auodecim fermè passuum mil-
 libus, si terrestri itinere petatur, mari uero paulo mi-
 nus uiginti. Nam Acritæ promontoriū medio ferè in-
 teruallo in mare procurrit, & in leuo promotorij la-
 tere sensim littora curuantur. In hoc sinu sita est Coro-
 ne adeò porrecta in pelagus, ut magna ex parte maris
 fluctibus alluatur, altera pars cuneata in latam cuspi-
 dem, transuerso muro, coq; senis turribus insigni &
 ferrata porta, proximam littori, quam Insulā uocant,
 penitus excludit, & ita à mari recedens, sensim attolli-
 tur, ut perpetuo saxo moenia imposta ad trianguli for-
 mā oppidū efficiāt. In oppido, ut firmiore nobilioreq;
 Turcæ domos habet, Græci insulā inhabitāt, ad extre-

num uerò oppidi angulum præalta in rupe aræ
 neti quondam fecere, quæ mediterranea despicitur
 suburbana tecta: hæc uiam militarem excipiunt, quæ
 in septentrionem perpetuo accliu collis dorso in ca-
 pos extenditur, sed ea suburbana, quum ad sagitta-
 ctum, à porta oppidi proccseris, aliq intermedio ma-
 ro portaq; diuiduntur, porrò ad mare ab utraq; uris
 parte, duæ sunt percommode stationes: nam quum
 ri Vulturniq;, uel è diuerso Fauonius & Corus seu
 perflauerint, ex hac in alteram nauigia repente co-
 fugiunt. In leua statione ex uetusti operis mole porta
 efficitur, uerum adeò angustus, ut uix septenas tri-
 mes tuto recipiat. Auria, terra mariq; explorato
 situ, cohortantibus maximè Græcis, qui ad nostras
 suburbanis ædificijs cupidissimè transierant, aggrega-
 rus urbem, in hunc modum ad oppugnandû, loca ma-
 niq; distribuit: circumductæ primò sunt in ampli-
 mam coronam naues onerariae, & ante eas triremes
 ut totam eam conuexi muri partè, quæ insulam à ma-
 ri præcingit, contractiore ambitu complecterentur.
 proiectis in littus sub muro ancoris, ut inde per dubi-
 rios funes ergatarum beneficio attracta nauigia, que-
 tum maris uadum pateretur, ad mœnia promoueret.
 Scaphis autem magnarû nauium pluteis ac asseris
 protectis, ancoras prouehi, & in littus ad scopulose-
 ter tela Turcarû ab alto incidentia, collocari iubebat.
 ex nauium proris nouo quodam artificio pontes pe-
 bus extantibus antennis impositi tabulisq; constrati
 fronte prominebant, ita ut summitati mœnium æque
 rentur, atq; inde clypeatæ armataq; cohortes proce-

sura

sura & irrupturæ in oppidum uiderentur. In duarum
 uerò longe maximarum nauium, Grimaldiæ scilicet et
 Rhodiæ summis carcheijs, ab excelssima scilicet mali
 summitate, sacri, falconesq; bini constituti erant, ut in-
 de non propugnatores modò, qui in muro consisteret,
 sed interiora insulæ certis ictibus peterentur. Terre-
 stres uerò copias ita diuisit, ut Hieronymus Tutauilla
 Sarnensis comes duceret Italicæ cohortes, & à leua
 parte supra molem, latum propugnaculum septè tor-
 mentis quateret. Hieronymus uerò Mendocius cum Hi-
 spanis à dextra, paulò à mari longius, non insulæ tan-
 tum, sed & oppidi murum totidem tormentis & sca-
 lis aggrediretur. Ipse Andreas locum sibi delegerat
 apud molem, Sarnensi maximè propinquum: Pontifi-
 ciæ autem triremes contraria in parte, Antonio Au-
 ria deposcente: dextrum cornu tenuere, Saluiatus in
 medio Rhodias mœnibus admouit. Nunquam ab ulla
 memoria, tantum tormentorum ad unam oppugnatio-
 nem collatum fuit: nam à terra quatuordecim, à mari
 uerò centum & quinquaginta muralibus tormentis,
 uno undiq; tempore murus est uehementissimè uerber-
 ratus: minorû uerò tanta uis fuit ut neq; prospici que-
 quam neq; exaudiri facillè possèt fimo scilicet in cras-
 sissimæ nebule morcm latè diffuso, & crepitu reba-
 tuq; tormentorum cuncta quatiente. Apud Sarnensem
 Itali magno animo, sed irritò incepto ad proruptum
 murum scalas apponere, & scandere conantes, ter à
 Turcis acerrimè propugnantibus, insigni detrimento
 accepto, sunt repulsi. Neq; enim tantum muri dirutum
 fuerat, ut attingere scalæ possent, & undiq; ab latere

G 5

minoribus tormentis sternebantur, nec Turce e muro saxa, ignes, feruentem arenam, calcemq; & picem que factam prouoluere ac insundere subeuntibus cogebant. Sarnensis in his periculis fortiter æque atq; fortiter uersabatur, nec reuocandi milites locus erat: nam implicati inter se hastis & in casarum angustis, qui muro suberant, metu retrusi, quanto magis à muro cedebant, tanto apercius ac certius uulnerabantur. Perire in eo conatu receptusq;, Theodorus Boschiæ Græcus, qui in Italia à se equitum cum laude præferat: atq; item Franciscus Carnas è Neapoli, & Iacobus à Capua, strenui centuriones, & cum his trecentis ferè milites, & supra mille uulnerati debilitatiq;, in quibus fuit Alfonsus Capanius signifer, cui sclopetti pila ab alto demissa, perfosso oculo linguam abripuit. Ex altera parte Mendocius nequicquam quassato muro, quum omnia ardua ad ascensum forent, cauto consilio prælij fortunã non subiit. At nauales socij felicius, qui Auria subeundi & scalas afferendi, uti antea edixerat, tuba signum dedisset, in insulam peruaserunt, cedentibus muro Turcis metu pontium, quos superstantibus armatis appropinquantes continuo apprehensurum murum omnino crediderant. Primus ex naue Grimaldia ianberbis Ligur, genere humilis, sed eo saltu facti clarus, uexillum in hostili muro defixit, proximi ei successere Hidrontino è Galeone miles, ac demum Lombarda Genueses: atq; ita multis interfectis, insula capta & receptaq; est, refugientibus infra oppidum per ferratam portam Turcis, qui ex eo, quæ diximus, turrato muro, nostros præda occupatos uagantesq;, sclopettis & se-

gilitis u

gilitis uulnerabant. At primis tenebris Sarnensis, suos, qui sub muro conditi protecliq;, multis horis subsiterant, incolumes ad se recepit, & tota nocte laboratum est in erigendis munitioibus, quibus in oppugnando oppido ipsi milites tormentaq; ab hostium ictibus tegeantur. Sequenti die plures Turcarum equitum manerunt, ut Coroneis opem ferrent, in conspectum se dederunt: namq; singulos ferè proximorum oppidorum profectos, & fama Aurianæ clausis, & auditus tota Peloponneso tantus tormentorum strepitus, exciuerant. Aderat à Lacedæmone, quam Misitram uocant, Zadares, cui Tridigito cognomen. is à Lødario Charitena Messenæq; expeditos equites circiter septingentos adducens, secundum littus iter facere cœperat, ut à dextro latere in urbem irrumperet. Erat inter suburbana tecta, ei portæ, quam diximus, in statione collocatus cum cohorte Theodorus Spinula, iussuq; Sarnensis, milites intra sagittæ ictu intercisa militari uia, transversam fossam opportunè duxerat. Itaq; Zadares, quum ab Erasmo Auria, qui in id litus tyronem obuenterat, tormentis peteretur, à littore discedens, triu amplius milium capto circuitu, ad lauam peruenit, sinuosq; itinere intra suburbana tecta se intulit, magno impetu ad portam prouectus, adeo ut Theodorus irruentium uim ægrè sustineret, eratq; res adducta in maximum discrimen, nisi Sarnensis Theodoro cum paucis repugnanti peropportune opem tulisset, submisso Petro Tolsio cum trecentis sclopettarijs: ij postremam partem Turcarum agminis, retro auertere, ingressiq; suburbana, ita reliquos in fugam, desperato ingressu in eis, compalere,

ut quum Turcæ concitatis equis effugere conarentur, in fossam inciderent. Ibi Zadares labete equo præceptus datus, interficitur, nec ulli ex Turcis omnino parcatur. Eo modo multis occisis, capita ad munitiones deferuntur, quibus cõspectis, Turcæ, qui oppido arcisq; præstant, siue metu, siue commeatus, & tormentarij pulueris inopia, adducti, ea conditione urbem atq; arcem dederunt, ut cum rebus suis armisq; in pacata loca discedere liceret. Corone capta, atq; ibi præsidio Hispanorum constituto, & receptis in fidem Græcis, disputatur in consilio, an in longo portu, qui parum à Corone distat, ut certus tutusq; in ea ora Christianis classibus sit receptus, castellum ædificare expediat, aut uicium oppugnare, id hodie Nauarinum, Pylium antiquitus fuit, subiecto portu insigne, ignauia custodis Veneti, qui postea capite poenas dedit, Baiazeti in Methonensi uictoria traditum. Ceterum Auria multis de causis, & quod nunquam defuturos portus nostris classibus speraret, ea consilia abiecit, & ad oppugnanda Patras, iterum adita Zacyntho cum classe descendit. Deseruerant ad apertam urbem incolæ Turcæq;, & in retractiorem locum sub arce præalta fossa muro munitionum, milites cum magna puerorum & foeminarum multitudine se receperat. Expositis copijs subuectisq; tormentis octo muralibus, Sarnensis ad mille sclopeterios secernit, qui defensoribus murum nudent, ceteris uirgultorum singulos fascis adferre iubet, ut aqua fossa ad murum scalæ deferantur. Non diu tormentis restitit murus, Coroneo uetustate debilior. Primus omnium Ioannes, Traiani Cabaniliæ filius, castrorum præ-

Aus, in fossam desiliit, subsequente ipso Sarnensi cū tribus signiferis & integris demum cohortibus, scandiq; murus certatim est coëptus, sed defensores Coroneis urtute constantiaq; dissimiles, impetum nostrorum, fuga in arcem facta, diutius non tulerunt. Ita urbe paruo labore, & penè sine militum nostrorum uulnere, celeriter capta direptaq;, ad arcem in ædito sitam, tormentis subuectis. Erat oppugnatio futura difficilis, si eam militari more Turcæ defendendâ suscepissent, sed exemplo Coronensium, atq; item eius imbellis turbæ misericordia adducti, quum tantam multitudinem diu alere, uel in tãto seruitutis ac uitæ discrimine tueri posse desperarent, emissis ad Auriam oratoribus, ea conditione deditorem fecerunt, ut recepti in fidem inuolatiq; saluo in primis fecminarum pudore, cum singulis uestimentis in Etoliam traicerent. Id egregiè Andreas præstitit, ad eò ut inter alas militum utriusq; extensas exeunte trium ferè milium capitum multitudine, cum nonnulli petulantius scœninas atrectare, atq; his ornamenta detrahere inciperent, corripit, extemploq; suspendi, aut iugulari iusserit: horum supplicio ceteris ab omni licentia deterritis, eo ordine Turcæ ad naues sunt deducti, ut Sarnensis & Saluiatus antecederent, ipse postremum agmen cogeret uultu seuro imperiosoq;, & ad sumenda supplicia, si qui paulò licentius iussa contemnerent, maxime parato. Querebat enim iustitiæ & præclaræ fidei famam apud ipsos præsertim Turcas, ut eæ gentes religione ac ingenij captu nobis dissimiles, facto periculo manifestè perspicerent, in Christianis ad militare decus non deesse fidem ac humanitatem,

qui adeo moderatè uictoria uirtute parata uerentur. Exercitu ad Patras relicto, & terrestri itinere subleuato, qui iussu, Atria ad Nauapacti sinus angustias triremibus est deuectus, ibi fauces adeo coarctant eum influentis Ionij maris sinuum, ut uno minus stadio, à Peloponneso Aetolia distet, quam ad Hellepontum interfluo mari, Europa atq; Asia dirimantur. His angustijs geminanti qui operis castella imminet, quæ Dardanellos apertant. Fuere olim in Achaia Rhium, & in Aetolia Dolycreum, sed Aetolicum Achaico Baiazees, superaddita turre ingenti, & duplici muro adiecto, multo ualidius atq; munitius reddiderat. In his tormenta inuictæ magnitudinis, multiplici fenestrarum ordine ad bellam aquæ, ita constituta & collibrata erant, ut in exiguis & humilioribus nauigijs ingressus, & exitus præcluderetur: nam utrinque ad aduersam regionem emissæ bipedalis diametri saxæ pileæ facillè perueniebant, uti eadem ratione ad Hellepontum hodie fieri uidemus. Atria ceterioris castelli præfecto per Grecos homines extrema supplicia comminatus, si expectandam tormentorum uim putaret, facillè pepigit, ut Turcæ incolumes castello excederent, quibus nequam cunctanter eductis, quicquid uel annonæ, uel bellici apparatus in castello erat, diripiendum militi concessit. Reperti sunt thoraces, ballistæq; ueteres, iteq; lorice & peltæ more gentis, cum militari & minime pretiosa suppellectile. Ea spolia, quæ Aurianarum triremium milites nauæq; efferrèt, cæterisq; aduentibus ostentaret, adeo appropinquatum cohortium animo dolore ac inuidia exagitarunt, ut quæ opimiorè suffragium prædam

prædam crederent, & tardius uenissent, ob idq; præda penitus excluderentur, continuo seditionem miscerent, ipsi Atria uehementer irati, quod primo ad Coronem, & inde ad Patras, & tum etiam ad Rhium, quasi Turcarum sanguini passim parcendum putaret, eas res ciuili pacatione, quam ferro & bellica ui conficere maluisset, ita præmia laborum & uulnerum solatia militibus eripi, atq; interuerti prædam, ut ipse inde apud hostes intempertiam humanitatis & clementiæ laudem priuato nomine seruat, & soli propè nauæ Ligures dententur, ipsis uero armatis militibus terræ & maris incommoda perpessis, nec locus ad perfectam laudem, nec spes ac certa probata uirtutis præmia relinquuntur, & quod fortibus uiris minime sit ferendum, omnium ceruicibus & iugulis laquei & pugiones, uel in minimo delicto, & sublata quidem spe dicendæ causæ, proponantur. Hæc, quum multiplicatis per coronas militum sermonibus dicerentur, & iam planè consternatæ essent aliquot cohortes, Neapolitanus signifer, quem strangulati ad Patras amici militis dolor incitabat, uexillum sustulit, alta uoce commilitones inuitans, ut se ad opulenta castella euntem extemplo sequerentur, ibi non uisuros crudelem ducem, & ingentem prædam uirtute quesituros. Nec mora, illum quinq; aliæ cohortes Italarum sunt secutæ, hisq; uexillum Hispanorum accessit, iere citato agmine non tam iratis quam audis animis in propinquos Græcorum pagos & uilas, exccrante eos Atria potius quam reuocante. Iam Sarnensis cum ualida manu expeditorum militum traiecerat in aduersam Aetoliæ continentem, ut explo-

raret castelli situm, & ponendis castris munitione
peret, quum Turcæ in nostros faciendo operi inter
protinus erumpunt: sed egregiè Sarnensis per sclope
tarios eorum impetum sustinet, multisq; uulneratis
tra portam compellit: interim nondū perfecta castra
rum munitione, equites Naupacto egressi, in consp
ctum se dedere, ut castellanis opem ferrent: nostri
quam pauci pro castrorum spatio, quod erat amplius
num, uti ad continendas omnes copias usitata ratio
dimensum, alacri tamen animo in munitionibus con
tere, in aduersos sclopettis rem gerentes, & non
quam erumpentes, ubi audacius prouectos hostes
spexissent. Ceterum Turcæ multis in gyros decurs
bus ad castra factis, latè omnia speculati, quū sese
uehere audacius, & cominus pugnare nollent, Naup
ctum redierunt, intromisso equite ad castellanos, ut
rum animos spe celeris auxiliij confirmarent. At Sa
nensis, qui ea spe traiecerat, ut copias omnes cōstit
subsecuturas crederet, ubi de consternatione discors
ad Pelopōnensi littus, ubi Auria constiterat, confectus
rediit, & ad eos pagos est profectus, in quos deser
res milites diuertisse dicebantur, ducibus præse
Græcis, qui suas iniurias cum lachrymis deferentes
proximis uicis ad castra decurrerant. Eos Sarnen
nequaquā seuerè, sed comiter reprehensos, quod ad
leuiter insanire cœpissent, haud magno cum labore
officium reduxit, iam enim eos admissi facinoris per
tebat, & satis uerecundè signa & centuriones ag
seebant, quum uillas & pastorales casas omnibus

lentis raptim consumptis, & ignobili etiam collecta
præda, uacuas fecissent: sed reis & ex conscientia pœ
nam meritis, Aurie seueritas tantum pauorem adfere
bat, ut nonnulli meum supplicij præstare dicrent cum
Turcis pacisci, & apud eos stipendia facere quā ad sæ
uum ac inexorabilem duce reuerti. Sed Auria regio
nis & temporis rationem habendam existimans, cun
ctis pepercit, ita tamen ut seueritatem ac iracundiam
uultu sermoneq; retineret, nec ueniam deprecantes re
cipere uellet, nisi uti cohortes decumaturus, ad arbitri
um militaris imperij se dederent: is pauor omnium a
nimis incussus, pro pœna ad retinendam imperij existi
mationem Aurie satisfecit. Nec mora, ad delendam se
cessionis infamiam, parati animis in Aetoliā sunt tra
ducti, simulq; exposta in littus tormēta duobus circi
ter milibus passuum supra castellum, ut tutiore itinere
conuehi possent: nam è castello Turcæ ea littora tormē
tis infestabant. Ea Christophorus Auria uir impiger ne
gotio præpositus, attracta funibus & impulsam militum
humeris, per centurias labore distributo, in castra con
uexit, eodemq; tempore Cabanilia cum trecentis sclo
pettarijs antecedens, opportuno & ante ut diximus, ex
plorato loco castra metatus est. Dū hæc administratur
Turcæ Naupacto magnas peditū & equitū copias edu
cunt, & in nostros pleno passu deferuntur, iam enim et
à Corintho, & ab oppidis quæ sunt ad Achelouē annē
totaq; Peloponneso & Aetolia, præfecti equitū, rap
tis quas poterant turmis, Naupactum conuola
rant, nec Sarnensis, hauquaquam ea multitudine ter
ritus sibi deest, ad quatuor milia peditum in unum

agmen cogit, & quadrata acie contra hostes progreditur, extra ordines uero delectam selopettariorum manum rem gerere iubet: in tergo castellum relinquatur, & in nostris munitionibus praesidium erat retentum, quo eruptiones cohiberi possent, & in ipsa castelli portam tormenta perire atque opportune directa fuerant. Insultantibus undique & procurstantibus Turcis, nec pedestres copias in aciem producentibus, Sarnensis se recipere, & in castra se conferre cepit, in tergo extraordinarij ad angulum dextrum quadrati agminis constituti, sine periculo insequentes Turres repellebant, circumueniri enim non poterant, & cum aliquantum in aduersos procurrerent, displotis selopettis tutissimus ad agmen erat receptus. Praelio ad casum solis protracto, Turcae nulla re memorabili gesta Naupactum sunt reuersi. Sarnensis in castra copia reduxit, totaq; ea nocte quae secuta est, ad aggeres fossasq; perducendas milites in opere fuerunt, constitutaque suis locis tormenta muralia, quae exterioribus edificijs protegebantur: oriente autem sole turres, quae priminebant, magna ui quassari coepta, nec Turcae constantissimè & acerrimè propugnando, ulla in partemoris signum dabant, erant enim in his pleriq; ueterum Ianizeri in custodia oppidorum atq; arcium relictis. Ad extremum is exitus oppugnationis fuit, ut per fossato muro multisq; intro uarijs casibus interfectis, nostri in castellum irrumperent, trecenti ferme Turcae, nemine capto, trucidati, nonnulli insigni animorum contumacia media inclusi turre, se ipsos & turrim totius penè castellum, non sine nostrorum clade, successore

mentario puluere, concremarunt, tanto ruentium murorum crepitu, ut littora ueluti terrae motu pertremèrent, & triremes, quae suberant ad sagittae iactum, lapidum fragmentis penè obruerentur. Andreas è prora praetoriae triremis praelium spectauit, donauitq; Sarnensens & Saluiatū singulis ingentibus tormentis: tanta enim uis encorum tormentorum in castello reperta est, ut septuaginta milium aurcorum pretium excedere dicebatur. Ea demum tormenta stupèdae magnitudinis, Arabicis inscripta literis, ad uictoriae monumentum, Genuam delata, in portus mole constituit, ubi de piratis ad Planasiam insulam superatis, facellum Deiparae Virni ex manubijs antea consecrarat. His consecris rebus posito ad Coronem Hispanorum praesidio, atq; urbe tormentis, & multorum mensium commeatu diligentissimè permunita, Mendocium ita animo confirmauit ut fidem daret, & prolixè polliceretur, se uel priuato sumptu, si id Caesar facere differret, in eius auxilium classem esse transmissurū. Interim Saluiatus suis triribus in intimum sinum prouectus, ad Lecheum usq; portum, hodie diui Demetrii uocatum, sub ipsa Corintho pauorem circumtulit, & ueteris Sycionis, quam hodie Basilicā appellant, & quae in aduersa parte est, Creusae littora succensis hortorum edificijs late uastauit. Nec multo post Andreas appetente hyeme, & acceptis à Caesare literis, quibus discessum à Pannonia Solymani, & suum in Italiam aduentum significabat, felici usus navigatione, Neapolim, atq; inde Genuā est reuersus. Interea Clemens per Tiphernates iter habens asperis inuisitatisque itineribus superato Apoenino,

ne ingrata patriæ mœnia conspiceret, per Aemiliam Bononiam uenit, excepitq; Casarem Mantuae prætorum: nec quicquam ea hyeme memorabile, uel quod diuianis congressibus est actum, quàm ut lis de reipublicæ Henrici Britanniae regis toties agitata, pronuntiat Pontifice, finiretur. Exardebat enim iam tres annos rex ille, alio qui multarum uirtutum laude insignis, uo ac impotenti amore Annae Bolanae, quae in aula reginae liberius educata, eò insaniae amatorè regem impulerat, ut Catharinam Ferdinandi regis filiam, uxorè Caroli Casaris materteram præstanti pudicitia, et regulari humanitate modestaq; reginam, exturbanda domo repudiandamq; decerneret, scilicet, ut ipsa uacuum thorum ex pellicatu in spem mascululae ætatis prolis reciperetur. Neq; enim Henricus aliam ex Catharina suscepit, quàm puellam iam tempore nubilem, quae suauitate formæ, et morum elegantissimum excelleret. Huius impij insanisq; concupiscentis adulterationibus summum potentiae locum apud regem consecutus. Is docebat Catharinam uxorem suam esse nequiuisset, quoniam Arcturo fratri antea nupsisset, uetari id in sacrosanctis noui ac ueteris iuramenti legibus, neq; Iulium Pontificem, quae diuino essent constituta, uel accepto multo auro, rescindendum fuisse, proinde repudiandam esse, ne incestus citius perpetuo pollutus, post mortem sempiternis infernorum ignibus damnaretur: neq; idcirco filiam uel spuriam debere, quoniam optima fide eam factis nuptijs genuisset: si uero legitimam ex totius insulæ

uxorem duceret, ipsum, et sibi et regno ad certam successione, suscepta uirili prole, consulturum. Addebat Thomas non deesse ex Parisiorum gymnasio sacrarum literarum professores, qui secundas nuptias ritè fieri posse, damnato priore coniugio, ualidissimis rationibus comprobarent. Hic Thomas magno Fortunæ ludibrio, quum summum dignitatis atq; potentiae fastigium teneret, et seipsum auaritia, ambitione, superbiaq; tum mentem capere nequiret, præceptis datus, improbae adulationis poenas foeda morte perfoluit. Ferunt eum Francisco regi occulta fide, et egregia in diuersum simulatione coniunctum, utpote qui Gallico auro, regisq; muneribus maximè gaudebat, magnis artibus repudio fauisset, ut Henricus à Casaris amicitia, ex ea longè grauissima contumelia, penitus diuelleretur, et subinde Gallico nomini, absq; ulla spe receptus, arcto et necessario quidem foedere iungeretur. Cæterum Clemens, qui ut eam controuersiam aliquandiu aleret, continendis in officio regum animis, tanquam ambigui iuris ad duodecimuirale iudicium reiecerat, ubi uidet diuersa petentes integra auctoritate diutius non posse distinguere, ius et æquum ita Britanni regis amicitiae prætulit, ut Henricum omnino moneret, se ei intra certum tempus aqua, et igni, et Christianis sacris interdicturum, nisi repulsa Anna, Catharinam in pristinum coniugij locum recepisset. Ea inanis intentio pestisq; seueritatis comminatio, inexpressibili malo summoq; detrimento rei publicæ postea cessit: quando rex ille non multo post ab auctoritate Romani Pontificis. suaq; pristina pietate discesserit. Actum subinde est de tuenda pace, quam

tanto sumptu tantisq; periculis quæsiuissent: non
 eam pacem, quæ publico fœdere biennio ante Bo-
 nie fuerat constituta, Genuenses nequaquam adse-
 fuerant, queis tum maximè infensus erat Francis-
 Genuæ siquidem imperium uti antiqui Gallorum
 gum iuris, nec inclusum recentis fœderis legibus
 tebat, adeo ut negociatores Ligures Lugdunensi
 rio pellerentur, nec alicui importare eorum mer-
 fas esset, & à Massiliensibus trierarchis, in fœdo
 mari Genuensium nauigia, magno ciuitatis detri-
 to caperentur. Minabatur quoq; Franciscus se in
 alpinis Salassorum oppidis, equitum & peditum
 pijs hybernorum specie transmissurum, ut client-
 suis præsidio essent: nam Franciscus Salassus regis
 pulso fratre, & matre custodia tradita, qui par-
 tæ Caesaris erant, in Galliam ad Franciscum se com-
 rat. Venerant quoq; Bononiam summæ authori-
 uiri, Acromontius atq; Tornonius Cardinales, et
 Pontifice postulabant, ut Hispani, uti consuetis
 & pace parata, tandem Italia deducerentur, si illi
 Franciscum regem omnes superiorum temporum
 rias satis æquo animo esse laturum, quod si inuen-
 aliq; in Italia Caesaris copias, ad augendam eius pa-
 tiam conspiceret, se libertati dignitatq; amicorum
 ueterum clientium suorum, qui sibi in Italia non
 sent, æquissimo iure consulturū. Veneti quoq; illi
 quam ueteri fœdere, illigari nolebāt, seq; omnino
 staturos profitebantur, quod diserte in fœderis
 essent polliciti, maturaq; opē Francisco Sfortia
 nus allaturos, si alicunde bellum eius finibus in-

tur, neq; enim ex dignitate Veneti senatus fore, si, ueluti
 ti tributi nomine, annuam pecuniam tuendæ paci pen-
 derent. Ipsos enim nequaquam uereri, nouum armo-
 rum motum, nec si bellū fortè ingrueret, ut semel par-
 tam pacem tuerentur, uel magnis sumptibus esse par-
 fueros. Sed Veneti nequaquam permoti sumptu, qui erat
 exiguus, dum sese nouo fœdere excluderent, duas res
 opportunè consequebantur, in quibus tuendæ existi-
 mationis ac libertatis maximum inerat momentum.
 Nolebant enim Franciscum regem ueluti desperata in
 reliquum tempus ipsorum societate, ab se penitus alie-
 nare, atq; illum eò prorsus adigere, ut commutato ani-
 mi decreto, nouam sibi amicitiam nouamq; fortunam
 querendam putaret, è qua demum, dissimulata in præ-
 sens grauiore iniuria, minores principes, uti ingratos
 & auersos, ulcisceretur. Nec Casarem omni suspicio-
 ne metuq; uacuum omnino sinere, uel sapientis consi-
 lij fore arbitrabantur, ne ille Gallos penitus contem-
 nendos esse putaret, si tota in ipsius nomen ac amplitu-
 dinem consentiente Italia, undiq; tutus, & principum
 longè maximus redderetur: ex æquari enim tantorum
 regum potentiam ac uires incolumi Casaris amicitia
 cupiebant. Propterea non obscura fama ferebatur, ad
 monitum fuisse in Pannonia Solymannum, ne uniuerso
 prælio decertaret, quoniam copię Casaris, & nume-
 ro, & animis, & disciplina insuperabiles uiderentur,
 scilicet, ne ex unius pugnæ euentu, in alterutra victo-
 ria, aut Casari, quo nihil grauius, aut ipsi Solyma-
 no quo nihil miserius accidere posset, omnibus fo-
 ret seruiendum. In Clementis quoque pectus altè

descenderat iniuria ex iudicio Caesaris grauisimè con-
cepta, quum Caesar disceptator & arbiter, Regij, &
Mutina principatum, Atestino Alfonso, prædanna-
pontificij imperij iuribus, adiudicasset. Optarat Cle-
mens, ut si aliqua de causa, uel ambigui, uel parū
iuris, secundum se litem dare nollet, iudicialis arbitri-
præfixum tempus elabi pateretur: in ea enim dilata-
ne neq; præiudicari Alfonso, neq; sibi & Pontificio
mini multum noceri: sed iureconsulti Caesaris, aliqua-
diu Pontificis legatum in spem secundissimi litis enu-
tus malignè ludificati, accepta pecunia, uti credit
Clemens ut sententiam ferret, Caesarem propulerat:
Eius rei gestæ nuncius eo ipso fortè die nonarum Na-
è Belgio in urbem uenerat, qui, uti erat Urbis excubi-
maximè luctuosus, ex acerbissima cladis memoria, Cle-
mentis animum magnopere perturbauit. Itaq; excubi-
dentibus sese Venetis, atq; id dissimulanter probant
Pontifice, fœdus est renouatum in sesquiannū. Et
re leges, ut communibus copijs atq; pecunijs, si bellum
inferretur, id ad tuendam pacem propulsarent. Dum
pax esset: xxv. milia aurcorū nummūm ex uetere ca-
su, Pontifex, Caesar, Franciscus Sfortia, & Alfonso de-
stinus, uenq; liberæ ciuitates, Florentini scilicet, Ge-
nuenses, Senenses, Lucenses conferrent, quæ ad alios
centuriones præfectosq; equitum, Antonio Leua-
spensanda traderentur. Eum enim bello ducē desig-
nant, custodemq; pacis & ocij apud Mediolanum es-
uoluerant. His rebus constitutis, quæ præcipua in
ni eius uita Clementis laus fuit, Hispani ita dimissi
ductiq; iunt, ut ad Coronem in Peloponnesum milia

maxima pars, alij ad Sicularum urbium præsidia, alij
in Salentinis, & Calabris ad tuendas arces mitterentur,
nonnulli ultrò in Hispaniam redirent. Ob id factum sa-
pienter atq; feliciter, populi totius ferè Italiae, Galliaeq;
præsertim Cisalpinae, Pontificis prudentiam, Caesaris
æquitatem, Venetiq; senatus iudicium atq; operâ exi-
mij laudibus celebrabant, quòd eorum incomparabi-
li beneficio, à rapacissimis sæuisimisque militibus libera-
ti, de libertate, de uita, & de reliquis furtunis, tum pri-
mum bene sperare inciperent. At legati Cardinales,
Acromontius atq; Tornonius, qui ab initio interesse re-
pere reclamareq; & libero ore conqueri cœperant,
quòd ea principum coniuratione, non iniqui fœderis
prætextu, grauisimam, & minimè ferendam Gallis om-
nibus contumeliam inferrent, postquam eos Clemens
subtiliter admonuit, ut pacati conuiescerent, facile
intellexerunt, quantum in dimittendo dissoluendoq;
Caesaris exercitu, momenti uerteretur. Quid enim uel
optatius, uel ad omnem belli occasionem commodius
Gallis accidere posse, quàm ut Hispani ueterani, à qui-
bus tot clades acceperint, paucorum mensium fœdere
perculo, Italia ipsaq; Alpium custodia detrahantur?
Quando enim Caesarem illos, qui in diuersissimas re-
giones distributi dispersiq; essent, in eum numerum
camq; disciplinam, uel in magna belli necessitate co-
acturum? propterea desineret repentinè atq; ad apertum
esse, præsentia dissimulare, futura prospicere, & præ-
teritorum memoriam retinere inciperent, patientia
ac tolerantia omnium rerum necessitatem sapissime
superari, hac uia esse Caesarem, illa Gallos, atque ita

non immeritò, & ipsos ingentia incommoda ab equitate Fortune, & illum amplissima beneficia retulisse. Per eos dies, in gratiam Cesaris, in numerum Cardinalium ascitus est Gabriel Merinus è Betica, ex infimo hominum ordine, quondam ab Ascanio Sfortia, ac demum à Leone in lucem Pontificie aule prouectus. Erat is ingenio, ad omnia obsequia, obeundaq; maximarum rerum munera ualde acuto paratòq; sed liberalium penitus experte, ita ut Clemens non obscure apprehendi posse uideretur, quòd nonnullos tum uirtutis eximie prerogatiua candidatos, quum hunc efficeret, eodem galero cohonestare minimè uoluisset. Cesar primo uere Bononia profectus, Ticinum uenit, ac campos, & sua uictoria, & Gallorum clade percrebros, & manentia adhuc castra, & munitiones inspiceret, monstrante singula loca Vastio, ac eius prelii cunctus enarrante. Iuuabat enim Cesarem tum maxime letum, & curiose diuagantem, ipsis in locis uestigare, quibus insigne aliquod facinus editum conprobabat. Nec Vastius honestissimo officio deerat, quum de seipso parcissimè loqueretur, & nomina meritaq; sititium uirorum Cesari cumulata, cum laude commendarat. Mediolani demum, summo omnium, & Francisci presertim principis studio susceptus est. Is in priuatam domum digressus, arcem ipsam Cesari tradidit, ædificij laxitate atque elegantia, itemq; bellicorum instrumentorum apparatu, toto terrarum orbe memorabilem. Inde paucos post dies, superato Ticino amne, ad Viglebanu uenationibus intentus aliquandiu deperdit, donec paratà esse classem, & idoneas ad nauigandum

dum tepestates esse ex literis Auriæ didicit: atq; ita Genuam est profectus. Excepit eum hospitio Andreas in suburbanis hortis, quos regio apparatu ita instruxerat, ut discedenti Cesari ea ornamenta dono daret. Erant enim aulea serica, & intertexti auro & purpura lecti, itemq; exquisita artis signa & tabule: quæ omnia eo nomine suscepit, ut ea hisdem in cubiculis & conclauibus, sibi reuersuro in Italiam asseruari, uerecundè & comiter iuberet: nec multò post oram soluit, prouectusq; ad Stachades insulas, quarum primæ Massilia portum efficiunt, biduo ibi constitit. Attulere ei dona tenerissimi commeatus, Tendanus Comes, Gallicæ classis præfectus, atq; item trierarchi. Suborto demum secundo uento, in altum uela dedit, & paucis diebus in Hispaniam peruenit. Eodem quoq; tempore Clemens uia Flaminia Anconam est profectus. Eam urbem paulò ante per simulationem Turcici belli præsidio occupatam, Pontificie ditionis ficerat, reductis in ordinem decurionibus, qui arrogantius quàm deceret, libertatis nomen præferentes, Pontificum imperia contenebāt: ea de causa suspectos ciues relegandos curauerat, donec arcem loco opportuno conderet, ut ordinata demum Repub. nobilissimo emporio, sua libertas non soluta ad arbitrium multitudinis, sed astricta æquisimis legibus redderetur. Inde Pontifex Deipara Virginis Lauretanæ templū adiuit, & ad aram maximā miraculo, & uetustate memorabilem, sacra confecit, modicisq; demum itineribus per Reatinas, & Septempedanos, qui Sæscuerinates hodie dicuntur, & Camertes, in Urbem est reuersus. Ineunte æstate eiusdem anni, cre-

bris nuntijs allatum est Turcarum classem Gallipoli
 eductam, in Peloponnesum cursum tenere. Nec multo
 post Mædocius qui Corone in præsidio erat, Petro To
 letano proregi Neapoli literis significauit, se terra
 mariq; uehementer obsideri, sed egregiè defensuram
 urbem, dum alimenta suppetere. Verum capitum om
 nium in tanta ratione, nequaquam tantum frumenti, &
 reliqui commeatus omnino reperiri, ut id tota æstate
 suffecturum existimaret. Proinde Cæsarem etiam atq;
 etiam monebat, ut ante omnia Græcorum studio & uo
 luntati, quæ esset mirifica, deesse nollet, si Coronem de
 fendi uellet, & ad id maiores copias summitteret, faci
 le sperari, ut Turcæ rebellantibus Græcis tota Pelo
 ponneso, paucis exceptis arcibus, pellerentur. Sed ab
 Auria præsertim maturam opem implorabat, adeo ut
 quum hostilis classis apparatus eleuaret uerbis ut cer
 ta spes parandæ uictoriæ inijceretur, etiam cum mou
 ret, ut datæ sibi fidei memoriam retinere uellet. His re
 bus cognitis, Cæsar Auria præcipit, ut classem instruat,
 ad id pecuniam curari iubet, & duodecim triremes,
 quas Aluarus Bazanius in Hispania ædificarat, se cõ
 tinuò transmissurum pollicetur. Igitur coactis circiter
 triginta onerarijs nauibus, & uiginti septem triremi
 bus, Auria Neapolim uenit. Ibi ueterani Hispani, qui
 efflagitatis stipendijs ab authoritate Vastij, proregis
 discesserant, occupatq; Aversa urbe & fœdè direpta,
 magna detrimeta circumiectis Campaniæ oppidis in
 tulerant, persoluto stipendio nauibus sunt impositi. Ro
 derico Maccio duce, qui erat castrorum præfectus.
 Conscendit & triremes cum manu nobilium milium

Fædericus Toletanus, ipsius proregis filius adolescens,
 ut eo sacro bello prima militiæ rudimenta deponeret.
 Vastius ipse, qui se iturum dixerat, suborto uentris pro
 fluuiio, Neapoli substitit. Euère qui crederet dolore cõ
 tumeliæ adductum potius, quam occupatum morbo,
 ea expeditione maritimam operam præstare noluisse:
 quoniã nuper, Bononiæ dum fœdus miretur, sibi præ
 latus esset Antonius Leua, articulari etiam impeditus
 morbo, qui in Italia, si bellum ingrueret, fœderatorum
 omnium esset imperator. Dum hæc paratur, Anarcas,
 ut Coronorum animos confirmaret, ne desperatis au
 xilijs durius sibi consulerent, Christophorum Pallau
 cinum in familiam Auriam adoptatum, expediti &
 maximè pugnacis ingenij iuuenem, cum uelocissima
 trireme Coronem misit. Is interdiu per mediam Turca
 rum classem directa prora in portum inuectus, obse
 sos ingenti alacritate compleuit, nec multo post inspe
 ctis & diligenter exploratis rebus omnibus, ut de ho
 stium consilijs ac uiribus certiora ad Auriam deferret
 meridiano ferè tempore improuisus erupit, felici auda
 cia inter medias hostium stationes elapsus, adeo ut spe
 ctaculum miraculo proximum cunctis præberet, &
 persequentes uelis & remis, extèto maximè cursu si
 straretur. At Auria è Neapoli Messanam prouectus,
 ubi de maritimis terrestribusq; hostium copijs, & de
 apparatu numeroq; triremium certius didicit, omnem
 spem & rationem inferendi præsidij in celeritate posi
 tam ratus, nequaquam expectato ab Hispania Baza
 nio in Græciam cursum intendit. Audiebat enim præ
 donum accessione quotidie adaugeri hostium classem,

Morumq; præsertim archipiratam Alexandrinum ex-
pectari, cuius consilio ac disciplina, præfecti Turcæ in
omni eius belli administratione uterentur. Quum ve-
rò Zacynthum uenisset, docentibus Venetis, aliquan-
to ampliorem & instructiorem quàm putarat, clas-
sem hostium ad Coronem stare comperit. Nam Laphi-
beium Gallipolis Sanzacum, cuius præfecturæ maris
imperium esse consuevit, & Solymanum Acarnanem,
Morumq; ipsum circiter octoginta triremes coegisset,
magnumq; numerum propugnatorum ex Ianizerorum
ordine in triremes distributum esse referebant, adeo
ut nostros, nisi pleniore uento uterentur, Ottomanica
classe impares futuros esse iudicarent, & nonnulli
propterea triremes Hispanicæ omnino expectandas
atq; euocandas arbitrarentur. Ceterum Andreas, in
classe stationeq; hostium certius exploraret, Christophorum
Auriam cum insigni sua trireme speculatum
misit, is quum Acritem promontorium superasset in pro-
ximo sinu uniuersam classem conspexit iuxta litus,
obuersis ad terram puppibus longo ordine collocatis,
confestimq; inde, persequentibus Turcis, ad Auriam re-
uersus, retulit duplo ampliorem triremium numero quàm
antea ad Coronem uidisset hostes adauctos, eosq; uide-
ri non alio consilio sub Acrite in statione consistere,
quàm ut conflingerent, quum nostri superato pro-
montorio ad Coronem prouerterentur. At Auria, qui
neque Bazanium expectabat, neq; multum ea hostium
classis amplitudine terrebatur, nihil cunctari, & in-
stituti itineris cursum tenere constituit. Itaque sub
orientibus Etesijs, qui uenti astate pomeridianis ho-

ris ab occidente perflare consueuerunt, nostri hoc or-
dine acie instructa Acritem superant, & recto cursu
ad Coronem deferuntur, antecedeabant duo maximi ga-
leones, quorum nauigiorum formam alio loco descri-
psimus, alterum ipse Auria magno sumptu edificarat,
alterum pari magnitudine adduxerat Belhomius Sicia-
lus, his erat iniunctum, ut in laeuam uela conuerterent,
& quum hostium classis à littore prouerteretur, deie-
ctis ancoris medio inter utranque classem loco con-
sisterent, ut quum opus foret, tormenta, quæ erant
eximia magnitudinis, in aduersam disploderent, hos
onerariæ naues plenis uelis sequebantur, in tergo suæ
re triremes omnes latissima fronte onerariarum agmen
cogentes, dextrum cornu Pontificiæ Rhodiæq; trire-
mes, quibus præerat Saluiatus, laeuum Antonianæ ho-
sti proximum obtinebant, mediam uerò aciem ipse
Auria tenebat. Turcæ ad primum conspectum à lit-
tore non discedentes, procul tormenta emittere, &
demum prouchi cæperunt, ut ex propinquo rem ge-
rerent, cohortante ante alios Moro, qui audentius in
nostrorum latera, & denique in terga uertebatur.
Nam nostri, quum propositum suum tenerent, & ni-
hil in laeuam conuersis prorsus recta ad Coronem con-
tenderent, fugæ speciem præbebant, eò præsertim,
quòd triremes à dextro cornu, metu tormentorum ad-
ductæ in altum magno capto circuitu ferebantur, & ple-
ræq; aliæ ex media, Antonianaq; acie onerarias con-
secutæ, confusius quàm deceret, inter eas sese insinua-
bant, quanquam nullum prope detrimentum ab ho-
stium tormentis acciperent, nec galeones cursum inter-

niserant, quum consistere debuissent. In ea perturbatione nostræ classis, Morus Luphtibeius est cohortatus ut pulcherrimæ occasione non deesset, sed illo contentius & consideratius prouehente sese, Auria ab orijs triremes explicauit, & ad Coronem secundo loco est deuectus, duæ onerariæ implicatis inter senis, quum cæterarum cursum æquare non possent, tergo hæserunt, ad has opprimendas extemplo missa hostium classis aduolauit. Tum uerò Hispani, quam pro sua uirtute, uti deserti, & negotij nauades infano pauore conterriti, in scaphas desilierunt, ut nostros consequerentur, in suam Hermosillam ipsius scortum cum magno auri pondere demiserunt alteram Petri Sarmenti signifer desilierat, nonnullarum dictu, quanquam natate nescirent, quòd eos periculi non caperent, in mare præcipientes se dabant, nostros enatando perfrugerent. Andreas conuersatoria à scaphis funium oram sibi porrigi magnis petebat, ut onerarias remulco attraheret, sed illiquaquam funis caput attulerant, ut qui erepto collo tantum de fuga occupati metu cogitassent. Turcæ scaphas opprimunt, & circumiecta triremes corona, onerarias adoriuntur in minorem nauem penites: Hispanis, quod nunquam aliàs acciderat, mos despondentibus, eam capiunt, ex hac multis interfectis in excelsiorem transcendunt, in ea cruciatur editur prælium: nam amissa prora & medio per Hermosilla ad puppis castellum se receperat, & ab carina ferreo tormento saxea pila ingens emissa, mes duæ, interfectis ad triginta Turcis uehementer

affluerat. At Auria perturbato sed ingenti animo, ignominie loco ducens, si in oculis nostrorum naues circumuentæ atque expugnatae caperentur, cohortatus trierarchos, ut proras conuerterent, & remis contenderent ad opem ferendam, in hostes cursum intendit. Id conspicati Morus, & Luphtibeius, & Solymanus, quòd iam pleniore Fauonio ad Coronem sensim detraherentur, & ab ingenti colubrina, quæ in turre erat constituta, emissæ pile ad ipsorum triremes uel in triummillium spatio perueniebant, magno tumultu explicare remos, & desertis nauibus se recipere cœperunt, in eos Auria ad sexaginta pilas ferreas cõtorfit, & in multo spatio continenter diuerberatis eorum puppibus est persequutus, iam Antonio Auria ad oppugnandas onerarias conuerso. Ibi Hispani, qui ægerime pugnam sustinebant, quum Turcis, uti paulo ante ipsis acciderat, commutata fortuna, animus concidisset, in medio nauis potè repugnare audacius cœperat, & Antoniani mirabili celeritate undiq; scandentes in summa castella, euasere, in ea contentione trecenti ferme Ianizeri, qui singulari uirtute naues occuparant, à suisq; deserti fuerant, interfecti aut capti sunt. In his fuit Iusuphius senex, mille Ianizeris præpositus, quæ Auria sericeis uestibus, atq; aurea torque donati ut ad similem quoq; libertatè hostis prouocaret, ad Methonè sine pretio dimisit. At præfecti classis, uti postea cognitum est, ad grauissimas uerborum contentiones descendunt, cum Luphtibeius à Moro, Solymanoq; Acarnane, deniq; ab omnibus increparetur, quòd cupientibus militibus, & singulis obtestantibus trierarchis, æquissima

conditione dimicare uoluisset, sed ille secretiora mandata à Solymano imperatore sibi data dicebat, ut omnino seruaret classem, atq; omnem pugna aleam sibi deuitaret. Interea, dum ad onerarias naues pugnantur, Mendocius in deserta hostium castra erupit: nam conspicua nostrorum classe, atq; inde magno timore concepto, terrestris exercitus, nequaquam plane collis uasis effugit: in his castris non exigua copia comestus & castrensis suppellectilis est reperia. Itaq; ad dreas re feliciter gesta, frumentum, uinum, & reliquos comestus magnam copiam, tormentarij; puluerisq; dos plures exponit. Macicae, cohortibusq; eius urbem studendam tradit, Græcos consolatur, hortatur ut ea obsidionis & belli incommoda patienter ferant. Caesarem enim in ea præcipue cogitatione uersari, inueniente uere, terra, mariq; in Peloponneso cum Turcis bellum gerat, eumq; nihil ducere honestus, aut gloria splendidius, quam benemerita de se Christiani nomine Græcorum gentem, ex diuturna seruitute lætissimam restituere libertatem. Fucere qui existimant Turcas uniuersa classe exui ea die facile potuisse, Auria Bazantianis trirèmes expectare, quam imperatoris uiribus à Messana festinare maluisset: sed alij cogitauerunt, grauiore tectioreq; consilio in freto Siciliæ oppugnare substituisse dicebat, ne Italia littora penitus omnino uali præsidio nudarentur. Neq; enim uniuersas trirèmes in unius pugnae periculum deuocari Caesar uolens utpote qui nequaquam præclare exploratam habere Gallorum uoluntatem, qui augenda atq; adornanda classi ad Masiliâ toto eo anno magnopere studuisse

At Auria uetere exercitu in naues imposito, à Corone discedens, ad insulam Ticanussam, quam Teneticâ hodie uocant, supra Acritem constitit, ratus Methonensium portu egressuros hostes, ut prælio contenderent. Sed quum nullis artibus elici, neq; tuto oppugnari possent, uti erant mole ipsa turribusq; protecti, Corcyram uenit, atq; inde Messanam est reuersus. Nec multis inde diebus, Morus, quum Venetis onerarijs nauibus, quæ mercaturæ causa Syriam petebant, insidiaretur, cum Hieronymo Canali apud Cretam nocturno prælio cõfluxit, ex tredecim Mori trirémibus, quatuor perfractæ demersæq; sunt, tres captæ, reliquæ magna ex parte remigibus nudatæ Alexandriam ex fuga petierunt, in his trecenti ferè Ianizeri, qui Memphim deportabantur, itemque ad nulle Turcæ ex nauali turba interfecti: neque enim Veneti prædonibus parantur, quod catenatis seruis ad remum minimè utantur: unus ferè omnium Morus, quum nomen profiteretur, iam graui uulnere transuersa fronte suscepto, seruatus est, & cura ingens adhibita, accitis medicis ut sanaretur:ambo enim mutui erroris ueniam deprecantes, egregia simulatione testabantur se similitudine trirémium, & falsa de hoste coniectura deceptos: nam Morus pro Aurianis Venetas se adortum fuisse prædicabat, Canales uerò se pro Moro Barbarussam credidisse, qui tres Venetas trirèmes superioribus annis interceptisset. Nec Solymanus eam iniuriam iniquo animo tulit, Venetoq; legato ad Byzantiû, demissa & in erroris excusatione cõposita oratione satisfactere cõtendenti, Canalem rectè militanterq; fecisse re

spondit, qui uim illatam fortissimè repulisset. Ex Ca-
 rianis uerò tres triremes Adurnio duce, quæ omnia
 postremæ in ora Brutiorum uecturæ & mercimor-
 causa aliquandiu hæserant, ad Palinurum à Sina præ-
 done, cui Iudæo cognomen fuit circumuentæ capti-
 sunt. Sub id tempus Clemens Pontifex Catharinam
 niore Laurentio Medice genitam, Henrico Franci-
 regis filio despondit, appetentq; colloquium regi
 Masiliam, ut ibi nuptias insigni conuentu habito
 lebrarent, nauigare constituit. Maxime decorum eis
 sibi futurum rebatur, si qui Cæsaris filiam domi-
 tanquam nurum erat habiturus, regiæ quoq; et lo-
 nobilissima stirpi suum sanguinem inseruisset. Ea
 nitas uti ambitiosius expetita, atq; id maxime col-
 quium importuno tempore quesitum, uehementer
 faris animum commouit, adeò ut minores quoq; præ-
 cipes, & Italiæ totius populi magnopere terrentur.
 quasi Pontifex, qui dudum tanta prudentiæ cum lo-
 de, afflictæ euasisset, Italiæ pacem atque ocium
 perisset, deprauato demum animo & commutata
 luntate, renouandi belli causam esset præbiturus. Co-
 stabat enim Cæsarem, urbe Mutina Alfonso Al-
 no adiudicata, adeò Clementis animum perturbat
 ut pleriq; eam iniuriæ molestiam, quam nec ille su-
 lanter deuorasset, alienato planè stomacho perco-
 minime posse existimarent. Sed Clemens qui cõstia
 assiduis cogitationibus euigilata terminarat, magis
 bi artificio, & temperamento Cæsaris pariter, et
 cisci regis amicitiam tuendam esse arbitratur, pe-
 culosum enim esse prædicabat unam tantum amicitiam

colore, quæ cum alias excluderet, durissimæ seruituti
 proxima uideretur: Pontificiæ siquidem dignitatis &
 equitatis esse, communem se omnibus parentem atq;
 beneuolum profiteri, neq; adeò Gallorum regem tanti
 nominis, & qui Christianæ religionis sæpius defensæ
 propagatæq; titulos præferret, contemnendum existi-
 mare, ut colloquium cupienti pieq; petenti, quum id
 ipse bis Cæsari dederit, omnino denegetur. Anne ali-
 ter excindi aboleriq; posse Lutherana hæresis malus
 quam si Franciscus concilio faueat, autoritate & ui-
 ribus adsit, & in eam præsertim causam, sensus, & cõ-
 silia Gallicæ plena pietatis, cum Cæsare coniungat? se
 profectò ea mente in Galliam proficisci, ut pacem atq;
 ocium confirmaret. Quid enim alicuius à natura sua,
 & quid deniq; stultius, quam pacem euertere, qua ipse
 ante alios tantopere gauderet, & ut ea diu frueretur,
 cum acerbissima rerum omnium conturbatione, sum-
 ma uitæ, & dignitatis pericula subisset? Proinde time-
 re & malignè suspicari desinerent, qui sua in rempub.
 merita minime nossent, aut qui superioribus tempori-
 bus essent perpeßi, obtuso, uel ingrato ingenio mini-
 me meminissent. Igitur inclinante ætate, Ioãnes Stuar-
 dus Albanicæ regulus cum uiginti triremibus è Masilia
 ad portum Veneris uenit: eius uxor, Catharina spon-
 se matertera erat, ipseq; iungendæ affinitatis auctor,
 & sponsalium præcipuus interpres extiterat. Itaq; Al-
 banicus sponsa ad Niceam Prouinciæ mari deuecta: ut
 ea inde terrestri itinere Masiliam perueniret, conuer-
 sis inde uelis, Liburnum est profectus. Iam Clemens per
 Etruriam Pisas uenerat, expectataq; idonea tempesta-

te, quum ad mare descendisset, triremes Gallicæ con-
scendit, affuere ex composito à Messana redeuntes
sua quisq; classe, ipse Auria, Aluaresq; Bazanius, et
Saluiatus, qui ante portum decurrentibus cum insigni
ornatu uexillorū triremibus, displosisq; omnibus in-
mentis, Pontificem consalutarunt. Eo die qui ipsi om-
niū latissimus fuit, Clemens ad Herculis Monæci por-
tum, qui Vill. francha dicitur, præstantibus Euris, et
inde biduo post Masiliam peruenit. Exceptus est
Anneo Memorantio regiæ familiæ magistro, incredi-
bili apparatu sumptuq;: postridie rex ipse cum Els-
nora regina tribusq; liberis affuit, totius Gallie nobi-
tatem trahens. Nec multò post in solenni Cardinalium
episcoporumq; cõfessu, medius inter liberos in genu
procumbens hilari osculo exceptus alleuatusq; et
Orauit tum Latine et luculenter Ioannes Bellam
scopus Parisiensis, quum cum congressum summe ho-
citatatis, maturū iam publicæ pacis fructum, se his Chri-
stianorum rebus, allaturum om̄naretur. Grauis
inde consultationibus extracti aliquot dies, tanto es-
siliorum silētio, ut ne arbitrum quidē, qui lumen pro-
ferret, nocturnis colloquijs admitterent: ipsorum et
cubicula paries tantum cum secretis foribus dirimēte
Fama erat utrunq; mutuis cum lachrymis recentis
lamitates defleuisse, repetisseq; origines antiquarum
consiliorū, ueluti uno ordine connexis erroribus, et
bus demum in tantas carceris miserias decidissent. Ne-
decerant curiosi abditarum rerum interpretes, qui
tiliter excepta auribus, aut ingenij libidine cõflecta
merando, Clementi grauē inuidiā apud Cæsare col-

rent, quasi ille iam regi certissimo fœdere iungeretur,
ut quum per occasionem commouere uirium lacertos
possent, in Italia bellum renouarent, quo simul, et hic
Mediolanum repeteret, et ille Regio, et Mutina po-
tiretur. Augebant suspicionem maturatæ nuptiæ, quæ
impares regio sanguini uiderentur. Siquidem nobilis-
simus adolescens Henricus quanquam ætate tenerior,
Catharinam celebratis insigni cerimonia nuptijs, ex
uirgine mulierē prima nocte reddiderat: cui quanquā
materna oppida in Aruernis, atq; item centū milia au-
reorum nummum cum unionibus multisq; gemmis et
pretiosa thori supellectile, coniugalis mundi nomine
affluenter accessissent, nihil tamē exæquari uidebatur
nonnullis dotē simul, et nouæ nuptiæ natales obliquo
sermone eleuantibus, qui Pontificem maxime suspectū
Cæsarianis reddere contendebant. Vnde et illud falsè
dictū Philippi Strozze legati apud regem in uulgus
emanat. Regijs enim questoribus, quū illis represen-
tata dotis pecunia solueretur, admodum exiguam eam
dotem esse pro regiæ domus fortuna dictitantibus re-
sponderat se plurimum mirari, quòd ea dignitate ho-
mines, nequaquam arcani regij participes uiderentur,
postquam rescirent Pontificem insigni chirogra-
pho tres inestimabilis pretij gemmas, quarum in-
sana cupiditati maximi reges deflagrarent, in sup-
plementa dotale promississe: illis uerò leto uultu, quæ
nam essent, requirentibus, quòd è sacra tiara detra-
ctas iri putarent, rridens subiunxerat, apud peritos
rerum, eas fore Gouam, Mediolanum, atque Nea-
polim. Quæ res, si uerisum mouere potuit, ita et

mox apud Caesarianos sub amaræ suspicionis ac
 reliquisse uidebatur. Nobis certè constabat Clemens
 alienato maxime ingenio, eam Caesaris sententiã pe-
 tulisse, qua ille Alfonso Atestino Regium, & Mutinam
 adjudicarat, adeo ut iniuriam libero ore conquestus
 contra morem, barbam alternante manu demulens
 & aliàs irati animi decretum in colloquijs, nimiam
 mulatione fateretur. Caterum Masilia conuiujs, so-
 tationibusq; trigintaquatuor dies insumpti, tanta
 principum, minorumq; ordinum contentione, & cura
 splendens totius munificentie ac humanitatis officijs
 is conuentus eaq; nuptie, neq; iucundiore comitijs
 neq; effusiore sumptu, neq; liberiore letitia celeberrime
 potuerint. Aderant tres regis filij, in quos ora bonum
 uertebantur. In Francisco Delphino eminebat inge-
 nium graue, multa reconditarum rerum cognitio
 defixum. Henricus autem iucunditate animi, corum
 & cultus militari habitu, sermonis alacritate, uer-
 rum naturæ similior, studia fauentis populi promouebatur.
 In Carolo autem puero id erat decus, ut nemo eorum
 eruditi & admirabilis ingenij suauitas, ut nemo eorum
 ge, prole felicior haberetur. Honestauit nuptias Hen-
 nora regina, serenitate, modestia, munditijs, tantum
 ge dignissima. Nec indigna erat noua nuptiarum regio
 gio, quum haud dubie Leonis decimi maioris patris
 indolem, à magnitudine excelsi liberaliq; animi, uer-
 nestissimisq; moribus referret. Ipse autem Franciscus
 peculiari liberalitatis laude supra ceteros prae-
 maximè insignis seipso splendidior apparuit: super
 enim Cardinalibus opulentæ ex Gallie sacerdotum

fiones dono datæ, honestatiq; sunt amplissimis muneri-
 bus, qui uel studio partium, uel Pontificis gratia polle-
 bant, & ij ante omnes præcipua benignitate, qui opti-
 marum literarum, & præstantis ingenij fama nosce-
 bantur. Hos rex ipse omnis elegantie arbiter, & nobi-
 lissimarum artium peracutus aestimator, in summam
 familiaritatem erudito sermone pertraherebat. Neque
 passus est se donis à Pontifice superari: nam quum Pon-
 tificis monocerotis bicubitale cornu, aureæ calatæ ba-
 si inclusum; ad depellenda epulis uenena, dono dedis-
 set: id latissimo auleo rependit, in quo Belgarum arte,
 suprema Christi cæna cum discipulis, serico atq; auro
 intexta uisebatur. Dedit & cupiditati Hippolyti Me-
 dicis Cardinalis, quum ingenuo pudore maiora dona
 repudiasset, mansuetum leonem eximie procerita-
 tis, quem è Mauritania Hariadenus Barbarussa cum
 legatis transmiserat. Discessurus autem Pontifex, qua-
 tuor uiros Gallos legit in senatum, commendatione
 atq; iudicio regis delectos. Ii fuerunt Odettus Castellio,
 cui Anneus Memorantius aule magister erat auuncu-
 lus, & Philippus Bolonius Albani frater, & Claudius
 Gibrius Philippi Sciabotti amiratus auiculus, & Ioan-
 nes Venurius, ab innocentia comitateq; ingenij regi
 carus, & ceteris ætate superior. His rebus confectis,
 concluso iam propè hybernis tempestatibus mari, cir-
 citer idus Nouembres, è Masilia soluit, tenuitq; por-
 tum ad uada Sabatia, inde conscensis Aurianis triremi-
 bus, quum Gallicas remisisset, Centumcellas peruenit,
 terrestriq; demum itinere in Urbem est reuocatus, ita
 ut adueniens alterutra sui fama frueretur. Aliqui enim,

ut in libera urbe impune accidit, eum sapientissimum appellabant, quod neptem suam maximi regis nuptiis, & in domo sua Augusti Cesaris filiam rara felicitate conspiceret, & contra alij criminosè admodum id est, etiam uituperarent, quasi deposita sacrosancti Pontificis persona, priuatis familiæ commodis, quam publicæ quieti consulere maluisset.

PAVLI IOVII NO.

VOCOMENSIS EPISCO-
PI NV CERINI HISTO-

riarum sui temporis,

LIBER XXXII.

VIX dum exacta hyeme, Cesaris frequentibus amicorum sociorumq; literis admonebatur, ut etiam atq; etiam prospicere caueretq; maxime à Franciscus rege, qui conquiescere, & pacem pati minimè posse uideretur. Agitare enim illum animo nequaquam pacem agens bellum, confisumq; recenti Clementis amicitia, unum opperiri, ut alicunde bellum erumperet. Propterea perpetuis Gallorum legationibus sollicitari ab quos Germaniæ regulos, qui Austriæ domui ueteris

hostis fuissent, & Vldericus Wirtembergensi propinquitate ac amicitia coniuncto, auxilia præbituri dicebantur. Inter quos eminebat Philippus Lantgrauus Chattorum princeps, ingenio ferox, armis & clientelis potens, & super hæc Cesari uehementer infensus. Hunc enim in disceptatione hereditatis cum Henrico Nansao litigantem, ab se Cesar penitus alienarat, quum ipsius iudicio secundum litis euentum tulisset Henricus: unde ille è Ratispona, nondum peracto concilio, perturbatus iratusq; discesserat, adeo ut ab eo iudicio ad Martem appellaret, & se suo iure iniquissime fraudatum superbo ore quereretur. Itaq; non obscure parabat bellum, auro Gallico, ut plerique existimabant, opportunè subnixus, profutecaturq; se Vldericum in paternam ditionem, uel repugnante Cesare, armis esse reducturum. Errabat exul iam multos annos Vldericus, domo pulsus à Sueuis, quum illi Reitlingensium iniuriis uindicassent. Maximiliano siquidè uita functo, Vldericus insano consilio Reitlingum admotis castris oppugnat, & ceperat. Id nõ tulere Sueuorum federatæ ciuitates, quarum in fide erant Reitlingenses. Itaq; decreto publico, Vldericum bello persecuta, eo impetu intulere arma, ut recepta urbe, uniuersa etiam Wirtembergensis ditionis oppida in potestatem redegerint. Id Vldericum patrimonium Carolus Cesar, uti optimo belli iure captum, coemit à Sueuis, qui bellicos sumptus ea pecunia resarcire maxime cupiebant, Ferdinandoq; fratri, & domui Austriæ adiecit. Vldericus demum orem imploranti à Gallis, & Heluetijs, & oppida se-

pius repetenti, cuncta irrita aduersaq; obuenerant. cuiq; in obscuro provincialibus inuisus, quod esse ingenio turbido, crudeli, furioso, adeo ut uxorem clarissimis natalibus ortam, quæ Vilermi, & Ariou Baioaria principum germana erat, uecordi impudenter diuerberaret, agigaretq; calcaribus, quum profremiti iumentum more temulentus, & insanus insideret. Ceterum ex ea susceperat Christophorum, militari inchoante iuuenem, in hunc repudiato patre, Baioarij amicum atq; item Philippus Lantgravius beneuolentiam, & studia sua contulerant, & in eum apud Wirtembergenses mirus amor populari quadam charitate resederat, quum illi ab arrogantia uesani patris immeritis et libenter pœnas cum dolore conspicerent, adeo ut eum, desiderio ueterum principum suorum, pariter ad defectionem animis, requirere uiderentur. Possederat Christophorus aliquandiu Augusta in aula uentus, ut certis paterni imperij oppidis, quæ mater dotis erant, æquitate ac indulgentia Cesaris donaretur: sed in eam liberalitatem Cesar adduci non potuit, utpote qui iuuenem ingenio patri dissimilem, nec obscuro provincialium studio in spem repetendi imperij erectum, provincia paulò ante suæ castellis minimè seruandum iudicabat. Ab hac repulsa, Christophorus ad Franciscum Gallie regem confugerat, qui ea in pestate insigni largitione alacritateq; Germanorum procerum amicitiam expetere, itemq; miserorum, & exulum causam tueri erat solitus. Nec multò post ipse & Vldericus pater regi bellicæ arcis montem, quod hodie Pellicardum uocant, præsentem pecunia uendit

runt. Id est in finibus Heluetiorum ad Rauracam Basilicam, inter Rhenum & Vosogum montem qua iter est in Tullingos, maximamq; inde Gallis præbet opportunitatem ad conducendas ex Germania copias. Quæ coemptione, Franciscus iam pridem Ferdinando, Caroloq; Cesari non obscuram suspitionem nouandarum rerum iniecerat. Sed tum quietis rebus, in fama erat Lantgravius, quem uulgò ferebant, ubi Christophorus in paterni imperij ditonem reduxisset, continuo in Italian turbandis Cisalpinæ Gallie rebus, cum ingentibus Lutheranorum copijs peruasurum. Is enim à maiori sacris religioneq; discesserat, ut nouæ eius superstitionis professione & patrocinio, supra opes suas clarior atq; ualidior haberetur. His de causis Cesar graui consilio dabat operam, ut pacem in Italia ueretur. Iam enim totum id tempus effluxerat, quod in fecere præscriptum Bononiæ fuisse meminimus. Itaq; Christerna & Francisci Sfortiæ nuptias omnino maturandas existimauit, ut sollicitum & dubia spe nutantem principem in fide confirmaret, liberaretq; omni cura Venetos & Insabres, ipsumq; Pontificem, qui Franciscum procreandis liberis operam dare, propagareq; Sfortianum nomen, insigni sobole cupiebant, ne Cesar, calibus & sepe languentis principis hæres, Meapolanensi imperio potiretur, de cuius possessione ad exitum totius Italie funesto euentu paucis antè annis esset dimicatum. Magna igitur omnium letitia & gratulatione, adducta è Belgio puella, nuptiæ Mediolani celebratæ sunt regio sumptu, & ob id populis admodum graues, sed toleratæ tamen alacribus animis, quoniam nudata Cesaris

uoluntate, amplissimam spem diurnæ pacis alibi uidebantur. Feltrium demum Vrbinatum principum qui Veneti exercitus erat imperator, restituta eis urbe, incredibili beneficio sibi deuinxit. Absulere Sorã, ut suo loco diximus, multis ante annis Ferdinandus Hispaniæ rex, eã uerò Carolus Cæsar Ceuio nuncio suo, qui tũ incõparabili authoritate pollebat, non dederat, cesseratq; demũ eius heredibus, ad eũ uisus, qui liberalitatẽ suã erga nutricij posteros perpetuo uolebat, pecunia ingenti Sorã coemere cogere, et munificentiã genere, eximium eius studium eo prædicto apparuit, quod in promerenda hominis uoluntate in urbẽ dono daret, quã antea penẽ promissã in præparte de Gallo rege uictoriæ, petenti Piscario concurre noluisse. Feltrium enim Mediceo nomini, Clementis præsertim ualde infensum, et maximẽ idoneũ adhibendis illius consilijs existimabat, quũ ab Umbria Peniniqu; finibus molientẽ res nouis pontificicis expeditionibus urgere facillẽ posse uideretur. Quin et Columnæ familiæ proceres tanquã peculiare Pontificũ hospitium, Cæsarianarumq; partium defensores, nouis muneribus prosecutus est, qui è propinquo urbi Romæ immoerent, explorarent consilia motusq; suspecti Pontificis atq; eũ in obsequio fœderis, occulto quodã metu continerent, quanquã Pontifex prolixẽ testaretur sententiam eius fœderis, et amicitia iura uiolaturũ. Quis enim sibi uel ad familiæ felicitatẽ optatius, quam Cæsaris filia in domo sua nurũ conspiceret? Quid demum personæ dignitatẽ atq; amplitudinẽ maius atq; præcipuum, quam parta pace uti, perfruiq; illa digna pro-

specte Christiana trãquillitate? unde et afflictis urbanis rebus diurnã securitatẽ parare, et indulto concilio perturbatæ religionis cerimonias ad ueteris cultus censurã reuocare confideret? Sed eum tunc Pontifex sua antiquæ simulationis fructũ ferebat, ut quum uera diceret, ancipiti eius ingenio nulla fides haberetur. Honestauit item Cæsar Melphitano principatu Andream Auriam, ac eius propinquos, et trierarchos uberioribus stipendijs sibi obstrinxit: in eius enim uiri consilio uirtuteq;, totius Liguria opes et classes, copiaq; nauales sitæ erant. Ita Cæsar undiq; rectissime prouisum iudicabat, quum nulla omnino defectio ab his foret timenda, quos magnis præoccupatos beneficijs, in fide uetereq; obsequio confirmasset. Veneti siquidẽ, uti antea pepigissent, se Franciscum Sfortiã defensusuros pollicebantur, et Alfonso Atestinus recepta Mutina se totum ad Cæsarẽ contulerat. Nec deerat studiũ Mätuanũ qui Montisferrati principatũ sibi adiudicari æquitate Cæsaris expectabat, quũ Bonifacius uxoris frater, currente equo lapsus, sine prole decessisset. Interea ad Cronem Hispani Græciq;, quanquã aliquot nauigia plena commeatu hybernis tẽpstatibus eo ab Sicilia felici cursu peruenissent, multarũ rerũ inopia laborare cœperũt, antè alia summa erat penuria uini et pecoris, panis surfuraceo similis erat: nã ad teredũ triticũ, molis quotidiano labore manu ductis utebatur. Cisterne quoq; ab assiduo tormetorum strepitu, cõmotis scilicet ab imo parietibus, ad eũ crebras et insanabiles rimas cõtra xerãt, ut uel hyemales aquæ à copiosis imbribus minimẽ in ætate suffecturæ crederentur. Nullos enim egressus

turos, Turcarum stationes incurfionesq; relinquere
 nam expediti equites ex insidijs undiq; prodibant,
 gnum numerum milionum, armigerorumq; paucis
 rum, & lixarum, quum ij paulò longius ad colle-
 das oliuas progredierentur, insidiosis incurfibus in-
 ceperant, nonnullos milites ante portam repentinè
 uasione opprefferant: ita enim euagabantur, ut
 in loco diu permanerent, & omnibus ex partibus
 prouisi adessent, utpote qui rectissimo & minime
 baro consilio, remotam à mœnibus & maxime longè
 obsidionem instituebant, ut nostrorum uim atq; in-
 tum frustrarentur, nunquam sese ad iustum præ-
 offerrent, & nusquam ex propinquo ad pugnam
 expositi, consistere uellent. Editis in collium iugis
 culæ erant, in queis die noctuq; uigiles excubabant:
 cuncta quæ uidissent, in castris nunciarentur. Eam
 ad Andruffam oppidum Messenij agri, quodam
 ipsaq; Messene urbe quondam nobili, quæ hodie
 lidia dicitur, introrsus septem milibus passuum dis-
 & à Corone trigintaquinque ad Tiffoum amens,
 Panisus olim fuit. Existimabant enim Turcæ ex
 interuallo, nostros nullam unquam expeditionem
 desumpturos, quæ uix quatuor dierum itinere ad-
 matis hominibus militari passu confici posse uideret.
 Cæterū milites Hispani brumalibus ferme diebus,
 tædio tam lentæ & diuturnæ obsidiouis, tum multo
 ut diximus, rerū inopia adducti, à Macicæo duce pe-
 re cœperunt, ut contra hostes ad insigne aliquod
 dum facinus educerentur, quando iam planè ca-
 deficerent, & longinqua spes esset expectandæ di-

quæ uasto & sæuo mari nequaquam ante calendas A-
 priles, nisi insano ausu, committi posse uideretur: inuti-
 li enim æquè ac ignobili ocio tempus teri, absumiq; in-
 terea sensim cuncta famis subsidia, & contabescere cō-
 cepta ualetudine militum uires, & timeri debere pesti-
 lentiam, quæ cōclusis, & inuisitato cibariorum genere
 uescientibus, cum sese aperiret annus, minime defutura
 crederetur. Postremò præstare in acie mori, & nō in-
 ultos quidem, quàm desperatione ac inedia confectos,
 tanquam scæmnas in suprema necessitate immanibus
 hostibus dedi, quòd si quid audacius tentent, & uirtutis
 innatæ totiesq; spectatæ periculū faciant, facile posse
 incautos & nihil tale suspectantes Turcas opprimi atq;
 deleri: nunquā enim Fortunam conclusis, & misero ac
 infami ocio desidibus ad futuram, uterentur iniquæ
 sortis beneficio, & rationem & disciplinam non ad-
 caute prudentiæ nomē, sed ad unam tantū inuicti ani-
 mi magnitudinē reuocarent, futurū profectò, ut ipsa
 præsentium rerum necessitas, expeditam uiam nobi-
 lioribus factis aperiret. At Macicæus, qui muneris im-
 positi officij deniq; sui probè meminerat, compescere
 has uoces, & docere quantum flagitij admitteretur,
 si præsidio temere excedendum putarent, ipsos ne-
 quaquam eo consilio uenisse, ut in mediterraneis Pe-
 loponnesi hostes querendos arbitrarētur, quos à mœ-
 nibus primo aduentu, desertis castris effugere coegis-
 sent, parsimonia & tolerantia, uti sepe antea fecissent
 eas difficultates posse superari: neq; se dubitare, quin
 ad prima ueris signa, classē Cæsaris, & noua auxilia
 sint uisuri. Proinde eius infani consilij penitus obliui-

scerentur, quid enim leuius & deniq; stultius esse, paucos sine equiuitibus in aliena, & incognita regione, cum iusto propè exercitu, ualido in primis equitibus & multis prætorianis cohortibus longe firmissimo, micare? & quod aures uix ferre possint, relinquere fertam urbem per aliquot dies in potestate Græcorum, quos uel fidelissimos, neq; pro natura gentis leuissimos, ipsa fames & futuri supplicij metus inducere sint, ut facile fidem fallant, & protinus ad ueteres & minores rebelles? Proinde sibi in animo situm esse præ disciplina tueri urbem, eamq; Cesari seruare, & omnia aspera prius perpeti, quam deserta urbis, & præditi exercitus infamiam subire. Quid enim acerbitatis annuat, nullam omnino laudem ferre, & contrariam militari iudicio pœnam promereri? Porro quæ calamitosius, quàm in aduerso euentu cum ignominia leuitatis atq; stultitiæ in uestigio pœnitere simul & rirè? mollitiem eam esse animorum non magnitudinem, uti falso nomine appellarent, non enim eos esse neq; fortes, qui dolore fatiscerent, & famis metu frangerentur, adeò ut salutem proijcere, indecoroq; uitæ & miserij finem afferre, quàm statutum cælo fatum obpeccare malint. Erat Macicaus, uti ab obscuro Cæsaribria oppido non natalibus, sed insigni uirtute clarioribus fortibus factis, & multa corporis ac ingenij patitur ab infimo peditum ordine, uti antea Nauarro locum Dorbino contigisse constat, ad præfecturam castorum prouectus, ob id maiore lenitate comitatèq; uirij uim exercebat, adeò ut non elato, sed temperate

ingenio in consilijs uteretur, & ad declinandam inuidiam, nunquam usurpata ducis appellatione sese ceteris centurionibus coequaret, inter quos eminebat spe & nobilitatis Didacus Touarres, cuius sententiæ facile princeps & usq; adeò uehemens, ut quum alios penè omnes secum traheret, uix illi à Macicaeo resistiretur. Cæterum re in præsens dilata, & continuo demum triduo magnis disputationibus in utraq; partem habitis uehementer agitata, Touarres & Hermosilla Macicaeum expugnant: ille uictus precibus atq; iudicio militum, dat manus, eundèq; esse decernit, testatur tamen se inuitum trahi, & nimia eorum cupiditate ac intempestiua desperatione, totius belli summâ, & salutem omnium in id discrimen adduci, in quo nulla propè spes secundi euentus, aut omnino tuti receptus emineret: ad id quoq; fortiter audendum magnopere cogebatur à Græcis de sua salute libertateq; sollicitis, inter quos rei bellicæ peritia, & Turcarum stipendijs clarè plurimum eminebant Lazarus ceteriore Macedonia oriundus, & Buseus dignitate equestri, & ipse ante alios Barbatius Græcorum longè fortissimus: is Turcicæ peritus linguæ, singularem totius regionis ac itineris omnium notitiam tenebat, hortabaturq; ut se duce & antesignano, ad eam expeditionem uterentur: se enim daturum operam, ut occulto itinere ad hostes consopitos, aut nihil tale uerentes, maturè atq; opportunè peruenirent. Macicaus, qui alienam temeritatem sua prudentia & diligentia maxime sarcire cupiebat, ante omnia integro triduo cauit, ne quis omnino Græcorum urbe egrederetur, ac demum Liscanio atq; Mendesia

centurionibus urbe commendata, qui cum agris
tate grauibus in custodia relinquebantur, hisq; in
Etum est, ut portas continuò obseruaret, ne profici
nis fama ad hostes deferretur, de secunda uigilia co
cto agmine, ad Andrussam Barbatio duce contem
sinuosis & inuisitatis itineribus, ut culta ac frequen
loca, & Turcarum custodias deuitaret, ea nocte die
dia ferè itineris parte confecta, nam à brumali solis
lògissima noctes erāt, & exorto sole in caua & me
rosa ualle copias condidit, atq; eo inclinante in uer
ram curatis quiete ciboq; corporibus, eo gradu ad
drussam perrexit, ut paulò ante auroram hostibus
propinquaret. Erat in oppido Caranus è præse
pretorianarum cohortium uirtute insignis, & u
eo circiter tria milia peditum, in quibus fuere
pettarij è Ianizerorum ordine mille & quinge
ceteri è genere Asaporum partim sagittarij par
hastati erāt: extra oppidum uerò Acomates, cuius
stanti forma Iusello cognomen fuit, in suburbanijs
Eis ad mille delectos equites continebat. Summa
nium, & Macicai, Barbatijq; in primis sententia
nullo cum strepitu, & suspensis quidem passibus
la & castra equitum pertransire, adoririq; ex
oppidum: murus enim uti non uno in loco conf
ex cratibus argillaque ad laterij parietis crass
nem, & partim uetustate partim incolarum negli
tia proruptus, non omnino difficilem scansuris, &
leuatis aliorum humeris militibus aditum prebe
ta diuisis inter se muneribus & copijs, Macicai
oppidū progreditur, Hermosilla contra hostiū

quietus consistit: sed tanto silentio negotium patri
non potuit, quin nonnulli agafones, & stabularij Tur
cæ casu excitati, nostros sentiret, & in dubia luce col
lucentibus sclopettorum funiculis perspicerent: ij pri
mi omnium, uigiles, quorum nulla propè erat diligen
tia, & demum equites sopitos somno clamoribus edi
tis excitarunt. Nec cunctatur Hermosilla, experrectos
& adhuc imparatos, prius quàm coeant, atq; equos a
scendant, magno impetu inuadit. Turcæ eo casu per
turbati ædificiorum ianuis sese tutantur, nostri stabu
la perrumpunt, multos trucidant, ignemq; stramentis
inijciunt, ut equi, uiri, arma, atq; ædificia eodem igne
concrementur. Tum uerò cuncta tumultu clamoreq;
misceri, sed ualde terribilis erat æquorum hinnietum
fremitus, qui dum uincla abrumpunt, & ambufi terre
factiq; ardentibus caudis & crinibus undiq; deferren
tur, inuisitati tumultus strepitum reddebant. Eo modo
res ad improuisum casum importunè deducta, excita
tisq; in oppido Turcis, nostrorum spem fregit, atq; ani
mos imminuit: datum enim est spatium Carano ad ca
pienda arma, & iam Turcæ ad muri perrupti aditus
portasq; adcurrerāt, animaduersaq; paucitate nostro
rum, densatis ordinibus, ubi periculum posceret, intre
pidè præliabantur. Hermosilla delendis equitibus in
tento, & serius quàm oporteret, auxiliū ferre conāte,
Macicai, dum portulæ, quæ erant in latere, ualuas re
uellit, sclopetti glande per frontem traiectus cedit. In
terficitur & Didacus Touarres, eandemq; fortunam
militis muro portæq; proximi subeūt, auctiq; animis
Turcæ, in deprehesos clara iam in luce, & disijunctos,

facta eruptione deferuntur. Nostri ab accliu ad
 in equum locum retrogressi, recepto & coniuncto
 bi secundo agmine, & conuersa in hostes fronte, stre-
 pere coeperunt. Hermosilla per sclopettarios late in-
 quentes summouebat, terga agminis tuebat, atque
 peditos ad latera disponebat adeo perite & cons-
 ter, ut undiq; Turcæ audacius proruentes, certis
 pè ictibus sternerentur. Iam equites, qui ab incen-
 suaferant, & qui in remotis mapalibus tendebant,
 frequentes adcurrerant. Acomates cristis conspicui
 in acie circūfusis alis uersabatur, sed nostri ea
 rum constantia gradum referebant, ut orbatis duci-
 itinere planè fatigatis, quum fortuna deesset, egre-
 uirtus ad sustinendum redintegrandumq; praelium
 peresse uideretur. Turcæ magno ad stabula detra-
 to accepto, & pluribus ex Acomatis militibus de-
 ratis, quod oppressi delictiq; penitus non fuissent, in
 uictoria ducebant, atq; ita lentius urgere abeunt
 in frequenti peditum agmine persequi coeperant. A-
 comates, rapiente fato, quum occasione deesse non
 traditos à Carano sclopettarios circiter ducentos,
 totidem equitibus in clunes equorum confessorum
 pi iubet, & nostros persequitur, alios equites sage-
 rios ac hastatos aduocat, et à postremo nostrorum ca-
 ne non discedit, sed dum multa passuum milia pro-
 etus, audacius in nostros equum adigit, sclopetti
 de per lunatam peliā traicitur. eo cadente, nostri
 pureā nutram multo auro intertextam cū cristis,
 item chlypeum rapiunt, Turcæ corpore potiuntur.
 modo duce amisso, multisq; illatis & acceptis

bus, persequendi finem fecere, indeq; nostri quietiore
 agmine Coronem sunt reuersi: nec diu ad Andrussam
 Turcæ morā traxere: nam auribus ac naribus nostro-
 rum decisis, atq; his ad ostentationē equatæ cladis By-
 zantium transmissis, ad Londarium, quod Megalopo-
 lis olim fuit, reliquum hyemis egerunt. Turcis uerò di-
 scedentibus à Corone, iterum Andrussa à nostris est
 repetita, ut tot fortium uirorum cad uera relicta feris
 atq; uolucris humarentur, & in his sepeliendis, uici-
 ni Græci ab oppido Callamata, quod olim Phare dice-
 batur, singulare Christianæ pietatis officium præstite-
 runt, & à nostris Maticai caput, quod hostes in prælo
 ga hasta præfixerant, planè agnitum, cum honore Co-
 ronem est relatum. Nec multo post suborta pestilentia
 multiplicatis funeribus, uastare Coronē cœpit, eo gra-
 uior, quod supra cæteras difficultates accesserat. Qui-
 bus de causis, Hispani uti in summa rerum desperatio-
 ne accidit, nacti nauigia, quæ frumentū à Sicilia detule-
 rāt, susceptis Græcis cū eorū supellectile, ablatisq; tor-
 mentis oppidū uacū reliquerūt. Fuere qui dicerēt Hē-
 spanos nō metu aut iudicio suo, sed iussu Cæsaris Coro-
 nem reliquisse: neq; enim crediderim tantū momēti in
 unius urbis possessione fuisse reponendū, ut in nullum
 propè exitū, Cæsar grauisimis sumptibus id bellū ale-
 re uoluerit, quum constet eum Venetis, & Pontifici, ac
 ipsis deniq; Rhodijs, qui in Melita erant, eam urbem
 tuendam possidendamq; obtulisse, postquam in eos
 sumptus pecuniā conferre grauarentur. Cupiebat Cle-
 mens, prudenti sanè consilio, in multos annos Turca-
 rum metu liberari, egeratq; Byzantijs cum Ludouico

Gritto per Gerardum Florentinis mercatoribus
dicundo prepositū, ut reddita Corone, in decem an-
induciæ essent Solymano cum omnibus Christianis,
quod maximè ut fieret, Habraimus appetebat: nã re-
tato iam penè Persico bello, in orientè animi omnia
atq; arma uertebantur. Pacis siquidem & bellum
uti alio loco diximus in eius uiri iudicio atq; auctori-
tate posita erant: neq; enim Christiano nomini eratis
fensus, ut credi par est, & paternæ religionis mer-
ria, secus ac cæteri Turcæ, & Scythicæ præsertim
pis, qui inexorabili odio nostros homines perseque-
tur. Induciæ quoq; & ipsi Gritto magnopere placu-
erunt, quum in Pannoniam ad eas res cõponendas esset
fecturus, sed dum Cæsar, uti planè interclusus, hinc
decoris metu, & illinc præclara commoditate, &
consilium tardius explicaret, transigendi negotij
opus effluxit, ita ut Cæsar, quum Ferdinando fra-
tris attrito bellis, quietem atq; otium parare, &
uisissimis subinde eius belli sumptibus parere res-
Corone commode posse uideretur, ab ea cunctatio-
summa utilitatis occasione amisit. Sub id quoque
pus Philippus Lantgravius Chattorū princeps, Fer-
nando regi bellum intulit: Aderat Vldericus, uti-
morauimus, belli causam ad æquitatis speciem præbe-
& ob id ad omni nobilitate liberaliter adiutus. Ne
Germaniæ reguli, uetusto more gentis, implorant
mutuam opem, non adesse nefas esse putant. Hoc
tissimum liberalis amicitia iure, humiles & infirmi
ipso ab iniuria, et superbia potētiorū facile defen-
Igitur quū insigni studio undiq; auxilia gratulatio-
berno

berentur, Vldericus paucis diebus ad quinque milia ga-
leatorum equitum coegit. Adductæ item supra trigim-
ta peditum cohortes, à Villermo Furstembergō sum-
mæ nobilitatis iuuenes, Argentinenfes quoq; & Vlmen-
ses tormenta bellica contulerunt: nam liberæ Sucuorū
ciuitates, quæ iam pridem societate consenserant, disso-
luto demum foedere, separatim rebus suis ita consule-
bant, ut tum Vldericus earum ciuitatū amicitia, & ui-
ribus opportunè atq; feliciter uteretur, quibus antea
dum id foedus uigeret, ditioe sua, & domo fuisset ex-
pulsus. At Ferdinandus suo more per legatos bella ge-
rere solitus, quum ad paranda auxilia per Vindeliciã,
Noricum, atq; Bohemiam discurreret, copias suas Phi-
lippo Palatino commiserat. Huic regio genere orto,
& defensione ab se Viennæ gloria illustri, peritissimi du-
ces parebant, Conradus Hæstius, qui in euastanda ur-
be Roma Germanorum princeps extiterat, & Maxi-
milianus Habesthenius in Italia clarus. Hi tres legio-
nes externorum peditum ductabant, accesserantq; su-
bitarij delectus ex ea regione cohortes, cum iusto tor-
mentorum apparatu, & ad has duo milia armatorum
equitum. Interim à Cæsare sustinendo, extrahendoq;
bello, per mensarios pecunia parabatur: sed id aliqua-
to minore diligentia fiebat, quàm grauis, & repenti-
nus hostiū aduentus postularet, Lantgravius enim Ne-
charo amne superato, trinis castris in Wirtembergensium
fines exercitum induxit, adeo celeri ac impro-
visa irruptione prouectus, ut regij nullis speculatoribus
usi, nō prius de aduētū hostiū certiores sint facti, quàm
armatæ acies in propinquo colle conspicerentur. Ea re

cognita Palatinus qui ad uicium Loffen in ualle con-
 terat, equitatum repente educit, ad explorandum loca
 armatura prae-mittitur, Lantgrauiani signa promou-
 tormenta displodunt, praelium equestre committunt,
 admiscuntur utrinque expediti pedites. Quum diu
 dimicatum, & regij multitudine hostium premerentur,
 Palatini equus tormento ictus cadit, ipse uehementi
 in talo eadem pila uulneratur. Duce eo modo pugna
 excedente, & urgente hostium equitatu, fit magna
 turbatio regijs in castris. Non deest occasione Lan-
 grauius, & productis legionibus incubit. Quum uerum
 equitibus quaereret, quoniam in loco essent hostes,
 eos in Loffen esse, qui exploratum excurrerant, respo-
 deret, uictoriae, inquit, milites omne accipio, postquam
 hostes in fuga esse nunciantur, id enim nomen Ger-
 manicè fugam significat. Neque inane eius nominis augmen-
 tum fuit. Nam regiae copiae omnes nec tentato quidem
 tamine in longè turpissimam fugam coniectae terga re-
 terunt, graui admodum Maximiliani, Hessijque pericula,
 qui retentare conglobareque suorum aciem, & con-
 sa fronte se recipere conabantur. Ab ea uictoria Vll-
 ricus, & Stocardie, & omnibus ferè ueteris imperij
 sui oppidis incredibili populorum alacritate est re-
 ptus. Asperga, in quam Palatinus ex uulnere confu-
 rat, biduo tormentis oppugnata deditionem fecit. In-
 racum postremo & ipsum altercatione militum, qui
 praesidio erant, sine uulnere in potestatem concessit.
 Nec multo post quum Lantgrauius Austriam diuina
 fines ingressurus, atque inde demum impellentibus Gal-
 lis in Italia peruasurus esse diceretur, Ferdinandus

pax data, deprecantibus Germaniae regulis, ea condi-
 tione, ut Vldericus beneficiario iure ab Austriana fa-
 milia ducto, ditione sua potiretur. Inuidebat quidem Aus-
 triae domus felicitati, sed eam exaequatis uiribus inco-
 lumem uolebat. Caterum Lantgrauius apud Gallos oc-
 cultè inuidia deflagrabat, quod eorum auro instructus,
 fecus quam magnis pollicitationibus se facturum osten-
 derat, in tanta occasione gerendarum rerum, represso
 impetu, summæ spei uictoriam omisisset uideretur, sic
 ut praeclare constet Ferdinandum una maximè pecuniæ
 inopia id uulnus accepisse, quum multis diebus ab Hi-
 spania nequicquam opem expectasset. Curarat enim Cæ-
 sar per mensarios certum auri pondus in stipendia mili-
 tum, sed id aliquanto cunctantius quam circumuenit fra-
 tri, in ea celeritate hostium, expediret, adeo ut uictus
 exutusque prouincia, pacem petere cogeretur, hostes ta-
 men ut aliquid specie honoris Cæsaris nomini tribue-
 re uiderentur, tormenta bello capta remisissent, &
 Virtembergensis iunior prouincialium studio insignis
 ad declarandum studium suum in reliquum tempus,
 tributo tenui sibi imposito, nunquam se illaturum ar-
 ma Austriam principibus repromisit. Interca Cle-
 mens diuturno stomachi uitio tabefactus, sexto calen-
 das Octobres moritur, anno Pontificatus undecimo,
 ætatis uerò quinquagesimo septimo. Inerat ei ab feue-
 ro ore gestusque, & sermone ipso grauitas naturalis, ex-
 culta, uti uidimus, per omnem ætatem, civili æqui-
 tate, moderatione, & patientia insigni. Sed dee-
 rat in eo, qui fortasse in Leone fratre supersuit, ge-
 nerosi, & liberalis animi uigor, dignus principe, &

excellenti demum consilio, ab insigni Caesaris aequo felicitate ducto, pacem peperit, magnamque Italiae rem luctuosa Hispanorum militum acerbitate liberavit, hoc certe honestissimo facto, in ipsa saltem morte, qua omnis invidia facile extinguitur, praecelsum uirtutis laudem meritis, nisi uti posthumus, patre deliter interfecto priusquam ab utero matris in lucem ederetur, plane infelix male auspicatam, et re lugubrem Pontificatus sui memoriam reliquit. Seuum enim id bellum, et quo Roma funestius aetatis seculis non sensit, pestilentia prope inuitabilis, et ra fames, et prodigiosus Tyberis auctus, accumulatis cladibus excepere, adeo ut omnis ordo, et denique pulvis uniuersus, diu expectata, et demum audita morte, magnopere letaretur, iocatiq; summa libertate nonnulli gratias agerent Curtio medico, qui firmitatem ualitudine, innatoque membrorum robore praedum, in multa spe longioris uitae, nouis praecipue commutata uitae ratione, dubio procul occidisset. Laudauit eum in funere Laurentius Gramininus antistes Romanae sacrae, ita relatis in fata iniuriam cladum acceptarum causis, enumeratisque tutibus, ut Cardinales Reipub. probe atque opponere consulturos diccret si proximis comitijs Pontificari animi uirtute, sed ea aliquanto feliciore creaturae. Peractis in funere nouendialibus sacris, Cardinales gintaquinq; conclauem sunt ingressi, nam plerique ex uincijs in urbem ad comitia conuolarant. Eminenter omnes in toga candida Alexander Farnesius princeps, quem per quadraginta annos senator

atque omnes etatis honore superantem Roma patria, praecelae maiorum imagines, eximia atque inueterata uirtus, et praecellentes literae magnopere commendabant, adeo ut Clemens, quum toties represso, et rursus erumpente morbo, omnem uitae spem constanter abiecisset, eum sibi successorem testamento scripturum affirmaret, si Pontificatus hereditate pararetur. Propterea Hippolytum Medicem etiam atque etiam fuerat adhortatus, ut unum omnino Farnesium collatis amicorum studijs, attollendum ornandumque susciperet, quando nemo in administranda Republica, et tuenda dignitate sacrosanctae maiestatis co potior esse uideretur. Subinde asseuerans eius summi beneficii memoriam, uti in homine pernobili sanguine progenito, nequaquam esse perituram. Itaque Medices, et sua sponte, et suorum omnium hortatu, et amicorum Cardinalium propensione adductus, cum Ioanne Lothoringo, quem propter morum similitudinem uehementer adamabat, adaperitis sensibus arcte coniungitur. Hi duo longe nobilissimi totius ordinis, quum supra uiginti senatores in suffragium adducerent, Pontificatum uti uellent, et dare et eripere poterant. Igitur uix paucis communicato consilio ad Farnesium pergunt, eumque primos comitorum estus pacato animo in cella expectantem aduoluti pedibus Pontificem salutant. Consequuntur statim amici Cardinales, idem faciunt dubij, nec ipsi demum competitorum, et aduersarij diu cunctantur quin accedant, atque eum ueluti subita tacti religione protinus adorent. Nulla unquam comitia a multis seculis maiore simplicitate, concordia, religione, inuicem peractaque sunt, ut potest quae

ipsi Christiani nominis diu tutelares, & primo nullo liuore extracta foederatae, nullo corruptelatu, nulloq; metu praecipitata, haud dubiter atq; finierint. Paucis enim horis & ciuem optimae uirtutis opinione lectissimū, uti optarat potius sperarat, populus Romanus Pontificem accepit, quidem uberiore letitia & gratulatione, quod caeleste munus Dij immortales ad compescendos tronum, & sicariorum audaciam, quae in promerac in urbe per interregnum eruperat, mira praecac inusitata celeritate cumulassent. Non enim sphis suffragiorum obsignatis, & de more in ianurnam coniectis, sed publico consensu, & praedee totius senatus, Pontifex est renūciatus, coronadenu triplīci tiara, desumpto Pauli tertij nomincundo Nonas Nouembres, qua die ab eo felicitate publica hilaritate per celebri in eius honorem nemi Romanae iuuentutis per Vaticanam aream, lathro equestri pugnae edito, iucundissimē decurHisdem fermē diebus, quibus defuncto Pontificadialibus sacris de more parētabatur, Aloysius GAndreae clarissimi Venetorum principis filius, inSyluania, uehementi multarum gentium conuene obsessus, interfectusq; est. Venerat is ē Byzantus à Solymano cū amplissimis mādatis ad Ioannēniā regē, ut Budae cōsideret, tueretur in his regionibus Ottomannicū nomē, consilijsq; omnibus bellis interesset. Nolebat enim Solymanus cōtra Persinginquum bellū profecturus, quicquā in ea prouocommoueri. Nam fama erat, Ioannem prouinciam

cohortationibus inductum pacem appetere, & id demum agitare ut quietem atq; otium à Germanis atque Bohemis impetraret, ea conditione ut dum uita superesset tranquille regno potiretur, ab excessu uita autē iura omnia Pannonici regni ad Ferdinandi liberos trāsirent. Itaq; hisdem fermē diebus quibus Solymanus in Armeniam contendit, & Hariadenus cum ualida classe in Italiam atq; inde in Asiam ad nauigabat, Gritus Byzantio profectus in Valachiam superato Histropervenit. Ducebat secum praesidij causa, aliquot Turcarum equitum alas, atq; itē eximia peditum manum, in qua erāt pleriq; Ianizeri ex numero praetorianorū praeterea multi serui liber aliter instructi, amicisq; & familiares Italici generis, et ante alios Hūgari duo duces cum singulis turmis, Vrbanus Battanus, & Ianus Doccia, quorum numerus septem milium summam facile implebat: nam & ingens lixarum turba cū insigni apparatus castrensi, multisq; camelis & impedimentis sequebatur. Valachia olim Mysia superior fuit, finitima Bastarnis & Getis, nunc ea in duas partes diuisa est, altera propinquior Histrop Moldauiā, altera uerò quae ad Pōium atq; Boristhenem uergit, Transalpina uocatur. In Moldauiā imperabat Petrus, iam pridem certo foedere ab Ottomannis in amicitiam receptus. Ab hoc Moldauiā, Gritus explicato Solymani diplomate, prolatisq; eximijs muneribus postulabat, ut sibi in Pannoniam contēdenti, cōsilio opibusq; adesse uellet: habere enim se mandata à Solymano ad Ioannem regē, unde de pace cum Germanis ageret, statumq; eius regni maxime perturbatum cōponeret. Accepit dona barbarus

amicitiæ dextram iunxit, deditq; fidem, se ubi opus foret, neq; Solymani causæ, neq; iure hospitij imitæ amicitie defuturū. Nec multo post Gritus hac noua Moldaui societate auctior & elatior factus in Transylvania deflexit, edicta passim proponens, ut ad se proceres, ciuitatumq; legati conuenirent, tanquam ad rerum omnium disceptatorem & arbitrum, legatumq; Solymani, qui cum amplissimo munere regie potestatis singulas Hungarici regni controuersias esset cogniturus. Tantum enim sibi gratie apud Habraymum, Solymanumq; parauerat, ut inusitata liberalitate fiduciæq; cuncta magna atq; ardua eius industria & uirtuti committere minime dubitarent. Erāt in Gritto Byzantij nato, educatoq; inter Turcas, exquisitæ artes, conciliandis barbarorum animis: nam eximio splendore uitæ, multa largitione, frequentibus epulis, cultu demum incessuq; & illustri præsertim eloquentia, aulis proceres ceperat, ipsumq; præcipue Habraymum, summa Solymani gratia cōspicuum, nec obscure Christiano nomini fauentem, adeo felici familiaritate sibi adiunxerat, ut ex multis mercaturæ monopolijs publicanus effectus, se ingentium uectigalium redemptionem profiteretur. Sed Andrea patre Venetijs ad principatum cucto, mirum in modum auctoritate atque opibus creuerat, unde profusiore indies sumptu, sese uti ampliori Fortuna dignū ostētabat, usq; eò largitione progressus, ut suburbanā uillam in morē nostrū inculenter edificatam, cū multa hortorū amenitate, Habraymo ad ualuptarios secessus dono daret, in quā & ipse Solymanus, cū Habraymo oblectationis causa pri-

uato desumpto habitu transibat: hinc et a Turcis Beogli pernobile cognomen inditum, quod principis filium sonat. Nā domus eius ad aperta omnibus, a legatis multarum gentium, maximorumq; regum speculatoribus frequentabatur. Erant ij specie, aut quasi mercatores, qui uenales gemmas, resq; ingentis pretij Solymano dignas afferebant, coq; uno interprete & arbitro utebantur, quoniam in iudicatura cognitioneq; gemmarum, quarū studiosissimus erat Solymanus, acre iudicium adferebat. Secutus demum Habraymi castra, & ab eo in Pannonia relictus, non modò procuratoris diligentissimi, sed & optimi ducis decus promeruit, quum Ferdinandi regis exercitu fortiter repulso, Budam cum magna gloria defendisset. Hinc eum Ioannes rex questorem regni fecit, ornauitq; Antonium eius filium sacerdotio Agriensi maxime opulento. Quorum prouentu elatior factus, spes suas ad immoderata atq; ardua exitiabili ambitione prouehere cepit. Nam Byzantium reuersus, producente laudanteq; Habraymo, in colloquiū de grauissimis rebus, quod nemini nostrorum hominum ante licuit, cum Solymano de uenerat. Nec deerāt qui cum crederent magnis pollicitationibus inductum, aliquando abiurata religionē Christiana, ad Mahometis sacra defecturū, ut inter purpuratos, q; Vesirij Basse dicuntur, adscriberetur, quod nequaquam uerissimile nobis uidetur. Quis enim arbitrabitur eum uirum, qui in omni uitæ decreto pius & generosus extiterit, immani flagitio nomē suū scdare & patrē grandæuum senem, sua gloria & merita felicitate perfuerentem, inflicto tanto uulnere ad mortem

adigere uoluisse? Quando etiam præclare constat, a sportatis thesauris, ut à periculosa barbarorum tyrannide sese incolumi existimatione subducere, fortuna suas in Pannonia collocare cupiuisse, ubi inter Christianos singulari cū dignitate summisq; securitate degeret, subindeq; se totius Pannoniæ præfectura potiri posse speraret, si rex aliquo fatali casu esset interceptus cū haud dubiè beneficiario rege extincto, Solymanus maiorum exemplo, regnum in prouinciam esset redacturus. Hac inusitata cupiditate imperium militare et magnas opes affectantē Hungari, in primis quos diximus Batianus & Docia, adulando cohortandoq; magis & magis incitabant. Hi iam pridem malignitate eorum ingenij à regis amicitia discesserant, sequebanturq; Grittum Solymani fauore subnixum, ut eo authore et regis æmulo, nouam sibi apud suos dignitatem pararent. Regiæ siquidem maiestatis nomen, ueluti collega imposito, uehementer imminui, cōuelliq; maxime cupiebāt. Erat Docia præfecto Transsylvaniæ admodum infensus, quod sibi in quadam altercatione uociferantem genam pugno contudisset. Is erat Americus Cibachus episcopus Varadinensis, uir singulari nobilitate, summa potentia, præcellentiq; uirtute, cui Ioannes secundum regiam dignitatem, primum honorem detulerat. Nam & rex ipse sub Ludouico Transsylvaniæ præfectus, quem Vaiuodā uocant, multis annis extiterat, ita ut in unius Americi fide, uirtuteq; opes suas collocasse uideretur. Igitur Americus Gritto prouinciā intrantē cū tardius & cunctantius iter facere, & parum eius aduentu cōmoueri, ueluti despecto Solymani imperio

dicere.

dicretur Gritti animum uehementer offendit, qui praeclaro initio existimationem suam egregia prouincialium uoluntate, præfectiq; obsequio excitari, confirmariq; uolebat. Etiam fama erat Americum Christiano animo, ab amicitia Turcarum plurimum abhorre- re, neq; pati, ut Turcæ prouinciæ finibus insuiceret, utpote qui uigilanter & strenuè cauendum arbitrar- etur, ne prouincia uiris & equis abundans, rerumq; omnium & auri præsertim, fructibus modo passim nascentis, maxime opulenta in potestate in Mahometanorum hominum deueniret. Confederat ad oppidum Braxouium Grittus, quum pluribus nuncijs af- fertur Americum aduentare, castrametatumq; inde decem milibus passuum apparare sese, ut cum ornatissimo comitatu in colloquium deueniret, habebat enim secum multas equitum turmas militanter instru- ctas. Nam Hungari ciuitatum ansitites, ex sacris red- ditibus ualde opulenti, uetere instituto alere equites ductareq; eos in aciem aduersus Turcas solebant, quæ ualde decorum putarent religionis causam à sacratis maxime ducibus defendi. Sed tum præcipue simulimi- quiq; proceres liberaliter adornati ad Americum concurrerant, ut antistiti summæ dignitatis, & præ- fecto, cuius imperio parerent, officij causa frequētes adessent, aded ut is comitatus iusti prope exercitus speciem præberet. Ea res Gritto ingenium uehemen- ter commouit, quasi apertis in campis ueluti cum ho- ste, spectantibus copijs esset colloquendū. Enata enim erat inuidia lethale malum, dira alieni honoris obre- ctatione, quum hic singulari & planè Turcico festu,

L 3

parem pati nollet, & ille cōtumaci libertate nobilitate
 proposito superiorem in prouincia sua minime passu-
 rus esse uideretur. Quum ē conuiuio discedens Grit-
 tus concepta ira fremeret, & his non obscure minare-
 tur, qui imperij suis minime paruissent, tegumentum
 capiti detraxit, quod erat Turcarum more oblongū,
 ex pretiosis Scythicarum Sibellinarum pellibus, mani-
 busq; dilatans, hoc, inquit, duo capita non capit, neces-
 se ergo est, ut uni tantum coaptetur, idq; rursus capi-
 ti imposuit. Eum sermonem Linyus Doctia ad uindicta
 suae occasionem excipiens, recte, inquit, assimilas Grit-
 te, nam & hęc quoq; prouincia duos ex æquo prae-
 ctos & dominos capere non potest, nec tu hercle iure
 tuo potestatis ac imperij unquam potiri, nisi hodie
 expedito, uiriliq; decreto, & tuam & Solymani causa
 defendis. Americum profecto, illam, inquam, immani
 superbia belluam non nosti, cuius ego feritatem ac in-
 solentiam si iusseris celerrimē frangam. Solymantum
 enim odit, nec regi parat, & nomen tuum contemnit,
 ut pote qui nō obscure ad regnum aspires, & decre-
 ait, ut Transyluaniae praefectus in regium nomen ado-
 ptetur. Quoniam in his terris Decebalus, Dacus ali-
 quando regnauerit, quem Romanae uires, & Traiani
 uirtus ægrē subegerint: puta hoc homine neminem in-
 flatus & arrogantius de se prædicare, neminem astu-
 tius & simulantius amicitias colere. Dona quidem
 afferet ad benevolentiae speciem, atque etiam dextrā
 perfidia potius quam fide præstantem iunget, ut qui
 prætergressus fueris, edictis ac imperijs tuis illudat, di-
 gnit. uti profecto, felicitatq; tuæ hostiliter inuidet.

in Pan-

in Pannonia belli & pacis leges sis daturus, & quum
 regnum præclarè affectet, te unum maxime timendū
 arbitratur, ne eius consilia perturbes, auctoritatem
 frangas, & deniq; temeritatem atq; audaciā castiges.
 Non ferendus hercle tibi est hic amulus & contēptor
 atq; etiam iure optimo tollendus, ut nominis tui digni-
 tatem in limine operum tuorum, petendæq; gloriæ ad-
 tu tueare. Nihil enim obrectatore socio, & occulto
 hoste periculosius, quem praesertim in tergo sis habi-
 turus. Nam quum ex occasione animi libidinem nuda-
 uerit, insidiosius demū atq; lethalius nocebit. At Grit-
 tus, ubi hęc ad animum admisit, iam planè turbidior
 factus, maturandum utendumq; imperij uiribus cen-
 set, Doctiam collaudat, gratiamq; egregij studij erga
 se breui relaturum pollicetur, si aliquo insigni facino-
 re edito Americi superbia contundatur. Ferunt Grit-
 tum nihil omnino durius statuisse, quam ut Americū
 quoquomodo comprehenderet, ut demum Turcico mo-
 re catenis uinctus, sub custodia Byzantium mittere-
 tur: prouinciam autem regendam traderet Hierony-
 mo Lascho Polono, qui maximarū legationum hono-
 ribus functus, Byzantij, & in Gallia egregiū fidelēq;
 operam Ioanni regi præstiterat, in eam spem tot ad-
 itis asperrimorū itinerum periculis, ut sicuti sibi pro-
 missum scerebat, Transyluaniae præficeretur. Sed Ioan-
 nes, quum se pro Hungaro Polonum hominem pere-
 grinum, nec Hurgaricē satis loquentem, nisi periculo-
 se uel incommode ferocissimis gentibus præficere pos-
 se iudicaret, necessitate qua iam Americum prætulit,
 sed ut Laschus qui ingenio multarū rerum usu, &

exquisitis literis instructo, prælatos spiritus gerebat in ea repulsa nullam uel honestorū uerborū excusationem reciperet, & se deceptum & elusum ab rege grauissimè quereretur. Manebat tamen in officio, & quorundam oppidorū, quæ rex dono dederat, in Sar matia finibus possessione potiebatur, sed non obscure alienatus interea sese Gritto in familiaritatem clientelamq; dederat, ut Solymani auspicijs alteram fortunam experiretur, & regi iterū minus familiaritatem industriam suam, & uirtutis dignitatē ostentaret. Ceterū Docia separatim ab Urbano Batiano, iussu Gritti ualidissima Turcarum ala, & in primis Hungarorum turme traduntur. Is noctū à Braxotio maxime occultus discedit, & ad castra Americi repentinis aduolat. Quum paulò ante per Hungaros speculatores didicisset, eum patentibus in campis uitandi astus causa, iuxta pagum tentoria collocasse, & ut in nullo metu, sine uigile, & sine custodia militari, cum pueris & familiaribus in tabernaculo pernoctare, comitatus uerò eius undiq; diuersos in pagos esse dispartitū, ita ut tot equites non faciliè coire possent, quum etià edicto in crastinum diem profectioi sese compararent. Ita Americus ignarus suæ sortis, quum inimicos contemneret potius quàm timeret, à Docianis satellitibus opprimitur. Iacenti & uixdum à cubicularijs experrecto, quum latè inuadentium equitum fremitus, & clamor audiretur, ipse Docia caput detruncat, castra omnibus in locis tepidatione, luctu & fuga complentur, Turcæ equos ornamentaq; diripiunt, excitantur proximiores, cunctiq; demum Turcis agnitis, inermes, di-

scin. Atq;

scin. Atq; in multa rerum omnium conturbatione profugiunt. At Docta tanto patrato facinore Braxotū reuersus, Americi caput ab auricula manu suspensum Gritto spectandum defert. Aderat Laschus eius consilij & cædis prorsus ignarus, qui quum uibre atroci & subita, ut sepe fit, omnem similitatis memoriam naturalis misericordia superaret, & ob id indigna inimici morte minimè letaretur, conuersus ad eum Gritus, An tu, inquit, Lasche nō agnoscis hoc dera sum caput magni quidem uiri est, sed ambitiosi, contumacis & maxime superbi. Ad id Laschus, qui cōtracto & tristi uultu inhoruerat, tale mihi, respondit, non est uisum, quum suis in humeris conspiceretur, ueluti qui planè id crudele factum non probaret. Tum uerò omnis in Gritto uerborum ac animi seuitia refrigit, a deo ut non sine quodam pudore iam poenitere uideretur, statimq; subiungeret, Americum quidem iure cæsum esse, sed eum capi potius quàm interfici cupiuisse. Nec mora pleriq; Hungari Turcæq; discedunt ad occupandos Americi thesauros, qui in remoto inde oppido seruabantur. Ceterū ubi de eius cæde fama percrebuit propinqui, prouincialesq; sermè omnes incredibili dolore concepto, aduersus Gritum coniurant, uindictam armis sacrosancti atq; optimi antistitis mortem decernunt, ipsiq; publico decreto Siculi, & Saxones per colonias Transyluania antiquitus inserti, & Podolij Semisarmatæ ad ferendam opem euocantur. Nā quam uille gentes pro salute sua & pro publica dignitate ad propulsandam iniuriam, uel intentiore studio, uel grauiore impetu, uel maiore celeritate ad

ma concurrerunt. Paucis enim diebus supra quadraginta milia peditum & equitum coire, adducere Gothardo Saxonica stirpis, in ea provincia claro, Stephanoq; præcipue Mailato duce electo, qui unum maximè Americum percolebat, & in luctu publico princeps, nefariæ crudelitatis authores, latronumque re persequendos puniendosq; censuerat. Porro Gritus quum tantus iratæ multitudinis tumultus cum ingenti armorum strepitu, uel ex remotis regionibus fama atq; auribus sentiretur, incertus quid faceret, ad oppidum Mezes expeditis itineribus se recepit. Oppidani quum Turcas ab edito conspexissent, nullo modo adduci poterant, ut portas aperirent, tamen Docia & Batiæ cohortationibus id impetratum est, ut in inferiorem oppidi partem copiæ omnes reciperentur, ipsi uerò in editiora sese resq; suas subducerent. In colle enim erat templum cum sacratis ædificijs per amplum, & excelsum, quod arcis speciem spectantibus præbebat. Gritto id erat consilium, ut resedito muro, adiectisq; nouis munitiõibus, & comparato cõmentu tantisper se teneret, donec auxilia conueniret, quibus incondita hostium multitudo, ac i & repentina eruptione pellere, atque inde ipse, uel amissis impedimentis, superato Tissa amne, qui olim Tybisius fuit, in Pannoniam euaderet. Erat ferè undiq; cinctus hinc Danubio, & Tybisico magnis fluminibus, inde Hercynia solua, quæ non facile penetrari poterat, ita ut nullum nisi redeundo ad Moldauiam effugium patere uideretur, sed eum receptum uti fugæ per similem, nequaquam pro dignitate sui nominis esse stantibus

bat, quando mori præstaret, quàm indecoro deformiq; reditu demandatum legationis munus deserere, conuertereq; id iter ignobili metu, quod tanta hominum opinione suscepisset. Itaque dum impigrè ad munitiones materiam comportari iubet, aggerem extruit, ad laborem suos adhortatur, nunciosq; simul plures, & tabellarios ad impetrandam opem, in amicis regiones dimittit, superueniunt hostes terribili clamore edito, munitiones adoriuntur, temeritate tamen ac audacia potius quàm ordine, & bellica ratione. Propterea non terretur Gritus, per sagittarios Turcas sclopettariosq; maximè lanizeros rem gerit, multos uulnerat & interficit, ita hostes qui sine apparatus tormentorum accesserant ad murum, sagittis confixi & glandibus traicelli repelluntur. Eo accepto detrimento Mailatus belli rationem commutat, obsidionè instituit. Docet si leuiter tantum lapsant, breui hostes sine ullo ipsorum uulnere in potestatem cogente fame deuenturos. Ita distributis per interualla copijs, latè oppidum corona præcingitur. Interim in tanta auxiliorum expectatione uersantem Gritum, ac omnia obsidionis incommoda forti animo sustinentem, inuasit morbus, eò grauior quoniam nihil omnino de auxilijs afferebatur. Nam Iohannes qui æmuli incommodo atque periculo non obscure letabatur, quum tot gentibus æquissimo iure ad arma consternatis, nisi summa cum inuidia & periculo obsistere posse iudicaret, aliam tantum equitum ab æstiuis euocarat, quæ lentis itineribus in Transyluaniam mitteretur. Balbeius etiam & Halis, Bergradi, Samandriæq; præ-

fecti, malignitate simul & ignauia, neque prouinciam excedere, neque Danubium transire iniussu Bellerbei magistri equitum sibi licere perscribebant. Ipse quoque Laschus, ex socio alicui periculi spectator factus, quia paulo ante discessisset, ut equites cogere adducereque maturaret, studium suum extenuata spe remiserat, & Mezafani qui aliquandiu pacati constitierant, & perseverantia suorum obsidentium, & Turcarum in commodis inuitati ex superiore loco preliabantur, & iam alimenta defecerant. Hilantantis circumuentus malis Grittus per Hungaros dabat operam profuse largiendo, ut Transyluanis magno auri pondere distributo, in Pannoniam abire permitteretur, sed omnem auaritiam in efferatis dolore animi uindictae libido superabat. Egit demum separatim cum Moldaui, ad quem hospitalis amicitiae uere suppliciter opem implorans, gemmas, & uniones dono miserat, ut loci custodiam a suis laxari iuberet, & se cum liberis ex composito irrumperentem, in pacatum adduceret. Paulo ante etiam a Batiano erat defertus, qui in eo metu e castris hostium significantibus, & eripientibus quibusdam ueteribus amicis, soga sibi consuluerat. Itaque dubia spe, & urgente fatali necessitate ad conditam horam ab ea porta, qua ad Moldanos ducebat, erupit, dextra Solymani diplomata pretendens, sed Barbarorum fraude nequam inuentis Moldaui, in Franciscum Scendemum incidit Americi propinquum, & Mailati maxime familiarem. Hic primus omnium contumelioso ululatu tegumentum illud capitis e Sibellina pelle pretiosum

rapit

rapaci manu insolenter inuasit, cumque morbo inualidum & nihil resistentem immixtis equitibus comprehendit. Tum uero a Transyluanis horribili clamore sublato, eius comites copiamque & Turcae praesertim caduntur, atque ita undique uertuntur in fugam, ut cuncti ferè in eo tumultu admodum cruento, quum indagine ingentium copiarum clauderentur, interfecti captique sint. Seruauere tamen Turcas quantum licuit Moldaui, sed eos demum infesta Latronibus itinera equis & armis exutos exceperunt. At Grittus quum ante praetorium armatorum corona circumseptus interrogaretur cur Americum iussisset interfici, nihil se tale unquam imperasse constanti animo, & graui fronte testatus est. Conclamantibus uero cunctis ut ea hostia Americi manibus mactaretur, Mailatus enim Francisco ad supplicium tradidit, atque ita caput ei ingenti machera detrucatum est, in eius cruore proceres & propinqui penulas militares, solenni cerimonia more gentis intinxerunt, ut diu secum exactae uindictae memoriam deferrent. Sed Ianus Docia maiore ira, & grauiori supplicio affectus discerptusque est. Gritti liberos nemo nostrorum hominum amplius uidit, sed non desunt qui eos adhuc uiuere apud Moldauium dicant ueluti gradus pecunia ab auo principe redimendos. Quum Gritti truncus a carnifice nudaretur, locus in femorali cum gemmis immensi pretij repertus est, adeo ut ea omnis praeda aureorum nummum quadraginta myriadas superasse dicatur ab his, qui domesticum Gritti apparatus in rationes uera estimatione contulerunt. Nec multo post & ipse Laschus a rege

Budam euocatus, non mediocre uitæ periculum adijci, quum in quaestione sub tormentis Gritti consilia explicare cogeret. Sed is demum deprecante pro eius salute Sigismundo Sarmatiae rege, custodia eductus, & regia aula in Poloniam profugit.

PAVLI IOVII NO.

VOCOMENSIS EPISCO.

PI NVCKERINI HISTO-

riarum sui temporis,

LIBER XXXIII.

ADEM æstate Solymanus Turcarum imperator, effusis intra Euphratem ingentibus copijs, aduersus Tammafum magnum Hismaelis filium, bellum suscepit, uelidæq; simul instrata classe inuasit Africam, occupandæ Siciliae atque Italiae maximè opportunam. Conceperat enim ingenti spiritu totius orbis imperium, facillè Alexandri Magni potentiam æquaturus, uti ab Europa metu liber, atque omni sollicitudine cura, postquam in eo diro insanòque Christianorum regum dissidio, consilia nostra nequaquam resecta & illustri ratione ad pietatis gloriam, & publice salutis nomen, sed impio quodam liuore ad-

destinam perniciem uertebatur. Franciscus enim eo animo pacem ferebat, quo bellum gesserat, indomito, contumaci, & planè inuictò haud dubiè ad repetendam Italiam iterum uiuida uirtutis, & totius Galliae uirium periculum facturus, si Carolo Cesari distrahendis eius opibus, alicunde grauis hostis incumberet. Idem quoque Britannus spectabat, quum iam pridem Cesaris cognatione atque amicitia, uxoris repudio foedissimè uiolata, à Romani Pontificis auctoritate discessisset. Ioannes item in Pannonia Turcarum praesidio tutus erat aduersus Ferdinandum, in eo Germaniae motu ægrè Lantgrauiana arma sustinentem, & rex Polonus cum Moscouitis & Tartaris bello continenter occupatus, his quæ sibi cum Solymano manebant, inducijs fruebatur. Tuebantur & Veneti ueterem pacem, adeò ut Solymani amicitiam religiosè admodum colere uiderentur. Neque in ipso Clemente Pontifice tantum incretae praeclarae auctoritatis, ut eum restringere odia, & dissidentes componere facillè posse sperandum foret, nam Masiliae apud Franciscum nudatis ægri animi sensibus, commemorando & descendendo communes miseras, ita cogitationes suas protulerat, ut uindicandis iniurijs occultè consilia à quiete penitus aliena cum Rege miscuisse crederetur. Caeteram Persici belli causas ab ipsis usque auorum odijs repetitas, & euentus mutuis cladibus memorabiles, suo loco narrauerimus. Inuadendæ uerò Africae auctor & concitator extitit Hariadenus Mityleneus, uetere Horacij fratris cognomento Barbarussa à nostris appet-

latus. Is in Numidia proxima Mauritanie Algerij regnum à fratre antea partum, ad eò frequentibus victorijs amplum clarumq; reddiderat, ut nostri eque ac finitimi Pœnorum reguli, & uagi Numidæ, eius opes atque audaciam magnopere timeant, & Solymus ad fortissimi uiri famam iam publica uirtutis commendatione illustrem, frequenter excitaretur. Non alienum erit ab instituto opere breuiter recensere, quibus artibus Mitylenei fratres ab una tantum prædatoria bireme ad regium fastigium irresperint, ut hinc quoq; in hac rerum humanarum uarietate colludens Fortunæ ostenta posteri mirarentur. Igitur patre Græco, atque eo Mithometis sacra secutus, in insula Lesbo geniti, quum inopiam domi ferre non possent, arrepta bireme spes suas omnes mari commiserunt, sese Camali archipirata in disciplinam tradentes. Sub hoc Camale Horucius, qui uti natu maior ad se ducis nomen traherat, cum Mariadeno, multa præda, multisq; seruis atq; nauigijs adactus, ac demum ascitis in societatem minoribus piratis prædabundus, in Mauritaniam peruenit. Eo tempore Algerij regulus cum fratre armis de imperio contendebat, hic quum Numidas equites, qui hodie Arabes appellamur, pretio sibi in auxilium ascisisset, alter opportuno nouæ gentis aduentu magnopere letatus, pecunia cum Horucio transegit, ut se defendendum susciperet, paucisque diebus Horucius cum ualida manu sclopetariorum, quibus præcipuè Numidæ terrentur, eo impetu gessit atq; confestim bellum, ut Turcarum nomen cum Numidis, et

Mauris omnibus terribile esset. His rebus gestis, uti erat ingenio ualidus, uiribus pollens, & regni maxime cupidus, quum eo bello comperisset Mauros per se inermes, ignarosq; militia ac ingenio mobiles, nullaq; inter se stabili concordia nixos, facile per partes opprimi, & subigi posse: Numidas uerò uagos, & inter se dissidentes, uel in amicitiam trahi, uel si abnuant, nullo propè negotio sustineri, improuisò fidem abruptit, repenteq; hostis factus, quos ceptis suis aduersari posse putarat facile sustulit, breuiq; post scuitiam liberalitatem exercendo Algerij regno potitus est. Nec multò post finitimum quoq; regulum Circello imperantem ui dolisq; aggressus expulit. Distat Circellum, antiquis Carcena colonia uocatum, ab Algerio, quod Iulia Cæsarea fuisse dicitur, ad occasum sexaginta passuum milibus, antiqua ad portū mole, & operoso aquæ ductu, multisq; Romanæ magnificentiæ uestigijs adhuc insignis. Inde & ab Algerio mare undiq; infestū reddebat & in mediterraneis cū expeditis cohortibus euagabatur, ita militia munera cum fratre alterna sorte partitus, ut nihil terra mariue pacatum relinqueretur. Ab eo rerum successu, ut regni fines aliquanto latius proferrentur, Bugeam magno apparatu inuasit, Hispanis, qui in præsidio erant, ad summam rerum difficultates redactis, nec prius abstinit tam forti incepto, quam ei dextra manus tormenti ictu abrepta est, inde ferream sibi fecit, qua ad cubitum religata multis in prælijs postea feliciter est usus. Nam Algerij non contemnendum Hispanorum exercitum Didaco Vera duce circumuentum susumq; deleuit, & aliquanto

post Vgonem Moncatam, qui ueteranos Hispanos ad Italia transportarat, egressum in littus, in quo nostris loco cōmissa pugna, compulit in naues, subortaq; tempestate, copias fr̄e omnes luctuoso naufragio fluctibus electas crudelissimè trucidauit, aut ad remum trierarchis distribuit. Ad extremum immodice spei plenus, a rerum prouentu factus audacior, quū Tremissenij regem, amicum sociumq; à Carolo appellatum, regno expulisset, innūceretq; Orano, Portuq; magno, quæ Hispanorum præsidij tenebantur, Punica simul & Christiana arma aduersum se concitauit, eo bello, ut suo loco memorauimus, superatum & fuga in solitudines euadentem Hispani, Mauriq; equites, consecuti, cum paucis ex familiaribus interfecerunt. Horucij caput in Hispaniam transmissum circumlatumque in lancea, populis præsertimq; maritimis insignem attulit lætitiā, quod sublato prædonum rege, diu exoptata securitas littoribus redita uideretur. Sed Hariadenus neq; spiritu, neq; bellica laude Horucio inferior, acclamantibus militibus imperium suscepit. Is non modo regni sed uirtutis & deniq; artium cogitationumq; omnium, quæ in fratre exiniæ fuerant, hæres factus, adoptatusq; etiam in fratris cognomen, ad imperium totius Africæ aspirare cœpit, ratus ea, quæ parta esset animo suo minora angustioraq;. Itaq; arma proferre, Mauris & Numidis terrori esse, modò cum his pace ac inducijs uti, modò bellum gerere: porrò aucta classe Hispaniæ, Sardinia, ac Balearium oram prædare, & sciscere sibi nouos piratas, clarus æquè ac formidolosus finitimis esse. Hæc audentem & molientē nusquam

Fortuna

Fortuna destituit. Nam Hametem Numidam, magni agrinūs ducem, sibi infestum, per insidias interfecerat, & ad Cocum oppidum Benchades inter regulos Numidas longè clarissimus, multis prælijs superatus, in solitudines abscesserat, Amidanq; in finibus Tremissenij regni adeò frequentibus detrimentis attriuerat, ut sedes mutare, ac in interiora profugere cogeretur. Mari quoq; ea fortuna res gesit, ut Vgo Moncata supra Sardiniam nocturno prælio uictus grauiusq; uulneratus amissis aliquot triremibus, uix effugerit, & Portūdas Hispanicæ classis præfectus, amissa scædè classe, cum filio impigro iuuenē fuerit interfectus. His captis triremibus, quū aliquot etiam, cum Siculæ Neapolitanæq; tum Venetæ rostratæ, uarijs interceptæ casibus accessisset, maximè ualidus atq; terribilis esse cœpit auxitq; sibi uirium atq; animi famam, ipso Andrea Auria ad Circellum repulso, quum ille oppido tam fortiter expugnato, quam scædè amisso, ad quingentos milites disciplina oblitos, nec Turcarū eruptionem sustinentes amisset duæq; tū onerariæ Ligusticæ, dum ad Circellum cursum haberent, onustæ armis, milite, comœatu, supra Populoniā, quod ingentem Genuæ luctum peperit, expugnata atq; demersæ. Postremò arcem scopulo impositam, Algerio urbi imminētē, defensamque per aliquot annos ab Hispanis, summa ui adortus, cepit atq; deleuit, ruinis profundo mersis, & iacta mole ut percomodus regiæ urbi portus adderetur. Cū hac rerū gestarū fama floreret, Solymanus è Pannonia reuersus ad eum legato misit, qui cuocarent, summosq; honores, & maris præfecturam Byzantium uenientis

M

pollicerentur: non sustinebat enim animo Solymanus ignominiam in Peloponneso acceptam, quum praefectus classis Himerales adeo foede profugiens, Coronae, & Patras, castellaq; item Naupactei sinus Auriacae classi expugnanda reliquisset. Ipsi quoque purpurati Bassae, & eorum princeps Habraymus, in consilio & ualida classe, & perito strenuoq; duce opus esse discebant, non modò ad recipiendam Coronam, quae tum terra mariq; segnitèr obsidebatur, sed etiam ad tuendam ueterem existimationem, quando Baiazetes ad Methonem uictor, nauali apparatu Christianorum ferè omnium classes anteisset, & tum fama erat Auriam, qui obsessis opem ferret, cum amplissima classe in Graeciam Sicilia traiecturum. Et certè unus ipse Hariadenus inter omnes eminebat, quem aetate, & maritimarum rerum usu, uigoreq; animi, et patri propagatiq; regni gloria, Auriacae parem dicerent, censerentq; unum omnino eum Christianis classibus opponendum. Ita Sinus, unus ex intimis ianitoribus ad eum legatus mittitur, aduehitq; cum celeri trireme Mangalis pirata Rhodi praefectus. Is ubi in Mauritaniam peruenit, ab Hariadeno summo cum honore susceptus est: audita legatione Hariadenus incredibili lætitia afficitur, inde haud imani spe concepta potiundae totius Africae, si colloquedi cum Solymano potestas fieret, ut quinam in Africa rerum status, & quantae Christianorum classes, quae animi et dissensionis eorum essent, apposite, atq; ordine doceretur. Itaque Agim uirum fortem, & Romadam Celebim patriuelè suum Algerio praeficit, his Assanem filium duodeuiginti annos natum commenda-

classisq;

classisq; circiter quadraginta triremium biremiumq; instructa proficiscitur: circa uerò Tyrrheni maris oram adeptus aliquot Ligusticas naues, quae ad coemendum frumentum in Siciliam cursum habebant, difficili & maximè cruento praelio eas expugnat & incedit, quae in pugna Delisusum piratam opulentum ipsius Hariadeni dolo interfectum ferunt, ut eius trireme de Venetis capta, quae erat eximia celeritatis, itemq; seruis atq; pecunia potiretur. Inde conuersus ad Iliam insulam Rium in ea oppidum, nocturno praelio capit, atq; omnibus Rensibus in seruitutem abductis, ingenti onustus praeda Byzantium peruenit. Deductus est à principibus aulae ad Solymanum, ab eoq; lætissimo uultu est susceptus, uel ob id, quod dono dabat, quos insigni cultu produxerat, aliquot pueros decora facie, itemq; lectissimas uirgines, eunuchosq; & Libycas feras, leones & pardos. Porro reliquis diebus quum degerendo bello, & de tota ratione Punicarum Christianarumq; rerum differeret, aliquanto quam solebat rariis, & difficilius admittebatur. Suborta enim erat inuidia crescentis dignitatis semper comes, ita ut pleriq; dicerent non esse Ottomanici moris, homines è piratarum ordine latrocinij infames, regiae classi praeficere: non desuisse unquam, nec desuturos ex principis aula, qui uirtute magnitudineq; animi, & deniq; optimis artibus ualere, & ad proferendum Turcicum nomen terra mariq; fortiter atq; feliciter operam praestarent: occupasse illum in Africa contra fas & aequum, hoc est dolis ac insidijs, aliena regna, impijsq; armis semper esse persecutum regulos, & gètes quae Mahome

tem coleret, nullos profecto ei certos deos esse, nullam fidem, utpote qui uanissimo, atq; eo quidem paterna religionis desertore, patre Græco genitus, ab ineunte ætate prædo immanis, & publicus humani generis hostis extiterit. Quum hæc efferrentur, Hariadenus facile intellexit quam importunè abesset Habraymus, cuius amicitiam exquisitis officijs, annuisq; muneribus colere erat solitus. Is eo tempore ad Persicum bellum profectus, in Comagena ad Alepum hycabat, Euphratem ad primâ ueris signa traiecturus. Solymanus tamen per Alacem, & Casimum Bassas respondit, eius suscipiendi negotij summam ad Habraymi iudicium deferendam uideri, quòd eius præcipue hortatu suasuq; è Mauritania esset euocatus. Proinde si quid impetratum uellet, ad eum in Syriam proficisceretur, ut ex eius autoritate, atq; sententia que in rem forent decerni, atque apparari possent. Eo modo in Syriam reiectus, quanquam non obscuro repulse nomine existimationis suæ iacturam facere uideretur, id tamen dissimulanter tulit, atque eo terrestri itinere omnino peruolandum esse iudicauit: uir enim noui belli nouiq; imperij maxime audis neq; atati neq; labori parcendum putabat, quo minus Amani montis iuga, uel tum obfessa niuib; transiret. Erat tum Alepi Habraymus, is singulari cum honore susceptum, & in colloquijs de genere atq; ordine gerendi belli occupandaq; Africa differentem, ita admiratus est, ut neminem, eo peritius atq; felicius, marisq; futurum bellum arbitraretur, Solymanoq; demum rescriberet, in Hariadeno ingenium uigere omni bellis

uiribus

uirutis laude cumulatam. Propterea ipsum rectè facturum, si in grauisimis consilijs ei uiro fidem adhibeat, honoris causa inter Bassas annumeret, atq; ei uerse classis imperium tradat. Eo modo Hariadenus Habraymi mirifica uoluntate Solymano commedatus Byzantium redit, suscipiturq; propensissimis animis: nam tanta erat autoritas & gratia uel absentis Habraymi, ut omnium planè uoluntates sermonesq; adulatione uel metu, ad nutus eius tanquam ad summa imperia uerterentur. Adueherat secum Algerio Hariadenus Roscette Pocnum, Mulcaasis, qui Tuneti imperabat, regis fratrem, pulsum domo aliquot ante annis, & ex calamitate ad se profugū, uti mox dicemus, huic facile persuaserat, ut unâ Byzantium ueniret, fore enim, ut se authore duceq; à Solymano in paternum regnum reduceretur. Itaq; hoc Roscette in occasionem Africani belli purpuratis ostentato, multisq; de suscipièdo bello disputationibus habitis, ad Solymanum introductus in hanc sententiam uerba fecit. Quod Ottomannis Cesaribus ad supplicandū ingredientibus tèplū præclara uoce precari sacerdos solet, id unum & ego tibi precor, Solymane, scilicet ut memineris progenitores tuos hoc tibi imperium, quo nemini maius atq; opulentius dii dederunt, iustitia & pietate peperisse, hac enim uia euntes nusquam fessit Fortuna, & tu hactenus ita institisti uestigijs, ut facile supra eorum nomen & gloriam sis prouectus, quum inter tuos iustitiam coleres, & quod ueræ pietatis est munus, aduersus religionis nostræ hostes bella continenter gerenda, æternæ spe laudis incensus arbitrareris. Itaq; captū est Taurunum

expugnata Rhodos, trucidatus in acie rex Hungarus, bis euastata incensaq; Germania, adeo ut Carolus, quæ tibi Christiani imperio & uirtute parem uolunt, quum ingentibus nationum ferè omnium auxiliis, niteretur, armorum tuorum strepitu terrefactus pugnam detrectarit. Sed quoniam ulla imperia quantumuis ampla, aut uelle uel perillustres uictoriæ, nec excelsi animi magnitudinem implent, nec gloriæ facietatē adferre possunt, idcirco aduersus Parthos, Persasq; uictoria signa præmissisti, ut eæ gentes, quæ à diuinis legibus impiè defecere, expiatae ueluti sacris armis, & deniq; uictorijs tuis lustratae, ad antiquos religionis ritus reuocentur. Sed sit hoc tibi uel incepto, uel exitu maximè decorum atq; magnificum, modò mihi liceat in armis atq; periculis seni factò, ea commemorare quæ expediant, & deniq; ea quæ longo usu didici ad ampliorem augustinemq; tui nominis gloriam aperire, neq; à me hoc ambitiosius dici, fortasse interpretè, satis enim superq; Fortuna rebus meis fauit, quæ me domi inopia presum, & ancipiti cum spe eius flatibus uela dantem, ad multas uictorias amplasq; opes, & deniq; ad regnū nomen euexerit. Verum super hæc nihil mihi melius dare Dij potuerunt, quam ut ad te uenirem, & de grauissimis rebus differendo in consilium adsciscerer. Nam id quo nihil in rebus humanis bellicisq; presertim utilius, atq; præstantius dari potest, consilium fide & rerum experientia plenissimum dabo, & quanquam senes nihil ultra adferre posse uideantur, tamen in uegeto corpore robustæ uires adhuc supersunt, ut fortè operam in omne maris terræq; discrimē æquè prestare ac pol-

litici

liceri queam. Huic autem uni curæ ab adolescētia dies noctesq; inuigilauit, Horucij fratris uiri fortissimi consilij ac sensibus inhaerens, ut nostræ religionis terminos proferrem, Christianos terra mariq; persequerer, & nihil maius optarem, quam ut tuæ classes copieq; studijs atq; opibus meis adderentur, & deniq; dux aut certè signifer, quando melioribus parère non piget, auspicijs tuis efficerer. Cuius uoti si me Dij compotem fecerint, breui tota Africa Hispani depellentur. Mauros ad Bætica uetus imperium in Hispaniam traiecisse au dies, Pœni & Numidæ tibi parebunt, & ut Sardiniam Corsicamq; omittam, Sicilia nostra erit: ea occupata, Italiam fame enecabimus, & undiq; classibus aggrediemur, discordia principum laborantē, infirmam disiumctis uiribus, & quantum ad eius partem Siciliae & Macedoniae proximam attinet, qualibet conditione seruituram, modò Hispanorū iugū excutiat. Noli enim existimare eas opes eumq; in Italia esse consensum quæ fuerunt, quū Hydrunte capta, non Italis modò, sed cæteris etiam populis maximum terrorem intulit proauus Mahometes. Is enim successu eius belli, ad quod sustinendum uix uniuersi Christiani principes suffecerunt haud dubiè urbe Roma potitus foret, ut occidentis ac orientis imperia secundum ius & æquum, uetere sua augusta in sede iungeretur. Sed ille ab humanis repente discessit in cælum raptus, scilicet ut hoc tibi, sicuti facta sydera, promittunt, consummatæ uirtutis opus relinqueret. Nec te hac iniecta spe summū inuistatq; triūphi uel interpello uel demoror, quo minus in orientē contendas, ueteres impiosq; hostes, & ultima supplicia

meritos armis persequare: classis enim mihi erit satis, qua tibi minime est opus in mediterraneis regionibus bellum gerenti, ut dum tu Asiam subigis, ab alia parte ipsa Africa quæ est tertia pars orbis, in potestatem redigatur. Ante omnia autem pellendus est Tuneto Mulcasses, inexplebili auaritia, foeda impotentiq; libidine, immaniq; seuitia, dijs atq; hominibus iniusus, qui duodeviginti fratribus per insidias interfecit, aut quod ipsa morte acerbius uidetur, præusto oculo crudeliter occæcatis, ita regnat solus, ut neminem sibi uel consanguineum uel amicū reliquerit: nam animo tam ingrato quàm perfido, paternos etiam amicos, qui ipsum insigni studio ad regnum extulerunt, ut gratia merita celeriter exolueret, ad unum omnes iugulauit: cum hac bellua nobis res erit, quam cum nemo amet, facile omnes oderunt. Numidæ quotidianis incursionibus exagitant, quorum iniurias ita sustinet, dedecore, ignauia, et metu infamis, ut eas ferre quam ulcisci malit: et hic semiuir Turcas uiros fortes in catenis detinet, nec augustum nomen tuū, à quo humana diuināq; iura undiq; petuntur, planè agnoscit, et quod minime est ferendum, Hispanis ad Tripolim sauet, ut Agis et Moses strenui duces Turcæ, Taiorea urbe depellantur. Hanc feram uti unguibus ac dentibus exarmatam, uel ob id facile conficiemus, quoniam apud nos est Rosettes eius frater, Pœnorum omnium uotis ac precibus expetitus: huius persona uel in speciem nobis erit utendum, ut res, quum copias ad Tuneti portas ostendabimus, sine ullo omnino uulnere patrari possit. Tu demum erit arbitrij statuere, quem Punicis rebus pre-

esse ue

esse uelis, mihi certè satis imperij et gloriæ questum erit, qui tibi debellatis hostibus è Perside redeunti, maxima pars Africæ deuicta pacataq; tradetur. Ex itinere uerò, quod pruuati muneris nomine me polliceri iuuat, enixe dabo operam, ut suas quoq; clades lugeant Christiani, atq; Auria si occurrat, suis maleficijs non diu exultet: hunc enim unum uti uerum propriumq; hostem, uel à cladum acceptarum memoria, uel emulatione gloriæ persequendum mihi desumo, eo autem oppresso, tibi uni maria patebunt, et mihi crede, qui uictor mari euadet, facile etiam terrarum imperia tenebit. At Solymanus qui excellentum principum more, graui aure excepta ad animum transmittere, perpendereq; inde cuncta, ac ingenti demum iudicio consilia terminare erat solitus, collaudato Hariadeni studio, consilium dimisit. Nec multò post in sententiam Habraymi decretum est factum, ut Hariadenus tribus Bassis, qui est supremæ dignitatis honor, quartus adderetur, essetq; ei summum maris imperium, ita ut insule, portus, urbes, populiq; maritimi ei parerent, ius ei fasq; esset quos uellet, ubiq; uellet, remiges, nautas, milites conscribere, et in naues compellere. His promulgatis Solymanus postridie Idus Maias ei uexillum, sceptrum, gladiumq; de manu tradit, monet ut promissis insigni facinore edito fidem præstet, etimque regia egressum, Ajax et Casimus Bassa, ipseque pratorij præfectus celebri pompa prælatis noui honoris insignibus, ad naualia deducunt, ostiæque ei centena milia aureorum nummum in bellicos sumptus ex arario depromuntur, attribuunturq;

ei ex ordine prætorianorum Iannizeri circiter octingenti, nec multos Byzantij moratur dies, classeq; octoginta triremium atq; aliquot biremium armis, uiris, et cōmeatu abundē instructa, Helleponto egressus in Italiam cursum intendit, relicto cum duodecim triremibus Amurate trierarcho, qui Solymanum eiusq; exercitum ad Persicum contendente bellum, ab Europa in Asiam transportaret, isq; demum omnibus transfretis, Hariadenum ad Methonem est cōsecutus. Quum improviso aduentu Messana frctum transfret, Mamerini ad arma conclamantes, urbi portuiq; magnopere timuerunt, sed præteruectus Hipponiatē sinū, in Brutorum ora sancti Lucidij oppidiū inuasit, id olim Tempsa dicebatur, impositum rupi, qua mare despectat, et muro haud temere munitum: sed is à terra subeuntium Turcarum impetus fuit, ut deiectis propugnatoribus diu defendi nequiverit, eo maiore incolarum calamitate, quòd nemo fuga est elapsus, quum prætor in eartrepidatione auersam ab hostibus portam diligentius reconditis clauibus obserasset. Inde ingēti omnīs generis rerum ac hominum potitus præda, ad Citrarium contendit, ubi classē adificari à captiuis didicerat, id uicium uacuum incolarum fuga statim est incensum, atq; eodem igne septem triremes, imperfectis adhuc puppibus, et foris, cōcremate: ubi uerò à Capreis supra Neapolim uniuersa classis in conspectum est data, adeò terribili spectaculo totam eam oram conterruit, ut pleriq; affirmarent, si hostis expositis copijs ad moenā repente successisset, Neapolitanos in subito metu agrurbem fuisse defensuros. Eo cursu ad Prochyam pro-

uectus,

uectus, oppidum cepit, arcisq; exigue custodibus subfide se dedentibus libertatem reliquit, et quum in Caietæ portum noctu inueheretur, ita ad Speliucam superato promontorio cursum deflexit, ut occupanda Caietæ occasione parum nauiter prætermisisse crederetur, nam et præsidium urbi arcisq; exiguum erat, præsertim repentino nocturnoq; in metu, et Caietana iuuentus assucta maritimis quæstibus, et in prædijs occupata ab urbe per eos dies aberat. Spelūca oppidum extremis Fundanis montibus adiacet, qua desinentes rupes, plage maris planiciē excipiunt, ex ruina quorundam antri Tiberij Cesaris insigni periculo in historijs Cornelij Taciti celebratum. Speluncani inexpectato appulsu tantæ classis territi, uix tentata defensione animos desponderunt, ingressusq; hostis circiter mille et ducentos imbellis maximè sexus, et ætatis cepit. Refugerat in arcem Pelegrinus, qui inter Speluncanos diuinitijs eminebat. Hunc Hariadenus monuit, ut sese dederet, nec uim experiretur, id si extemplo faceret, integra fide liberum futurum, si conaretur sese atq; arcem tueri, breui stultæ pertinaciæ poenas crudeli supplicio, atq; incendio oppidi protinus daturum: nec ille metu exanguis diu cunctatur, quin spem uitæ uel in barbaræ fide, certi propè exitij periculo potiozem ducat, ita egresso in litus et ad genua procumbenti concessa libertas, et quod fuit humanitatis, uxor, filius, et nepitis inter lachrymas præ gaudio utring; manantes restituti. Eadem quoq; nocte ad duo milia Turcarum è classe per asperos uepribusq; impeditos colles ad urbem Fundos, decem inde milibus passuum, peruenerūt

uti creditur, ducibus indigenis ex eorum numero, qui superioribus annis mari capti, tædio præduræ seruilitatis ad Mahometis sacra defecissent. Ea uerò aduolantium & refringentium portam celeritas fuit, ut Italia Gonzaga, Prosperi Columnæ quondam nurus, uix spatium sit nacta, quo seminuda iumento imponeretur, atq; inde iam conspectis hostibus ad montes se properet. Ferunt Barbarussam, uti ipse postea minime diffiteri est uisus, eam cum admirabilis formæ, tum uirtutis fama florentem capere cupiuisse, ut Solymano dono daret. Ceterum Fundani cæduntur, atq; omnes freccapiuntur: facit & deditionem Stecatus prætor imbellis, qui cum turba mulierum in turrem confugerat, quum succensis iam foribus, & barbarorum clamore, & foeminarum eiulatu terreretur. Turre in potestatem redacta, Turcæ ad spoliandum sanum conuersi, sepulchris Columniorum procerum ornamenta detrahunt, uexillaq; item militaria picta auro dilacerant, omnesq; præda ad classem reuertuntur. Alia quoq; triremium manus Tarracinam diuertit, ibi quoq; populo ad montes fuga elapso, in templa sæuitum, inualidiq; senes, & ægri aliquot in lectulis trucidati. Is terror à Priuernatibus properè Romam delatus, ita consternauit omnium animos, ut si hostis eo impetu ad Ostiam esset prouectus, tota ciuitas sese in Sabinum, Etruscumq; agrum effusura crederetur. Nam neq; Clemens tum grauisimo conflictatus morbo, consuli poterat, neq; amplius omnino quam centum uiginti spiculatorum Germanorum, & quadraginta septem leuis armaturæ equitum præsidio, quo tum principis atq; prætoris

causam

custodia stetit, publica salus nitebatur, nec ullus erat cum peregrinis & inquilinis Romanorum cõsensus, quum quisq; priuatis potius quam publicis rebus studeret. Couerere tamen in eo periculo Cardinales, & effractis ærarij repagulis, ex auctoritate senatus Hippolyto Medici Cardinali pecuniam deprompsere, ut tuendæ oræ maritimæ curam susciperet. Is alacriter cohortes conscripsit, sed eas, uti in subitario delectu accidere solet, ex pessimo & incondito hominum genere, adeo ut per summam iniuriam Priuernatibus ex itinere cæsis atq; direptis, oraq; Pyrgensi, & Tarquinienfi sedè uexata, nullo pudore in hostilem rabiem animos uertisse uiderentur. Porro Barbarussa uetere consilio suo innixus, quum statim in Pontias aquandi causa diuertisset, in Africam traiecit, tanta usus celeritate, ut prius eò perueniret, quam ab nostra ora discessisse crederetur: uoluit enim ea diuersa nauigatione fallere Muleassem, ut imparatum opprimeret, & ipse antea famam simulanter ediderat euasandæ Italiæ, Liguriæq; præsertim, & Hispaniæ: uindicandis scilicet iniurijs, quas Auria Coroneis atq; Patrensibus intulisset, ita ut non omnino inani coniectura, postquam Messana freto superato, Italiæ littora legere, & cuncta urere cœpisset, Liguriam, ac demum Hispaniam inuasurus esse putaretur. Et Veneti quoque Muleassi, & Pœnis aliqua ex parte timorem minuebant, quum ualidam classem instruxissent, quin decumis ex sacris redditibus sacerdotum ordini, uel id ægre ferente Pontifice, impositis, ut ex ea pecunia remigibus stipendia præberentur. Quid enim petente Africam Hariadeno, Venetis

opus esse tanta classe præsertim quæ tanto sumptu
 tanta cum inuidia pararetur: profectò summæ prudens
 tia homines, qui Turcarum consilia Byzantij diligen-
 ter explorare, & excipere essent soliti, pro certo co-
 gnouisse tot triremes aduersum Auriam comparari,
 ut pares, & duplicatæ clades Christianis redderentur.
 Ad hæc quoque Muleasses per speculatores didicerat
 Roscettem fratrem, quem maximè metuebat, Byzantijs
 in libera custodia esse relictum, ueluti aliena tum ad
 Africæ rebus expeditione suscepta. Neq; enim ullis
 mis ualidius se peti atque inuadi posse existimabat,
 quam producto regni amulo, in quem ex conscientia
 scelerum suorum omnes propè Pœnorum ordines, &
 Numidas inclinatos appareret. Sed quoniam ad hunc
 locum est deuentum, operæ pretium erit paucis enar-
 rare quæ de Muleassidis imperio, moribusq; Pœnorum
 didicimus: nã multa digna cognitu, quæ diu solis mer-
 catoribus comperta fuere, nobis scribentibus, uictoria
 Cæsaris aperuit. Africam Romani, euerfa Carthagine
 sublatiſq; regibus, propter agrorum ubertatem mul-
 tis eò deductis colonijs excolendam atq; illustrandam
 suscepere, tenuereq; eam proconsulari imperio usque
 ad Vandalarum aduentum, quos in contumeliam Ro-
 mani nominis immani rabie seuietes, Belisarius des-
 cit atq; deleuit. Inde facta est prouincia Græcorum in-
 peratorum, à quibus in eam quotannis duces, & præ-
 fides mittebantur. Postremo, eam, inualescente Mabo-
 metis secta, Saraceni è Syria, Aegypto, Arabiaq; inuad-
 èti religionibus tanta ui inuaserunt, ut pulsus Christi-
 nis, inuectaq; & latè propagata superstitione, in Hi-

spaniam

spaniam usq; uictores transcenderint, & cum Afri, Nu-
 mida, Mauri, & deniq; omnes Pœnorum gentes noua
 sacra facile suscepissent, in Illiberi Baticæ regia urbe,
 quam Granatam nostri uocant, posita est Maurorum
 sedes, & Cordubæ gymnasiũ cum celebri bibliotheca
 constitutum, ubi Arabicarũ literarum professores, iu-
 uentutem docendo, excipiendq; intermoriètes apud
 Græcos optimarum scientiarũ atq; artium disciplinas
 cum insigni ingeniorum gloria floruerunt. Nihilose-
 cius, & in his militare studium enituit, adeo ut quum
 diu cum Oretanis Celtiberis, & Carpentanis esset di-
 micatum, è Miramolino irruptente, penè omnis Hi-
 spania Punicis armis cesserit. Sed post sexcentos demũ
 annos, etate nostra, Ferdinãdi regis uirtute obsessa ca-
 ptaq; Illiberi, omne Punicum nomen ab Hispania pul-
 sum. Hac tẽpestate in Africa opibus ac amplitudine im-
 perij ceteris præstant Tunetani & Fessani reges, sed
 Tunetanis ab longa imperij uetustate, eximiaq; stirpis
 claritudine, authoritas maior & augustior: nam ab his
 sacra, & iura omnia petebantur. Supra Tuneta enim
 itinere trium dierum urbs est Caruenna, per antiqui
 templi religione, & sanctissimorum sacerdotum colle-
 gio maximè uenerabilis, & ob id libera & immunis,
 in qua sancti fato Maurorum, & Numidarum proce-
 res, uel è longissimo terrarum tractu tumulatur. Quo-
 niam persuasum habent eorum animas, quorum ossa
 sacrosancto eo in loco sita sint, uti purius expiatis, ad
 impetrandam cælestis uitæ felicitatem, illorum sacerdo-
 tum accuratiore cerimonia superis efficacissimè com-
 mendari. Imperium Tunetanum octingentis ferè mi-

N

libus passuum in ora ab occasu ad orientem extendebatur: nam Bægea, & Tripolis emporio & gymnasio clarae urbes, quas Nauarrus in diuersis regni finibus bello cepit, Tunetanae ditiois erant, quum & eam introrsus ad Aethiopiã arenas usq; pertineat. Porro Fisi in Tingitana Mauritania impositi Sale anni, qui in Oceanum magnarum nauium capax euoluitur, bellico apparatu & militaribus copijs antecellunt, egregiè enim sustinent Lusitanos, cum quibus continenter bello exercentur, adeo ut triginta equitum milia in aciem educant, paratissimisq; animis ac uiribus litura tueantur: reliquas regiones urbesq; reguli quos Scocos appellant, creta ora præsertim possident. At in mediterraneis Numidæ uno nomine dicti Arabes uagantur, cum Afris bella gerunt, uenalemq; pacem habent. His mos est belli causas excitare, alere contouersas, semper armis exerceri, pecuariæ, colendiq; agri minime stria per seruos obire, præsertim Aethiopes, quum omnium gentium nobilissimos iactent, quod imperniti sanguinis ab antiqua Pœnorum origine progeni ducant. Diuisi in multa agmina à Nilo amne introrsus ad Atlanticum Oceanum extenduntur, & cùm incerta sedes habeant, ceris tamen pagorum finibus imperia præscribunt. Hyeme longius à mari ad Aethiopiã fines recedere solent, tepore soli & clementia aeris inuitati. Aestate uerò ad uixdum maturas segetes reuertuntur, ut alieni laboris fructum intercipient. Nemo apud eos præter paucos sacerdotes literas addiscit: neque enim adeo accuratè, uti Mauri, sed simplici atq; pedito cultu religionibus student, his haud dubie

integritate

integritate, uirtuteq; animi, & deniq; bello & pace meliores. Incredibile dictu est quam tenui conuictu & uires & ualetudinem tueantur: nam ficu sicca, dactylis puluicula, atq; acido lacte conuiuia finiunt, tum uerò epulatur. cæ uenatione falconumq; aucupijs, quibus maximè gaudent, prælam reuulerint. Totius patrimonij eorum census est in equo pernici, quem seminudi egentissimiq; homines immenso parant pretio, nec mirum, quando uita & uigilia eorum omnis, si bellum desit, in latrocinij uenationibusq; consistat. Vxores adeo humiliter uiris ancillantur, ut equos curent & insternant. Aestate pariter atq; hyeme equites pellicea talari tunica utuntur, quod ea peregre giè sustineat uentos, & in magnis feruoribus soles non admittat, capiti lintecum intortis à mento spiris non indecens tegumentum, desilientes ab equis in clunes confidunt, parantque pedibus, ut uix exiguis spatijs obambulent: plicatione uerò assidua, contentioneq; artuum, itemq; frictionibus calorem excitant. Hac exercitatione, procul à morborum cruciatu, medicinæq; periculo ad summam perueniunt senectam, adeo ut fatalem horam minimè præsentiant, & lati euanescente potius quam intercepto spiritu inter colloquia liberorum leniter expirent. Ex hac gente fuit Lætigesia Muleassis mater, uirilis animi mulier, Doracis reguli soror, cuius ingenio uirtuteq; Muleasses adiutus & impulsus, regnum arripuit. Nam Mahometes qui multo luxu, & multa cum gloria triginta duobus annis regnauerat, cùm sibi uita finem adesse cerneret, Maimonem inter duos & uiginti filios natu maximum legitimo iure regni

N

hæredem scripturus esse uidebatur, nisi Lentigesia corruptis pretio regijs satellitibus: maritū in supremis uite angustijs, fatigatum precibus, dolisq; deceptum præuertisset, ut in filium regij nominis fortuna transferretur. Itaq; Maimo qui paulò ante, affectati regis suspitione, ob præclaram bellicæ uirtutis indolem, a patre in carcerem fuerat coniectus, eo expirante, dum è custodia ad imperium se proripere sperat, iussu Muleassis interficitur. Roscettes natus secundus, qui extrinsecum cum uxoribus habitabat, comprehendere non potuit, ceteri fratres grassante Muleasse in suum sanguinem barbarico more, partim iugulantur, partim cadenti ferro oculis admoto, lumine priuantur. In his filii re Barcha, & Belethes, atq; Saethis stata ætate, & uisum imperij una matrum nobilitate procreati, quorum Functum in ipsa Cæsaris uictoria caperetur, ob eam calamitatem cum graui probro atq; inuidia reiecti regis, apud nostros homines Punicæ seuitiæ filios fecerunt. Ex fuga quoque biduo post, Laelles & Habramus & cum his fratres quatuor uixdum puberes in Bagrada amne tum fortè hyemalibus aquis late flato trepidè uadum querentes, Solax Numidarum intercepti, acceptoq; pretio, uir æquè uenalis et semper Muleassi ad supplicium tradidit. Porro ceteri omnium reliqui Roscettes & Abdemelech, dum supra hædrumentum profugerent eodem penè casu, sed non iniqua sorte, in Morhabitum inciderunt, à quo aduoluti pedibus, & salutem suam regiæq; stirpis sanguine commendantes, ita seruati sunt, ut qui in Numidarum pulento generosi animi laus quæreretur, seuitiæ

arbitrium

arbitrium Muleassi uendicaret: accepta enim est traditionis merces, et interim illi uti deceptis custodiabus, ad Bentiensem amicum suum, ulteriorem Numidarum ducem, opportunè emissi. Verum & apud hunc, proditores passim grandi pecunia subornante Muleasse, alijs atq; alijs petiti insidijs, ad Biscarim urbem maximè mediterraneam recessere: ibi Abdemelech tædio tam ancipitis fortunæ, omni spe regni prorsus abdicata, sacra in otio religionibus se deuouit. Roscettes uero apud Abdalam urbis principem, & mox socerum, ad eò sollicitè atq; accuratè ab omnibus Muleassis dolis est custoditus, ut etiam ueneni metu, non alia temere in conuictu, quam semesa ab se uxoreq; esculenta genero præberentur. Eo modo Muleasses paterno potitus regno, quum nemini ex regia sobole parcendam esse statueret, aliquot etiam pueros fratrum filios enecauit, paternosq; amicos Manifestem & Mesuarem in primis summæ authoritatis, quorum studio atq; ope Maimonem præoccuparat, uarijs cruciatibus diu tortos & laceros interfecit, quòd præclari beneficij gratiã exoluere nollet, atq; eos idem aliquando contra se tanquàm ingratum facile molituros arbitraretur. Desueijt & in aliquot nouercas, impellente Lentigesia, atq; etiam concubinas patris nefaria crudelitate, quum ipse præposterus, & in mares procliuor, in Mahometem patrem palam inueheretur, tanquam mulierosum ac effeminatum, qui exhausto arario ingentes fecisset sumptus, ut ducentæ simul ad libidinem foeminae regijs in hortis alerentur, è quibus tot suscepisset liberos, qui in imperio æmuli forent, ob idq; sibi in his occidèdis per-

grauē & plenum inuidiæ negotium reliquisset: & fu-
re qui existimarent patrem in supremo morbo, quum
ex subita animi defectione ad spem uitæ subleuaretur,
medicata potione à parricida filio fuisse necatum. Ne
multò post Dorax, qui fauente sorore delectus erat in
perator, aduersus Meschinē regulum Numidam pec-
culiari nomine bellum suscepit: ab eo enim aliquot an-
te annis, uiuo Mahomete, cuius gratia plurimum ual-
bat, graues acceperat iniurias, & parte agri sruerata
pullus. Sed Meschines præpotenti hosti sicile cedit, nisi
imparatus & inualidus, scilicet ut coactis auxiliis ad
propulandam iniuriam, dum hostis recederet oppor-
tunè reuenteretur. Ea contētio utrinq; uario belli cul-
tu sæpius agitata, ad extremum regem ipsum in id bi-
lum traxit, è dignitate sua existimantem, cepto se-
mel bello non deesse, ac auunculi eiusdemq; imperato-
ris sui partes egregiè tueri, affirmante Lentigesta il-
lotum regio nomini ademptum uideri, quod Dorax
segniter aut cūctanter adiutus amitteret. Itaq; Multu-
se in Doracis castra cum magno equitatu & Turca-
rum mercenarijs peditibus profecto, res cum habitu
euentum, ut Meschines profligaretur, & rex arde-
tius ostentato erga auunculū studio suo, iam planè me-
turas segetes incendi ret. Ea inusitata ac immantissi-
ma acerbitas, quum frangere Meschinis animam
nequaquam possit, adeò uehementer permouit, ut
adeunte, & tota penè Africa concitante singulos
Numidarum duces, ingens & maxime periculosum Ne-
leassi bellum sit conflatum, Roscettesq; à Biscariis
spem regni sit euocatus, non uno tantum sed proximo

quoque

quoq; regulo Numida, equites, arma, opes insigni stu-
dio aduersus Mulcassē confereute, quum quisq; nisi
omnes in unum isto fœdere consentirent, Meschinus
exemplo rebus suis timere cogeretur. Contulere cum
Meschine consilia, copias & opes, Vlethes, Iacob, atq;
Morhabitus clarissimi Numidarum duces, Roscetteq;
à Biscari educto, & regijs insignibus adornato, castra
ficere non longè à Bechia urbe, quæ itinere unius diei
à Tuneto distat. Ea aduentantium hostium fama Mu-
lcassē quamquam suo pte ingenio pugnacem, sed tum
solito timidiorē factum, & ex scelerum conscientia
sibi diffidentem magnopere conterritum: uerum is non
minus astu quàm seuitia insignis, adeò egregiè metum
dissimulabat, ut compressis diligenti portarum custo-
dia de Roscette rumoribus, scita hilaritate nuptias
Anidæ filij celebraret, uniuersq; populo solēne epu-
lum præbcret, & singulis tribubus, præter id nouum
munificentie genus, esculenta omnis generis congia-
rij nomine largiretur. Numidas uerò propinquos, &
Pœnorum optimates uarijs artibus & donis sibi con-
ciliaret. At ubi Roscettis aduentus diutius occultari
non potuit, uexilla, arma, tormenta, ex arce proferre
per Doracem, Numidas quos poterat mercede condu-
cere, ex Afris equites & pedites conscribere, obsecra-
re prædones Turcas, ut accepto stipendio pro se mi-
larent. Erat enim ea tempestate ad Tunctum tan-
tus piratarum concursus, quum ibi cunctis huiusmo-
di generis hominibus tutissimus esset receptus, ut
ea urbs Turcarum colonia uideretur. Cum his antea
Mulcasses certo fœdere pepigerat, ut captiuorum

prædæq; omnis pars quinta in fiscum referretur, magno quidem suo quaestu, & Tunetanorum emolumento, adeo ut sibi nullum omnino ex tot urbibus uectigal atq; portorium, uel uberius uel certius esse censeretur sed is prouentus, uti ab hostibus humani generis iniuste atq; impiè questitus, non multò post Tunetanis, ut mox dicitur, dignam scæua atq; auarissimâ gente peperit calamitatem. Quum Roscettes appropinquaret, qui superato Bagrada amne in profluentis ripa cum Vlethis filia, epulante exercitu nuptias celebrabat, Dorax ante portam urbis, quæ ad Bardeos desert hortor, in acie constitit, Muleasse degeneri animo arcis manibus se tenente: cum eo erant Solax, & duo fratres reguli cognomine Benaones, cum septem ferè milibus equitum Numidarum, magnaq; Afrorum peditu multitudo, & in quo ab uirtute & disciplina, generisq; & morum firmissimum erat præsidium Caradinus Turca, cum deleta cohorte sclopettariorũ, & septem arulibus tormentis: his accesserat ala prætoriana Christianorum equitum, qui ex reliquijs ueterum expeditionum in Africa remanserant, & ob uirtutem in honore habiti uxores duxerant, & nihil intereunte sole & disciplina, extra meridianam portam in oppidulo Rebatto, à quo ipsi Rebatini dicti, templa, & domos, & familias habebant, quum Tunetani reges uere instituto salutem suam externis, & Christianitate magis quam Mahometanis & Pœnis committendâ existimarent. Prouolauit ante alios Mefchines, propriæ Doracis hostis, cum quatuor milibus equitum, hinc Morhabitus cum ampliore agmine continenter est

secutus, Vlethes ipse postremam ueluti subsidiariam, progressis & pugnam ineuntibus cum Roscette aciem tenuit. Restitère aliquandiu regij, Dorace primos impetus fortiter sustinente, sed Morhabiti uim non tulere Benaones & Solax, quum undiq; perturbati, & cum multa cæde præcipites acti in fugam uerterentur: defuit spatium Caradino ad dirigenda tormenta: nam repente hostes obliquo alarum flexu non in frontem, sed in transuersos incurrerant, tantusq; eo tumultu excitatus erat puluis, ut in incertum tormenta emitterentur, nec planè dignosci posset, utram in partem prælij fortuna, in eo maxime turbulento & confuso certamine, uictoriam inclinaret. Constat ab ea pulueris nube occupandæ portæ, & ingrediendæ urbis facultatem Mefchinianis fuisse ereptam, quum rarecente sensim desidenteq; puluere, & patefacta regionum strage, et fuga Rebatini primo equites, & demum Caradinus densata cohorte, sed amissis tormentis ad portam se recepissent, atq; eam simul atq; urbem conglobato præsidio seruauissent. Roscettes cruentiore quàm pro more gentis potitus uictoria, sed urbe exclusus, quum nemo ex Tunetanis se commoueret, nullusq; omnino uel à timore, uel à seditione, uti futurum putarat, in urbe tumultus oriretur, ad proximam regionem, quam Martiam uocant, deflexit, ea est circa magnæ Carthaginis ruinas omnium rerum copia & fertilitate, multisq; puteis & fontibus abundans, & pulcherrimis uillis ac ædificijs frequens. Ibi circiter uiginti moratus dies, quum frustra expectando urbanos motus, nihil proficeret, uel populantibus cuncta Numidis in oculis Tu-

netanorum, ut grauiore tandem periculo damnosque eorum animos aduersus Muleassem concitaret, totum id oliuetum immani crudelitate succendit, quod summa pariter amoenitate atque ubertate conuestitus collibus, à summa arce Carthaginis ad Tuncti usque, moenia protenditur. Ferunt nullum unquam uel obesse, uel bellica clade afflictae urbi, eo acerbius ac luctuosius spectaculum extitisse, exurbatur enim continenti incendio suburbanus ager, miserias suas omni populo è muris magnis eiulatibus deplorante. Sed conturbatis ac incensis indignitate tam immanis iniuriæ ciuibus raderat, consolando ac adhortando, ut eam calamitatem æquissimis animis ferrent, se enim ea detrimenta singulis præsentis pecunia liberaliter exolaturum, et damnum operam, ut comparatis maioribus auxilijs, Meschinis, atque Morhabiti, et Vlethis prædia ad eorum prædam effusa populatione uastarentur. Nec multo post quum Tunctani supra præstitæ fidei sacramentis, et portas externo milite custoditas, efferatos iniuriæ animos à Roscettis studio penitus auertissent, Numida dilabi, quod eis post confectum prælium minime probro datur, atque Roscettem ut longè secederet, seruare se felicioribus consilijs, monere cœperunt. At ipse qui alij atque alij suspensum et nutantem in diuersa distrahent, Numidarum perfidiam, et fraternas insidias timens, eò animum inclinauit, non improbane Vlethe socero, ut Algerium ad Barbarussam confugeret, scilicet ut illic ultteriores spes suas ad inuadendum patrum regnum securius atque nobilius agitare. Eo modo apud Turcam, iam tum latè subactis finitimis re-

gulis dominantem aspirantemque ad imperium totius Africæ, in cultu propè regio permansit usque, ad id tempus quo Byzantiam, uti diximus, est deuectus. Is Tunicarum rerum status erat, quum Hariadenus Pontia profectus, perpetuo cursu ad Bisertam improuisus appulit classem. Bisertani et tædio Muleasis, et sua mobilitate impulsis, audio statim Roscettis nomine, Turcas oppido recipiunt, præfectumque repugnantem oppido expellunt: descenderant enim Hariadeni iussu aliquot Afri familiares comitesque, Roscettis, qui eum adesse, sed prodire non posse nuntiabant, fatigatum scilicet nausea lacescente, atque accedente febricula mentientes. Adiacet Biserta piscosi stagni faucibus, per quas subiectum mare statis suis æstibus irrumpit, et infusum aquæ dulci sensim exorbetur et emittitur, efficitque portum lato aluco, uel magnis nauibus commodum, ab Utica triginta ferè passuum milibus distantem, ab antiquis à circumfluente lacu, qui olim Tritonius fuit, Hippodiarios appellat. Collaudatis Bisertanis Hariadenus, ut potè qui consilij sui summam in una maxime celeritate reponebat, classem celeriter eduxit, præteruectusque Uticam, et Carthaginis promontorium, eius turris atque munitionis, quam Gulettam nostri uocant, in conspectum se dedit, ita ut eam displorsis omnibus tormentis, in letitia atque amicitie signum de more salutaret. Gulettani custodes quum salutem redderent, amici et grauius responderunt, se in eius potestate statim futuros, qui Tunetanae urbis imperio potiretur iam ab excelsa Tuneti arce conspecta classis, et à Biserta totisque littoribus frequentes nuncios, ingentem in

urbe tumultum excitarent. Erat enim ciuitas erecta in expectationem noui regis, cum ipsius Roscettis amore quod mite ac liberale ingenium præ se ferret, tum odio Mulcaßis, quem auarè & crudeliter imperantem, aliquot iam annos in luctuosa seruitute pertulissent. Nec ipse adeò famæ suæ erat ignarus, ut alienatos ab se animos nequaquam intelligeret, nec præsentem, quàm parum spei in populi studijs esset reponendum, quum principum ciuitatis ora atq; oculos intueretur. Erant enim Tunetani uel ob id ei uehementer irati, quòd uti Roscettis bello solenni pronuntiatione fuerat pollicitus, nequaquam eorum inopiã liberalitate subleuasset, qui exustis atq; euastatis oliuetis & uillis, dum constanter ei staderent, miserabilem charissimarum rerum iacturam fecissent. Itaq; egressum arce, & in foro concionantem deseruerunt, quum ea præmia, si pro se arma caperent degeneri uultu polliceretur, quæ nec incolumis & uictor præstare posset. Nonnuère quoq; resistentem adhuc nonnulli, specie amicitie, & in his Abdahar (gerebat is tum magistratum, qui Mesuar appellatur) ut cederet Fortunæ, extemploq; profugeret: & tum forte de aduentu Turcarum rumor increbuerat, quæ res per se pavidum, & ex merito insidias undiq; timentem, destitutumq; à ciuibus in fugam concitauit, adeò turbata mentis ratione, ut in arce aurum, & gemmas, & regia ornamenta reliqueret, occultata scilicet secretioribus latebris, ut his demum hostis potiretur. Primi omnium duo Hispani abrupta sacramenti fide à Mulcasse ad Hariadenum defecerunt: Abexes ex Granata urbe, is erat in magistra

tu, qui

tu, qui dicitur Monifetes, & Fetuches Tarraconensis, qui custodia arcis erat præpositus. Hic Roscettis uxorem liberosq; eius, qui à Mulcasse in custodia seruabatur, statim eduxit, & regio cultu ornatos in folio Mulcaßis constituit, Mosesq; item, & Caradinus, & Agis prædones Turcæ detractis catenis exoluuntur, ut cum aduentante rege, Hariadenoq; his dono oblatis, eximium sibi gratiæ locum pararent. Abexes autem phaleratum insignem equum Hariadeno misit, quo in urbem adueheretur, itemq; alios trierarchis & ducibus distribuendos, hortatusq; est ut maturaret, egregia etenim uoluntate Tunetanos, ut eum susciperent, sese obuiam ad apertis portis effusuros. Nec mora Hariadenus expositis in terram copijs, consensuq; equo cum quinq; milibus Turcarum ad eam portam peruenit, quæ stagno atq; naualibus est coniuncta, ab ea ad aduersam urbis partem, ubi amplissima & edita arx in tumulum exurgit, lata & oblonga regio pertinet, officinis rerum uenaliu frequens, & mercatorum porticu conuentuq; percelebris. At Tunetani quum Hariadenum per mediam urbem ad regiam contendentem, magnis gratulationibus exceperunt, & in perpetua Turcarum acclamatione nihil præter Solymani, aut ipsius Hariadeni nomen audiretur, commoueri uehementer perturbariq; cœpere, incensis scilicet dolore animis, quòd Roscettes nusquam compareret, diu frustra oculis requisitus expectatusq;, ut æger tandem lectica aut nauigio ad urbem subueheretur. Auxere tumultum Roscettis familiares nequaquam sponte Byzantio aduecti, qui nullo metu contineri poterant,

quum mœsti oblati ueteribus amicis summisse dicerent
 Roscette[m] frustra expectari, qui Turcarum & Haru-
 deni fraude in Asia & in catenis quidem esset relictus.
 Ii etenim natura Punico nomini fauere cogebatur, ma-
 gnoq; cum dolore perfidiæ ignominiam animo sustu-
 nebant, quum speculatorum muncra obire apud sua
 nationis homines & ciues, seruireq; immanibus pira-
 tis metu mortis, et patriam proderet maxime turpe et
 flagitiosum putarent. Eo modo detecta fraude, Tuneta-
 ni frementes ira circa forum conglobantur, conciliis
 duce[m] se præbet Mesuar, quem antea diximus, auidi-
 ritate, spiritu, & eloquentia Pœnorum facile pri-
 ceptus. Is dudum nobilioris gratiæ locum apud nouum
 regem querens Muleassem repentino Turcarum ad-
 uentu perturbatum, et ab amicis opem, fidem, fortiq;
 operam implorantem, non modò contempserat, uera
 difficultates atque pericula uerbis adaugendo, hosti-
 planè animo egerat, ut ille urbe atq; arce protinus ex-
 cedere properaret. Tū uerò sua spe deceptus, uiti et
 mobili ardentiq; ingenio, reuocare Muleassem, & Tur-
 cas in arce obsidere atq; oppugnare statuebat. Itaq; ad
 populum ad arma conseruatū ab altiore porticu con-
 uersus, magna uoce, nefaria, inquit, fraude decepti-
 mus fortissimi ciues. Roscettes enim quem pro legitimo
 rege expectatis, in catenis Byzantij calamitate sua
 luget, nos uerò nisi pro libertate extemplo captis ar-
 mis enitimur, externis prædonibus perpetuò serui-
 mus, expediti consilij & festinatæ operæ occasione[m]
 præfens negotium uobis ostendit, proinde qui serui-
 re & uenundari nolunt, correptis repente armis Tur-

cas inuadant, dux ipse uobis adero, ut publico consilio
 fraudem ulcisci, & patriam & libertatem pro dignita-
 te Punici nominis tueri uideamur. Nec mora omnes ad
 arma conclamant, repentino impetu Turcas inuadūt,
 obuios ac nihil timentes obtruncant, attollitur undiq;
 clamor, magno tumultu arma proferuntur, Muleas-
 ses reuocatur, qui cum Dorace ad Restabianos hortos sub-
 siterat, ciuium ingenijs diffidens, sed tamen retentante
 matre euentum expectans. Erat Tunetanorum ualde
 ingens sed incondita multitudo, nequaquam militari-
 bus instructa armis, quæ uix sustineri posset, nisi re-
 cordi impetu potius & præcipiti temeritate, quàm pe-
 riti ducis imperio, & disciplina regeretur. Itaq; con-
 cursu undiq; facto ad arcem contendunt, aduolantiq;
 ad id propugnaculum, quod ascensu facilius esse ui-
 debatur, portantiq; habebat pertinentem ad oppi-
 dum suburbanum, Babasuechum ab Tunetanis ap-
 pellatum. In eo Turcæ uexillum præfixerant, ac in-
 de fortiter ac intrepidè propugnabant, sed scandenti-
 bus Afris, atque omnis generis tela iaculantibus, ar-
 dentesq; facces concremandis foribus itidem ingerenti-
 bus, agrè sustinere, & sese in retractiorè munitiorèq;
 locum recipere cœperant, quum Baetius Hispanus,
 quæ abiurato religionis cultu Turcæ Ramadam uoca-
 bant, tormētum uenē in editiorem arcis speculam, ex-
 pedito consilio, ingentiq; eeleritate impulsus hume-
 ris militum, atq; e ductum, in confertissimos hostes emi-
 sit, eo ictu multorum strages edita, & multo maxi-
 mus ceteris illatus est pavor, quum ab tota etiam murrī
 corona à sagittarijs peterentur, & quod maximè

terrebat, sclopictorum glandibus sternerentur. Deera
 Hariadeno temporis spatium, quo consilium in re libe-
 ta, opportunè caperet, & quid fieri uellet, militibus
 imperaret: nam & hostium, quos pacatos putabat, re-
 pentinus incursum, & situs arcis nondum planè oculo
 collustratus, & commeatus, qui uix triduo sufficeret,
 ex penu atq; horreis renunciatus, etiam egregiè con-
 stanti, & in summis asperrimarum rerum periculis sa-
 pe uersato perturbationem afferebant. Sed hunc timo-
 rem cum singularis furentium potius, quam pugnantia
 hostium imperitia, tum suorum militum spectata uir-
 tus, magna ex parte minuebant, quum & ij successi-
 ipso, & protractatione praelij, magis spe atq; animo
 confirmati perpugnarent: illi uero, quòd primis assu-
 bus fortuna defuisset, in periculoso atq; irritò conatu
 conspecta suorum strage & uulnerum foeditate, in
 planè concepto metu frangerentur. Verum Dorax
 ala equitum Numidarum, & ipse Muleasses reuerti,
 prouectiq; per Babasuechum suburbanū usq; ad por-
 tam, uel nomine ipso & clamoribus oppugnationem
 iam bis intermissam atq; redintegratam adiunxerunt.
 In ea rerum asperitate Halis Leuanus, è Malacha Ba-
 tice urbe, qui ad Mahometis sacra defecerat, uir bel-
 lificus, utpote qui in Nauarri & Piscarij castris
 Italia aliquot annis militasset, conuersus ad Hariade-
 num, eruptione, inquit, nobis est dimicandum, si arcem
 defendere, ac omnium salutem recentemq; nominis
 dignitatem tueri egregiè uolumus, si cominus con-
 collato pede manus conserantur, non ferent nostrum
 impetum qui nunquam aciem uerorum militum

runt, inanisq; audaciae protinus poenas dabunt, quum
 nec in seruitute nequissimi regis pacem pati, nec in i-
 pso quietis ac otij limine, authores acceptae libertatis
 grato animo ferre uoluerint. Quum Halis sententiam
 ferè omnes laudarent, & in primis Moses & Agis ui-
 ri fortes, quos custodia ductos fuisse diximus, atq; itè
 Haldinus Smyrneus, cui Caccia diabolo cognome fuit,
 inter piratas longè fortissimus, comprobante Hariade-
 no, & praelij signum dante, duabus portis erumpunt,
 circumuentos ab diuerso latere trucidant, insignis tri-
 bus in locis editur pugna, magna uis inermium Pæno-
 rum interficitur, & ipse Mesuar glade traiectus cadit.
 Tum uero ab oppugnatione discedit unaquæq; tribus
 pulsa loci in suam regionem. Instante demum premen-
 teq; Turca milite, in plateis & compitis cruento ma-
 ximè praelio aliquot horis est decertatum. Ad extre-
 mum Tunetani superati, atq; intra domos compulsi,
 cū non pro rege, sed pro uxoribus & liberis certate-
 tur, inde Halis recepit suos, cæde, aestu, siti & multo la-
 bore defatigatos. Ferunt ea die supra tria milia Tune-
 tanorū desiderata, uulnerata uero ad triplū. In eo suc-
 cessu Muleasses desperatis rebus ingenti cursu se prorip-
 uit, comitante, protegenteq; Doracis equitatu: nam
 persequētibus Turcis, cū in tumultuosissima fuga ægre
 sese inter hortorum macerias explicasset, parū absuit
 quin in potestatem hostium deueniret. Dorax supera-
 to Bagrada amne, in pacata loca suæ ditionis eum per-
 duxit, non longè à Constantina urbe, aluitq; cū libera-
 liter, & summa fide protexit, usq; ad Cesaris aduentū
 Constantina, ut literæ saxis ad moenia incise manifesto

indicant. Cytha Numidiæ regia olim fuit, distans a
 proximo maris litore ubi nunc tenue oppidum statu
 nem habet nomine Collū, colonia Cullu antiquitas ap
 pellatum. Caterum ea nox, quæ prælium & regis fu
 gam secuta est Tunetanis pariter & Turcis insomni
 fuit: ac namq; summa cura utriusq; uigiliæ, dispositi
 in muro pariter & ad arcis exitus armatorum coher
 tibus, sed dies pacem atq; otium utrisq; attulit. Non
 Poeni inter tot funera suorum & uulnera, utpote qui
 satis improspere uirium suarum periculum fecissent,
 cæso Mesuare, pacem quam bellum malebant, præfer
 tim cū rex ipse pro cuius imperio ac dignitate certu
 batur, opibus atq; animo fractus in solitudines effugis
 set, & id quoq; Hariadenus impetrare cupiebat, no
 gnarus eam quam habebat militum multitudinem, per
 tenui copia commentus uix triduo in arce posse susten
 tari summæq; rei spem partamq; uictoriæ deuocari in
 apertum discrimen, si Tunetanorum animi, desperatio
 ne uenie, aut uindictæ rabie inducti, accitis undiq; Nu
 midis & Afis ad obsidendam arcem uerterentur. Itaq;
 impetratis inducijs Hariadenus, solenni sacramento
 dat pacem & accipit, alloquitur urbis primores, open
 dit eo consilio se uenisse, ut ciuitatem seuisima Mule
 asis tyrannide liberaret, liberatamq; quantis maxime
 posset beneficijs atq; muneribus augeter simul ac or
 naret: qua benignitate Tunetanos sub longè maximi
 atq; optimi principis tutela, breui sperandum foret di
 uites atq; beatos ex egentissimis atq; miserissimis enas
 ros. Proinde id se unū ab ipsis postulare, ut Solymano
 & sibi eius præfecto fidem seruent, & in ea libertate

conquire

conquiescant, quā multo suo labore & sumptu Deo
 rumq; præsertim immortalū beneficio, potius quam
 ipsorum merito susceperint. Quod si aliquādo futurū
 esset, ut ipsius ac Turcarum imperij & amicitie Tune
 tanos poeniteret, & Roscetem omnino desiderarent,
 se minime dubitare, quin Solymanus regna uel Christia
 nis dono dare solitus, si per legatos id peterent, cum in
 Africam concesso regno & regalibus donis adauctum
 esset transmissurus, sed etiam atq; etiam caueret, ne eo
 consilio exitialis belli potius quam tranquillæ pacis
 materiam querere uideretur. Ad ea Abilchirinus, qui
 postea Mesuar est effectus, respondit non debere eum
 Tunetanis succensere, si uti ab omni annalium memo
 ria regibus antiqua stirpe editis assueti, eo eiecto qui
 tyrannidem per decem annos exercuerit, alterum qui
 æquitatis atque iustitiæ fama floreret, sibi regem exo
 ptarint, præsertim quum is ab ipso classe aduectus &
 penè dono datus esse crederetur. Non mirum idcirco
 fuisse si in contumeliæ nomē cōmutata beneficij fama,
 ipsi uti fraude, aut certè opinione decepti, adeo insani
 re sint uisi, ut uinci armis quam dolo subigi maluerint
 quādo ipsis atq; Muleasi multò satius fuisset occlusisse
 urbis portas, quum externa classis Africæ litoribus
 appulisset, quam incertis omnino rumoribus incautè
 credidisse. Proinde Tunetanos tanquam Fortune iudi
 cio in deditionem acceptos, optimo iure paratos esse
 iurare in uerba Solymani, atq; eo quidem æquiore a
 nimo, quod pro egenti & in suis miserijs iniqua sorte
 tactato, longè amplissimum & felicissimū terrarū or
 bis regem, nequaquā uoto, sed præter spem arridente

Fortuna, quod Punico nomini bene uerteret, essent co-
secuti. Compositis Tunetanis rebus, & creatis magi-
stratibus, Hariadenus ante omnia operam dedit, ut Sa-
midarum principes sibi foedere ac beneuolentia iunge-
rentur, quod ubi largitione atq; muneribus apud ho-
mines egenos, & ad incundam dissoluendamq; amicit-
tiam ab uenali ingenio procliues, celeriter est consecu-
tus, Asanagam eunuchum genere Sardum, cui maxi-
mè fidebat, atq; item Halim Leuanum, cum Ianizari
& tormentis aliquot curulibus ad recipiendas Africa
urbes misit. Paucisq; diebus, nullo labore aperientibus
cunctis portas, mediterraneæ pariter atq; maritima
urbes deditionem fecere: una omnium urbs Caruenna,
quum se uicta sacrorum religione, & sacerdotum
domicilio immunem ac liberam existimaret, aliquandiu
resistit, sed uicta excidij metu Turcarum armis facile ex-
dens presidium accepit. Inde Hariadenus regiam noui
ædificij exornare simul atq; munire orsus, septimum in
Cauedio, in quo Turcarum more pro tribunali ius dice-
ret, instituit, conatusq; est multis seruilibus operis, ap-
rire nouas fauces, ac immittere per eas id mare, quod
à promontorio Carthaginis lunato flexu ad stagni ma-
nitiones extenditur. In eo littoze geminae sunt turres,
ab aquæ salisq; nomine à nostris appellatae, ubi olim
ille insignis Carthaginensium portus uisebatur. Ideo
pus ea ratione Hariadenus efficere contendebat, ut in
to, per amplexusq; & maximè expedito portu uteretur
nam uadose admodum erant angustiae, quibus Gal-
tana turris ab ortu aduersæ continentii ligneo ponte
committitur, ita ut triremes agrè humeris seruariam

& tractorijs machinis in stagnum impellantur & e-
ducantur. Ab his faucibus Pœni leuibus tantum nauiculis,
propter humilia uada, ad urbem Tunetum adna-
uigant, uide turq; id stagnum centum ferè stadiorum
diametro in orbem ueluti circino circumductum, &
id multo cœno multaq; idigine passim uadosum. Ca-
terum id opus Aquilones facile disturbarunt, inuecta
scilicet aggestaq; conuinuis æstibus ac fluctibus are-
na: adeò, ut quum priscarum molium fundamenta re-
perissent, Hariadenus ne ueteris portus quanquam pa-
rum commodi iactura fieret, suadentibus piratis in-
cepto absteret, quum stagnum exiguo tempore ex-
pleri penitus atq; obstrui posse uideretur. His rebus,
quæ in Africa gesta sūt explicatis, ad Persas (uti pro-
misimus) ex ordine temporum reuertemur. Sophus Hæ-
smael, qui apud Persas ab admirabili rerum gestarum
felicitate magni cognomen promeruit, quum immatu-
ro prorsus, nondum quatuor & quadraginta natus
annos fato concessisset, quatuor reliquit filios, ex uni-
ca legitimaq; uxore susceptos. Eorum natu maximus
totius imperij hæres extitit, nomine Tammæs, ea con-
ditione, ut reliquis fratribus regnorum præfecturas
impartiretur. Hi fuerunt Helcas, Becramus, & Somir-
za, qui sortiti eas inter se, uti ex testamento patris ad-
scribebatur, in prouincias suas concesserunt, Assyria,
urbisq; ipsa Bagadat, quæ Babylon Semiramis fuit, Hel-
casi cum Mesopotamia cessit, Becramo Media, Hibe-
ris, & Albanis Caspiòq; mari finitima, Somirzæ Par-
thia obuinit, uicina Hircanis, qui Coraxeni hodie sūt
& ad Zagataios pertinent, qui fuere antiquitus i rj

Aracosisj & Margiani. Hi sunt Sogdiane, Bactrianæq;
regionum populi. Ipse Armenia, Perside, & prouin-
cijs Oceano Indico proximis contentus, idem quod pa-
ter Hismael odium aduersus Ottomannos induerat,
& tum ægerimè ferebat Selymū, qui penetrasset in
Armeniam, et Calderanis in campis iusta acie uictor
apparisset, quanquam non omnino inultum, Persarū
inuitam antea uim, sagittasq; ipsas, & acinaees eu-
fisse. Persico siquidem imperio subiectæ gentes, que
hodie uno nomine Agiamij uocantur, usq; ad eod turgē-
tibus dolore animis eius Selymianæ irruptionis deli-
menta sustinebant, ut aduersæ eius pugne memoriam
renouato bello, rediuiuaq; uirtute abolendā esse decer-
nerent, quod antiquum Arfacidarum decus illustre
per antea, uno eo accepto incommodo obtritum pla-
uēq; obscuratum arbitrarentur. Is animorum habitus
apud Persas uiros militares, facile iuuenem regem &
per se paternos gerentem spiritus, magnopere excita-
bant, ut Solymanum sibi hostem destinaret, optaretq;
nobilissimum bellum, quo ipsius uirtus uindicatis pa-
ternis iniurijs enitescere posset. Sed Tammasum nomi-
iam regnantem annum, nulla alia exercebant arma
quam Hircanorum, Zagataiarumq; gentium, quos
diximus: nam penes hos ex professo diuersæ factionis,
& uti inter finitimos bellicososq; facile accidit, quos
quos armorum cause nūquam desunt, semina simul-
tatum relicta ab Hismaele adhuc uigebant, uel hoc
uno cognomento, quod hæ gentes Cæceps à uirū
& pitiū integumento uocarentur, sicuti Persæ ab initio
civilis discordiæ, propter nouæ superstitionis causam

Guselbasæ, hoc est, rubra capita appellari consuesset.
Verum ex his bellis ex multa fatigatione uirū utrin-
que enatæ induciæ finem attulerant, sic ut pacis con-
pos Tammas, regnorum suorum tranquillitate frueretur,
nec tamen à finibus usquam Persæ, Gordiq; præ-
sertim populi, latrocinij abstinerent, & aliquando in-
solētius prouecti, superato Euphrate è Mesopotamia
in Comagenem irrumperent, uti antea Sulthanorum
temporibus audere consueuissent. Gordos eos esse arbi-
tror, qui uetus nomen adhuc retinent, & Gordianam
regionem Ptolemæo notam incolunt, communi omnium
opinionem latrocinij infames, quod prædabundi ex no-
tis impeditisq; regionibus, commecantibus illac merca-
toribus crudeliter insidiantur. Ceterum Selymi præsi-
des, qui Syriacis rebus præerant, sæpius sibi inferri in-
iurias frustra questi, quum & ipsi tanquam uiolatis
ab hoste inducijs, arma expe. tirēt, transuectiq; nonnū-
quam Euphratem circa Byrtham incurfiones in Me-
sopotamiam repentinæ facerent, sensim præudentes
graui inchoando bello initia præbebāt. Quibus rebus
nunciatis Solymanus uehemēter excitabatur, uirūq;
suarum conscius, & paterne felicitatis memor, elato
animo Persicum agitabat bellum, indignabaturq; se &
Christianis regnis quibus inharet, importunè reuo-
cari, quando Christiani arma lacescenti, fortiterq; au-
dētī nunquam fortuna defuisset. Pari nanq; odio in nos-
tros, & Persas infensus, utrobique religionis causas ex-
pendebat: nam sicuti Christi, mos continentibus armis
persequi maxime piū rebatur, ita si Hismaelis pro-
geniem, quæ nouæ sectæ, peruersaq; opinionis cir-

ca sacras leges auctoritatem tueretur, excindere atque delere honestissimum iudicabat. Eum itaque pari studio diuersissima bella meditantem, Habraymus qui incomparabili adeoq; summa pollebat gratia inter purpuratos principes, frequentibus alloquijs impellebat, ut in Orientem arma conuerteret. Sed quoniam prapotentis, et iniusto immensæ gratiæ sub pondere perituri hominis scedum exitum posteris tradere iuuat, Habraymi conditiones et mores, paucioribus quam potero uerbis attingam. Is ignobili pagof supra Pargam uicum Buthrociæ regionis in Epirotus, more Turcarum præsidum, Christiani nominis puerorum delectus habentium abductus, Scanderbassæ à prima pueritia seruiuit. Hic ille est, qui truci lenta irruptione superatis Natifone, Liqueitia, Sancioq; et Tiliaueto altissimis fluminibus, per Euganeos fines in conspectum usq; Venetiariū excurrit, tum fortè quum Venetus senatus, indignante Baiazete cum Gallis ad excidium Sfortiani imperij coniuisset. Apud hunc Scanderbassam Habraymus Mahometanis initiatus sacris, stupenda celeritate, uti erat arguto ingenio Arabicè legere, scribereq; et ciuhara scitissimè personare didicit, et quod ad muliebres illecebras pertinebat, ingenio mirus, facetissimog; sermone periocundus, ita in gynæceo gratiam samamq; promeruit, ut productus ab uxore ad uirum Scanderbassam, uiri militaris naturaq; seueri animum, in omni munere tenerioris officij peracutus, et dicax, semperque elegans oblectaret, ideoque Solymano Selymi imperatoris filio, tanquam festiuissimi moris

serui

seruus dono mitteretur, uiuo adhuc Baiazete auo, atque eo etiam iocundas garruli pueri præcoces delicias admittente, sic ut cum Solymano atate sibi æquali educaretur, et ad heri genium cunctis numeris elegantæ responderet. Per hunc modum unice adamatatus adoleuit, tantisq; ardentis Fortune suffragijs usus, usque adeò enituit, ut cum cunctos aulæ gratiæ præteruectū, inter purpuratos legeret, eiq; defuncti Scanderbassæ filiam opulentissimæ hæreditatis, in matrimonio collocaret, Memphiticæq; demum præfectura ornaret atque ditaret. Exinde Habraymus Hægarico bello totius Europæi equitatus magister, Belarbeci nomen obtinuit, et singulari prudentia uirumq; militiæ munia implens, Vesiris inter purpuratos dignitatem, qua nulla maior dari potest, adeptus est, quum Solymanus honoribus adaucto, ei quoque regij serinij sigillum tribuisset, et non modò consilij arcani particeps esset, sed uoluptatum, horarumq; omnium comes aulam circumageret, et toto summæ auctoritatis honore potiretur, ac in immensum crescentis potentiæ nomine, à cunctis aulæ ordinibus usque adeò eminenter coleretur, ut nemo iam esset, qui ei parandum esse non duceret, postquam eum tanquam cõsortem imperij uel graui cum inuidia, domi et foris amplissimi quiq; suspicerent. Hac itaque præclara gratia dignitateq; ualidus, quam ei peregregræ uirtutes animi, et cunctarum aulæ artium officia paratis semper in omnes obsequijs adstruxerant, Solymanum secretis alloquijs hortabatur, ut postquam Pannonia esset potitus, uictoriæ suæ modum imponeret,

O 5

quando Germaniæ gentes, quæ omnibus sæculis æ-
 morum gloria floruisse, minime laceſſendæ uide-
 rentur. Germanos si quidem amplitudine opum & ui-
 rium, bellicæq; uirtutis fama præpotentes sicuti lin-
 gua & moribus ab Hungaris differant, ita perpetuis
 etiam odijs diſiungi, ut non magnopere curent de pos-
 ſeſſione Pannoniæ, ſatisq; pro dignitate ſui nominis
 eſſe ſtatuant, ſi Noricus ager, qui ipſorum gentis eſt,
 communibus Germaniæ armis defendatur. Carolus
 uerò Cæſarem, cuius longè maxima ſit apud Euro-
 pæos omnes authoritas, minime ſibi armis laceſſendæ
 uideri, quum è ſuis, regnis pugnaciſſimarum gentium
 copias conſcribere atque educere queat, quandoquid-
 em ad edictum Romani Pontificis honeſtiſſimo nomi-
 ne, ſi ſacrum (ut aiunt) bellum ſuſcipiatur, immenſa
 prope pecunia à pijs hominibus ultro contributa pa-
 rari ſoleat. Quæ robora autem peditem atque equi-
 tum pro ſalute publica, uel tãtùm ab ipſis duobus ger-
 manis fratribus cogi, produciq; in aciem poſſint, tum
 manifeſtè deprehendi potuiſſe, quum Vienna à uo-
 bis ſummis conatibus oppugnatam fortiſſimè deſen-
 derint: neque poſtea Carolus ipſe nuper ampliſſimis
 atque lectiſſimis auctus copijs, uti apparuit, & Chri-
 ſtiani omnes impenſe iactant, uniuerſi certaminis æ-
 leam reformidarit. Sed quanquam illum præclare in-
 uitatum, ſi ſe ad pugnæ caſum obtuliſſet, à te tanto
 imperatore, tantisq; inſtructo copijs, quòd eſt etiam
 tuæ non dubiæ felicitatis, ſuperari potuiſſe exiſtimem
 non diſſitebor tamen de his gentibus ſuo more undiq;
 ferro permunitis, uictoriam non niſi multo noſtrorum

ſanguine

ſanguine parari poſſe. Hæc uti reor, non ineptè admo-
 nere poſſunt, ut Chriſtianos inſeſtinis mutuiſq; bellis
 implicitos conſici ſinas: nam attritis uſquequaque eo-
 rum uiribus, paulò poſt nullo noſtro periculo certam
 in prædam nobis cedet, ſic ut Parthicum bellum, Ger-
 manico anteferendum omnino iudicem, ob idq; præfer-
 tim, quòd ſatis ſuperq; ad occidentis imperij fines pro-
 tuleris, quos uſq; adeò ad remotas regiones extenſiſti
 ut iam graue ſit tueri partem, atq; tutelæ tædio, & no-
 bili quodam cõtemptu, quæ eſt generoſi animi tui im-
 menſa liberalitas, alienigenis & ſemihomiſibus donan-
 da cenſeris. Quanto itaq; magnificentiùs fuerit, ſi ſu-
 mum gloriæ decus affectos, tuis coniuncta ſiniſibus, ideò
 que facile imperio tuo adijciendæ, iuſtis armis peti-
 uiſſe, ſcilicet ut impiæ abominatæq; ſturpis Hyſmaeli-
 tas auito paternoq; exemplo perſequentos armis, at-
 que Aſia exturbandos cenſeas. Erit enim Ottomanni-
 co nomini maxime decorum, ſi religionis cauſam, uti
 ſoles, egregia pietate reſpicias, & ad famam quoq; in-
 comparabile facinus, ſi deteſtandæ ſuperſtitionis au-
 thores ex Aſia te uindice conuellantur. Sed quænam
 ulla inferendi belli cauſa iuſtior atq; nobilior uideri
 poteſt, quàm ea qua te propheta Mahometis diuina
 dogmata aduerſus impios deſenſurum profiteare: at-
 que obiter maiorum tuorũ perpetuos hoſtes, quod ſu-
 premum Selymi patris uotum fuit, ulciſcendos atq; de-
 lendos decernas? An hos feres qui inſolenter imperi-
 tent, & quemq; ſui inimicum ſuumq; eſſe
 prædam exiſtimant, & te quoq; tuis contentum ſini-
 bus occupatum in Europa & Aſia planè quietentè,

furtiuis irruptionibus prædabundi prouocare atq; ritare audeant. Nimirum qui Vssumcassanis proci immani latrocinio, legitimorū nobilissimorumque atiqui sanguinis regum in sedem irrepererint, & rapto etiam nunc uiuant. Crede mihi imperator, si hanc totius Asiae labem pestemq; tua insigni pietate uirtute, que tollendam esse constituas, erigetur tibi procudatio media in Perside trophæum incomparabilis dignitatis & amplitudinis, quod Selymi gloriam & triumphum uel æquet, uel superet. Mea namq; sententia ab quanto nobilior erit atq; celebrior. Non enim tantumdem est Mamaluchos conditione seruos, & Sultani agrestis superbie Syriae, atq; Aegypti regnatores iustis armis deteuiffe, quam subegisse Persas, fama rerū p̄ seculis bello gestarum gloria inclytos, qui Alexandro Macedoni toties uicti atq; perdomiti, Magni cognomentum attulerint. His frequentibus alloquijs in otio pariter atq; negotio excitatus Solymanus uehementer impellebatur, ut ab Europa in Asiam uertenda arma decerneret, ob idq; Habraymus in arcano uoti campos magnopere letaretur. Is namq; iusti & æquæ naturæ tenax, quum uel Arabicis imbutus literis, quam ex intimis animi sensibus à Christiana professione discessisset, tactus nō dubia religione Deo Christo uota faciebat, ipsam Mahometis disciplinam usq; ad affectationem palam ostentans, scilicet ut impudens tyrannus tantis subnixus opibus, à Christianorū principum odio commutata uoluntate in Persas uertetur. Quod præclare agnosci poterat ex perpetuo, que mirifico in mercatores Christianos patrocinijs fau-

uoreque, quo multa lucra atque emolumenta ex uectigalibus, uel inuitis & indignantibus Turcis parabantur. Propterea compositè egerat cum Solymano, ut concessis decem annorum inducijs, Christiani nominis principes omni suspitione Turcici belli, si Corone esset reddita, liberaret. Id maximè cupiebat Clemens, atque in eam rem sedulo satagebat: ut pote qui postquam pacem in Italia peperisset, sibi etiā ad laudem longè honestissimum fore existimaret, si uere diuturneq; tranquillitatis otium cunctis Europæ gentibus, ipsiq; in primis Italiae largiretur. His autè impetrandis inducijs, studium suum & diligentiam intenderat Aloysius Grittus, Andreae Veneti principis filius, ipsi Habraymo ex quotidiana consuetudine intimus, atque inde sensim Solymano mirificè commendatus. Hunc Clemens grauib; promissis ac adhortationibus accenderat per Aloysium Gerardum Florentinum, Byzantij inter mercatores ciues ius dicentem, ut inducias impetrare niteretur. Promittebat autem Pontifex se Antonio ipsius Gritti filio, qui beneficio Ioannis Pannoniæ regis Strigoniensis antistes esset designatus, id opulentum sacerdotium liberali diplomate collaturum. Sed Cæsar eam de inducijs occasionem, peculiari spe commodi præteruectus est, quū ex auctoritate Ferdinandi fratris, Coronam redditurus esse uideretur, ut illinc non ignobilis doni merito, Pannoniæ atque Austriæ pacem pararet. Res ita cecidit, ut priusquam hæc Byzantij à Ferdinando offerri, & transigi possent, Hispani presidarij, ducis Macicæ cladē exterriti, Corone excedere cogerentur. Quo

casu nihil incommodius accidere potuisse Clemens ad
 ferebat, ita ut quæ postea insequuta sunt à barbaris
 terra marique clades, obuenturas esse mihi hæc scri-
 benti prænunciaret. Obtulerat prius Cæsar Coronem
 Christianis principibus, sed neque Pontifex neque
 Venetus senatus, neque Melitæ insule magister, qui
 eam in insulan cruciferos equites Rhodo pulsos tri-
 stulisset, neque ipse Franciscus rex præsidio tuendi,
 sumptu periculoque deterriti, suscipere uoluerant.
 Ceterum Habraymus Mule arabem Damascenum sa-
 crarum literarum abditissimamque ærtium & ma-
 gicæ etiam diuinationis opinione Byzanijs clarus,
 in Solymani amicitiam in sinuarat, ut per eum tan-
 quam uatem speratæ uictoriæ, Solymanus magis ac
 magis accenderetur, frustra cum contrarijs obserua-
 tionibus dehortante matre, qua bella orientis in sa-
 sta Ottomanis esse prædicabat, quando quidem Per-
 se suo more refugentibus, absumptas incendijs regiones
 frustra pugnam poscentibus relinquere, atque hostem
 acie congregi paratum intentissima fuga eludere con-
 suessent, ut Turcæ qui manu superari nequeant, diffi-
 cultate rerum omnium, atque inedia, sicuti Selymopa-
 tri uel acie uictori penè occiderit conficiantur. Matr-
 nis quoque consilij Roxolana uxor tenaciores pre-
 ces addiderat. Ambæ siquidem multis nominibus He-
 braymi potentiam perose, uel ob id, quòd imperato-
 rem longius abducendo, ab ipsarum complexibus di-
 uellere contenderet, eum sæpius pseudoturcam, & ex
 animo Christianum per contumeliam appellabat.
 Sed hæc multebria impedimenta faciliè reijciebat So-

lymani

lymanus non obscura cupiditate maximi triumphus in-
 census, & præ insita magnis regibus uanitate, in ap-
 petenda gloria uaticinatione. Mule arabis faciliè infla-
 tus, qui in re persuadenda, mirus & efficax magi-
 ster extiterat Vlamanes Persa, qui à Tammaso ad di-
 cendam causam citatus, quòd eius milites apud Tauri-
 risum auarè seditiosèq; egisset, metu pœnæ ad Soly-
 manum paucis ante annis transfugisset. Hunc enim
 uirtute bellica illustrem, atq; inimicorum æmulati one
 & inuidia circumuentum, Habraymus fouendum at
 tollendumq; suscepit, sic ut Vlamanes Persæo bel-
 lo se fortem fidelemq; operam præstiturum positere-
 tur. Itaque Solymanus bona spe perpetuæ felicitatis,
 confirmato animo Habraymi consilia complectitur,
 utrumque militia magistrum admonet, ut Sangiachos
 excitis atque instructis omnibus ipsorum copijs ad si-
 gna uocent, Europæiq; omnes in Asiam traiciant, &
 ad Nicæam inter se coniungantur. Luphtibeium au-
 tem cum parte copiarum in Peloponneso Coronem ob-
 sidere iubet, & ab se Aloysium Gritum in Pamoniã
 dimittit, ut ibi in procuratione regni Ioanni regi ad-
 sistat, detq; operam ut rex in officio permaneat, Hun-
 gariq; proceres in fide contineantur, & quantum fieri
 possit in Germaniæ finibus pacem tueatur. Ipse ex
 sue superstitionis consuetudine uotis pro uictoria nū-
 cupatis, in templo rite seipsum lustrat, & Vlamanes
 Persa itineris duce usus, in Lycaoniã ad Iconium,
 quòd hodie nomen retinet, progreditur. Non enim cò-
 quòd ierat Selymus pater, in Persas eundum censebat,
 quum ille sinistrorsum per Ancyrã, Sebassã, &

Amasiam, per Trapezuntios fines superato ad As-
sengam Euphrate in Armeniam penetrarit, quoniam
id iter multo longius & asperius putabatur, quam il-
lud quod ab Iconio per Casaream ad Malathiam, ubi Eu-
phratis per Antitauri ualles erumpentis celebris est
traiectus, quam urbem antiquitus Amaltham fuisse,
ut ex dimensione Prolomæi constat, cõiijcimus. Hinc
Mesopotamiæ Persarum ditionis fines sese aperuim,
quos Solymanus sine maleficio præteruectus, pabu-
lo, & uenali commeatu, qui passim ab infirmis incolis
præbebatur, conuenius, quartis & quinquagesima
castris, ex quo è Nicæa Bithiniæ discesserat Cõis-
peruenit (quod oppidum in Armenia maiore in riu-
nis Artaxatae clarissimæ quondam urbis, conditum
fuisse alibi diximus) tanta Turcarum admiratione,
quod nulla paulò ualidior Persarum manus occur-
risset, ut Solymanus ueritus insidias subsistere, castro-
que munire cogeretur, quum nondum fidelibus tur-
cijs ubinam Tammas esset, & quid pararet, proce-
pto didicisset. Sed Ylamane cum Alcanzarum equi-
tatu præeunte, & ex notitia locorum diligentius ca-
silia hostium explorante, reperiebat eam esse Tau-
masi mentem, ut nullo in loco diu consistere, uer-
uæ urbes deserere, & sese in montes subducere cogi-
ret, nulloque modo iusta acie confligendum arbitri-
retur, ratus expectanda Hiberorum, & Alban-
orum auxilia, qui leuis armaturæ operam prestare,
cataphractos Persas antecedere cõsueissent, ut ex oc-
sione Turcas tanti itineris cursu fatigatos, & con-
meatibus indigentes, ac uti accidit, sub alieno co-
adur

aduersa ualetudine tentatos adoriretur. His rebus ex-
ploratis Solymanus castra mouit, rectè profectus in eã
regionem, in qua Tammas copias cogere scirebatur, et
cũ eum deserta urbe regia Taurisio ulteriorem mon-
tibus suppositam regionem petiuisse perspiceret, ita
Taurisium nudatum mœnibus intrauit, ut continuo o-
stentatis tantum copijs, nihilq; uexatis incolis egrede-
retur, & ad urbem Sultaniam non multum inde distã-
tem contenderet. Diximus alibi Sultaniam Persarum
olim regiam, quæ adhuc uestigia suæ dignitatis templo-
rum ornãmента retinet, à Tamerlane Scytharum du-
ce clarissimo fuisse deuastatam: quum ad eam urbem
per multos dies regionis ubertate fretus, Solymanus
statiua haberet castra, expectabũdus ut Tammas è mōtibus
descenderet, atq; in acie prodiret, ut direpte pro-
uinciæ iniurias uindicaret, & nominis sui famam nihil
reformidato hosti tueretur. Eam regionem quam Soly-
manus non procul ab urbe Sultania amplissimis occu-
pabat castris, altissimi præcingunt montes, quorum iu-
ga perpetuis obfessa niuibus, è longinquo etiam spe-
ctantur. Hi montes antiquitus fuere Nymphates, Ca-
spius, Coathras, & Zagrus, orti proculdubio ab ipso
patre montium Caucaſo, cõiuncti inter se longa & di-
uersa serie, latissimas dirimunt prouincias, & ad ortũ
solis per Zagataios ita diffunduntur perpetua quadã
catena protracti, ut ad Indicum usq; Oceanum, Mali-
barræq; regionis prominentè plagã se extendãt. Hæc
in Cumerum extremum Indiæ promontorium, non
secus ac Italiam Apœninus dissecat, contra Zeilam
insulam, florentissimum Indicijs diuitijs emporium, de-

finit. Cum in ea loca campis utique ad edendam nobilem pugnam aptissimis, Tammis discensurus putaretur (is namq; in Coraxenos penitus abscesserat) turbidior & saevior tempestas quam unquam antea per id anni tempus Persæ meminissent, ex illis montibus descendit, usq; adeo inusitata, quod esset paulo ante æquinoctium æstiuum, ut plenissimis imbribus, atq; his concreta ex niuib; glacie, repentina hyems inuecta uideretur. Nam certantium inter se uentorum ea fuit rabies, ut transuersis flatibus, niuosa montium culmina uerterentur, præaltaq; nix subiectis campis incideret, qua horribili procella, Turcarum castra euersis tabernaculis sternerentur, iumentaq; & ante alia magnus camellorum numerus interiret, & ingens lixarum, & eorum militum multitudo oppressa, protinus extingueretur, non paruo etiam ipsius imperatoris periculo, qui circa eum pleraque tentoria, eadem procella dissiçente, cõcidissent: Cuius mali remedia intèpestæ noctis tenebræ, & extincti passim ignes, ita præpediebant ut Turcæ eo aduersissimo omine magnopere terrerentur, donec orta luce, sol utiq; præclarus, salutaribus dijs multos propè rigentes & attonitos resouit, & quod ad reliquam uitæ securitatè opportunè pertinebat, campos hoste uacuos detexit. Nam supra totum que adeo tantæ procellæ detrimentum, improuisti hostis aduētus, & incursum maximè timebatur, nec deerat qui affirmarent eum intempestiue uehementissimæ procellæ turbinem, à Persarum hostium magis imbecillitate, & notis genti cantaminibus cælo euocata à Turcarum exitium. Quo graui incommodo, & quo

maximè

maximè efficax uideri poterat, nõ leui ostento permotus Solymanus, recreato tantisper exercitu, & collectis uasis, castra sinistrorsum mouit, capto itinere in Assyriam, multis de causis id suadente Vlamane, qui Solymano non dubiam spem occurrændæ Babylonie incererat. Eam urbem cum totius prouinciæ præfectura tribuerat Tammis, post Becriani fratris mortem, Mahometi satrapæ, cui Cani cognomè fuit Huc Vlamanes ueluste amicitie nomine antea sollicitarat, magnis oblati muneribus, ut ad Solymanum desciceret: Id enim si faceret, ipsum pro annui, & circumscripti honoris præfectura perpetui atq; opulenti dominatus, satrapiam esse consequiturum à Solymano, qui neq; rationem à præfectis exigere, neq; eos uel mediocriter ditatos expilare consueffet, contraria ratione ac Persarum reges, qui nobilissimis prouincialibus perpetua nõ obscuræ seueritatis officia, tenuissimo stipendij munere obiecto, imponere essent soliti. Sed Mahometes his Vlamanis muneribus atq; promissis incorruptus, nunquam adduci potuit ut fidem falleret, sic ut Vlamanes hominè obstinatū admotis armis terrendū, & ad defectionem cogendum arbitraretur, quoniam eū nequam firmis militum præsidij munitum esse didicerat propterea quod paulo ante, ad primos rumores traicentis in Asiam Solymani, magnam partem sui equitatus, & defloratis quidem omnibus reliquis alis, ad regem id postulantem misisset, neq; eum egregia Babyloniorum uoluntate uti constaret, propterea quod nõ nullos ciues, quorum nomina non omnino certis criminum indicij delata fuerant, seuerius in questionibus

P 2

disfortos, præcipitiq; demum iudicio damnatos, ut bona in fiscum redigeret, ultimis affcisset supplicijs. Ob eas res Vlamanes maiore animi fiducia Solymano confirmabat, si rectâ Babyloniam ire pergeret, inexpectato inprovisiq; aduentu, Mahometē facile oppressurum, cessuramq; sibi Babyloniam, nullo obssistente externo milite, & à Babylonijs alienatis iampridem animis, nullum moræ spatium facturis, quin uenientem adapertis portis exciperent. Non defuit Fortuna Vlamani, singula, ut accidit, probè diuinanti: nam quum magnis antecedens itineribus per compendia uitarum raptato Alcanzarum equitatu, nihil eum morantibus fluuijs, ubi non procul à Babylone abesse renunciaretur, Mahometes qui nunquam ad se uenturos Turca putarat, rebus omnibus imparatus atq; deprehensus, animum despondit, & se per Mesopotamiâ ad Bethlam deserta urbe regia profugit, tanto Fortunæ arridentis successu, ut Solymanus non multò post à Babylonijs auidissimè propter odium in Mahometem susciperetur. Ea in urbe clarissima Caliphæ sacrorum principis sedes est, qui à cunctis Mahometani nominis regibus excolitur, ueteremq; obtinet prærogatiuam adoptioni, & ex certa coemptionis cerimonia confirmandi. Assyriæ regis, sicuti Sultanos etiam Memphiticoseceti adhuc memoria à Saracone Comanorum ducem petita, qui Aegyptijs ante trecentos annos principatum eripuit, ut ibi Mamalucorum seruatorum imperium haberet. Ab hoc Caliphæ Solymanus ueteris superstitio nis instituta sequutus, insignia atq; ornamenta suscipit multaq; largitione propitiatis sibi Babylonijs

moribus

moribus, & populis item liberali congiario delinitis, ea in urbe antiquissima, propter Semiramis pensiliuq; eius hortorum memoriam hyemare constituit. Amplissima namq; est omnium urbium cogniti orbis, si prisca structuræ mœnium ambitus rectis dimensionibus æstimetur: nam urbis Romæ magnitudinem exuperat. Sed in tanta uastitate uidere est præter cultissima rura, & innumerabiles hortos ædificijs coniunctos, atq; item peramœna uiridaria pomiferis, & odoratis consita arboribus. Visuntur etiam latissima arua, quæ ad segetem aratris proscinduntur, nec in ea syluæ nemoraq; desunt, captiuis, & inclusis feris dicata, ut ad uoluptatem præsectorum atq; primatum, iocunda atq; expedita uenatio suppeditetur. Mediam urbem interfluit Eu phrates, lapideo sumptuosi operis ponte iunctus. Is à confluyente Tigri anne ita suis atq; alienis crescit undis, ut maioribus etiam nauigijs usq; ad Oceanum Persicum tutissimè pernauigetur. Nam apud Balzarâ emporium, quod est in insula Teredonis nomine antiquitus uocata, quam bicornis annis efficit, mercimonia, & commeatus omnis generis excipiuntur, quotidianaq; nauigatione ad Ormutium freti Persici urbem, et insulam deuehuntur. Vtrinq; autem ripam profluentis, frugiferis arboribus atq; uinetis esse constam constat, castigato non secus alueo, ac Rheni per Germaniâ descendentis, miro passim cultissimorum littorum ornatu conspicimus. Babylonijs in uniuersum, quanquam Syris & Arabibus sanguine permixti, eundem ferè colorem, staturæq; habitum, & ciuilium morum consuetudinem, ac nostri homines præferunt, quò eodè quo

nos fruatur celo, & sese excolant literis, & à reliquis barbaris captu ingenij, atq; humanitate plurimum distent, mercaturam solertissimè exercent, uarijs præsertim sericæ telæ textrinis. Verùm nobilitas, equestris militiæ studio tenetur, sagittisq; maximè gaudet. Ac fuit aliquando tempus, quo è Babylonia accepta ab Indi aromata, Asiæ mercatoribus diuenderetur, quæ etate nostra per Arabicum sinum Alexandriam deuechi uideamus, quanquam multò maxima pars, Lusitanis classibus ab India per incognitum paulò antea Oceanum Aethiopici litoris in occidentem deferatur. Ceterum quæ ab antiquis scriptoribus de Babylonijs pensilibus hortis, regiâq; admirabilis structuræ, crassitudinèq; mœnium referuntur, nequaquã sunt extra fidem, nam horum ingentium operum præclara monumenta adhuc extant. Exurgit siquidem prætorium regalis amplitudinis instar arcis, editiore urbis parte, quæ orientis solis radios excipit, & præterfluentem despectu Euphratem, mœnia quoq; partim lapide, coctilijq; laterculo constructa, uel laceffente atq; absumente uetestate, prisicæ opulentissimorum regum magnificentiæ testimonia relinquunt. Tanta uerò propensione Mesopotamiæ, Assyriæq; urbes Solymano deditionem faciebant, ut ad eum qui sine uulnere tanta potitus effectoria, usq; à Balsera emporio, quod est ad ostium Euphratis in Persicum sinum erumpentis, legationes mitterent, & Mesopotamiæ ad unam ferè insignes urbes Caramida, Mercidinum, Orsa, & Asancefa, Turcarum præsidia acciperent, & per totius Babyloniæ provincie oppida, Turcæ nûlites in hybernis cõstituerentur

Nam præter copias, ex Europa atque Asia minore in eius belli expeditionem perductas, etiã tetrarchæ cum Mèphitico Bassa, qui sunt eius Sanzachi Alexandria, Iudææ, utriusq; Syriæ, & Comagenæ, ad imperatorem peruenierant. Per totam autem hyemè magne celebritatis spectacula edita sunt, acciditq; ut hisdiem ferè inchoati iam anni Saturnalitijs festis, diuerso ritu Carolus Cæsar ex Africa uictor, Neapoli equestres ludos ederet, & à Solymano Assyriæ & Mesopotamiæ regnis potito, apud Babyloniã festæ hilaritatis, diuersiq; apparatus spectacula celebrarentur. Ceterum Solymanus recreatis per hyemem copijs, nunquã instaurandi atq; exornandi exercitus, Persiciq; belli curam remiserat, ut pote qui Tammatum redintegrato impetu inuadendum decerneret, Habraymo atq; Vlamane identidem ut Fortuna uteretur suadentibus, adactus quippe Aegyptiacis & Syriacis copijs, in spem ueniebat Tammatum ex Hyrcaniæ montibus ad pugnam conserendam in patentes campos posse elici, & si id metu occupatus abnueret, ad grauisimam Persici nominis contumeliã, ueluti exprobrata ignauiã, Taurisium regiã ipsius urbem, in oculis occupari atq; uastari. Igitur adulto iam uere, è Babylonia profectus, ductante Vlamane per idoneas regiones, ad Taurisium iter intendit. At Tammatus, qui Solymano apud Babyloniã hyemante, Taurisium redierat, ut qui hostem reuersurum minime credidisset, cognito eius aduentu, uti imparatus, & uetere suo innixus consilio, ne usquam acie confligeret, in Coraxenos iterum se recipere instituit, certas tantum suorum manus passim relinquens,

quæ sese persequentibus hostibus ostenderent, & montium ualliumq; notas angustias tueretur, obseruariq; eorum itinera, nec nisi ex insidijs & carptim insequentium hostium agmina, abruptis & iniquis locis lacefferent. Eo modo recedentem, & aliquot dierum itinere prouectum Vlamanes frustra persequutus, & perceptiuos incolas exploratis Tammasi consilijs, uti iussu erat, ad Solymanum redijt, suasiq; ei, ut Taurisium deflecteret, & confessione hostis retro per asperos montes fuga elabentis sese uictorem ostenderet, ex usiq; gloriæ eius regia potiretur. Itaq; Solymanus indignitate animo, eoq; ad quandam superbi contèptus iracundiam concitato, quod nusquam Persæ, uti maxime cepiebat, ad iusti prælij occasionem se offerrent, Tammasumq; ipsum in asperas maximeq; steriles, & frequentibus rupibus impeditas regiones abscedentem, confisus qui posse desperaret, secus ac superiore anno fecerat, Taurisium quod nullo præinctum esset muro, hostium irruptione inuectus est, miseros incolas magnis afflictionis detrimentis, quanquam inermes essent, ideoq; uictoriam imperiũ se paratos subire demisse profiterentur. Nam milites contineri non poterant, tametsi à cædibus temperarent, quin singulas domos inuaderent, & uibilibebat, cunctam libidinis atq; rapinæ licentiam exererent. Ante omnia autè Solymanus Vssumcassanis atq; Hysmaelis ornamenta ex regia, quam antea Selymanus properanter deformarat, tolli iussit, sic, ut nec peditum quidem, & auratis laquearibus parceretur, & in agras quasdam familias telæ sericæ opificijs celebratissimas abducendas iuberet magnunq; seruatorum numerum

& delectæ uuentutis ætatis & formæ, omnisq; sexus, discessurus comprehendi & abduci sineret. Neq; enim se tuto in amplissima urbe, occupatis & dispersis ad prædam atq; libidinem omnibus ferè copijs, diu consistere posse iudicabat, quod Tammasum Hiberorum et Albanorũ auxilia accersiuisse, cataphractorumq; ualidissimas turmas è Parthis, Medisq; & Armenijs coegisse nunciaretur. Quamobrem Solymanus hac illustri occupatæ atq; direptæ Persarum regiæ, ad nominis famam laude contentus, circa æquinoctium motis castris in Mesopotamiam est reuersus, uixq; Coim, & Calderanos campos paterna uictoria claros præterierat, quum inexpectata Persarum agmina abeuntes hostes in tergo laceffere, impedimenta diripere, fatigatos & ægros trucidare, nunciatum est. Crebri quoq; rumores totis castris permanarant, ipsum Tammasum auxiliarijs confirmatum copijs breui affore, qui hidedem uestigijs Armeniae prouincia decedentes hostes persequeretur. Quod à Turcis ideo facile credi poterat, quod iam ex opportunis uallibus frequentes Hiberorum atq; prædandi atq; insidiandi causa ab certis locorum & temporum interuallis sese ostentarent, notisq; euadentes saltibus, tanquam confisi impeditis regionibus, audacter pugnaturi uiderentur. Qua hostium audacia permotus Solymanus, eo ordine profectio inintendit, singula agmina expeditis præsidijs confirmanda statuebat, ut è duobus Aegypti Syriæq; præfectis, quos Bassas honoris causa uocabant, alterum in nouissimo agmine constitueret, alterum uerò ad ipsa medij agminis latera, partitis utrinq; copijs applicaret. Vlam-

manes porro, uti locorū & hostium peritus, sicut eorum incursum deposceret, prouidendo atq; adhortando omnibus in locis uersaretur. Ad hanc præstandam operam, quum amplius quadraginta equitum milia essent constituta, circiter duo etiam milia sclopettariorum ex numero prætorianorum, qui uniuersos incendentium agminum ordines corona quadam circumscriptos tuerentur, erant instituta, qui maioris etiam præsidij causa curules paruos aliquot falcones conuehebant, ut è longinquo in persultantes & prouectos hostes disploderent. Quibus præsidij aptè constitutis, facile fiebat, ut Persæ minus audacter erumperent, rarius se darent in conspectum, & remissiorem quam antea impetum facerent, utpote qui falconum globulis, & sclopettorum glandibus magnopere terrerentur, sæpeq; pugnam cedere ausi, cum detrimento, & equorum præsertim repellerentur. Per hunc modum tripertito exercitu rectà ire pergens Solymanus, nusquam conspecto hoste, ita iter intendit, ut emensis camporum spatijs, cum primo agmine antecederet, & nondū exacto autumno Amidæ cōsistere, atq; ibi reliqua suorum agmina opperiri statueret. Amidam hodie frequentissimam Mesopotamiæ urbem Caramidam incolæ uocant, hoc est cognomēto Nigram: quod pingui & subatro solo, ad fertilitatē segetis aptissimo, arua nigerrima passim ostendat. In ea urbe Christianorum templa uisuntur & sacræ turres à Baldouino Hierosolymitani regis fratri conditæ, qui eam urbem peculiari uirtute captam conditionis fecerit, quum Gothifredus frater Hierosolymis imperaret. Interea Tammās iustis comparatis co-

pijs & ca

pijs è Coraxenorum montibus erumpens, Taurisium repetit, ratus hostem Turcarum urbanis delitijs hærentem, repētinā irruptione oppressum iri. Sed eo elapso, & inspectis eius ciuitatis incōmodis, ad iniuriam deformatæ regie uehementer indignatus, statuit eū omnino quocunq; iret persequendū, & ad Coim usq; progressus est. Ibi uerò mutauit consilium, quod multo spatium Solymanus antecessisse nunciaretur, & nobilitas omnibus grauibus protecta armis, nisi certo cū equorum detrimento fugientes persequi non posse confirmaret, & se in usum conferendæ tantum pugnæ, non ad longinquos cursus, institutos & paratos esse dicerent, Tammās q; ipse, remissa utiq; iracūdia, ad disciplinæ rationem reuersus, idem fateretur. Tum uerò pollicente præcipuo atq; fortissimo satraparum Delimēthe, se nouissimum agmen adepturum, si sibi expeditorum & delectorum ab se equitum tertia pars tribueretur, præferocem resumpsit animum. Erat Delimēthes è Carmania oriundus, qui inter pugnacissimos tantam uirium & animi magnitudinē in prælijs ostendere erat solitus, ut non temere insanus ab inusitata temeritate Delis uocaretur, quod nomen hodie apud Turcas strenuissimis, & uite contemptoribus imponitur. Ab ea pollicitatione Tammās Delimēthem multa cum laude commendatum, oneratumq; amplissimis promissis, bene auspiciatō dimisit, tenuitq; ille consilium nota indigenis uiarum compendia, ea se finandi celeritate adhibita, ut hostes postremi agminis non magno itineris antecessetis spatio, apud Tauri montis radices (uti euenit) ad Beiklim se assequuntur um

consideret. Bethis oppidum est satis clarum in finibus Persici imperij, quibus Mesopotamiam attingit, positum in ualle non inuocunda, quam exiguus amnis Antitauri iugis delapsus alluit, habetq; arcem Persarum presidio custoditā. Ad id duo, quos diximus, Turcarum præfecti cum postremo agmine ductante Vlamine peruenerant, ratiq; cuncta se euasisse periculum, quæ paulò ante à ui crebrisq; hostium incursionibus minuisent, idoneo in loco confederant, recreandis in eadem copijs, postquam Solymanū, atq; item secundum agmen Amidam peruenisse fama constaret, neq; illi insequenturos Persas suspicarentur. At Delimenthes delibus & diligentissimis incolarum exploratorum usus, quum non plus unius diei itinere ab hostibus distaret, certior factus Turcas ad Bethlim fessos timere, moreq; omni uacuos, nulla propè cura uigiliarum & stationum septos considerare, deligit obscurissimam uiam, multaq; etiam pluuiā impeditam, & hostes ad uiri constituit, certiozem facit custodem Bethlime. de consilio quod agitabat, ut & ille signo accepto arce descendens, diuersum in hostium castra impetere faceret. Tanta autem fuit atq; adeò felix temeritas Delimenthis, ut ipso ingruente, consopiti & nihil tale mentes Turcæ undiq; opprimerentur, ingensq; eorum cædes fieret, & ipsis penè Basis ad insternendos & descendendos equos spatium eriperetur, nec in tentis summisq; periculi tumultu pratoriani pedites, scopos expedirent, & curulia tormenta caperentur. Perioribus autem sese aggregarant montani agrestes, qui superioribus temporibus Aladolo regi paruerant, eorum

bellato, summa à uictoribus Turcis fortunarum detrimenta acceperant. His castrensis apparatus omnis, & sarcinæ camelorum in prædam cesserunt. Delimenthe uerò usq; quaq; concidente Turcas, aliquot Sangiachi resistere ausi obruncati sunt, nonnulli de ditionem fecerunt, & pratoriani, iam Basis ambobus cum Vlamine è media clade elapsis, circiter octingenti, cohortante eos Delimenthe, ut se sub fide dederent, exuti sclopettis & reliquis armis in potestatem concesserunt. Ferunt nusquam Turcis maius incommodū, uel cruentissima acie fuisse illatum: quandoquidem amissis tormentis atq; tentorijs, omnibusq; spoliatis castrensibus uasis & impedimentis, supra dimidiam partem equorum amiserint. Incidit ea clades Turcis ad tertium Idus Octobris, qui dies ingenti Persarum omnium lætitia postea celebratus est, quum Delimenthes onustus spolijs, & cruentam clauam, qua ea nocte mactandis hostibus plurimum usus fuerat, elata dextra ostentans, ad Tamasum rediisset. Ea uerò clades tanquam è naufragio euadentibus præfectis Solymano renūciata, usq; adeò eius animum concussit, ut omnem renouandi contra Persas belli cogitationem abijceret, quòd id acerbissimum uulnus, sicuti prædixerat mater ipso Mularabe certior uates, nequaquam uirtute hostium, sed dolis, ueluti superis eorum insidijs non obscure fauentibus, inflatum accepiisset, atq; obiter profundè & dissimulenter iratus Habraymo Byzantium redeundum esse decerneret. Redeunti Solymano ad Iconium, obuij fuerunt Hariadenus Barbarussa, & Siras cognomento Iudæus, qui nuper ab Algerio cū reliqua quæ supererat

classe Byzantium peruenerant, terrestreq; iter susceperant, ut de parta Mesopotania Assyriacq; imperatori coram gratularentur, & ut (quod eorum existimationis intererat) quo euentu tantam Christiani belli molem, & ipsius Caroli presentis impetum sustinere conati, ex summa rerum iniquitate elapsi fuissent, certius enarrarent, facile demonstrantes, neq; Turca uirtutem, neq; sibi ducibus industriam, sed unam omnino, quæ humanis consilijs bellicisq; præsertim impotenter dominaretur, Fortunam defuisse. Clementi uultu eos accepit Solymanus, atq; ita ad pedes proiectus erexit, ut testaretur aliquanto esse præclarior ab infelicis animi constanti, quam à felici uictoriæ successu laudem tulisse, quod innatæ fortitudinis, inuictiq; animi munus peculiaris ipsorum uirtutis specimen extitisset, nec multum referre si uel bene consulta uti multis subiecta casibus Fortuna præuertisset. Proinde eodem anno quo tulissent aduersa, eiusdem Fortunæ indignationes expectarent, ipsum enim innixum potentia felicitateq; perpetua suarum actionum maturè daturū operam, ut sarcindi incommodi, spectatæq; iam ipsorum uirtutis latius extendendæ locus daretur. Applicata uerò confectis itineribus ad Bosphorum, ut Byzantium traiceret, Habraymus qui antecesserat, lituus honoris causa triumphali serico strauit, atq; ita breueme peculiariter adornata, sublatus in oppositos septu regie hortos se intulit. Tu uerò multis de causis in Habraymum atrox inuidia sensim erupit, immodice eius potetia seua comes sic ut in arcano apud principetota eius gratia conuelleretur, ingenti cõspiratione ma

torum procerum, qui uel æqualè uel inferiorem rebus omnibus, unū ante omnes gratia eminentem ferre non poterant. Ea fatalis odij semina à sceminis, matre scilicet atq; uxore iacta fuisse constat, quæ imperatorè ad nutus Habraymi circummagi flectiq; pro libidine tã impotentis serui, indignum esse dicitabat, mater quidem quod filius aduersus auguria Persici belli periculis obijceretur, cuius prouinciæ bella maioribus abominata semper fuissent, usq; à superioris Baiazetis memoria, in quæ à Tamerlane clades diræ calamitatis incidisset, & recentibus etiam Vssumcassanis & Hismaelis exemplis, quorum prælia nunquam nisi detrimentosa uel uictoribus Ottomanis fuissent experti: Rossolana uerò quæ coniugem delinimētis quibusdam atq; ad eò etiam philtris uxorium fecisset, uel ob id Habraymū oderat, quod Mustapham priuignum, uti ex liberis natu maximum impensissimè coleret, atq; ei imperatorios honores ad aperto studio intèpestiuè deferret. Id enim Rossolana muliebri libidine accensa, Baiazetem filium nefaria præuaricatione Mustaphæ anteponeere contendebat, ut certus imperij hæres & successor, si fata Solymano uitam abruperent, Ottomanicæ domui pararetur. Propterea, priuignum longè ablegandum in Capadociam curarat, ne ad inuadendam paternam sedem, si pater uita excederet, è proxima Magnesiæ prefectura celeriter adesse posset. In id consilium occulta largitione sollicitabat prætorianorum principes, quos ad id audendum facinus idoneos rebatur, ex cõplo Selymi, qui postremus regie prolis, fauore prætorianorum maioribus natu fratribus regnū præripisset.

Verum ambitiosæ mulieris peruerse artes, una Habraymi diligentia atque autoritate turbabantur. In nanq; quod rectum esset, naturæq; muneris, atq; inuenterate consuetudinis, Solymano erga filios æquissimo patri probari intelligebat, tametsi uxoris molliores preces nonnunquam illum inflecterent, ut eadem que ipsa cuperet: quâquam absurdi iuris, quàm quicquam aliud æquius & iustius malle uideretur. Ceterum totam Habraymi existimationem, non obscura fama magnopere prægrauabat, odiosa Turcis, quòd Christianos ad aperto studio completi fouereq; diceretur, non nulla siquidem extabant indicia corrupti eius animi, quòd Venetis largitionibus, parata in eos, & Austriacos fratres arma, ad orientem conuerteret, gratificareturq; ea in re Carolo Cæsari, cui dudum Venetis senatus iccto nouo fœdere sese coniunxisset, scilicet ut meritim opibus potentia Cæsaris auergeretur, singulari damno atq; periculo Ottomannici nominis. Habraymus quoq; per eos dies Marcum Nicolai Venetum ignobilem mercatorem, qui ab Italia mutatis ad celeritatem iumentis, ad eum Babylonie agentem cum secretis mandatis ac literis percurrisset, rediissetq; enatis non tere paulò post his de ipsius perfidia suspicionibus, Byzantij pro speculatore comprehendi, noctuq; iugulari, & in mare proijci iusserat, scilicet ut detegenda crimini certius indicium tolleretur, nec inde totius institutæ atq; obitæ legationis causa nosceretur. Paulò ante siquidem Turcæ solito suspicaciores facti, Andream Quirinum patritium Venetum, apud Alepsum in Comagene clarum mercatorem, teterrimo sup-

plicio affecerant, quòd Caroli Cæsaris legatum, nomine Robertum, natione Britanum, in Persidem ad Tammasum penetrantem iumentis, ducibus, atq; pecunia iuisset. Destinabatur enim Cæsar Solymano post Tammasum debellatum, usq; adeò procul præcipuus hostis qui cum Persis amicitiam & fœdus agitare, ut per eum Tammas maiore tormentorum apparatu iuuaretur, suppeditantibus è finitima India Lusitanis, qui se propter odium Turcici nominis, Persarum amicos & socios, quum expediret, fore profitebantur. His tantis circumuentus insidijs Habraymus, & conceptæ perfidie reus factus, mense Martio circiter Idus, superiore consuetudine, quum admitteretur in regiam, nusquam postea comparuit. Ferunt cum seuerissimè obturgatum fuisse à Solymano, quòd summis honoribus auctus, & dignitate sibi ferè æquatus, ingratisimo animo summæ amplitudinis beneficia, nefario scelere currupisset, & meritam uitæ exitus pœnam deprehensus inueniret, neq; Solymanum ullis iacentis ad pedes Lachrymis ad misericordiam flecti potuisse, cùm interceptas quasdã eius literas immitti uultu ostenderet, & an signum agnosceretur ferocibus uerbis idẽdem interrogaret. Eadem autem quæ sequuta est nocte, in cubiculo per eunuchum carnificis munus obire solitum, in puluino dormitans cultro adunco, quod de manu imperator tradiderat, iugulatus est. Ferunt Habraymum quum summa Solymani gratia potiretur, familiari sermone aliquando postulasse, ne se tantis honoribus onerare contenderet, ne demum amplitudine odiosa supra æquum florenti, è gradu tanquam è fastigio summæ Fortunæ

præcipitem dare, atq; occidere necesse haberet, fidem uerò in ea uerbata principem dedisse, ut nunquam eo uiuo uitam crepturum polliceretur, sic ut ea inanis in ramenti religione obstrictum, ne datam falleret fidem non aliter quàm altè sternenti necem intulisse, quoniã Talismanes sacerdos, diuini interpretis iuris, dormienti nequaquã censeri inter uiuos, cū una uigilia totius in tæ actus cõstaret, asseuerasset. Occisum an spectari, di risq; persecutū execrationibus cadauer multo pòde re appenso mari mergi iusserit, ut nonnulli disertè cõ memorant, nihil ad historiã pertinet. Oborto certè so le quæstores supellectilem atq; pecuniã eius omnè in fi sca retulisse constat, ita conturbatè, raptim, & diligen ter, ut nihil ferè præter dotem miserrima uxori relin querèt, & euulgata Habraymi nece, extèplò tãquam iure damnati nomè populus probrosis carminibus & uocibus lacerauit, factòq; impetu statuas, quas ille ex Hūgarica uictoria trophæi instar ante domū suam in hippodromo collocarat, coniectis lapidib. ita deformauit, ut etiã uelutipiscarum gentium, et numinū inania simulachra, turpissimo cœno defœdaret. Hunc uitæ po tentiæq; suæ exitum tulit Habraymus, quo nemo ce rum unquam antea, qui maximorum regum grati potentes euaserint, ad exemplum illudentis Fortune ante obitum fortunatior atque felicior fuit. In eius lo cum Vesir cooptatus est Ajax, & Barbarussa præ pter rei naualis peritiam Amiras declaratus, purpuræ torñq; collegio additus: Forestius autè Gallie regis le gatus, qui paulò antea Habraymi opera fuerat de missus, ne discederet admonitus est imperatoris iussu

quòd postquã Habraymus notæ perfidiæ reus pœnas dedisset, ad ueterè diuicq; antea institutam Europæi belli cogitationem, uti euenit, opportunè reuerteretur.

PAULI IOVII NO-

VOCOMENSIS EPISCO-

PI NV CERINI HISTO-

riarum sui temporis

LIBER XXXIIII

N NVS longè omnium atatis nostræ securæ domi pace, miræ cæli demētia, lætāq; passim agrorū ubertate, et Punica uictoria insignis, Pauli tertij Pontificatus initia nobilitauit. Nam Leone decimo ad iniuriam humani generis immatura morte surrepto, qui luctuosa demū Hadriani, Clementisq; tēpora euaserant, se tum primū natos credere, salutem fortunāq; suas in tuto positas arbitrari existimareq; expiatis tot cladibus inuectā esse aurei seculi felicitatē. Ipse Paulus in admini strādā repub. illustri quodā in speciem diuersarum uirtutum temperamento, ita Pontificis simul et principis nomen tuebatur, ut in omni consilio singularis pietas emineret, nec tamen obscura esset amplificandæ suorum potentiæ uoluntas. Nam ante omnia quod in rebus magnopere expediebat, se neque harum neq; illarum

partium sed communem omnium parentem futurum profectur. Propterea nequaquam adduci poterat, ut id factus renouaret, quod Bononiae Clemente, Caesareque; a thoribus pro tuenda Italiae pace, haud obscure ad aridos Gallos percussus fuerat, quum ab utroque; aliquid fortuna sua dignum munus expectaret. Quum et concilium toties a Germanis, ad terrendos Romanos Pontifices efflagitatum, a quo grauisimis de causis Clemens diffugisse uidebatur, ultrò se appetere, et ad id locum tempusque; decernere paratum esse praedicabat, ut uno nobili saluarique; decreto, ea uetus controuersia finiret, quae in immensum, et placita Christianae religionis, et summorum Pontificum auctoritatem, insano quodam errore lacerasset. Misiss quoque; pro tuenda sacrosancti nominis dignitate, qua priuata spes tegetur, in Galliam et Hispaniam legatis assidue dabat operam, ut Franciscus uno consensu ad oppugnandos Turcas a Carolo Caesare iungeretur. Coeperat enim esse formidolosus tum ipsi Siciliae atque Sardiniae, tum etiam Italiae Hispaniaeque; littoribus Hariadenus Barbarus, a pulcherrimo Africae potitus regno, immensisque; Solymani capibus, ac ingenti eius classe subnixus. Sed quanquam etiam esset Pontificis auctoritas apud Gallos, nihil uero men quod ad conferenda auxilia pertineret, impetrari potuit. Franciscus enim, uti erat, animo excelsus, et totoque; amplitudinem et felicitatem Caesaris ferre non poterat, utpote qui adeo acerbe multatus ac Italiae praesentis, donec amissum Galliae decus recuperaret, nequaquam in ea, ueluti parum honesta, uel indecora profecturus esse uideretur. Quicquid enim tot casibus ad-

sa forma

sa fortuna rapuisset, id totum iniquo iure, et seua rerum conditione sibi ademptum esse existimabat et eo quidem animo, ut non obscure Mediolanum Genuaque; repeteret. Id si Caesaris aequitate, et Pauli intercedentis studio consequeretur, non modo nauales terrestresque; copias Caesaris opibus adiuncturum, sed ipsum quoque; ad Turcicum bellum alacriter uti legatum adiutorumque; Caesari, quod iuberet esse profecturum. At Carolus qui antiquissimo superiorum Augustorum iure per manus tradito, singulos ferè totius Italiae principatus ad se pertinere arbitratur, et Marte iudice ad arbitrium regulis, et liberis ciuitatibus leges dederat, indignabatur ea a Gallis per obliquas querimonias repeti, quibus disertissime ex foederum tabulis excessissent, praesertim quum ipse dudum in gratiam Clementis Venetique; senatus, imperijs urbium antiquis possessoribus liberaliter adiudicatis, et insigni pace constituta, non sine praecleara aequitatis et abstinentiae, moderationisque; animi laude exercitus deduxisset, qua in re etiam plurimum Gallis esset gratificatus, qui nihil magis cupere, postulareque; essent soliti, quam ut ueteres Hispani, Germanique; milites Italiae assueti dimitterentur, quorum praesidio ipsius potentiam et existimationem magis ac magis confirmari ac amplificari maxime iudicassent. Is erat animorum habitus in duobus longè maximis Europae regibus, nequaquam adeo obscura contentione dissidentibus, ut amicitia, quae inter eos publicis tantum foederibus, legationumque; officijs, et quadam affinitatis imagine sustentabatur, aliquando in aperta odia et funestum bellum euasura crederetur. Meminerat

Cæsar superiore anno Germanos aduersus Ferdinandum fratrem Gallica pecunia fuisse concitatos, qui dum ce Lantgrauio Wirtembergensem regulum tunc exultantem pulsus Austrianis copijs, in Stocardiam paternæ ditionis oppidum reduxissent. Tum uerò certis rumoribus afferebatur euocari in continentem ipsum Britanniarum regem, qui insano nefarioq; scelere, Catharinam uxore legitima, thoro & penatibus expulsa, pellicem in matrimonium duxerat, & reginam appellari iusserat, ut colloquio habito, & subinde consociato sibi Carolo Gheldrio Menapiorum & Sicambrorum principe, Belgicæ urbes inuaderet. Erat quoq; fama Henricum Nauarræ regem, cui Francisci regis soror antea nupserat, paratis copijs, si bellum alicunde erumpere, ueluti occupato Cæsare in Cantabriam peruersurum. Constabat etiam quæstros Gallos in proximis Heluciorum conuentibus magnas fecisse largitiones publicè, & priuatim singulis pagis, & notis centurionibus. Nec Massiliæ naualis apparatus intermitteretur, atq; item ad Oceanum Armoricū, ubi magno sumptu stipendæ magnitudinis onerariam nauem, & pluraq; alia in bellicos usus fabricata nauigia edificata. Ad hæc Franciscus nouo, aut certè à maioribus intermissis, & eo quidè nobili cōsilio, septem legiones Romanæ disciplinæ instituebat, ne sibi semper uel in repentino belli casibus, peditatus ab externis gētibus mercede ferret conducendus. Nā Galli per antiqua consuetudine, in uno præcipuè equitatu studij, spesq; omnes, & nominis gloriā reponere erant soliti. Sed ubi per frequentes sclopettarios, Romanoq; more per pedites bella geruntur,

cepta sunt, in prælijs nulli propè usui equites esse cōpertum est, propter equorum grauiora uulnera, & densatas hastatorum phalanges, quas nulla uis equitū, uel equato ferè numero facile perumpat. Eæ legiones ex delectu exquisito septem Galliæ prouinciarum scribebantur, ut undiq; certa parataq; essent præsidia ad susinendum pariter atq; inferendum bellum. Nam ad hæc etiam lustrato uetere equitatu, atq; alijs per supplementa resectis, & stipendio persoluto, quatuor milia cataphractorū, & bis totidem leuis armaturæ equitum censebantur. Quæ omnia tametsi in præsens extra belli cogitationem, ac ueluti ad exterendum ingratæ pacis octium, edendaq; spectacula ordinari atq; apparari plerisq; uideri poterant, proximi tamen periculo in magnas erupturi ex improviso belli suspiciones adducebatur, præsertim Genuenses, qui ob id Andrea Auria gnauiter excubante aduersus Gallorum motus, terra mariq; uigilabant, & Franciscus Sfortia, Alexander & Comi, Ticiniq; & Abiatæ moenibus nouas addebat munitiones. Alexander quoque Medicus ualidissimam arcem, quam Clemente uiuo Florentiæ inceperat, conductis innumerabilibus operis perficere, maturabat, eò accuratius ac intentius, quod fama erat ab exulibus Florentinis natura Gallico nomini additis, Hippolytum Cardinalem maiorem patriæ suum ab se diduci, excitariq; ad spem potiundi in urbe Florentia principatus, quem ille emulatione indutus, sibi deberi legitima hæreditate ab auo Laurentio Iulianoq; patre ducta prædicabat, ea in re detestatus Clementis patris iudicium, qui iniqua præuaricatione,

Alexandrum sibi atate, multisq; rebus inferiore prætulisset, ut ipse ueluti emancipatus intra septa religionis, opes omnes Mediceæ domus, Etrusciq; regni festi-
gium, & nuptias demum filiaæ Cesaris, apud fratrem tanta fortuna ipsius collatione indignum conspiceret. Nec deerant qui in feruido iuucne, galeri dignitati militiæ honores facile præferente, eos spiritus laudari, tanquã honestæ ambitionis, suaderentq; ut ad pellendum fratrem, uti Cesaris beneficiarium, designatumq; generum, auxilia à Francisco rege peterentur. His ac causis Cesar uti erat cauto grauiq; ingenio, & eo quod dem quum decoris cura, rerumq; necessitas accederet, flagranti atq; expedito, omnium consilij anteuertendum ratus, arma parare cõstituit, ut qui res nouas occultè moliendo pacem turbare cogitabant, se parau instructoq; rebus suis timere inciperent. Summa consilij in eo uertebatur, ut Barbarussam ad Tuncetum præoccuparet, fama enim erat, eũ ualidissimis prædonum omnium coactis classibus, non modo uti superiore anno fecisset, Italiæ littora prædaturum, sed etiam proxima æstate traiecturum in Siciliam cum ingenti Turcarum, Afrorumq; multitudine, ut ad reliquas spes præferendas, quibus barbarè atq; arroganter Neapolitanum imperium concepisset, Italiæ horreo potiretur. Erat eius belli ratio plena pietatis & gloriæ, utpote quæ publicum Christiani nominis decus, publicamq; omnium, & maritimarum præsertim gentiũ salutem respiceret. Extinguebat etiam Cesar hoc honestissimo ausu omnem inuidiam, quam tot partis de Christiano hoste uictorijs antea uitare nequiuisset, sic, ut illam in

eos reiecturus esse uideretur, qui Punici belli spectatores, quã socij atq; adiutores esse mallent. Porro Pontifex cum magno honore uerborum collaudato Cesare, ei statim in bellicos sumptus, sacerdotiorum totius Hispaniæ decumas concedit, ipseq; pecunia sua nouem triremes Genue exornari iubet. Has ad ueteres tres, quæ in custodia Romani littoris esse consuescent, adiungit, omnibus præficit Virginium Ursinum nauandæ operæ cupidum, ut ea generis claritas præfecturæ maiorem authoritatem adstrueret, eiq; attribuit Paulum Iustinianũ Venetum, cuius consilio uteretur, nauali peritia insignem. Easdem quoq; decumas exæquata liberalitate Francisco regi concedit, quo ille munere accepto, si uisus posceret, ad tuendam Etrusci maris Pontificiæq; ditionis oram, Massilienses uiginti triremes semissurum pollicetur, quanquam pari concessione Pontifex Cesarianos offendere crederetur, quod ea sacra pecunia Galli minimè iuuandi uideretur, utpote quos religionis causa nullam omnino operam ea æstate mari præstaturos appareret, occupatis scilicet proprio bello ad Tuncetum prædonibus. Excitata ad piũ bellum uniuersa Hispania, conuentibusq; peractis, Cesar è Carpentanis Barchinonem uenit. Eius aduentus omnium opinione celerior, tantusq; naualium & terrestrium copiarum apparatus, haud dubiè inimicorum animos in pace continuit, adeo ut rumores qui de Gal-
lis, Britannoq; rege, & de Heluetijs allati erant, penitus extinguerentur, reguliq; Italiæ, uti cæco metu liberati, cupidius atq; liberius in id bellum officia præstarent. Soli Veneti in amicitia Solymani perseverantes

ex foedere, quod ante triginta annos cū Balazete eius
 ano percussissent, neutri parti ferenda auxilia censue-
 runt. Interim Andreas Auria, quem Cæsar toti mari-
 mo negotio præfecerat, cuiq; uni propter spectatā si-
 dem rerumq; peritiam, profectionis suæ atq; supremi
 consilij decreta communicarat, incredibili adhibita ce-
 leritate, ac diligentia, multarum ingentium nauum,
 ac triginta rostratarum classem instruxit, in quæis erant
 quadriremis una, quæ prætoris loco Cæsare ueheret.
 Ea erat laqueari aurato, & celata pictaq; introrsu
 puppe, contexta item umbraculo ex auro purpuræq;
 intertexto, remigibus serica tunica, & epibatis omni-
 bus uestitus ac armaturæ cultu plurimum exornatus.
 Præterea uim ingentem nautici comæatus, instru-
 menta naualia noui artificij, tormentorumq; omnis
 generis, ac telorum copiam, uel maximo suffecturam
 bello in naues distribuerat, quibus totius Liguria u-
 uentutem & ex nobilitate fortissimum quemq; certa-
 tim cunctis nomina dantibus imposuerat. Ad eum hæc
 ipsa ingenti cura fama; administrantem, ut præclare
 uirtuti suus honos haberetur, Paulus Pōtifex gladium
 de more solennibus cerimonijs consecratum dono mi-
 sit, is erat gemmato capulo, celataq; uagina cum bal-
 theo aureis bullis, & fibulis ualde conspicio, & præ-
 ter eum etiam uilloso è serico pileum margaritis Ptery-
 gio opere depictum. Ea sunt eximij pijq; ducis aduer-
 sus Christianæ religionis hostes depugnantis insignis,
 magnis regibus dono dari solita, sic ut non immerito
 strenuus senex, quanquã multa iam nauali gloria ple-
 nus, ad petendã noui decoris laudẽ accenderetur. Di-

hæc Ge

hæc Genuæ ingenti Auria, atq; Ligurum omnium studio
 paratur, Alfonsus Vastius bellica laude illustris, ab Ac-
 naria literis Cæsaris euocatus, ad Andreã Auria per-
 uenit, atq; inde transgressus Apœninũ, in urbe Vigle-
 bano Franciscũ Sfortiam, & Antonium Leuam conue-
 nit. Iubebat enim Cæsar, ut Vastius suo antiquo pede-
 stris militiæ imperio fungeretur, legionesq; Germano-
 rum ac Italarum in Africam transportaret: Antonius
 uerò Leua in Gallia Cisalpina præsidio permaneret.
 Huic enim Cæsar, quanquam ducem animi uirtute infi-
 gnem secum adducere cuperet, omnino parcendũ pu-
 tabat, quoniã esset seuissimis articularũ doloribus cõ-
 flictatus, ob idq; ad perferenda nauigationis incommo-
 da imbecillo admodum corpore uideretur, & in Italia
 quidem opus erat constanti, & impigro duce, qui in
 utrunq; suscepti belli casum intētissimè uigilaret. Huic
 autẽ præcipue est iniunctũ, ut se uero edicto prohibe-
 ret, ne quis è numero ueteranorũ Hispanorũ noui bel-
 li cupiditate ad mare dilaberetur. Nolebat enim solitis
 stationibus prouinciã nudari, adeo propinquã Gallis,
 Heluetijsq; finitimam, quorum incertæ fidei nihil om-
 nino præsidio uacuum foret relinquendum. Deliguntur
 itaq; Itali tres præfecti, qui circiter uiginti quatuor co-
 hortis conscribant. Is numerus quinque nullũ hominum
 summam efficiebat. Hi fuere Hieronymus Tutauilla
 Sarnensis comes, qui superioribus annis in Peloponne-
 so egregiam fortemq; operam præstiterat, & Federi-
 cus Carectus in Epantheris Liguribus, & in ora In-
 gaunorum ad Finarium oppidum clientelis atque
 opibus potens, cui Auria uitricus erat, itemq; Augu-

Minus Spinula bello clarus. Hi statim hinc atque inde
 digressi celeriter ex optimo genere militum cohortes
 implent, tanto ueterum nouorumq; militum concursu,
 ut conscriptis pleriq; uoluntarij sine stipendio misce-
 rentur. Interim Maximilianus Eberstennius dux uetus;
 per Tridentinas alpes octo milia Germanorum in La-
 nensem agrum perduxit, in quib; fuere pleriq; nobiles
 & stirpe regulorum sine mercede Punici belli samã se-
 quuti. Hos humaniter liberaliterq; susceptos, simul &
 Italos pulcherrimis armis Mediolano aduectis instrui-
 tos, aduocata concione cohortatus est, ut patientissi-
 me dum nauigarët maris lædia perferre, ac ubi terram
 Africam attigissent, optimè de uictoria sperare uellët.
 Pugnaturos enim ipsos pro dijs immortalibus & pro
 Cesare, qui unquam pijs & fortibus defuissent. In
 summa omnium alacritate conscensæ sunt onerariae
 naues triginta octo, quarum præsidio Antonius Aurus
 magnitudine animi & nauali uirtute uni magno Au-
 ria secundus, duas & uiginti rostratas adducebat. Ne
 multo post Vastius è portu Veneris soluit, ita ut trire-
 mibus oram legeret, onerariae uerò ad conspectum in
 alto uelut uterentur. Sed alternantibus saepe uentis, &
 inflato nonnunquam mari, tardius quàm sperarat in
 Traiani portum ad Centumcellas peruenit, quod iam
 Pontifex ab Vrbe decurrerat, ut sacris precationibus
 Deum optimum maximum, diuosq; Christiani imperij
 tutelares, ad uictoriam de hoste parandam nauiganti-
 bus propitiaret. Ita ipso Pontifice præeunte, uerba &
 hymnos sacerdotum choro decantante, triremes na-
 uesq; onerariae quæ mira felicitate adæquato cursu in
 alto

alto in conspectum se dederant, ab excelsa specula ex-
 piate lustratæq; sunt. Datum est item uexillum & sce-
 ptrum Christianæ religionis in tēplo de manu Pontifi-
 cis Virginio Vrsino, postridieq; Vastius cum eo nactus
 idoneam tempestatem, Neapolim cursum direxit. Ibi
 Petrus Toletanus prorex, reguliq; peculiari studio im-
 pensaq; singulas triremes ædificarant. In his fuere duo
 Sanscuerini, Salernitanus, & Besennianus, itemq; Spi-
 nellus, & Carafa, Hispanusq; Alarco Neapolitanæ ar-
 cis præfectus. Ad has septem aliæ accesserat, quas ipse
 Toletanus publica pecunia confectas deduxerat, &
 noxijs nefarijsq; hominibus ad remum damnatis, im-
 pleuerat. Dum cuncti in eo apparatu essent occupati,
 Vastius in quosdam more militiae animaduertit, qui
 pertæsi nauseam maris, & longinquæ navigationis
 incommoda reformidantes, conceptas de uictoria spes
 malignè extenuare, stipendij tenuitatem detestari, cons-
 ternareq; multitudinem, ut signa desererent, seditionis
 sermonibus cœperant. Ad authores tantum pœna per-
 tinuit, ad eò ut inuoluti saccis, profundo mari speculan-
 te classe mergerentur. In his fuere Michael Tarraco-
 nensis, & Molina, qui apud Caueanum oppidum ex-
 citandæ seditionis initia præbuerant. Parato, & in na-
 ues omnis generis commeatu abundè congesto, im-
 positisq; militibus, Hispanisq; præsertim ueteranis qui à
 Corone redierant, oram soluit. Eum secuta est uniuersa
 propè totius Campaniæ iuuentus, arreptis undiq;
 nauigijs, tanta omnium cupiditate, ut nemo Neapoli
 relictus esse uideretur. Inuitarat enim comitate insigni
 quosq; opibus etateq; florentes, ac notos sibi militiae

ueteranos, quod his atq; illis pulchrum esset, uel emerita stipendia, uel tyrociniij præclaram indolem memorabili uictoria nobilitare. Profectus est & unâ Federicus proregis filius, ingenio bellici decoris auido iuuenis: paucisq; diebus Panhormû in Siciliam est peruentum. Hisdem quoq; diebus & ipse Andreas Auria diuersa nauigatione in Hispaniam ad Cæsarem peruenit, cum uetere sua sedecim triremium classe, tribusq; celocibus quos galeones uocant. Ea sunt nauigia structura militari formaq; ad omnem uel tormentorum uel tempestatis contumeliam egregiè sustinendam idonea, paulò minora onerarijs, humilioraq; instructa quadratis uelis atq; etiam aliquot remis ut è portubus in apertû mare ad captandos uentos faciliè sit sese prouehere, & promontoria superare. His firmè utuntur, qui piraticâ exercêt, quoniâ immunerabilem tormentorû copiâ ferant, quibus uel plurimas triremes in multa malacia ad se oppugnandû appropinquâtes, persurgere maioribus tormentis atq; demergere faciliè possint, quum directis ad libellâ summæ aquæ per fenestras ualidissimis colubrinis in orbè undiq; ferreæ pile, ad multû maris spatium emittantur, persilantibus uerò uentis, reliquorum nauigiorû cursum antecedant. Cæsar delectibus habitis circiter octo milia peditum, magna ex parte tyronum conscripserat, & septingentos equites ulterioris Hispaniæ regulis imperarat, ex uetere eius regni consuetudine legeq;. Nam superioribus bellis, quibus cum Mauris de Baticæ imperio dimicatum est, nemo procerum fuit, qui non certam equitum manum conferret, & contra hostes in castra perduce-

ret, cuius

ret, cuius impositi oneris causa, magnas tulerant immunitates. Si leuis armaturæ equites dicebantur, quòd nihil præter apertam galeam & thoracem ferreis laminis squamoso opere consertam, leuèq; item ex præduro corio scutum Maurorum more, & lanceâ latè cuspidis, gladiumq; habilem gestarent. His omnibus copijs præerat Mendocius, Tendiliij filius, cognomento Montegius. Sed pleriq; illustres reguli, & ex toto nobilitatis ordine frequentes euocati, ad Cæsaris aulans conuenerât, qui grauioribus protecti armis, ac instructi generosis equis pro censu, & amplitudine ditionis, aliquot clientes liberaliter armatos trahebant, ut loco stipendij gratiam Cæsaris, & ex alacri pioq; studio ad nauandam operam certæ laudis decus promerent. Inter hos autoritate nominis eminebat Ferdinandus Toletanus Albæ regulus, non dubiam magni futuri dicitur spem præbens, quum publico pietatis nomine, & priuato uoto uehementer incitatus, in Barbaros deferretur, ut Garziæ patris cædem uindicaret, quem ab Afris ad Girapolim Mœnice in insula cæsum fuisse docuimus. Venerat etiam ab Oceano portuq; Gallico Ludouicus Lusitaniæ regis germanus frater, cuius soror in matrimonio Cæsaris spectabatur, cum classe uiginti quinque nauium eius generis quas carauellas uocant, Indicis nauigationibus assuetas, magnaq; rerum omnium & tormentorum onera, & quantamlibet irati maris iniuriam faciliè perferentes. In his uideret excelsum galeonem incomparabili tormentorum apparatu permunitum. Ea in classe duo milia peditum descriptorum præter nautas recensebantur.

Applicarant etiam è Belgicò Oceano per Gaddirum
 fretum supra sexaginta onerariæ naues, quæ copias
 passim paratas, & commeatus singulis mediterranei
 maris portibus susciperent. His aduectus fuerat ma-
 gnus damnatorum numerus, quibus per Belgicas ur-
 bes uita ex decreto Cæsaris idcirco fuerat concessa, ut
 in supplementum remigum in trirēibus operâ præ-
 starent. Nam eius generis hominum ærumnoso in labo-
 re facillè deficientium inopia, momenti minimè leuis so-
 lutura credebatur. Itaq; Cæsar copijs, & commeatibus
 in naues distributis totoq; ad edictum exercitū designa-
 ta nauigiâ ea lege conscendere iussit, ut nemo scortum
 aut puerum nisi ætate militari secum adduceret, è Bar-
 chinone oram soluit, tenuitq; cursum in Magonis por-
 tum minoris insulæ Balearis, atq; inde turbulenta na-
 uigatione in Sardiniam Caralim peruenit, quò nuper
 Alfonsus Vastius ex Sicilia cum sua classe applicuerat.
 Nec multò post Cæsar, ipso Auriâ reliqui conscientia
 cursus rationes explicante, atq; adhortante ut omnis
 moræ causa præcideretur (nam Hispanica classis iam
 penè tota conuenerat) in Africam traiecit, & in Uticæ
 portum, quem Farinam nauis uocant, leni Coro remi-
 gum laborem subleuante, uniuersam classē intulit.
 Magno autem casu una omnium prætoria quadrire-
 mis, qua Cæsar ipse uehebatur, dum intraret, sabuloso
 in uado hæsit. Quo animaduerso periculo Auriâ expe-
 dito cōsilio dimidiâ partē uectorum, & remigū in ad-
 uersam spondam declinare iussit, tanta agilitate, ut ad
 imperium canentis fistulæ, quadrirems uti pondam
 subleuata impulsaq; denum dextro remigio eum at-

næ tumulum euaderet, & incolomis cum plausu uni-
 uersæ classi redderetur, nequaquam leuiter commoto
 Cæsare, qui simile uitæ discrimen Philippum patrem
 subiisse memorabat: quum ille in Oceano trāsuerfa ab-
 reptus tempestate, in arenæ cumulos periturus inci-
 disse, nisi ingentis fluctus beneficio elata nauis atq; ul-
 tra extantem sabuli cumulum transportata, magno mi-
 raculo in Britannia litus euasisset. Ab Utica mox dis-
 cedens classis circumuecta promontorium Carthagi-
 nis, totumq; eius regionis litus quam Martiam uocat,
 excisæ quondam superbæ urbis ruinis, & noua regio-
 rum hortorum amœnitate celebratum, appulit con-
 tra turrem, quam de subiecto fonte Aquariam uocant.
 Hæc est in ea plaga, ubi stabula elephantorum florēt.
 Carthagine fuisse putamus. Nam & Cotum insulâ &
 totius antiqui portus formam, naualiaq; quibus Roma-
 ni uictores inuiderint, tanti æui uetustas mutare, &
 abolere facillè potuit. Barbari qui ab imminentibus
 Uticæ collibus, alijsq; passim speculis, & ab excelsa ar-
 ce antiquæ Carthaginis, quam Byrsam fuisse memorat
 aduentum, & cursum explicatæ classis conspexerant,
 Mariadeno Barbarussæ renūciarunt, hostilem classē
 innumerabilibus omnis generis nauigijs constare. E-
 rant enim septingentæ fermè naues, in quibus duæ & o-
 ctoginta rostratæ trirēmes frequentibus exornatæ ue-
 xillis conspiciebantur, quæ speciem æquo maiorem,
 & terribiliore hostium oculis præbebant. Verū id Bar-
 barussæ animum magno opere perturbauit, quòd alij at-
 que alij præcurrentes nunciabant, in classe pro certo
 esse Cæsarem ipsum Christianorum maximum impera-

torem, tantasq; equitum, & peditum copias amplissimæ classi fuisse impositas, ut nemo qui arma ferre posset, in Hispania atq; Italia relictas esse uideatur. Hoc affirmari à quibusdā seruis Mahometani nominis, qui præterita nocte exiitis compedibus ex hostili trivice in proximi littoris dumeta feliciter enataissent. Nō putarat enim insolens Barbarus, nostrarumq; uirum cōtemptor Cæsare periculosis inexplorati maris casibus in ignota præsertim sterili, ac æsiuosa terra, dubio bello se commissurum, sed quod captiui à piratis Tuncin perducti dicere solerent, per legatos, ipsumq; præsertim Auriam non Tunetum quidem ipsum, uerum ignobilia tantum eius oræ oppida tentaturum. Cuius confirmandæ opinionis ante alios auctor fuerat Aloysius Præfenda honesto loco Genuæ natus, qui in itinere supra Adrumentum captus, in libera propè custodia Tuneti habebatur. Ab hoc Barbarussa crebris percunctationibus multa de Italicarū rerum statu moribusq; nostris, tanquā à perito disertoq; homine, spem præbens maturæ libertatis, sibi opportuna didicerat. Hinc itaq; ira percitus, quod falsa pro ueris de Cæsare astute perfidiosq; narrasse crederetur, ad se perductum, oerneratumq; malignitatis contumelia in uestigio interficere iussit. Hac immiti insontis hominis cæde, tanquam uanissimæ suæ crudelitatis expiato dolore, Barbarussa ad gerendi belli cogitationes se conuertit, primumq; omnium aduocatis in consilium trierarchis, quibus propter spectatam uirtutē maximè fidebat, docuit ueris fortibus nihil omnino de uictoria dubitandum: quando eam ipse hisdem de causis iam pro certa atq;

explorata

explorata perciperet, quibus Cæsarem id difficile atque anceps bellum (si non omnino insanus foret) minime suscepturum credidisset. Quis enim inquit regionis non ignarus (ut hic uires nostras non extollam) hostem non iudicet ambitiosæ cupiditatis inconsultæq; audaciæ pœnas daturum? qui iniquissimo anni tempore solstitialibus diebus, in loca astu torrida, & aquæ frigidæ indiga, minutissimisq; obsita arenis, quas uentus in ora atq; oculos incedentium uerset, certaturus aduenit? An hostium milites, quos audio magna ex parte esse tyrones, grauibus onustos armis facile progredi regredine, aut in uestigio, uti uarius improuisæ pugne casus deponat, fortiter consistere posse arbitraberimur? Quum præalta, & facile cedens arena, ad suras usq; pedes deuoret, nec ordines rectè constitui sinat. Qua porro bellandi arte, & peditum Turcarum uim & Numidarum equitum perpetuò laceffentium repentinos impetus sustinebunt, aut eludent? Si uerò tot sunt, quot isti asserunt, quinam commeatus, si bellum trahatur, tantam hominum colluuiem pascent? Hoc profecto bello, uiri fortes, nouum & incomparabile trophæum in terra Africa defigemus, quod Carolus summæ opulentiae, & dignitatis hostium imperator, aut trucidatus concidet, aut opime futurus prædæ in nostram ueniet potestatem. Quòd ad me attinet enixè dabo operam ut nihil uel armorum, uel commeatus, uel auxiliorum administrando atq; gerendo bello uobis desit. Vetera enim armamentaria pandam aperiam horrea, reserabo ararium, & ad Numidas, quos iam amicitia conciliatos habemus, pecuniam in

stipendium, exoptataq; genti munera confestim munita. Tunetanos uero in spem premiorum exigua mercede in officio contineri, & hostibus obijci facile possent. Hoc autem unum militie munus a uestra uirtute uehementer expostulo, ut Guletam, quæ non urbis modo, sed totius imperij, et subductæ præsertim classis certissimum est propugnaculum, acerrimè & constantissimè defendatis, in eam enim hostis primo impetu deferretur. Vos itaq; eam mihi, & Solymano imperatori uictis animis seruate, ut irrito incepto tentata, & a nobis fortiter defensa, hostis Cesari deceptus sua inamopinione, & tota existimatione sui nominis spoliatus, non iam de expugnanda urbe Tuneto, sed de reditu, saluteq; desperet. Hæc cum dixisset, trierarchi uno consensu responderunt, se paratissimis animis cuncta facturos quæ imperaret, nec commissuros, ut dedecus pristina sua uirtute indignum admitteretur, & id iuramento singuli confirmarunt. Hos omnes Sinas Smyrnæ dextro captus oculo, quem Turcæ Cesatem (hoc est ludæum) uocabant, cum ætatis honore, tum militaris prudentiæ autoritate facile anteibat. Huic proximi accedebant Haidinus Cilix, cui propter terribilem impetum Cacciadiabolo cognomen erat, & secundum hoc Salecus ab Ionia, & Tabaches pirata Laodicenus, & ex ordine Ianizerorum Giasfer centurio, uirtute & animi, & corporis uiribus insignis. Is Guletæ situs est, ut lateritia turris cum adiecta munitione his faucibus immineat, per quas Carthaginensis sinus mare ad australe littus allidens, sensim in stagnum sese infundit, quo paruis nauigijs ad urbem Tunetum aditus patet.

Nes; enim hæc palus longior est, aut latior duodecim mill. iuris, sed utriusq; ita humilia sunt uada, ut nisi melius eoq; profundiore alueo pernauigari queat. Ingressum a mari turris prohibet, quam circumadiectæ munitiones augent, ea amplitudine, ut iustæ manus præsidium facile capiat. Hanc Barbarussa multis tormentis instruxerat, ut suam classem, quam intra stagnum propulerat, ab hostili iniuria tueretur. Carthaginensis autem sinus ea forma est, ut eius ingressus ab alto adnauigantibus abscondatur, quoniam Clupeæ promontorium antiquis Mercurij & Pulchri uocatum, multum in occidentem solem sese extendit, & introrsus demum se reflectens, alterum efficit promontorium, olim Apollinis, hodie Zafranum a nautis appellatum. Inde uero lunato ambitu ad Guletæ fauces recuratur, & ad læuam Radæ urbis calidarum aquarum salubritate celebris, regionem relinquit. Ex aduerso autem collapsæ Carthaginis situm spectat, atq; item colles, oliuetq; & littus ipsum Aquariæ turris, qua nostra classis appulerat. Ceterum Guletæ fauces pons ligneus cum aduersa orientali parte coniungit, quo transirent qui ab Tuneto terrestri itinere comēbant. Huc enim atq; illuc Turcæ iter habentes, sese diuisis per uices excubijs, permutare erant soliti. Nam rerum omnium copiæ in quotidianos usus per stagnum leuioribus lembis aduehebantur. At Cesari tota classe ad ancoras constituta, pronunciari iussit, ut milites expediti in trirēmum magnarumq; nauium scaphas desilirent, & toto littore descensionis facerent, quod usque ad eò compositè administratum est,

ut tota undique littora Barbarorum agminibus nudarentur. Neque enim nostrorum clamore, & sclopettorum strepitum ferre potuerunt, quin in fugam nullo contracto certamine protinus se darent. Veteranos Hispanos Itali, & hos demum Germani subsequuti sunt, cunctosque munitis castris Vastius consistere, nec temere uagari iussit, donec equites, & reliqua omnes copiae, totusque tormentorum apparatus in terram exponeretur. Descendit & Caesar ipse bonae spei, & certae alacritatis plenus, qui alas hostium occupantes littora, & descensum nostrorum prohibere conantes, in fugam uersas conspexerat. Erexit autem praetorium idoneum in loco inter duas turres, quarum alteram uocari Aquariam diximus, alteram Barbari Salinariam appellant. Interim uariae militum manus emissa sunt, quae proxima explorarent loca, & cisternas puteosque, quae ueritarent, hostiumque simul casas, & uicos mapalibus si miles occuparent, usque ad summos colles, ubi uetustitae plura aedificia uisibantur, quo in uertice duarum cohortium, Italicarum uexilla, praesidij causa constituta sunt, iuxta antiqui operis aquaeductum, quo olim magna perennis aquae uis in urbem Carthaginem perducebatur. Afri pedites, equitesque, praesertim Numida, uelox insidiosum, & summi laboris militum genus, omnibus horis locisque, repentini ac infesti nostris occurrebant, locorumque notitia confisi, uti erant inermes & agiles, nostros saepe incautos ac impeditos armis circummissabant, sagittis, iaculis, atque lapidibus rem gerentes, tanta feritate, ut nemini uel dedito parcerent. In quibus fuit Hieronymus Spinula Ligur, centurio,

cui Numida eques ictu inuersae lanceae prostrato, ab equo desiliens, priusquam subueniri posset, caput praecidit, & conscenso rursus equo, celeriter asportauit. Eadem quoque mala sors incidit Federico Carectoregulo: is quum à Vastio exploratum duceretur, eius lateri haerens, sclopetti glande traiectus est. Sed ea hostium agilitas ferociaque, Caesarem minime retardabat, quin ipse cum paucis exploratum iret, & in conspectu uolitantium undique Numidarum, cuncta oculis perlustraret, ea quidem animi constantia, ut ab amicis grauioribus frustra admoneretur, ne minorum ducum munia tanto suo publicaeque salutis periculo usurpare uellet. Iam Vastius non longe à Guleta legiones promouerat, crebris passim obliquis fossis sinuose perductis, & constitutis munitioibus, ut tutò milites commeari, in opereque uersari possent, & continuos tormentorum hostiliu ictus pauescere desinerent. Faciebant autem opus non serui modo remiges, sed milites ipsi omnium ordinum magno quidem cum labore, uerum alacritate singulari, ut pote quibus Caesar praesens ac indefessus esset adhortator, & plerique duces certatim ligonibus, & batilis promptas manus admoherent. Erat enim extensa munitionis ingens spatium, nam Caesar nequaquam prope, sed paulatim proferenda opera censuerat, ut tutò produci milites & tormenta muralia opportunè subuehi, atque inde inuadi hostes possent, qui nihil omnino apud nostros remissum, aut paulo negligentius munitum esse patiebantur. Tantos siquidem spiritus barbari praedones sibi desumpserant, ut ultro erumpere & nostros ad conferendas

manus provocare, accedereq; propius ad munitiones atq; eas subire auderent. In prima erecti aggeris fronte, præcipuum sibi locum depoposcerat Sarnensis regulus, elatus spectatæ uirtutis fama, quam Peloponnesiaco (ut diximus) bello fuerat adeptus. Is rotundi ambitus aggerem, muralis instar propugnaculi, sed paulo quàm ex disciplina oporteret angustiorē exerebat: nam in medio tabernaculum splendide extensum fermè totum loci spatium occupabat. Intra hunc aggerem, quanquam arctè, cohortes suas contulerat. Sed uir æquo acrior, & parandæ laudis audior, quum fortè hostes in conspectum se dedissent, quin in eos cõfestim crumperet, contineri non potuit: Salecus tamen ausu astuq; piratico insignis, cum delecta suorum manu, ad eius munitionem excelsò tabernaculo conspicuam aduolarat, magnumq; & repentinum tumultum apud nostros excitarat, sic tamen ut sclopetorum glâdibus repulsus, coactusq; se recipere uideretur. Tù uerò Sarnensis quibusdam præfectorum suorum contumeliosè appellatis, quod eos timidius & cunctantius egressuros & subsecuturos appareret, in hostem calidè terga uertentem, ira feruidus erupit, obuios acriter uulnerans atque prosternens, scilicet ut fato suo non inhorrestam uiam aperiret. Ita Salecus nostros satis magno interuallo à cæteris disiunctos, edendæque cedi opportunos uidens, ad suos conuersus, milites, inquit, quam exoptatis de hoste prædam indagine clausam tenetis, proinde conuertite ferru fortiterq; pugnate, ut nemo ex his audaculis tyronibus uiuus aut integer euadat. Nec mora conglobantium

se se ea fuit impressio, atque is in hostem impetus, ut nostri pauciores aduersus multos non diu resisterent, sed tumultuosissimè terga darent. Sarnensis ipse ante alios acerrimè depugnans, cum Belingerio affine suo cohortis præfecto trucidatur: reliqui eandem in fuga oppressi fortunam subeunt. Cæteros intra munitionem confugientes, irretitosq; tabernaculi sumibus, quominus expedita fuga se reciperent, Turcæ audacter intrantes contrucidant, à quibus argentea supellex ipsius Sarnensis properè direpta est, neq; fuit quisquam ex proxima Hispanorum statione, qui satis maturè socijs perturbatis & prosligatis opem tulerit. Ferunt enim Hispanos sociorum Italarum cladem non omnino tristibus spectasse oculis tãquam bono iure indignâtes, quod propinquæ hosti, ideoq; periculose custodiæ locuârrogãtia quadã Sarnensis desupsisset, qui nouus propè miles, quanquam apprimè nobilis & ualde pugnax, id ambitiosius quàm decreet, primi honoris causa à Vastio impetrasse diceretur: caput eius cum dextra ad Barbarussam delatum est. At nostri, barbaris ex successu eius dici letitiam crebris tormentorum bombis celebrantibus, magnopere tristes, uix animis accepti incommodi ignominiam sustinebant, que rebanturque itidem ab Hispanis nequaquam alacriter fuisse adiutos. Sed Vastius, qua multum ualebat, molli oratione afflictos est consolatus, sic ut eos non uirtute hostium, sed ipsorum & præproperi ducis temeritate contractum fuisse detrimentum ostenderet. Verum id totum, quod malè auspiciatum accidisset, probè expiatum uideri ipsa ducis cæde, qui

totius accepti incommodi auctor extitisset. Proinde confirmarent animos, & qui cquid dedecoris esset admissum, noua uirtute sarcendum existimarent. Hispanos autem seueris castigauit uerbis, tanquam parum misericordes, quod nequaquam amicæ erga socios uoluntatis, suspicionem parandi odij plenam, leui de causa præbuisset. Sed Fortuna non iniqua plerumque libidine, bona pariter & mala inter mortales dispensare solita, id Hispanis non indulgit, ut ab hesternis in flicto uiuere, diu socios contemnerent, par enim eis dedecus Tabacches attulit. Sub auroram namq; erumpens lecto, & festinato procursu Hispanorum munitiones adortus, usq; adeo uehementer stationem perturbauit, ut consensu aggere, aliquot desides & operis labore fessos, alios reposita repetentes arma, in fossa oppresserit, clamoreq; edito reliquam custodia manum ualde perterritam terga dare coegerit. Atq; ita Barbari momento temporis fossorijs potiti feruentis, & rapto Francisci Sarmeni uexillo, quod erat in summo aggere defixū, interfectoq; in fossa Mendefio cohortis præfecto, qui ab multo abdomine grauis, fugam capessere nequiuerat multis improuiso cæsi & uulneratis, prius se receperunt, quam auxilia adcurrentium cohortiū superuenirent. Accurrit & ipse Caesar armatus ad tumultum totis castris excitatum, seuerè increpitis, qui commissum stationis locum trepidè deseruissent, & usque adeo segniter & supini custodias obissent aduersus eum hostem, qui suo astu, uelocitate, atque audacia repentinus & insolens, & serox, à peritis ipsisq; præsertim ueteranis, nisi

temere

temere contemnendus uideretur. Id insigne editū facinus pudorè Italis abunde, deterfiteū dedecus Hispanis opportunè communicatum uiderent, & eo quidem acerbiorè aduersi euentus sorte, quod ueterani discipline parum memores, aliquanto inuitatius & turpius deprehensi, cæsiq; fuissent, quàm Itali tyrones, qui committendæ pugnae studio, temere progressi: & elici & conserto certamine à multis trucidari facile potuerint. Sedato tumultu, Vastius ueteres præfectos, primorumq; ordinum centuriones in tabernaculum uocauit, conuersusq; ad eos, uiri, inquit, alioqui semper fortes, qui multas incomparabilèsq; uictorias mecum Casari inuicta uirtute uestra peperistis, paucis omnino uerbis cohortandi uideamini, ut pristinum spectatumq; semper bellicum uigorem ad animos reuocetis. In uobis enim (ut uideo) quod piget, pudetq; antiquæ partæ laudis memoria penitus refrigit, & insolito metu obtorpuerunt manus, & noua pègriitæ corpora clanguerunt, ut non horum inermium prædonū insolentiam uestro sorti ausu frenandā uis dicandamque putetis. Irrisistis, ut nonnulli obiectant, heri sociorū inauspicata promptitudinis coniunctans cum poena temeritatem: at illi hodie uestram incuriam degeneremq; segnitiam iure optimo rident, sic, ut hoc commune dedecus, uestro præsertim aliquo celebri, & pulcherrimo facto abolendum esse fateamur. Censeo itaq; & seuerè iubeo, ut ad nouam parandam liquidem arma atq; animos quàm primum præparetis, & hostes si rursus laceasant, & munitiones tentent, eruptione facta fodiendo eorum inermia pectora, &

terga cædendo male multatos intra Guletæ portum
compellatis. Strenuè instantibus atq; prementibus for-
tasse aderit Fortuna, ut immixti perturbato agmini,
munitiones intretis simul & occupetis, in quibus-
pforum spem omnem repositâ uidemus. Quòd si hoc
secus acciderit quàm sperandum sit, saltē cum Cæsari-
tum mihi decoriq; uestro, uel hoc uno insigni conatu
abundè erit satisfactum. Ad ea continuò Aluares Gra-
deus, Cisnerius, Rodericusq; Ripalta, & cum his Sar-
mentus, Didacus Abyla, Franciscusq; Ruitius respon-
derunt, se usq; ad eò præstantem operam nauaturos,
ut in ipsis neq; uim, neq; omnis periculi contemptum
aut expectatæ querendæ laudis ardorem, uiris furi-
tibus impigrè pugnare solitis dignum desideraret.
Nec Barbari aduerso nostrorum successu elati, quum
eadem consuetudine audacter erumperent, plus tri-
dui mora conquierunt, meridianoq; tempore Giassre
cui id munus fortè contigerat, cum Ianizeris Afri-
canisq; iaculatorum manu, superiores munitiones in-
uasit, ratus se ea hora nostros, cùm labore operis,
tum solis feruore confectos, in statione segnes & im-
paratos aggressurum. Iam Barbari inopinantibus no-
stris, uti remissa passim eius feruentissimæ horæ custo-
dia, aggerem conscenderant, & certatim in subiectis
undique glandes, sagittas, & lapides conijciebant,
quum extemplò ad leuem tympanorum sonitum scab-
pettarij nostri sicuti fuerat imperatum, duobus si-
mul locis eruperunt. His Vastius subsidiarum
manum ex galeatis thoracatisque militibus qui ala-
baris breuioribus hastis, aut partesanis lato ferru-

Utorum

Italorum consuetudine rem gèrerent opportunè sub-
misit. Phalanges autem suo ordine compositas intra
munitiones constituit, ut si quid leui armaturæ diu-
s accideret, eam referentem pedes reciperent, & ad
pugnam parati simul castra tuerentur, ceptiq; certa-
minis euentum expectarēt. Pugnatum est utrimq; sum-
ma contentione: nam Ianizeri quanquam graui no-
strorū impeturepellerentur, uti milites pro dignitate
pratori sui ordinis nusquam terga dare soliti, non
multum constantia aut uirtute animi nostris cedebāt.
Sed Giassre ipso, qui ante alios ardentius dimicabat,
duobus simul glandibus traiecto, cadenteq;, ora con-
uertere, fugamq; respicere coeperunt, & mox expi-
rantem ducem erigere atq; referre conantes, redime-
grata ob id acriore pugna, quum alij supra exanimè
utrimq; cecidissent, effuse in fugam se dare coacti sunt
nostris tanto ardore persequentibus, ut Guletani re-
ceptis primis, periculum ueriti, quartam ferè suorum
partem obseratis repente portæ ualuis excluserint.
Verum hi deslectentes uersus stagnum, postico ferè a-
ditu, qui nostris erat inexploratus, intra munitionem
se receperunt. In eo tumultu, quòd Sinas totam muni-
tionis coronam propugnatoribus egregiè muniuisset
periculosus atq; difficilis nostris receptus est datus,
Didacusq; Abyla nouellariæ cohortis signifer, in ho-
stili aggere uexillum defigere ausus, multis simul
glandibus petitus, & sagittis confixus occubuit. Ne-
que tamen uexillo potitus est hostis, quum illud pro-
ximus miles ex occupantium manibus intrepidè rap-
uisset. Rodericus quoque Ripalta crassioris sclo-

petti glande, collisa uehementer galea graue uulnus accepit, multoq; plures e nostris in receptu quã in pugna desiderati sunt, quoniam e tota munitione Barbari omnis generis tela & tormenta (quod extra uorum periculum antea tanquam in permixtos fieri nequiuerat) certatim contorquebant. Eo tamen die Barbarorum audacia egregie repressa est, & spes expugnandæ munitionis nostris non obscure præbita, quod ex propinquo munitionis natura consideratius explorata, certam uictoriam aggressuris promittere uideretur. Nam ea inter omnes enata erat opinio, aliquanto infirmiore esse, quã crederent Guletæ munitionem, persuasumq; habebant eo aditu, quem diximus, postico & nostris incognito, per stagni marginem irrumpi potuisse. Qua de causa Sinas adinaduerso aggeris uitio, quod non esset perpetuus, nec lateritio edificio coniunctus, nouum & subitarium ex remis munimentum erexit. His enim longa serie humi defixis, & funium loriculis, transuersoq; leuiorum asserum munimine confibulatis ingressum præcepit, ne aut intrare hostis, aut suos ex obliquo intercedente paludis parte conspectos, certis scelopetorum ictibus petere posset. At Cæsar paucis diebus in ipso rerum apparatu deliberationeq; consumptis, statuit non esse terendum tempus, quin protinus Guletanis uim omnem, & uerum terrorem admostreret: multæ enim eum res ad expedienda consilia uehementer hortabantur, suorum in primis animi abunde restituti, hostiũ uerò non uano planè metu perculsi, quos nouo presidio erigi in spẽ, confirmariq;

nolebat.

nolebat. Didicerat enim uaria Numidarum agmina mercede conducta ad Tunetum appropinquare, contra suos aduersa tentari ualetudine, ut pote qui interdiu immoderato solis feruore torrerentur, noctu uerò largissimo celi rore madefacti, astrictis, & propè gelatis artibus rigerent, nec aqua dulci aut planè suauis leuandæ sitis desiderium explerent, nec exoptata agris recentis obsonij subsidia classis præberet, militari namq; industria effossi toto littore putei, & aquariæ item turris latices inuicũda salugine redundabant, sic ut agris pariter & incolumes, cõpressa acrioribus pomis siti, facillè cõtabererent: quanquã his malis Cæsar insigni pietatis cura liberaliter obuiãret, et Ferdinãdus Gonzaga Siciliæ prefectus, rerum propè omnium aduersus mediã & sitim, imminentesq; morbos opportuna præsidia, onustis plurib; nauigijs in castra illico subsecuturus transfussisset, & Alarco Neapolitanæ arcis custos, cõpleta ingenti naue, pari studio ad Cæsarẽ esset profectus. Iam enim Aurianæ classis Hispanicæq; præsertim nauticus panis mucorem & cariem sentire cõperat. Itaq; ad Idus Iulias promotæ sunt munitiones in conspectum hostium, prolatusq; omnis tormentorum apparatus. Hæc omnia protegebat oblonga muruito ex uimineis corribus usitata ratione confectis, & ligneis item uinarijs dolijs, quæ arena sola complebantur, quod Africæ solum his in locis neque glebam neque cespitem ad opus faciendum præberet. Auria suo usus munere à mari oppugnandæ Guletæ negotium suscepit, ita totius classis diuisis ordinibus, ut rostratæ naues sibi per uices triparitiõ

succederent, displosisq; tormentis cedendo sequentibus locum darent, maiores uero onerariæq; naues idoneis in locis ad ancoras constitutæ, ex castellis prorarum & puppium, & ab excelsis summi mali carthesijs iugiter operam nauarent. A terra autem tribus in locis tripartitò pariter singula munera, diuisis inter se per nationes copijs, vastius partiebatur, ut singule acies ex æquo attributi laboris onus, & sperata laudis fructum sentirent. Nunquam ab ulla hominum memoria, postquam tormenta ad excidium humani generis reperta sunt, uel acriore ui, uel maiore apparatu, exactioreq; diligentia, munitus usquam locus est oppugnatus. Tanto enim crepitu, adeoq; horribili reboatu, fragor ingentis terræ motus instar est editus, ut non quati modò, & grauissimè concuti, uerum tota passim terra hiscere, & iam iam mortales absorbere uideretur. Mare autem quod modò tranquillitatem pacati æquoris ostenderat fluctuosius concitari in orbem, remotaq; etiam pelagi spatia, repente excitata flauenti spuma conturbari, lateq; feruere spectarentur, quum cælum superfusa tot excitationis ignibus fumea caligine, omnium oculis esset ereptum. Ab aurora ad meridiem maioribus colubrinis nusquam est cessatum. Itaque turris cum adiecto suo antemurali terebrata undique, & penitus diffracta sic concidit, ut tormenta suis apposita fenestellis, horumque libratores, corruentium parietum, & proficisse te studinis ruina contegeret, munitionesq; circum omnes nudatæ propugnaculis late passim perfosse atque disiectæ, non omnino difficilem nostris ascensum præberent.

præberent. His ad accendendos animos cucullatus sacerdos crucifixi Christi seruatoris ligneam imaginem præferebat. Nec mora cohortes quibus singulis senæ scalæ erant attributæ, eo ordine ut tum hostilem munitionem inuaderent, quum signum tubarum cātu esset datum, nostrorumq; tormenta cessassent, cohortante iubenteq; Cæsare procurrerūt. Neq; diu Barbari, quãquam in subeuntes tela omnis generis, naualiq; artificio missilem ignem tenaci flamma armis adherentem conijcerent, uim nostrorum tanquam terrefacti, magnaq; introrsus obruti clade sustinere potuerunt, sed occupatam à scandentibus munitionem, amissa spe defensionis deserere, præcipitesq; se in fugam dare coacti sunt. Sinas ipse cum ducibus ponte ligneo se eiecit in aduersam continentem, Leuoq; litore intento cursu Tunetū profugit, quo itinere multo maxima pars suorum sese proripiebat. Alij cæsi pulsique in stagnū detrudebantur, quos enatare conantes, & dextri littoris appetentes marginem, Hispani equites, & sclopettarij præsertim, uenatoria cõsuetudine passim opprimebāt tanta consecrandi uoluptate, ut tota palus Barbarorū cadaueribus cõstrata uideretur. Nostris paucis amissis, omni tormentorum apparatu, totaq; iam pridem subducta (ut diximus) hostium classe sunt potiti, quo nihil iucundius Cæsari, Hariadeno uero acerbius accidere potuit, gementibus piratis, qui maris, & totius navigationis facultatem, qua una maxime ualerent, amisisse, querebantur. Constabat enim Barbarussam in anticipi deliberatione aliquandiu stetisse ambiguum, tuercturne regnum terrestri manu, an ipsam potius

maris possessionem retineret, qua ipse ab ineunte aetate, facto saepius fortunae suae periculo, duo opulentaregina, & longè clarissimam peritiae naualis existimationem esset consecutus. Sed in superbo ambitiosoq; homine uel improbantibus trierarchis praeualuisse confirmandi regni cupiditatem, tum maxime sibi aduerso Pœnorum studio, qui alienigenam, & multa cruentum caede prædonem sibi regem impositum abominatigræditurum Muleassem expectabant, quem ueteres amici ex Tunetanis expeteret, & præcipuus inter Numidas auunculus Dorax se reducturum polliceretur. Verum ego postea ab ipso Auria accepi, Barbarussæ nihil fama de aduentu Caesaris credenti, tempus omnino defuisse, quo classem deducere atq; instruere posset: nam quæ intra Guletæ fauces reducta, in ipsa paludis tutastatione seruabatur, nisi magna ergatarum & funium molimine, longoq; militum & seruorum remigum labore extrahi, apparariq; non poterat. Neq; enim Barbarus uir acutus, ac utriusq; militiæ peritissimus, utrobique, si copias diuideret, rem iustis uiribus & bonæ spegeri posse iudicabat. Qua de causa, sicuti superiore libro demonstrauimus, nouum intra paludem portum efficere, mareq; apertum nouis faucibus ad occasum excauatis immittere cogitabat, & iam magna ex parte perfecerat: ut expeditam instructamque suis armamentis classem, securo in loco, & undique tormentis permunito, contineret. Sed eum pertinacissime uacantem operi, & passim ueteribus Carthagenensis molis reliquijs occurrentem aquileges deterruerunt, confirmates, exiguo tempore futurum, ut Guletæ munio

à continente

à continente abscissa, & reducta in insule formam, nouo terrestri præsidio (si usus posceret) confirmari atq; defendi non posset, & allidentis maris fluctus, perflante Aquilone, stagnum inuectis arenis oblimarent, exaggeratisq; uadis, sumæ utilitatis Tunetana nauigatio tolleretur. Ceterum Barbarussa tanto accepto incommodo perturbatus, & exterritus, uenietem ad se cum reliquis Iudeum, ita turbido infestoq; supercilio excepit, ut ignauiam cunctis, fecundumq; terrorem nimis properè conceptum exprobraret, grauiq; admissi dedecoris contumelia prosequeretur. Ad ea tamen Sinas pro omnibus respondens, Hariadene, inquit, quadiu cum hominibus armatis certandum nobis fuit, uti plañe scis, nec hostes diffitentur, operam existimatione nostra, & tuis auspicijs dignam edidimus, ubi uerò nobis cum diro Satana, furijsq; eius infernalibus, qui in nos horribili cum incendio terræmotu extremi terroris atq; periculi excitarunt, repugnare necesse fuit, tibi miru uideri non debet, si immortalium humani generis hostium inusitata uim effugimus, ut tibi meliore Fortuna de imperij urbisq; tutela certaturo, integri seruaremur. Neq; nos dispudet, tanquam iterum pugnaturus, eo periculo ereptos uideri, è quo tu si interfuisses, summae constantiæ uictus dux & miles, non turpe modo, sed planè honestum (si libero ore tecum loqui licet) incolumè emerfuisse arbitrare. Hæc in primo congressu dicta fuisse ab his qui sermoni interfuerunt didicimus. Hariadenus compresso animi dolore, uerborum contentioni finem imponens, leniore oratione singulos uehemèter est cohortatus, ut secum pro republica saluteq; omnium ad-

uerfus hostes bellum sustinere intentissima cura gerere uellent. Sperare enim se, postquam ampliora iam Afrorum peditum auxilia, & ingentes Numidici equitatus turmae appropinquarent, hostes non diu Guleta capta letaturos, indeq; mox ad paranda quae opus erant omnem industriam studiumq; conuertit, prolata statim ex arario ampliore pecunia, dispensataq; liberaliter inter Afros & Numidas, ut propensiorum confirmaret amicitiam, & nouo beneficio dubios obstringeret. Interea rex Muleasses ex ulteriore Numidia cum modico propinquorum, & clientium comitatu ad Caesarem in castra peruenit. Confederat in sella regia Caesar medio in praetorio, in quod admissus est Muleasses suo cultu mitratus, cui lintea fascia a mento demissa guttur protegebat, & tibias talaris adornabat uestis e serico uiridi, & cyaneo discolor. Erat is procera statura, suffusco uultu, planeq; uirili, sed oculorum lumine ita peruerso, ut spectantes maligne contueri uideretur. Postquam uero exosculatus est Caesaris dextram, tapete substrato, humi collectis cruribus more patrio sedens, per interpretem in hanc sententiam est locutus. Nullo meo, ter maxime imperator, insigni officio prouocatus, quod ita religiones quibus dissentimus tulerunt, in hanc terram armatus, & iam plane uictor aduenisti, non sine, uti reor, praclaro instinctu magni numinis, quod & nos pari pietate colimus, scilicet ulturus summae perfidiae, & crudelitatis tyrannum, & praedonem, humani generis hostem atrocissimum, de quo propere iam parta, expugnata Guleta, & capta classis uictoriam ita prouideo, ut propediem eum maleficio-

ciorum

ciorum omnium, te uindice, poenas daturum sperem: & eo quidem meo uberiore gaudio, quod felicitatis atq; uictoriae tuae fructus ad me sit rediturus, me quidem in paternum, & auitum regnum restitues, quod a summa tua aequitate atq; uirtute supplex, & exul speraerim. Erit enim tibi in primis utile planeq; decorum, si me regem antiquissima stirpe progenitum, & magnis Numidarum, & Pconorum propinquitatibus clientelisque ualidum, complectare. Nec recuso uel tributum pendere, uel me beneficiarij iuris nomine, Christiani imperatoris clientem profiteri. Fidei uero meae nullus erit locupletior uades, quam accepti beneficij memoria, quae apud me liberosq; meos erit indelebilis, uel ob id praesertim quod ingrati nomen abominer, & exhorream: perenni; amicitia uestra adeo propinquis e Sicilia Sardiniaq; praesidijs confirmari mihi opes, & Punicae gentis studia conciliari, non ignarus rerum intelligam. Caesar ad ea respondit se eo animi decreto in Africam traiecisse, ut multorum temporum iniurias quas Barbarussa cunctis regnoru suoru litoribus intulisset, armis uindicaret, maleficientissimu; hominu genus peritatas excinderet. Huic uoto suo pie concepto, Christi Dei nume secundu belli successu dare, aspiraturu; iam proculdubio, ut Tuneto capto, summa uictoria potiretur. Tum uero, se cuncta ei quae ex usu reru fructuq; uictoriae forent benigne concessurum, modo fidem non falleret, quae sibi suspecta tanquam Punica uideri posset, nisi eam beneficij memoria, regio in animo, gratissime me confirmaret, aut armorum metus abunde tueretur quando hisdem uiribus, & regna benemeritis dari, &

rebellibus adini facile possent. Muleasses maxime gra-
uem se prebuit, tanquam pristinae Fortunae suae nihil
oblitus, quum cum Caesar porrecta manu humaniter
complexeretur. Ita uero comem ducibus sese ostendit,
ut ad spectaculum in equo conspici uellet, quum hasta
longa peritissime quassata, & conuoluta in auctos,
& aduersos ictus, admirabiliter se exerceret, & serio
preliantibus nostris admisceri cupere uideretur, per
otium autem cum philosophis de natura uniuersi, &
de motu caeli, potestateq; syderu, exactissime ex Aue-
rois disciplina disputaret. Ei Caesar tabernaculum ten-
di & hospitalis munificentiae munera in quotidianos
usus praebere iussit. Vastius & Albanus, & secundum
hos reliqui proceres omni honore adhibito suscepe-
runt. Cupientem uero castra conspiciere, spectatum co-
miter deduxerunt, ut quas aggerum moles nostri cele-
riter extruxissent, quantus tormentorum esset appa-
ratus, quae custodiae armorum in statione pro castris
excubarent, & quantam uim peritiae militaris, tolle-
giones, non lingua modo, sed ipso oris habitu, & cul-
tu armoru maxime diuersae praeferrerent, praesens agno-
sceret, intuereturq; oculis an tot lectissimarum copia-
rum praesidia, quae Caesar inuictus imperator, ipse,
qui iam reduceretur insigni beneficio, in Africam ad-
duxisset, ad debellandos hostes satis forent. Muleasset
ante omnia numerum atq; ordinem tormentorum, &
incredibilem in foro rerum uenaliu omnis generis
copiam, miramq; praesertim coementium passim mili-
tium tranquillitatem, uehementer est admiratus. Nec
multo post duces consertis in arcano sermionibus, di-

ligent

ligenti percuntatione multa ab rege ad gerendu bel-
lum opportuna didicere de Tunetanorum in primis
studio & uiribus, de situ item urbis naturaque moe-
nium, & munitione arcis, de suburbanis puteis & ci-
sternis, & quam longè lateq; proxima oliueta, quae
densissimi nemoris speciem praebent, ad ortum
solis protenderentur, quales porro Afrorum & Nu-
midarum essent copiae, quae mercede conductae tyran-
no operam nauarent. Id postremo non inani coniectu-
ra, tanquam mox euentu minime cariturum, constanti
ore protulit, Barbarussam nequaquam in cœnibus, quae
tot nostrorum tormentis non magno labore proster-
ni possent, esse confisurū, sed omnes sub signis ad osten-
tationem educturum copias, ut inconditae multitudi-
nis conspectu prokursuq; terrere nostros, & immisso
Numidarū equitatu, magnisq; de more gentis sublatis
clamoribus perturbare niteretur. Nec tamen Turcas
pedites, quibus unis maxime fideret, & parcere uellet
in aciem esse producturum, uerū reliquam Afrorum
turbam obiecturum armato hosti, ut quid efficere pos-
set, extra suorum periculum, Punico tantum sangui-
ne, uir astutus, et callidus experiretur. Nihil enim eum
suis nationibus magis alienum, magisq; miserum arbi-
trari, quàm si collatis signis collatioque pede consi-
geret cum eo hoste, qui phalanges splendēti protectas
ferro, & praelongis horrentes hastis, stabili gradu pro-
mouens, nudos iaculatores & sagittarios, carpen-
tesque incedentia agmina inermes Numidas irrisurus
esset, & nullo negotio prostraturus. Nostros au-
tem nihil omnino perpeffuros aut sensuros inuestius.

quam ardorem solis & obortam inde sitim, cui tamen malo facile occurri posset crebris aquæ subuectionibus. Eam nanq; è propinqua classe utribus, & cupis ligneis per seruos, & frequentibus nauiculis per stagnum abundè posse comportari, dispēsariq; per acies, quanquam in proximo non longè à moenibus ueteres cisternæ satis magnam uim aquæ dulcis sitientibus prebituræ crederentur, nisi eas malignus atq; atrox hostis communi incommodo uenenis inficeret. Hæc suo oratione ad Cæsarem perlata, eum in sua spe nõ dubie uictoriæ confirmarunt, isq; totus in eam cogitationem generoso cõsilio incubuit, ut nihil militaris studij curæq; remittens, quam primum uniuersas copias Guletæ, & Tuneto admouendas decerneret. Ceterum parandis his rebus instruendisq; militibus, & noscendis hostium consilijs, quæ impense uacaret Cæsar, uaria nostri quottidie cum Numidis prælia serebant, sic ut semel iusta propè pugna cum Barbaris certaretur, quæ initium hoc modo habuit. Barbari aneis aliquot tormentis inter oliueta dispositis, pilas continenter in castra iaculabantur. Ea re cognita Cæsar, omnibus Italis, & ueteranis compluribus Germanorum, Hispanorumq; cohortibus aggeri, & castris præsidio constitutis, reliquas copias & equitatum educit, quum paulò antea Montegium equitatu Hispanico præfectū contra hostes præmisisset. Cum Barbaris aliquandiu uario euentu certabatur, nam tametsi per aliquot sclopetarios pedites satis prosperè contra hostes nostri rem gerabant, Hispani tamen equites, uti ex clientibus procerū parum armorum usu peritis conscripti, Numidarum

& Turca

& Turcarum equitum uim ferre non poterant, sic, ut inspectante Cæsare perturbati, & terga dantes, ad grauis armaturæ uexilla confugerent, & ipse dux Montegius uel acerrimè pugnans, solido thorace Numidica cuspide perforato grauiter sauciaretur, atq; agrè seruaretur, & idem uite periculum uulnere accepto adiret Garzias Lasius, non genere modò, uerum poetica lauro perillustris. Hunc sauciatum & circumuentum Federicus Carafa nobilis Neapolitanus suo hostiliq; sanguine persusus seruauit. Id autè pugne genus eiusmodi erat, ut magno impetu primò procurrerent, deinde quum premerentur, consultò terga darent, & hostium impetum cedendo refringerent, rursus conuersi infestis signis irruerent in hostem. Sed aliquanto iniquius Hispani, nam tametsi optimi generis equos adduxerant, minime tamen eos huiusmodi prælijs insuetos habebant. Quoniam equestris exercitatio post depulsos Bætico imperio Mauros, iam pridem exoleuisset, præterquam quòd hastarum longitudine, etiã Barbaris erant impares, ideoq; pauci aduersus multos ingruentes consistere nõ auderèt. Cæsar ubi suos à Barbaris acrius premi ac cedere paulò longius uidit, celeriter cū grauioris armaturæ equitibus aduolat, cuius aduentu & acri impressione Barbari tormentis curulibus amissis, præcipientes sese fugæ mādāruūt. In eo cõkursu Cæsar ipse, uti ante agmen armatus confugerat, diuum Iacobum, quod est Hispanorū equitum tutelare numen pro tessera clariore uoce inuocauit, & in Barbaros ita inuectus est, ut non ducis modò intrepidi, sed pugnacissimi etiam militis officium præstaret, coronæq;

S I

eiuicæ honorem promereretur, quum Andream Pontium equitem è Bætica nobilem equo perfosso deiecit, & grauitè in facie uulneratum, ideoq; circumuentum ab hostibus suo interuentu seruauisset. Vni eo die è nostris paucissimi equites Græci, duce Lazaro Coroneo, Barbaros usq; adeo mirabili ferendi atq; eludendi arte presentiq; audacia repellebant, ut sæpe dare terga cogèrent. Sed Græcorum, & Lazari inusitata ferocia temeritateq; fiebat, ut quum abeuntium agmina lacessendo instandoq; intemperanter persequerentur, oborto pudore, Barbari indignanter in id procax & pileatum hostium genus ora & signa conuerterent, redintegratq; pugna refugientes effuse confectarentur usq; ad cataphractorum alas, quas Græcorum periculo commoueri laxariq; necesse foret, id grauitè ferente Cæsare, qui abeuntium terga potius à nostris eotempore quam ora pugnantium spectanda iudicabat, tanquam equitatu suo ualde perterrito diffusus, sic ut Lazarum sepe reuocatum, nec dicto audientem districto gladio persequens, nisi laxatis fortè ephippij cingulis ex equo in arenam propè decidisset, percussurus esse crederetur. Per eos quoq; dies accidit, ut Barbarorum circiter triginta milia ad occupandam turrin, in editione antiquæ Carthaginis tumulto sita, magno studio & uelocitate contenderent. In ea turre Cæsar quòd cæstris immineret, paulò ante præsidium paucorum militum reliquerat. Barbarorum agmen magus quidam sacerdos Numida superstitioso ululatu edito præibat, spargens circumquaque quasdam syngraphas, quibus Christiani nominis militibus dirum exitum im-

precaba

precabatur, iamq; nostros inclusos turri, atque igne & fumo circumuentos uehementer premebant, quum Cæsar ipse protinus promotis equitum & peditum aliquot ordinibus, Barbaros inuasit, atque omnes celeriter mago sacerdote ante alios interfecto, terrore percultos in fugam coniecit. Audiui ego postea à Cæsare, quum apud Neapolim mihi scripturo totius partæ uictoriæ seriem enarraret, se ballistariorum equitum alam, magno proculdubio usui contra inermes hostes futuram, eo die plurimum desiderasse, ut Numidæ, & equi eorum præsertim, quos magno parant pretio, ideoq; secundum uitam longè habent carissimos, uertutis confingerentur, instauraturûq; propterea eius scorpionarij ordinis dudù intermissi, & sensim exolescentis, peculiarem alam, qua si opus foret aduersus Barbaros uteretur, sicuti ipse paulò ante inter prætorianos custodiæ corporis equites habere consueuisset. Per hunc modum Hispanico equitatu percusso, pleriq; putauerunt nostros equites, si uniuerso prælio certaretur, neq; numero neq; genere armorû Numidæ hosti pares futuros, exploratam tamen per sclopettarios, & cæteros pedites uictoriam existimari, qui audacter effusos adoriri, & sese in oliucta insinuare conderetq; ad occasionem inuadendi hostis solerent, & multa illis ex occulto detrimenta inferrent, ut tum accidit, sicuti supra demonstratum est, quum conglobatam in proximo tumulto Afrorum manum, constitutaq; ibi duo curulia tormenta in nostros sæpe distudentem, factò impetu depulerunt, potitque tormentis, aliquot eorum in capeffenda fuga pertinacius hæ-

rentes contrucidarunt. His de causis quæ supra commemoratae sunt, nonnulli graues togatq; homines bello minimè imponendum finem, sed maturè recedendum ex Africa dictabant, quòd satis profecisse Cæsar uideatur, uel ad laudem, quam iam non mediocrem Guleta capta, occupataq; hostium classe esset cõsecutus, uel ad utilitatem, totis scilicet Europæ littoribus prædonum metu liberatis, & tum maximè quum uulgò milites fœdis atque mortiferis alui profluuijs laborarent, ægrorumq; numerus in dies aueretur, ex aduerso autem præpotentes Numidarum reguli ueteres Mulesis inimici ad Barbarussam peruenisse nunciarentur. Horum intempestiuas uoces Cæsar opportunè cõpescendas ratus, contra eos graui oratione differuit, tanquam ineptius atq; timidius, quam homines cõstantia & uirtutis opinione ab se in consilium receptos deceret, de rerum successu, futuraq; uictoria angustissimis usq; ad eò animis dubitarent. Eam enim se ab ipsis tanquam inutilem & prorsus infamen studij operam non requirere, ut de salute sua potius quam de dignitate soliti esse uelint. Ea siquidem antè susceptum, & bono euentu semiconfectum bellum, prius quam in Africam traiceretur, commemorari debuisse: nam tutò se in Hispania bello uacuum conuiescere, atq; omnes martimæ oræ iniurias, & miserorum querelas contemnerè facile potuisse. Ceterùm grauisissimis (uti ipsi seirènt) de causis eò esse peruentum, ubi ad retinendã cum publice dignitatis, tum priuati nominis existimationem, aut opima parta uictoria, aut si id superi nolent, honesta saltem morte famæ satisfaciendum esse censeret.

quanta

quando ipse omnè uitandi dedecoris, & parandæ laudis rationem, ipsa uita cariorè semper habuerit. Proinde sibi satis impauido, uel adulari, uel fortibus inauspicatum terrorem incutere desinerent, & quicquid ad belli exitum Fortuna adueheret, se duce constantibus animis in crastinum diem expectarent. Conflicturum enim se iusto prælio, aut si hostis abnueret, ad motis tormentis Tuneti mœnia quassaturũ, ea mente, ut Deum diuosq; omnes, quos susceptis rite uotis propitiasset, si bi pro pietate & summæ equitatis causa bellum gerendi proculdubio affuturos crederet. Cæsar præsidio Guleta imposito, diruta munitionis aggerem instaurari, captaq; tormenta, more nostro subditis rotis reconcinari iussit, quæ magnis inserta trabibus, & nauali rudiq; artificio armillis præcincta ferreis, neq; uerti comòdè, neq; aptè dirigi facillè poterat. Indeq; latè explorata regione, quæ inter oliueta, & dextros stagni margines nudum & expeditum iter ad urbem ostendebat, castra promouit, ita composito agminũ ordine, ut parati ad pugnam instructa acie, aduersus omnes insidias, incursumq; Barbarorum iter facerent. Ad læuam Itali stagni proximi, Hispani ad dextram oliueta spectantes, mediam Germanorum phalangem suo incedentem passu utriusq; tuebantur. Iuxta hanc erant tormenta, & secundũ hac impedimenta totius exercitus. In principijs Vastius, penes quem concessu Cæsaris eo bello, eiq; præsertim die militaris imperij potestas erat, speculabundus & hortabundus uersabatur. Albanus ualido equitatu delectisq; cohortibus confirmatus, in postremo agmine curabat. Cæsari in medio apud uexilla

locus fuerat attributus, cuius lateri cohærebat Ludouicus Lusitanie regis frater. Italis peculiaris erat adhortator princeps Salernitanus, Hispanis Alarco dux uetus, & Germanis Maximilianus Ebersteinus, sed cunctis ordinibus adequitans armatus Cæsar aderat, alteri uultu et fiducia pleno, commemoratis superiorum temporum uictorijs, quas sibi inuicta uirtute peperissent. Eo autem die ab ipsis operam longè gloriosissimam expectare, postquam aduersus Christiani nominis hostes, qui essent inermes dimicandum foret. Itaque fortibus animis armorum pondera, cedentis arena molestias, pulueris & solis aestum, & ipsam denique sitim tantisper ferrent, dum conspecto hoste conseri manus possent. Victoriam profecto Deum diuosque omnes pro quibus pugnarent, haud dubie præbituros. Ipsos autem manere opulenta prædæ præmia, quæ ex direptione ditissimæ urbis expectari possent. Succlamatum est à cunctis agminibus, ne his quas commemorasset difficultatibus angeretur, sed speraret suos milites cuncta incommoda æquissimis animis toleraturos, ut egregie pugnando ueterem spectatæ uirtutis opinionem non fallerent, & ipsum non in Africa modo, sed Hierosolymis receptio Christi sepulchro, supremæ summæ gloriæ imperatorem constituerent. Subduxerat Vastius dextra Hispanorum acie quæ oliueto erat coniuncta, duas sclopettariorum manus, quas manicas uocabant, quod cornuum instar diuerso Italarum agmini, eodem modo erant coniuncta, ut admixtis eorum sclopettarijs ad oliueta usque longo tractu sese extenderent, & cum Barbaris dispersim extraordinario pugnae genere præli-

rentur,

uentur, Barbarique ad postremum usque agmen carpendo signa uerterent. Verum eos Albanus pari ordine persclopettarios, & institutas ad id equitum turmas egregie reprimebat. Iam ad cisternas quas Muleasses, & plerique alij periti regionis indicarent, erat peruentum hisque procul conspectis, nostri sub ardentissimo sole pondereque armorum, lacescente immodica siti satisfactes, potandi desiderio abruptim ordines deserere, & ad eas citato cursu deferri coeperunt, frustra uetante, comminanteque Vastio, qui magno incommodo dissoluti aciem, & propinquos hostes ultro ad rem bene gerendam accersiri nostrorum impatiencia providebat. Quum ille retentando uerberandoque nihil proficeret, eò decurrit Cæsar, ut presenti auctoritate egregè parentes in ordine atque acie contineret. Verum ubi ualida atque intoleranda sitis sudantia corpora perurgeret, neque conspectus Cæsaris, neque uis imperij quicquam ualebat, quod multi tum prope exanimis in arena procumberent, ita ut Cæsar quosdam properantius se demergentes ut potarent, hasta tragula percuteret. Tum quoque Arpinas insignis centurio, qui Tullij Ciceronis nomen ferebat, & sub Clemente Pontifice Urbis prætori Magaloto dextram detruncarat, auide potabundus in cisterna perijt. Per hunc modum temeritate castigata, celeriter ordines sunt restituti. Hoc autem merito illis accidisse uidebatur, quoniam Vastius pridie totis castris pronunciarum iusserat, ut quisque miles utriculum aquæ, aut uini lagunculam sibi ad zonam subligaret, quanquam publica diligentia per acies opportuna aduersus sitim remedia plenioribus uasis

circumferretur, qua in re Germanis largius indulgen-
dum fuit. Nec desinere qui propemodum exanimati, a
proximo commilitone aquæ semihæustum binis aureis
ægrè impetrarent. Composita igitur acie signa aduer-
sus hostes promotæ sunt, Barbarussa enim magnis pedi-
tum & equitum explicatis agminibus, in quibus Bar-
barorum consuetudine multa ad terrorem inanemq;
speciem uexilla spectabantur, ad tertium ab urbe lapi-
dem peruenerat, productisq; aliquot curulibus tormen-
tis nostrorum aciem, uti prædixerat Muleasses, per-
turbare conabatur. Vastius crebrò displodente Barba-
russa, nec ullum tamen detrimentum Christianis ordini-
bus afferente, tormenta proferri in primam aciei frō-
tem iussit, ut his aduersi hostes impeterentur. Ea uerò
quum ægrè tardeq; adduci animaduerteteret, quòd iugi-
tis seruis & funibus traherentur, curruumq; rotas are-
na deuoraret, & pile ferreæ, sulphureiq; pulueris ca-
di, remigum & nautarum humeris segniter comporta-
rentur, consilium repente mutat. Cæsarem edocet sibi
nequaquam uideri contendendum esse tormentis, in
ea occasione, qua milites pugnae desiderio incitati, sum-
ma omnium alacritate signum sibi dari uehemèter ex-
peterent, rem omnino fortissimis militum dextris, For-
tunæq; ipsius bono euentui semper aspiratis audacter
esse committendam, ne dum (inquit) tormenta non sem-
per magno usui repentinis in prælijs futura, serò expe-
ctantur, inutili mora, augeatur Barbaris animus, &
totus hic non dubiæ uictoriæ prænuncijs militum ani-
mis conceptus ardor importuna cunctatione refrige-
scat. Ad eâ Cæsar ab erecto in spem inuictosq; animo

pugna

pugnae audis, Dauale, inquit, si tibi hoc proba-
tur, quod disciplinæ ratio mihi pariter ostendit, si-
gna canere iubeto. Hoc ille extemplò faciam re-
spondit, subiungens æquum esse, ut qui toti propè ter-
rarum orbi imperaret, ei parère condisceret, quem
grauis cum onere pudoreq; eo die tanti exercitus du-
cem, abdicato imperatoris nomine, esse uoluisset. Itaq;
iure meo, inquit Daualus, iam utor, iubeoq; , ut hinc
abscedas ad mediam aciem ubi sunt uexilla, ne fortuitò
incidentis pile casu, uniuersa communis Fortunæ sa-
lus unius hominis periculo, inexpiable subeat discrimen.
Ad id subridens Cæsar, & ne id timeret subdens,
quando Augustorum Cæsarium nemo unquam tormen-
ti uolentia concidisset, confestim ad signa se contulit.
Itaq; pugnae signo multo tympanorum crepitu, & tu-
barum clangore edito, in hostes est procursum, aliqua-
to pleniore ordinum gradu, impetuq; præsertim leuis
armaturæ, quàm sol cuncta exurès deposceret, ut emis-
sas ab hoste pilas periculi spatium emensi, celeriter eui-
tarent. Erat in prima procurrentium fronte Ferdinan-
dus Gonzaga, cuius eo die extraordinaria opera ute-
batur Cæsar, quòd nullum ei esset certum in exercitus
militaris imperij munus. Is concitato equo primus om-
nium insignem Afrorum ducem hasta transfixit, distri-
ctoq; gladio & repetitis ictibus ita proximos pertur-
bavit, ut consequentibus nostris hostilem aciem facile
perrumpendam fundendamq; præbuerit. Tanta autem
exitit glandiū procella, ut ante congressum trecenti
amplius ex Barbaris sternerentur: ex reliquis pediti-
bus consisteret nemo, sed agminatim desertis tormen-

11

tis ad Barbarussæ aciem confugerent. Is incumben-
 tium nostrorum neque uim, neque conspectum diu
 tulit, sed præ dolore atq; ira dentibus infrendens, æ-
 quum conuertit, in urbemq; cum Turcis est reuectus,
 postquam suscepti consilij initia aduerso conatu mi-
 nimè processerant nequaquam uniuerso prælio de-
 certandum rebatur, ut qui Cæsaris copias intolerandi
 æstus incommoda, multarumq; rerum, & aquæ præ-
 sertim inopiam non diu perferre posse crederet, spe-
 raretq; ab his hostium difficultatibus, præberi sibi pos-
 se occasionem rei bene gerendæ, si tantisper defensis
 urbis mœnibus cunctaretur. Numidarum autem, &
 Afrorum agmina, quæ nostris undique circumfusa ni-
 hil memorabile gesserant, ad Babasuecham atq; Res-
 tabiam suburbana tecta diuerterunt. Alij ad Bardos
 usq; hortos sese extendere. Reliqui in Rabatinorum
 ædificia urbi coniuncta recepti sunt. Cæsar ea ho-
 stium fuga quorum centum milium numerus esse fe-
 rebatur, magnopere lætatus, eodem in loco ubi ho-
 stis constiterat castrametatus est, inito statim susceptoq;
 consilio, ut sequenti die omnem tormentorū apparatū
 Tunetanis mœnibus admoueret. Interim Barbarussa
 non obscuro & arcu fulsus metu, multisq; simul distractis
 curis, se ipso æstus atrocior, inusitata crudelitatis cō-
 silium cepit, occidendi scilicet seruos Christiani nomi-
 nis, ita circumposito & incenso tormentario puluere,
 ut ad unum omnes in ergastulis concremaret, certus id
 exequi, nisi Iudeus Sinas execrabile facinus dissuasisset,
 testatus huiusmodi consilium uiro forti, tot uictorijs
 inclyto, regiq; diadematis honorem præferenti,
 indignum

indignum existimari, quando non multo post læset fu-
 turum, ut patrati tanti sceleris ipsum maximè pernite-
 ret. Quid enim esse aliud quàm concepti summi timo-
 ris, & supremæ desperationis indicium? quæ duæ res
 asperum sustinenti bellum grauissimè nocerent, & an-
 tiq; uitæ decora deturparent. Caueret proinde ne ex
 atrocissimi facti fama, Solymani imperatoris inexpi-
 bile odium aduersus se concitaret, qui omnis inhumane
 feritatis expers, immania scelera detestari, et uindictam
 care cōsuesset. Viuere igitur sineret Christianos fatalibus
 suis uinctos catenis quædiu sors ferret, q̄ diligentissimè
 custoditi atq; inermes, nō multo post usui esse, nec
 sine certa pernicie sese cōmouere possēt, si inauspicata
 libertatis cupiditate tenerēt. Ab his profecto nec da-
 ri hosti, nec sibi cripi, uel deniq; morari speratā uictoria
 posse. Erubuit ad hæc tyrānus, cōcessaq; miseris uita,
 arce est egressus, et in lōgè maximū urbem templum
 cōcionaturus se contulit: illuc enim principes Tuneta
 norū euocarat, ut quæ ad defensionē urbis parāda essēt
 perdoceret, eorū uerò animos adhortatione confirma-
 ret quib. iā pridē arma tāquā suspectis ademisset. Hæc
 agente Barbarussa, maximè lætus, & felix miserrimis
 seruis dies illuxit, mox ater conuersa Fortuna ualdeq;
 funestus Barbaris reiturus. Id nanq; diri tyrāni uotū
 non diu tegi celariq; potuerat, certus siquidē barbaræ
 crudelitatis imminētisq; adeo atrocis periculi rumor,
 per totam arcem usq; ad ergastula permanerat, mi-
 sericordia quorundam libertorum, qui domini truci-
 lentiam abominati tactique religione, animos ad
 uictorem ueramq; pietatem reuocant, primates ser-

uorum sibi notos per secreta colloquia ad libertatem excitantes. In his fuere Franciscus et Medelino Hispaniæ oppido, et Vincentius Catareus Dalmata, defecte uirilitalis eunuchus. Hic Giasseragas uocabatur. Illi à pueritia educatum, et Arabicas edoctum literas, Hariadenus in delitijs habuerat, et Memim appellabat. Hi duo memorabile maximeque piium facinus ausi, patefacto carceris aditu, erectis in occasionem, et audacter consurgentibus, ad abrumpendas catenas instrumenta præbuerunt, atque ita præclaro magni Demiraculo, circiter sex milia nudorum hominum, uarijs rebus saxisque, præsertim dextras armantium in Turcas erupere. Iam Ramadas est Baetia Hispaniæ oppido, profectus arcis, inexpectato atque horribili tot catenas effringentium strepitu excitatus, cum armatis quos repente cogere potuit, ad arcis portam decurrerat, in cuius limine, Siculus iuuenis ingenio manuque promptissimus arrepta repaguli trabe, unum atque alterum custodè prostrauerat, obseratisque ferreo uectè postibus, porta fuerat potitus. Sed Ramada impetum faciente, Siculus uti erat inermis confestim interficitur, et reliqui portæ aditu depelluntur. Ipse reserata porta sibi ac suis egressum parat, et cum aliquot generosis equis, et sarcinarijs iumentis, quibus carioris supellestilis partem raptim imposuerat, ad Barbarussam acerbissimi casus nuncium ferens contendit. At Christiani exutis cõpeditibus tumultuarieque interfectis aliquot Turcis, totam occupant arcem, armamentarium refringunt, atque omnia regia gaza, comæatu, armisque potiti, ab excelsa parte arcis de sua uictoria Cesarianis significat partim summo

partim

partim flammis ab incenso sulphureo puluere excitatis, expansoque demum uexillo, quod Sarmetinae cohorti apud aggeres ademptum fuisse docuimus. Hæc tametsi dubiæ significationis argumenta, nostri in multo spatio nequaquam præclare perspicierent, crebris tamen Tunetanorum ad Cesarem, Muleassemque trans fugijs adducebantur, ut grauem omnino apud hostes exortum esse tumultum crederent, et Cesar cum expedita manu Giahenum, et Buccanigram, qui seruis opportunè rebellantibus opem ferrent, ad explorandam urbi atque arci appropinquare iuberet. Interea Hariadenus Iudæo in primis, qui importunè obsistendo expeditum, et salubre consilium euertisset, falsisque item Dijs suis crebro maledicens, ad arcem reuertitur. Obserata ianua supplex et propè lachrymans seruos orat, mœnia portamque tenentes, ut se cunctis parcere integra fide paratum extemplo recipiant. At illi ueteris nouaque Fortunæ suæ memores, iustoque exacerbati odio, in eum certatim lapides conijciunt, adiectisque contumeliosis uocibus submouent, sic, ut ille ira et dolore præpeditus, et furens, in conspectos sua manu sagittas dirigeret, et rebus planè perditis, et conclamatis, deformem in fugam uerteretur. Secuta sunt fugientem Turcarum agmina, quorum numerus septem milium summam implebat, eo consilio, ut ad urbem Hipponam, quam hodie Bonam uocant, diui Augustini præsulatu celebratam, se conferrerent. Ibi enim suas triremes cõscendere, marique potius quam terra reliquos Fortunæ suæ casus experiri uolebant, quoniam Hariadenus in stagno iuxta urbem, et arcem influente, triremes qua-

tuordecim tanquam in statione tutissima reliquerat, ad incerta belli, si opus foret deducendas. Armamenta autem cum remis atq; tormentis deposita erant in arce, quam suo praesidio tuebatur. Caesar ubi hoste desperatis rebus effugere, Bardosq; praetergressum hortos, ad Bagradam amnem, qui a Paenis Magiordech appellatur, extentis itineribus properare certius didicit, Tuneti portis omnes copias admouit. Aduentanti praesto ante affuere ciuitatis magistratus, qui allatis portarum clauibus deditioem facerent, eiq; incruentae uictoriae felicitatem gratularentur, se autem gratissimo animo, quod essent seuisima Turcarum tyrannide liberati, cuncta quae imperaret, protinus esse facturos. Id unum petere ab equitate optimi, et clementissimi imperatoris, ut milites extra urbem in castris continere, et ciuitatem cumulado obstructam beneficio, inuito latam praestare uellet, postquam Muleassem antiquissima stirpis ipsorum regem, singulari benignitate reducendum adduxisset. Nihil enim milites ex urbanis rerum omnium copijs, quae suppeditari possent, esse desideraturos. Pro suis quoq; ciuibus deprecator aderat Muleasses, uehementer de ciuitatis salute sollicitus. Sed Caesar quanquam ad id praestandum, satis propenso animo esse uideretur, tamen quod de Punica fide non temere dubitabat, et quam Tunetani per Muleassem pecuniam se in stipendium praebituros antea promississent, astute et cunctanter extrahendo tempus expedirent, utpote qui de supremis Barbarussa consilij euentum expectabant, ut id prolixè polliceretur adduci non poterat, et quominus Paenis quicquam certum de

eorum salute promitteret, uel ob id admonebatur, quod turbidas frementium militum uoces audiebat. Dicitabant enim se periniquè simul et ingrati, tot navigationum ac itinerum extrema perpeffos incommoda, iusto uictoriae premio fraudari, postquam ipsos illuue obsitos, et imopes, nihil iam aliud sustentaret et aleret, quam oblate spes praedae, quae sibi lacera ueste uix pudenda tegentibus, excusisq; longo labore, et siti inclementer eriperetur, scilicet, ut Tunetani religionis hostes perpetuiq; receptatores, et hospites immanium praedonum, Christiana uictoria latari possent, ipsi autem uictores elusi, undiq; suas aerumnas perpetuo lugerent. Suspenso adhuc Caesare, Vastius cum parua manu ad arcis portam accessit, et a seruis qui se in libertatem uendicabant, cum insigni gratulatione receptus est. Inspectanti autem Barbaricas opes, et totum arcis apparatus, seruus Ligur absconditae pecuniae latebras indicauit. Demerserat enim Barbarussa in cisternam ad triginta milia nummum aureae monetae, pluribus insuta culeis. Hos expiscatus Vastius, a Caesare praedae donatiuiq; nomine, ut sibi concederentur facile impetrauit. De se enim omnibus bellis optime meritum, et ex natura liberalis ingenij inter principes eius aetatis maxime largitorè, eo munere dignissimum existimabat. Verum arce inexpectata felicitate in potestatem redacta, et iam diripientibus cuncta seruis, miles diutius contineri non potuit, quin agminatim intraret urbem, et per cunctas regiones ad praedam discurreret, Tunetanis nihil fere hostile expectantibus, et magno ciuilatu edito, Muleassis fidem frustra implor-

rantibus. Paulò siquidem ante cõspecto Muleasse gens æque mobilis, & infida, pronãq; in adulationem, magnas inuistat. & lætitiæ significationes manuum plausu, & crebra gestulatione corporum, secundisq; acclamationibus omnis uirorũ & mulierũ ætas ediderat, scilicet, ut antiqui in nostros odij libidinẽ recõderent, ob idq; uictores nostri nullo eorum merito ad misericordiam flecterentur, quum ex conscientia incertæ fidei, id summæ calamitatis incommodum ultro sibiipsis contraxissent. Primus inbiantium prædæ impetus, ut inuadentium, & effringentium fores uarij casus tulerunt, promiscua cæde cruentus fuit. Sed Hispanis atq; Italis in auaritiam pronioribus, Germani ab insita animi feritate Mahometano cruore sitim explere properantes, ita cadaueribus cuncta compleuerunt, ut imbellem omnis sexus, & ætatis turbam, ad inanium Deorum templa confugientem, sine discrimine trucidaret, & pauimenta damnatis in templis multo inermiũ sanguine inundarentur. In eo cadentium miserorũ strepitu, lugente obstanteq; Muleasse, Cæsar scuitiæ modum imposuit, pronũciariq; iussit capitale fore, si qui Tunetanum uiolaret ciuem, aut in seruitutem abduceret. Fieri tamẽ ne quijt, quin multi, adolescentesq; præsertim, & formosiores scœnina ad classẽ raperentur, nam socij nauales, fama diripiendæ urbis excitati ad urbem conuolabant. Quamobrem Muleassi licuit quos nouerat è manibus prædantium in libertatem exigua pretio uendicare, sic, ut unam ex uxoribus eius, quæ antea inter carissimas fuisse dicebatur, binis redemptam aureis constet. Cæsar ingressus arcem, seruos, qui cla-

uissimo factò summæ parandæ uictoriæ occasione præbuerant, collaudauit, diuisaq; uiritim certa pecunia qua sese alerent, liberos fore dixit, pollicitus nauigia, & comeatum quibus in suas terras transportaretur Medelinum autem, & Giasseragã, quos Barbarussæ alumnos, & effringendi ergastuli authores fuisse docuimus, pecunia uestiq; donauit, à quibus postea multa de Barbarussæ consilijs, arcanisq; moribus didicimus. In ea arcis direptione tria incomparabilis iacturæ detrimenta Muleasses deplorauit, Arabicorum uoluminum in primis, quæ conturbata atq; direpta bibliotheca perierunt. Afferuabantur enim antiquissimi codices, non disciplinarum modò omnium præcepta, sed superiorum etiam regum res gestas, & Mahometanæ superstitionis interpretationem continentes, quos rex ipse postea me audiente, se unius urbis pretio (si fieri posset) auidẽ redempturum differebat. Secundo loco fuit unguentorum odoratiq; Indici aromatis officina, in quam patris Mahometis exemplo, prodigiosi sumptus, inuistatq; luxuriæ orientis opes contulerat. Siquidem plumbeis in loculis, eburneisq; arculis tanta uis ambra, musci, & zibeti (harum rerum antiqua uocabula adhuc ignoramus) in balnei quotidianos usus, & nocturnos diurnosq; cubiculorum suffitus erat recondita, ut ingentis auri ponderis pretium excederet. Quæ tamen omnia Hariadenus uictor, militari duritia subagrestis, & damnarat, & effuse contempserat. Postremò uaria maximeq; pretiosa pigmentorum genera, ab ignaris seruis atq; militibus, præsentis tantum & manifesti lucri spolia querẽtibus, stultè prætermis-

sa dissipataq; sunt. Nam acerni plures cæulei transmarini, quod cyaneum efficit colorem, & à Græcis authoribus lazurium uocatur, in armarijs reperti sunt, multiq; culci, cocco, & lacca Indica pleni, quæ purpure colorem emulantur, & à pictoribus eximijs, & lanarum telæq; sericæ infectioribus magno coemuntur pretio. Quæ omnia tum fœdè pessundata nemini prædæ futura disperierunt. Ingens quoq; ballistarum, & nostri moris telorum, & armorum, thoracumq; præsertim ex laminis, & galearum apparatus est repertus, agnitæq; sunt in his cassides, ocreæ, femoraliaq; Gallorum equitum, ab eo tempore quo Ludouicus rex Gallie Tunetum ante trecentos annos obsederat, à Pœnis de Christiano hoste parata, quæ ad eius belli memoriã custodita seruabantur. Interea Hariadenus ad Bagradam amnem, qui Maiordech à Barbaris appellatur, iter intendit, uadoq; propter æstatis siccitates facillè reperto, transgressus est, ne quicquam persequente uel lacescente Numidarum ala, quam Muleasses ex ueteribus amicis, auunculiq; Doracis clientibus coactam, abeuntes Turcas persequi iusserat. Eo namq; ordine Barbarussæ iter habebat, ut postremo suorum agmine, certis scopettariorum & sagittariorum præsidijs more mille confirmato, neq; manus conferere, neq; appropinquare quidem ausos facillè contemneret, & Hipponã omnibus suis incolumibus, uti statuerat, intactus euaderet. In transitu tamen Bagradæ amnis Haydinum Smyrnaeum incliti nominis piratam desiderauit, quum is in magno solis ardore longoq; itinere fessus, & multo adipe prægrauis, cogente siti ex profluente auidius

potando

potando, disruptis præcordijs in ripa expirasset. Hariadenus ubi Hipponam peruenit, primum omnium recreandis copijs bidui quietem dat, concioneq; habitata uniuersos consolatur, hortaturq; ut quodcumq; incommodum iniqua fors attulerit, id nequaquam hostium uirtuti, sed seruorum perfidiæ tribuendum existimare uelint. Fortunam inuictis patientissimiq; animis ferendam, eamq; noua uirtute conciliandam arbitrarentur. Sibi esse in animo classem educere, atq; inde continuo Algerium proficisci, ubi maioribus præsidijs comparatis, classèq; adaucta, & nouo suscepto consilio, rem ipsorum uotis parem, & sua existimatione non indignam sit ausurus. Nunquam ulli duci ab aduerso rerum euentu fracto subactiq; alacrioribus animis à militum corona succlamatum fuisse memorat, quum ultro deposcerent, ut quæ uellet, uel grauissima atque asperissima uniuersis imperaret, nihil enim se recusaturos, modò ad rem gerendam educerentur. Itaq; incredibili studio & promptissimis suorum uiribus fretus, triremes quatuordecim demersas in stagno, ipsiq; profluentis fluminis uado, admirabili celeritate educit, suisq; impositis armamentis protinus exornat. In margine stagni aggerè erigit, productaq; munitione in canna tormenta confert, non inani coniectura iudicans, non multò post nostrorum classem affuturam, ut egressum impediret. In eo quoque consilio Cesar & Auria pariratione uersabantur, ut hostem euadere paratam præoccuparent, rati eius classem priusquam deduci adornariq; posset, si pars ipsorum classis eò mitteretur, tormentis in statione demersuros. Ad eã rem cõficiendam

ab Auria deligitur Adamus Centurio Genuensis, non magnopere rei naualis peritus, sed affinitate Auria & multis diuitijs æque fidus & potens. Is certum triremium numerum socijs imperat, & sublato uexillo cum quatuordecim tantum rostratis ad Hipponā prouehitur, certam facilemq; uictoriam, ingentemq; inde sibi laudem de imparato hoste se adepturum sperans, quod in apparatu instruendæ classis occupatum Barbarus iam fore crederet. Sed postquam Bisertum præteruectus Hipponæ appropinquare coepit, Barbarus iam incomparabili celeritate classem eduxisse, & munitionem tormentis instruxisse certius didicit. Quare uehementer perturbatus consilium mutat, monëtib; trierarchis, ut omnem certaminis aleã deuitaret, quod in sociorum triremibus, Hispanicis præsertim, Siculis, & Neapolitanis, rari essent propugnatores, ut qui ad prædæ spem antea, iniussu in terram descendissent, ideoq; iniquissima conditione cum Barbaris numero feritateq; præstantibus pugnaturus censeretur. Itaque opportunè prudens obuerti proras iubet, & uelis remisq; regreditur, ut maiorem partem classis accersat. At Barbarussa, uti postea cognitum est, diu in incerto habuit, an nostrorum classem ad spem uictoriæ consequeretur, postquam pari triremium numero foret confluendum, an potius in uetere proposito petendæ Algerij persisteret. In hanc sententiam inclinauerunt trierarchi, ignari prorsus infrequentiæ imbecillitatisq; nostrorum, atq; ita occasione magni certiq; prouentus prætermissa, modico Turcarum præsidio arci imposito, oram soluens, Algerium enauigauit. Redeunte au-

tem Ad

tem Adamo rebus infectis, pleriq; principes ægerimè tulerunt, quod incuria quorundam imperio ægrè parentium, & flagitio sociorum naualium, qui iniussu in litus descendissent exoptatæ uictoriæ occasio elapsa uideretur. Hoc enim unum eo bello ad summã Cæsaris felicitatem defuit, nam præferoci hosti si ei classis à nostris crepta aut demersa fuisset, nullus omnino tutus ad fugam locus relinquebatur, quoniam innumera biles Numidæ, Turcarum ex professo hostes, per medieterraneã ærumnosum iter habentem ex notis saltibus inuasuri, & priusquam Algerium perueniret, omnino deleturi crederentur. Ceterum Auria grauitèr indignatus sibi & suis nec tamen desperans hostem se ad pisci posse, cum tota sua peculiari classe, ceterisq; ualidioribus sociorum rostratis, Hipponam contendit. Cognito autem Barbarussa discessu, urbem cepit, murosq; diruit, arci uerò quam tormentis in potestatem redegerat, præsidium imposuit, duce Aluaro Gometio regressusq; est ad Cæsarem. Ceterum Gometius, tametsi uir erat bello fortissimus, usq; adeo tamen auaritia erga hostes pariter & socios euasit infamis, ut indicij metu manus ad turpem uitæ exitum sibi conscisceret, & Cæsaris iussu arx ipsa, quæ non nisi magno sumptu defendi poterat, funditus euerteretur. Exinde consultatum est de Muleasse, Cæsariq; cum Tuneti regem maiorum suorum consuetudine regnaturum constituit, binosq; tantum falcones ad aucupium, & binos è Numidia pernicies equos tributum nomine quotannis imposuit ea cõditione, ut Christiani nominis amicus, Turcarum uerò gentis perpetuus hostis, Cæsaris nomen coleret,

& Guletano præsidio, quod ex Hispanis amplius mille imponebatur, stipendium persolueret. Cogitatum subinde est de oppugnanda urbe Africa, quæ in Adrumentino sinu ualido Turcarum præsidio tenebatur. Hæc urbs antiquitus parua Leptis fuit, hodie à nostris Africa, & à Barbaris Mahemedia appellata. Sed aduersæ tempestates, classem superare Clupeæ promontoriū (hæc hodie Calibia dicitur) & sese in sinū Adrumentinum, quem uocant Mahometæ inferre prohibuerunt, atq; ita classis Siciliam tenuit. Cæsar Panhormi & Messanæ triumphali pompa exceptus est, donatusq; passim pecunia, Rhegium traiecit, & per Brutiorum oppida hospitaliter à Sanscuerino Besenniano regulo susceptus, Neapolim peruenit. Quum esset in itinere, nunciatum ei est Franciscum Sfortiam è uita decessisse, cuius morte grauisima exorta sunt bella. Nam Franciscus Gallie rex, Cisalpinæ Gallie imperium à Cæsare sibi concedi postulabat, cum suo iure antiquæ hereditatis à Valentina Vicecomite repetito, tum præclara Maximiliani Cæsaris concessione, qui id tabulis ritè confectis acceptaq; honorarij muneris pecunia, Ludouico regi post exactum captumq; Ludouicum Sfortiam adiudicasset. Sed Cæsar non ignarus quantum sibi autoritatis, potentie, & certi quotidianæ pecunie prouentus, ex Gallie Cisalpinæ possessione, imperioq; accederet, ullis precibus adduci nõ poterat, ut opulentissima Italia pars, præpotentibus Transalpinæ Gallie regibus adijceretur. Hos enim parto Mediolanensi imperio (uti eos iampridem fecisse meminerat) minime quieturos existimabat, sed auiditate proferendi imperij

aliena

aliena ipsiusq; in primis regna protinus inuasuros. Neq; eum quo minus constanter in sententia sua maneret, Italiae principes deterrebāt, quibus potentia suam tot auctam opibus, magnopere suspectam, ideoq; formidandam intelligebat, uti recenti exemplo didicisset, quum illi authore Pontifice ad arma consternati, cum dira rerum omnium perturbatione, uel sæpe uicti mutatiq; omnibus aduersæ Fortune malis, hoc pertinacis sine expostulassent, & demū impetrassent, ut Mediolanum Francisco Sfortie redderet, Hispanosq; milites omnibus populis graues, deduceret. Ex aduerso Franciscus nihil æquum, in seq; propensum à uoluntate Cæsaris expectans, nec tamen ea in re animum deponens ut qui armis aduersus Cæsarem primus uti nollet, extincto Sfortia, in Carolum Sabaudium arma uertit, ut per eius ditionis fines expeditum sibi iter in Italiam pararet. Causam autem inferendi belli hanc præferbat, quòd Sabaudius Nicæam Prouinciæ urbem antiquitus à Gallis certa pecunia oppignoratam sibi eripi nollet, ne opportuna & munitissima urbe, quæ Galliam ab Italia disterneret, exueretur, rege eam plurimum flagitante, restitutaq; pecunia redimere contendente. Is enim urbem excelsa arce ualidam, & propter Herculis Monæci portum, magnas navigationibus cõmoditates afferentem, si bellum gerere oporteret, magno sibi usui futuram prouidebat. Alienarat rex iampridem animū ab amicitia Sabaudij grauib; ictus offensionibus. Nam is, tamesi Francisco erat amunculus, uxoris tamen Lusitanæ illecebris deprauatus, defatigatusq; assidujs precibus (hæc erat uxoris Cæsaris græ

mana soror) neglecto Gallo, se totum ad auctoritatem
nutumq; uictoris Caesaris ita cōtulerat, ut urbē Astam
ab eo sibi dono oblatam accipere nō recusaret, filiūq;
tanquam fidei obsidem in Hispaniam Cæsari educan-
dum mitteret, quæ tum importunē atq; impudenter ad-
missa fuisse Galli differebant, nullum enim Gallo cer-
tius erat in Italia patrimonium ipsa urbe Asta, quam
amplius centum annos sine controuersia possedisset.
Verum eam Cæsar qui Gallos Italia penitus cictos,
ulla ad spem reditus in Italia certa sede potiri nolebat,
auide expetenti Lusitanæ, nec abnuēti uiro eius facili-
concessit, quæ urbs coniuñcta inclusaq; Subalpinis op-
pidis Allobrogico regno præclarum amplitudinis et
roboris decus additura uideretur. Fuit aliquandiu ma-
gno consiliorum æstu iactatus Sabaudius, uir egregie
probus, ad æquitatemq; procliuis, nec alieni unquam
appetens, nisi esset uxorius, an Gallo regi de Nicæa ob-
sequendum foret, quum in ea nullum aliud quàm inue-
teratæ possessionis ius sibi esse fateretur. Verum Fran-
ciscus Sfondratus senator è Mediolano, Cæsaris nomi-
ne legatus in Allobroges missus, eū ab huiusmodi con-
silijs impensè deterruit, testatus eum aduersus Cæsare
facturum, si quicquam cum rege Gallo pepigisset. Eo
modo Sabaudius, ne Cæsarem offenderet, cognationis
iura, et Allobrogum principum ueterem amicitiam,
quæ hactenus cum Galliæ regibus inuiolata permanse-
rat, ea minaci obstestatione perterritus, tueri non po-
tuit, miserabili profectò conditione, quòd quum neu-
trum offendere uellet, utriq; demum, sicuti mox euenit
se præde futurum prospiceret. Nec mora Galli, duc
Philippo

Philippo Sciabotto, quem à præfectura maris Amira-
tem uocabant, coactis copijs, eum Transalpinis oppi-
dis, quæ pertinent ad Allobrogum fines, inermè deser-
tumq; ab omnibus exuerunt, transgressiq; Alpes, ali-
quot munita oppida Subalpinæ regionis, in primisq;
Taurinum, Fossanum, Penarolum, et Cherium occu-
parunt, ac nisi Antonius Leua eductis Mediolano cō-
pijs, cuncta inuadentibus occurrisset, repressaq; Gallo-
rū audacia, iusti exercitus uim rebellātibus ostendisset,
futurū erat, ut Vercelle et magna pars Subalpinæ di-
tionis in potestatē Gallorū deuenirēt. Neq; tamen ulla
res in ipso bene cæpta, prouenientisq; uictoriæ cursu
Philippū magis retardauit, quàm Ioannis Lothoringie
Cardinalis aduentus. Is enim à rege ad Cæsare cum am-
plissimis de pace mandatis missus, ubi in castra ad Tau-
rinum peruenit, sua auctoritate, quæ apud regem erat
eximia, Philippo persuasit ut subsistere citra Duriam
annem, neq; ulterius arma proferre uellet, ne summæ
spei paratæ pacis atq; concordie occasionem, offenso
exacerbatoq; Cæsare corrumpere. Existimabat nanq;
se Cæsare suppressis armis, suspensoq; bello, molliorē
et faciliorē inuenturum, ut pote quem neq; ui subigi,
neq; ullo rerū suarū periculo permoueri posse intelli-
geret, ut quicquā suo nomine indignū cum armato ho-
ste pacifceretur. Id Lothoringi consiliū ægrè admitte-
bat Philippus, detestantibus præsertim ducibus, peri-
tioribusq; præfectis tanquam importunum, inutile, et
graue mox incōmodum ex sera pœnitentia gerēdis re-
bus allaturū. Aderant enim lectissimi proceres ducesq;
et præter Gallos in quibus eminebant Montegianes,

Palicia, Burriat, etiam Italici nominis Stephanus Collina, Paulus Rentij Ceritis filius, & Sergianus Carracius Melphie regulus. Sed contra omnes Lothoringi sententia ualuit, uel ob id quod Philippus eius uiri dignitati, & ad rem conficiendam ab arcano regis peculiaris officij summam autoritatē afferenti tribuendū putaret, & se satis his belli prosperis initijs ad laudem profecisse uideretur. Ad id inexpectatū ingratae pacis nomen, milites gerendarum rerum studio uehementer incēsi, extemplo perturbatis deiectisq; sua spe animis, usq; adeo indignanter in iram exarserunt: ut pleriq; pra dolore gladios abijcerent, hastasq; diffingerent, iactis in ducem probris, tanquam non postea resumpturi, uel si imperio iuberentur, postquā importuna cessatione imperator uti parū bellicosus imperitusq; rerū, sese à cogitatione belli, cursuq; uictoriae, ad incertā pacis spem conuertisset. Neque id postea militaris iudicij factū inane extitit, quādo et tum paratam uictoriā interpellasse, & graues demum Gallico nomini clades importasse uideri potuerit. Eo namq; intempestui consilij decreto, non multo post Philippus, nō in scitia modo, sed prodicionis propē apud regem accusatus, tanta exarsit inuidia, ut honore bonisq; seuera damnatione spoliaretur, atq; inde summam calamitatem adiutus esset, nisi scdis probris laceratum postulatūq; ab exilio, uxoris affinitas & clementia regis erexissent. Hyemaratus Caesar Neapoli amoenissima in urbe, excultus procerum omnium liberalibus officijs, & quod ad popularitatem pertinuit, per otium Carneualium dierum, qui pro Lupercalibus à nostris instituti sunt,

Tunctane

Tunctane uictoriae lætitiā, editis equestribus ludis, magnificentissime representarat, in quibus ipse Maurifaco citharæ accurrebat, saltantiumq; illustriū socinarum choris, reuicta ingenij seueritate, personatus intererat: co quidem licētius, quod per eos dies Margaritam filiam, Alexandro Medici iam pridem destinatam celebratis nuptijs in matrimonio collocarat, præclara cum laude summæ probitatis, quod non secus ac uiuo Clemente ueteribus promissis integram fidem attulisset, quanquam ne id faceret, interpellaretur à Florētiniis patritijs, qui exules facti Neapolim coibāt, usiq; patrocinio Saluati & Rodulphi Cardinalium, Alexandrum omni existimatione, principatūq; Etruriæ, & deniq; uxore, uel paratis nuptijs spoliare nitebātur cū uno consensu, ingētia auri pōdera quotannis offerrent, si repudiato genero, coq; Florētia exacto, ciuitati pristinam libertatē restitueret. Eum siquidē per contumeliam spurium, ex agresti ancilla genitū, immutēq; nobilissimæ patriæ tyrannum, scriptis, atq; editis orationibus appellabant. Sed Caesar ciuitatem Gallico nomini non obscure fauentē, optimoq; belli iure propter infidelitatis noxam, omni hostilia de se meritā ita ode rat, ut omnes restituentē libertatis conditiones repudiandas iudicaret, copraserium tempore, quo excitari ingens bellum prouidebat, quum paulo ante ab ipsis exulibus Hippolytū Medicem Cardinālē ab Alexandro qui patruelisel erat frater, deprauatū atq; diductū meminisset, ut eorū dissidio Mediceæ domui excidiū pararetur. Hippolytus siquidem exules Florētinos, ueteresq; familiae hostes sibi ascuerat, uanitate ingenij inductus

V

ut per eos Alexandro atroces insidias moliretur. Eū enim astuti homines, ualidaq; facundia et miris cōsulen-
 di artibus instructi, eō peruersa atq; insana ambitione
 correptū perpulerant, ut Etruriæ principatum in sua
 fata præproperus affectaret, abdicareq; se honore pur-
 purei galeri uellet, atq; inde ad eiusdē filiaē Caesaris nu-
 ptias aspiraret, quod nisi sublato Alexandro fieri non
 poterat. Cuncta enim tum sibi secūda, si Caesaris gener
 euaderet, obuentura confidebat. Itaq; dum in eius insa-
 ni sceleris cogitatione uersaretur, per Baptistā Cibōū
 Masiliensem episcopum, Innocentiūq; Pontificis nepotē
 teterrimam necem ex incenso tormentario puluere
 Alexandro machinatus est. Harum autem insidiarū in-
 dicia Deo maximo detegente ab Alexandro deprehen-
 sæ sunt, atq; illico Roman ad Paulum Pontificem dela-
 ta. At Pontifex tametsi ruituræ Mediceæ domus ex-
 cidio, quod aliena cum inuidia pararetur, mirè gande-
 ret, in spem scilicet ingentis lucri ex amplissimis sacer-
 dotijs, quæ in Farnesios nepotes transferrentur, tamē
 Alexandri iniuriam omnino negligere uideri noluit,
 quum Octavianum Zengam hominem facinorosum
 ex Hippolyti satellitibus, nefarij cōsiliij consciū, com-
 prehendi iussisset. Eo capto Hippolytus uehementer
 exterritus, detectaq; malignitatis suæ pudore confu-
 sus ex urbe in Catillum Tyburtini agri castellum pro-
 fugit, atq; inde non multò post ex pœnitentia cōcepti
 facinoris commutata uoluntate, ad sanitatem redire,
 & quorsum euaderēt maligna exulū cōsilia serò agno-
 scere cœpit, sic ut Alexandro se conciliare, & à Cesare
 pacis conditiones accipere percuperet. Qua de causa

Neapoli

Neapoli conducto nauigio, ad Casarem in Africa bel-
 lum gerentem enauigare properabat. Verum Petro
 Toletano prorege ei nauigium pernegante, ad oppi-
 dum nomine Iter Fundani agri, quod est uia Appiæ
 impositam, inops consilij substitit, ubi oborta pestilen-
 ti febre, iuuenis longè omnium eruditi ingenij nobilitate,
 decore uultus, & illustris uitæ splendore florentis-
 simus, sexto die ex humanis est ereptus, magna her-
 cle exulum lætitia, quorum Philippus Strozza erat
 princeps, & Pontificis commodo, quum hic eius spo-
 lijs suos ditaret, illi uerò uno erepto alterum tanquam
 fratris ope destitutum, uti mox euenit, faciliè tolli pos-
 se diuinarent. Nec desuere exules auctore Strozza,
 qui eius immaturæ mortis causam ad uenenum referre
 contenderent, ut Alexandri existimatio, ea infami
 suspitione suggillari uideretur. Verum ob id Andreas
 Etruscus epulas mensis inferre solitus, temere accusa-
 tus, quum diu tortus fuisset, & nihil de ea re confitere-
 tur, carcere tanquam insons eductus est, affirmantibus
 præsertim medicis nullum esse uenenum, quod certo
 ex interuallo laceret & fureret, sicut in tertiana fe-
 bre bilè efferuescere uidemus. Is enim morbus cui Hip-
 polytus cessit, ad statæ periodi exacerbationem redi-
 bat, ideoq; eius morbi casum ad nouam permutati æ-
 ris intemperiem referrent, qua nonnulli ex eius comi-
 tatu iuuenes ætate florentes, pari opressi morbo con-
 cidissent. Nec multò post Cesar audiendis populorum
 querimonijs, qui inusitata regulorum acerbitate aua-
 rissimè se uexatos & expilatos conquerebantur, seue-
 re intentus didicit minoris insulæ Balearis populum,

V 3

à Barbarussa supremā cladem accepisse. Is enim, ut supra docuimus, fatali nostrorum incuria, erroreq; maxime pœnitendo, Hippona elapsus, ubi Algerium peruenit, refecta classe, eaq; nautico comœatu optimè instructa & cura rerum Afani filio, cui tutor atq; adiutor Saleucus aderat, demandata, Byzantium enavigare constituit, eo animo, ut ex itinere prædabundus Cæsariæ ditionis oram percurreret. Primum autem omnium in Ramadam Bætiæ Tunctanæ arcis præfectū capitali supplicio animaduertit, quod minus intèra custodia carcerem ergastulāq; nexorum obseruasse, indeq; totius amissi regni cladē attulisse putaretur. Hic inter libertos Christianæ religionis desertores, longè charissimum habuerat, solerti eius planeq; Bætico ingenio, in omni hæcenus rei bellicæ negotio magnopere delectatus & adiutus. Ab Algerio itaq; oram solū in Magonis portum minoris insulæ Balearis, Barchini Magonis, ut credi par est, unde nomē accepit, morte & tumulto nobilē, se iniulit, Punicoq; ad fallendum usus dolo, ita intrauit, ut Cæsariæ classis speciem, explicatis Christianorum insignium uexillis præberet, & ab effusis ad spectaculum oppidanis, multis de more tormentorum bombis salutaretur. Magrum enim numerum huiusmodi uexillorum, Barbari uarijs casibus, Portundoq; præsertim Hispanicæ classis præfecto super Sardiniam aliquot ante annos oppresso, nostris ademerant. Adiuuit etiam astum dolosi hominis Lusitana nauis, quæ in eundem portum tempestate impulsā ancoras iecerat. Præfectus namq; eius Consalius Perelia, eadem captus imagine, pilas ferreas tormentis

eximi,

eximi, eaq; inani sonitu ad lætitiæ signum honoris causa displodi iusserat. Sed postquam à tot rostratis repente circumuentus, Barbarorum ora, & peregrina arma, simulatq; amicitia dolos propius & certius agnouit, serò sese atq; nauigium strenuè tutari conatus, à Barbaris cruciæ certamine expugnatus, trucidatusq; est, iniquiore etiam eius sorte, quod nauigium reticula to ex funibus uelamento contegi muniriq; solitū, tum fortè tanquam tutissimo in portu minus necessario, communine careret. Capi enim nō posse uidebatur, nisi certa cum pernicie insilientium, quum inferius per castris & foros parata essent uenabula quibus conscendere ausi transfoderentur, & ualidis colubinarum ictibus rostratis faciliè perfringi demergiq; posse appareret, nisi Perelia earum globos pernicioso adulatio nis officio incautus, eximi iussisset. Eo modo Lusitanis ad unum interfectis, Barbarussa ad oppugnandū oppidum tormenta conuertit, sed quum oppugnatio, fortiter se tuētibus oppidanis, Turcis durior euaderet, præfectus imbellis metuq; occupatus, de oppidi ditione cum Barbarussa transegit, ea conditione, ut cum uxore et liberis incolumi libertate seruaretur. Atq; ita scelsto præfecti consilio, Magoniani ad unum omnes miserabili infortunio capti, & in Africam abducti sunt. Verum præfectus integra fide seruatus, nō multo post admisi flagitij pœnas dedit, quum cum Martinus Duræa insulæ præfectus, laquei supplicio puniendum imperasset. Barbarussa autem uniuersam prædam Algerium retulit, atque inde autumnales Boreæ flatus contemnens, pari audacia, felicitateq; longissimæ nauis

gationis, uti ante statuerat, Byzantium peruenit. Interea Cæsar acere bellum aduersus Gallos coquens, nec obscure parans, quod summi eius consilij summæq; prudentiæ fuit, Venetos in partes traduxit, diu opinione suspensos ab excessu Francisci Sfortiæ, nec temere de Italia libertate dubitantes, quando longissimè prouiderent, si Galliæ Cisalpinæ imperium, uti hæreditas postulabat, reliquis tot Cæsaris regnis accederet, præpotentem accolam sibi præcipuè formidandum parari, quod Cæsar regna regnis adnectere solitus, quæ sibi legitimo iure ab indulgente fortuna tribuerentur, uti immensa auctus potentia, si æquitatis ac amicitie obliuisci uellet, uicinas ultra Abdum urbes inuasurus esset, recenti Maximiliani & Ferdinandi auorū exemplo, qui eas Mediolano antiquitus contributas, abreptasq; impotentibus Venetorum armis repetissent. Sed tum Cæsaris nomen in tanta erat gratia atq; existimatione apud Venetos, ab ea præsertim Punicæ uictoriæ laude, ut pleriq; ei fauere, prouehereq; eius opes dictis sententijs minime dubitarent, ipso præsertim Urbinate Feltrio copiarum imperatore ante omnes propensissimo, qui uti erat indecessa atq; admirabili facundia potens, multos quod uellet patritios impellebat. E senatorio autem ordine, aut præmiorū spe allecti, aut suo-pte ingenio accensi, quod ita fere è republica crederent, Cæsari nūrificè fauebant, M. Antonius Contarenius, qui ei aderat longa functus legatione, domi uerò & in senatu M. Antonij Cornelij perpetuo studio, illustriq; eloquentia, partes Cæsaris subleuabantur. Nec deerant pleriq; seniores, in quibus multus semper fuit

Aloysius

Aloysius Moncencicus, qui nihil nisi pacatum, & ab summa æquitate moderatum, uel ab armato, uti semper inuicto Cæsare, expectandum esse differeret: quam exactæ prudentiæ grauisissimarumq; rerum experiens ipse Grittus princeps, multa reipublicæ prorsus aliena detrimetosaque ex eo foedere obuentura diuinaret. Sed ea quæ Grittus diceret, uti facile apud imperitos euenit, uehemèter cleuabat perpetuum eius & pertinax studium erga Franciscum regem, quod tantus rex, præclarus Veneti imperij restitutor, nisi in gratè & improbè deserendus uideretur, eo præsertim tempore, quo Mediolanensis imperij hereditatem, aut beneficio liberalitateq; Cæsaris, aut ui & armis, uti sæpe antea, esset aditurus. Itaq; facile electi fuerant in legatione, quæ ad Cæsarem de Punicæ uictoria gratulatum Neapolim mittebatur, Cæsariani nominis apprime studiosi, cõtra uerò, ijs patritijs honorifico diuersæ legationis munere imposito, qui reipublicæ studentes, commodo Galli regis fauerent, Romam non obscure ablegati sunt, ne domi consilia Cæsarianæ factionis, in tercedendo atq; impediendo, perturbarent. Nec multò post Neapoli de foedere transactum est, his ferme legibus, quibus Sfortiæ principatum tueri tenebatur spèq; præberet Cæsar id flagitantibus, futurum esse, ut Mediolanense imperium, sua Augustali autoritate, noua regulo maturè concederetur. Id enim maximè Venetus expetebat, ne sibi cum Cæsare regum maximè opulento atq; inuicto, sed cū infirmo, alieniq; arbitrij Fortuna obnoxio, de finibus certandum foret. Hoc tamen disertè conditionibus non adscripsit Cæsar, qui id se fa-

V 5

Aurum uideri uolebat, quando id ut faceret, ullo modo adduci non posset. Statuebat enim in arcano, nunquam Mediolano esse decedendum, nisi armis pelleretur, sic ut eum præclare pœniteret, id paulò anteltalia precibus condonasse, quum in Norico Turcarū arma perstreperent, & Solymanus grauiore opinione pauentium hominum clades illaturus crederetur. Hoc fœdere Cæsar peropportunè confirmatus, certius & efficacius consilia de bello aduersus Gallos gerendo inire explicareq; cœpit, atq; ingenti cura in Germania delatus equitum & peditum per fratrem Ferdinandum, amicissimosq; sibi proceres haberi iussit, deditq; operam per legatos, ut ab Heluetijs impetraret, ne ullam in partem se commouerent, sed eius belli spectatores tantum esse uellent, quod sibi necessariò suscipiendum foret pro salute Caroli Sabaudij, qui immaniter à Gallo rege ipsoq; sororis filio, improuisis ac impotentibus armis undiq; uexaretur. Perimere enim ad dignitatem Romani imperij, ut fœderatorum beneficiariorum, & ipsius præsertim Sabaudij propinqui sui opes, præsidio suo defendantur, ac quatum fieri possit, ex æquo Christiana arma conquiescant. Proinde Heluetios tanquam imperio Sabaudieq; principibus antiquo fœdere cõiunctos, nihil utilius atq; honestius facturos, quam si ab ea contentione abessent. Heluetij nihil se temere decreturos responderūt, memoresq; officij sui utriusq; partis iura fœderum ac amicitie seruaturus, donec eorum arma reipub. Heluetie neq; periculosa neq; incommoda fore, summi ipsorum magistratus iudicarent. Apparebat enim regem Gallum nullas omnino

alias

alias quàm Heluetiorum copias, pro salute defensioneq; regni esse coacturum. Verum, quod maximo usui fuit, Cæsar his legationibus impetrauit, ne cohortes apud eos mercenarie conscribi, & adduci in Italiam aduersum se paterentur, quòd eos Cæsar retineri non posse intelligebat, ueteribus utiq; obstrictos fœderibus, & præmijs qui laboranti externo bello Gallie præsidio forent. Qua de causa adductus fuisse dicebatur Philippus Ammuras, ut Lothoringo Cardinali potius pacem suadenti, quàm Gallis bellum atq; aciem de poscentibus obtemperaret. Nam frustra cohortes ab Heluetijs deposito stipendio postulanti, quibus aciem Gallicam stabili robore confirmarent, ut conscriberentur, negatum fuerat, quum tamen ex aduerso Antonius Leua eius gentis tumultuarias cohortes duas in castris haberet. Egit quoq; Cæsar cum Maria sorore, quæ Belgis imperabat, ut quãtas ea maxime posset pecunias cogeret, quibus ualidæ copie à Germanis conduci, Belgarumq; item & Sequanorum equitum ala, equis & armis instrui atq; exornari possent, quando sibi in Galliam cum duobus magnis exercitibus initio æstatis irrumpendū esse statuisset. Propterea cogẽde pecunie studio diligenter incumbens, dabat operã, ne unus qui timeri poterat, auri defectus, se diuerso sumptu aduersus præpotentes hostes, graue & geminatum, nec citò desiturū bellum molientē, in cursu gerẽdarū rerum impediret. Nã præter eam signati auri summã, quæ à Neapolitanis & Siculis honorarij muneris nomine cõferebatur, supra triginta myriades aureorū nūmū, ab Hispania regnis expectabat. Id autẽ præsidens exactis

ante diem uestigalibus, aut his publicanorū Ligurum societatibus cum graui fœnoris impendio addictis, suppeditabant. Multam quoq; auri uim singulis Mediolanensis imperij urbibus imperabat. Nec deerant qui ex potentem liberaliter adiuuarent, cum Senenses & Lucenses, tum ipse maximè Alexander Medices gener, Etrusci principatus compos factus. Ea autem imposita bellici sumptus incommoda, Hispani quæstores ducesq; Cæsarem maturè & cumulatè refarturum remisurumq; onera prædicabant, ex ea ingenti auri copia ditatus, quæ ex auriferis occidentalis Indiæ regionibus in Hispaniam adueheretur. Tum enim reperta fuerant ad Australem Oceanum in aduersis Parie & Darienæ terræ regionibus, Peruræ & Cuschæ regna immenso auro refertissima, quod nullo fodientium aut legentium labore paretur, quando id in domesticos coquinariosq; usus, rudi artificio sabrefactum, sed non planè putum Hispani apud Indos inueniant. Eius autem omnis copia aduectâ Hispalim, in officinam publicanorum ea lege cõferebatur, ut uestigalis nomine quinta pars esset Cæsaris, reliquum negotiatores conflaret & demum admixto purioris uenæ auro, reiectisq; exactæ conflaturæ intertrimētis, ad pondus puritatemq; monetæ Cæsaris Hispanica nota cudi curarent. Non ineptum hoc loco fore existimauerim, si qui hæc repererunt, tanquam publica laude dignissimi, memorie prodantur. Nam postquam Columbus Ligur admirando ingentis animi captu, eruditoq; iudicio uir, & uti quibusdam apparet, Hercule Græco inusitate famæ gloria maior & illustrior, alterum propè terrarum

orbem

orbem uasto atque intentato prioribus seculis Oceano, ad occidentem nobis aperuit. Non defuere alij atque alij ex Hispanis, eo apud Hispalim defuncto, qui pari æmulatione laudis, & spe quæstus, eadem littora sequuti, ulteriores nouæ terræ, quam Pariam uocabant, terminos quæritarent, dispari quidem Fortuna suscepti cursus, quum nonnulli eorum (ut credi par est) immenso inexploratoq; absorpti Oceano, nusquam apparuerint, & aliqui ab Antropophagis, qui Canibales appellantur, capti comestiq;, fœdam miserabilis audaciæ memoriam reliquerint. Ea terra æquatori subiecta (ut suo loco memorauimus) à Gaditano freto rectâ inter occidentem atq; meridiem nauigantibus, emenso bis mille amplius leucarum itinere, occurrit, frondoso ingentium rupium promontorio, tanquam rostro Oceanum proscindens, nam æquis lateribus littora infinito tractu, hinc ad occidentem, illinc ad meridiem immensis adhuc spatijs extenduntur. Sed post Columbum, tres ante alios ex Hispania, felici ausu, & rebus gestis maximè clari & memorabiles extiterunt. Ferdinandus in primis Cortesius, qui in postremū occidui littoris sinum delatus, ad Mexicana regna terrestri itinere contendens, subactis Indis, Themestitana urbe potitus est, quum fabricatis nauigijs, eam urbem falso in stagno positam, ædificijsq; & incolarum frequentia Venetæ urbis instar admirabilem, multis prosperè factis prælijs expugnasset. Mexicane genti, superis uiuos homines, sed maleficijs damnatos, immolare fas est, placariq; numina humano sanguine credunt, & post mortem non interire animas persuasum habet,

ut credi par est, ex disciplina superstitioneque; Druidarum, quorum summa autoritas antiquissimis temporibus in Gallia pariter atque Britannia uiguisse constat. Ita ut Cortesio non omnino difficile fuerit, subactis armis gentem per se ingeniosam et docilem, tormentorumque; miraculo terrefactam, ad Christi cultum, abdicatis idolorum superstitionibus, traduxisse: literas enim iam nostris admirantur et lubenter discunt, reiectis hieroglyphicis imaginibus, quibus annales conscribere solebant, uarijs picturis regum suorum memoriam posteris tradentes. Quorum annalium uolumen ex perpetuis, sed introrsus complicatis folijs confectum, tigridisque; maculoso tergore protectum, uir illustris Franciscus Couos, Cesariani scribij magister, mihi dono dedit. Mexicanos pro rege suo et pro libertate dimicantes, nulla res magis exterruit, quam equestris turma impetus, quum equitem integrum esse animal Centauri specie putarent. Sed postquam equi duo Indicis confossi sparis, mactati que; clauarum ictibus conciderunt, deprehenso errore, detracta statim equis coria, usque adeo exacte tomento repleuerunt, ut uiuorum effigiem representarent, et in templo tanquam admirabilis rei spectaculo suspenderent. Caterum Cortesius e Mexicana regione per occidentalem lineam terrestri itinere profectus, non longe abesse maria ab incolis didicit, paucis que; diebus ad littus exterioris Oceani peruentum est, unde, si classes adessent, peti posse consideret per Antipodas, Sinarum regna, Catainasque; oras ad orientem nostrum, iam pridem aditas Lusitanis, non longe a quibus in eo tractu, beatae multo aromate atque; unioibus Molu-

cha in-

cha insula, sub equinoctiali linea sita esse dicerentur. At Cortesio perpetuis Hispanorum historijs celebrato claritate nominis equari potuit Blasus Nonius, nisi turpissimo uitae exitu, pristinae laudis decus obscurasset. Ab hoc enim diu peruagante Paria terrae, et Darienae regionis littora, repertus est isthmus ad Vrabanum sinum, quo duo ingentia maria dirimuntur. A Comogro siquidem ingentis amnis ostio Darienisque; littore, per inaccessos prope montes, monstrantibus iter indigenis, Blasus summa iuga tenuit, et subiectum in aduerso littore uasissimum pelagi sinum conspexit, in quo auri et unionum ditissima regna reperta sunt, atque; item conspecta aditaeque; aliquot insula earum rerum opulentia insignes. Itaque; inuento multo auro, Blasus breuiorem transitum quaerens, non plus inter se distare diuersa maria quam centum miliaribus deprehendit, sicuti in Oceaneis decadibus Petrus Martyr Anglerius scite refert, uerum itinere adeo densissimis nemoribus et abruptis petris, frequentibus fluuijs impedito, ut non nisi magno cum labore periculoque; illac nostri permeet, quum passim inhospitae ac insidiosae gentes uenenatis instructae sagittis occurrant. Quibus de causis Blasus eius tractus regulis, aut muneribus delinitis, aut cruenta acie subactis, quatuor castella, ut comitantibus ab utroque mari tutissimus esset receptus, opportunis interuallis constituit, aedificata etiam clasicula in proximo portu, cui diuo Michaeli nomen fuit. Caterum dira auri sitis nouique imperij libido, Blasum animum non multo post occupauit, eo rerum exitu, ut affectati regni crimine damnatus, capite plecteretur.

Indignus, hercle, eo supplicio, nisi perfidiose defecisset, quod ad leuam longo trāstu Perurana & Cuscana regna auro & gemmis scatentia, successoribus Almagro atq; Pizarro demonstrarit. Ibi enim ferunt nullā aliā, quam solido ex auro priuatis in domibus uasorū omnis generis supellectilem reperiri. Montium rupes ingentis adamantibus, præcipueq; smaragdīs, & cyanis & carbunculis collucere, flumina prope uniuersa auream arenam trahere. Solum fecunditate rerum omnium incredibili, & perpetuo ferè autumno florere. Ex mira quoq; cæli clementia, homines integra ualitudine, seculi ætatem implere, sic, ut intempestiua mors Blasci uideri possit, quo authore, tanta, ut diximus, nis auri & gemmarum in Cæsaris ærarium deferatur. Sed supra Cortesium & Vascum, portentosa nauigatione inclytus fuit Magalanes Lusitanus exul, qui auspicio Cæsaris alterum Pariaë terræ littus in orientem obuersum, quinq; nauium classe percurrit, legēdoq; orā, præteruectus lineam capricorni atque ostia immensi Argentei fluminis, uti Hispani uocant, ferorum gigantium instar prægrandes homines belluarum pellibus contextos reperit. Nec multum inde, uti auide querebat, prope antarcticum circulum in anfractuosas fauces audacter inuectus est, non inani coniectura iudicans noui orbis terras illac irrūpente Oceano esse permeabiles, eumq; profecto sinum non longo tractu in apertum ad occidentem pelagus desinere. Neq; eum ratio ex naturæ lege ducta fefellit, qua terra omnis circumfluente Oceano uarijs sinibus ambitur. Ad leuam uero rupes spectabantur, suis culminibus primam

acris regionem excedentes. Ea pertinebāt ad eam partem perpetuo gelu (ut credi par est) rigentem, quæ antarctico subest. Sed nec in ea cæli parte polus, uti apud arcticum cōtingit, lucidiore aliquo astro notatur, quum parua stellæ nullo uel certè languido fulgore nitentes, polare punctum designēt, duabus nubeculis stabili pigroq; rotatu immobilis poli sedem ita circumcuntibus, ut Vrsæ nostræ tenorem & speciem nauitis obseruatoribus, nusquā fallente magnetis usu certissime præbeat. Procedenti per occidentem lineam Magalanes, tortuosa & inæquales semper fauces occurrebāt mare autem modò fluctuosum spumosisq; uorticibus, & sauo mugitu reboans, modò tractabile & pigrum prout obiectis incideret cautibus, aut in latos sinus expansum deferueret, uario uelorum flexu persulcabat, nusquā arctiorem sinum triū miliarū spatio, nusquā septem latiorē nactus, quum à dextra depresso litore arboribusq; uestita, nulla tamen apparente hominum cultura, ad leuam uerò cūcta gelu horrentia, maximeq; scopulosa spectaretur, collucerēt tamē ad dextram excitati introrsus ignes ab incolis, ut de aduentu nouæ classis proximis populis significarent. Cæterum Magalanes diu crebris orationibus sustentatos delinitosq; nauas, qui iam animos desponderāt, quod neq; progredi neq; regredi, nisi incerta uitæ spe posse crederent, post uigesimū & septimum diē, ex quo sinum intrasset, in apertissimum uastissimumq; Oceanum eduxit, ad dextram uela deflectens, utpote qui terras ad antarcticum ultimæ continentis esse putaret, & ad leuam uero mitiora omnia se inuenturū arbitraretur. Quādo

iam ad tropici capricorni circum, et ad ipsam aquatoris lineam rediret, sub qua Moluccas, quas querebat, insulas omnino sitas esse didicisset. In dextra itaque Perurana & Cuscana regna, totumque illud immensum Parie terre occidentale littus relinquerebantur, quod Blaschus post transensum Vrabani isthmum, Hispanis successoribus, ad condenda regna, sercendaque etiam, propter auri sitim, intestina praelia demonstrarat. Nihil enim inde Magalanes terrarum usquam uidit, preter duas insulas, quae desertae appellantur, perhibentque, eas cosmographiae periti, ex diametri ratione Italis esse antipodas. Discessit inde Magalanes plane consumpto omni comaeatu, lenissimis atque his uno tempore perennibus usus uentis, trimestri confecto cursu, obuersis semper ad aequatorem prorsus, non Moluccas quidem attingit aromatatum pretiosorum fertilitate celebratas, uerum immensi prope ambitus insulas, Iauanam, Pornem & Subutham, ipsa Britannia maiores, e quibus Moluccae satis exiguae, sed praestantioris aromatis insignes incolarum digitis tanquam propinqua monstrabatur. Sed Magalanes fatalis notis sui compositus, in limine quae eas uiderat adire non potuit: cum Mauthane siquidem insulae regulo, Suethani socii regis auspicio, acie dimicis occubuit, eique suffectus est Serranus, qui nihil commodius duxit, quam ab his insulis inhospitaque terra perfidiae gentis protinus excessisse, quod sibi ad paucos redactis, numerosa bellicosa eius gentis manus iustum incuteret metum, quonia ferreis gladijs & praepilatis hastis merreretur. Verum dum adit regulos Serranus, amicitiasque foedera iungere, ac Christianae religionis cultum inducere

contendit, & quod instituti erat, naturam & magnitudinem Moluccarum scrutatur, regulis uno consensu aduersus peregrinos ad arma concitatis, in Bornae insula captus, miserque a socijs desertus est, qui insidias uerui publicam salutem noui ducis libertati et uita anteponendam censebant. Atque ita cariophylli & cinamomi nucisque, myristicae surculos ex natali solo colligentes, ut testimonij certam fidem referrent, ex quatuor nauibus uetustate semicorruptis, duas magna cura, uis illarum armamentis materia & clauis, reseruerunt, Eurisque uela dantes, incogniti Oceani immensis spatijs usque, ad eum audacter se crediderunt, ut praeteruecti auream Chersonesum, & Samotarum, quae Taprobana olim fuit, Gangeticique, item sinus emporia, & Cumerum promontorium, ac denique Calcutham superarint, nusquam a Lusitanis conspecti, qui Indiam oram praesidijs obtinebant. Inde uero ad Bonaspei promontorium cursum habentes, eo superato, dextrorsum per Aethiopiae littora ad Hesperides insulas contra Praxium promontorium, altera tantum nauis, non amplius quam uiginti duo homines semiuiui peruenere. Ibi qui totum unumque emensi orbis ambitum circuierant, Barbarorumque mille insidias & omnem maris seuitiam euaserant, a Lusitanis insulae praesidibus, custodiae traditi sunt. Nec multo post tamen ex his Hieronymus Plegapheta Vicetinus, uoto pro salute redituque suscepto, ad Clementem Romam uenit. Is tanto subternaugati orbis miraculo fidelibus testimonijs comprobato, multa nostris admiranda, obseruandaque posteris, pictura & scriptis adnotata deposuit: sic ut Magalanes nihilo felicior

Blasco, sed inusitata laude præstator existimari possit nisi inauditi antea freti faucibus adiuuentis, tanta rei infirma adhuc fides famam eleuaret, quum nemo habetenus à uiginti quinq; annis eas fauces sedulo queritans intrarit aut uiderit. Neq; operæ pretium esse reor ut à legētibus hoc loco & ad historiæ contextum properantibus, ueniam deprecet, quòd me ij tres uiri inclytis heroibus comparandi, ab instituto lōgius abstraxerint, quando eos omni laude ad perennem nominis famam exornandos putem, ueterum Græcorum more qui ingeniorum fecunditate & gloria pollentes, non ipsos modò admirandarum rerum & regionum inuentores, sed minorum etiam artiū opifices, carminum suorum præconijs, eternitati consecrarunt.

PAVLI

PAVLI IOVII NO-
VOCOMENSIS EPISCO-
PI NVCERINI HISTO-
riarum sui temporis

LIBER XXXV.

DVLTO iam uere, Cesar Neapoli profectus Non. Aprilibus à Capena porta Romam intrauit, triumphali exceptus pompa ab omnibus sacerdotiū, Romanorumq; ciuium ordinibus. Adduxerat præsidij causa ueteranam Hispanorum legionem, & septingentos equites cataphractos, eo minore populi letitia, quòd pleriq; eosdem militum atroces uultus agnoscerent, qui recentis cladis, omniumq; suppliciorum, quæ perpessi essent, memoriam renouabant, eo quidè grauius & acerbius, quòd Paulus Pontifex nouo exemplo ad exornandos regionum arcus, singulis mercatorum & opificum collegijs pecuniam imperasset, scilicet, ut Cæsariani importuno sumptu studiosè colerentur, à quibus summa calamitatis iniurias pertulissent. Exceptus est ea parte Vaticanæ domus, quæ exornata laquearibus aureis & marmoreo insigni podio despectat Urbem, qua etiam Alexander sextus Carolum Gallie regem susceperat, Exinde dissimulata persona, cum paucis perambulauit urbem, miratusq; rotundi templi,

quod olim Pantheon fuit, incomparabilem structuram, in summum fastigium eius testudinis per plūbeos gradus ascendit, ut uniuersam urbē oculis subijceret. Quatriduo autem moratus Romæ, non obscura successibile in Gallias, pridie quā proficisceretur, grauissimam habuit concionem, qua animi sui intimos sensus ardentissima facundia deuocauit, quōd Gallorum legati penē conuictosē postularent, ut Henrico regis filio Mediolanensis principatus dominatum beneficiario iure adiudicaret. Id siquidem Cæsarem concessurū perplexis paulō ante sermonibus promississe Claudius Velicius assererat. Quibus propē importunis atq; alienis reflagitationibus Cæsar ita offēdebatur, ut fidē suam nulla certa pollicitatione obstrictam, Gallorum proacibus uerbis suggillari & gerrimē ferret, respondendumq; idco Gallis, & nomen suum à calumnia defendendum generosa concione arbitraretur. Itaq; grauitē commotus, in eo conclauis, in quo Paulus Pontifex iturus ad sacra obeunda solennes amictus induere, & gemmata tiara exornari consuevit, aduocatē concionis instar in corona stans, uerba fecit, astante Pontifice, cunctoq; senatu, & principum frē omnium legatis, sic ut circumfusa totius aulæ turba Hispanico sermone loquutus audiretur. Primum omnium ueteres odiorum causas, quæ adhuc inter Gallos Austriamq; domum uigerent facundissimē commemorauit, ostēditq; neq; Franciscum regem, neq; superiores Gallie reges, idcorum foederum legibus unquam stitisse, quum sibi Burgundiam ereptam, & repudiata atq; iniquissimē intercepta conuicia quereretur, & passim Franciscum

regem

regem acerbē perstringeret, quōd bello uictus, captusq; ac humaniter dimissus, nihil eorum quæ pro obtinenda libertate pepigerat, custodia statim exiliens præstitisset, sed abrupta fide iurisiurandi, totum propē terrarum orbem aduersum se tam ingrātē quā impiē concitasset, quum ad Turcas usq; miserit legatos, ut hostilia pari odio aduersum se molirentur, scilicet ut inani aut exoleta iura ostentans Cisalpinæ Gallie dominatum inuaderet, quod sibi Augustali atq; legitimo iure partum, tanquam tuendis reliquis ipsius regnis maxime opportunum, omnino sibi retinendum statueret, ne sibi maritima & Belgarum regnis, tutum & liberum iter præcidatur, quandoquidem nequaquam sit dignitatis in Cæsare per alienas terras transitus facultatem precario petiuisse. Propterea Franciscum nefario ausu Caroli Sabaudij auunculi sui Allobrogū regiones in Transalpinis, & Ligurum in Subalpinis immaniter occupasse, ut inde ad inuadendum Mediolanense imperium ire pergeret Gallorum consuetudine qui nouarum prouinciarum auidi, quin aliena & proxima quæque occupent, neque pudore, neque iure contineri queant. Quorum rerum in uestigio eos sæpe pœnitere oporteat, quum ui & armis æquo semper Marte iudice, eorum insolentia retundi reprimique soleat. Ad uerō agrestis impudentiæ sibi uideri, quōd Franciscus Mediolanensis imperij possessionem ideo sibi concedi expeteret, ut singuli minores eius liberi, sublata omni honoris atque potentie obiectatione, pariter exornentur atque ditentur, ne scilicet

Henricus iusto dolore angī possit, quum in fratre minore Carolo Aurelianensem principatum, in Francisco autem maiore, non Gallie modò sed Britannie etiam citerioris coronam, ex paterna hereditate conspiciat. Non hoc equidem esse uel dignitatis uel Fortune sue, ut alienos potius quam suos liberos exornet, et stultis sima ratione intempestiue liberalitatis laudem querat, qua inimicę stirpis dubieq; fidei hominum opes augeantur, quibus aucti rursus aduersum se instructiores, uti semper fecerint, inquieta arma resumant. Itaq; neq; hæc insolenter postulanti tributurum, neq; passurum, ut Sabaudius Carolus tanta cum iniuria spoliatus dimidia parte regni, diutius ab se, uti antiquitus in Romani imperij clientelam recepto oporteret, iustam atq; certissimam opem imploret. Proinde se recta ad Alpes et in Galliam usq; progredi statuisse, ut propinqui sui, sociiq; principis, et Romani imperij clientis iniurias defendat. Hæc adeo graui concitataq; facundia, oreq; flagranti protulit, ut subiūgeret, se inuitum in id bellum trahi, in quo multas gentes nihil mali meritas et infantes, ipsorum principum iracundia atque obstinatione, cladem essent subitura, propterea pietate Christiana tacto sibi satius uideri, et reipublice quidem utilius, ut ipse et Franciscus ad singulare certamen descenderent, enseq; et pugione dimicantes, controuersiam finirent. Tum uerò Pontifex clementiora ominatus, Cesaremq; complexus, obsecrauit, ne uel non inique iracundię impensius quam pietati indulgere mallet, Gallosq; oratores Maconium et Velleium quædam respondere paratos diremit, nam hi ab initio

concionis

concionis à Cesare frustra postularant, ut Gallica lingua uti uellet, ut oportuna ipsorum responsa acciperet. Sed Cæsar se ideo Hispanice loquuturum dixit, ut à pluribus id idioma Romano eloquio proximum acciperetur. Per hunc modum prolato animi sui decreto et reiectis regijs legatis, per Cassiam uia in Etruriam contendit. Senenses intrantem ipsorum fines Pientia urbe liberaliter exceperunt, uetereq; suo studio Casaribus addicti, quum Senis appropinquaret, erectis passim triumphalibus ornamentis, cum exquisita Tunetana uictorię gratulatione, subeunti portam urbis claues ad declarandam antiquę propensionis fidem obtulerunt. Alfonsus Picolomineus Amalphi regulus, equi fræna rexit, cunctiq; demum ciuitatis ordines, uiriq; sacriati præcinentes hymnos, ad aram templi maximi deduxerunt. Suscepit eum pereleganti hospitio, miroq; ornatu perpolito Marius Bandinus, in quo uel ob id quod Archiepiscopi germanus esset frater, summum Casarianarum partiū, et popularis factionis studium eminebat. Nam eo tempore populares in factiosa ciuitate principes euaserant, quum obsolescente potentia antiquę nobilitatis, reliqui duo ordines, qui tum Nonarij et Reformatores appellabantur, eximia auctoritate in repub. Pandulfo Petruccio principe potiti, impotentia demum popularium impetu per cruentas contentiones interfecti pulsique fuerant, quoniam Clementi Pontifici, et Gallis fauisse credebantur. Inuisit Cæsar urbem luculentissime omnibus, quæ excogitari poterant, elegantie ornamentis instructam, spectauitq; mirabundus innumerabilem propè sceminarum multitu-

dinem: nam hæc inter Italicæ præcellētis formæ, & ele-
 gantis ingenij singulare decus constanti omnium ferè
 fama obtinent. Exinde iuuentus extremæ iucunditatis
 spectanti Cæsari theatrales ludos edidit per histriones
 uariarum linguarum cum multo sale lepore affectan-
 tes, pugilq; omnis Senensium ætas, ab inueterato ludi-
 cri certaminis studio, ad Cæsaris oblectationem incom-
 parabili ardore dimicauit. A Senensibus autem ad Flo-
 rentinos prouectum Cæsarem Alexander Medices ge-
 ner excoluit, & Cosmianis in ædibus ita suscepit, ut
 Etruscis artificibus ex mirifica ingeniorum solertia si-
 mulachra, uarij q; generis pegmata erigētibus, nō mo-
 dō superasse Senenses, sed ueterum Romanorum ma-
 gnificentiam æquasse censeretur. Inuisit Cæsar arcem
 nuper ab ipso Alexandro conditam, instructamq; ad-
 mirabili tormentorum apparatu, usq; adeo mirabun-
 dus, ut quum tanta uidisset præsidia, quando reliqua
 sibi curæ fore diceret, grauius obtestaretur generum,
 ut liberis operam daret, de unaq; præsertim salute cor-
 poris sollicitus esset, tanquam in subacta armis ciuitate
 regnanti, insidiæ à multis forent pertimendæ. Paucos
 pulcherrima in urbe moratus dies, discessurus ex itinere
 Caianam adijt uillam, admirabili structura terreno
 in cliuo edificatam à magno Laurentio Medice, nul-
 lumq; tum ea loci facie, tum erudito ornatu, incundius
 ædificium se uidisse testatus est. E Caiana Pistoriū, atq;
 inde Pisciam, & mox Lucam intrauit, tanta alacritate
 amicæ ciuitatis, ut neq; splendidius excipit, neq; do-
 nari liberalius, neq; uberius ali exercitus, comitatusq;
 omnis posse proceres iudicarent. Inuisit etiam urbis de
 sua liber

sua libertate sollicitæ munitionem, intra extraq; mu-
 ros circumdans, laudauitq; militaris peritiæ crecità pro-
 pugnacula, triduoq; moratus, ornatisimæ quanquam
 modicæ ciuitatis opulentiam, quæ tyrannis aliquando
 seruiuerit, & superioribus temporibus Cæsariū auspi-
 cijs libertatis iura defendiderit, decurionibus commen-
 dauit, & ut in colenda fide perseuerarent, admonuit.
 Luca profectus per Macræ amnis ualles, Apuanosq;
 saltus, Apœnino transgresso, ad Astam urbem conten-
 dit, ubi reperit Fossanum ab Antonio Leua expugna-
 tum, & Franciscum Sallassum regulum alicnatum à
 Gallis, proptereaq; deficientem Antonij opera in par-
 tes traductum, quanquam eius equites fide integra er-
 ga regem, cum ad hostes euntem minimè sequerentur,
 sed ad Gallorum præsidia, detestati præfecti sui faci-
 nus, redirent. Quo felici rerum initio Cæsar, ut Alpes
 maturè transiret, magis & magis accendebatur. Phi-
 lippus siquidem Sciabottus Ammiras, uti supra docu-
 mus, damnosa interpellatione Ioannis Lothoringiæ
 Cardinalis, spe pacis deceptus, à cogitatione belli dis-
 cesserat, & oppida, quæ redegeisset in potestatem, præ-
 sidijs confirmans, auditio Cæsaris aduentu ad regem
 redierat, existimabatq; occupata facillè defensurum ad-
 uersus Cæsarianos: nam Taurin: custodiam Burie uiro
 forti attribuerat, & Palicium illustri Sciabania stirpe
 progenitum iuuenem, proptereaq; auiti decoris aui-
 dum, cum duabus alis grauis & leuis armaturæ equi-
 tum, & tribus peditū uexillis Fossani collocarat, quū
 paulò ante Hanebaldus Peneurolum tuendum suscepis-
 set. Ceterum Palicia aliquandiu tormētis oppugnatus

ab Antonio, & multarum rerum inopia pressus, quod malignitate atq; perfidia Francisci Salasi ad Casarem transire cogitantis, ut ille iussus erat, nec satis comneatus accepisset, nec demum frustra expectatus, uti promiserat, ullam opem attulisset, planè deceptus, uictusq; his malis atq; periculis, Antonio deditioem fecit ea conditione, ut cum suo omni præsidario milite incolumis abiret, sed generosos equos & militares ad unum omnes, retentis tantum ad iter in Galliam obeundum humilioribus, cunctaq; simul tormenta uictori relinqueret. Habebat in animo constitutum Cesar omnino inuadere Galliam, ut ita faceret ab Antonio Leua in arcano persuasus, sic, ut de itinere tantum rationeq; inferendi belli à ducibus sententias esset quaesiturus. Exploratam enim & planè certam fore uictoriam describebat Antonius, si domi suæ Gallos nihil hostile metuentes, & imparatum adhuc regem adoriretur, & copias quæ erant magnæ atq; mirificæ, ad prædam ditem opulenti regni statim induceret, lateq; euagaretur. Neque enim apparebat regem prælio certaturum, nullis præsertim Heluetiorum auxilijs fretum, & ad Flandricos fines nouum contra se Belgarum exercitum expectantem, quando nihil insanius atq; miserius Francisco regi uideri posset, quam si Galli periculosam pugnam acè subirent, quâdoquidem in unum aduersi prælij casum atq; discrimen, & salutis omnium & imperij Fortunam adducturi crederentur. Vna siquidem celeritate acie at Antonius præoccupanda esse Gallorum ingenia, ne expedire cõsilia, & sese colligere possent, postquam diuerso perturbati bello, & ancipiti distrahi

metu, tan

metu, tantas uires, quantas opus esset, ad resistendū habere nequirent, proindeq; nusquam in acie consistere audentes, terram patriam passim terrifico hosti peruestandam permisuri essent. Bestias feras nusquā aptius atq; facilius à uenatoribus opprimi & capi conficiq; posse, quam in ipsarum cubiculis & lustris, ubi cum catulis commune uitæ periculum subeant. Antonius ex prouentu uictoriarum suarum, usq; adeo Gallicæ militiæ elatus contemptor euaserat, ut ex uaticinatione quorundam futura prædicentium, Carolum Gallie regem euasurum, & se uoti compotem apud Parisios in ipsa uictoria fato concessurum profiteretur. Huic tanquam immodico, & ut uideri poterat, intempestiuo consilio, unus ante alios Vastius ipse & Ferdinandus Gonzaga ita refragabantur, ut Vastius de scripto sententiam suam proferret, & postea publicaret & Taurinum ante omnia expugnandum cõferet. Eadem erat sententia Gonzagæ, qui Gallos Fossani expugnatione perterritos, si tot uires, quæ iam paratæ essent, Taurini mœnibus admouerentur, minimè laturos arbitratur. Non enim uel ciues ipsos natura imbelles, uel ipsorum præsidij Gallos, qui non essent nulli, iustum oppugnationis impetum toleraturos: quod si fortius aliquandiu sustinerent, nullā tamen tanquam undiq; obsessos, qua se alerent, commeatus facultatem habituros, ideoq; breui facturos deditioem affirmabat. Taurino siquidem, quod esset prouinciæ caput, in potestatem redacto, cuncta facile reliqua oppida ad pristinam ipsius Caroli Sabaudij naturalis atq; humanissimi principis fidem esse reditura, atq; eo modo fix-

missima Poeninis & Coctijs Alpibus claustra posse imponi, ut in posterum ab Italia Transalpinae gentes arcerentur. Porro Cæsar ire in Galliam certus, præterquam quod unius Antonij Leuæ iudicio uirtutiq; plurimum tribuebat, tribus etiam de causis in id bellum ingenti animo ferebatur, quod Mariam sororem Belgis imperantem, uti erat uirilis animi mulier, è Belgio Gallis arma inferre iussam, & iam per amplas cogentem copias, commutata consilio, neq; eludere neq; deserere uolebat. Pro certo quoque didicerat Gallos ab Heluetijs auxilarias legiones sua consuetudine oblati stipendijs in communi eius gentis concilio impetrare nequiuisset, quod astuta gens neutri partium ex professo studere uideri cupiebat, ut aucta apud Gallos sustinendi belli necessitate, opem suam carius uenditaret. Postremò quod Fræciscus Salassus Antonij Leuæ opera à Gallia regis amicitia ueteris clientele, militiq; ductus in partes transisset, & Galli nullum prope perditatum præter duas Germanorum mercenarias legiones, quas Gulielmus Frustembergus dux turbidus, & multorum perditorum atq; exulum militum collector adduxerat, cui rex cõsideret, essent habituri. Reliquis enim copias ex Gallia delectibus constare, quod genus militum è singulis e ductum prouincijs, non magnum militiæ usum habere iudicabat. Quod si paulo audacius atq; feliciter in media Gallia res gereretur, Gallos profectò domesticis incommodis permotos, & Taurinum, & reliqua oppida sine uulnere deserturos. Adiuuabat etiam decretum Cæsaris Andreas Auria, qui non dubiam spem præbuerat Rhodanum amnem stabili tri-

remium suarum catenato ponte posse cõiungi, & per Narbonensem regionem ab Hispania, tum commeatus tum omnis generis auxilia, bene gerendo & conficiendo bello, expectari posse prædicabat. Suberat etiam in arcano Cæsaris occulta spes potiundæ per proditiõnè Massilia, nã sicuti postea à præ. Laris ducibus acceptus, per Antonium Leuam quosdam, qui eam urbem proderet, sed qui postea fidem mutarint, promissoq; defuerint, têtatos fuisse cõstabat. Itaq; coeuntibus iam undiq; longè maximis equitum & peditum copijs, Cæsar multiplici itinere, sed præcipuè per maritimas Alpes & per Tendanos colles Prouinciæ fines intrauit, subsequente à Saoune portu Auriana classe, quæ multas Italicarum cohortium copias sustulerat, quibus Ferdinandus Sanseuerinus Salernitanus princeps imperabat. In his clarè ueteresq; præfecti eminebāt, Augustinus Spinula Ligur, & Petrus Maria Roscius Parmensis sancti Secundi regulus, Hippolytusq; Correggius, & Hieronymus Sanctouitales Salensis. Horum primo impetu capta direptaq; est urbs Antipolis, quæ est ultra Varum amnem posita contra eas insulas, quas Lerones antiqui, nostri hodie Leres uocant. In ea oppugnatione, quod ab armatis agrestibus impigrè defenderetur, & triremes à mari admotis proris tormenta in socias cohortes tumultuario prokursu murum inuadentes aberrante ictu disploderent, amplius trecentos milites Salernitanus amisit, atque inde Ferdinandus Gonzaga cum suo equitatu adductis secum aliquot Salernitani cohortibus ad urbem Gratiam prouectus, eam sine uulnere in deditiõnem accepit, subsequenteq; uni-

uerso exercitu, ipsoq; Casare ad Forum Iulij celebrem olim urbem, & Vocontiorum planam frequentemq; ædificijs regionem penetratum est, in Alpibus quodam omine capto ex syluarum incendijs, quæ continui flamma ardentibus facile pinetis, non paruum numerum calonum atq; lixarum, mercatorumq; & mulierum præsertim castra sequentium turbam cõbuserat, concrematis multis impedimentis & sarcinis, quibus milites, ne eodem igne corriperentur, opè ferre nequuerant. Fuere enim tum qui dicerent his ignibus uictoriam portendi, quòd prælucentes undiq; flammæ latitiam prænunciarent. Alij à periculoso ingressu insaufum belli successum, & iacturam impedimentorum, uti postea euenit, significari contendebant. Cæsar circa Forum Iulij aduenientes copias in unum coegit, productasq; sub uexillis lætus inspexit: nam sicuti à Vastio accepimus, nusquam maiores, & ornatiores copias Christiano bello Casarem unis in castris habuisse constabat. Nam Germani quinquaginta ferè cohortium uexilla implebant, quæ Germanica consuetudine paulo minus quingentos pedites singulæ continebant. Has legiones imperio regebant Tamisius dux uetus, & Gaspar Georgij Franispergi clarissimi ducis filius. Hispanos autem octo milium numerum superasse, cuius gentis nusquam antea tantam multitudinem, adeoq; militariter instructam se uidisse dux ipse testabatur. Hunc Hispanorum numerum superabant Italici, qui præter descriptos conductosq; stipendio, uoluntariam & liberam prædæ spe militiam sequebantur. Magnum autem grauis armaturæ equitum numerum, Maximilianus ista

nus Iuelleniens Belga ex Burgundia, inferioreq; Flandria adduxerat. Sed cataphractos omnes uel Italici uel Hispanici generis ductabat Ferdinadus Toletanus Albe regulus. Veterano autem leuis armaturæ equitatu præerat ex suo ueteri munere Ferdinandus Gonzaga. Huic adiunxerat Alexander Medices alam Etruscam Valerio Vrsino duce, quæ manus in uniuersum mille galeatorum equitum summam efficiebat. Tormeta uerò magna ex parte suppedibat classis, quæ orã legere iussa, comueatibus etiam ex propinquo littore castra subleuabat. At Franciscus de animo Cæsaris aduersum se uehementer concitato, et de singulis instituti ab eo belli consilij edoctus, quòd ad eum Ioannes Belloyus Cardinalis Parisiensis, memoriter excepta atq; descripta ea Cæsaris concione, quæ in Vaticano habita fuerat, dissimulato habitu, mutatisq; ad celeritatem iumentis in Gallia percurrisset, tota sua inani spe cõcordiæ deiectus, facile agnouit quanto cum incõmodo Philippus Ammuras paulo antea ad Taurinũ, in ipso cursu bene gerendarum rerũ fuisset redartatus, & quàm impse cisset imparatus ad sustinendũ bellum grauiusimi hostis, à quo terra mariq; præmissis ingentibus copijs peteretur. Hæc anxie quoq; confirmabat Cardinalis Lothoringius, qui apud Senas frustra cum Casare de cõpositione fuerat colloquutus, asserebatq; ea mente esse Casarẽ, ut non modò Mediolanensis imperij possessionem sibi retinendam esse, sed asperrimo in uisceribus Gallie excitato bello, Burgundiã citoriorẽ, quæ ad He duos pertinet, armis repetendam decerneret. Itaq; Franciscus, uti pericula postulabant, undique euocatis ad

bellum beneficijs suis, & tota nobilitate arma cape-
re iussa, legiones iam pridem institutas in prouincijs ac-
cersebat, cogebatq; circa Lugdunū, ut inde ad Auinio-
nem progredereetur, & ex propinquo irrupentium
hostium aduentum & impetum dispositis præsidijs ex-
ciperet. Interim per legatos dabat operam, ut ab Hel-
uetijs iusta auxilia mercede compararet, & Picardie
fines ualidis copijs aduersus Belgarum irruptiones cō-
firmaret: nam à Maria regina conscribi magnum exer-
citurum Henrico Nansoo duce, atque induci in Gallie
fines audiebat, qua poterat etiam diligentia eos duces,
quos in præsidijs Subalpinae regionis decedens Am-
miras reliquisset, pecunia & nouis copijs confirma-
bat. Nam Iacobus Medices ad obsidendum Taurinum
relictus à Cesare, & Franciscus item Salassus passim
bellum gerebant aduersus Gallos, sic ut cruenta mi-
nuta prælia in expugnatione oppidorum ederentur,
quibus clari nonnulli fortissimiq; uiri utrinq; caderet.
Nam M. Antonius Cusanius Insuper, quum emissus
Taurino ad oppugnandum Sabinianum contendis-
set, potitusq; exteriore templi ædificio, magnam uim
telorum & armorum omnis generis à Cesarianis ibi
præparatam succensa domo concremasset, & Scalen-
gum subsidio cum cohortibus ire ausum, commisso cer-
tamine, profligasset, in ipsa uictoria uir excellenti uir-
tute glande traiectus occubuit. Interea Franciscus ni-
hil, quod ad salutem Gallie pertineret, intetatum relin-
quens, in Italia parandas nouas copias, Genuamq; Ce-
sari opportunissimam urbē detrahi posse ratus, ad Mi-
randulam conscribi nouum exercitum iussit, qua in re

studiosi

studiosi Gallici nominis duces, cogedis undiq; cohorti-
bus operam dabant, Caninius Gonzaga, Cæsar Frego-
sius, Annibal Nouellarius & Pallauicinus Vicecomes
Insulbrum clarissimus, quibus etiam accesserat Petrus
Strozza Florentinus exul. His omnibus rex præfice-
rat Guidonem Rangonum, cuius militari ingenio ma-
gnopere confidebat. Itaq; Guido cum octomilibus pe-
ditum præter Parmam atque Placentiam ire pergens,
Derthonensibus ex itinere commeatum ei præbenti-
bus, præter Scriuiam amnē, Genuam, superato Apenni-
ni iugo, prouectus est. Interea Cæsar è Foro Iulij motis
castris, ad sancti Maximi Vocontiorum oppidum per-
uenit, passim effugientibus incolis, sed plenos uarijs cō-
meatibus uicos ita relinquentibus, ut Cesariani aleren-
tur simul, & aliquantam prædam reperirent, quum
nulla hostium armata manus occurreret. Erat au-
tem ad eò multa singulis in pagis rusticanisq; tugurijs,
præter triticum multiplexq; legumen, aride ficus, &
amygdalæ, casei, & salitæ carnis copia, ut si frumenta
deessent, his cibarijs multo amplior exercitus per mul-
tos dies ali possent, postquam adulta iam dum æstas fru-
ctus recentes affatim undiq; suggereret, propter ad-
mirabilem pomiferarum arborū, quibus ea terra pas-
sim consita est, frequentiam. Auria quoq; in Tolonæ
portum classem intulerat. Is antiquis Taurëta portus
fuit, turremq; habet, quā, metu tormentorum territis
custodibus, Auria in potestatem redegerat, commodeq;
terrestres copias cunctis subsequenti classis per oram
copijs subleuabat. Galli autem edicto regis, quantum
poterant frumenta & commeatus omnes longè ab

ora maritima itinereq; hostium, ad remotiora edificia munitaq; loca reducebant, cui negotio prepositi fuerant Montegianus insignis equitum prefectus, & Boisius Gofferius Arcturo patre, aule regie quondam magistro, Gulielmoq; Ammirate, qui ad Ticinum cecidit, patruo clarus. Hi cataphractoru & leuis armaturæ equitum binas alas adduxerant, & tres peditum cohortes, quæ equitibus presidio forent, progressiq; in eas partes per quas Cesariani iter facturi uidebantur, paganos excedere edificijs, & demigrare, & domesticas copias retro aduehere, ne his potiretur hostis, cogebant, qui segenius id fecissent atrociter multabantur, sic, ut accumulatis antea pabulis faces subdere, & sardè uini dolia perrumpere, ac frumenta, quæ asportari non poterant, eodem igne corrumpere, lugentibus incolis, properarent. His conficiendis rebus occupatos hostes, exploratores Epirotæ anteeuntes suoq; more prædam queritantes, ad Brugnolam oppidum processisse Gallos, Gonzagæ renunciarunt. Is, uti maxime cupiebat, longius & introrsus ad hostes nondum percurrerat, egregè à Cesare impetrare potuerat, ut suo munere fungi, quod esset utilissimum & prope necessarium noscendis hostium consilijs permitteretur. Cesar enim uni Antonio cuncta deferebat, qui sine se quicquam tetari ut laudis cupidissimus nolens, hostes ipsos tota mole copiaru inuadendos, nec aliter excitandos esse differebat. Itaq; cohortante Vastio, & Cesare permittente, Gonzaga omnem ferè leuis armaturæ equitum multitudinem ad iter expedit, postulatq;, ut Tamisius cum legione Germanoru secum eat, ut equitibus presidio sit, primosq;

omnium

omnium præmittit Paulum Luciaschum, & Zucerum Epirotam, spectatæ solertia atq; uirtutis ueteres prefectos. His præcurrentibus ad Brugnolam, Montegianus atq; Boisius ab incolis, qui refugiebant, de aduentu hostium cognoscunt, & qui alter extemplo abeundum esse, nec ullum pugna discrimen subeundum esse diceret, aliter Montegianus ingenio elato ferociq; turpe sibi fore testabatur, si de protectione prius cogitaret, quam ora hostium uidisset. Nec multo post undiq; Cesariani uolitantes conspiciuntur, & Boisiuo se subducere parante, Montegianus equitibus tuba signum dat, ut arma capiant, & conscendant equos. Gonzaga nouas turmas primis submittit, imperatq;, ut præliando hostes disincant, donec ipse cum reliquis alis, & Tamisius cum legione ad oppidum perueniat. Itaq; inuadentibus Cesarianis præliu oritur, obuertunt se Galli equites, & fortiter repugnant, tanta constantia roboreq; densata alæ, ut primi pellerentur, sed aucti subsidijs pugnam instaurarent, quo casu, Sampetrius Corsus, qui cohortibus præerat, ad equitatum utrinque lunato flexu cohortes perite applicat, & per sclopettarios rem gerit, multiplicatisq; & insultantibus Cesarianorum turmis, atrox prælium editur, duoq; fortissimi præfecti, Pelacanes Bononiensis, & Stephanus Pucius uirtute animi & decore formæ nemini secundus ideoq; Gonzagæ charissimus interficiuntur. Sed inperuentu Valerij Vrsini, & Cantelmi Populensis reguli, cohortes perturbantur, proculcataq; equorum impetu, capto Sampetrio, proteruntur, funduntur equites peditum presidio destituti, paucisq; interfectis, ad unu

omnes, ita ut nec tubicen effugeret, capiuntur. Montegianus ipse uersana ferocia diu repugnans, à Marsilio Brixiano equite capitur, eandem sortem subijit Bosfuius, repertusq; abiectis insignibus gregarij equitis habitu ad Gonzagam de facie agnitus deducitur. Eo die Gallorum temeritate Montegianiq; præsertim insolentia, id acceptum incommodum fuisse constat, quo Brugnola effusa direpta est. Exinde cognitum est ex captiuis regem ad Auinionem copias cogere, nihil tam de pugna cogitare, nisi Heluictorum auxilia recepisset, quæ impetrata fuisse, & iam esse in itinere Galli dicebant. Cesar eo felici initio letatus, supra Masfiliam ad Aquas Sextias castra promouere constituit, atq; item propius Masiliæ moenia intueri, & certius explorare, an aliquis in ea urbe tumultus à proditoribus nouisq; rebus studentibus ciuibus sentiretur. Itaq; diu urbis munitiones ex propinquo contèplatus, quum nemo suorum sciret, cur in conspectum se dedisset, paulò post ad castra redijt, & Vastius in Arelatensem usq; agrum excursionem fecit, eo euentu, ut pleriq; Arelatenses nihil hostile expectantes, uagatiq; per uillas ruraq; ab equitibus interciperentur. Per eos dies Franciscus rex, Franciscum Delphinum filium heredem regni & nominis destinatum, repentino oppressum morbo amisit, tanta totius aulæ aestitia, ut ab omnibus equato dolore iuuenis florentissimus, uirtuteq; bellica insignis, & regijs præditus uirtutibus, tanquam immitti fato ereptus, effusissimè lugeretur. Nec desuere, qui suspicarentur eum ueneno fuisse sublatum, cuius nefarij criminis repente reus factus quidam Sebastianus Montecuculus

cuculus poenas dedit, quum ab equis in còpito in diuersa currentibus discerperetur. Nonnulli præcipiti iudicio eum damnatum ferebant, tanquam insontem, qui dolore uictus inter immania tormenta, ut calamitati suæ finem imponeret, se reum miser fecisset, & auctores tanti facinoris Antonium Leuam, & Ferdinadum Gonzagam nominasset, qui obruti tantæ infamiæ nomine, calumniam à perdito impudentissimog; hominis temere impositam, anxie diluere contendebant, quum nonnulli Delphinum ex nimia iactatione in ludo paruæ pile æstantè, sudoreq; madentem, frigidam intemperanter hausisse prædicarent, nullis præsertim apparentibus ueneni indicijs, quando præcordia uiscerag; eo immodico rigore corrupta, extincto penitus innato calore, mortem accerferunt. Quam ad Aquas Sextias castra haberet, nec iam classe iuuaretur, quòd magnè regionis spatium à Tolonæ portu ad Aquas Sextias intercederet, itimere præsertim latrocinijs infesto, quod incolæ desperatione rerum suarum notos saltus insideret, & uiatores præsidiaq; eorum inuadentes interficeret, famines in castris sentiri cœpit, quòd cocta Cerere careret & fructibus noxijs milites uteretur: Nàm tamesi frumèta undiq; suppetebat, nulla tamè mo'edi tritici erat facultas, quoniam à Gallis paulò ante mole frumètarie perruptæ disiectæq; fuerat, ac nisi ab Hispanis, & qui busdà Italis refectæ custoditæq; certis præsidijs mole fòrèt, nemo in castris uel inter proceres nobilissimos erat qui cõuiujs panes apponeret. Quibus de causis fiebat, ut Germani præsertim morbos cõciperet, atq; eo pestilentiores, quòd musto ex uuis nò planè maturis expresso

è galeis auidè biberent, quæ uentres facile contamina-
bant sic, ut interneciua profluuia passim orirentur,
& funeribus castra completeretur. Quibus malis ob-
uiam ibat Cæsar, ualidis iustisq; præsidijs ad classem
missis, ut inde opportuna famis subsidia peterentur.
Nam Auria multa tritici copia abundans, pluribus si-
mul furnis & clibanis Cererem excoqui iubebat, cæ-
teraq; expediebat cibaria, & in his nauticum panem,
cuius magnam uim in classem ideo contulerat, ut terre
sribus etiam militibus deseruiret. Mirabantur homi-
nes, cur Cæsar tandiu apud Aquas Sextias ferè inglo-
rius hæreret, nec quicquam pristino ardori suo simile
modiretur, nec generosa consilia digna ipso celeriter
expediret, prius quàm exercitus, Germanorumq; præ-
sertim grauioribus morbis tentaretur, & Heluctij ho-
stibus auxiliares superuenirent, qui breui affore nun-
ciabantur. Languebat ferè quarta pars legionū, &
multo plures morbus absumperat, inter quos fato ces-
serat alter ducum Gaspar Franispergus cum minori-
bus præfectis atq; signiferis supra uiginti. Ipse quoque
Antonius Leua prioris sui consilij non obscure pœni-
tens, rarius & segnus apud Cæsarem sententiã dice-
bat, perplexusq; atq; obrutus magnitudine difficulta-
tis, fortunæ manus dabat, decumbebatq; corpore æger
atq; animo deiectus, ita ut Cæsar ipsum de uictoria de-
spondentis animum agnosceret, & Vastius ex priore
sententiã Leuæ oppositus, difficultatis causas cõficiendæ
& representandæ panis inopia militibus afferret, nihil
ad inferendum strenueq; gerendū bellū obstare, quan-
do Germani cæteriq; milites tritico cacabis excocto

Neapoli

Neapolitanæ obsidionis incommoda patientissime to-
lerassent, ideoq; intèpestiue parumq; honestè turpem
Cæsari, ignominiosam uerò ducibus maturi receptus,
uulgato inter milites rumore, sanam parari, proinde
militis quò iuberet Cæsar, dum uires essent integræ,
fortiter esse perrupturos, uel si hostem regem ad Aui-
nionem astuantem inuadere cuperet, uel adito Lug-
duno in Burgundiam antiquæ suæ ditiois peruadere
luberet. Caterum quum in his uersaretur consilij Cæ-
sar, mari delatum ab Auria tristem nuntium accepit,
quo Guidonem Rangonum ad inuadendam Genuam
appropinquare, & in Pociferan uallem se demittere
ferebatur. Igitur Auria de patriæ salute uehementer
solicitus, expedito consilio septingentos circiter mili-
tes Augustino Spinulæ legendos attribuit, continuoq;
triremibus Antonij Auria deuchendos imponit. An-
tonius pari studio solitudineq; ad ferendam patriæ
opem incitatus, ususq; nocturnæ auræ flatibus, uelis
& remis ire contendit, ingressusq; portum, ciues ma-
gna trepidatione liberauit. Nam tota ferè ciuitas in-
expectato metu perturbata, eò descendebat, ut pleriq;
uxores & liberos, charioresq; res suas nauigijs impo-
nerent, alij plebsq; in primis, rerum nouarū prædeq;
auida, reduci Fregosios, & uetus Gallitæ seruitutis iugum
induci clamitans, correptis armis ad defendenda
mœnia discurrebat, sic, ut incerto studio per regiones
urbis tumultuosè deferretur. Sed conspecto Spinulæ,
qui ualidam præsidij manum adduxerat, primores ci-
ues obliti ueterum factionum, memoresq; receptæ li-
bertatis, in qua beatius uiuerent, magna ex parte le-

Y 6

uati metu recreantur. Iam hostes ad sancti Thomæ portam, quæ est ad occidentem, peruenerant, allatisq; pluribus scalis & conscensis, in summum murum euadere coronamq; occupare nitebantur. His conspicui cohortatores aderant, Guido ipse atq; Fregosius, qui quum frustra portam sibi aperiri amicè ingressuris postulasset, aduersum à ciuibus responsum retulerant, proptereaq; uim ad mouendam rati, acerrima atq; audacissima conscensione facta, in urbem transcendere conabantur, eo quidè maiore Genuensiu periculo, quòd ad orientalem portam, quæ ad Feritorè hodie Bisamne fluiuii ducit, Pallauicinus Vicecomes & Hercules Fregosius Cesaris frater altera castra fecissent, ut diuerso pauore illo, ciues ad deditiõem compellerent. Ceterum supra sancti Thomæ portam, non longè ab ea turricula perquam, Piscario duce Adurnios proceres reducènt, urbem ante quatuordecim annos captam fuisse meminimus, magna contentione certatù est, eo successu, ut Baptistista Corsus cognomento Farina, agrè locum defenderet, & Guidoniani uexilla in summi muri pinna audacter efferrent. Verum superuentu Spinulæ ingenti animo propugnantis, ereptum est ascendenti signifero uexillum ipsoq; uulnerato atq; in præceptis deturbato, repressisq; subinde & uulneratis, qui scalas subibant, ea mœnium pars usque adeò egregiè defensa est, ut quum Hector Neapolitanus inuidentium pugnacissimus cecidisset, Guido multis suorum amissis & uulneratis, receptui cani iuberet, tanquam redintegraturus pugnam, uti uideri uolebat. Ceterum dux prudens, quòd nulla ad quassandum mu-

rum atq;

rum atq; ideo ad terrendum hostem tormenta secum adduxisset, neq; uti sperarat Fregosius, ullus omnino in urbe fauentis populi tumultus oriretur, admonitis socijs, qui erant ad Feritoris portam, copias collegit, regressusq; per dextros Pociferæ uallis mōtes in agrum Subalpinum, Tanaro amne superato, ad Gallicos duces peruenit, ingenti equidem metu atq; periculo, uti inopinatis casibus accidit, liberata ciuitate, quanquam Guido in discessu oblata ex timere oppidula diripisset. Inde Guido profectus est ad Astam, quum nemo Casarianorum prodiret, abacta aliquanta præda maioris pecoris, ad oppugnandum Carinianum contendit, quod oppidum infirmo custoditum presidio adortus, uno atq; altero tumultuario certamine sub mœnibus edito, ad deditiõem compulit, ibiq; magnam uim parati à Casarianis comœtus nactus, Taurinensium & reliquorum presidiorum inopiam, æqua dispensatione opportunissimè subleuauit. Nec multò post ad motis copijs Carmagnolæ, munito oppido, quod Salasi erat ditionis, potitus est. Quibus rebus gestis, tametsi ab irrita spe potiunda Genuæ frustra bellum suscepisse uideri poterat, his tamen captis oppidis egregiè nominis famam tuebatur. Quibus cognitis rebus Cesar, & Auria, periculosa leuati cura, magnopere letati sunt. Per eos dies Cesare circa Aquas Sextias commorante, & pestilentibus morbis legiones peruastantibus, quum Nansous cum ualido Belgarum exercitu Gallie fines ingressus, leuibus quibusdã equestribus prælijs prospere factis, ad oppugnandum Peronam, quæ est urbs Picardiæ ad Somorobrinam amnem posita, contendere nuncia-

retur, Heluetij, uel nihil ex decreto magistratum impetrante rege, ingenti multitudine uoluntariorum eius gentis ad stipendia, quæ offerrentur, excitata, duce Calcemito descenderunt, & Gallos aduentu suo ita confirmarunt, ut Caesar de belli exitu timere uideretur. Erant enim Heluetij delecta fere uiginti milia peditum, quæ, conuiuientibus pagorum magistratibus, arma capere, dare nomina apud quæstores Gallos, & sublatis uexillis proficisci permittentur. Nam sicuti antea magistratus publicè Cesari se in neutram inclinatos partem promiserant: ita quòd stipendiorum & lucri iacturam cunctantes facerent, pagorum fere omnium iuuentus exercendis nata armis ferre nõ poterat, ut ei bello non interesset, quum plures eminerent, qui ex fœdere ueterum pactioum minimè committendum prædicarent, ut Galliam tanto circumuentam periculo contra ius & æquum indefensam diripi paterentur. Habendam enim esse rationè perpetuæ societatis, quæ ad tuendam Galliam præclaro fœdere Gallie regibus essent obstricti, à quibus omnium temporum perpetua atq; opima bello & pace præmia retulissent. Calcemitus autem, quanquam corpore pusillus ingentis tamen animi præfectus, quem, prælio ad Bondincum prosperè factò aduersus Ferrarienses, multum inclaruisset memorauimus, in corona dixisse ferebatur, nequaquam esse ex commodo dignitateq; Heluetiæ gentis, circumuentum diuerso bello grauiq; luctu oppressum regem, qui florentissimum regniq; hæredem ex liberis amiserit, parum pia atq; inepta magistratum cessatione deserere, scilicet, ut uiri fortes stipendia sa-

cere & uirtutis præmia ferre soliti, sua spe lucri, atq; occasione parandæ laudis defraudentur, ut finitimos Germanos ueteres hostes, ipsamq; præsertim natura infestam Heluetio nomini Austriam stipem immodica potentia augeri sinant, tanquam non aliquando ipsorum libertati negotium allaturam. At magistratus prætoresq; pagorum non obscure Gallo fauere cupiebant, quanquam auarius atq; tenacius quam oporteret, secum egisse ab initio quæstores Gallos dicerent, qui intempestiuè, ueluti nondum inchoato bello, pecuniam in stipendia minimè se prolaturus dixissent, atq; eo modo, integro publicæ fidei pudore, dum nihil publicè de mittendis auxilijs decretum esse testarentur, priuatorum militum cupiditati, & publico commodo conuiuenter, nec euntes & nomina dantes retentarent, publicæ existimationi callidè satisfacere uolebant. His tantis confirmatus auxilijs Franciscus rex, certius exploratis hostium consilijs, atq; eorum incommodis, quæ contagiosè planè lues pestilentie modo indies ualidius serpens asserbat, animaduersaq; apud eos salubris & expetiti commeatus difficultate, secundo Rhodano deuectis exercitus impedimentis, ad Cabellonem processit. Ea uetus Colonia, posita est ad amnem Druentiam in Rhodanum influentem, egregiaq; habet ponendis castris opportunitatè. Ibi Annens Memorantius totius Gallie equitum magister, cuius tum propter eximiam militiæ peritiã, maximeq; sobriam & perspicacis ingenij præstantiam, summa erat apud regem auctoritas, dimensus accurata ratione, admirabiliq; munitione cõplexus latissimum spatium, ualla-

ta castra erexit, quibus undiq; tormentorum corona permunitis, amplissimæ copiæ contineri, atq; his infesta reddi itinera poterant, quæ ad Cæsariana castra, et ad maritimæ commutationes, uiasq; Alpium pertinerent. Nam per superiores dies Paulus Ceres cum ualida manu Italicorum, & Gallorum equitum, expedita rumq; cohortium, Druentiam flumen tranando, nonnulla detrimenta ex occasione dispersis hostibus intulerat. Perfectis igitur ad Cabellonem castrorum munitionibus, atq; intra has equitatu è tota Gallia recepto, & collatis in eas Frustmbergi mercenarijs Germanis & Gallicanarum legionum copijs, Heluetij expectabantur, qui iam aderant, usq; adeo multiplicatis cohortibus, ut nemo eius gēis domi relinqui uideretur, quoniam niam pleriq; & bellicosissimus quisq; suo pte ingenio ad iter incitati, neq; duces, neq; uexilla expectada censebant. Id impensius, & alacrius gentis studium, sicuti maximè sumptuosum Galli questores sibi fore providebant, ita Cæsar imminuta spe eius conceptæ uictoriæ, procedendi atq; audendi consilio frangebatur: nã (sicuti nonnulli paulò antea probarant) si discedere longius à mari, & per Lugdunensem agrum in Burgundiam penetrare percuperet, id neq; tutum neque facile uidebatur, quòd maximis hostium copijs in tergo relictis, atq; his, quas antea despexerat, aduentu Heluetiorum mirificè cõfirmatis, rex proculdubio ex occasione certaturus credebatur, cuius rei consilio si casus incideret nihil alienius & iniquius accidere posse Cæsari, cuncti ferè duces affirmabant, & tum maximè in Antonio Leua intolerandi totius corporis, omniumq; propè

artu um

artuum dolores, ita animum lethifera uexatione fatigabant, ut omnem eius ingentis animi uim eliderent, ipseq; deceptus sua spe immodica destinata uictoriæ, intra paucissimos dies ad mortem adigeretur. Visus est Leua accepti uaticinij sui fidem impleuisse, quum in Gallia, uti cupiebat, extremum uitæ diem obierit, & relatus in Italiam, apud templum sancti Dionysij penes Mediolanum, insigne sepulchrum meruerit, sed non apud Luteciam, uti crediderat, ubi Dionysiano celeberrimo in templo tumulum cum elogio funeri destinasset. Eo mortuo, Cæsar de consilio reliquorum ducum, nihil ultra eo bello tentata prælij fortuna, se recipere, atque in Italiam redire constituit. Interea à Paulo pontifice binæ legationes in Prouinciam perueniant, altera Triuultio Cardinale legato, quæ Franciscum regem respiceret, altera Rodulpho Pio Carpense, quo Cæsar adiretur. Eorum aduentus quanquam serus, non omnino irritus fuit, nam propterea quòd ex diuerso factionis studio inter se dissidebant, idonei uidebantur, qui ab utroque armato principe pijs precibus impetrarent, ne summo Reipublicæ Christianæ incommodo, armis concurreretur. Quæ legationes, quanquam nihil quo ad leuandas simultates, & minucendam eius suscepti belli controuersiam pertinerent, eximium tamen sacrosanctæ equitatis in Pontifice, qui pacificatoris nomen querebat, specimen præbuerunt. Eo modo Cæsar magis & magis ingravescente autumno, deductis undiq; præsijs, & constitutis agminibus, per easdem maritimas Alpes subsequente classe, in Liguriam ita est reuersus, ut

ipse cum tota ferè aula ad mare iter haberet, turremque
 quandam agresti Gallorum præsidio munitam, quod
 iter illac habentibus Cesarianis infesta esset, & Gar-
 ziam Lasium Hispanicæ nobilitatis, bellica laude, &
 poetica lauro insignem lapide ictum interfecisset, mul-
 taui expugnaret, defensoresque deditos, quod pertina-
 eius restitissent, supplicio affici iuberet. Tu uero Fran-
 ciscus quibusdam Gallorum facili paratæque uictoria
 defuisse uisus est, quod abeuntis hostis uestigia statim
 non esset subsequutus: nam plerique etiam ex Cesaria-
 nis affirmabant, nouissimis agminibus graue incom-
 modum afferri potuisse, quoniam Germani, & non
 parua pars Hispanorum lentioribus morbis tentarentur,
 & equites Germani, Belgæque præsertim, magnam
 equorum multitudinem, aut exustam feruoribus æstiu-
 nis, aut turgentibus talis debilitatam amississent. Sed
 nos postea huius cessationis causam ab ipso rege requi-
 rentes, hanc fuisse reperiēbamus, primum omnium,
 quod Heluetios cum Germanis, tanquam perpetuos
 eorum hostes committere nollet, spectante præsertim
 Frustemberg, ne is offensus iniuria, si fratres & con-
 sanguineos suos ab Heluetijs Germanico nomini ini-
 micissimis trucidari conspiceret, propterea indigni-
 bundus ad tuendos suos uerteretur, quum ipse Frustē-
 bergus tanquam omnis sacramenti contemptor, inge-
 nio impius, & præceps facile secessionem fœda consilii
 natione facturum crederetur, & ipse multis eruditus
 antiquorum documentis, à certo & tutissimo discipli-
 næ militaris præcepto discedere nollet, quo fugienti
 hosti non fabricandos modò pontes, sed auro etiam

sternendos.

sternendos ueteres censuissent, satisque sibi gloriæ, &
 laudis partem eo bello fuisse, postquam tantos impe-
 tus, tum Cesaris in prouincia, tum Nasoi in Belgis egre-
 giè regno incolumi sustinuerit & finibus expulerit.
 Per eos namque dies Nasios irritò conatu, magnis Bel-
 garum & Germanorum adductis copijs Peronam urbem
 oppugnarat. Ceterum Casare triremibus Genuam adue-
 cto, Aurianisque in ædibus ornatis suscepto, vastius
 per Ingaunos Ligures exercitum, Hispanosque præser-
 tim in Subalpinam regionem reduxit, quod ibi Gallorum
 præsidia accessu Guidonis Rangoni firmiora, nihil his
 in partibus bellum remitterent, nouoq; ausu uicina op-
 pida inuasuri uiderentur. Quo successu autem Nasios
 bellum gesserit, Peronamque oppugnarit, paucis operæ
 pretium erit enarrare. Perona oppidum est Gallie Bel-
 gicæ, ad Samarobrinam amnem, quem Somam hodie
 uocant, Veromanduris antiquis uicinum populis, qui
 etiam nunc uetus nomē retinent. Id autem determinat
 Gallorum ditionem à Flandris Cesaris imperio subie-
 ctis. Palustris ea est regio, & quod ad sacra attinet, No-
 uioduni antistitis authoritatē respicit. Perona, tametsi
 neque magna sit, neque ideo urbis nomen habeat, frequen-
 tes tamen habet incolas generosos, & Gallie regibus
 ualde addictos. Exercētur Peronenses belli tempore
 quotidianis ferè excursionibus et prælijs cum finitimis
 Bapalmensibusque præsertim. Bapalma siquidem ad
 Flandros pertinet, extremoque in limite posita, aduer-
 se ditionis Peronam respicit. Hoc itaque oppidum
 quum Cesariani duces, neque præsidio ualido, neque

Z

multo commeatu neq; exquisito opere satis munitum existimarent, omnibus copijs aggredi statuerunt, quòd Perona capta, facilem sibi in Galliam aditum patefactum iri providebant. Priore autem consilio, sancti Quintini oppidum, Samarobrinorum præcipuum, hibernisque olim C. Iulij Cæsaris clarum, inuadere cogitarant, sed accurate & præalta munitio- nis ualidique præsidij fama Nansoum auerterat. Hic enim genere Semigerminus, summæq; dignitatis regulus, apud Cæsarem fauente regina copijs præerat, habebatque in castris circiter uiginti milia Germanorum pedium, equitum uerò partim è Menapijs atque Sicambrijs, qui nunc Cleuenses appellantur, atq; item ex Eburomibus reliquisque Belgis septem milia equitum, magnam autem numerum tormentorum muralium magnamque uim militaris instrumenti expugnandis urbibus undique sibi aduehi iusserat. Hæc dum à Nansoo pararentur, Galli senatorij ordinis publicis negotijs præfæcti apud Lutetiam, quoniam rex abesset, atque in prouinciam Cæsari sibi obuiam eundum statuisset, animaduerso Peronesium periculo priusquam Nansous hostis perueniret, eius oppidi custodiam Florantio Roberti Sedanij filio tribuerunt. Is pluribus bellis clarus, uti paternæ uirtutis æmulum de- cuit, Marschalchi dignitatem fuerat consequutus. Marschalchi siquidem muneris est ordinarium regis equitatum inspicere moderarique, & in arduis prælijs primam aciem ducere. Itaque Florantius equites cataphractos centum quinquaginta, milleque legionarios pedites delectos ducens, celeriterq; Peronam con-

tendem,

tendens, ante Nansoi aduentum peruenit, & Peronen- ses ex uetere suo studio promptissimos ad sustinendum hostium impetum defendendamque patriam, magnifica concione in foro habita confirmauit. Dam- martinum regulum summæ uirtutis atque constan- tiæ uirum, arci tuendæ imposuit, qui suam peculia- rem alam cataphractorum dimisisit equis introduxe- rat. Cercheium autem uirum egregie fortem peri- tumque militiæ, peditibus præfecit, equitatum uerò omnem attribuit Ioachimo Hangesto summæ spei & iam spectatæ uirtutis iuueni. His rebus quæ ad mu- nitionem pertinerent, instituendis atque parandis occupato Florantio, Nansous cum omnibus copijs su- peruenit, complexusque oppidum lunatis castris Iâibus Augusti tormenta promouit, quæ erant, cum numero, tum magnitudine, obsessis maxime formi- danda. Itaque, quum Peronenses postulanti Nan- soo, ut se dederent, alacriter respondissent, se nequa- quam adeò demissi esse animi, ut se patriæ mœnia de- fensuros dubitarent, postquam his regionum mili- tum præsidijs essent confirmati, qui sæpenumero ip- sos hostes obsedissent, & ipsi aliàs arctissime fu- issent obsessi non modò hostium minas contemnere, sed armatos uim inferre ausos multis in locis fortis- sime repulissent. Adactis autem tormentis, Nansous usque adeò terribili uiolentia murum quassauit, ut mœnia per partes conuulsa perfractaque procide- rent, & patentes aditus per ruinas Cæsarianis præbe- rentur, quibus succedentibus & audacter irrupere ca- taphractos, ferrea atq; perpetua cataphractorum acies di-

missis equis pedes pugnant opponebatur. Certabatur autem cominus hastis atq; securibus, sic, ut Gallica acies immota constantissimè irruentes sustineret atque propelleret: nam Florantius submittendis recentibus subsidijs diligenter intētus, nusquā deerat, exemploq; suo ardentissimo propugnās. Et unūquēq; uel militū uel oppidanorū ad resistendum accēdens, in muro impavidus uersabatur, sic, ut quum per quinque horas cruento praelio esset dimicatum, Nansous, multis suorum amissis et uulneratis, se reciperet, atq; alia ratione oppidum expugnandum esse arbitraretur. Erat arx oppidi non multum ab his moenibus, quæ ab hoste quassata fuerant, antiquissima turre insignis, quàm a Iulio Cæsare olim conditam, fama per manus tradita, Galli prædicabant. Hanc Dammartinus, quem diximus, defendendam suscepit, atque inde tormentis rem gerendo, subiecta hostium castra detrimentis afficiebat. Proinde Nansous nequaquam tormentis demoliri eam posse ratus, cuniculos instituit, ut suppositis tormentarij pulueris cadis noto artificio, erumpentibus flammis turrem excinderet. Nec Nansoum concepta sefellit opinio, nam actis subter fundamenta binis cuniculis, Dammartino nihil sentiente, intra paucos dies perfecto opere, subditis ignibus repente reuulsa funditus turris corruit, ruinæque Dammartinum oppressit, et cum eo nonnullos ex præsidio. In ea turre Peronenses reserebant superioribus temporibus regem Gallie à Veromandurorum regulo per insidias captum, ibiq; custodia traditum,

nite si

uitæ finem inuenisse. Ceterum Nansous, expugnata uel excisa turre, penitusq; ad aperta, nihil profecit, ut inde uel arcem uel urbem iterata ingenti conatu oppugnatione caperet. Nec multò post desperata uictoria obsidionem soluit, et intra Flandriæ fines regressus est. Florantius uerò restitutis tumultuario opere moenibus, ad regem contendit, qui Cæsare Prouinciæ finibus excedente, in interiora Gallie redierat, ab eoq; quonam euentu hostes Peronam oppugnassent, certius didicit, collaudatoq; Florantio, Cerchioq; et Ioachimo Hangestio, militaria dona ad argumentum eximie eorum uirtutis tribuit, et ut dijs immortalibus gratias ageret, qui Gallia propitio numine summi periculi discrimine liberassent, per triduum supplicationes haberi iussit. Florantius autem non multò post, ardentissimis solibus et Peronæ dudum militari labore exhaustus, lethali concepto morbo, fato concessit, parq; non multum inde Hangestius, qui Florantio successus fuerat, eodem bello apud sancti Pauli oppidum interfecit, honestum uitæ atq; militie finem imposuit. Sub id tempus, quo Cæsar Prouinciæ finibus excesserat, et Nansous improspere oppugnata Peronæ armis atque incendijs Gallie fines populatus, in Flandriam dissolutis copijs redierat, Franciscus pares hosti rependendas clades ratus, quas coegerat copias in Belgicos fines induxit, magnoq; apparatu Hedimum munitissimum oppidum, Britannico limiti uicinum, in ea Belgij parte, quæ Artesia uocatur, adortus est, multoq; maximo tormentorum apparatu admoto, quinquagesimo obsidio

nis & oppugnationis die in potestatem redegit, quod Belgæ multis imparati rebus, inopinatum hostium aduentum sustinere nequiuissent, nec regina post dimissum à Nansoo exercitum obsessis maturam opem afferre potuisset. Id oppidum amissum, maximè pupugit Casarem, qui facile intelligebat Gallos nullis paruros sumptibus, quin illud egregiè atq; celeriter perminirent, tuereturq; iusto præsidio, tanquã opportunissimum ad reliquam eius prouinciæ regionem inuadendam. Itaq; sororem admonuit, ut uires repararet, & per idoneos duces redintegrato impetu, hostes nihil tale expectantes inuadere maturaret. Nec mora Belgarum proceribus ad bellũ excitis, uexilla explicantur, & milites ad signa coguntur. In his fuere Hadrianus Beurenus, & Philippus Arescotus è Croia familia, quæ est summæ dignitatis apud Belgas, & uetere suo studio fida Casari, Galloq; maximè infensa. Casariani itaq; magnis freti copijs, quanta belli clade poterant, fines Gallicos intrantes, ad Hedinum delati, quod ualidioribus quàm putarant præsidijs teneretur, leuorsum ad Taruannam Morinorũ urbẽ deflexerunt, atq; acris obsidione oppugnationeq; instituta, expugnare conati sunt. Obsessorum res ad graue periculum deducta uidebatur, propter commeatus & tormentarij pulueris inopiã. Sed Galli qui apud Ambianos castra habebãt, certiores facti de sociorum difficultatibus, coactis undiq; sarcinarijs iumentis & plaustris, his rerũ copijs quibus Taruannenses egebant, opem ferre statuerunt, suscepitq; negotium Hanebaldus cum ingenti præsidio ordi-

dio ordinarij equitatus, & euocatorum atque nobilitum eius prouinciæ, qui ei muneri deesse sibi ignominiosum fore iudicabant. Itaque usus nocturno uinere, fretusq; peritis itineris ducibus, Taruannam feliciter peruenit, atque urbem uti oportebat, non commeatu modò, sed nouo etiam præsidio permuniuit, serò sentientibus, & prohibere conantibus Belgis. Sed Hanebaldus, quum alio quàm uenerat itinere, tanquam breuiore tutioreq; se reciperet, conficiendique itineris liberum ab hostis spatium relinqueretur, quosdam è suis Gallicæ nobilitatis immodico pugnæ desiderio incitatos, neque prohibendo, neque iure imperij comminando, continere potuit, quin illi in proximam, nec se commouentem Belgarum aciem, stolidam irruptione incurrerent, & ad pugnam audacissimè provocarent. Quorum insolentia permoti Beurenus & Arescotus, ita illos exceperunt, ut multis interfectis & captis, densatas alas in reliquum Gallorum agmen immitterent. Erat apud Hanebaldum Georgius Gappuzmadius Epirota uir multis uersatus in prælijs, qui quum Casari militaret, paulò ante in Subalpina regione à Gallis quadam excursione fuerat interceptus, Casare uerò eum minime redimante, oblata à Gallis stipendia accepit, quibus eius uiri uirtus minime contemnenda uidebatur. Is Hanebaldo suadebat, ne quod egregiè perfecisset, stolidè corrumpere uellet, proptereaq; sibi uideri deserendam esse eorum procacium iuuenum manum, quæ temere neglecto imperio certamen contraxisset, tanquam peri-

culosum omnibus futurum, nisi se ad receptum celeriter expedirent. Sed Hanebaldus, quum neq; ea, quæ diceret Epirota, facile probaret, neq; quosdam ex sibi notis circumuentos ab hostibus deserere uellet, incumbentibus demum Belgis ita in fugam tumultuosissimè coniectus est, ut quum per paludem ligneis constrictam pontibus esset euadendum, perfractis passim primorum transitu pondereq; pontibus, equi cæno haurirentur. In his fuere ipse Hanebaldus & Capuzmadius. Ea autem fuga eum habuit exitum, ut quingenti ferè equites leuis armaturæ Italici Epiroticiq; generis antirent, & persequentibus hostibus ad Hedmū confugerent, ubi in præsidio custoditi æstiuabant. Hi ferme trecenti numero, recentes in oppido nacti equos conscenderunt, atq; eruptione facta persequuti hostes, & prælij & itineris labore fessos tanto impetu tergis instando perturbarunt, ut nemo ferè eorum madentibus sudore equis resisteret, multiq; sine uulnere caperentur, quorum permutatione, adiecta aliquanta pecunia Hanebaldus dimissus est, & Capuzmadius iniqua sorte iussu Cæsaris tanquam transfuga, capitali supplicio affectus. Eiusdè anni, qui fuit trigessimus sextus supra millesimum & quingentesimū, ineunte æstate, qua hæc à Cæsare atq; Nansoo aduersus Gallos tentata, improspere gesta sunt, Henricus Britannie rex, nouum inusitatæ seueritatis facinus edidit, Anna Bolenia uxore adulterij damnata, & palàm capitali supplicio affecta. Hanc siquidem, quum insani propè amoris libidine correptus, Catharinæ uxori repudij libel-

lum misit

lum misisset, in coniugalem thorum receperat. Causam autem repudij probasse ferebatur Thomas Volscius Cardinalis Eboracensis, quo nemo mortalium uanitate dignitatis atq; potentie superbior, nemo fortunis opulentior, nemo ingenij malignitate atq; adulatione Britannie pestilentior fuit. Prætenderat siquidem religionis titulum in adulationem regis nouas appetentis nuptias, quod Catharina Arcturo ipsius regis fratri germano antea nupsisset, assererat enim ex placitis Christiani dogmatis, nefas esse eam ducere uxore, quæ in fratris thoro inter maritales complexus concubisset. Hanc causam aliquandiu iactarant inter se iureconsulti diuinarumq; legum periti, quum Clemens Pontifex obstructus officio neque Henricum neque Cæsarem offendere destinasset, lata sententia, sed tergiversante Pontifice, eam eis eum habuit exitum, ut Henricus, uti aqua iura postulabant, periniquè atque impiè Catharinam repudiassè in gratiam Cæsaris decerneretur, qua iniuria animus malesano amore deprauatus, ueterem suam omnem uirtutis & pietatis laudem & gloriam abdicaret, noua & damnata religionis dogmata sequeretur, & ab auctoritate Romani Pontificis discedendum censeret. Quæ rebellionè ad seuitiam animum impulit, multisq; supplicij damnatorum procerum aulam funestauit, sublato ante alios, ut is promeruisse uideri poterat, ipso Thoma Volscio Cardinale, qui nefarijs consilijs præuertisse regem atq; infatuasse inuidentiæ populi iudicio accusabatur, sic ut rex postea districto seuiore gla-

Z 5

dio nonnullos uerecundæ probitatis uiros, & literarum doctrina illustres interfecerit, in quibus fuisse Thomas Morus regij scrinij magister, & Rossensis Cardinalis. Boleniæ itaq; regalia tradita sunt ornamenta, & tanquam ex legitimis nuptijs communicatus genialis thorus. Quibus animaduersis iniurijs, Catharina miserabiliter thoro domoq; pulsa, quam dolorem sustinere non posset, fato concessit. Exinde Bolenia, sublata ueluti pellice thoriq; æmula, in auspiciatò triumphans, & masculam prolem affectans, in spem successionis regni, existimauit Henricum, in grauescente iam ætate, & à multo abdomine pigrescentem, parum idoneum fore, qui marem progigneret, quòd antea feminas tantum suscepisset. Quamobrem nefaria concepta libidine, uteri fecunditatem adulterino semine experi consiuit, pellecto ad concubitus Georgio fratre germano, ut is detestabilis incestus, ideoq; incredibilis, extra omnem suspicionem scelus contegeret. Sed non multò post fraternos concubitus inanes experta, adiecit procacem animum, nec præsentibus contentum, ad Norreium & Bruertonium equites ex aula illustres, sic ut his exaturata, ad Marcum etiam musicæ artis magistrum sibi familiarem in uerecundè descenderet. Hæc flagitia ab ancilla, quæ cum amatore suo ludens, seuerius ab ipsa Bolenia castigata fuerat, ad regem delata sunt, atque eo modo tortis atq; interfectis adulteris, Bolenia damnata est, astante inter iudices, & suffragum suum ferente Thoma ipso Bolenio patre. Pro ducta exinde in uestibulum Londiniæ turris, satis

interrito

interrito uultu, pedisequas circa se plorantes seruandi pudoris admonuit, collectaque subter reticulum coma, lacream ceruicem, quæ tantopere regi placuerat, carnifici latum stringenti gl. dium porrexit. Exinde rex Semeram uirginem, celebratis nouis nuptijs, matrimonio sibi iunxit. Hæc medio-cris familiæ nobilitate regi impar, sed ingenuo pudore statæ formæ, quòd ad genium responderet egregie par, hunc peperit Odoardum regem, quem colit Britannia, quòd in eo repudiatis uitijs, paternæ tantum uirtutis indoles effulgeat. Sed is partus regi faustus, matri infelix extiuit, quum ex partus dolore statim perierit, quartis & quintis nuptijs apud immo-dicum regem locum relinquens.

FINIS.